

ἙΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΔ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΥ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952—54

Ίδιοκτησία - Διευθυντής
1954—56

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

(ετήσια)

Έσωτερικόν	Δρχ. 1300
Νομ. Προσώπων & Όργανι- σμων, Τραπεζών	» 2000
Κοινοτήτων & Σχολείων	» 2000
Έξωτερικόν	Δολλ. 40
Τιμή τεύχους	Δρχ. 500

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Έπιτροπή επιμελείας όλης:

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Άντεπιστέλλοντα μέλη της Έπιτροπής

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Άθήνα)
ΧΡΗΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσσαλονίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ίάσιον Ρουμανίας)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Όδός Μελετίου Γεωγράφου 53, Ίωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πάνου Δ. Τζιόβα	: Η νεώτερη πολιτική ιστορία των Ίωαννίνων (ιστο- ρική πραγματεία)	Σελ. 473
Γιάννη Κουρματζή	: Άπό την Βυζαντινή στην όθωμανική πόλη (ιστορ. με- λέτη)	» 487
Κώστα Π. Φώτος	: Οί έλληνογερμανικές σχέσεις από τον 13ον αιώνα μέ- χρι σήμερα (ιστορ. στοιχεία)	» 498
Άλέξ. Λαζάνη	: Τά φυτά στη λαϊκή ζωή του χωριού Καλέντζι Ίωαννί- νων (λαογρ. μελέτη)	» 505
Άναστ. Εύθυμιού	: Λαογραφικά έπαρχίας Κονίτσης (λαογρ. συλλογή)	» 518
Δημοτικά τραγούδια	: «Μάναμ, νά 'χεις τό κρέμα μου» - «Παιδιά μ', ήρθε ό φθινόπωρος»	» 521
Δημ. Οικονομίδη	: Τοπωνύμια Ραΐκου Ίωαννίνων (λαογρ. πραγματεία)	» 523
Δημοσθ. Κ. Γραμματοπούλου	: Γνώσις και πίστις (φιολ. δοκίμιο)	» 527
Γιόργου Μ. Οικονόμου	: Ό κυνηγός (διήγημα)	» 540
Προπέριου (μετάφρ. Β. Ι. Λαζάνη)	: Η τρίτη έλεγεια του Δέυτερου Βιβλίου (ποίηση)	» 544
Μαρίας Δέδε	: Ξενογλωσσία στον Παπαδιαμάντη (δοκίμιο)	» 546
Άντιγ. Γαλανάκη - Βουρλέκη	: Έμπειρία (ποίηση)	» 551
Α. Α. Τατσιοπούλου	: «Έπί γής ειρήνη» (διήγημα)	» 552
Γιάτας Παρθενίου	: Πέντε και είκοσι - Παράθυρα (ποιήματα)	» 555
Φωκ. Ι. Καψάλη	: Διείσδυση στο χώρο της σιγής (ποίηση)	» 555
Άννας Άχμάτοβα (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	: Τρία ποιήματα	» 557
Χρυσάνθης Ζιτσαίας	: Κάποια βάρθα (ποίηση)	» 558
Π. Σωτήρχου	: Είκόνες σε πλάγιον ήχο (ποίηση)	» 559
Νίκου Α. Τέντα	: Κυπριακά (ποίηση)	» 560
Γιόργου Παπασάμου	: Τό προσωπείο και τό παράλογο (δοκίμιο)	» 561
Γ. Πολιτάρχη	: Ψάξε (ποίηση)	» 563
Δ. Β. Παναγόπουλου	: Βυζαντινή γέννηση (ποίηση)	» 564

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ώ μ α τ α : Όμαδικό μνημόσυνο (Γ. Πολιτάρχη). — Δυό
Άντεπιστέλλοντα Μέλη της «Η. Ε.» (Α. Κόκκινου). — Μία υπερχριτική πού ύποτιμά (Δημ.
Γιάκου). — Πολιτισμός και φούμαρα (Α. Γεροντικόϋ). — Πνευματικά γεγο-
νότα. — Κριτική του βιβλίου. — Τεχνοκριτικά. — Βιβλία
και περιοδικά πού λάβαμε. — Συνεργάτες του ΑΔ' τόμου.
— Περιεχόμενα του ΑΔ' τόμου.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεως: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ίωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσσαλονίκη
Έκτύπωση: Τυπογραφείο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920 610 & 925.159 - Θεσσαλονίκη

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΔ'

◆ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1985 ◆

ΤΕΥΧ. 403 - 404

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Ἡ ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(Ἡ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Ἡ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
1909—1913)

Ἐνα κομμάτι τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας, πὸν ἀκόμα δὲν ἔχει ἐξετασθεῖ, ὅσο πρέπει, εἶναι ἡ διοίκηση τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας. Σκοτάδι σκεπάζει τὴν Ἡπειρωτικὴ ἱστορία καὶ ὁ ρέκτης τῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἱστορικός τοῦ μέλλοντος δὲν ἔχει στὴ διάθεσή του πολλὰς πηγὰς σχετικὰς μετὰ τὴ διοίκηση, γιὰτὶ ἀκόμη τὰ ἀρχεῖα τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἔχουν πλήρως ἐρευνηθεῖ. Πλήθος ἐργασιῶν ἔχουν γραφεῖ κατὰ καιροὺς, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενόν τους σταματᾷ σὲ μιὰ μονογραφία ἢ σὲ ἕνα ἱστορικὸ γεγονός, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν μποροῦμε νὰ κατασταλάξουμε σὲ βασίμα συμπεράσματα γιὰ τὸ βασικὸ τομέα τῆς διοίκησης στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ κενὸ αὐτὸ φιλοδοξεῖ νὰ καλύψει αὐτὴ μου ἡ ἐργασία, ἡ ὁποία θὰ βασισθεῖ ἀποκλειστικὰ στὸ ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ στὴν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία. Βέβαια, τὸ ἀντικείμενόν της εἶναι πολὺ δύσκολο, γι' αὐτὸ καὶ ἡ φιλοδοξία τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ βάλλει μόνον ἕνα μικρὸ λιθάρι πάνω στὸν πύργο τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας. Σφαιρικὰ ἡ ἐργασία μου θὰ ἀναζητήσῃ, ἀπὸ τίς πηγὰς πὸν ἔχει στὴ διάθεσή της, τὴ γέννηση τῶν θεσμῶν καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ γιὰ μιὰ καλύτερη πολιτεία. Αὐτὸ νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ ἀπαραίτητο, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ πολὺπλοκο θέμα τῆς ἐργασίας μου, γιὰ τὴ δημιουργία τῆς ὁποίας χρειάστηκαν ὀκτὼ ὀλόκληρα χρόνια. Ὁ εὐαίσθητος αὐτὸς τομέας, πὸν τῶρα, γιὰ πρώτη φορὰ, θὰ παρουσιασθεῖ, ἀφιερῶνεται σιτοὺς Γιαννιώτες, πρόγονοι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν, κατὰ καιροὺς, διαχειριστὲς τῶν κοινῶν τῆς πόλης.

Τελειώνοντας, εὐχαριστῶ θερμὰ ὅλους ὅσους μετὰ προθυμία μετὰ βοήθησαν στὰ στάδια τῆς πολὺχρονης ἐρευνᾶς μου καὶ ἰδιαίτερα τοὺς κ.κ. Τζώρτζη καὶ Κωστῆ, πὸν μετὰ προθυμία μου ἔδωσαν ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐρευνα τοῦ Μητροπολιτικοῦ ἀρχείου καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων κ. Θεόκλητο, πὸν μου ἐπέτρεψε, καὶ σὲ μὴ ἐργάσιμες ὥρες, νὰ ἐπεξεργάζομαι τὸ ἀρχεῖο καὶ δ,τι

ἄλλο χροῖομο γι' αὐτή μου τὴν ἐργασία. Σ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα, ὁ συγγραφέας, μὲ βαθιὰ συγκίνηση, ἐκφράζει τὴν ἐγγνωμοσύνη του καὶ θὰ προσπαθήσει νὰ μὴν τὰ διαφεύσει.

Γιάννινα, Νοέμβριος 1984
ΠΑΝΟΣ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Γιὰ πολλοὺς αἰῶνες, προτοῦ ἀπὸ τὴ λατινικὴ κατάκτηση, ἡ Ἕπειρος χωριζόταν στὴν παλιὰ Ἕπειρο καὶ στὴ Νέα.¹ Ἡ πρώτη περιλάμβανε τὴν περιοχὴ τὴν μετὰξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν Ἀκροκεραυνίων καὶ ἡ Νέα τὴν περιοχὴ πού ἐκτεινόταν ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνια πρὸς τὸ βορρᾶ, μέχρι τὸν ποταμὸ Δρίου, στὴν περιοχὴ τῆς Σκόδρας.²

Ἡ παλιὰ Ἕπειρος ἀποτελοῦσε τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως καὶ ἡ Νέα Ἕπειρος τὸ θέμα τοῦ Δυρραχίου. Ἡ διοίκηση φαίνεται πὸς εἶχε μοιραστεῖ ἀνάμεσα στὴν Ἄρτα καὶ τὰ Γιάννινα γιὰ τὸ πρῶτο καὶ στὸ Βεράτι καὶ στὸ Δυρράχιο γιὰ τὸ δεῦτερο.³

Εἶναι γνωστὸ, ὅτι στὶς 12 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1204, οἱ σταυροφόροι κατόρθωσαν νὰ καταλάβουν μὲ ἔφοδο τὸ θαλασσινὸ τεῖχος στὸν Κεράτιο κόλπο, καὶ μπῆκαν βίαια στὴν πόλη. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Μούρτζουφλος ὀργάνωσε γενναία ἀλλὰ ἀπεγνωσμένη ἀντίσταση. Ἡ ἄμυνα ὅμως κατέρρευσε, ὅταν οἱ σταυροφόροι ἔβαλαν φωτιὰ σὲ μεγάλο μέρος τῆς πόλης. Ὁ Μούρτζουφλος δραπέτευσε τὴ ν-χτα, καὶ μέχρι τὸ πρωὶ τῆς 13 τοῦ Ἀπριλίου ἡ παράδοση ὀλοκληρώθηκε. Ὁ Δόγης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων μπῆκαν στὰ παλάτια τοῦ Αὐτοκράτορα, καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Λατίνων.⁴

Ἡ πώση τῆς πρωτεύουσας τοῦ Βυζαντίου εἶχε σὰν συνέπεια τὴ μετακίνηση Βυζαντινῶν ἀριστοκρατῶν πρὸς τὰ ἐλεύθερα ἀκόμη θέματα τῆς ἄλλοτε κραταιᾶς αὐτοκρατορίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ αὐξηθεῖ κατὰ πολὺ ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἕπειρου. Ὁ τελευταῖος μητροπολίτης τῆς Ἀχρίδας, Δημήτριος Χωματινός, ὑπολόγισε, ὅτι οἱ μισοὶ τουλάχιστον, ἂν ὄχι οἱ περισσότεροι, πρόσφυγες τῆς Κωνσταντινούπολης στὰ 1204 καὶ μετὰ κατέφυγαν στὴν Ἕπειρο.⁵ Μία παροικία προσφύγων ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὸν Μιχαήλ, πράγμα πού προκάλεσε μεγάλη δυσφορία στοὺς κατοίκους καὶ πολλοὶ Ἕλληνες πέρασαν ἀπὸ τὸ Μωριά στὴν Αἰτωλία, μετὰξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦταν ἀριστοκράτες.⁶

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ του, ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος ὁ Γ', μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ τὸ Δεσποτὴ Μιχαήλ, πού ἔδωσε τὰ ἀνάλογα λύτρα στὸ Βονιφάτιο, εἶχε ἐπικυρώσει τὴν ἔξουσία τοῦ Μιχαήλ καὶ γιὰ νὰ δώσει κάποιον βάρους ἀνάμεσα στοὺς εὐγενεῖς τῆς Ἕπειρου, κατὰ τὴν ὀλιγόχρονη βασιλεία του, παραχώρησε προνόμια, μοναστηριακὰς περιουσίες καὶ κτηματικὰς δωρεὰς σπάταλα στοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του στὸ θέμα τῆς Νικόπολης. Αὐτὸ τὸ μέτρο εἶχε καταντήσῃ τὸ παραπάνω θέμα «ἀριστοκρατικὴ ἀποικία», ἡ ὁποία εἶχε μοιραστεῖ ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας.⁷ Ὁ Μιχαήλ ἀκόμη πῆρε ἔκτακτα μέτρα γιὰ τὴν ἀποικία τῶν προσφύγων τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ φρόντισε νὰ τοὺς παραχωρηθοῦν, σὲ κάθε οἰκογένεια, γῆ καὶ περιουσία, καθὼς καὶ καταφύγιο καὶ προστασία, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τοὺς καὶ τὴν κοινωνικὴ τους θέση. Ἔτσι, ὁ Μιχαήλ σωστὰ ἀποκαλεῖται «δρουτῆς, προστάτης καὶ σωτήρας τῶν Ἰωαννίνων, πού μετέβαλε τὰ Γιάννινα ἀπὸ μικρὴ πόλη σὲ ἀπόρθητο ὄχυρο».⁸

Και όμως, οι παραχωρήσεις του Δεσπότη Μιχαήλ προς τους Βυζαντινούς πρόσφυγες επικυρώθηκαν πολύ αργότερα από το Δεσπότη Θεόδωρο. Το έγγραφο της επικύρωσης των προνομίων των προσφύγων δεν έχει σωθεί, αλλά αναφέρεται σε μία προγενέστερη επικύρωση, που την υπογράφει ο Ίωάννης Ἀπόκαυκος στα 1232, ὕστερα από μία απόπειρα που είχε γίνει από τους ντόπιους κατοίκους των Ἰωαννίνων νὰ διώξουν τους ἀποίκους καὶ νὰ ἀρπάξουν τὴν περιουσία τους, πὺν τους εἶχε παραχωρηθεῖ κάπως αὐθαίρετα, ἀπὸ τὸν Μιχαήλ Α΄.⁹

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ Δεσποτάτου, ἀλλὰ καὶ γρηγορότερα, αὐτὴ ἡ κάστα τῶν ἀριστοκρατῶν, μαζί με τὸν κλῆρο, πὺν εἶχε καὶ αὐτὸς πολλὰ προνόμια καὶ ἐδάφη,¹⁰ ἀποτελέσαν τὴν ἀρχουσα τάξη¹¹ με ἐπικεφαλῆς τὸν κεφαλά,¹² τὸ στρατιωτικὸ δηλαδὴ διοικητὴ, πὺν τὸν διόριε ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις, ἀλλὰ καὶ ὁ Δεσπότης τῆς Ἠπείρου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ Δεσποτάτου.¹³

Ἀπὸ πολὺ παλιά, ἡ παραπάνω τάξη τῶν ἀριστοκρατῶν (γύρω στὰ 1100) κατοικοῦσε μέσα στὸ κάστρο, ἐνῶ οἱ ἔποικοι κατοικοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλης καὶ λέγονταν ἐξωκαστροῖν.¹⁴ Σ' αὐτοὺς προστέθηκαν καὶ οἱ ἀριστοκράτες τῆς Κωνσταντινούπολης, ἀπὸ τὰ μεγάλα βυζαντινὰ τζάκια, καὶ μᾶς εἶναι γνωστά, ἀπὸ τὰ χρυσόβουλα τοῦ Ἀνδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου (1319 καὶ 1321) καὶ τοῦ Συμεῶνος Οὐρέση (1361), τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιφανῶν αὐτῶν οἰκογενειῶν τοῦ Βυζαντίου, ὅπως τοῦ Βρανᾶ, τοῦ Συργιάννη, τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ Κατακουζηνοῦ καὶ ἄλλων.¹⁵

Ἡ διάκρισις μεταξὺ καστρινῶν καὶ ἐξωκαστρινῶν συναντᾶται καὶ στὴν Κέρκυρα στὰ 1236, ὅταν ὁ Μιχαήλ επικύρωσε με χρυσόβουλο τὰ προνόμια τῶν Κερκυραίων, πὺν εἶχαν παραχωρηθεῖ ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν Ἰσαὰκ Β΄ καὶ εἶχαν ἀνανεωθεῖ ἀπὸ τὸν Μιχαήλ Α΄ καὶ τὸν Μανουήλ.¹⁶ Ἔτσι, οἱ βέροι Γιαννιωτῆς, οἱ «γέννημα καὶ θρέμμα», τὸ ἔχαν καμᾶρι πὺν κατάγονταν ἀπὸ τὸν ὀμφαλὸ τοῦ κάστρου καὶ ὅταν ἔλεγαν κάστρο ἐννοοῦσαν τὴν τάφρο τοῦ Βοημοῦνδου, τὴ γνωστὴ καὶ σήμερα με τὸ ὄνομα «Ντάμπια τοῦ Βενετσιάνου». Εἶναι γνωστὸ ὅτι, στὰ 1081, ὁ Βοημοῦνδος κατέλαβε τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰ ἔφραξε με τάφρο καὶ ἡ τάφρος αὐτὴ ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια τὸ ὄροσημο μεταξὺ τῶν βέρων Γιαννιωτῶν καὶ τῶν ἐξωκαστρινῶν. Σχετικὰ, ὁ μακαρίτης ἱστοριοδίφης Σωτήριος Ζοῦμπος γράφει: «Καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἰωαννῖται ἐναθρονόμεθα νὰ λεγόμεθα "ἐνδοταφρῖται" ἢ νὰ μᾶς λέγουν "καστρινούς" καὶ "ἐνδοταφρῖτας", ὡς γνησίους δηλαδὴ Ἰωαννίτας "γέννημα καὶ θρέμμα".»¹⁷

Ἡ μάχη τῆς Πελαγονίας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1259 σήμανε οὐσιαστικὰ τὸ τέλος τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἐκμεταλλεύμενος τὴ νίκη του, προχώρησε στὴν καρδιά τῶν κτήσεις τοῦ Δεσποτάτου. Ἔτσι, ὁ ἴδιος, μαζί με τὸν Ἰωάννη Δούκα, προχώρησε στὴ Θεσσαλία μέσω τῶν Τριχάλων, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Ραοῦλ πέρασαν τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ μπῆκαν στὴν Ἠπειρο. Ὁ Στρατηγόπουλος ἄφησε ἓνα ἀπόσπασμα νὰ πολιορκήσῃ τὰ Γιάννινα καὶ τράβηξε κατευθεῖαν στὸ Νότο, ὅπου κυριεύσε δίχως σοβαρὴ ἀντίστασι τὴν Ἄρτα, τὴν πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου.¹⁸

Τὰ Γιάννινα ὅμως δὲν ἔπεσαν καὶ ὁ Δεσπότης Μιχαήλ κατόρθωσε νὰ ξαναπάρῃ τὴν Ἄρτα, συγκρότησε νέο στρατὸ καὶ ἔβλεψε τὴν πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ἦταν ἐφήμερη καὶ στὰ 1318 ὁ βυζαντινὸς στρατὸς, με τὴ βοήθεια τοῦ Βυζαντινοῦ διοικητῆ τοῦ Βερατίου, τοῦ Πιγκέρηνη Συργιάννη Παλαιολόγου, ἀπέκοψε τὸ βασιλικὸ κάστρο τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὴν παράνομη κυβέρνησις τοῦ Δεσποτάτου καὶ, ἀφοῦ αὐτὸ ἀναγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας Ἀνδρόνικου Β΄ τοῦ Παλαιολόγου, ἐξασφάλισε, με τὸν τύπο τῶν αὐτοκρατορικῶν προνομίων, τὴν αὐτοδιοίκησι καὶ τὴν ἀφορολογησία

του.¹⁹ Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ Δυνατοὶ καὶ οἱ Ἐκκλησία ἐξασφάλισαν τὰ προνόμιά τους καὶ καμιά δὲν ἔδωσαν σημασία γιὰ τοὺς δουλοπάροικους πού δούλευαν στὰ μεγάλα τους κτήματα.²⁰

Τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1430, ὁ Τοῦρκος Ρούμελι Βαλεσὴ Σινὰν πασοῦσας πολιορκεῖ τὰ Γιάννινα καὶ ἡ ἀριστοκρατία τοῦ κάστρου, πιεζόμενη ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο, συνθηκολογεῖ καὶ παραδίνει τὴν πόλη, ἀφοῦ ἐξασφάλισε τὰ προνόμιά της καὶ πέτυχε νὰ ἐκδοθεῖ αὐτοκρατορική διαταγὴ γι' αὐτά.²¹ Ἔτσι, οἱ παλαιοὶ ἄρχοντες τοῦ κάστρου ἐξακολουθοῦσαν καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴ τους στοὺς Τοῦρκους, νὰ νέμονται τὰ τιμαρία τους καὶ τοὺς ὁμόθησκους δουλοπαροίκους καὶ ἀκόμη ὑποχρεώνονται νὰ στρατεύονται μαζί μὲ τὸν κυρίαρχο, ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις.²²

Στὰ 1611 ἐκδηλώνεται ἡ ἐπανάσταση τοῦ Τρίκκης Διονυσίου²³ καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κάστρου, βάσει τῶν προνομιακῶν παραχωρήσεων, ἐπιτίθενται, μαζί μὲ τοὺς Τοῦρκους, κατὰ τοῦ ἐπαναστάτη Δεσπότη καὶ πνίγουν τὴν ἐπανάσταση τῶν ραγιαδῶν στὸ αἷμα.²⁴ Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Τρίκκης εἶχε σοβαρὲς συνέπειες γιὰ τὴν ἄρχουσα τάξη τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸ Ἡπειρωτικὸ χρονικὸ εὐγλωττα ἀναφέρει: «Ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἔγραψαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν βασιλέα των, κηρύττοντες τοὺς χριστιανοὺς ἀπαθεῖς τῆς βασιλείας καὶ ἀποστάτας, ἦλθεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν χάτι - σερῖφι νὰ τοὺς ἐξώσουν ἀπὸ τὸ Κάστρον, ἀφαιροῦντες τους ὅλην ὄσση εἶχαν τιμὴν καὶ δύναμιν, κατὰ τὰς συνθήκας. Οὕτως ἀποσθέντες ἔκτισαν ἔξω οἰκίας μικρὰς καὶ ἔζων ταπεινοὶ καὶ καταφρονημένοι».²⁵ Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ, ἡ διαταγὴ τῆς ἔξωσης ἐφαρμόστηκε στὰ 1613,²⁶ ἀλλὰ εἶχε τεράστιες, ὅπως ἀναφέραμε, συνέπειες γιὰ τὴν ἄρχουσα τάξη τῶν Ἰωαννίνων, γιατί εἶναι δεδομένο ὅτι ἡ διοίκηση τοῦ κάστρου ἦταν ἀριστοκρατικὴ καὶ ὁ λαὸς (ἐργάτες, τεχνίτες, ἔμποροι) δὲν εἶχαν κανένα πολιτειακὸ καὶ πολιτικὸ δικαίωμα.²⁷ Εἶναι ἀκόμη δεδομένο, ὅτι τὸ χρονικὸ γράφτηκε πολλὰ χρόνια ἀργότερα καὶ ἀμφισβητήθηκε ἡ εἰλικρίνειά του ἀπὸ τὸ Χρῦσανθο Παπαδόπουλο,²⁸ ἀλλὰ ὡστόσο, στὴν παράγραφο τῆς ἔξωσης τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸ φρούριο γράφει πραγματικὰ τὴν ἀλήθεια. Τεκμήριο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ παράδοση. Οἱ ἀφηγήσεις πολλῶν κατοίκων τῆς συνοικίας «Σαράβα»,²⁹ ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκαν οἱ ἀριστοκράτες τοῦ Γιαννιώτικου κάστρου,³⁰ διατηροῦν ζωντανὴ ἐκείνη τὴ μακρινὴ περιπέτεια. Καὶ πραγματικὰ μέχρι σήμερα δὲν ὑπάρχει Γιαννιώτης πὺν νὰ ἀγνοεῖ ἐκεῖνο τὸ τραγικὸ γεγονός.³¹

Οἱ καστρινοὶ, χάνοντας ὀλοκληρωτικὰ τὶς περιουσίες τους καὶ τὰ στηρίγματά τους, ἔβλεπαν σὰν μοναδικὴ σωτήρια λύση, στὸ ἀδιέξοδο πὺν εἶχαν περιέλθει, τὴ φυγὴ πρὸς τὴ Δύση.³² Ἔτσι, δὲν ἄργησαν νὰ ὑλοποιήσουν τὴ σκέψη τοῦ ξενιτεμοῦ, μεταναστεύοντας κυρίως στὶς παραλιακὲς πόλεις τῆς Δυτικῆς Ἰταλίας καὶ προπαντὸς στὴ Βενετία.³³ Τέλος, στὰ 1612, παρατηρεῖται ἐπίσης μετοικεσία Γιαννιωτῶν στὴν Κοζάνη.³⁴ Ἐκεῖ στὰ ξένα, οἱ περισσότεροὶ ἄποικοι ἐπιδόθηκαν στὴν προσφιλή τους ἀσχολία, τὸ ἐμπόριο, καί, μέσα σὲ πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἄρχισαν ν' ἀναλαμβάνουν, νὰ δημιουργοῦν πάλι τὶς χαμένες τους περιουσίες καὶ ν' ἀποκοτῶν μεγάλη οἰκονομικὴ δύναμη.³⁵ Ὅσοι ἔμειναν καὶ ἀφοῦ διαπιστώθηκε ὅτι δὲν εἶχαν ἀνάμιξη οὔτε καμιά εὐδύνη στὴν ἀνταρσία τοῦ Διονυσίου, προσπάθησαν νὰ περισώσουν ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὶς λεηλασίες καὶ τὶς πυρπολήσεις στὶς πρώτες μέρες τῆς σύγχυσης.³⁶ Δὲν ἔπαψε ὁμως μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Τρίκκης καὶ τὴν ἔξωση τῶν ἀρχόντων ἀπὸ τὸ Γιαννιώτικο κάστρο καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν θεσμῶν. Ἀκόμη καὶ ὅταν στὰ 1635 ἐπιβλήθηκε ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν χριστιανῶν σπαχῆδων, μὲ ἀντάλλαγμα τὴ διατήρηση τῶν τιμαρίων,³⁷ τριακόσιοι τιμαριούχοι ἐξισλαμίσθησαν, ἀλλὰ δὲν ἔσβησαν μαζί τους καὶ οἱ θεσμοί. Δυνατοὶ καὶ ἄρχοντες, ἀπὸ συνέχεια καὶ παράδοση, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν καὶ και-

νούργιοι ισχυροί τοῦ πλούτου νὰ δημιουργοῦνται, καθὼς ἐπίσης δὲν ἔσθθισαν καὶ οἱ δουλοπάροικοι καὶ οἱ πτωχοί, οἱ χωρὶς ἐξουσίες καὶ δύναμη, ἂν καὶ ἡ τάξη τῶν δυνατῶν ἐξασθενοῦσε συνέχεια μὲ νέα μετοικεσία 59 ἔγκριτων οἰκογενειῶν τῶν Ἰωαννίνων, στὰ 1697, στὰ περὶχωρα τῶν Πατρῶν, στὴ Γαστούνη, στὸ Λιοντάρι, στὸ Μυστρά (χωριὸ Χωρέμι), στὴν Ἀνδροῦσα, στὸ Μπούδι, στὴν Καρίτενα, στὸ Φανάρι καὶ στὴν Τριπολιτσά.³⁸ Ἡ διατήρηση τῶν θεσμῶν ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ 1695, πὸ ρητὰ ἀναφέρει, ὅτι οἱ προικοδοτήσεις στὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων γίνονταν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες τῆς πόλης, πὸν κατάγονταν ἀπὸ τὰ μεγάλα τζάκια τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων καὶ τῶν ντόπιων. Αὐτοὶ ἦταν καὶ οἱ μόνοι ἀρμόδιοι, γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ ὑπὸ προικοδότηση χοριτισοῦ, μαζὶ μὲ τὸν μητροπολίτη.³⁹ Ἔτσι, τὸ παραπάνω ἔγγραφο ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν τότε μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων Κλήμη καὶ τοὺς ἄρχοντες Λευτέρη Γλυκῆ, Δημήτριο Βασιλόπουλο, Πάνο Μαρούτζη καὶ Χριστόδουλο Βασιλόπουλο, ἐπίτροπο τῆς μάγκας τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.⁴⁰

Κατὰ τὴν ἐξουσία τοῦ Ἀλῆ τοῦ Τεπελενλή⁴¹ (1788—1822), σημειώνεται μιὰ νέα διάκριση τῶν κατοίκων τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, σὲ Γιαννιώτες Βαροσλήδες (ἀστους δηλ. αὐτόχθονες)⁴² καὶ ἄλλους, πὸν προέρχονταν ἀπ' ἔξω, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑπαίθρο καὶ ἰδιαίτερα οἱ Καλαριτιῶτες καὶ οἱ Σαρακιῶτες, πὸν εἶχαν γίνεοι οἱ καλύτεροι πρᾶματεντάδες.⁴³ Ὅλοοι αὐτοὶ οἱ ἄποικοι τῆς Ἠπειρωτικῆς ὑπαίθρου, ἦταν ἐπόμενο νὰ δώσουν τὴ μάχη τους, γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν καὶ αὐτοὶ στὸν κατάλογο τῶν αὐτοχθόνων πολιτῶν τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως ἀκριθῶς καὶ οἱ Ζαγοριῖοι. Συγκεκριμένα, στὰ 1774, οἱ Γιαννιώτες καὶ οἱ Ζαγοριῖοι ἐνάγονται σὲ μιὰ κοινότητα μὲ προεστῶτα τὸν Ἰωαννοῦτσο. Τὸ ἔγγραφο τῆς ἐνωσης αὐτῆς ἔχει διασωθεῖ στὸ ἀρχεῖο τοῦ Κ. Βαρτζῶκα καὶ εἶναι τὸ παρακάτω:

«Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ καὶ ἐνυπογράφου γράμματος δηλοποιοῦμεν οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι, ἐκ τῆς πολιτείας Ἰωαννίνων, ἔσω τε καὶ ἔξω, ὅτι ἐπειδὴ εἰς τὸν τόπον μας ἀκολουθοῦν πολλὰ ἐνάντια περιστατικὰ καὶ καταδρομαῖς καὶ ζημίαις εἰς τὴν κοινότητα, διὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται μιὰ ὁμονοητικὴ κυβέρνησις καὶ ἀντίστασις, μὲ προθυμίαν ἐκσυμφωνήσαμεν τὴν σήμερον, ὅλοοι κοινῶς Βαροσλήδες τε καὶ Ζαγοριῖοι, νὰ σταθῶμεν εἰς κάθε ὑπόθεσιν τῆς κοινότητος καὶ νὰ τὴν κυβερνοῦμεν μὲ προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν, ὅσον ἡμπορέσωμεν καλλίτερα, ἀποβλέποντες κάθε ἕνας εἰς τὸ καλὸν καὶ τὴν σύστασιν τῆς κοινότητος. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὰ τέτοια πολλάκις ἀκολουθοῦν καταδρομαῖς ἀπὸ τοὺς ἔξωτεροὺς καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους ὅπου θέλουν τὸ καλὸν τοῦ κοινοῦ, ὑποσχόμεθα ὅτι ἀνίσως, δὲ μὴ γένοιτο, ἀκολουθήσῃ εἰς κανέναν καμμιὰ καταδρομὴ ἢ ζημία κατὰ μέρος, νὰ μὴν τὸν ἀφήνωμεν εἰς τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καθ' ὅλους τοὺς τρόπους νὰ τὸν διαφεντεύωμεν καὶ νὰ τὸν βοηθοῦμεν στοχαζόμενοι τὴν καταδρομὴν καὶ τὴν ζημίαν ἐκείνην ἰδικὴν μας, καὶ συντόμως νὰ φυλάττωμεν ἀλλήλους, ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος. Ἰδὲ καὶ κανένας ἀπὸ ἡμᾶς δυστροπήσῃ καὶ κοιτάξῃ τὸν ἴδιον, προτιμῶντας τὴν ξεχωριστὴν εὐτυχίαν ἀπὸ τὴν κοινὴν καὶ φανῆ ἐπιζήμιος, ὁ τοιοῦτος ὁποῖος καὶ ἂν εἴη καταστάσεως νὰ δώσῃ ἀπολογίαν περὶ τούτου ἔχων ἀντίδικον τὸν ἀδέκαστον περὶ τούτου ριτὴν».⁴⁴

Τὸ παραπάνω ἱστορικὸ πλαίσιο νομίζω ὅτι ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν πορεία τοῦ ἀρχοντολογοῦ τῆς πόλης. Βασικὴ ὡστόσο αἰτία γιὰ τὴν ἀλλαγὴ πλεύσης καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάργησις τοῦ ἀναχρονιστικοῦ θεσμοῦ «γέννημα καὶ θρέμμα» ἦταν ἡ ἀνάπτυξις τῆς μεσαίας τάξης καὶ ἡ ἐνταξὴ τῆς στὸ ἐκλογικὸ σῶμα τῆς πόλης, ὅπως καὶ θὰ ἀναπτυχθεῖ στὰ παρακάτω κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΗΣ — ΟΙ ΠΑΡΟΙΚΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ

Είναι γνωστό, ότι οι κοινωνικές τάξεις του Βυζαντίου χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες. Την πρώτη την αποτελούσαν οι δυνατοί, κοσμικοί και εκκλησιαστικοί, τη δεύτερη την αποτελούσαν οι πτωχοί κολληγοί, που δούλευαν στα μεγάλα φέουδα των δυνατών και οι Μέσοι, οι Βουργέσιοι του Εύσταθιου, οργανωμένοι στα συστήματα, δηλαδή στις συντεχνίες.¹

Η μεσαία αυτή τάξη των αστών, άρχισε να παίζει αποφασιστικό ρόλο στα βυζαντινά χρόνια, και ιδιαίτερα από την εποχή που οι δυνατοί νίκησαν σε όλες τις φάσεις και στα μέτρα των διαφόρων αυτοκρατόρων, και με το θεσμό της προστασίας που πέτυχαν, έβαλαν δυναμικά κάτω από τον απόλυτο έλεγχο τους τη μικρή ιδιοκτησία.² Εναντία στην ανάπτυξη των φεουδαρχών, ή μεσαία τάξη των εμπόρων και των τεχνιτών, ενώθηκε στις γνωστές συντεχνίες και οι πόλεις στις κομπούνες, για ν' αντιμετωπίσουν τον άχόρταγο φεουδάρχη με άγωνα άνεξαρτησίας και αυτοδιοίκησης.³ Αποκορύφωμα της πάλης αυτής ήταν δύο γνωστά κινήματα, των ποπολάρων της Θεσσαλονίκης, που εκδηλώθηκε στα 1339 από τους Γενουάτες αστούς, που γκρέμισαν την εξουσία των εκμεταλλευτριών τάξεων των πατριζίων, και των Ζηλωτών στα 1342, που κατέλαβαν την εξουσία στην ίδια πόλη.⁴ Με την κατάληψη της εξουσίας από τους Ζηλωτές, είναι αλήθεια, ότι γράφτηκαν μερικές από τις καλύτερες σελίδες στην ιστορία των προσοσιαλιστικών κινήματων της Ευρώπης.⁵

Μετά την ολοκληρωτική κατάληψη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, άλλαξε ριζικά το παλιό καθεστώς, με όρισμένες εξαιρέσεις, με αποτέλεσμα να οπισθοδρομήσει ή ανάπτυξη της αστικής τάξης, κατά τα πρώτα τουλάχιστο χρόνια, γιατί το τιμαριωτικό σύστημα κατά την περίοδο αυτή βασίστηκε, τουλάχιστο μέχρι τα 1635, που έγινε ο αναγκαστικός εξισλαμισμός των χριστιανών Σπαχήδων, στα γνωστά σπαηλίκια.⁶

Η Ήπειρος όμως αποτελούσε μία από τις λίγες εξαιρέσεις, γιατί με βάση τα προνόμια που απέκτησαν οι κάτοικοι από τον Σινάν πασά, διατηρήθηκε σε ισχύ ό,τι προϋπήρχε, δηλαδή με βάση τον όρισμό του Σινάν, οι μεγάλοι γαιοκτήμονες διατήρησαν τις ιδιοκτησίες τους και συνέχιζαν έτσι την παράδοση των ρωμαϊκών «λατιφοντιών», εκμεταλλεόμενοι τη γη τους κατά το κολληγικό σύστημα.⁷ Πώς όμως αντέδρασαν οι Ήπειρώτες κολληγοί, που δούλευαν στα μεγάλα κτήματα των Ελλήνων και των Τούρκων φεουδαρχών; Η απάντηση σ' αυτό το βασικό ερώτημα θα μᾶς οδηγήσει στα αίτια της καταπληκτικής ανάπτυξης της μεσαίας τάξης, που, ειδικά για το αντικείμενο της μελέτης μας, έπαιξε ρόλο καθοριστικό.

Με βάση τα έξακριβωμένα στοιχεία που υπάρχουν για την περίοδο του 15ου —17ου αιώνα, οι φεουδάρχες έπαιρναν το 60—90 % της όλης αγροτικής παραγωγής. Η Εκκλησία, χριστιανική και μη, έπαιρνε και αυτή το μερίδιό της, που δὲν ήταν καθόλου μικρό. Το κράτος έπαιρνε τα περισσότερα, ενώ οι πασάδες, οι ζαήμιδες και οι Σπαχήδες δὲν ύστερούσαν στη ληστεία του ιδρώτα των δουλοπαροίκων τους.⁸

Εναντία σ' αυτή την καταπίεση, οι δουλοπάροικοι χωρικοί αντέδρασαν και πάλεψαν δυναμικά. Η πάλη τους εκδηλώθηκε με δύο μορφές. Η πρώτη ήταν το ρεῦμα της φυγής. Έφευγαν από τα φέουδα που δούλευαν και άλλοι πήγαιναν να δουλέψουν σε άλλα φέουδα, με την έλπιδα της καλύτερης μέρας, και άλλοι έβρυσχαν άσυλο στις πόλεις, όπου προσπαθοῦσαν να γίνουν βιοτέχνες ή να κάνουν ένα

όποιοδήποτε έπάγγελμα.⁹ Οί συνέπειες τῆς ἀναγκαστικῆς αὐτῆς φυγῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ τουρκικοῦ νόμου,¹⁰ ἦταν τεράστιες, γιατί ἐξημώθηκαν ὀλόκληρες περιοχὲς καὶ στὰ 1871 ὁ σουλτάνος ἀναγνώριζε «ὅτι οἱ φτωχοὶ ὑπῆρκοι σκορπᾶνε ἀπὸ αὐτὸ εἶναι μία ἀπὸ τὶς αἰτίες ποὺ ἐξημῶνεται ἡ ὑψηλοτάτη αὐτοκρατορία μου».¹¹

Ἡ δεύτερη μορφή τῆς πάλης τῶν δουλοπαροίκων, ποὺ ἦταν πολὺ διαδομένη στὶς φεουδαρχικὲς χώρες τῆς ἐποχῆς, ἦταν ἐκείνη τῆς ἀτακτῆς ἐνοπλῆς δράσης τῶν κολλήγων, ποὺ στὴν Ἑλλάδα ἔμειναν γνωστοὶ ὡς κλέφτες καὶ ἀποτελέσαν μόνιμο φαινόμενο ταξικῆς πάλης κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα.¹² Ἡ κλεφτουριά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἀσφάλεια καὶ τὴν ἐξασφάλιση τῶν μελῶν της, εἶχε ἀκόμα ὡς στόχο καὶ τὴν ἀνακούφιση τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου καὶ τὸ χτύπημα τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας.¹³ Στὰ βουνὰ ἀνέβαιναν καὶ γίνονταν κλέφτες κολλῆγοι ἀπὸ τὴν κάθε ὑπόδουλη ἐθνότητα, ἀκόμα καὶ Τοῦρκοι,¹⁴ ὅπως ἀρίστα μᾶς πληροφοροῦν τὰ ἠπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνα.¹⁵

Ἡ ἀναγκαστικὴ φυγὴ τῶν κολλήγων τῆς πρώτης μορφῆς δημιούργησε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὴν ἀρχὴ τῆς ἐξάσθησης τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὴν πόλη καὶ οἱ ἄποικοι κολλῆγοι τοῦ χωριοῦ συγκεντρώθηκαν κατὰ χιλιάδες στὶς πόλεις, ἔγιναν βιωτέχνες, ὀργανώθηκαν στὶς συντεχνίες τους καὶ δούλευαν γιὰ λογαριασμὸ τῶν ντόπιων ἐμπόρων.¹⁶

Τὸ καθεστῶς τῶν διομολογήσεων, ποὺ πρωτοεμφανίστηκε στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία στὰ 1535, εἶχε ὡς συνέπεια τὴ δημιουργία μιᾶς νέας τάξης προνομιούχων, τῶν γνωστῶν μπερατλήδων, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴ μεσαία ἀστική τάξη. Αὐτοὶ οἱ μπερατλήδες ἦταν Ἑλληνες ἔμποροι, τοκογλύφοι καὶ μεσίτες τῶν ξένων ἀποικιοκρατικῶν ἐταιριῶν καὶ εἶχαν τὴν προστασία τῶν ξένων δυνάμεων, τῆς Βενετίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, καὶ ἀκόμα ὑπάγονταν σὲ εἰδικὴ φορολογικὴ καὶ νομικὴ μεταχείριση.¹⁷ Βασικὴ συνέπεια τοῦ καθεστῶτος τῶν διομολογήσεων ἦταν ἡ ἀλματώδης ἀνάπτυξη τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδιαιτέρα ἡ Αὐστρία, μετὰ ἀπὸ τὶς συνθήκες τοῦ Κάρλοβιτς (1699) καὶ τοῦ Πασσάρωβιτς (1718), ἔδωσε σημαντικὰ προνόμια σὲ ὅσους ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Βαλκανικὴ καὶ ἐλεύθερα τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ κάνουν τὸν ἔμπορο καὶ τὸ βιομήχανο,¹⁸ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παρατηρηθεῖ ἓνα μεγάλο ρεῦμα ἀποικισμοῦ καὶ νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ Μακεδόνες, Θρακιῶτες, Ἡπειρωτῆς καὶ Θεσσαλοὺς¹⁹ πάνω ἀπὸ 40 παροικίες στὴν περριοχὴ τῆς Αὐστρίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας. Ἡ Ἀγγλία, ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, εἶχε στενοὺς δεσμοὺς μὲ τοὺς Φαναριῶτες καὶ τὴν ἔμπορικὴ ναυτιλία τῆς Ἑλλάδας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μεταχειρίζεται εὐνοϊκὰ τοὺς Ἑλληνες μπερατλήδες, πουλώντας τους καράβια καὶ διορίζοντας τους προξένους της, ὅπως τὸν Ἑλληνα ἔμπορο Θ. Πάνου στὰ Γιάννενα, στὰ 1734. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς μάλιστα τοῦ 18ου αἰῶνα, γίνονται προστάτες τῶν ἐλληνικῶν γραμμῶν καὶ ὁ Ἑλληνας πάροικος καὶ Ἄγγλος ὑπῆκοος Π. Σεβαστόπουλος ἴδρυσε στὰ 1717 τὴ γνωστὴ Ἐδαγγελικὴ σχολὴ τῆς Σμύρνης, ποὺ ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίσημη προστασία τοῦ ἐκεῖ ἀγγλικοῦ προξενείου.²⁰

Ἡ τρίτη δύναμη, ἡ τσαρική Ρωσία, ἀκολούθησε διαφοροτικὴ γραμμὴ, δηλαδή ἐπιδίωκε τὸν ἐδαφικὸ διαμελισμὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀξιοποίησε τόσο τὴν ὁμοδοξία τῶν βαλκανικῶν ὑπόδουλων λαῶν, ὅσο καὶ τὴ συγγενεία της μὲ τοὺς νότιους Σλάβους καὶ τοὺς Σλάβους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας. Μὲ ἄλλα λόγια, παρουσιάστηκε ὡς ὁ βασικὸς παράγοντας τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν βαλκάνιων λαῶν. Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ τὴν ἄτυχη ἐπανάσταση τῶν Ὁρλώφ καὶ τὴ συν-

θήκη τοῦ 1774, πυκνές μάζες Ἑλλήνων ἀποίκων, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἐκδικητικὴ μανία τῶν νικητῶν, κατέφυγαν στὴ Μοσχοβία καὶ ἴδρυσαν τὶς ἑλληνικὲς παροικίαι τῆς νότιας Ρωσίας, πού ἀργότερα θὰ γίνονταν καὶ ἡ ἔδρα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.²¹

Στὶς παροικίαι αὐτὲς ἄρχισε, ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας πάροικους, γιὰ πρώτη φορὰ, καὶ καταρχὴν ἀπὸ τὴν Αὐστρουγγαρία, ἡ πνευματικὴ κίνηση γιὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους, μὲ φυλλάδια, εἰκόνες, βιβλία, μεταφράσεις, χάρτες καὶ τὴν ἴδρυση σχολείων. Ἀκόμα, στὴ Βιέννη βγαίνει καὶ ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίδα. ἡ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Ἐφημερίς» (31—12—1790).²²

Οἱ πάροικοι δάσκαλοι, πού ἦταν ἀπόφοιτοι τῶν πανεπιστημίων τοῦ Παρισίου, τῆς Τεργέστης, τοῦ Λιόβνο, τῆς Λειψίας, τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Μονάχου, γίνονται οἱ φορεῖς τῶν νέων γνώσεων, ἰδρύουν σχολεῖα καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν πλούσιων παροίκων ἰδρύουν βιβλιοθήκες καὶ μεταφράζουν καὶ γράφουν ἔργα Φυσικῆς, Χημείας, Ἄλγεβρας, Φιλοσοφίας καὶ Γεωγραφίας,²³ ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ οἱ Ἑλληνας ἀποικοὶ διανοητὲς κυκλοφοροῦν πρακτικὰ βιβλία τῆς ἐμπορικῆς φιλολογίας καὶ πρακτικὸς ὁδηγοὺς γιὰ τοὺς πάροικους ἐμπόρους.²⁴

Ἄλλὰ γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ αὐτὴ ἡ καταπληκτικὴ ἀνάπτυξη, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ αἶτιο, πὸν ἔπαιξε βασικὸ, καθοριστικὸ μπερὲ νὰ πεῖ κανεὶς ῥόλο. Τὸ βασικὸ αὐτὸ αἶτιο δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀποικιοκρατικὸ κεφάλαιο, τὰ ἀγαθὰ τῆς μοίρας τῶν Ἑλλήνων παροίκων πὸν καζάντισαν γρήγορα στὰ ξένα. Στὰ 1841 ἔρχεται ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ, μὲ τὴ δημιουργία τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Τράπεζα εἶχε ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους βασικοὺς τῆς μετόχους τὸν Γεώργιο Σταύρου (πάροικο τῆς Βιέννης), τὴν οἰκογένεια Σίνα (Αὐστρία), τὸν Γ. Ἀντωνόπουλο (Τεργέστη), τὸν Νίκο Ζωσιμᾶ (Ρωσία), τὸν Τοσίτσα (Ἀλεξάνδρεια), τὸν Τζιτζίνια (Αἴγυπτος), τὸν Ι. Ἀθανασιάδη (Αἴγυπτος) καὶ ἄλλους ἀκόμη πάροικους.²⁵ Καὶ ἀμέσως γεννιέται τὸ βασικὸ ἐρώτημα: Ἀπὸ ποῦ αὐτοὶ οἱ μεγάλοι καὶ τρανοὶ πάροικοι βρῆκαν αὐτὸ τὸ χρῆμα καὶ ποιοὶ παράγοντες βοήθησαν γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ὅ,τι ἀπόκτησαν;

Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα εἶναι μοναδική, ἀρκεῖ καὶ μόνο νὰ ἐξεταστεῖ ἡ δραστηριότητα τοῦ Νεοελληνικοῦ πάροικου τοῦ 19ου αἰῶνα, ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Μετὰ ἀπὸ τὸ 1821, ὁ παροικιακὸς ἑλληνισμὸς στῶν ἡγεμονιῶν τῆς Μολδαβίας, ἔτσι ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ καθεστῶς, ἔχανε πιά τὴν πρώτη του ἀκμὴ καὶ τὴ θέση του τὴν ἔπαιρναν οἱ πάροικοι, πὸν ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ἐξυπηρέτηση τῆς ναυσιπλοΐας στὸ Δούναβη καὶ τὴ Μαύρη Θάλασσα. Αὐτὸ εἶχε σὰν συνέπεια τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Ρουμανίας, πὸν ἡ δραστηριότητά τους στρεφόταν στὴ διακίνηση τῶν σιτηρῶν,²⁶ δηλαδὴ σ' ἓναν τομέα πὸν ἔπαιξε ῥόλο ἀποφασιστικὸ ἡ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ ναυτιλία.²⁷ Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὶς παροικίαι τῆς Ρωσίας, ὅπου στὰ λιμάνια τῆς οἱ Ἑλληνας πάροικοι ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ στόλου.²⁸ Ἀντίθετα, ὁ Ἑλληνας πάροικος τῆς Αἰγύπτου, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μωχάμετ Ἄλη (19ος αἰῶνας), βρῆκε πῶ γρήγορα τὰ ἀγαθὰ τῆς μοίρας του, γιὰτὶ βρισκόταν σὲ πῶ καλὴ θέση, χάρις στὰ προνόμια πὸν εἶχε πάρει, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς αἰγυπτιακῆς γῆς. Τὸ θαμβάκι τῆς Αἰγύπτου ἀποδείχθηκε πραγματικὸ χρυσορυγεῖο καὶ ὅποιοι ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἐμπόριο ἢ μὲ τὴ διακίνησή του πλούτιζε γρήγορα, ἀρκεῖ καὶ μόνο νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ δεκαετία τοῦ 1840—1840 οἱ ἑξαγωγὰς του ὑπερδιπλασιάστηκαν, στὸ διάστημα τοῦ 1841—1852 ἡ παραγωγὴ δεκαπλασιάστηκε καὶ μετὰξὺ τοῦ 1830—1860 οἱ ἑξαγωγὲς πενταπλασιάστηκαν.²⁹

Ἔτσι, ὁ πάροικος τοῦ 19ου αἰῶνα ταξιδεύει στὴν Ἀνατολὴ σὰ χρυσοθήρας καὶ λαγωνικὸ τῆς ἀποικιοκρατίας καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ ἀκολουθεῖ καὶ γραμμὴ

προσηλυτισμοῦ. Ἄν κανεῖς παρατηρήσει τὸ πρῶτο καταστατικὸ τῆς Κοινοτήτας τῶν Ἑλλήνων παροίκων τῆς Ἀλεξάνδρειας, θὰ καταλάβει πὺς ἡ ὀργάνωσή της ἦταν ἀστική - δημοκρατική,³⁰ γιὰτὶ ὑπῆρχε τὸ δοκιμασμένο πρότυπο τῆς κοινοτικῆς ὀργάνωσης τῆς Βιέννης καὶ τῆς Τεργέστης καὶ γιὰτὶ ἡ ἀστική δημοκρατία ἦταν πιά καταξιωμένη.³¹ Στὸν κανονισμό τῆς Ἑλληνοαιγυπτιακῆς Σχολῆς διαβάζουμε, ὅτι σ' αὐτὴ γίνονταν δεκτοὶ δωρεὰν νέοι ἀπὸ κάθε ἔθνος, πὺν θέλανε νὰ σπουδάσουν τὴν ὀμιλούμενη γλῶσσα τῆς χώρας καὶ τὴν Ἑλληνική, καὶ οἱ Ἕλληνες ὑποχρεωτικὰ τὴ Γαλλική καὶ τὴν Ἰταλική. ³² Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, οἱ πάροικοι τῆς Ἀλεξάνδρειας θέλησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο τοῦ προσηλυτισμοῦ,³³ ἂν καὶ ὑπάρχον διαφορετικὲς γνώμες γιὰ τὸ ρόλο τοῦ Ἕλληνα πάροικου.³⁴

Αὐτοὶ οἱ πλούσιοι πάροικοι τοῦ ἐξωτερικοῦ, τέλος, πίστευαν, ὅτι ἦταν οἱ φορεῖς τῶν γνώσεων στοὺς καθυστερημένους λαοὺς καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς προβολῆς καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς παροικιακῆς ἰδεολογίας γιὰ τὸ μεγάλο ἱστορικὸ προορισμὸ της, διαμόρφωσαν καὶ τὸν ψυχισμό τοῦ πάροικου εὐεργέτη καὶ τὸν ἔκαναν νὰ διαθέσει ἕνα μέρος τῆς περιουσίας του γιὰ κοινωφελῆ ἔργα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς παροικίες.³⁵

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. *Laterculus Veronensis* V9 καὶ 10, ἔκδ. O. Seeck, *Notitia dignitatum accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et Latercula Provinciarum*, Stuttgart 1876 (ἀνατύπωση Frankfurt 1962), σ. 249. Ὁ κατάλογος αὐτός, πὺν πιστεύεται ὅτι ἀπεικονίζει πιστὰ τὴν ἐπαρχιακὴ διαίτηση τῆς αὐτοκρατορίας, χρονολογεῖται τώρα ὑποθετικὰ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 312 καὶ 314 μ.Χ., περιέχει ὅμως καὶ μεταγενέστερες προσθήκες. Βλ. A. H. M., Jones, *LKE III*, σ. 4 ὑποσ. 9 καὶ 381. Ἀπὸ τὶς ἀφηγηματικὲς πηγὲς πρῶτος μνημονεύει τὴν ὑπαρξὴ δύο Ἡπειρῶν ὁ Festus, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ *Breviarium* μεταξὺ τῶν ἐτῶν 369/370: *In dioecesi Macedonica Provinciae sunt septem: Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiri duae, Praevalis, Creta (Breviarium VIII)*. Γιὰ τὸ χρόνο συγγραφῆς βλ. J. N. Eadie, *The Breviarium of Festus. A Critical Edition with Historical Commentary*, London 1962, σ. 2 κ.ε., M. Dusanic, *Epirus nova Dalmatorum; Ziva Antika* 20 (1970) σ. 137, 144, DONALD M. Nicol, *Τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου*, *Μετάφραση Περικλῆ Λεύκα*, Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, Ἰωάννινα 1974, σ. 191, *Εὐαγγέλου Χρυσοῦ*, *Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῆς Ἡπείρου*, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, τόμος 23, Ἰωάννινα 1981, σ. 12.
2. Βλ. DONALD M. Nicol, ὁ.π., σ. 191. Πρβλ. *Εὐαγγέλου Χρυσοῦ*, ὁ.π., σ. 13, ὅπου καταχωρεῖται καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ ὄρια τῆς παλιᾶς καὶ Νέας Ἡπείρου.
3. Βλ. DONALD M. Nicol, ὁ.π., σ. 191.
4. Βλ. DONALD M. Nicol, ὁ.π., σ. 11.
5. Βλ. Χωματηνοῦ Δημητρίου, ἔκδ. J. B. Pitra, «*Analecta Sacra*», τόμος VII, Rome 1891, σ. 490 καὶ 93—94.
6. Βλ. DONALD M. Nicol, ὁ.π., σ. 19.
7. Βλ. LAURENT V, *Charisticariat et Commende à Byzance (Deux Fondations Patriarcales en Epire aux XIIe et XIIIe siècles)* eὐ *Revue des Etudes Byzantines*, XII (1954), σ. 106, 107.
8. Βλ. A. Marmora, *Historia di Corfu*, Vinece 1672, σ. 210. Πρβλ. A. MUSTOXIDI, *Delle Cose Corcirese*, Vol. L, Corfu 1848, σ. 401.
9. Βλ. Δένδια Μ., Ἑλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα, βασίλισσα Σικελίας καὶ Νεαπόλεως, πε-

- ριοδικό 'Ηπειρωτικά Χρονικά, τόμος I (1926), σ. 219, 294. Πρβλ. τοῦ ἰδίου - Le Roi Manfred et la Bataille de Pelagonie, *Mélanges Charles Diehl*, Vol. I, Paris 1930, σ. 55, 60. DONALD M. NICOL, ὅ. π., σ. 92.
10. Βλ. Πάνου 'Αραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς 'Ηπείρου, τόμος Α, 'Αθήνα 1856, σ. 294—315. Πρβλ. 'Ιωάννη Λαμπροῖδη, 'Ηπειρωτικά μελετήματα, τεῦχος Β, 'Αθήνα 1887, σ. 7, Κ. Δ. Μέρτζιου, Τὸ δεύτερον χρυσόβουλον 'Ανδρονίκου τοῦ Β τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τῶν 'Ιωαννίνων, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τ. 1 (1952), σ. 115, Νίκου Γ. Ζιάγκου, Τουρκοκρατούμενη 'Ηπειρος, 'Αθήνα 1974, σ. 83, Εὐαγγέλου Χρυσοῦ. Ἡ προαγωγή τῆς ἐπισκοπῆς 'Ιωαννίνων σὲ μητρόπολη, Δωδώνη 5 (1976), σ. 337—348, τοῦ ἰδίου, 'Ιστορικά στοιχεία γιὰ τὴν 'Ηπειρο σὲ σημεῖωμα τοῦ κώδικα CROMWELL 11, περιοδικό 'Ηπειρωτικά Χρονικά, τόμος 22, 'Ιωάννινα 1980, σ. 59.
 11. Τὴν ἄρχουσα τάξη τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ πρωτεύοντες καὶ οἱ κτήτορες, ὅπως ὀνομάζονταν στὴ νομοθεσία τὰ μέλη τῆς τοπικῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ εἶχαν κτήματα στὴν ὑπαίθρο, ἀλλὰ ζοῦσαν καὶ στὴν πόλη, συμμετεῖχαν στὴ βουλὴ καὶ συνεργάζονταν μὲ τὸ διοικητὴ τῆς ἐπαρχίας καὶ τὸν ἐπίσκοπό τους γιὰ τοπικὰ ζητήματα. Βλ. D. Claude, *Die byzantinische stadtim 6 Jahrhundert*, München 1969, σ. 114 κ. ἔ., Πρβλ. E. Χρυσοῦ, ὅ. π., σ. 99.
 12. Γιὰ τοὺς κεφαλᾶδες βλ. Νικολάου Πατσέλη, Οἱ Τοῦρκοι Σπαχήδες, ἱστορικὸν τοῦ θεσμοῦ τῶν Σπαχήδων, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία τ. 1 (1952), σ. 789. Πρβλ. SEBASTIAN CIRAL ESTOPANAN, Τὰ 'Ιωάννινα, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τ. 2 (1953), σ. 351.
 13. Βλ. Γ. Βαρδάνη, ἔκδ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Κερκυραϊκά*, εἰς *Vizantiski Vre Mennik*, XIII (1906), σ. 334, 351. Πρβλ. D. Angelon, Τὸ πρόβλημα τῶν διοικητικῶν θεμάτων στὸ Δεσποτᾶτο τῆς 'Ηπείρου καὶ τὸ βασίλειον τῆς Νικαίας, *Byzantinoslavica*, 12 (1951), σ. 56, 74.
 14. Βλ. Κ. Παπαρηγόπουλου, 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους, 'Αθήνα 1887, τόμος Ε, σ. 1-8, πρβλ. Δημ. Σαλαμάγκα, Ἡ Κόσση καὶ ἡ Βλιώρα, Γιάννινα 1958, σ. 18, ὅπου ἀναλύεται ὁ θεσμὸς τόσο τῶν καστρινῶν ὅσο καὶ τῶν ἐξακαστρινῶν.
 15. Βλ. Π. 'Αραβαντινοῦ, ὅ. π., σ. 294, τόμος Α, σ. 294—315, πρβλ. 'Ιωάννη Λαμπροῖδη, ὅ. π., σ. 7, Λέοντος I Μέγα, Παῦλος Λέοντος Μεγᾶς, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τ. 8 (1959), σ. 27, Νικ. Ζιάγκου, ὅ. π., σ. 83.
 16. Βλ. BARONE N., *Notizie storiche di he Carlo III di Durazzo*, ἀνατύπωση μὲ προσθήκες ἐγγράφων ἀπὸ τὸ Archivio storico per le Province napoletane, XII (1887), Naples 1887, σ. 7, 30, 185, 208. Πρβλ. P. Lemerle, *Trois Actes du Despote d' Epire Michel II concernant Corfu*, 'Ελληνικά, 4 Θεσσαλονίκη 1953, ἀριθ. 1, σ. 414, 418, DONALD M. NICOL, ὅ. π., σ. 115.
 17. Βλ. Σωτηρίου Ζούμπου, περὶ Βοημοῦνδου καὶ 'Ιωαννίνων, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τόμος 2 (1953), σ. 573.
 18. DONALD M. Nicol, ὅ. π., σ. 159.
 19. Βλ. Κ. HOPE, *Geshichte Grichenlands vom Beginndes mitte lalters bis auf unsere Zeir*, Leipzig 1867—68 (Ersch Gruber - Encyclopädie, τμ 85—86), ἀνατύπωση Νέα 'Υόρκη, τόμος 2, σ. 353. Πρβλ. Κ. Παπαρηγόπουλου, ὅ. π., τόμος 5, σ. 230 κ. ἔ., W. Miller, *The Latins in The Levant A History of Frankish Greece (1204—1556)*, London 1908, ἑλληνικὴ μετάφραση, σ. 183, Σπ. Λάμπρου, 'Ιστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν 'Ελλάδι, 'Αθήνα 1909/10, σ. 249/50, Κ. Μ. Μεχίου, 'Ιστορία τῆς 'Ηπείρου, ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Κάιρον 1909, σ. 66, A. Laion, *Constantinople and Latins, The Foreign policy of Andronicus II*, Cambridge, Mass. 1972, σ. 257, 259, Εὐαγγέλου Κ. Χρυσοῦ, ὅ. π., σ. 337.

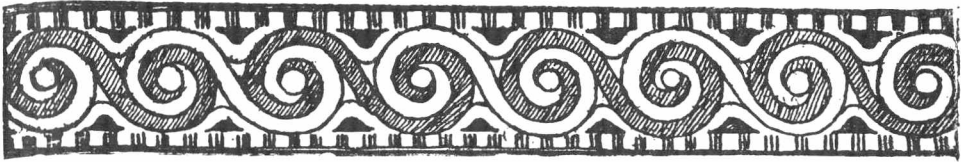
20. Βλ. Δημητρίου Σαλαμάγκα, ὁ. π., σ. 18. Γενικά γιὰ τὰ προνόμια τῶν καστρινῶν βλ. Ν. Γ. Ζιάγκου, Φεουδαρχική Ἡπειρος, καὶ Δεσποτάτο τῆς Ἑλλάδας, Συμβουλή στὸ νέο Ἑλληνισμό, Ἀθήναι 1974, σ. 151—152. Γιὰ τὰ προνόμια ποὺ ἐξασφάλισαν οἱ δυνατοὶ μὲ τὸ Χρυσόβουλο τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ τῆ σχετικῆ βιβλιογραφία ἐλληνικῆ καὶ ξενῆ βλ. Γιώργου Παπαγεωργίου, Οἱ συντεχνίες στὰ Γιάννενα κατὰ τὸν 190 καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, Ἰωάννινα 1982 (διδακτορικὴ διατριβή), σ. 24—25.
21. Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ὁ. π., τόμος 2, σ. 315, 316. Πρὸβλ. Ἰωάννη Λαμπρίδη, Περιγραφή τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθήναι 1887, σ. 40, Κ. Ἀμαντου, Ἡ ἀναγνώριση ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων τῶν χριστιανῶν καὶ ὁ ὄρισμός τοῦ Σινάν-πασᾶ, περ. Ἡπειρωτικά Χρονικά 3 (1930), σ. 208, τοῦ ἰδίου, Οἱ προνομακοὶ ὄρισμοὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, περιοδικὸ Ἑλληνικά 9 (1936), σ. 119, 120. Κατὰ τὸν ὄρισμό τοῦ Σινάν, ὅλα τὰ μεγάλα ἀγροκτημάτα θὰ παρέμειναν κατὰ κυριότητα στοὺς ἰδιοκτῆτες τους, ο ὅποιοι συνέχιζαν ἔτσι τὴν παράδοση τῶν Ρωμαϊκῶν «λατιφοντίων», ἐκμεταλλούμενοι τὰς γαίας των, κατὰ τὸ κολλητικὸ σύστημα. Βλ. Νικολάου Β. Πατσέλη, ὁ. π., σ. 315—316.
22. Βλ. Ἰωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 41—42. Πρὸβλ. Δημ. Σαλαμάγκα, Ἡ ἐνθύμηση τοῦ 1584, περ. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 3 (1954), σ. 692, τοῦ ἰδίου, Ἡ σπηλιὰ τοῦ Δεσπότη, περ. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 3 (1954), σ. 165, Νικ. Πατσέλη, ὁ. π., σ. 27.
23. Βλ. Ἀθηναγόρα Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Πάργης, γενικά, Ὁ Λαοῖσσης Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, Θεσσαλονίκη 1935. Πρὸβλ. Δ. Σάρρου, Μαξίμου Πελοποννησίου, Λόγος στηλετευτικός, περιοδικὸ Ἡπειρωτικά Χρονικά, 3 (1928), σ. 180 κ. ἔ., Χρυσοστόμου Παλαδοπούλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ὁ Λαοῖσσης - Τρίκκης Διονύσιος Β' ὁ φιλόσοφος ὁ χλευαστικῶς ἐπικληθεὶς Σκυλόσοφος, περ. Ἡπειρωτικά Χρονικά, τόμος Η (1933) γενικά. Κατ' ἄλλους ἡ ἐπανάσταση τοῦ Τρίκκης ἔγινε στὰ 1610. Βλ. Κ. Μέριτζιου, Ἡ ἐπανάστασις Διονυσίου τοῦ Φιλοσόφου, περ. Ἡπειρωτικά Χρονικά 13 (1938), σ. 81—90. Πρὸβλ. Α. Καρπόζηλου, Δύο στιχορρογήματα τοῦ Δεκάτου ἑβδομοῦ αἰῶνα γιὰ τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, περ. Ἡπειρωτικά Χρονικά (1984), σ. 79.
24. Βλ. Γεωργίου Ἀθ. Οἰκονόμου, Ἀπὸ τῆ χριστιανικῆ ἱστορία τῆς Ἡπείρου, περ. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 1 (1952), σ. 238. Πρὸβλ. Δημητρίου Σαλαμάγκα, ὁ. π., σ. 164, Νικολ. Πατσέλη, ὁ. π., σ. 238.
25. Βλ. Φραντζῆ Γ., Χρονικόν, εἰς Patrologie Greque Migne, τόμος 156, ἔκδοσις Βόννης 1938, σ. 245. Πρὸβλ. Rouqueville, Voyage dans la Grèce etc, Paris 1821, σ. 282, 290, Π. Ἀραβαντινοῦ, ὁ. π., τόμος Α, σ. 224, Δ. Σάρρου, ὁ. π., σ. 182, Βασιλείου Πυρρινέλλα, Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 1959—1960, ἀνάπτυξο ἀπὸ τὸ περ. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, σ. 52. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἔξωσι τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸ κάστρο, σ' αὐτὸ ἀποκλειστικὰ ζοῦσαν πλέον μόνο τουρκικὲς οἰκογένειες καὶ ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς ἑβραϊκῶν. Βλ. Α. Βρανούση, Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθήναι 1968, σ. 38, 39. Ὡστόσο, κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα βρισκόμε ἀρκετὲς χριστιανικὲς οἰκογένειες ποὺ ζοῦσαν μέσα στὸ κάστρο. Βλ. Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Πάργης, Νέος Κουβαρᾶς, ἦτοι χρονικὰ σημειώματα εἰς τὴν πόλιν ἰδίᾳ τῶν Ἰωαννίνων, εἰς Μονὰς αὐτῆς καὶ τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, περ. Ἡπειρωτικά Χρονικά, 4 (1929), σ. 13.
26. Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ὁ. π., τόμος Α, σ. 224.
27. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ὁ. π., σ. 165.
28. Βλ. Χρυσοστόμου Παλαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὁ. π., σ. 150—188.
29. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ, ἡ συνοικία Σιαράβα ἦταν τότε μέρος ἄθλιο.
30. Ἀπὸ διάφορες πηγὲς βγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι μέρος τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τοῦ κάστρου, ὅπως καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Μελά, ἐγκαταστάθηκαν στὸ «Σαράι-

- Μαχαλάς», πού θά πεί «Συνοικία τῶν Ἀνακτόρων». Βλ. Holland Henry, Travels in the Ionian isles, Albania, Thessaly, Macedonia, during the years 1812- and 1813, London 1819, σ. 273. Πρὸβλ. Κ. Ράμφου, Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, Ἀθῆναι 1897, σ. 2, Λέοντος Ι. Μελά, Ἡπειρωτικῆς μελέτες, Μία οἰκογένεια μιά ἱστορία, Ἀθῆναι 1967, σ. 134.
31. Βλ. Βασιλείου Πυρσινέλλα ὀ. π., σ. 52—53.
 32. Βλ. Μαρίας Νυσταζοπούλου—Πελεκίδου, Ἡ Ἡπειρος στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννηση, Ἰωάννινα 1982, σ. 9. Πρὸβλ. Γ. Παπαγεωργίου, ὀ. π., σ. 25—26.
 33. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, ὀ. π., σ. 32—33. Πρὸβλ. Βασ. Πυρσινέλλα, ὀ. π., σ. 57.
 34. Βλ. Μ. Καλλινδέρη, Αἱ συντεχνίαι τῆς Κοζάνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Θεσ/νίκη 1958, σ. 11
 35. Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, ὀ. π., σ. 25—26.
 36. Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, ὀ. π., σ. 25—26.
 37. Βλ. Θ. Πασχίδη, Ἡμερολόγιον τῶν Ἑλλήνων, Βουκουρέστι 1887, σ. 77. Πρὸβλ. Ν. Τσιγαροῦ, Λόγος πανηγυρικὸς τοῦ Νεομάρτυρα Γεωργίου, 17 Ἰανουαρίου 1889, Ἰωάννη Λαμπρίδη, ὀ. π., σ. 7, Δημ. Σαλαμάγκα, ὀ. π., σ. 692, Νικολ. Πατσέλη, ὀ. π., σ. 788.
 38. Βλ. Κ. Α. Μέρτζου, Μία ἄγνωστος μετανάστευσις Ἰωαννιτῶν εἰς Πελοπόννησον, περ. Ἡπειρωτικῆ Ἑστία, τ. 2 (1953), σ. 663—664.
 39. Στὰ 554 ὁ Ἰουστινιανός, ὕστερα ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ Ναρσῆ στὴν Ἰταλία, ἐξέδωσε τὴν Pragmatica Sanctio, μὲ τὴν ὁποία ἔδινε στοὺς ἐπίσκοπους καὶ τοὺς Primores Civitatis, δηλ. στοὺς προεστοὺς καὶ τοὺς possessores (εὐποροὺς πολῖτες) τὴν ἀπὸ κοινοῦ διοίκηση τῶν κοινῶν. Βλ. Κ. Ἀμαντου, ὀ. π., σ. 197. Πρὸβλ. Α. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1961—1964, τόμος 2, σ. 283.
 40. Βλ. Εὐαγγέλου Ι. Σαβράμη, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν Ἰωαννίνων, περ. Ἡπειρωτικὰ Χρονικά (1932), σ. 160.
 41. Βλ. G. Vaudoncourf, Memoirs in the Ionian Islands, London, 1816, σ. 100. Πρὸβλ. R. A. Davenport, The of Ali pacha of Tepeleni, vizier of Epirus, London, 1837, σ. 66, Π. Ἀραβαντινοῦ, ὀ. π., σ. 227, Ἰωάννη Λαμπρίδη, Ἡπειρωτικὰ μελετήματα, Ὁ Τεπελενλῆς Ἀλῆ-Πασᾶς, Ἀθήνα 1888, σ. 7 κ.ε., Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ, Ἀθῆναι 1895, τόμοι ΙΙ, γενικὴ βιογραφία.
 42. Τὸ βαρόσι ἦταν τμῆμα ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο, στὸ ὁποῖο ἔμεναν οἱ χριστιανοὶ (ἔμποροι καὶ τεχνίτες), οἱ ὀνομαζόμενοι βαροσλῆδες. Βλ. Χρήστου Σούλη, Ταξιδιὶ Τούρκου περιηγητοῦ στὴν Ἡπειρο, περ. Ἡπειρωτικὰ Γράμματα 1944, τεῖχος 7—8, σ. 247. Πρὸβλ. Δημητριάδη Βασ., Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἐδλιγιά Τσελεπῆ, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 376, σημ. 6, Stoinovich Train, Conquering orthodox merchant (ὁ κατακτητὴς ὀρθόδοξος Βαλκάνιος ἔμπορος), μετὰφρ. Ντόρας Μαρμαρέλη στὸν τόμο Οἰκονομικὴ δομὴ τῶν Βαλκανίων χωρῶν στὰ χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ΙΕ - ΙΘ, Ἀθῆναι 1979, σ. 325. Γιὰ τὰ Γιάννινα εἰδικά, βλ. Ἰωάννη Βηλαροῦ, Ὀνομαστικὸ τῆς Ρομῆκης γλώσσας, Ἀπαντα Ἰωάννη Βηλαροῦ, Ἐκδ. ἑταιρεία ἐλληρικῶν ἐκδόσεων, Ἀθῆναι (ἄχρ.), σ. 393.
 43. Βλ. Σωκράτη Κουγέα, Τὸ Ἡπειρωτικὸν ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου, περ. Ἡπειρωτικὰ Χρονικά 14 (1939), σ. 82 ἔγγραφο 81, σ. 84 ἔγγραφο 82.
 44. Βλ. Κώστα Ι. Βαρτζώκα (Καπεσοβίτου), Ἀλέξης Νούτσος, ὁ Μεγάλος Ἡπειρώτης, ἡ προσφορὰ τῆς Ἡπείρου στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, Γιάννινα 1971, σ. 29—30.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. Karl Roth, 'Ιστορία του Βυζαντινού πολιτισμού, έλληνική μετάφραση, 'Αθήνα 1949, σ. 17. Πρβλ. Ν. Γ. Ζιάγκου, ό. π., σ. 11.
2. Για τὸ θεσμὸ τῆς προστασίας βλ. Karl Roth, ό. π., σ. 41. Πρβλ. Α. Α. VASILIEV, 'Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μετάφραση Δημοσθένη Σαβράμη, εκδόσεις Μπεργκάδη, 'Αθήνα 1955, σ. 699, Α. Καλλιγᾶ, Μελέται καὶ Λόγοι, 'Αθήνα 1907, σ. 29.
3. Βλ. Α. Ε. Κοσμίνσκι, 'Ιστορία τοῦ Μεσαίωνα, μετάφραση, εκδ. 'Αθήνα 1954, σ. 91—92.
4. Βλ. Ο. Tafrahi, «Thessalonique en XI Ve siecle», Paris 1913, σ. 259 καὶ γενικὰ βλ. Γιάννη Κορδάτου, 'Η κομμούνα τῆς Θεσσαλονίκης 1342—1349, 'Αθήνα 1928.
5. Βλ. Γιάννη Κορδάτου, 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, 'Αθήνα 1931, σ. 281. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, 'Ιστορία τῆς Νεώτερης 'Ελλάδας, 'Αθήνα 1956, τόμος Α, σ. 24.
6. Βλ. Κώστα Λαζαρίδη, Οἱ Τοῦρκοι Σπαῆδες, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τόμος 1 (1952), σ. 12—13.
7. Βλ. Νικολάου Β. Πατσέλη, ό. π., σ. 789 κ. έ.
8. Βλ. Νίκου Ψυρούκη, Τὸ Νεοελληνικὸ παροικιακὸ φαινόμενο, 'Αθήνα 1977, σ. 42.
9. Για τὴ φυγὴ τῶν Ραγιαδῶν βλ. Κ. Μοσχάφ, 'Η 'Εθνικὴ καὶ κοινωνικὴ συνείδηση στὴν 'Ελλάδα 1830—1909, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 75—82, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία ποὺ παραθέτει ὁ συγγραφέας. Πρβλ. Νίκου Ψυρούκη, ό. π., σ. 43.
10. Για τὸν τουρκικὸ νόμο βλ. γενικὰ τὰ στοιχεῖα τῶν Μ. ARIF, Kanunname-I Al-I Osman, Tarih-I Osmani Encümeni mecmnası, Istanbul 1912. Πρβλ. Ο. L. Barkan, XV ve XVINCI Asirlanda Osmanlı Imparatorluguada Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esaslari, I Kanunlar, Istanbul 1945.
11. Βλ. Παγκόσμια 'Ιστορία 'Ακαδημίας τῆς ΕΣΣΔ, 'Ελληνικὴ εκδοση, 'Αθήνα 1958, τόμος Ε, σ. 314.
12. Βλ. Ι. Κ. Βασδραβέλλη, 'Αρματολοὶ καὶ Κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, εκδοση Β', Θεσσαλονίκη 1970, σ. 9—25, ὅπου ὁ συγγραφέας παραπέμπει καὶ στὴ σχετικὴ Ρουμανικὴ, Σερβικὴ καὶ Βουλγάρικη βιβλιογραφία.
13. Βλ. Γενικά, Νίκου Ψυρούκη, 'Η φυσιογνωμία τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, 'Αθήνα 1971. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, ό. π., σ. 44.
14. Βλ. Παγκόσμια 'Ιστορία 'Ακαδημίας τῆς ΕΣΣΔ, ό. π., τόμος ΕΙ, σ. 294.
15. Βλ. Π. 'Αραβαντινοῦ, Συλλογὴ ἀσμάτων τῆς 'Ηπείρου, 'Αθήνα 1880, σ. 29.
16. Βλ. Κ. Μάρξ, Κεφάλαιο, Ρωσικὴ εκδοση, Μόσχα 1949, τόμος ΙΙΙ, σ. 611—613. Πρβλ. Νίκου Ψυρούκη ό. π., σ. 49.
17. Βλ. Π. Μ. Κοντογιάννη, Οἱ προστατευόμενοι, περιοδικό, 'Αθήνα 1917, τόμος 29. Πρβλ. Δ. Ζακυνθνοῦ, 'Η Τουρκοκρατία, 'Αθήνα 1957, σ. 29, παραπομπὴ Ι, Νίκου Ψυρούκη, ό. π., σ. 54.
18. Βλ. Γιάννη Κορδάτου, ό. π., τόμος Α', σ. 212.
19. Βλ. Σπύρου Λάμπρου, Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Οὐγγαρία καὶ Αὐστρία Μακεδονικοῦ 'Ελληνισμοῦ, Νέος 'Ελληνομνήμων, τόμος Η (1911). Πρβλ. Ι. Κ. Βογιατσίδη, Αἱ 'Ελληνικαὶ κοινότητες τῆς Αὐστρουγγαρίας, 'Ημερολόγιον τῆς Μεγάλης 'Ελλάδος, 1926, σ. 71 κ. έ., Κλ. Τσοῦρα, "Αρθρα γιὰ τὶς ἑλληνικὰς παροικίας τῆς Τρανσυλβανίας, 'Ελεύθερο Βῆμα, 'Αθήνα 26, 31 Δεκεμβρίου 1932, Γ. Κορδάτου, ό. π., τόμος Ι, σ. 218—220.

20. Βλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 69—70.
21. Βλ. Π. Ρούσου, Βοήθημα Νέας Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδας, Ἀθήνα 1958, σ. 121—122.
22. Βλ. Γιάννη Κορδάτου, Ρήγας Φεραῖος, Ἀθήνα 1945, σ. 30.
23. Βλ. Μ. Στεφανίδου, Αἰ φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήνα 1926, σ. 14.
24. Βλ. γενικά, Α. Παπαδοπούλου—Βρεττοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἦτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ τῆς πώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήσιν εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, Ἀθήνα 1854, τόμ. I—II. Πρὸβλ. Γ. Γ. Παδᾶ — Α. Δ. Χατζηδήμου, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, συμβολὴ στὸν 18ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1964.
25. Βλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 121—122.
26. Βλ. Μιχ. Δένδια, Αἱ Ἑλληνικαὶ παροιμαὶ ἀνὰ τὸν κόσμον, Ἀθήνα 1919, σ. 47. Πρὸβλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 128—129.
27. Βλ. Μιχ. Δένδια, *ὄ. π.*, σ. 49. Πρὸβλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 128—129.
28. Βλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 129.
29. Βλ. Ἀθ. Πολίτη, Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Νεωτέρη Αἴγυπτος, Ἀλεξάνδρεια 1930, τόμος Β', σ. 111—113.
30. Βλ. Ἀθ. Πολίτη, *ὄ. π.*, τόμος Α, σ. 244.
31. Βλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 138.
32. Βλ. Ἀθ. Πολίτη, *ὄ. π.*, τόμος Α, σ. 241.
33. Βλ. Ὁδ. Παναγιώτου, Σκέψεις γιὰ τὴν «ἐκπολιτιστικὴ» ἀποστολὴ τῶν ἀπόδημων στίς ἀποικίες, Ἀθήνα, 1964, σ. 23.
34. Βλ. Στρ. Τσίγκα, Ὁ Καβάφης καὶ ἡ ἐποχὴ του, Ἀθήνα 1958, σ. 382. Πρὸβλ. Μ. Μιχαηλίδη, Ὁ Αἰγυπτιώτης Ἑλληνισμὸς καὶ τὸ μέλλον του, Ἀλεξάνδρεια 1927, σ. 75. Σ. Α. Προκοπίου, Ὁ Ἑλληνισμὸς στὴν Ἀθησσοῦνία, Ἀθήνα 1930, σ. 167, Ἀθ. Πολίτη, *ὄ. π.*, σ. 241 κ. ἑ., Γιάννη Κορδάτου, *ὄ. π.*, τόμος Δ, σ. 445.
35. Βλ. Νίκου Ψυρούκη, *ὄ. π.*, σ. 139.

ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΥΡΜΑΤΖΗ

Δρ. Ἀρχιτέκτονα - Πολεοδόμου

ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΗ

(15ος - 18ος αἰώνας)

(Σημειώσεις γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἀστικῆς ἱστορίας
τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων)

A. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ἢ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΟΛΗ

Οἱ ἀρχὲς τοῦ δέκατου πέμπτου αἰώνα βρίσκουν τὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων (ἢ Γιαννίνων) νὰ συνιστᾷ τὸ κέντρο, πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ, μιᾶς εὐρείας περιοχῆς, ποὺ περίπου συμπίπτει μὲ τοὺς σημερινοὺς νομοὺς Ἰωαννίνων καὶ Θεσπρωτίας (ὅπως, ἐξάλλου, ἡ πόλη τῆς Ἄρτας ἦταν ἐπὶ ἐποχῆς τὸ κέντρο ἑνὸς γεωγραφικοῦ χώρου, ποὺ σήμερα καθορίζεται ἀπὸ τοὺς νομοὺς Ἄρτας καὶ Πρέβεζας).

Ἡ «ἐπιτήρηση» τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου γίνεται ἐπὶ ἐποχῆς διὰ μέσου μιᾶς σειρᾶς ὀχυρῶν θέσεων, ἀπὸ τίς ὁποῖες (σύμφωνα μὲ τὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων», τὸ «Χρονικὸ τῶν Τόκκων» καὶ ἄλλες πηγές) οἱ σημαντικότερες εἶναι:

— Πρὸς βορρά, τὰ κάστρα Κόνιτσας, Ρευνίκου, Ἄρτσιστας, Σουδενῶν, Δοβρᾶς, Βελλᾶς, Ὀπάς, Βήσοανης, Δελβινακίου, Μαζαρακίου.

— Πρὸς δυσμᾶς, τὰ κάστρα Βελτισίας, Δραγουμῆς, Ἀραχωβίτσας, Βρωσούνας, Κρετσούνιστας, Βρυβίας.

— Πρὸς νοτιοδυτικά, τὸ σημαντικὸ κάστρο τοῦ Ἀγίου Δονάτου.

Αὐτὴ ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωση τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ἐγγυόταν, ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρᾶ, τὸν ἔλεγχο τῶν δρόμων ἐπικοινωνίας καὶ ἐμπορίου πρὸς τὴν Ἀλβανία καὶ πρὸς τίς ἀκτὲς καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸν ἔλεγχο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, δηλαδὴ τῶν ἐπικυριαρχουμένων γαιῶν καὶ χωριῶν. Πράγματι, ὑπάρχουν συγκεκριμέναι σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἄστεως ἢ Κάστρου τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ εὐρύτερου γεωγραφικοῦ ἐπαρχιακοῦ χώρου, σχέσεις οἱ ὁποῖες ἔχουν χαρακτῆρα φεουδαρχικὸ καὶ γιὰ τίς ὁποῖες θὰ ἀναφερθοῦμε ἀργότερα.

Ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων διατηρεῖ ἐπὶ ἐποχῆς δεσμοὺς χαλαροὺς μὲ τὸ Βυζάντιο, ἂν καὶ ἀποτελεῖ μέρος τῆς Αὐτοκρατορίας του· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μαζί μὲ τὴν εὐρύτερη ἐπαρχία της, συνιστᾷ τὸ Δεσποτάτο τῶν Ἰωαννίνων (δηλαδὴ ἓνα εἶδος εὐρωπαϊκοῦ πριγκιπάτου), διοικούμενο ἀπὸ ἓναν Δεσπότη (δηλαδὴ ἀπὸ ἓναν πρίγκιπα, ἐὰν θέλουμε νὰ κάνουμε μιὰ προσεγγιστικὴ σύγκριση μὲ τίς ἀντίστοιχες μορφές πολιτικῆς ὀργάνωσης καὶ διαχείρισης μιᾶς ὀρισμένης ἐποχῆς στὴν Εὐρώπη). Κατὰ συνέπεια, στὸ μέτρο ποὺ ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνεξάρτητη σὲ σχέση μὲ τὸ Βυζάντιο, μπορούμε νὰ τὴν ἀναφέρουμε καὶ ἀπλᾶ ὡς μεσαιωνικὴ πόλη.

Στην ουσία, ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων ἀκολουθεῖ μιὰ δική της καὶ αὐτόνομη πολιτικὴ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, πολιτικὴ ἡ ὁποία ἐκφράζεται κυρίως μὲ τοὺς Δεσπότες Θωμᾶ Πρελιούμποιτις, 1366—1384, Ἡοᾶφ ντὲ Μπουοντελμόντι ντέλι Ἀτσαγιόλι, 1385—1411 καὶ Κάρολο Τόκκο, 1411—1429. Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ, λοιπόν, ἔχει σὰν στόχο τὴν ὑπεράσπιση καὶ τὴν ἐξάπλωση τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ποὺ ἀνήκει στὸ Δεσποτάτο, τὸ ὁποῖο ἀπειλεῖται κυρίως ἀπὸ ἄλβανικὰ φύλα: Ἀλβανικὰ φύλα ἐνοχλοῦν τοὺς δρόμους ἐπικοινωνίας κυρίως πρὸς τὴ θάλασσα καὶ ἔχουν ἐπιτυχὴ ἐπιτύχει νὰ καταλάβουν τὴν Ἄρτα καὶ τὴν Πάργα, ἔχοντάς τες κρατήσῃ γιὰ ἄρκετὸ καιρὸ. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ πρακτικὲς πολιτικοστρατιωτικῆς δράσης καὶ αὐτονομοποίησης τῆς πόλης, ὀδηγοῦν τὴν ἴδια στὸ νὰ μεταμορφώνεται σιγὰ σιγὰ σὲ πόλη-κράτος: ἀλλὰ αὐτὴ ἡ διαδικασία δὲν θὰ ὀλοκληρωθεῖ ποτέ, λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν γεγονότων, ποὺ ἐπισημαίνονται στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα.

Αὐτὰ τὰ γεγονότα εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν σαρωτικά, ἀνατρέπουν κατὰ τρόπο ἀνεπανόρθωτο τὴν ἰσχύουσα τάξη τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (διαταραγμένη ἤδη ἄρκετὰ ἀπὸ τὶς σλαβικὲς καὶ ἄλβανικὲς διεισδύσεις) καὶ καταλήγουν νὰ σημάνουν τὴν ἀποβίωση τοῦ Δεσποτάτου τῶν Ἰωαννίνων: Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἠπειρο οἱ ἰσλαμικὲς στρατιές, κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀλβανία ἢ φθάνοντας μέχρι τὰ βουνὰ ἀνατολικά τῆς πόλης: ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ Γαληνότατη Δημοκρατία τῆς Βενετίας ἀποφασίζει νὰ καταλάβει, γιὰ εὐνόητους λόγους, τὸν πῶς μεγάλο ἀριθμὸ κάστρων στὰ ἡπειρωτικὰ παράλια τοῦ Ἴονίου, ἔτσι ὥστε νὰ κατέχει πλέον στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα τὰ κάστρα Φαναρίου, Πάργας, Συβότων, Σαγιάδων, Στροβίλλης καὶ Βουθρωτοῦ. Ὅλο αὐτὸ τὸ περιβάλλον ἀντιθέσεων καὶ δυνάμεων, ποὺ διεισδύουν ἀπὸ ὅλες τὶς μεριὰς τῆς Ἠπείρου, καταλήγει στὴ σύνθλιψη τοῦ Δεσποτάτου: Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ πόλη δὲν κατορθώνει νὰ βρεῖ διεξόδους πρὸς τὴ θάλασσα τοῦ Ἴονίου γιὰ νὰ ἀναπτύξει τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ ναυτιλία, ἔχοντας ἐπίσης χάσει πρότερα ἐκεῖνα τὰ λίγα στρατιωτικὰ καὶ οἰκονομικὰ στηρίγματα ποὺ εἶχε στὶς ἀκτὲς, τὸ παιχνίδι πρέπει νὰ θεωρεῖται χαμένο.

Ὅλη αὐτὴ ἡ μεγάλη περίοδος τῶν σαράντα πέντε χρόνων φιλολατινικῆς πολιτικῆς τῆς πόλης (ὁ Ἡοᾶφ Μπουοντελμόντι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀξιόλογο φλωρεντινὸ οἶκο τῶν Ἀτσαγιόλι καὶ ὁ Κάρολος Τόκκος ἀπὸ τὴν Αὐλὴ τῆς Νάπολης), διαγράφεται μὲ μιὰ μονοκονδυλιά τὸ 1430: Οἱ φεουδάρχες τοῦ Κάστρου ἢ ἄστεως τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἐμποδίζονται νὰ διακηρύξουν ταχέα τὴν ὑποταγὴ τους στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἀναγνωρίζοντας ἔτσι τίμια, ὅτι τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐξελίσσονται κατὰ βάθος ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὴ θέλησή τους.

Οἱ διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Ὀθωμανὸ στρατηγὸν Καρασινὰν Πασσὰ δὲν ἀποδεικνύονται νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ μιὰ διαμόρφωση ὄρων φεουδαλικῆς διαδικασίας ὑποταγῆς, ὅπως ἐξάλλου, συνέβαινε μέχρι στιγμῆς, ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ διαπραγματεύσεις ποὺ ἀφοροῦσαν τοὺς ὄρους παραμονῆς ἢ ὄχι τῆς πόλης στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, σὲ κάποιες στιγμὲς προωθημένης ἀνεξαρτησίας τῆς πρώτης: οἱ διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς καταλήγουν στὴ σχεδὸν ὀλικὴ διατήρηση τοῦ στάτους κθὸ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς πόλης (οἱ φεουδαρχικὲς ἰδιοκτησίαι δὲν πειράζονται), γεγονὸς τὸ ὁποῖο ἀποδεικνύει τὴ δεξιότητι τῶν φεουδαρχῶν τοῦ ἄστεως στοὺς χειρισμοὺς τῆς διπλωματικῆς πολιτικῆς τῆς ἐποχῆς.

Σὰν ἀστικὴ ὀργάνωση τῶρα, ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων, στὶς ἀρχὲς τοῦ

δέκατου πέμπτου αιώνα είναι διαρθρωμένη σύμφωνα με ένα σχήμα διπολικό: Ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά ἔχουμε τὸ ἄστρ ἢ Κάστρο με τοὺς αὐτόχθονες κατοίκους καί, ἀπὸ τὴν ἀντίθετη, τὰ προάστια ἢ ἀγορά καὶ κάποιες συνοικίες με μερικοὺς Ἑβραίους καὶ μερικοὺς ἔποικους.

Στὸ ἐσωτερικὸ τῶν τοικῶν τοῦ Κάστρου, τὰ ὁποῖα κοθορίζουν τὴν καθυτὸ πόλη, δηλαδὴ τὸ ἄστρ, εἶναι ἐγκαταστημένη ἢ φεουδαλικὴ ἀριστοκρατία, πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ, οἱ αὐτόχθονες καὶ μερικοὶ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι βρέθησαν ἐκεῖ μέσα μετὰ τὶς διαδοχικὲς μεταθέσεις τῶν τοικῶν. Οἱ Δεσπότες κατοικοῦν στὴν ὀχυρωμένη ὑπερύψωση στὴ νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ Κάστρου, ἐνῶ στὴν ἄλλη ὑπερύψωση τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς ὑπάρχει ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς καὶ μερικὲς τοικίες εὐγενῶν.

Ἵονομάσαμε μέχρι στιγμῆς τὴν πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀριστοκρατία, φεουδαρικὴ ἢ φεουδαλικὴ, διότι κατέχει κάτω ἀπὸ ἕνα συγκεκριμένο καθεστῶς, χωριά, καλλιεργούμενες γαῖες, λιβάδια, βοσκότοπους, δάση, ἰβάρια, λίμνες, ποτάμια κτλ., στὸν εὐρύτερο γεωγραφικὸ χῶρο. Αὐτὸ τὸ καθεστῶς διαφαίνεται καθαρὰ στὰ δύο Χρυσόβουλα (δηλαδὴ διατάγματα με χρυσὴ βούλα τοῦ αὐτοκράτορα) τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Β' πρὸς τοὺς «Καστρινοὺς Ἰωαννινιώτας» τὸ 1319 καὶ πρὸς τὴ Μητρόπολη Ἰωαννῶν τὸ 1321: Διαπιστώνεται ἐδῶ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς μόνο σὲ ἀκίνητα, ἀλλὰ καὶ στὰ ἀντικείμενα, στὰ ζῶα καὶ στὰ πρόσωπα, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδιοκτησία ρυθμίζεται κάτω ἀπὸ νόμους φεουδαλικῆς χαρακτῆρα (αὐτοὶ ποὺ καλλιεργοῦν τὴ γῆ τῶν φεουδαρχῶν δὲν μποροῦν ἰσόβια νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ αὐτήν, οἱ ἰδιοκτησίες δὲν μποροῦν νὰ μεταπωληθοῦν παρὰ μόνο σὲ «Καστρινοὺς Ἰωαννινιώτας» κτλ. Ἐνα παρόμοιο Χρυσόβουλο ἐκδίδεται τὸ 1361 ἀπὸ τὸν Δεσπότη τῆς Ἄρτας Συμεῶν Οὐρὸς καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὸν Δεσπότη Ἡσάφ Μπουοντελμόντι γιὰ τὴ Μητρόπολη τῶν Ἰωαννῶν τὸ 1408, κτλ.).

Ἡ ἀριστοκρατία τοῦ Κάστρου παίρνει μέρος στὰ ἀξιώματα τῆς αὐλῆς τοῦ Δεσπότη, κανονίζει τὶς διαδοχὲς τῶν κυβερνήτων καὶ χειρίζεται τὶς διπλωματικὲς ὑποθέσεις, ὀργανώνει τελετές, γιορτὲς καὶ κυνήγια. Πρόκειται, λοιπόν, ἐδῶ γιὰ ἕνα φεουδαρικὸ ἄστρ καί, κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ταυτίζεται με τὴν πόλη, μπορεῖ νὰ μιλάει κάποιος γενικὰ γιὰ μιᾶ φεουδαρικὴ πόλη, ἢ ὁποῖα συμπερασματικὰ κυριαρχεῖ σ' ἕναν εὐρύτερο γεωγραφικὸ χῶρο, σύμφωνα με ἀκριβεῖς νόμους ἰδιοκτησιακῆς κατοχῆς.

Ἐξω καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὰ τοίχη τοῦ Κάστρου ὑπάρχει ἡ ἀγορὰ, πολὺ πιθανὰ μόνιμη πλέον, καὶ μερικὲς τοικίες πού, μαζί με τὴν ἀγορὰ, ἀποτελοῦν τὰ προάστια τοῦ ἄστεως, τὰ ὁποῖα κατοικοῦνται, ὅπως ἀναφέραμε, ἀπὸ Ἑβραίους καὶ ἔποικους: Αὐτὸς ὁ πυρήνας ἀγορᾶς καὶ τοικιῶν ἀποτελεῖ, λοιπόν, τὶς θέσεις ἢ συνοικίες «Λιβαδιώτης» καὶ «Τσουκαλάς», ποὺ ἀργότερα τὶς βρῖσκει κανεῖς κατοικούμενες σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ Ἑβραίους, ἐνῶ ἡ ἀγορὰ πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται σιγὰ σιγὰ πάνω στὸν ἄξονα (δρόμο) ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Κάστρου (σημερινὸς ὀνομαζόμενος Πύργος τοῦ Θωμᾶ).

Τὸ ἐμπόριο εἶναι ἀναπτυγμένο ἀρκετὰ πρὶν (ὅπως διαφαίνεται στὸ Χρυσόβουλο τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Β'), ἀρα καὶ ἡ βιοτεχνία καὶ οἱ ἐμποροπανηγύρεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὑπάρχει τουλάχιστον μιᾶ ἐτήσια καὶ πολὺ σημαντικὴ πού ἀνήκει στὴν Ἐκκλησία (ὅπως γράφεται στὸ δεύτερο Χρυσόβουλο τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Β'). Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ὑπάρχουν ἐπὶ ἐποχῆς ἢ βυρσοδεψία, ἢ γουνοδεψία (δεδομένου, ἐπίσης, τοῦ ὀρεινοῦ τῆς περιοχῆς), ἢ χρυσοχοῖα, ἢ ἀργυροχοῖα, ἢ χρυσοκεντητικὴ καὶ ἢ ἀργυροκεν-

τητική, ή παραγωγή μεταξωτών ύφασμάτων κτλ., όπως υπήρχαν, εξάλλου, στις πιο σημαντικές πόλεις της Αυτοκρατορίας· αυτούς τους τομείς της βιοτεχνίας θα τους ξανασυναντήσουμε δυνατούς και ακμαίους κατά τον δέκατο έβδομο αιώνα.

Με όλα αυτά, που αναφέραμε παραπάνω, σημαίνει τελικά, ότι ο πληθυσμός των Ίωαννίνων (που πρέπει να είναι επί εποχής από τέσσερις έως πέντε χιλιάδες κατοίκους) δεν ζει αποκλειστικά από τα έσοδα της φεουδαρχικής ιδιοκτησίας, αλλά απασχολείται επίσης στη βιοτεχνία και στο εμπόριο.

Μα αυτός ο δυισμός μεταξύ φεουδαρχικών κυρίαρχων σχέσεων και βιοτεχνίας και εμπορίου δεν θα ξεπερασθεί ποτέ: Στο παρελθόν ή πόλη απέτυχε να προσεγγίσει τη θάλασσα του Ίονίου, ώστε να μπορέσει να αναπτύξει τη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο· στο μέλλον θα αναπτύξει τη βιοτεχνία και το εμπόριο μόνο μέχρι το σημείο που θα το επιτρέψει η άκνησία του όθωμανικού καθεστώτος, διότι η όθωμανική έξουσία και τα κυρίαρχα κοινωνικοοικονομικά της στρώματα είναι προσαρτημένα με θεσμούς και δεσμούς σιδήρου στη γη. Για την Όθωμανική Αυτοκρατορία, ή βιοτεχνία και το εμπόριο θα αποτελέσουν εξαίρετες πηγές έσόδων (βλέπε, φόρων) αλλά επίσης κακές περιπτώσεις για τις έσωτερικές της ισορροπίες. Τελικά, αυτός ο δυϊσμός μεταξύ έκμετάλλευσης της γης και τεχνών που ευδοκίμοι στο αστικό περιβάλλον, θα σημαδέψει κατά αποφασιστικό τρόπο την εξέλιξη της πόλης έως και τον δέκατο ένατο αιώνα, είτε σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, είτε στο επίπεδο του χώρου.

Πιο μακριά στο κείμενο θα δοϋμε με ποιόν τρόπο ή βιοτεχνία και το εμπόριο θα ταυτισθούν με τους χριστιανούς και τους Έβραίους, ενώ ή φεουδαρχική ιδιοκτησία θα ταυτισθεί αντίστοιχα με τους μουσουλμάνους.

B. Η ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ Ή ΜΕΤΑΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΟΛΗ

Ένα προφανές αποτέλεσμα της προαόρτησης της πόλης στην Όθωμανική Αυτοκρατορία είναι, ότι αυτή χάνει την πολιτικοστρατιωτική της αυτονομία και έπακόλουθα παύει να αποτελεί μίαν ανεξάρτητη πόλη-κράτος. Οι πολιτικές αποφάσεις παίρνονται τώρα από την Κωνσταντινούπολη, ή οποία μπορεί να έγγυηθεί, δια μέσου της άπέραντης ίσχύος της, τη φεουδαλική ειρήνη, κατά τρόπον ώστε ή τελευταία να είναι συνεχής και άδιατάρακτη, τα δέ κάστρα και κάθε στρατιωτική όργάνωση στην ύπαιθρο να μη χρησιμεύει πλέον σχεδόν σε τίποτε· το Δεσποτάτο, οί Δεσπότες και ή Αύλή τους καταργούνται.

Όυσιαστικά, το όθωμανικό καθεστώς κληρονομεί και διαφυλάσσει με ζήλο την άκνησία των τελευταίων καιρών του Βυζαντίου και περιορίζεται σε άντικαταστάσεις προσώπων και άλλαγές θρησκειών, χωρίς τίποτε να πειράξει στις δομές, είτε πολιτικές είτε κοινωνικοοικονομικές είναι αυτές. Εϊδικά στην περιοχή Ίωαννίνων και σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης με τον Καρασινάν Πασσά (βλέπε την «Κοινοποίηση προς τους Ίωαννινιώτες» του ίδιου το 1430), οί φεουδάρχες του Κάστρου δεν χάνουν τις ιδιοκτησίες τους (όπως αυτό συμβαίνει άλλου προς όφελος των Όθωμανών ίπιτών, των λεγόμενων «σιπαχί») και οί ίδιοι συνεχίζουν να κατοικούν μέσα στο Κάστρο. Στο μέτρο, λοιπόν, που το στάτους κβδ της πόλης κοινωνικοοικονομικά και χωρικά δεν αλλάζει, χρησιμοποιήσαμε τον όρο μεταβυζαντινή ή μεταμεσαιωνική πόλη για να προσδιορίσουμε γενικά τον χαρακτήρα της.

Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου, πού ἐπεκτείνεται μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου ἑβδομοῦ αἰῶνα, ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία παρουσιάζεται καὶ οὐράνιες, καὶ αἰῶνια, ἔχοντας ἐγγίξει τὶς πρὸ μακρινῆς διοράσεις, γήινες καὶ οὐράνιες, τοῦ Μωάμεθ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ Μωάμεθ τοῦ κατακτητῆ· στὴν ἐπαρχία καὶ στὴν πόλη τίποτε δὲν συμβαίνει καὶ ὄλα περνοῦν σιωπηλά, τόσο δὲ αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν, πού ἡ παραγωγὴ ντοκουμέντων εἶναι σχεδὸν μηδαμινή.

Ἡ μεταβυζαντινὴ ἢ μεταμεσαιωνικὴ πόλη συνεχίζει νὰ ἀναπτύσσεται κατὰ μῆκος τῶν ἀξόνων στοὺς ὁποίους χωρίζεται ὁ κύριος ἄξονας πού ἀρχεται ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη τοῦ Κάστρου: Αὐτοὶ οἱ ἄξονες εἶναι οἱ δρόμοι πρὸς:

- α. Ραβένια (δυτικὰ Ζαγόρια κτλ.),
- β. Δέλθινο — Κέρκυρα κτλ.,
- γ. Ἡγουμενίτσα,
- δ. Ἅγιο Δονάτο (Πάργα) καὶ
- ε. Ἄρτα (ἀνατολικὰ Ζαγόρια, Μπέτσοβο, Κλίνοβο κτλ.).

Μικρότεροι δρόμοι διακλαδιζόμενοι βαθμῶδον συμπληρώνουν τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀστικοῦ ἴσοῦ, ἐνῶ τὰ τζαμιά, πού ἀρχίζουν νὰ κτίζονται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου ἔκτου αἰῶνα, ὑποδεικνύουν τὴν ποσοτικὴ καὶ ἐπιφανειακὴ ἐξάπλωση τῶν συνοικιῶν. Ἔτσι, ἓνα σημεῖο τῶν ὁρίων τῆς πόλης στὸ τέλος τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου κτίζεται τὸ τζαμί τοῦ Σουλτάνου Βαγιατζίτ τοῦ Β' (γύρω στὸ 1500). Ἄλλα σημεῖα τῶν ὁρίων τῆς πόλης ἢ, ἂν θέλουμε νὰ τὸ ποῦμε καλύτερα, τῶν παρυφῶν τῆς, εἶναι τὸ λεγόμενον Τουρκοπάλουκο (ὅπου ἐγκαθίστανται οἱ πρῶτοι Ὄθωμανοὶ) καὶ τὰ τούρκικα λουτρά λίγο πρὸ μακριὰ (ἐνῶ τὸ πρῶτο μουσουλμανικὸ νεκροταφεῖο τοποθετεῖται ἀρκετὰ πρὸ μακριὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω σημεῖα). Ἡ πρώτη, λοιπόν, ὀθωμανικὴ συνοικία σχηματίζεται ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὶς παρυφῆς τῆς πόλης καὶ παίρνει τὸ ὄνομα «Τουρκοπάλουκο» ἢ «Λουτρό».

Δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς κατὰ ποῖον τρόπο καὶ πότε ἡ μεσαιωνικὴ αὐτὴ πόλη ξεπερνᾷ τὰ ὄριά τῆς καὶ ἀρχίζει νὰ αὐξάνει ἀκολουθώντας τὶς διάφορες κατευθύνσεις τῶν δρόμων κατὰ τοὺς ὁποίους διασπᾶται ὁ κεντρικὸς ἄξονας, ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὸ Κάστρο, δρόμοι στοὺς ὁποίους, ἐξάλλου, τοποθετήθηκαν οἱ πρῶτες μουσουλμανικὲς κατοικίες καὶ τὰ ἄλλα κτίρια πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ χαρακτήρα. Γνωρίζουμε μόνον, ὅτι ἡ πόλη ἐξαπλώνεται ἀργὰ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ μέτρο πού ἔχουμε μιὰ φυσικὴ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ κάποιες μεταναστεύσεις χριστιανῶν, μουσουλμάνων καὶ Ἑβραίων (πού ἔρχονται νὰ ἐγκατασταθοῦν στὰ Γιάννενα μετὰ τὶς διώξεις στὴν Ἰσπανία τὸ 1492 καὶ προστίθενται στοὺς ἤδη πολυπληθεῖς ντόπιους)· ἀλλὰ γι' αὐτὴν τὴν ἐξάπλωση θὰ μιλήσουμε παρακάτω.

Τὰ πρῶτα τζαμιά, πού κτίζονται στὰ Ἰωάννινα, εἶναι μετζήτια, δηλαδὴ θρησκευτικὰ κτίρια χωρὶς μιναρέ καὶ στὴν οὐσία μικρὰ δωμάτια μὲ ἓνα ἐλάχιστο ἀπὸ ἀπαιτούμενα γιὰ τὴν ἐξάσκηση τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων. Αὐτὰ τὰ μετζήτια (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τζαμί τοῦ Βαγιατζίτ πού δὲν ξέρουμε ἂν κατασκευάστηκε ἐξαρχῆς σὰν τζαμί, γράφεται ὅμως ὅτι καὶ αὐτὸ στὴν ἀρχὴ ἦταν μετζήτι), κτίζονται στοὺς κυριότερους δρόμους πού ὀδηγοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ εἶναι:

1. Τὸ «Ἰσλάμ Μετζήτι», κτισμένο τὸ 1559 πάνω στὸ δρόμο πρὸς τὴν Κέρκυρα.

2. Τὸ «Σἔμς - ἐ - Ντίν (= ὁ Ἥλιος τῆς Πίστεως), κτισμένο τὸ 1547 πάνω στὸ δρόμο πρὸς τὴν Ἱγουμενίτσα.
3. Τὸ «Ναμάς Γκιὰχ (= Τόπος Προσευχῆς), κτισμένο ἐπίσης γύρω στὰ μισὰ τοῦ δέκατου ἔκτου αἰῶνα στὸ δρόμο πρὸς τὴν Παραμυθιά (πρῶτην Ἁγίος Δονάτος).
4. Τὸ «Μπαλιγιὲ» (= τοῦ Μπαλῆ Μπέυ), κτισμένο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἴδιου αἰῶνα πάνω στὸ δρόμο πρὸς τὴν Ἄρτα.

Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἐδῶ, ὅτι αὐτὰ τὰ μετζήτια κτίζονται κυρίως μὲ πέτρα καὶ τοῦβλα ψημένα, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὴ βυζαντινὴ θρησκευτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, καὶ μόνον ἀργότερα ἀπλὰ ἀπὸ πέτρα: Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀκόμα στὴν περιοχὴ ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς τῶν τζαμιῶν. Πράγματι, σύμφωνα μὲ μιὰ μαρτυρία τοῦ 1597, γιὰ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς μιναρὲ καλεῖται κτίστης ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, ἴσως ἐπειδὴ ἐκεῖ εἶναι ἤδη γνωστὴ ἡ κατασκευὴ τζαμιῶν, δεδομένου ὅτι ὁ ἐξισλαμισμὸς τῆς περιοχῆς Ἀργυροκάστρου ὑπῆρξε πολὺ πρὶν πρότερος χρονικὰ, παρὰ ἐδῶ. Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμη, ὅτι ἡ ἐμφάνιση αὐτῶν τῶν μετζήτ γύρω στὸ ἥμισυ τοῦ δέκατου ἔκτου αἰῶνα προδίδει τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ὀρισμένου μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ τὴν ἴδια ἐποχὴ, πληθυσμὸς ὁ ὁποῖος προφανῶς ἔχει ἀνάγκη ἐξυπηρέτησης ἀπὸ κάποιον ἀριθμὸ θρησκευτικῶν κτιρίων (ἐπίσης καὶ ἀπὸ νεκροταφεῖα, τὰ ὁποῖα τοποθετοῦνται κατὰ κανόνα δίπλα ἀπὸ τὰ τζαμιά).

Ἡ πρώτη συμπαγῆς παρουσία μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, πέρα ἀπὸ τὴ συνοικία «Λουτρό», σημειώνεται σὲ μιὰ θέση ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ μετζήτ «Ναμάς Γκιὰχ», ὅπου θὰ ὑπάρξει ἐπίσης ἓνα πρῶτο μεγάλο μουσουλμανικὸ νεκροταφεῖο, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου θὰ ἐπεκταθεῖ καταλήγοντας νὰ περιλαμβάνει μιὰ τεράστια ἐπιφάνεια. Στὴ θέση αὐτὴ θὰ σχηματισθοῦν οἱ συνοικίες πού θὰ πάρουν ἀργότερα τὰ ὀνόματα «Κατοκάρ Μπέυ» καὶ «Ὀσμὰν Τοιαοῦς» (Τοιαοῦσης εἶναι ὑψηλὸ ἀξίωμα ἀξιωματικοῦ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ὁ ὁποῖος τὴν ἀντιπροσωπεύει στὴν πόλη). Στὴν τελευταία αὐτὴ συνοικία θὰ συναντήσουμε νὰ κατοικεῖ ἡ Δυναστεία τῶν Ἀσλανιδῶν, ἡ ὁποία θὰ κυβερνήσει τὰ Ἰωάννινα σχεδὸν ἐπὶ δύο αἰῶνες (1600—1788).

Καινούργιες χριστιανικὲς συνοικίες σχηματίζονται κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου (1430 ἕως ἀρχὲς 1600) πού εἶναι: Τὸ «Σαράι Μαχαλὲ» (ὀνομασμένη ἔτσι ἴσως ἀπὸ κάποιο σημαντικὸ ὀθωμανικὸ κτίριο, σεράγι σημαίνει τούρκικο μικρὸ παλάτι, πιθανὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πρώτου Ὄθωμανοῦ διοικητῆ), συνοικία ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται δίπλα στὴ συνοικία «Λουτρό» καὶ ἐπάνω στὸν ἄξονα πρὸς Ραβένια - Κόνιτσα· ἡ «Τοιγαρά», ἐπάνω στὸν ἄξονα πρὸς Ἱγουμενίτσα· «Ἁγίος Ἀθανάσιος», «Πλινθοκοπεῖο» (ἢ «Τοικούρ», πού στὰ τούρκικα σημαίνει λάκκος), «Λιθαρίτσια», ἐπάνω στὸ δρόμο πρὸς Ἄρτα.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἴδιας περιόδου πιθανὰ σχηματίζονται οἱ πυρῆνες τῶν μελλοντικῶν μουσουλμανικῶν συνοικιῶν «Ἰμπραῖμ Πασσᾶ» καὶ «Σἔμς - ἐ - Ντίν», ἐπάνω στὸ δρόμο πού περνάει ἀπὸ τὴ συνοικία «Τοιγαρά» καὶ ὀδηγεῖ στὸ ὀμώνυμο τζαμί. Τέλος, μουσουλμάνοι προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Ἀραβία ἐγκαθίστανται ὀπισθεν τοῦ «Ναμάς Γκιὰχ» σχηματίζοντας τὸν πυρῆνα τῆς μελλοντικῆς συνοικίας «Ἐμῖρ Μεϋντάν» (ἢ «Σιάδι»), ἰδρύνοντας τὸ τζαμί «Ἐμῖρλέρ» (= Πριγκιπικὸ στὰ τούρκικα, τοῦ ὁποῖου ὅμως ἡ χρονολογία κτίσης δὲν εἶναι γνωστὴ), μὲ τὸ ἀντίστοιχο νεκροταφεῖο ὅπου θάβονται αὐτοὶ οἱ ἐμίρηδες (= ἀπόγονοι τοῦ Μωάμεθ, πρίγκιπες).

Γ. Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΗ

... 'Αλλά αναδυομένου του δέκατου έβδομου αιώνα, ή αιώνια γαλήνη της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βρίσκεται διαταραγμένη, γήινα και ούράνια: Τò 1571 ó άήτητος στόλος της Αυτοκρατορίας έκμηδενίζεται από τους ένωμένους στόλους των χριστιανικών κρατών. 'Η 'Ενετία ίσχυροποιείται στα παράλια του 'Ιονίου (τό 1572 καταστρέφει τò Μαργαρίτι λόγω των εκεί 'Αλβανών που ένοχλούν τὰ παράλια), ένω στην έλληνική χερσόνησο ξεσπούνε συνεχείς έξεγέρσεις, οί όποίες καταστέλλονται σκληρά...

'Η έξεγερση των χωρικών τò 1611 ένάντια στους φόρους, έθνικοθηρσκευτικών χαρακτηριστικών και καθοδηγούμενη από τòn έπίσκοπο Τρίκκης Διονύσιο, διεισδύει στην πόλη και έπιτίθεται έναντίον του όθωμανικού διοικητή και του 'Οθωμανού διοικητή. Καί αυτή ή έξεγερση καταστέλλεται στο αίμα (σφάζονται και άμέτοχοι στην πλησίον πρòς τὰ διαδραματιζόμενα συνοικία «Πλινθοκοπεϊò»), ένω οί κάτοικοι του «άστεως», οί «Καστρινοί», αποβάλλονται από τò Κάστρο σε δύο διαδοχικές φάσεις ύστερα από σχετική άδεια της 'Υψηλής Πύλης (1613—1618). Τò 1627 ή 'Υψηλή Πύλη άφαιρεί τò παραδοσιακό δικαίωμα των χριστιανών της φύλαξης των διαφόρων στενών και περασμάτων στην ύπαιθρο, ένω, μετά τòn τουρκο-περσικό πόλεμο του 1635, άφαιρεί επίσης τò δικαίωμα κατοχής φεουδαλικών ιδιοκτησιών από χριστιανούς τò θρήσκειμα (έκτòς εκείνου της 'Εκκλησίας). Κατά συνέπια, οί χριστιανοί φεουδάρχες, που είχαν διατηρήσει τις φεουδαλικές ιδιοκτησίες τους για δύο αιώνες μετά τò 1430 και σύμφωνα με την αντίστοιχη συνθήκη με τòn Καρασινάν Πασσά, είναι άναγκασμένοι τώρα ή να χάσουν τις ιδιοκτησίες τους ή να αλλάξουν θρησκεία: τò δεύτερο προτιμά ένα μεγάλο μέρος και έτσι πληροφоруμέθα ότι πάνω από 350 οίκογένειες της περιοχής αλλάζουν θρήσκειμα (στην πόλη των 'Ιωαννίνων οί Δελυπαράδες, οί Πετάτες, μέρος των οικογενειών Μακρήδων και Γλυκήδων κτλ.).

'Αρχίζοντας, λοιπόν, από τò πρώτο ήμιο του δέκατου έβδομου αιώνα, θα υπάρξουν ριζοσπαστικές αλλαγές στις δομές της πόλης και της έπαρχίας και ύπαιθρο: Είσερχόμαστε τελικά σε μιá ιστορική περίοδο που μπορεί να χαρακτηριστεί, στο κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό επίπεδο, καθαρά όθωμανική: ιδίως για την ύπαιθρο, μετατρέπεται σε μιá δεύτερη φεουδαλική εποχή, αυτή τη φορά καθαρά ανατολική και ισλαμική. Πράγματι, με την άπαρχή αυτής της περιόδου γεννιέται ó θεσμός της «προστασίας» των χωριών από μουσουλμάνους, κυρίως 'Αλβανούς της περιοχής: αυτός ó θεσμός τίθεται σαν προϋπόθεση μιās διαδικασίας που έχει σαν τέλος τή μετατροπή των ελεύθερων χωριών σε χωριά ιδιόκτητα, τò όποιο συμπερασματικά έπιτυγχάνεται όταν τὰ «προστατευόμενα» χωριά άναγκάζονται, κάτω από διάφορες πρέσεις, να παραχωρήσουν σαν τελευταία λύση τή ιδιοκτησιακά τους δικαιώματα (να γίνουν δηλαδή γεώργια, όπως όνομάζονται). Ουσιαστικά, μέχρι στιγμής, μεγάλο μέρος των χωριών της περιοχής ζντας ελεύθερα δέν πλήρωνε παρά μόνον τήν δεκάτη και μιá σειρά από φόρους μικρότερους (όπως αυτό συνέβαινε επί Βυζαντίου): Αυτό δέν σήμαινε βέβαια ότι όλοι αυτοί οί φόροι δέν ήταν άβάστακτα βαρείς, αλλά με τò πέρασμα του χωριού κάτω από τò καθεστώς ιδιοκτησίας, τò μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής ιδιοποιούνταν από τòn ιδιοκτήτη του και με τò πέρασμα του χρόνου, αυτό τò καθεστώς γινόταν πνò άπαιτητικό και πνò σκληρό. Στο τέλος του δέκατου όγδοου και στις άρχες του δέκατου ένατου αιώνα, όταν ó 'Αλή Πασσάς βασιλεύει στην 'Ηπειρο, σχεδόν όλα τὰ χωριά της περιοχής 'Ιωαννίνων είναι ιδιοκτησίες κυρίως 'Οθωμανών 'Ιωαν-

νιτών και του ίδιου. Ἄλλα διαπιστώνεται καὶ τὸ φαινόμενο ὅπου πλούσιοι χριστιανοὶ ἀρχίζουν ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ δέκατου ἑβδομοῦ αἰῶνα νὰ ἀγοράζουν τίτλους ἰδιοκτησίας χωριῶν, φαινόμενο τὸ ὁποῖο γενικεύεται καὶ γίνεται σύνθηρος κατὰ τὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα. Οἱ ἰδιοκτῆτες χωριῶν καλοῦνται «γεώμοροι» καὶ γενικότερα τιμαριοῦχοι, τὰ δὲ ἰδιόκτητα χωριά «γεώργια» καὶ τιμάρια.

Στὴν ἀντίθετη πλευρὰ τῆς φεουδαρχικῆς οἰκονομίας συναντοῦμε τὴ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο, πού σημειώνουν μιὰ ἐντυπωσιακὴ ἀνάληψη τὸν 17ο αἰῶνα: Ἡ ἀναγέννησή τους, μετὰ ἀπὸ τὴ λάμψη πού γνώρισαν ἐπὶ βυζαντινῆς περιόδου, ἐξηγεῖται ἐὰν λάβουμε ὑπόψη τῆς καινούργιες συνθῆκες πού δημιουργήθηκαν στὴν πόλη καὶ τὴν ἐπαρχία τῆς: Οἱ χριστιανοὶ πού ἀποβάλλονται ἀπὸ τὸ Κάστρο (περίπου τρεῖς χιλιάδες) καὶ κυρίως αὐτοὶ πού εἶχαν ἔσοδα ἀπὸ τὸ καθεστῶς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, εἶναι ἀναγκασμένοι τώρα νὰ στραφοῦν πρὸς ἄλλες πηγές ἐσόδων. Οἱ πῶς εὐγενεῖς ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι διατηροῦσαν παραδοσιακοὺς δεσμοὺς μὲ τὴ Βενετία, ὅπου πολὺ πῶς πρὶν πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ, ἀρχίζουν νὰ προωθοῦν τὶς ἐμπορικὲς σχέσεις· ἄλλοι ἔρχονται νὰ βοηθήσουν στὴν ἀνάπτυξη τῆς βιοτεχνίας, πού προφανῶς ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται. Ἄλλο προσωπικὸ πού ἀπαιτοῦσε ἡ ἀνάπτυξη αὐτῶν τῶν τομέων καταφθάνει ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, σὲ μιὰ δευτέρῃ στιγμῇ, δοθέντος ὅτι τὰ χωριά γίνονται ὄλο καὶ πῶς φτωχὰ, γεγονός τὸ ὁποῖο ὠθεῖ κόσμον στὴ φυγῇ, ὥστε σὸ τέλος νὰ ἐνταχθεῖ στὸν στρατὸ τῆς βιοτεχνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Οἱ συντεχνίες τῶν βιοτεχνῶν καταλήγουν νὰ γίνουν τόσο δυνατές, πού τελικὰ ἀρχίζουν νὰ ἔχουν ἀποφασιστικὴ ἐπιρροὴ στὰ κοινὰ τῆς πόλης, εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, ὅπως σημειώθηκε ἤδη, οἱ χριστιανοὶ πού ἐπλούτισαν στὸ ἐμπόριο ἀρχίζουν νὰ ἀγοράζουν φεουδαλικὲς ἰδιοκτησίες, ξαναγυρίζοντας ἔτσι στὴν ἰδιοκτησία τῆς γῆς: Ἔτσι, πλούσιοι ἔμποροι, χριστιανοὶ καὶ Ἑβραῖοι, κατέχουν τὸν δέκατο ἔνατο αἰῶνα σχεδὸν τόσα χωριά ὅσα καὶ οἱ μωαμεθανοί.

Ἡ μορφή τῆς ἐξουσίας αὐτῇ τὴν ἐποχῇ, ὄντας βασισμένη ἢ ἴδια στὸ δυισμό φεουδαλικὲς σχέσεις - ἐλεύθερες σχέσεις ἐμπορίου (ὅπου σὲ ἀστικὸ ἐπίπεδο ἔνα μέρος τῆς πόλης ἀκολουθεῖ τὶς φεουδαρχικὲς σχέσεις καὶ τὸ ἄλλο τὸν μερκαντιλισμὸ, σὲ ἐπίπεδα χώρου, ἀρχιτεκτονικῆς κτλ.), εἶναι μορφή ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ πολυκεντρικὴ καὶ ἐλαστικὴ, μὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀντιθετικὰ, ἄκαμπτη καὶ προσωποκρατικὴ: Πράγματι, ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ ἢ κάθε ἐθνικοθρησκευτικὴ κοινότητα εἶναι ὀργανωμένη γύρω ἀπὸ τὶς πλούσιες οἰκογένειες, τὰ σημαντικὰ πρόσωπα καὶ τὴν ἀντίστοιχη Ἐκκλησία, πού ἐπεμβαίνουν ἀποφασιστικὰ στὶς κατευθύνσεις τῆς δημοσίας διοίκησης· ἄλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ὅσον ἀφορᾷ τὶς πῶς σημαντικὲς καὶ πῶς μακροσκοπικὲς ἀποφάσεις, ἡ ὀθωμανικὴ διοίκηση δὲν ἀπομακρύνεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ, ὅτι τίποτε δὲν πρέπει νὰ θίγεται στὸ καθεστῶς πραγμάτων καὶ τίποτε δὲν πρέπει νὰ ἀλλάζει.

Ἄς δοῦμε τώρα πῶς ὀργανώνεται σὲ ἀστικὸ ἐπίπεδο ἡ πόλη αὐτῇ τὴν ἐποχῇ. Ἐνας πυρετὸς ἀνέγερσης τζαμιῶν ἢ μετατροπῆς τῶν παλιῶν μετζίτ σὲ τζαμιὰ διατρέχει τὴν πόλη, ξεκινώντας ἀπὸ τὸν χρόνον τῆς ἐξέγερσης τῶν χωρικῶν (1611) καὶ τῆς ἔξωσης τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸ Κάστρο (1613—1618): Στὸ Κάστρο ἀνεγείρονται τὰ τζαμιὰ «Φετχιγιέ» (= τῆς Κατάκτησης) ἢ «Καπλὰν Πασσᾶ» τὸ 1612 καὶ τὸ «Ἀρολὰν Πασσᾶ» τὸ 1618. Τὰ μετζίτ «Ναμὰς Γκιὰχ» καὶ «Μπαλγιγιέ» μετατρέπονται σὲ τζαμιὰ λίγο μετὰ τὸ 1617 καὶ περίπου τὴν ἴδια χρονολογία ὁ Μπαχράμ Πασσᾶς μετατρέπει τὸ «Ἰολὰμ Μετζίτ» σὲ τζαμί. Ὁ Μωχαμὲτ Ἄγὰς (τῆς ἐξιολαμοθείας οἰκο-

γένειας Δελυπαρά) ἀνεγείρει τὸ ὀμνύμιο τζαμί κατὰ τὸ δεῦτερο ἥμισυ τοῦ δέκατου ἑβδομοῦ αἰῶνα. Πολὺ πιθανὰ τὸν ἴδιο αἰῶνα ἀνακαινίζεται τὸ τζαμί «Σέμς-ἔ-Ντιν» καὶ ἀνεγείρεται τὸ τζαμί «Ντινιῆ Οὐρουῖτς» (= Ὁφθαλμὸς τοῦ Νησοτευῆ), ἐπίσης τὸ μετζήτ «Χατζηγιῆ» (= τοῦ Χατζῆ Ἀχμέτ Πασσᾶ): Ἔχουμε, λοιπόν, πρὸς τὰ τέλη τοῦ ἴδιου αἰῶνα, μαζί με τὸ τζαμί τοῦ Σουλτάνου Μπαγιατζήτ ἢ «Μπαϊρακλί» (= Σημαιοφόρο) καὶ τὸ «Ἐμιρ-λέρ», δέκα τζαμιά τὸ σύνολο.

Στὸ τέλος, λοιπόν, τοῦ δέκατου ἑβδομοῦ αἰῶνα τουλάχιστον δέκα μιναρέδες ὑψώνονται πρὸς τοὺς οὐρανοὺς: Ἡ ἴδια ἢ εἰκόνα τοῦ μακροῦρου μᾶς ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ πόλη ἔχει πλέον ἐκπληρώσει τὸ πεπρωμένο της μετατρεπόμενη σὲ πόλη ὀθωμανικῆ, σὲ μικρὴ Κωνσταντινούπολη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, αὐτὴ ἢ διαδικασία ἐξισλαμιμοῦ τῆς πόλης σὲ ἐπίπεδο χώρου συναντᾶ τὸ μάξιμουμ τῆς ἔκφρασής της μετὰ τὴν ἔξωση τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸ Κάστρο, ὅπου τελικὰ λαμβάνει μέρος ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφάνιση κάθε μεσαιωνικοῦ καὶ βυζαντινοῦ κτιρίου ἢ κατασκευῆς: Ἐξαλείφονται ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα καμιά τριανταριά ἐκκλησίαι, μεγάλες καὶ μικρές, σημαντικὰ κτίρια καὶ κατασκευές, μνημεῖα καὶ τάφοι Δεσποτῶν κτλ. Στὴ θέση τῆς Μητρόπολης τοῦ Δεσποτάτου κτίζεται τὸ «Φετχιγιῆ» τζαμί καὶ στὴ θέση τῶν παλατιῶν τῶν Δεσποτῶν, τὸ «Ἀρολὰν» ζαμί.

Ὁ δέκατος ἑβδομος αἰῶνας, λοιπόν, αἰῶνας πλατιᾶς ἀναδιοργάνωσης τῶν σχέσεων ἐξουσίας, τῶν ἐθνικοθηροσκευτικῶν κοινοτήτων, τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων, τοῦ ἀστικοῦ χώρου· ἀλλὰ εἶναι ὅμως καὶ αἰῶνας εὐημερίας δοθέντος ὅτι ἀρχίζουν νὰ καταφθάνουν στὴν πόλη σημαντικὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴν ὄλο καὶ περισσότερο μεγάλη ἐκμετάλλευση τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ κυριότερα, ἔσοδα ἀπὸ τὴ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο ποὺ σημειώνουν μιὰ ἀλματώδη πρόοδο.

Ὁ ταξιδιώτης Γιάκομπ Σπὸν παρατηρεῖ τὸ 1666, ὅτι ἡ πόλη τῶν Ἴωαννίνων εὐημερεῖ σὲ πληθυσμὸ καὶ ἐμπορικὸ πλοῦτο, ὁ δὲ ταξιδιώτης Ἐβλιά Τσελεμπᾶ γράφει, ὅτι ἡ πόλη τὸ 1670 ἔχει 4.000 σπῆτια καὶ 1.900 μαγαζιά καὶ ἐργοστήρια.

Οἱ συνοικίες ποὺ ἀναπτύσσονται ἐπάνω στοὺς ἄξονες ποὺ σχηματίζουν οἱ δρόμοι πρὸς ἄλλους οἰκισμοὺς, περικυκλώνουν σιγὰ σιγὰ τὰ τζαμιά καὶ τὰ νεκροταφεῖα τους (δοθέντος ὅτι τὰ τζαμιά κτίζονται κατὰ κανόνα λίγο πρὸ μακριὰ ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πόλης): Ἔτσι, στὶς περισσότερες περιπτώσεις οἱ καινούργιες συνοικίες παίρνουν τὸ ὄνομα τῶν ἐκεῖ προϋπαρχόντων τζαμιῶν (ἢ σὲ λιγότερες περιπτώσεις, τὸ ὄνομα τῆς ἀντίστοιχης ἐκκλησίας).

Παρατηροῦμε μιὰ ἐπιταχυνόμενη αὐξηση τοῦ ἰσλαμικοῦ πληθυσμοῦ ποὺ ὀφείλεται κυρίως στὴν ἔλευση ἐδῶ μουσουλμανικῶν οἰκογενειῶν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, μὰ ἐπίσης ἐξαιτίας τοῦ ἐξισλαμιμοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ χριστιανικῶν οἰκογενειῶν. Ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς αὐξάνει ἐπίσης μετὰ ρυθμὸ ἐντυπωσιακὸ καὶ ἔτσι, μετὰ τὶς καινούργιες συνοικίες ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τοὺς κατοίκους ποὺ ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τὸ Κάστρο, ἡ πόλη καταλήγει νὰ καταλαμβάνει μιὰ εὐρεία ἐπιφάνεια (θεωρώντας ὅτι πρὸς αὐτὸ βοηθεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ καινούργιες κατοικίες κτίζονται σὲ χώρους ἐλεύθερους ἀπὸ ἄλλες κατοικίες καὶ ἔτσι, πέραν τῶν κυρίων ἄξόνων, δὲν τοποθετοῦνται ἢ μιὰ στὸ πλευρὸ τῆς ἄλλης, διαθέτουν μεγάλους κήπους κτλ.). Σύμφωνα μετὰ ἀπογραφὴ τῆς ὀθωμανικῆς κυβέρνησης τὸ 1731, ἡ πόλη ἔχει 8.000 οἰκογένειες καὶ 40.000 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 3/4 εἶναι χριστιανοί.

Στὸ νότιο τμήμα τῆς πόλης οἱ συνοικίες κατοικοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Ὀθωμανοὺς, στὸ βόρειο ἀπὸ χριστιανοὺς, ἐνῶ οἱ ἐβραϊκὲς συνοικίες

ἀναπτύσσονται πάντοτε μέσα στα ὅρια τῆς μεσαιωνικῆς πόλης (βλ. «Τσουκαλά», «Λειβαδιώτη», «Μικρὴ Ρούγα» καὶ «Μεγάλῃ Ρούγα» καὶ ἐπίσης μέσα στο ἀραιοκατοικημένο πλέον Κάστρο). Στὸ δρόμο πρὸς Ἄρτα ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ συνοικία «Κανλί - Τσεσιμέ (= Βρύση Αἵματος, ὄνομα τὸ ὁποῖο πιθανὰ παίρνει ἀπὸ τὴν καταστολὴ σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς ἐξέγερσης τῶν χωρικῶν τὸ 1611 ἢ ἴσως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐδῶ παραδοσιακὰ ἐκτελοῦνταν οἱ θανατικὲς ποινὲς μὲ τσεκούρι ἀπὸ γύφτους ποὺ κατοικοῦσαν στὴν ἴδια συνοικία). Στὸ δρόμο πρὸς Παραμυθιά ἀναπτύσσονται οἱ συνοικίες «Μωχαμέτ Ἀγά», «Ναμάς Γκιάχ», «Ἵσμαν Τσιαούς», «Λούτσα» καὶ δίπλα ἀπὸ αὐτὴ ἡ ἤδη ἀναφερθεῖσα συνοικία «Ἐμίρ Μεῦντάν». Στὸ δρόμο πρὸς Ἠγουμενίτσα, οἱ συνοικίες «Τσιγαρά» ἢ «Ἵμερ Μπέυ», «Ἰμπραῖμ Πασσα», «Σέμς - ἐ - Ντιν» καὶ δίπλα ἀπὸ αὐτή, ἡ συνοικία «Ντιντὲ Οὐρούτς». Στὸ δρόμο πρὸς Κέρκυρα, οἱ συνοικίες «Ἰσλαμ Μετζήτ» καὶ «Μιζάρια», ἐπονομασθεῖσα ἀργότερα «Ἀρχιμαντρεῖδ» ὅταν ἡ μονὴ μετατράπηκε σὲ ἐκκλησία, σχηματισμένη ἀπὸ μέρος τῶν χριστιανῶν καστρινῶν. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἐγκαθίστανται ἐπίσης στὸ δρόμο πρὸς Ραβένια καὶ ἔτσι ἡ συνοικία «Σαράι Μαχαλὲ» καταλήγει νὰ ἐπεκτείνεται κατὰ μῆκος ὅλης τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Ἀνεξαρτησίας καὶ πέραν αὐτῆς. Ἄλλοι καστρινοὶ ἐγκαθίστανται στὴ συνοικία «Σαράβα», οἱ πὺ φτωχοὶ ἀπὸ αὐτοῦς, ἴσως οἱ βιοτέχνες

Ὁ μοναχὸς Παῖσιος, περιγράφοντας τὴν πόλη τὸ 1687, γράφει ὅτι μοιάζει μὲ ἀετό, τοῦ ὁποῖου ἡ κεφαλὴ εἶναι τὸ Κάστρο, οὐρὰ ἡ «Λούτσα» καὶ ἄκρες τῶν πτερύγων οἱ συνοικίες «Σαράι» καὶ «Καλούτσεσιμη», ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι τὴν ἀκτινικὴ ἐπέκταση τῆς πόλης, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἀπότομη αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ· μὲ ἄλλα λόγια, ἡ κύρια οἰκοδόμησις γίνεται στοὺς σημαντικότερους ὁδικοὺς ἄξονες, ἐνῶ τὰ μεταξύ τους κενὰ δὲν προλαβαίνουν νὰ γεμίσουν.

Τὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα κτίζουνται τὰ τζαμιά «Ζεβαιδιγιέ» (= τῶν Περισσευμάτων, γιατί χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὰ περισσεύματα τῶν ἐσόδων ἄλλου τζαμιού), «Ἰμπραῖμ Πασσα», «Ἵσμαν Τσιαούς», «Κούμπλου» (ἀγνώστου τουρκικῆς σημασίας), «Ἵμερ Μπέυ», «Ἰσοῦφ Ἀγά», ἐνῶ τὸ μετζήτ «Χατζηγιέ» μετατρέπεται σὲ τζαμί. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν τζαμιῶν διαθέτει καὶ ἰσλαμικὸ διδασκαλεῖο (μεντρεσέ) καὶ σὲ περιπτώσεις ἄσλο γιὰ φτωχοὺς. Στὸ τέλος τοῦ δέκατου ὄγδοου αἰῶνα ἔχουμε 17 τζαμιά, 18 μουσουλμανικά νεκροταφεῖα, δύο συναγωγές (ποὺ ὑπάρχουν ἤδη ἀπὸ τὸν μεσαίωνα), ἓνα ἐβραϊκὸ νεκροταφεῖο καὶ ἕξι ἐκκλησίες (ἐκ τῶν ὁποίων δύο, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος καὶ τὸ Ἀρχιμανδρεῖο, εἶναι πρῶην μοναστήρια).

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἴδιου αἰῶνα ἀναπτύσσονται οἱ συνοικίες «Γάλατα», «Ζεβαιδιγιέ», «Καραβατιά», «Κούμπλου» καὶ «Τσιγκέλια», στὸ βόρειο τμήμα τῆς πόλης· στὸ νότιο τμήμα τῆς ἀναπτύσσονται οἱ συνοικίες «Ἰσοῦφ Ἀγά», «Ζευγάρια» καὶ «Λακκώματα» ἢ «Γενὶ Μαχαλὲ» (= Νέα Συνοικία). Στὶς ὁριακὲς συνοικίες «Τσιγκέλια», «Ζευγάρια» καὶ «Κανλί Τσεσιμέ» ἔχουν ἐγκατασταθεῖ γύφτοι (ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν δέκατο ἔβδομο αἰῶνα), τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς αὐξάνεται αἰσθητὰ κατὰ τὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα, ἀποτελώντας ἔτσι σημαντικὸ τμήμα τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς πόλης: Ἀσχολοῦνται κυρίως σὰν σιδεράδες καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν θανατικῶν ποινῶν.

Γενικότερα, αὐτὸν τὸν αἰῶνα ἡ πόλη πάλλει ἀπὸ κίνηση, πολλὰς ἐθνικότητες εἶναι ἐγκαταστημένες ἐδῶ (χαρακτηριστικὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἀργότερα δημιουργεῖται καὶ ἄλβανικὸ νεκροταφεῖο στὶς παρυφές τῆς συ-

νοικίας «Τσιγκέλια») και η βιομηχανία και τὸ ἐμπόριο ἀνθίζουν ὅλως ἐξαίρετα· ἤδη ἀπὸ τὸ 1702 ὁ Γάλλος πρόξενος στὶς Σαγιάδες Γκαρνιέ γράφει ὅτι τὰ Ἰωάννινα ὁμοιάζουν μὲ μιὰ μικρὴ Μασσαλία. Πράγματι, λοιπόν, ἡ μερκαντιστικὴ πόλη, ἡ πόλη τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἓνα γεγονός, γεγονός ἐπαληθευμένο καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς: Ἐνῶ οἱ μεγαλοῖδιοκτῆτες γῆς (μουσουλμάνοι ἢ χριστιανοὶ) συνεχίζουν νὰ κτίζουν σύμφωνα μὲ ἕναν ρυθμό, στὴ βάση του μεταβυζαντινῶ, μὲ ἀνατολίζουσες προσμίξεις, οἱ πλούσιοι ἔμποροι (χριστιανοὶ ἢ Ἑβραῖοι) ἀρχίζουν νὰ κτίζουν σύμφωνα μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα (κυρίως σὲ ἐνετικὸ ρυθμό). Ἡ πὺθ βαθιὰ σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι, ὅτι οἱ μεγαλοῖδιοκτῆτες γῆς εἶναι προσκολλημένοι στὶς βυζαντινὰ καὶ ὀθωμανικὰ παραδόσεις πὺθ πηγάζουν λοιπὸν ἀπὸ τὴ φεουδαλικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς, ἐνῶ οἱ ἔμποροι ἀναζητοῦν τὴν προβολὴ τους καὶ τὴν ταύτισή τους σὲ ρυθμοὺς πὺθ ἀνοιχτοῦς, πὺθ σύγχρονους καὶ χωρὶς ρίζες, ὄντας οἱ ἴδιοι ἀνοιχτοὶ στὸν κόσμον, ὄντας λοιπὸν κοσμοπολίτες.

ΚΩΣΤΑ Π. ΦΩΤΟΥ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 13^ο ΑΙΩΝΑ (μ.Χ.) ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

7. Α' παγκόσμιος πόλεμος (1914—1918)

Παρ' ὅλη τὴν παράδοση τῶν πολιτιστικῶν σχέσεων καὶ τὴν βαθμιαία αὔξηση τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει ἡ Ἑλλάδα ἔξω ἀπὸ τὸν χῶρον τῶν πολιτικῶν ἐνδιαφερόντων τῆς Γερμανίας. Μόνο τὰ πολεμικὰ γεγονότα τοῦ δευτέρου χρόνου τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου θὰ ὀδηγήσουν στὶς πρώτες ἀναστατώσεις καὶ συγκρούσεις. Ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Ἰωάννης Μεταξᾶς, μαθητὲς καὶ οἱ δύο τοῦ Πρωσικοῦ Ἐπιτελείου, ὑποστήριζαν ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ ἀκολουθήσει μίᾳ οὐδέτερῃ πολιτικῇ. Καὶ αὐτὸ ὄχι μόνον γιὰ στρατηγικοὺς λόγους. Στὴν πολιτικῇ αὐτῇ θὰ εἶχαν τὴν ὑποστήριξη ἀπὸ ἓνα μεγάλο τμήμα τοῦ λαοῦ καθὼς καὶ ἀπὸ μίᾳ σημαντικῇ μερίδᾳ τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης, ποὺ δὲν θὰ ἤθελε νὰ χάσει τὰ πλεονεκτήματα ἀπὸ τὶς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς μὲ τὴν Γερμανία.

Ἀντίθετος στὴν πολιτικῇ αὐτῇ ἦταν ὁ πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ποὺ πίστευε ὅτι ἡ σύμπραξη μὲ τὴν ENTENTE (δηλαδὴ μὲ τοὺς Ἀγγλογάλλους) θὰ μπορούσε νὰ ὑλοποιήσει τὴν Μεγάλῃ Ἰδέᾳ καὶ νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης. Τελικὰ μὲ τὴν δραστηριότητα καὶ τὶς παρασκησιακὰς ἐπεμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων θὰ ἐπικρατήσει ἡ πολιτικῇ τοῦ Βενιζέλου. Γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὶς ἀπόψεις του ὁ τελευταῖος θὰ κάνει στρατιωτικὸ κίνημα στὴ Θεσσαλονίκη, θὰ σχηματίσει ἐκεῖ μίᾳ δεύτερῃ ἐλληνικῇ κυβέρνησιν καὶ θὰ κηρύξει στὶς 27 Νοεμβρίου 1916 τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Γερμανίας. Ὑστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος θὰ ἀναγκαστεῖ σὲ παραίτηση καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ μπεῖ ἐπίσημα πλέον στὸν πόλεμον (1917). Στὸ μεταξὺ τὸ 4ο ἐλληνικὸ στρατιωτικὸ σῶμα (μὲ 6.000 περίπου ἄνδρες) εἶχε παραδοθεῖ στὶς δυνάμεις τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα (Γερμανία, Αὐστρία κ.ἄ.) καὶ εἶχε τεθεῖ ὑπὸ περιορισμὸ στὸ GOERLITZ.

8. Περίοδος Μεσοπολέμου (1918—1939)

Οἱ τρανταγμοὶ τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου ἦταν φυσικὸ νὰ δηλητηριάσουν τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς δύο λαοὺς· ἔτσι θὰ χρειασθεῖ κάποιος χρόνος γιὰ νὰ ξαναβροῦν τὸν προηγούμενον ρυθμὸ τους.

Πάντως ἡ καλὴ διάθεση καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὰς βοήθησε στὸ νὰ ξεπεραστοῦν τὰ ἐμπόδια.

Σημαντικῇ ἦταν ἡ συμβολὴ τόσο τῆς Γερμανοελληνικῆς Ἐνώσεως, ποὺ εἶχε ἰδρυθεῖ τὸ 1914 στὸ Μόναχο, ὅσο καὶ τῆς ἀντίστοιχῆς Ἑλληνογερμανικῆς, ποὺ ἰδρύθηκε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1925 στὴν Ἀθήνα. Παρὰ τὸν πληθωρισμὸ τῆς γερμανικῆς οἰκονομίας, οἱ συναλλαγὰς μὲ τὴν Ἑλλάδα θὰ ἔχουν, ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον, ἓνα γοργὸ ρυθμὸ ἀνάπτυξης, μὲ ὀρισμένες ὅμως διαφοροποιήσεις. Οἱ ἐξαγωγὰς ἑλληνι-

κῶν γλυκῶν κρασιῶν, γιὰ παράδειγμα, θὰ δοκιμάσουν μίαν ἔντονη ἀνταγωνιστικότητά ἀπὸ τὰ ἰσπανικά κρασιά. Στὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο οἱ ἑλληνικὲς ἐξαγωγὲς πρὸς τὴν Γερμανία ὑποσκελίζουσι, καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ἀξία, τὶς ἀντίστοιχες εἰσαγωγὰς. Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικά αἷτια γιὰ τὸν σχετικὰ περιορισμένον ἀριθμὸν παραγγελιῶν σὲ γερμανικά ἐργοστάσια ἦταν οἱ δεσμοὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν μὲ τὶς χῶρες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔπαιρναν κεφάλαια γιὰ δημόσιες ἐπενδύσεις.

Οἱ ἑλληνικὲς ἐξαγωγὲς ἀνέβηκαν ἀπὸ 21,1 ἑκτμ. μάρκα, κατὰ τὸ ἔτος 1923, σὲ 90,4 ἑκτμ. στὰ 1928. Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσωμε, ὅτι ἡ Γερμανία ἀπορροφοῦσε τότε σχεδὸν τὸ ¼ τῶν ἑλληνικῶν ἐξαγωγῶν. Κατὰ τὸ ἴδιον χρονικὸ διάστημα οἱ εἰσαγωγὰς ἀπὸ τὴν Γερμανία ἀπὸ τὰ 22,7 ἑκτμ. RM θὰ φθάσουν μόλις στὰ 59,5 ἑκτμ.

Τὰ σπουδαιότερα ἑλληνικά προϊόντα, ποῦ ἀπορροφοῦσε ἡ γερμανικὴ ἀγορά, ἦταν καπνὸς, σταφίδα καὶ σύκα. Κατὰ τὸ ἴδιον χρονικὸ διάστημα ἔχουμε μίαν ἐξαγωγή γερμανικῆς τεχνολογίας καὶ κεφαλαίων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, μὲ αὐξανόμενον ρυθμὸν. Ἔτσι βιομηχανικά συγκροτήματα, ὅπως ἡ IG FARBEN, ἡ SIEMENS, ἡ AEG, παίρνουν μέρος στὴν κατασκευὴ διαφόρων ἐργοστασίων καὶ ἔργων ὁδοποιίας. Παράλληλα ὅλο καὶ περισσότεροι Γερμανοὶ ἐκθέτες συμμετέχουν στὴν Διεθνή Ἐκθεση Θεσσαλονίκης, ἐνῶ οἱ 1500 περίπου Ἑλληγες ποῦ θρίσκονται μόνιμα στὴν Γερμανία ἀσχολοῦνται, κατὰ τὴν συντριπτικὴν τοὺς πλειοψηφία, μὲ τὸ ἐμπόριο, ὅπως καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ 2000 Γερμανοὶ στὴν Ἑλλάδα.

Οἱ δεσμοὶ ἔγιναν ἀκόμη πιὸ στενοί, ὅταν ὁ στρατηγὸς I. Μεταθάς ἐπέβαλε δικτατορικὸ καθεστῶς στὴν Ἑλλάδα (4 Αὐγούστου 1936), ποῦ κέρδισε, ὅπως ἦταν φυσικόν, τὴν ἀνεπιφύλακτὴ συμπάθεια τοῦ καθεστώτος τοῦ Γ' Ράιχ. Ναζιστὲς πολιτικοὶ ἔρχονται στὴν Ἑλλάδα· τὸ τμήμα ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τοῦ ναζιστικοῦ κόμματος (NSDAP) ἀνέπτυξε ἔντονη δραστηριότητα, ἂν καὶ δὲν ἦταν πάντοτε σαφής. Τὰ γερμανικά σχολεῖα στὴ Θεσσαλονίκη καὶ Ἀθήνα γνώρισαν μίαν σημαντικὴν ἀνθιση. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 100 χρόνων ἀπὸ τὴν ἵδρυση τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1837—1937), ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐθνικοσοσιαλιστὴ ὑπουργὸν Πολιτισμοῦ RUST, ἀκόμη 28 διανοούμενοι πῆραν τὸν τιμητικὸν διδακτορικὸν τίτλον, ἀριθμὸν ποῦ οὔτε τὸν διανοήθησαν ἄλλα κράτη.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ἀναπτύχθηκαν καὶ οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγὰς. Οἱ ἑλληνικὲς ἐξαγωγὲς αὐξήθηκαν μέσα σ' ἓνα χρόνον (1935—1936) κατὰ 27%, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ 2.109 ἑκτμ. δρχμ. ἔφτασαν στὰ 2.681 ἑκτμ., ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες εἰσαγωγὲς σημείωσαν αὐξηση κατὰ 34%, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ 1947 ἑκτμ. δρχμ. θὰ φθάσουν στὰ 2.647 ἑκτμ. Ἡ τάση αὕτη συνεχίστηκε καὶ μάλιστα κατὰ τὸ 1937 οἱ εἰσαγωγὲς γερμανικῶν προϊόντων θὰ ξεπεράσουν τὶς ἑλληνικὲς ἐξαγωγὰς (4.125 ἑκτμ. πρὸς 2.960 ἑκτμ. δρχμ.). Ἡ Γερμανία εἰσήγαγε κυρίως καπνὰ, ἀκατέργαστα ὀρυκτά, κορινθιακὴ σταφίδα καὶ σουλτανίνα, ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα ἐνδιαφερόταν γιὰ πετροκάρβουνο, σιδηρομεταλλεύματα καὶ βιομηχανικά προϊόντα, δηλαδὴ γιὰ ἀγαθὰ ποῦ δὲν ἦταν πρῶτης ἀνάγκης.

9. Β' παγκόσμιος πόλεμος

Ἡ ἔκρηξη τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου διέκοψε αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν. Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ Ἑλλάδα ἀποτελοῦσε σπουδαῖον χώρον γιὰ τὰ στρατηγικὰ σχέδια τοῦ γερμανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ στὴν προσπάθειά του νὰ ἀποσπάσει τὶς ζωτικὰς πηγὰς τῆς Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὡστόσο δὲν μποροῦσε ἡ κυβέρνησις τοῦ Βερολίνου νὰ ἐνδιαφερθεῖ ἄμεσα γιὰ μίαν ἐπέκτασιν τοῦ πολέμου στὰ Βαλκάνια, τὴ στιγμὴ ποῦ προετοίμαζε ἀπόβασιν στὴν Ἀγγλία καὶ ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Πίστευε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ προωθήσει τὸς σκοποὺς τῆς στὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου περισσότερον μὲ πολιτικά καὶ οἰκονομικά μέσα, παρὰ μὲ στρατιωτικά. Ἰδιαιτέρα δὲν ἤθελε νὰ συγ-

κρουσθεί με την Ελλάδα, που από τον Απρίλιο του 1939 είχε πετύχει μία αγγλογαλλική έγγυση για την προστασία του εδάφους της.

Παρ' όλα αυτά η γερμανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να επεκτείνει τις πολεμικές της επιχειρήσεις προς τα Βαλκάνια και ειδικότερα προς την Ελλάδα, ύστερα από ανεπιτυχή επίθεση του συμμάχου της Μουσολίνι εναντίον της τελευταίας στις 28 Οκτωβρίου 1940. Κατά το χρονικό διάστημα 6 μέχρι 27 Απριλίου, παρά την ήρωϊκή αντίσταση των ελληνικών στρατευμάτων πέφτει η ηπειρωτική Ελλάδα στα χέρια των Γερμανών στο πρώτο μισό του Μαΐου θα συμπληρωθεί η κατάληψη του Αιγαίου και τελευταία θα πέσει η Κρήτη, στις 27 του ίδιου μήνα, ύστερα από ήρωϊκή αντίσταση. Ακολούθησαν χρόνια πολιτικής ταπείνωσης και καταπιεστικής στρατιωτικής κατοχής, που έγιναν πύλο σκληρά από την έλλειψη αγαθών πρώτης ανάγκης και από τις επιδημίες που μάστιζαν τον πληθυσμό. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα μία πλατιά αντίσταση του ελληνικού λαού. Τόσο η αντίσταση, όσο και οι ήττες των γερμανικών στρατευμάτων σε όλα τα μέτωπα οδήγησαν στην αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής από την Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1944. Μόνο σε μερικά νησιά του Αιγαίου θα παραμείνουν στρατεύματα μέχρι την τελική κατάρρευση του Γ' Ράιχ (9 Μαΐου 1945).

10. Σύγχρονη εποχή (μεταπολεμική)

Κάτω από αυτές τις συνθήκες χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια για την αποκατάσταση των καλών προπολεμικών σχέσεων. Η διαίρεση της Γερμανίας και ο πολιτικός χωρισμός του κόσμου σε Ανατολή και Δύση συνετέλεσαν ώστε η Ελλάδα να δείξει άργικα μονόπλευρο ενδιαφέρον προς την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Έγινε με την τελευταία ανταλλαγή πρεσβευτών — πριν από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο υπήρχαν διπλωματικές αποστολές στο επίπεδο του επιτετραμμένου — και ιδρύθηκαν προξενεία για την προώθηση των οικονομικών σχέσεων.

Οι τελευταίες δέν μπόρεσαν θέβαια ν' ανεθούν στα προπολεμικά ύψη (το 1938 τα 28,1% των ελληνικών εισαγωγών προέρχονταν από το Γ' Ράιχ, το οποίο από τη μεριά του απορροφούσε τα 48,3% των ελληνικών εξαγωγών).

Όστόσο, παρά τις μεταπολεμικές δυσκολίες, η ΟΔΓ ήδη στα 1951 έρχόταν πρώτη στις εξαγωγές προς την Ελλάδα με 102 έκτμ. δολάρια ή ποσοστό 20% και στη δεύτερη θέση στις εισαγωγές ελληνικών προϊόντων μετά τις ΗΠΑ, με 398 έκτμ. δολλ. ή ποσοστό 9,4%. Στο μεταξύ σε σύντομο διάστημα η ΟΔΓ θα περάσει στην πρώτη θέση και στον τομέα των εισαγωγών, υποσκελίζοντας τις ΗΠΑ. Έτσι με ποσοστά εισαγωγών 18,8%, 20,3% και 19,2% για τα αντίστοιχα έτη 1957, 1958, 1959 και με εξαγωγές 25,8%, 20,5% και 20,5% για τα ίδια χρονικά διαστήματα, φαίνεται πως οι εμπορικές συναλλαγές ανάμεσα στις δύο χώρες έφτασαν στα μέγιστα δυνατά επίπεδα. Η Ελλάδα εξαγωγή προς την ΟΔΓ κυρίως καπνά, φρούτα, όρειχαλκο και άλλα ακατέργαστα μέταλλα και εισάγει μηχανές, ηλεκτρικά είδη, υφάσματα, διάφορα ανταλλακτικά, συνθετικά είδη και αυτοκίνητα. Σημαντική είναι επίσης και η εξαγωγή κεφαλαίων ή εκμετάλλευση του λιγνίτη σε ελληνικό έδαφος βρίσκεται στα χέρια γερμανικών επιχειρήσεων. Τέλος το τουριστικό ρεύμα προς την Ελλάδα σημείωσε ραγδαία εξέλιξη.

Αντίθετα οι σχέσεις με την DDR (Ανατολική Γερμανία) δέν εξέλιχθηκαν με την ίδια ταχύτητα και στην ίδια έκταση, για τους λόγους που προαναφέραμε και ιδιαίτερα για το ότι δέν υπήρχαν επίσημες διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Παρ' όλα αυτά το εμπόριο αυξήθηκε σημαντικά και ισορροπα ως προς τις εισαγωγές και εξαγωγές.

Οι πολιτιστικές, επιστημονικές και λοιπές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και ΟΔΓ άναπτύχθηκαν κατά τα 20 τελευταία χρόνια με εκπληκτικό τρόπο.

Πάνω από 300.000 Έλληνες φιλοξενοούνται και εργάζονται στη Δυτική Γερμανία, ενώ τα παιδιά τους επισκέπτονται κατά χιλιάδες γερμανικά σχολεία — άμιγγή ή δίγλωσσα — ή επαγγελματικές σχολές. Με ανάλογο τρόπο αυξήθηκε και ο άριθμός των φοιτητών που σπουδάζουν στα γερμανικά πανεπιστήμια. Άλλά για τo καινούργιο κεφάλαιο που άνοιχτηκε στις οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις θά χρειασθεί άλλη ειδική εργασία.

B. ΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οι νεοελληνικές σπουδές στη Γερμανία άρχίζουν παράλληλα με τις βυζαντινές στον 16ο μ.Χ., όταν οι Τούρκοι, που είχαν καταλάβει ήδη τή Βαλκανική και γενικά όλες σχεδόν τις χώρες τής Ανατ. Μεσογείου, άπειλούσαν και τήν κεντρική Εύρώπη. Τότε στράφηκε τo ενδιαφέρον των Δυτικών προς τo Βυζάντιο, που είχε άντισταθεί με άπιτυχία και για πολλά χρόνια στον κίνδυνο αυτόν. Τo COPRUS HISTORIAE BLZANTINAE, που τύπωσε o Ίερώνυμος WOLF, μαθητής του Μελάγχθωνα και διδλοθηκάριος του άμπορικού οίκου των FUGGER στο AUGSBURG, έφθανε μέχρι τον Νικηφόρο Γρηγορά και τον Λαόνικο Χαλκοκονδύλη.

Τά επόμενα θέματα χαρακτηρίζονται από τις προσπάθειες των Προτεσταντών για στενότερες έπαφές με τήν Όρθόδοξη Έκκλησία, όπως ήδη σημειώσαμε. Τά «Τουρκοελληνικά» του φιλόλογου από τo TUEBINGEN Μαρτίνου Κρούσιου (MARTINUS CRUSIUS), που εκδόθηκαν στη Βασιλεία τo 1584, προσέφεραν σημαντικά στοιχεία για τήν τουρκική κατοχή στην Ελλάδα. Άντίθετα ή συμμετοχή Γερμανών έρευνητών σέ επιστημονικά ταξίδια, που οργανώνονταν κυρίως από Γάλλους και Άγγλους διανοουμένους με προορισμό τή Βαλκανική γύρω στα 1800, ήταν ελάχιστα. Μόνο με τήν εκδήλωση του κινήματος του Φιλελληνισμού ξαναπαίρνει ή σύγχρονη Ελλάδα θέση στα ενδιαφέροντα των Γερμανών διανοουμένων. Σημειώνουμε έδω τά «Υπομνήματα» του FRIEDRICH THIERSCH και του GEORG LUDWIG VON MAURER που προέρχονται από τήν πολύχρονη και άμηση ένασχόλησή τους με τον Έλληνισμό, καθώς και τo έργο του J. L. KLUEBER σχετικά με τήν σύγχρονη ελληνική Ίστορία. Άπό τήν επόμενη γενιά ξεχωρίζει o CARL HOPF με τo έκτεταμένο ιστορικό του έργο, oί επίσης ιστορικοί HERTZBERG, KARL MENDELSSOHN BARTHOLDY και o W. SCHMEIDLER που άκόμη και σήμερα δέν έχουν ξεπερασθεί. Άκόμη πρέπει έδω νά αναφερθεί και o άμφισβητίας JACOP PHILIPP FALLMERAYER, που oί ύπερβολές τους είχαν και ένα θετικό αποτέλεσμα: έγινε αίτια νά μελετηθεί πιό συστηματικά o νεοελληνικός βίος.

Στο χώρο του δημοτικού τραγουδιού έχουμε πάρα παλλές συλλογές. Άπ' αυτές τήν μεγαλύτερη επιστημονική άξια έχει ή συλλογή του ARNOLD PASSOW «POPULARIA CARMINA GRECIAE RECENTIORIS» που τυπώθηκε στη Λειψία τo 1860. Επίσης τά «Άνάλεκτα» του ADOLF ELLISSEN είχαν για τήν εποχή τους σημαντική άξια.

Τέλος δέν πρέπει έδω νά παραλείψουμε τά γεωγραφικά έργα του ERNST CURTIUS και KONRAD BURSIAN άν και απέβλεπαν βασικά στο νά βοηθήσουν τή μελέτη τής κλασσικής άρχαιότητας.

Όταν στα τέλη του περασμένου αιώνα, στα πλαίσια τής τάσης του ιστορισμού που επικρατούσε τότε σ' όλη τήν Εύρώπη, κατόρθωσαν oί Βυζαντινές Σπουδές νά αποκτήσουν τήν άυτονομία τους, έπωφελήθηκαν και oί Νεοελληνικές Σπουδές άπ' ατήν τήν εξέλιξη. Η έδρα τής Βυζαντινής Φιλολογίας, που δημιουργήθηκε τo 1892 στο Μόναχο, συμπεριέλαβε και τή Νεοελληνική Φιλολογία και o πρώτος κάτοχος τής

ἔδρας KARL KRUMBACHER ὑποστήριξε ἔμπρακτα τὴν τελευταία μὲ τὸ νὰ θεωρήσει τὴν Λαϊκὴ Λογοτεχνία (σὲ νεοελληνικὴ γλῶσσα) ἀναπόσπαστο τμήμα τῆς «Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» του. Οἱ διάδοχοι του FRANZ DOELGER καὶ HANS-GEORG BECK συνέχισαν δραστήρια καὶ μὲ συνέπεια αὐτὴ τὴν γραμμὴν.

Ἡ Λειψία ἀκολούθησε τὸ παράδειγμα τοῦ Μονάχου μὲ τὴ δημιουργία μιᾶς ἔκτακτης ἔδρας γιὰ τὴν Νεοελληνικὴ Φιλολογία ποὺ ἀνέλαβε ὁ KARL DIETERICH, ἐπιδέξιος μεταφραστῆς καὶ ἐρμηνευτῆς τῆς νεοελληνικῆς ποίησης καὶ συγγραφέας μιᾶς ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ὁ διάδοχός του GUTAV SOYTER ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὴν διερεύνηση τῶν ἑλληνογερμανικῶν πολιτιστικῶν σχέσεων.

Στὸ Βερολίνο διδάσκονταν ἤδη κατὰ τὴν περίοδο 1840—1851 ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν JOHANNES FRANZ, ποὺ εἶχε διατελέσει διερμηνεὺς τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὁθωνα. Θὰ συνεχίσει πιδ συστηματικὰ ὁ Ἰωάννης Μητσοτάκης στὰ πλαίσια τοῦ σεμιναρίου γιὰ τὶς ἀνατολικὲς γλῶσσες καὶ θὰ τὸν διαδεχθεῖ ὁ Ἰωάννης Καλιτσουάνης. Οἱ δύο τελευταῖοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐρευνητικὸ τους ἔργο, προσέφεραν πολλὰ μὲ τὴν σύνταξη διδαχτικῶν ἐγχειριδίων γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς γλῶσσας.

Ἀπὸ τοὺς γλωσσολόγους ἰδιαίτερα ὁ PAUL KRETSCHMER, ποὺ θὰ ἐγκατασταθεῖ ἀργότερα στὴ Βιέννη, ὁ ALBERT THUMB καὶ ὁ EDUARD SCHWYZER θὰ καταστήσουν τὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα πιδ προσιτὴ καὶ πιδ ἐκμεταλλεύσιμη.

Πρέπει ἐδῶ ἀκόμη ν' ἀναφέρουμε τὴ δραστηριότητα τῶν Γερμανῶν λογίων KARL FOY καὶ MICHAEL DEFFNER, ποὺ γιὰ πολλὰ χρόνια ζοῦσαν καὶ ἐργάζονταν στὴν Ἑλλάδα. Ὁ σλαβολόγος MAX VASMER ἀπὸ τὸ Βερολίνο ἀσχολήθηκε μὲ προβλήματα τῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς γλῶσσας, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἔρευνα τῶν Ἑλληνικῶν τοπωνυμίων, ἐνῶ ὁ καθηγητῆς GERHRD ROHLF (TUEBINGEN) ἀσχολήθηκε μὲ λεξιλογικὰ προβλήματα καθὼς καὶ μὲ τὴ διερεύνηση τῆς προέλευσης τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας σὲ ἑλληνόφωνες περιοχὲς τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ἀντίθετα ἡ μελέτη τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας παρουσίασε κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 20οῦ αἰῶνα καθυστέρηση. Ὅ,τι παρουσιάζουν οἱ διάφορες παγκόσμιες ἱστορίες ἢ τὰ ἄλλα γενικὰ ἔργα, τὰ εἶχαν δώσει ἤδη τὰ βασικὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα γύρω στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἀπὸ τὰ ἐρευνητικὰ ἔργα, ποὺ βασίζονται στὶς πηγές, ξεχωρίζουν οἱ ἐργασίες τοῦ HANS LOEVE ποὺ ἀναφέρονται στὸν Φιλελληνισμό.

Πιδ παραγωγικὴ, σὲ σχέση μὲ τὴν ἱστορία, εἶναι ἡ Λαογραφία, ποὺ ἀντιπροσωπεύεται μὲ τὸ ἔργο τοῦ BERNHARD SCHMIDT «Ὁ λαϊκὸς βίος τῶν Νεοελλήνων καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα» (1871) καθὼς καὶ ἀπὸ τὶς συλλογὲς δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ LUEDEK.

Σημαντικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ παραγωγή στὸ χῶρο τῆς Γεωγραφίας. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ τὸ συνθετικὸ ἔργο τοῦ A. PHILIPPSON καθὼς καὶ οἱ πολυάριθμες μονογραφίες τοῦ J. PARTSCH. Ἀξιέπαινη ἦταν ἡ προσπάθεια τοῦ OTTO MAULL γιὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ μεσογειακοῦ χῶρου, καθὼς καὶ οἱ οικονομικογεωγραφικὲς ἔρευνες τοῦ EDWIN FELL. Ὁ J. PONTENS ἐπιχείρησε μίαν «καλλιτεχνικὴν» περιγραφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου. Θέση ἐδῶ ἔχουν ἀκόμη καὶ οἱ διάφοροι τουριστικὸι ὁδηγοί, ἰδιαίτερα αὐτός, ποὺ τὸν ἐπιμελήθηκε ὁ εἰδικὸς τοπογράφος G. LOLLING.

Τέλος, τὸ Ἴδρυμα Μελετῶν Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ποὺ ἐξελίχθηκε μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον σὲ αὐτόνομο ὄργανον, προσπάθησε νὰ ταξινομήσῃ τὰ διάφορα πορίσματα τῶν ἐρευνῶν καὶ νὰ τὰ ἀλληλοσχετίσει. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἔγινε σὲ ἀρκετὸ βαθμὸν ὄργανον προπαγάνδας.

Ύστερα από τὸν Β' παγκόσμιο πόλεμο σημειώνεται μία σημαντικὴ ἀνάπτυξη τῶν Νεοελληνικῶν Σπουδῶν καὶ στὰ δύο γερμανικά κράτη. Ἡ πρόοδος αὐτὴ παρατηρεῖται κυρίως σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ δημιουργία νομικῶν φορέων γιὰ τὴ σπουδὴ καὶ τὴν ἔρευνα. Ἐτσι στὸ Μόναχο ἰδρύθηκε τὸ Νεοελληνικὸ Τμήμα τοῦ Ἰνστιτούτου KRUMBACHER. Σήμερα υπάρχουν στὶς περισσότερες πανεπιστημιακὲς πόλεις τῆς Δυτ. Γερμανίας ἔδρες γιὰ τὴ Βυζαντινὴ καὶ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία ἢ ἀπλῶς τμήματα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας.

Παράλληλα ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ἔργα τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ἰδιαίτερα τῆς σύγχρονης ἔχουν μεταφρασθεῖ στὰ Γερμανικά. Παρ' ὅλη ὅμως τὴν ὀργάνωση τῶν σπουδῶν, λείπουν τὰ ἐπιστημονικά ἔργα, τόσο σὲ ἀριθμὸ ὅσο καὶ σὲ ἀξία, πὺ εἶχαν παρουσιασθεῖ κατὰ τὸ πρῶτο μὲς τοῦ αἰῶνα μας...

Γ. ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΕΧΝΗΣ

Ἄν καὶ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς δύο λαοὺς εἶναι ἀρκετὰ πλούσιες, ὅπως εἶδαμε, ὅμως τὰ μνημεῖα - μάρτυρες αὐτῶν τῶν σχέσεων εἶναι ἀρκετὰ περιορισμένα. Μερικά καταστράφηκαν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὅπως τὸ Ἑλληνικὸ Σπίτι στὴ Λειψία, πὺ ἔπεσε θύμα τῶν βομβῶν τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου. Ἄλλὰ καὶ τ' ὄνοματα τόπων, δρόμων καὶ προσώπων μὲ ἑλληνικὴ προέλευση εἶναι ἀκόμη πὺ σπάνια ἀπ' ὅ,τι στὴ Βιέννη γιὰ παράδειγμα, ὅπου ὑπῆρχε σημαντικὴ ἑλληνικὴ παροικία.

Πὺ πολλὰ εἶναι τὰ μνημεῖα πὺ ἦταν δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλελευθιμοῦ καὶ ἰδιαίτερα στὴν περιοχή τοῦ Μονάχου, πρωτεύουσα τῆς Βαυαρίας.

Τὸ πὺ σημαντικὸ καὶ μνημειῶδες εἶναι τὰ Προπύλαια, πὺ κτίστηκαν ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα KLENZE μὲ πρότυπο τὴν Ἀκρόπολη γιὰ τὴν ἐξῆμνηση τῆς ἀναγέννησης τῆς Ἑλλάδας. Οἱ διάφοροι πύργοι διακοσμήθηκαν μὲ ἀνάγλυφα ἀπὸ τὸν J. HILTENSBERGER καὶ παρουσιάζουν ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1821. Τὰ ἀετώματα τῶν παραθύρων διακοσμήθηκαν ἀπὸ τὸν LUDWIG SCHWANTHALER μὲ παραστάσεις ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Ἡ βόρεια πλευρὰ τῶν τόξων τοῦ κήπου τῆς αὐτῆς διακοσμήθηκε ἀπὸ τὸν NILSON μὲ 39 παραστάσεις ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων μὲ βάση σχέδια (στίτσα) τοῦ ζωγράφου PETER HESS.

Ἐπίσης πολυάριθμα καλλιτεχνικά ἔργα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Βαυαροκρατία, διέσωσε ἡ Νέα Πινακοθήκη τοῦ Μονάχου, παρ' ὅλη τὴν καταστροφὴ πὺ ἔπαθε κατὰ τὸν Β' παγκόσμιο πόλεμο.

Μερικά ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς Πινακοθήκης ἦταν: ἡ ἀφιξὴ τοῦ βασιλιᾶ Ὁθωνα στὸ Ναύπλιο (1833) καὶ τὴν Ἀθήνα (1835) ἀπὸ τὸν ζωγράφο HESS πὺ εἶδαμε καὶ παραπάνω ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ὁθωνα ἀπὸ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τοῦ PHIL. FOLTZ. Ἰδιαίτερη ἀξία, στὴν παραπάνω Πινακοθήκη, εἶχαν τὰ ἑλληνικά τοπία τοῦ ROTTMANN, πὺ ἦταν συγκεντρωμένα σὲ εἰδικὴ αἴθουσα. Τὰ ζωγραφικά αὐτὰ ἔργα ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἕνα ταξίδι στὴν Ἑλλάδα πὺ ἔκανε ὁ καλλιτέχνης στὰ 1834) 35, ὕστερα ἀπὸ παρότρυνση τοῦ βασιλιᾶ Λουδοβίκου. Ἄλλὰ τὸ συνθετικὸ αὐτὸ ἔργο ἔμεινε ἀτελείωτο, γιὰτὶ ἀπὸ τοὺς 38 πίνακες πὺ εἶχαν ἀρχικά σχεδιασθεῖ, τελείωσαν μόνο οἱ 23. Πάντως τὰ στίτσα θρίσκονται ἀκόμη, κατὰ μεγάλο μέρος, στὴ Συλλογὴ Γραφικῶν ἔργων τοῦ Μονάχου.

Ἀκόμη πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα Μονάχου ἔχει στὴ διαθέσὴ τῆς, ἀπὸ ἐνέργειες τοῦ Λουδοβίκου, τὴν πρῶην ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου FRAUENKIRCHE, πὺ τὸ κτίσιμό τῆς ἀνάγεται στὰ 1444 καὶ πὺ μετονομάστηκε σὲ ναὸ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ ναὸς ἀνακαινίστηκε ἐσωτερικά τὸ 1934.

Στὴν ἀναχώρηση τοῦ βασιλιᾶ Ὁθωνα (1832) εἶναι ἀφιερωμένο καὶ τὸ ὁμῶ-

νυμο νεογοτθικό παρεκκλήσι στην έρημική θέση Κλεισούρα, στα σύνορα Γερμανίας — Αυστρίας κοντά στην πόλη KUFSTEIN.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α) Μελέτες

- E. Turczynski, Die deutsch - griechischen Kulturbeziehungen bis zur Berufung König Ot-
tos, München 1959.
Hellas - Jahrbuch, 1929 κ. έξ. Περιοδικό πού εξέδιδε ό Ziebarth στό 'Αμβούργο. Πολύ και
χρήσιμο ύλικό.
Über Beziehungen des Griechentums zum Ausland in der neueren Zeit. 'Ο 'Ελληνισμός
εις τό 'Εξωτερικόν, Berlin 1968: Συγκεντρωτικός τόμος πού εκδόθηκε από
τούς T. Irgmscher και M. Minermi.
K. Παλαμά, 'Ο Γκαίτε στην 'Ελλάδα, 'Αθήνα 1932.
R. Bechthle, Wege nach Hellas. Studien zum Griechenlandbild deutscher Reisender, Es-
slingen 1959.
G. L. von Maurer, Das griechische Volk in öffentlicher, kirchlicher und privatrechtlicher
Beziehung und nach dem Freiheitskampfe, 3 τόμοι, Heidelberg 1835, 19682.
S. Makroth, Das Deutschtum in Griechenland, Stuttgart 1930.
W. Barth, Geschichte der deutschen Gesellschaft Philadelphia in Athen, Athen 1936.
H. H. Russak, Deutsche bauen in Athen, Berlin 1942.
W. Rehm, Griechentum und Goethezeit, München 1952.
W. Barth / M. Kehring -Korn, Die Philhellenenzeit, München 1960.
W. Leiter, Hellas im deutschen Geistesleben, Herrenalb 1963.
W. Seidl, Bayern in Griechenland. Die Geschichte eines Abenteuers, München 1965.
G. Pfeiffer, Studien zur Frühphase des europäischen Philhellenismus (1453—1750), Disser-
tation Erlanger, 1968.

β) Μεταφράσεις νεοελληνικών λογοτεχνικών έργων στη Γερμανική

- K. Dieterich, Neugriechische Lyriken, Leipzig 1928.
I. Rosenthal -Kamarinea, Neugriechische Erzähler, Olten -Freiburg i. Br. 1958.
M. Axioti / D. Hadzis, Antigone lebt. Neugriechische Erzählungen, Berlin 1960.
C. Plehn, Das Lied des Parnass. Griechische Dichtung des 19. und 20. Jahrhunderts, Han-
nover 1964.
I. Rosenthal -Kamarinea, Griechenland erzählt, Frankfurt / Main 1965.

ΑΛΕΞ. ΛΑΖΑΝΗ

ΤΑ ΦΥΤΑ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ (ΚΑΛΕΝΤΖΙ)*

37. Ζ ν τ ό κ ο ς (δ): Σ' άλλα μέρη, τὸ ἀγριόδενδρο αὐτὸ τὸ λένε Κουφοξυλιά γιατὶ τὸ ξύλο του εἶναι κούφιο καὶ γεμάτο μὲ ἐντεριόνη (μελούδι). "Ομοῦς, ὅσο κι' ἂν φαίνεται πὼς εἶν' ἄχρηστο τὸ δέντρο αὐτό, πού ἀφθονεῖ στὸ χωριό μας, σ' ἀρκετὲς περιπτώσεις εἶναι δεμένο μὲ τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας. "Ἔτσι: 1) μὲ ξύλα πού τ' ἀδειάζουν ἀπὸ τὸ μελούδι, τὰ ξεφλουδίζουν καὶ τὰ ξεραίνουν, κάνουν τὰ μα-sούρια γιὰ νὰ ὑφαίνουν τὶς προῖκες του. 2) Ἐπειδὴ στὸ χωριό μας σπανίζουν τὰ χοντρά καλάμια, παλιότερα πού τὰ σπῖτι ἔκαιγαν τζάκια, ἀπὸ ξύλο Ζντόκου πού τ' ἀδειάζαν ἀπὸ τὸ μελούδι, ἔφκιαχναν τὰ φυσούνια πού φυσούσαν τὴ φωτιὰ ν' ἀνάφει.

— Στὰ παιδικὰ μας χρόνια, μὲ ξύλο ζντόκου, φτιάχναμε τὶς σπητέκες κι' ἀπὸ τὸ ξύλο κρانيᾶς τὸ σηπεκόξυλο. Ἡ σπητέκα γίνονταν ἀπὸ ἓνα κομμάτι ζντοκόξυλο κομμένο ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἀμέσως μετὰ τὸν κόμπο κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἀκριβῶς στὴ μέση τοῦ κόμπο. Τὸ κομμάτι αὐτὸ τ' ἀδειάζαμε ἀπὸ τὴν ἐντεριόνη. Στὶς σπητέκες αὐτὲς βάζαμε μιὰ γιδοκοπριά, φτύναμε ἀπὸ πάνω καὶ τρομπάραμε 5—6 φορές μὲ τὸ σηπεκόξυλο πού τὸ χτυπούσαμε στὴν ἄκρη κι' ἔφκιαχνε κλώσια. Ἐπειτα τοῦ δίναμε μιὰ δυνατὴ χτυπησιὰ κι ἔφευγε ἡ γιδοκοπριά μὲ δυνατὸ κρότο σὰν πιστολιά. Μερικὲς φορές ἀντὶ γιδοκοπριά βάζαμε χαρτὶ πού τὸ μασοῦσαμε γιὰ νὰ μουσκέψει καλὰ καὶ νὰ φράξει τὸ στόμιο τῆς σπητέκας.

— Ὁ Ζντόκος βγάζει τοὺς καρπούς του σὰν εἶδος ἀνοιχτοῦ σταφυλιοῦ πού ὅταν ὠριμάζουν μαυρίζουν. Τοὺς καρπούς αὐτοὺς τοὺς τρώγουν μὲ βουλημία μικρὰ πουλιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ, πού μοιάζουν μὲ σπουργίτια καὶ τὰ λέμε πεντζιάρους. Καθισμένοι μὲ τὰ λάστιχα κάτω ἀπὸ τὰ Ζντόκια σκοτώναμε πολλὰ τέτοια πουλάκια πού στὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ παχειὰ. Τὰ τηγανίζαμε μ' αὐγὰ κι ἦταν πολὺ νόστιμα ἀλλὰ βολευόμαστε κι ἀπὸ προσφάι που λέμε.

Τέλος τὰ λουλούδια τοῦ Ζντόκου, τὰ ζντοκάνθια, πού ἀνθίζουν τὸ Μάη κι ἔχουν εὐχάριστη μυρουδιά, τὰ στεγνώναμε στὸν ἴσκιο γιὰ τὸ χειμῶνα. Τὸ ἀφέψημά τους εἶναι ἄριστο ἀποχρεμπτικό.

38. Ἰ σ κ η ν α (ἦ) ἢ Ἰ σ κ α: Εἶναι ἡ γνωστὴ ἴσκα — ἴσκα τὴ λέμε ἐδῶ — πού μὲ στουρνάρι καὶ τὸν πριόβοο, ἀναβαν τὸ τσιγάρο τους οἱ παλιοὶ χωριανοὶ μας καὶ πού μοσκομύριζε ὅταν ἀναβε. Εἶναι ἓνα εἶδος γιγαντιαίουμανιταριοῦ πού βγαίνει παρασιτικὰ στὰ δέντρα καὶ πρὸ πάντων σὲ φτελιάδες καὶ σκαμνιές. Τὸ μανιτάρι αὐτό, τὸ θράζουν σὲ νερὸ ἀρκετὴ ὥρα. Ἐπειτα τ' ἀφήνουν νὰ κρῶσει καὶ τὸ βάζουν στὸν ἦλιο νὰ στεγνώσει. Ἔτσι βρασμένο καὶ στεγνωμένο τὸ μανιτάρι αὐτὸ βγαίνει ὄλο ἴνες, πού εἶναι πολὺ εὐφλεκτες κι ἀνάβουν μὲ τὸ σπινθήρα τοῦ πριόβολου, γιὰ ν' ἀνάψουν μετὰ τὸ τσιγάρο κάποιου θεωριακῆ ἀγρότη μας. Στὸ χωριό μας, ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω, ὁ τελευταῖος πού χρησιμοποίησε ἄσκα, στουρνάρι καὶ πριόβολο ἦταν ὁ μακαρίτης ὁ μπαρμπα Γιάννης Γούλας ἢ κυρ Γιάννης. Γιάννης Πανατζῆς ἦταν τ' ὄνομά του.

39. Κ ρ ε μ μ ὕ δ ι: Ἦταν παλιότερα ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ πρόχειρα προσφάγια τῶν χωριανῶν μας γιὰτὶ δὲν εἶχαν πάντοτε καὶ κάτι ἄλλο γιὰ φαγητό. Ἐκφράζει τὴ λιτότητα καὶ τὴν οἰκονομία κ.χ. «Ἐφαγα ψωμί καὶ κριμμύδ' γιὰ νὰ σὲ γραμματί-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 367.

σω» κλπ. Θυμάμαι από παιδί πώς ή τότε διαιτολόγος ιατρός κ. Άννα Κατσιόγρα, σ' ένα βιβλίο που'χε εκδώσει έγραφε ότι τὰ χωριατόπουλα που τρώνε ψωμί και κρεμμύδι έχουν μάγουλα κατακόκκινα γιατί τὸ κρεμμύδι είναι πλούσιο σὲ βιταμίνες και θρεπτικό.

Τὸ χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ και γιὰ φάρμακο: Ψημένο στὰ κάρβουνα και μὲ λίγο λάδι είναι θαυμάσιο ἐπιθεμὰ σὲ δοθηίνες κ.ἄ.

40. Κ ο κ ο σ ι ο ὕ λ ε ς: Είναι ένα φυτὸ που φυτρώνει περισσότερο σὲ φλοιοσχώδεις λόφους. Πρόκειται γιὰ φυτὸ ἀσήμαντο μὲ ένα φτωχὸ μωδι λουλουδάκι, που δὲ θὰ μᾶς ἀπασχολοῦσε κἂν ἂν δὲν ἦταν συνδεμένο μὲ τὴ λαϊκὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας. Και γιὰ νὰ εἶμαι πιὸ θετικός, συνδέεται μὲ τὴν καθαρὰ παιδικὴ ζωὴ και ἡλικία, νὰ γιατί. Τὸ φυτὸ αὐτὸ εἶναι κονδυλόρριζο και πιὸ εἰδικὰ μονοκονδυλόρριζο Ὁ μοναχὸς αὐτὸς κόνδυλος εἶναι μικρὸς, στρογγυλὸς που μοιάζει μὲ καρύδια (κοκὸσηια) γι' αὐτὸ και τὸ λέμε ἐδῶ κοκοσηιούλα. Ὁ κόνδυλος αὐτὸς τρώγεται ὡμὸς γιατί εἶναι ἡμίγλυκος. Ὅταν εἶμαστε παιδιά τὰ λουλούδια του μας ὀδηγοῦσαν και σκάβαμε μὲ τὰ δάχτυλα τὸ χῶμα. Βρίσκαμε τὸν κόνδυλο τὸν βγάζαμε και τὸν τρώγαμε. Και πείθαμε τὸν ἑαυτὸ μας ὅτι τρώγαμε φρούτο.

41. Κ ρ ι θ ἄ ρ ι (τό): Τὸ κριθάρι τὸ καλιεργοῦσαν ἄλλοτε ἐδῶ μόνο γιὰ κτηνοτροφία, γιατί τὸ ἀλεύρι του δὲν γίνεται καλὸ ψωμί. Μόνο στὴν κατοικικὴ πείνα χρησιμοποιήθηκε γιὰ ψωμί κι ἔσωσε ζωὲς γιατί ὠριμάζει γρηγορότερα ἀπὸ τὸ σιτάρι.

Στὴ λαϊκὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας τὸ βλέπουμε: α) Στὴν πρόομιξή του μὲ τὸν καφέ γιὰ οἰκονομία. Καφὲς μπερδεμένος μὲ κριθάρι κι ὄχι σπᾶνια, γνήσιος κριθαρίσιος. Ὁ καφὲς μὲ κριθάρι ἔχει ἐδῶ και δυὸ ἄλλες συμβολικὲς ὀνομασίες: Μουστακαλὴς ἢ μουστακάτος, ἐπειδὴ τὸ κριθάρι ἔχει μουστάκια και καφὲς γιὰ χλιμίντρισμα ἐπειδὴ τὸ τρώνε τὰ ἄλογα. Ὁ καφὲς δίχως κριθάρι λέγεται σκέτος ἢ μονάτος. (Πρόομιξη καφὲ γίνεται ἐδῶ και μὲ ρεβύθι) και β) Ὅταν κάποιος βγάξει στὸ μάτι τὸ γνωστὸ σᾶν κριθαράκι σπιθούρι, ἕνας που εἶναι πρωτότοκος, παίρνει τρία σπειριά κριθάρι κι ἀφοῦ σταυρώνει τὸ σπιθούρι μὲ τὸ κάθε σπειρί, τὸ πετάει πίσω του, ἀλιπώνοντας τρεῖς φορὲς σᾶν σκυλί. Ἔτσι θεραπεύονταν τὸ κριθαράκι.

42. Κ υ π α ρ ί σ σ ι (τὸ): Κι' ἐδῶ, ὅπως σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα τὸ κυπαρίσσι δείχνει ποῦ βρίσκονται ἐκκλησίες και νεκροταφεῖα. Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ και στὰ δικὰ μας παιδικὰ χρόνια τὰ παιδιά ἔφκιαχαν τὴ μελάνη που τοὺς χρειαζόταν γιὰ τὸ Σχολεῖο ἀπὸ τοὺς καρπούς τοῦ κυπαρισσιοῦ, τὰ κ υ π α ρ ὀ σ ὀ μ' λ α. Ἐκαιγαν τὰ κυπαρισσόμηλα στὴ φωτιά, τὰ ἔσβηναν κατόπι και τὸ κάμβουνο που ἔμενε τὸ κοπάνιζαν ὥσπου γίνονταν σκόνη. Τὴ σκόνη αὐτὴ ἔλυωναν σὲ νερὸ και ἡ μελάνη ἦταν ἔτοιμη.

Γιὰ τὸ ὕψος και τὴν κορμοστασιά του τὸ χρησιμοποιεῖ ὁ λαὸς μας ἐδῶ σᾶν παρομοιωτικὸ, π.χ. Αὐτὴ ἄχει κορμὶ κυπαρισσένιο. Δημοτικὸ μας τραγουδι λέει: Ψηλὸ μου κυπαρίσσι λυγáει ἡ κορφάδα σου. Κι' ἄλλο καταλήγει: Ξύπνα ἀγκάλιασε κορμὶ κυπαρισσένιο.

43. Λ ἄ χ α ν α (τό): Τὰ κάθε εἶδους λάχανα, ἄγρια ἢ ἡμερα θεωροῦνται κι ἐδῶ φαγητὸ τῆς φτωχολογίας. Είναι συνηθισμένο ν' ἀκοῦς στὸ χωριὸ μας: «Καλύτερα νὰ κάτσω ἐδῶ γιὰ νὰ φάω τὰ λαχανάκια μ' κι ἄς λείπουνε τὰ μέγала ταξείδια ἢ οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις.

Κι ἐπειδὴ τὰ λάχανα κατὰ τὸ βράσιμο μπερδεύονται, στὸ χωριὸ μας δταν θέλουν νὰ ἐκφράσουν μεγάλες μπερδεψιὲς ἀτόμων ἢ οἰκογενειῶν, λένε: Ἄ! τώρα ἔγιναν σᾶν τὰ λάχανα στὸ τσ'άλι (τσουκάλι).

44. Λ α β ο χ ὄ ρ τ' (τό): Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὑπαίθρου, δεμένος μὲ τὴ γῆ που τὸν γέννησε, ἀναζήτησε σ' αὐτὴ νὰ βρεῖ ὄλες τίς γιαιτριὲς τοῦ σώματος και

της ψυχῆς. Ἔτσι μέσα στὰ τόσα βότανα πού χρησιμοποίησε γιά γιαιτρικά πληγῶν ... ἀσθενειῶν τοῦ σώματος βρῆκε μέσα σ' αὐτὰ κι' ἓνα βότανο νὰ γιαιτρεύει τὸν ψυχικό κλονισμό πού δημιουργεῖται στὸ ἄτομο ἀπὸ τὸ μεγάλο φόβο πού στὸ χωριό μας τὸν λέμε λάβα (πῆρε λάβα = πῆρε μεγάλο φόβο). Γι' αὐτὸ τὸ χορτάρι αὐτὸ τὸ ὀνόμασε λαβοχόρτ'(ι) = χορτάρι πού γιαιτρεύει τὴ λάβα.

«Τὸ λαβοχόρτ', μοῦ λέει ἡ γριά τώρα Θεοδώρα Γιαννούλα, τὸ δίνουν σ' ὄποιον ἔπαθε ἀπὸ φόβο. Τοὺν ξ'πνᾶν τ' νύχτα ἀπότουμα κι τὸν πίν' μ' ἄκριτο νερό». Δηλαδή φριάνουν ἀφέψημα μ' ἄκριτο νερό — νερό πού θὰ τὸ φέρουν ἀπὸ τὸ πηγάδι ἢ τὴ βρύση ὡς τὸ σπίτι χωρὶς νὰ μιλήσουν μὲ κανένα. Ἄρα τῶφερναν κι αὐτὸ νύχτα νὰ μὴ συναντηθοῦν μὲ κανένα.

45. **Μ α γ γ ο ὑ τ α** (ἡ): Τὴ Μαγγούτα (ιδὲ και και Α' μέρος ἐργασίας μου) στὴν παιδική μας ἡλικία, τὴν ἀνοιξε ποῦθγαζε τρυφερό στέλεχος γιά ν' ἀνθίσει, ὅλα τὰ παιδιά ψάχναμε νὰ τὴ βροῦμε, μαζεῦαμε τὰ στελέχη αὐτὰ και τὰ τρώγαμε γιαιτὶ ἦταν τρυφερά, μυρωδάτα και νόστιμα. Στους τεμπέληδες πού δὲν πηγαιναν νὰ μαζέψουν, τὶς πουλούσαμε μὲ κερὶ: μιὰ μαγγούτα, μιὰ πέτρα (βῶλο) κερὶ.

Ἡ ἴδια γριά κυρὰ Θεοδώρα Γιαννούλα, μοῦ διηγήθηκε τὴν παρακάτω παράδοση πού ὑπάρχει ἐδῶ γιά τὴ Μαγγούτα. «Μιὰ γυναίκα, λέει, παντρεύτηκε, ἀλλὰ μ' ὄλο πού ἦταν πολὺ ὁμορφ' οὐ ἄντρας τὸ ἤθελε νὰ τ' χουρίσ' γιαιτὶ βρώμαγαν ἄσχημα τὰ χνώτα τσ'. Σ' αὐτὸ εὔρισκε σύμφων' κι τ' μάνα τ' π' δὲ χώνεψε καθόλ' τ' νύφ' τσ. Μιὰ μέρα ὅμως ἡ νύφ' ἔφαγε μαγγούτες. Τοῦ βράδ' π' ἔπισαν νὰ κοιμ'θοῦν μοσκομύρ'ζι τὸ στόμα τσ' κι οὐ ἄντρας τσ' τ'ρώτ'σι τί ἔφαγε και μοσκομυρίζ' τὸ στόμα τσ'. Ἐκεῖν' τοῦειπε τν' ἀλήθεια κι αὐτὸς ἀποφάσ'σι νὰ μὴ τ' χουρίσ'. Ἡ μάνα τ' ὅμως ἔδ'ξι τότε μεγαλύτερου πάθους κι ἔχτρα γιά τ' νύφ'. Τότε ἐκεῖνη εἶπε: Μαγγούτα μου μοσκομυρισμένη, μῶκαμες τὸν ἄντρα μέλι και τὴν πιθερά φαρμάκι».

46. **Μ ἄ η ς** (ὀ): Ἰδὲ και Α' μέρος τῆς ἐργασίας μου. Ἀγριολούλουδο πού τὸ λέμε Μάη γιαιτὶ ἀνθίζει τὸ μήνα Μάη, ἓνα ωραιότατο ἀχνὸ κίτρινο ἄνθος μὲ λεπτὸ ἄρωμα. Τὸ ἀναφέρω ἐδῶ γιαιτὶ εἶν' ἀλήθεια πὼς ἡ σύνδεσή του μὲ τοὺς χωριανούς μας και πρὸ πάντων μὲ τοὺς ξενητεμένους μας εἶναι συγκινητική. Τὴ Λαμπρή, πού συνήθως εἶναι ἀνθισμένο, ξεχύνονται ὄλοι στους γύρω λόφους γιά νὰ βροῦν ἔστω κι ἓνα κλωνὶ Μάη. Τὸ θεωροῦν πολὺ γούρικο νὰ «πιάσουν» Μάη. Ἰπάρχει και κόκκινος Μάης.

47. **Μ α ν ο ὑ σ ι α** (τά): Εἶναι τὰ γνωστὰ Ἰα, πού μιὰ φορὰ αὐτὰ πρωτομαθαίναμε στὸ Ἀλφαθητάρι μας στὸ Σχολεῖο. Ὅταν τὰ Μανούσια πρωτανθίζουν μέσα στὶς τοῦφες και τοὺς θάμνους, στὸ χωριό μας πιστεύουν πὼς σὲ λίγο ἔφτασε ἡ Ἄνοιξη. Κι ἐδῶ τὸ μανούσι μὲ τὸ λεπτὸ του ἄρωμα ἦταν παλιότερα στὴ ρωμαντικὴ ἐποχὴ ἔκφραση τοῦ ἔρωτα. Μανουσάκι ἔβαζε ἡ κόρη στὸ γράμμα τῆς πρὸς τὸν ἀγαπημένο τῆς γιά δεῖγμα τῆς ἀγάπης τῆς. Κι ὁ δημοτικὸς τραγουδιστὴς μὲ τὰ μανουσάκια ἐκφράζει τὸ ἐρωτικὸ του πάθος: «Μανουσάκια στὸ ποτήρι, γαλανὰ στὸ παραθύρι». Κι ἄλλο: «Ἐμένα ἡ μάνα μ' ἔστειλε νὰ μᾶσω μανουσάκια κλπ.». Στὴ γιορτὴ τῆς Σταυροπροσκυνησεως στὴ μέση τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἐμεῖς ἐδῶ μανουσάκια βάζουμε γύρω γύρω στὸν ἀσημένιο Σταυρὸ και τὰ ξαναπαίρουμε ἀγιασμένα.

48. **Μ α ρ γ α ρ ῖ τ α** (ἡ): Ἡ μαργαρίτα εἶναι τὸ πιὸ λαϊκὸ ἀγριολούλουδο τοῦ τόπου μας κι ἀφθονεῖ στὰ χέρσα και τὶς πλατεῖες τοῦ χωριοῦ σὲ τέτοιο βαθμὸ πού ὅταν ἀνθίζει δίνουν τὴν ὄψη τάπητα λουλουδένιο. Τὶς μαργαρίτες τοῦ ἀγροῦ χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ ἀπὸ τὰ παλιὰ ἀκόμα χρόνια γιά νὰ στολίζουμε τὸν Ἐπιτάφιο. Τὸ μάζεμα τῆς μαργαρίτας γιά τὸ στόλισμα τοῦ Ἐπιταφίου στὴν παιδική μας ἡλικία μᾶς ἔχει ἀφήσει ἀνεξίτηλες παραστάσεις κι ἀναμνήσεις. Πολὺ

συνηθισμένα βλέπουμε ἐδῶ νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ μαργαρίτα σὰ μέσο μαντείας μὲ τὸ μᾶδημα τῶν πετάλων της: α) Στους ἐρωτευμένους = «Μ' ἀγαπάει δὲ μ' ἀγαπάει». β) Σε περιπτώσεις διεκδικήσεως ἀπὸ δύο τοῦ ἴδιου πράγματος γίνεται ἕνα εἶδος κλήρωσης μὲ τὸ μᾶδημα πετάλων: «Δικό μ' - δικό σ' κλπ. καὶ σ' ὅποιον τελειώσει κερδίζει.

49. Μελισσοβότανο (τό) Προφ. Μιλ'σοβότανου: Εἶναι ἀπὸ τὰ πῖο μυρωδικὰ βότανα τῶν κήπων πὺν βγαίνει ἀκόμα καὶ στοὺς δρόμους. Οἱ χωριανοὶ μας λένε πὺς τὸ ἔντονο ἄρωμά του προσελκύει τίς μέλισσες γι' αὐτὸ πῆρε αὐτὸ τ' ὄνομα. Τὸ χρησιμοποιοῦν πράγματι στοὺς ἀφεσμούς (ρίξιμο) τῶν μελισσῶν. Ὁ μελισσοκόμος πὺν θέλει νὰ μαζέψει τὸ μέλισσι, κρατεῖ στὰ χέρια του ἕνα μπουκέτο ἀπὸ μελισσοβότανο, τὸ σηκώνει ψηλὰ καὶ φωνάζει: Πούλ' πούλ' πούλ' καὶ κινεῖ τὸ μπουκέτο πρὸς τὸ ἄνοιγμα τῆς κυψέλης πὺν κρατᾶει μπροστὰ του πάντα νοιχτὴ καὶ ἀλειμμένη μὲ λίγο μέλι. Ἔτσι σιγὰ σιγὰ μαζεύεται ἐκεῖ ὄλο τὸ μέλισσι.

50. Μηλιά (ἡ) καὶ τὸ μῆλο. Προφ. Μ'λιά: Τῆ μηλιά καὶ τὰ μῆλα χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ σὲ πολλὰς ἐκφράσεις μας κι εἴτε σὰν συμβολισμό εἴτε σὰν παρομοίωση: (σ' ὁμορφιά, ὑγεία, πλῆθος, παραγωγικότητα κλπ.). Ἔτσι στὸ τέλος ἀπὸ τὸ στεφάνωμα τῶν νεονύμφων, μέσα στὴν ἐκκλησία, ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ γαμπροῦ, σηκώνει τὸν κουμπάρο τρεῖς φορὲς ὄρθιον πρὸς τὰ πάνω κι ἀκριβῶς πίσω ἀπὸ τοὺς νεόνυμφους καὶ τοῦ λέει: «Τάξε νουνέ!» Κι ἐκείνος ἀπαντᾷ: «Πέντε γιουὺς καὶ μιὰ μηλιά».

— Στὸ χωριό μας, ὅταν θέλουν νὰ εἰποῦν γιὰ κάποιον ὅτι εἶναι ὑγιὴς λένε: «Μιὰ χαρὰ τον εἶναι, σὰν τὸ μῆλο τὸ κόκκ'νο τᾶχ' τὰ μάγ'λα τ'».

— Σὲ πάρα πολλὰ δημοτικὰ καὶ πασχαλινὰ τραγούδια μας ἀναφέρεται ἡ μηλιά καὶ τὸ μῆλο: «Μηλίτσα μ' ποῦσαι στὸ γκρεμὸ στὰ μῆλα φορτωμένη», λέει ὁ ἀγαπημένος στὴν ἀγαπημένη του. 2) «Μῆλο μου γλυκό μου μῆλο» λέει ἄλλο τραγούδι καὶ χορεύεται στὰ τρία. 3) «Ἐχει μηλιά στὴν πόρτα της τριανταφυλλιά στὸν κῆπο της», λέει ἐπίσης ἄλλο τραγούδι μας τοῦ χοροῦ. 4) «Ἀνθισμένη ξανθισμένη, μῆλα κίτρα φορτωμένη. Μὴν τὰ παίρνεις μὴν τὰ κόβεις τᾶχ' ἀφέντης μετρημένα κι ἡ κυρὰ λογαριασμένα» λέει ἕνα ἄλλο τοῦ δρόμου.

Τὰ παλιότερα χρόνια πὺν σπάνιζαν τὰ φρούτα, πλανώδιοι ζαχαροπωλητὲς πουλοῦσαν μῆλα τυλιγμένα σὲ πάστα καραμέλλας (ζαχαρόμ'λα) καὶ ξόδευαν πάρα πολλὰ τέτοια στὰ παιδάκια. Τέτοιοι ζαχαροπωλητὲς ἔρχονταν καὶ στὸ χωριό μας στὸ πανηγύρι κι ἄλλες μέρες τοῦ χρόνου καὶ πουλοῦσαν ζαχαρόμ'λα γυρίζοντας στὰ σπίτια, ὅπως οἱ μακαρίτες Μπασντόκας καὶ Κώτσιος Ἐξαρχος ἀπὸ τὸ Καλέντζι.

51. Μητροχώροτ' (τό): Εἶναι ἀγριοχώροταρο πὺν μοιάζει μὲ τὸ μαϊδανό. Τὸ χορτάρι αὐτὸ τὸ βράζουν μὲ μέλι, κανέλλα, γαρύφαλλα, κρασί καὶ σταφίδα καὶ τὸ δίνουν σὰν γλυκό, μᾶλλον σὰν μαρμελάδα, σὲ στείρα γυναίκα καὶ κινᾷει γαστρομένη. Καταφύγιο ἱκανοποίησεως τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας τῆς γυναίκας νὰ γίνεη μητέρα!

52. Μπλοκοκιά (ἡ): Ἄλλοῦ τῆ λένε μελικοκιά. Ἔχουμε ἐδῶ ἀρκετὲς μπλοκοκιὲς πὺν γίνονται ἀρκετὰ μεγάλα δέντρα. Ἰδιαίτερα ἐδῶ, ἂν καὶ δὲν ξέρω τί συμβαίνει στὰ γύρω χωριά, ἡ Μπλοκοκιά ἔχει ζωντανὴ λαϊκὴ σύνδεση. Ἔτσι: Μὲ τὸ ἄσπρο της ξύλο καὶ μὲ τὰ κλαδιά της οἱ τοσπάνηδες φκιάχνουν στεφάνια πὺν κρεμοῦν τοὺς κύπρους τῶν γιδιῶν καὶ τῶν προβάτων. Πελεκοῦσαν ἕνα κλαδὶ πάχους μιᾶς χοντρῆς λαμπάδας καὶ τῶκαναν πλακέ. Αὐτὸ λύγιζε καὶ μὲ κατάλληλο πελέκημα στίς ἀκρίες γαντζώνονταν καὶ γίνονταν στεφάνι. Τὸ γάντζωμα στέκονταν στὸ πάνω μέρος τοῦ λαίμου τοῦ ζώου. Στὸ κάτω μέρος τοῦ στεφάνου αὐτοῦ πελεκοῦν μιὰ τρύπα ὅπου κρεμιέται ὁ κύπρος ἢ τὸ κουδούνι.

Οί καρποί τῆς μπλοκοκιᾶς, τὰ μπόκοκα, εἶναι μικροὶ στρογγυλοὶ μὲ μαύρη φλούδα πού τυλίγει ἐλάχιστη γλυκιὰ οὐσία κι ἓνα σκληρὸ κουκούτσι. Τὸ φρούτο αὐτὸ τὸ τρώγαμε μὲ μεγάλη βουλημία ὅταν εἴμαστε παιδιά. Θυμοῦμαι μὲ πόση λαχάρα τρέχαμε νὰ μάσουμε μπλόκοκα ὅταν μαθαίναμε ὅτι κάποιος συγγενῆς μας θὰ πήγαινε νὰ κόψει κλωνάρια μπλοκοκιᾶς γιὰ τὰ ζῶα του!!

Κι ἦταν τόση ἡ ἀγάπη τῶν παιδιῶν γιὰ τὰ μπλόκοκα, πού ὅταν ταξειδεύονταν τοὺς ἔστειλναν οἱ συγγενεῖς τους μπλόκοκα ἀπὸ τὸ χωριό. Διαπίστωσα μάλιστα καὶ φρέτος τὸ φθινόπωρο, πὼς μιὰ γιαγιά ἔβαλε κάποιον νὰ τῆς κόψει 1—2 κλωνάρια μπλοκοκιᾶς γιὰ νὰ μαζέψει τὰ μπλόκοκα νὰ τὰ στείλει στὰ παιδιά καὶ τὰ ἐγγόνια τῆς στὴν Ἀθήνα.

Τοὺς καρποὺς τῆς μπλοκοκιᾶς, πού ὠριμάζουν τὸ φθινόπωρο, τοὺς κυνηγοῦν πάρα πολὺ καὶ τὰ κουνάβια. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνα τὰ χρόνια κουναβάδες κυνηγοί, φύλαγαν τὴ νύχτα κάτω ἢ γύρω στὶς μπλοκοκιᾶς νὰ σκοτώσουν κουνάβια.

53. Ν τ ο μ ἄ τ α (ἦ): Ἡ ντομάτα εἶναι τόσο γνωστὴ καὶ τόσο συνδεμένη μ' ὅλα τὰ στρώματα τοῦ λαοῦ μας καὶ σ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς πατρίδας μας, πού θεωροῦμε περιττὸ νὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἰδιαίτερα ἐδῶ.

54. Π α λ α μ ο ν ἰ δ α (ἦ): Εἶναι ὅπως εἶπαμε στὸ Α' Μέρος μας ζιζάνιο τοῦ χωραφιοῦ. Ὅταν βγαίνει παλαμονίδα στὰ κοσσολεῖβαδα οἱ κοσσολεῖβες ἀντιμετωπίζουν πολλὰς δυσκολίες στὸ κόψιμο τοῦ χορταριοῦ κι οἱ νοικοκυραῖοι στὸ μάζεμα γιατί ἔχει ἀγκάθια πού κεντοῦν ἄσχημα χέρια καὶ πόδια. Γι' αὐτὸ ὅταν τὸ χωράφι εἶχε παλαμονίδα, οἱ κοσσολεῖβες πληρώνονταν ἀκριβότερα.

Στὸ χωριό μας, ὄς τὸ 1930 ἡ παλαμονίδα θεωροῦνταν ὁ χειρότερος ἐχθρὸς τῶν γεωργῶν. Τὸ 1930 ὅμως, ὁ τότε φοιτητὴς τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς χωριανὸς μας ἀείμνηστος Κώστας Παν. Ράπτης, ἔκαμε μιὰ φυτολογικὴ συλλογὴ γιὰ τὴν πτυχιακὴ διατριβὴ του, μὲ τὴν ὁποία ἀπόδειξε πὼς ἡ παλαμονίδα ἀνήκει στὰ ψυχανθῆ φυτὰ καὶ πλουτίζει τὸ ἔδαφος σὲ ἄζωτο. Σύστησε δὲ στοὺς χωριανούς μας νὰ ὀργώνουν βαθειὰ τὰ χωράφια τους πού εἶχαν παλαμονίδα, τὸν καιρὸ πού αὐτὴ εἶναι ἀνθισμένη. Τὴ σύσταση τοῦ νεαροῦ ἐπιστήμονα ἐφάρμοσε ὅπως θυμᾶμαι ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου κι ὁ δάκαλος Ν. Σαβαρίκας κι ἀποδείχτηκε ἡ ἀλήθεια τῆς συστάσεώς του γιατί ἔσπειραν ἀμέσως τὰ χωράφια αὐτὰ μὲ καλαμπόκι κι ἡ παραγωγὴ του ἦταν θεαματικὴ.

5. Μ π ρ ἔ λ λ ι ο (τ ό): Εἶναι ἓνα φτωχὸ ἀγριοχόρταρο, πού τ' ἀναφέρουμε ἐδῶ γιατί τὰ παλαιότερα χρόνια εἶχε μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ μας μιὰ σύνδεση ἀπὸ τὴ χρησιμότητά του σ' αὐτούς. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὰ χρόνια ἐκεῖνα οἱ ἄντρες φοροῦσαν ροῦχα φκιασμένα ἀπὸ ντόπιο μάλλινο ὕφασμα. Τὸ πανταλόνι τῶλεγαν μπουραζάνα ἢ μπραζάνα. Πολλοὶ τὰ ἔβαφαν μὲ μπογιὲς σὲ χροῶμα βαθὺ μπλε ἢ μαῦρο. Ὅταν οἱ γυναῖκες ἤθελαν νὰ βάψουν τὰ μάλλινα αὐτὰ ἀργαλλίσια ροῦσα, γιὰ νὰ πιάσει καλὰ ἡ μπογιὰ πρῶτα τὰ μπρέλλιοναν δηλ. τὰ βράζαν μὲ τὸ χορτάρι αὐτὸ τὸ μπρέλλιο.

56. Π α λ ι ο ῦ ρ (ι) (τ ό): Ὅπως ξέρομε τὸ παιλούρι εἶναι θάμνος μὲ μεγάλα σκληρὰ ἀγκάθια. Ἐδῶ τ' ἀγκάθια τοῦ παλιουριοῦ τὰ θεωροῦν φαρμακερὰ καὶ τὴν πληγὴ πού δημιουργοῦν σ' ὅποιον τὰ πατήσει ἢ ὅποιον τρυπήσουν, δυσκολογιάτρευτη.

Στὴν καθημερινὴ μας ὁμιλία τὸ χρησιμοποιοῦμε σὰν παρομοιωτικὸ, π.χ. ὅταν θέλομε νὰ μιλήσουμε γιὰ σπῆτι πού δὲν ἔχει μέσα ροῦχα, ἐπιπλα, σκευὴ κλπ. λέμε: «Στοῦ σπῆτι, τ' νὰ φέρ'ς τὸν πάλιουρα γύρα δὲν κολλάει τίποτα». (Ἴδὲ τὰ σχηματικά μὲ τὸ βάτο).

Παλιούρια χρησιμοποιοῦν ἐδῶ γιὰ νὰ φράζουν τὶς κερασιὲς στὰ σταναρώματα τῶν κλωναριῶν τους γιὰ νὰ μὴ ἀνεβαίνουν καὶ τοὺς κλέβουν τὰ κεράσια.

57. Π α π α ρ ο ύ ν α (ή): Πρόκειται για την κατακόκκινη παπαρούνα που γεμίζει τα χωράφια μας κι ανθίζει την Άνοιξη. Έδω οι γυναίκες τις μαζεύουν και για λαχανικό, που τρώγεται με ραδίκια ή μαγειρεμένο μ' άλλα άγριο-λάχανα. Η άθωα αυτή παπαρούνα έχει μέσα της μια μικρή ποσότητα όπιου. Τα παλιά χρόνια της άμάθειας, που οι μητέρες δούλευαν σκληρά στα χωράφια και στα ζώα, όταν τα μικρά παιδάκια έκλαιγαν και δεν κοιμόνταν, έβραζαν παπαρούνα και τὰ πότιζαν με τὸ ζουμί της. Τὰ παιδιά έπεφταν βέβαια σὲ βαθειὸ ὕπνο μὰ ἡ ζημιὰ πὸν πάθαιναν ἦταν ἀναμφισχῆτητα τεράστια.

Τὴν χρησιμοποιοῦμε και σήμερα για παρομοιώσεις ὅπως κ.κ. «Αὐτὸς ἀπὸ τὴ ντροπὴ τ' κοκκίν'σι σὰν τὴν παπαρούνα»!

58. Π ε π ό ν (ι): Λένε πὼς στὸ χωριό μας τὰ παλιότερα χρόνια καλλιεργοῦσαν πεπόνια και μάλιστα πολὺ εὐγευστα. Ἡ χαρὰ μας ἦταν νὰ μποῦμε στὸ χωράφι νὰ βροῦμε στὶς πεπονιὲς μικρὰ πράσινα πεπονάκια πὸν τὰ τρώγαμε πράσινα, τρυφερὰ και μᾶς φαίνονταν νοστιμότητα. Αὐτὰ τὰ λέγαμε κ ο ρ α σ ῖ δ ι . α . Γνωμένα πεπόνια τρώγαμε 1—2 φορές τὸ χρόνο ἂν θᾶφερνε ὁ Γάκης Κολοκούρης ἢ ὁ Μῆτρος Πλαβαντζούρης με τὰ μουλάφια ἀπὸ τὴν Ἄρτα. Ἐρχονταν πωλητὲς και στὸ πανηγύρι με πεπόνια και καρπούζια.

Εἶναι συνδεμένο με τὸ λαὸ μας πὸν τὸ χρησιμοποιεῖ στὸν καθημερινὸ του λόγο, κι ἐδῶ ὅπως σχεδὸν σ' ὅλη τὴν Ἠπειρο π.χ. «Οὐ γαμπρὸς κι τοῦ Πιπὸν' πολὺν κόσμον λαθόν'» — «Ἄν δὲν εἶς μαχαίρ' δὲν τρῶς πεπόν'».

Θυμάμαι, ἀγαθὸς γέροντας τοῦ χωριοῦ μας, ὅταν εἴμαστε παιδιά και μᾶς ἔβρισκε στὸ δρόμο, μᾶς χτυποῦσε ἐλαφρὰ στὸ κεφάλι με τὴ μαγγούρα του ἢ με τὸ δάχτυλο λέγοντάς μας: «Γιὰ νὰ ἰδῶ γίν'κι τοῦ πιπὸν'».

59. Π ρ π ο κ λ ά δ' (ι) (τό): Τὸ περποκλάδι, ὅπως λέγω και στὸ Α' μέρος, εἶναι ἀναρριχόμενο ζιζάνιο πὸν φυτρώνει στὰ σιτάρια και στὰ καλαμπόκια. Στὰ σιτάρια φέρνει δυσκολία στοὺς θεριστές. Στὰ καλαμπόκια ὅμως, δὲν προλαβαίνει γιατί οἱ ἰδιοκτῆτες ἢ περαστικοὶ τὸ μαζεύουν. Εἶναι ἴσως ἀπὸ τὰ λίγα ζιζάνια τοῦ χωραφιοῦ πὸν χρησιμοποιοῦσαν τόσο πολὺ στὸ χωριό μας. Τὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια, πάρα πολλὲς οικογένειες και προπάντων αὐτὲς ποῦχαν κορίτσια, κρατοῦσαν 1—2 και 3 ἢ 4 ἀρνιά για μανάρια στὸ σπίτι. Αὐτὰ τᾶθρεφαν με πίτουρα (σνάδια) με περποκλάδι και με φύλλα σκαμνιάς γιατί πάχαιναν ἔτσι πολὺ. Ἀκόμα κι ἀγόρια ἔφκιαναν μανάρια και τὰ πουλοῦσαν για ν' ἀγοράσουν κανένα ροῦχο ἢ παπούτσια για τὸ πανηγύρι!

Ἐτσι λοιπὸν, τὰ χωράφια ποῦθγαζαν πολὺ περποκλάδι ἦταν ὁ στόχος τῶν παιδιῶν και κοριτσιῶν τοῦ χωριοῦ πὸν φρόντιζαν νὰ τὸ οἰκονομήσουν ἔστω και κλεμμένο για νὰ ταῖσουν τὰ μανάρια τους. Ὅταν ἔπεφταν στὸ στόχο τους παρανομα οἱ καυγάδες με τοὺς νοικοκυραίους και με τοὺς δραγάτες ἦταν πολὺ συνηθισμένοι. Ὁ σκληρὸς δραγάτης ὅμως ὁ Ἀλέξης Τσιάπας ἦταν πολὺ δύσκολος και δύσκολο τοῦ ἔφευγαν οἱ παράνομοι.

60. Π λ ά τ α ν ο ς: Ὁ πλάτανος, ὁ κάθε πλάτανος κάθε τόπου ἔχει παραδοσιακὰ πλέον συνδεθεῖ με τὸ λαὸ μας τῆς ὑπαίθρου. Ὡστόσο ὅμως κάθε τόπος και κάθε κοινωνικὴ ὁμάδα ἔχει τὶς δικὲς της ἰδιομορφίες γύρω ἀπὸ τὴ συνδεσὴ της με τὸ δικὸ της πλάτανο.

Αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ ἰδιομορφίες μ' ἔκαναν νὰ πρὶλάβω στὴν ἐργασία μου ἐπιτόνη και τὸν πλάτανο. Ἡ τεράστια πλατεία τοῦ χωριοῦ μου στολιζεται ἀπὸ τρία πελώρια πλατάνια σὲ θέσεις πὸν σχηματίζουν ἕνα τρίγωνο κι ἕνας τέταρτος πλάτανος ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Ἄπ' ὅλα ὅμως, ὁ μεγάλος — ὅπως τὸν λέμε — χοντρὸς εἶναι ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια δεμένος με τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ στὸν παχὺ του ἴσκιο μαζεύονταν ο παλιοὶ Πλαισίτες και συζητοῦσαν τὰ καλοκαίρια για τὰ χωριαν'κὰ πράγματα και τὸ κουβέντιαζαν. Ἐκεῖ περνοῦσαν τὶς καλοκαιρινὲς μέρες

παίζοντας τὸ κίσσηια ἢ κολτσίνα, στὴν ὁποία φημιζόνταν. Ἐκεῖ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἔχοντας καὶ τὸ προβατοκόπαδό τους πού στάλιζε γιὰ μεσημέρι, ἔπαιρναν ἓνα μεσημεριάτικο ὕπνο. Κάτω ἀπὸ τὸν βαθὺ ἴσκιό τοῦ πλάτανου αὐτοῦ, ἔγιναν ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ὡς τὶς μέρες μας, γλέντια καὶ τσιμπούσια τῶν ξενητεμένων μας μαζί με τοὺς ντόπιους. Καὶ σήμερα οἱ ξενητεμένοι μας κάτω ἀπὸ τὸ πλάτανο μας διασκεδάζουν στὸ πανηγύρι καὶ τὴ Λαμπρὴ. Καὶ σήμερα ἐδῶ στὸν ἴσκιό τοῦ μεγάλου μας πλάτανου ξαποσταίνουν οἱ ξενητεμένοι μας συζητώντας καὶ παίζοντας τὴν πατροπαράδοτη κολτσίνα. Ἔτσι ὁ πλάτανος συνεχίζει νάσαι ὁ μαγνήτης τῶν ξενητεμένων παιδιῶν μας. Στὸν ἴσκιό του οἱ ξενητεμένοι μας ὑλοποιοῦν τὴ νοσταλγία τους γιὰ τὸ χωριό. Καὶ λένε μεταξὺ σοβαροῦ καὶ ἀστείου: «Αὐτὸς ὁ πλάτανος μᾶς φέρνει ἐδῶ». «Αὐτὸς ὁ πλάτανος δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ κάνουμε προκοπὴ». (Αὐτὸ τὸ τελευταῖο, γιὰ τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια δὲν εἶναι ἀλήθεια γιατί ὄλοι οἱ χωριανοὶ μας σήμερα εἶναι προκομμένοι κι εὐκατάστατοι).

61. Π ο υ ρ ν ἄ ρ ι (τό): Καὶ τὸ πουρνάρι ἔχει στενότερη σύνδεση με τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ μας. Ὅσο κι ἂν τὸ λεγόμενο: «Θ' ἀφήσουμε τὸ γάμο νὰ πάμε γιὰ πουρνάρια» ὑποβαθμίζει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀξία τοῦ πουρνarioῦ, τὸ πουρνάρι ἦταν κι εἶναι ἀκόμα ἴσως ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους παράγοντες καὶ τοὺς ἀπαραίτητους γιὰ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ χωρικοῦ μας καθαρὰ ἀπὸ τὴν ὠφελιμιστικὴ τους ἀποψη.

Ἔτσι στὸ χωριό μας παίρνομε ἀπὸ τὸ πουρνάρι: Ἄπὸ τὸ δέντρο πουρνάρι: α) Κούτσουρα δηλ. κασοξυλά γιὰ τὰ τζάκια ἢ τὶς μασίνες καὶ τὶς σόμπες, πού μᾶς χαρίζουν τὴν πολλὴ δυνατὴ φωτιά τους καὶ τὴν πλούσια χόβολη γιὰ κάστανα, μεζέδες κλπ. β) Τὰ κλαδιά του πού με τὰ φύλλα τους ταΐζομε γίδια, πρόβατα, ἀκόμα καὶ γελάδια τὸ χειμῶνα. Αὐτὰ τὰ λέμε κλαοῖ. Τὸ κλαοῖ πήγαιναν οἱ γυναῖκες καὶ τῶκοβαν με τὰ κλαδευτήρια (κασσάρια τὰ λένε ἄλλοι) καὶ ὕστερα τᾶφερον φορτωμένες σὲ βαντάκια (ζαλίκια) καὶ συναγωνίζονταν ποιά θὰ φέροι τὸ μεγαλύτερο. Τὶς περισσότερες φορὲς πήγαιναν πολλὲς μαζί καὶ τῶκλεβαν στὸ μεγάλο δάσος τῆς Κορύτιανης τὰ Μπρεντόγια. Μερικὲς φύλαγαν τσίλιες κι ἄλλες ἔκοβαν καὶ βαντάκιαζαν. Ἀλλὰ ἡ Κορύτιανη εἶχε τότε δασοφύλακα τὸ φοβερό Νίκο Σούκη ἢ Κολλάρο. Αὐτὸς εἶχε τὴν ὑπομονὴ καὶ παραφύλαγε ὥσπου πολλὲς φορὲς τὶς ἔπιανε καὶ ἔπαιρνε τὰ κλαδευτήρια καὶ τὶς τριχιῆς καὶ γύριζαν ἀπραχτες. Ἐννοεῖται ὅτι γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τους πλήρωναν ἀρκετὰ σοβαρὰ χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τότε.

Σὲ μεγάλες χιονοπτώσεις, πού δὲν μπορούσαν νὰ βγοῦν τὰ ζῶα στὴ βοσκή, τὸ Κοινοτικὸ Συμβούλιο ἐλευθέρωνε τὸ δάσος πού φυλάγονταν πάνω ἀπὸ τὸ χωριό κι ἔκοβαν οἱ χωριανοὶ κλαοῖ νὰ ταῖσουν τὰ ζῶα. Παλιότερα ἀπὸ τὰ πουρνάρ-δεντρα ἔφρειαχαναν ἐδῶ καὶ ξυλοκάρβουνα με φερτοὺς τεχνίτες.

β) Ἄπὸ τὸ θάμνο πουρνάρι: Ὁ θάμνος πουρνάρι (τοῦφες ἢ τσιοπόρια) ἐδῶ καὶ λίγα ἀκόμα χρόνια ἦταν γιὰ ὅλες τὶς οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ ἀπαραίτητος καὶ πολυζήτητος, ἀλλὰ καὶ δύσκολη ἢ προμήθειά του γιατί πουρνਾਰοθαυνότοποι πού ἐπιτρέπονταν ἢ ξύλευση βρῖσκονταν ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Μ' ὄλο τοῦτο οἱ γυναῖκες μας συναγωνίζονταν τότε ποιά θὰ φτιάσει τὴ μεγαλύτερη θημωνιά με τσιοπόρια, ποιά θὰ φέροι τὰ καλύτερα φραχτόξ'λα γιὰ νὰ φράξει τὸν ὄθορό τοῦ σπιτιοῦ της καὶ τὰ κ'πάρια της καὶ τέλος ποιά θὰ φέροι τὰ καλύτερα χειρόξ'λα γιὰ μαγειρεμα καὶ γιὰ τὴ φωτιά.

Τρία εἶδη ξύλων ἔφεραν λιπὸν οἱ γυναῖκες ἀπὸ πουρνਾਰοθαυνοὺς (τσιπόρια). Γι' αὐτὸ καὶ ἐπειδὴ ὅπως εἶπαμε ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό, ὀργάνωναν δλόκληρες ἐπιχειρήσεις ξυλεύσεως γιὰ νὰ τὰ φέρουν. Πολλὲς γυναῖκες μαζί ἢ καθε μιὰ με τὸ γαιδουράκι της πού θὰ φόρτωνε αὐτὸ κι αὐτὴ ἢ ἴδια θὰ φορτώνονταν, συμφωνοῦσαν ἀπὸ τὴν προηγούμενη τι ὄρα θὰ ξεκινοῦσαν τὴν ἐπαύριο γιὰ τὰ

ξύλα. Κι ή ώρα αὐτή ἦταν συνήθως ἡ 6η πρωϊνή. Ἀναλάμβανε μιὰ νὰ ξυπνήσει ὅλες. Τὴν ὀρισμένην ὥρα λοιπὸν ἡ... πρώτη ἀφοῦ συντάζονταν ἔπαιρνε τὰ σύνεργα καὶ τὸ γαϊδουράκι τῆς καὶ ξεκινοῦσε. Ἔβγαινε στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ καὶ φώναζε δυνατὰ: «Ἄησι μουρήρηρη», μιὰ δυὸ φορές. Σὲ λίγη ὥρα συνάζονταν ὅλες καὶ ξεκινοῦσαν γιὰ τὸ ξυλοτόπι, λέγοντας στὸ δρόμο ἀστεῖα καὶ λιανοτρούγουδα.

Κατὰ τὶς 10—11 π.μ. ὥρα, ἓνα ἀτέλειωτο σὲ μᾶκρος καραβάνι ἀπὸ ξυλοφροτωμένα γαϊδουράκια καὶ γυναῖκες κατέβαινε στὸ χωριό.

Στὸ σπίτι συνεχίζονταν ἡ δουλειά. Ἄν τὰ ξύλα ἦταν γιὰ τὴ φωτιά τᾶρριχναν στὴ θημωνιά. Ἄν ἦταν γιὰ φράχτη ἓνας τᾶδινε σὲ μιὰ γυναῖκα ἓνα ἓνα καὶ ἐκεῖνη ἀνεβασμένη στὸν τοῖχο τᾶφραζε μ' ἐπιμέλεια. Ἄν ἦταν χερόξυλα τὰ πῶστιαζαν σ' ὄμορφη πῶστα στὴν ἀλλή.

Τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας τὰ δύστυχα, πάρα πολλές φτωχὲς οἰκογένειες ποὺ δὲν εἶχαν οὔτε λυχνάρι ἔβαζαν τὸ βράδυ ἓνα τσιπόρι στὴ φωτιά στὸ τζάκι καὶ ἀπὸ τὴ λάμψη του ἔβλεπαν νὰ δειπνήσουν, ἀκόμα καὶ νὰ διαβάσουν τὰ παιδάκια. Ἄπίστευτο, μ' ἀληθινὸ!! Τσιπόρια ἐπίσης πῆγαιναν οἱ γυναῖκες τὴν Ἀποκριὰ γιὰ τὴ Δέπω.

Τέλος, ὅταν ξεκινοῦσαν τοὺς συγγενεῖς γιὰ τὴν ξενητεῖα τοὺς ξεπροβόδιζαν μέχρι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, ὅπου γίνονταν ὁ ἀποχαιρετισμὸς μ' ἀγκαλιὲς καὶ κλάματα. Γυρίζοντας πίσω στὸ σπίτι ἔπαιρναν μαζί τους κλαδάκια ἀπὸ τὰ πουρνάρια πῶρισκαν στὸ δρόμο τους καὶ τ' ἀπόθεταν στὸ κρεββάτι τοῦ ξενητεμένου γιὰ νὰ θυμᾶται νὰ γυρίσει πάλι καὶ ὅταν ὑπολόγιζαν πῶς ἔφτασε στὰ ξένα, πῆγαιναν καὶ τὰ τσίπωναν στὴν ἔξωπορτα τοῦ σπιτιοῦ του.

62. Ρ ἡ γ α ν' (η): Ὅπως εἶπαμε στὸ Α' μέρος, στὸ χωριό μας ἡ ρήγανη βγαίνει πολὺ ἀραιά. Ὅστοςο εἶναι γνωστὲς ὅλες οἱ ιδιότητές τῆς. Δὲν εἶναι σπάνιο ν' ἀκούει κανεὶς ἐδῶ τὸ λεγόμενο: Κολοκύθια μὲ ρήγανη. Κι ἐπειδὴ ἔχει στυπτικότητα ὑπάρχει ἐδῶ τὸ λεγόμενο: «Βάλτου ρήγανη τώρα». Γιὰ τὴ στυπτικότητα πίνουν ζουμί ρήγανης ἐναντίον τῆς διάρροιας. Χάρη στὴ στυπτικότητά τῆς πάλι ὅταν οἱ γυναῖκες τρυποῦν τ' αὐτιά τῶν κορασίδων γιὰ νὰ φορέσουν σκουλαρίκια, μέσα στὴν τρύπα ποὺ κάνουν μὲ βελόνι περνοῦν ἓνα ξερὸ κομματάκι ἀπὸ κλαδὶ ρήγανης καὶ ἔτσι ὅσο νὰ θρέψει οὔτε μολύνεται καὶ ἡ ὀπή μένει. Κι ὁ παπὰς ὅταν περνᾶει στὰ σπίτια μὲ τὸν Ἄγιασμό, ἂν δὲν ἔχει κλαδιά ἀπὸ δεντρολίβανο χρησιμοποιεῖ ματσάκι ρήγανης. Ἡ ρήγανη σὰν καρίκειμα εἶναι πανελλήνια συνήθεια.

63. Ρ ι ζ ἄ ρ' (ι) (τό): Οἱ ρίζες εἶναι ἄριστη βαφικὴ οὐσία. Βάφει τὰ ντόπια μάλλινα μὲ ὠραῖο κόκκινο χρῶμα ποὺ οἱ γυναῖκες τὸ λένε ρ ι ζ α ρ ὀ γιὰ τὴ βγαίνει ἀπὸ τὶς ρίζες τοῦ φυτοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ προτιμοῦν πολὺ σὲ προικιάρικα ρούχα. Πολλὲς φορές ἀκόμα καὶ σήμερα, θὰ βροῦμε στὶς πλαγιὲς τῶν λόφων μας γυναῖκες καὶ κορίτσια νὰ μαζεύουν μὲ φροντίδα τὶς ρίζες τοῦ φυτοῦ αὐτοῦ γιὰ νὰ βάψουν τὰ προικιά τους.

64. Σ (ι) ν ἄ π' (ι) (τό): Χρησιμοποιεῖται γιὰ φάρμακο ὅταν μεγάλωνει ἀνθίζει καὶ καρπίζει. Μὲ προσοχὴ μαζεύουν τοὺς μικροὺς κορπούς του ποῦναι σὲ λωβούς, τοὺς τινάζουν καὶ πέφτουν τρίθοντάς τους μὲ τὰ χέρια. Ἔπειτα τοὺς λιχνίζουν καὶ τοὺς διατηροῦν γιὰ ὥρα ἀνάγκης. Μὲ κοπανισμένους σπόρους σιναπιοῦ παλιότερα ἔκαναν τὰ καταπλάσματα ποὺ τᾶβαζαν στοὺς κρουλογημένους: Πίτουρα σιταριοῦ (σ'νάδια) τὰ ζέσταναν μ' ἐλάχιστο νερὸ καὶ ἔρριχναν μέσα σκόνη ἀπὸ σιναπόσπορο ποὺ εἶναι καυστικὴ καὶ θερμομαντικὴ. Τὸ μείγμα αὐτὸ τᾶφκιαχναν φάκελλο σὲ ψιλὸ πανὶ καὶ τὸ ἐναπόθεταν στὸ κορμὶ τοῦ ἄρρωστον ποὺ κρουλόγησε. Τὸ τι ὑπόφερεν ὁ ἄρρωστος ἀπὸ τὸ κατάπλασμα δὲν περιγράφεται ἀλλὰ τᾶδιναν δυστυχῶς τότε καὶ οἱ γιατροὶ γιὰ τὴν δὲ διάθεταν ἄλλα μέσα θεραπείας.

Ἀκόμα σὲ περιπτώσεις ψηλοῦ πυρετοῦ, ἔκαναν ποδόλουτρο στὸν ἄρρωστο μὲ νερὸ ζστὸ στὸ ὁποῖο εἶχαν βάσει σιναπόσκηνη κι αὐτὸ τὴλεγαν σιναπισμὸ.

65. Σ ι ο ρ λ ί γ κ α (ή): Εἶναι ἀγριολάχανο ἀπὸ τὰ πιὸ φτωχά. Τὸ ἀναφέρειω ἐδῶ γιατί πὸν χωριό μας θεωρεῖται τὸ λαχανικὸ τῆς φτωχολογίας, τὸ πιὸ εὐκολοῦρετο καὶ πὸν τρώγεται μὲ λίγα ἔξοδα. Βραστὸ μὲ λίγο λαδάκι καί... περισσότερο ξύδι.

Λεγόμενα τοῦ χωριοῦ: Καλύτερα νὰ κάτσω ἐδώγια στὸ ντόπο μ' νὰ φάω τὰ Σιορλίγκια μ' κι ἄς μ' λείπουντι τὰ ξένα» — «Σ' μύρ'σι Σιορλίγκια»; λένε συνήθως σ' ὅποιον ἐκδηλώνει ἐρωτικὲς ἐπιθυμίες.

Ἡ Σιορλίγκια στὴν πείνα τοῦ 1917 καὶ τοῦ 1942 ἔσωσε πολὺ κόσμο.

66. Σ' (ι) τ ἄ ρ' (τ ὄ): Ἐδῶ στὸ χωριό μας τὸ λέμε Σητάρ'. Παλιότερα τὴλεγαν καὶ προϊμιά. Στὴ σπορά τοῦ σταριοῦ κι ὅταν τέλειωνε τὸ ῥωγμα πὸν σκέπαζε τὸ σπόρο πὸνε ριχτεῖ στὰ πεταχτὰ στὸ χωράφι, ἀκολουθοῦσε τὸ σβάρνισμα (Σβάρνο) καὶ πηγαίναμε ὅλα τὰ παιδιὰ νὰ μᾶς βάλει ὁ ζευγίτης νὰ σβαριστοῦμε. Ἀφοῦ τέλειωνε τὸ σβάρνισμα οἱ ζευγίτες ἔφκιαχναν μὲ τ' ἄλτερι γύρω γύρω στὸ χωράφι βαθειὰ αὐλάκια γιὰ νὰ μαζεύουν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς. Περνοῦσαν καὶ δυὸ αὐλάκια σταυρωτὰ γιὰ νὰ παίρνουν τὰ νερὰ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ χωραφιοῦ πὸν τὴλεγαν «ζαγόρια».

Τὴν ἀνοιξη πὸν μεγάλωνε καὶ ψήλωνε τὸ σιτάρι, τότε πὸν τὰ ζιζανιοκτόνα δὲν ἦταν δυνατὸ οὔτε νὰ τὰ φανταστοῦμε ἐμεῖς κι οἱ γεωργοί, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου ἄρχιζε ὁ ὄθανος, γιὰ νὰ βγάλουν τὰ ζιζάνια. Κι ὁ ὄθανος γίνονταν ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Ὅταν τύχαιναν χρονιὲς βροχερὲς τὰ χωράφια ἔβγαζαν πολλὰ βοτάνια καὶ τότε οἱ γυναῖκες κουράζονταν πάρα πολὺ. Μὲ τὰ βοτάνια τὰίζαν τὰ ζῶα κι ὅσα περισσεύαν τὰ ἔλιαζαν καὶ τᾶβαζαν στοὺς ἀχυρῶνες.

Στὸ Θέρο, πάλι οἱ γυναῖκες θέριζαν κι ἂν τὸ σιτάρι εἶχε πολλὲς ἄιρες τὶς ἔβγαζαν. Θερίζοντας ἔφκιαχναν μὲ τὸ σιτάρι χερόβολα (τὸ λέει ἡ λέξη: γίνονταν ἀπὸ τὸ βάσιμο πολλῶν χεριῶν: πολλὲς χεριὲς = ἓνα χερόβολο), πὸν κείονταν σκόρπια σ' ὅλο τὸ χωράφι. Ἐνα βράδυ ἢ πολὺ πρωῖ, γιὰ νὰ μὴ τρίβεται τὸ σιτάρι, ἔρχονταν καὶ τᾶδεναν σὲ δεμάτια μὲ τὰ δεματ'κά πὸν τᾶφκιαχναν μὲ βρίζα (Ἰδὲ στὸ Α' μέρος: βρίζα), κι ὕστερα μὲ τὰ ζῶα τὰ φορτιάρ'κα (ἀλόγα, μουλάρια, γαϊδούρια) τὰ κουβαλοῦσαν στ' ἁλώνι. Σημειῶνω ἐδῶ πὸς πολλὲς φοτὸ σιτάρη δεμένο σὲ δεμάτια καὶ φκιασμένο θημωνιά ἔμενε στὸ χωράφι, εἶτε γιατί ἦταν πιασμένο τ' ἁλώνι καὶ δὲν εἶχε χώρο, εἶτε γιατί δὲν εἶχαν ζῶα νὰ τὸ κουβαλήσουν. Ὅσες μέρες ἔμενε κάποιος ἀπὸ τὸ σπῖτι κοιμόταν στὸ χωράφι ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δεμάτια γιὰ νὰ μὴ τὰ κλέψουν. Σὰν παιδιὰ θέλαμε πολὺ νὰ κοιμηθοῦμε ἔξω στὰ χωράφια κι ἔχω 2—3 τέτοιες παιδικὲς ἀναμνήσεις.

Ὅταν ἔρχονταν ἡ μέρα τοῦ ἁλωνίσματος, πρωῖ πρωῖ ἔρχονταν οἱ ἁλωνιστᾶδες μὲ τ' ἄλογα, πὸν συνήθως γιὰ ἀμοιβή τους ἔπαιρναν μὲ τὴν ὀκὰ μικτὸ σιτάρι κι ἄχυρο π.χ. δυὸ δεκάδες τὴν ὀκὰ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ ξυζιάζουν στὸ τέλος τὸ θῆρισκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πόσο σιτάρι θὰ κάμει τ' ἀφεντικὸ περίπου. Ζύγιζαν 3 δεμάτια κι ἔπαιρναν τὸ μέσο ὄρο π.χ. 7 ὀκάδες. Ἄν εἶχε 100 δεμάτια γίνονταν $100 \times 7 = 700$ ὀκάδες. Ἄρα ἡ ἀμοιβή ἦταν $700 \times 0,02 = 140$ δραχμὲς καὶ καλὸ φαί. Μετὰ τὸ ζύγισμα ἔλυναν τὰ δεμάτια στ' ἁλώνι γύρω ἀπὸ τὸ στράιο καὶ τᾶφηναν ὅσο νὰ ἀνεβεῖ λίγο ὁ ἥλιος γιὰ νὰ τὸ κάψει νὰ γίνει εὐκολότριφτο. Ἐπειτα ἔβαζαν μέσα τ' ἄλογα. Τί χαρὲς καὶ τί κακὸ ἦταν ἐκεῖνες, προπάντων τοῦ παιδόκοσμου! Μπαίναμε μέσ' στ' ἁλώνι, ἀκολουθοῦσαμε φωνάζοντας στ' ἄλογα: ὄσο, ὄσο, ὄσο! κάναμε τοῦμπες μέσα στὸ πατημένο σιτάρι. Ἀφοῦ τὸ γύριζαν 1—2 φορὲς τρίβονταν καλὰ τὸ καλάμι καὶ γίνονταν ἄχυρο καὶ τὰ στάχυα ἀδειάζαν τὸν καρπὸ τους ἀνάμεσα. Τότε μὲ τὰ ξύλινα καὶ σιδερένια καρπολόγια ἔβγαζαν τ' ἄχυρο κι ἔμενε κάτω ἓνα μείγμα ψυλοκομμένων ἄχυρων καὶ σιταριοῦ. Αὐτὸ μὲ σκοῦπες ἀπὸ

Ζιλικά (ἴδε λέξη) τὸ μάζευαν σωρὸ γύρω στὸ στρίαρο κι ἄρχιζε τὸ λίχνισμα. Τὸ λίχνισμα τέλειωνε ἀνάλογα μὲ τὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα. Σὰν λιχνίζονταν καλά, τὸ κοσκίνιζαν, τὸ σάκκιαζαν, τὸ ζύγιζαν καὶ τὸ φόρτωναν γιὰ τὸ σπίτι μὲ τὴν εὐχή: Καὶ τοῦ χρόνου διπλότερο. Σκούπιζαν καὶ τ' ἄλωνι κι ἔφευγαν. Τὴν ἄλλη μέρα στὸ μῦλο.

67. Σ κ ἄ ρ φ' (ή): Εἶναι φυτὸ πὸν δὲν προσφέρει καμμιά χρησιμότητα στὸν ἄνθρωπο. (Ἴδὲ Α' μέρος ἐργασίας). Οἱ παλιότεροι χωριανοὶ μου τὴ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ ρίχνουν τὰ σάπια δόντια τους: Ἐβραζαν ρίζες σκάρφης καὶ τὸ χυμὸ αὐτὸ τὸν κρατοῦσαν στὸ στόμα, ἔτσι πὸν νὰ βουτιοῦνται σ' αὐτὸν τὰ δόντια πὸν πονοῦσαν. Μὲ 2—3 τέτοιες πλύσεις, σὲ λίγες ἡμέρες τὰ σάπια δόντια τριβόνταν κι ἔπεφταν.

Σ κ ὀ ρ δ ο (τ ὀ): Εἶναι ἡ λαϊκὴ ἔκφραση τῆς οἰκονομίας στὸν τόπο μας, ὅπως καὶ τὸ κρεμμύδι π.χ. Ἐγὼ ἔφαγα ψωμί καὶ σκόρδο γιὰ νὰ φκιάσω αὐτὸ τὸ σπίτ'. Ὅλες οἱ νοικοκυρὲς τοῦ χωριοῦ μας φυτεύουν σκόρδα στὸν κήπο τους. Λέμε μάλιστα ἐδῶ πὸς ὅταν τὸ σκόρδο καίει πολὺ, ἢ κυρὰ ὅταν τὰ φύτευε ἔκλανε. Ἀρμάθες σκόρδα ἢ καὶ χωρὶς τὰ σκόρδα τὶς κρεμοῦσαν στὰ σπίτια καὶ στοὺς κήπους γιὰ νὰ μὴ βασκαίνονται. Ἀπ' ἐδῶ βγήκε τὸ λεγόμενο: «Σκόρδα στὰ μάτια σ'». Ἦταν τὸ προσφαί τοῦ τσοπάνη καὶ τοῦ ξωμάχου (σκόρδο ἢ κρεμμύδι καὶ λίγη γκιζα). Πολλὲς φορὲς στὰ σπίτια ὅταν δὲν εἶχαν ἄλλο προσφαί, στουμποῦσαν στὸ χαβάνι ἢ στὸ γουδι ἢ σ' ἓνα σαγάνι μὲ ξύλινο στοῦμπο 1—2 κεφάλια σκάρδα, ἔριχναν λίγο ἀλάτι καὶ ξύδι κι ἔφκιαχναν σκορδαλιά. Μ' αὐτὴ κατέβαζαν τὴ μουμπότα στὸ στομάχι τους καὶ περνοῦσε κι ἡ μέρα ἀπὸ φαί. Σήμερα τὴ σκορδαλιά τὴ βάζουμε μόνο στὸν πατσά καὶ στὸ βακαλιά!

Στουμπισμένο σκόρδο τὸ βάζαν γιὰ θεραπευτικὸ στὰ χτυπήματα.

69. Σ κ ο ὕ π ε ς : Τὶς σκοῦπες ἐδῶ τὶς σπέρνουν ἀνάμεσα στὰ καλαμπόκια καὶ κάνουν μεγάλη προκοπή. Ὁ Λαμπριδῆς στὰ Ἱστορικὰ Κατσανοχωρίων λέει ὅτι οἱ Πλαισίτες κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἔκαναν πολλὲς σκοῦπες πὸν τὶς ἔφερναν καὶ πλουτοῦσαν στὰ Γιάννινα. Ἐτσι ἡ κατασκευὴ σαρώθρων ἦταν ἐκεῖνα τὰ χρόνια μιὰ οἰκιακὴ βιοτεχνία γιὰ τὸ χωριὸ μας. Σήμερα δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει ἐδῶ κανένας πὸν νὰ ξέρει νὰ φκιάχνει ἐκεῖνες τὶς στέρεες σκοῦπες πὸν ἄφκιαχναν τότε.

Ὅταν οἱ σκοῦπες, πὸν καλλιεργοῦνται μαζί μὲ τὸ καλαμπόκι, ξεσταχυάσουν, εἶναι ἔνδειξη πὸς τὸ καλαμπόκι πὸν τὶς φιλοξενεῖ εἶναι κατόλληλο γιὰ ψήσιμο. Τέλος, οἱ σκοῦπες ἦταν τότε πολὺ δεμένες μὲ τὰ παιδιά γιατί ἔφκαιναν μὲ τὰ καλάμια τους βιολιά καὶ μαντολίνα.

70. Σ ο υ φ ρ ο χ ὀ ρ τ' (τ ὀ): Βγαίνει στὸν κάμπο μας καὶ μοιάζει μὲ τὴ μαγγούτα μόνο πὸν ἔχει πολὺ πὸν ἔντονο ἄρωμα. Οἱ παλιοὶ Πλαισίτες τὸ μάζευαν, τὸ στέγνωσαν καὶ τὸ κρατοῦσαν γιὰ γιαιτρικό: Ἐλεγαν πὸς γιαιτρεῖει μιὰ παιδικὴ ἀρρώστεια, τὸ σούφρα, πὸν ἦταν ἓνα εἶδος ρικνώσεως (ζαρώματος) τοῦ παιδιοῦ δέρματος.

Τὸ χορτάρι αὐτό, μπορεῖ νὰ δίνονταν σὰ γιαιτρικό, εἶχε ὅμως καὶ τὴ λαογραφικὴ του πλευρά. Ἐτσι γιὰ νὰ τὸ δώσουν στὰ παιδιά, ἔπαιρναν 9 κλωνιά ἀπὸ τὴ φούντα τοῦ σουφροχόρταρου κι ἄλλα 9 ξυλαράκια παρμένα ἀπὸ 9 φράχτες. Τάκαιναν ὅλα μαζί καὶ τάκαναν μιὰ μαύρη σκόνη. Αὐτὴ τὴν ἀνακάτευαν μὲ μέλι καὶ τὸ μαῦρο αὐτὸ μείγμα τῶδιναν στὸ ἄρρωστο παιδί.

7. Σ κ υ λ ο χ ὀ ρ τ' (ι) (τ ὀ): Φυτρώνει στοὺς δρόμους. Ὁ καρπὸς του μοιάζει σὰ μικρὴ φρούσκα, πὸν ἔχει μέσα της πολλὰ μικρὰ μαῦρὰ σπόρια, ὅμοια περίπου μὲ τὰ σπόρια τοῦ βασιλικοῦ. Αὐτὰ τὰ σπόρια τὰ βάζουν σ' ἓνα κερί ἀνμμένο καὶ βάζουν ἀπὸ πάνω ἓνα μικρὸ χωνάκι. Τὸ σωλήνα τοῦ χωνιοῦ τὸν ἀκουμποῦν μέσα στὸ σάπιο δόντι πὸν πονάει καὶ διοχετεύεται ἐκεῖ ὁ καπνὸς ἀπὸ τὰ

σπόρια που καίγονται. Ἄν τὸ δότι ἔχει μέσα μικρὰ σκουληκάκια, πέφτουν κάτω στὴ βάση τοῦ κερυοῦ.

72. Σ π α ρ ά γ γ' (ι) (τ ό): Ἔχουμε ἐδῶ δυὸ λογιῶν σπαράγγια. Τὸ ἕνα, τὸ ἄγριο, ἔχει πολλὰ μικρὰ σκληρὰ ἀγκάθια καὶ κορμὸ μὲ πολλὰς διακλαδώσεις. Αὐτὰ τὰ τυλίγουν γύρω ἀπὸ τὰ καντήλια στὰ ἐξωκκλήσια γιὰ νὰ μὴ μποροῦν τὰ ποντικά νὰ τρῶνε τὸ λάδι, ὅπως τὶς κατρίτσες (ἰδὲ παραπάνω).

Τὸ ἄλλο, πού τὸ λέμε ἡμερο, βγαίνει κι αὐτὸ μέσα στὶς τοῦφες ἀλλὰ εἶναι μονόκλωνο καὶ τρυφερό. Οἱ παλιότεροι χωριανοὶ μας τὸ ἤξευραν ἀλλὰ σχεδὸν ποτὲ δὲν τὸ μάζευαν γιὰ σαλατικό. Ἴσως γιὰτὶ βρίσκεται πολὺ πολὺ ἀραιὰ καὶ νᾶθελαν πολὺ χρόνον γιὰ νὰ μαζέψουν σπαράγγια γιὰ φαγητό. Ἄπ' αὐτὰ σίγουρα βγήκε καὶ τὸ λεγόμενο: «Εἶναι ἀραιὰ σὰν τὰ σπαράγγια».

73. Σ υ κ ι ά κ α ι σ ῦ κ α: Παλιότερα τὸ χωριὸ μας εἶχε πολλὰς καὶ καλὰς συκιές. Τὸ 1942 ὅμως, φοβερὸς πάγος κατὰστρεψε τὶς περισσότερες κι ἀπὸ τότε δὲν μπόρεσαν στὸ χωριὸ νὰ φτάσουν τὸ πρὸ τοῦ πάγου ἐπίπεδο.

Εἶχε τόσα σῦκα τότε τὸ χωριὸ μας πού μερικοὶ Ραβενιώτες, Κρυφοβινοὶ καὶ Βλτσιορίτες ἔρχονταν στὸ πανηγύρι μας ὄχι γιὰ νὰ φᾶνε σὰ μουσαφραῖοι, ὅπως συνηθίζονταν τότε, ἀλλὰ γιὰ νὰ χορτάσουν σῦκα, πού στὰ ξερὰ κι ἄγονα χωριά τους δὲν εἶχαν ἢ δὲ φροντίζαν νᾶχουν.

Πολὲς οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ μας τότε, μάζευαν σῦκα, τὰ ἔλιαζαν καὶ τᾶφκιαχναν ἢ ἀριμάθες πού τᾶλεγαν Σ(υ)κομαῖδες ἢ τόπια πού τᾶλεγαν πασμάδες. Αὐτὰ καταναλώνονταν τὸ χειμῶνα. Ἔκοβαν κομμάτια κι ἔτρωγαν. Τ' ἀγίνωτα σῦκα τᾶλεγαν ἐδῶ πρὸυσκαλα (ἀπὸ τὸ πρόσγαλα). Πίστη τοῦ κόσμου ἐδῶ εἶναι πὼς ἅμα πέσεις ἀπὸ τὴ σικιά κι ἀπὸ τὸ γομάρι, δύσκολα γλυτώνεις.

74. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ι ά κ α ι τ ρ ι α ν τ ά φ υ λ λ ο: Ὅπως σ' ὄλη τὴν Ἑλλάδα ἔτσι κι ἐδῶ, ἡ τριανταφυλλιά εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ συνδεμένα μὲ τὸν ἄνθρωπο φυτὰ. Στὸ χωριὸ μας, σὰν λουλούδι τὸ χρησιμοποιοῦσαν, παλιότερα καὶ σήμερα, γιὰ στόλισμα ἀνθοδοχείων στὰ σπίτια καὶ πολὺ σπίνια νὰ ἰδοῦμε κανέναν ξενιτεμένο ἢ ντόπιο νὰ φοράει τριαντάφυλλο στὴν πετονιέρα του. Μὲ μεγάλες προφυλάξεις ἔστελναν οἱ ἐρωτευμένοι τριαντάφυλλα γιὰ ἐπιβεβαίωση τοῦ ἔρωτά τους.

Στοὺς γάμους, μὲ πέταλα τριαντάφυλλων ράντιζαν καὶ ραντίζουν τοὺς νεόνυμφους, τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ τοῦ Ἡσαῖα.

— Τὰ περασμένα χρόνια, στὸν τόπο μας, τὸ πιὸ συνηθισμένο καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο γλυκὸ τοῦ κουταλιοῦ ἦταν τὸ τριαντάφυλλο. Τό 'φκιαχναν μὲ πέταλα τριαντάφυλλου, ἀφοῦ τὰ στέγνωναν πρῶτα στὸν ἴσκιο. Γλυκὸ γινόταν μόνον ἀπὸ ὀρισμένα κόκκινα κι ἄσπρα τριαντάφυλλα, πού ἦταν μισάγρια ἀλλὰ πολὺ ἀρωματικά.

Τὸ γλυκὸ τριαντάφυλλο ἦταν καλὸ γιὰ τοὺς στομαχικούς. Σήμερα ὅμως πολὺ λίγες νοικοκυρὲς τὸ φκιαχνουν, κι ὅσες τὸ φκιαχνουν τὸ θέλουν γιὰ φάρμακο παρὰ γιὰ γλυκὸ. Χρησιμοποιεῖται σὰν παρομοιωτικό στὸν καθημερινὸ λόγο, κυρίως ἀπὸ γυναῖκες, ὅπως: Ἡ μάνα πρὸς τὸ παιδάκι: «Τριαντάφ'λο μ' ἐσὺ» ἢ «Γιὰ ἰδές τὴν σὰν ἡ τριανταφ'λιά εἶναι!»

75. Ὁ τ σ ά π ο ς: Μιλᾶμε γι' αὐτὸν καὶ στὸ Α' ΜΕΡΟΣ. Τρώγεται ὠμὸ καὶ θρασμένο. Ὁμὸ εἶναι νόστιμο κι εὐχάριστο. Στ' ἄλλα Κατσανοχώρια τὸ λένε Τσαμπογάνι. Τὸ ἀναφέρω ἐδῶ, γιὰτὶ γιὰ μᾶς τοὺς παλιότερους τὸ χορτάρι αὐτὸ ἔχει ἀφήσει μνήμες καὶ βιώματα: Παρέες παρέες, σ' ὥρες πού δὲν εἶχαμε σχολεῖο, ἐξορμούσαε κατὰ τὸ Μάρτιο μῆνα στοὺς χερσόκηπους καὶ τὶς μάντρες, ἐφοδιασμένοι μὲ σουγιάδες (κολοκοτρώνηδες) καὶ μαζεύαμε τόπες ὀλόκληρες τσάπους. Πολλὰς φορὲς μάλιστα τοὺς ἐμπορευόμασταν, πουλώντας τους σ' ὅσους δὲν εἶχαν μαζέψει, μὲ ἀντίτιμο κερὶ πού μετριοῦσαν σὲ μικροὺς βῶλους πού τοὺς λέγαμε πέ τ ρ ε ς. «Θὰ σοῦ δώσω 10 πέτρες κερὶ νὰ μοῦ δώσεις δέκα τσάπους»,

ήταν ένας συνηθισμένος διάλογος τῶν παιδιῶν. Τὸ λαχανικὸ αὐτὸ, κατὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἔβγαζε ἕνα μπουμπούκι μ' ἕνα ἀρκετὰ ψηλὸ στέλεχος - μίσχο καὶ τρυφερό. Αὐτὰ τὰ τρώγαμε πάρα πολὺ, γιατί ἦταν γλυκὰ καὶ νόστιμα. Μαζεύαμε δὲ ἀπ' αὐτὰ ὀλόκληρες τοῦμπες (μπουκέτα), πού τις τρώγαμε καὶ πουλούσαμε κιόλας σ' ἄλλα παιδιὰ μὲ κερδί.

76. Τ σ ο υ κ ν ἰ δ α (ἦ) : Ἡ ταπεινὴ τσουνκίδα, πού γεμίζει τοὺς κήπους καὶ τὰ σοκάκια τοῦ χωριοῦ μας, εἶναι καυτερὴ καὶ ἐπιζήμια, μὰ καὶ χρειαζούμενη στὸν ἄνθρωπο. Μπορεῖ νὰ κάνει ζημιὰ στοὺς κήπους, γιατί ἐμποδίζει τις καλλιέργειες ν' ἀναπτυχθοῦν, ὅμως στὰ χρόνια τῆς φτώχειας ἔδωσε ἔντονη τὴν παρουσία της ἀνάμεσα στὰ φτηνότερα καὶ πιὸ πρόχειρα, μὰ καὶ ἄφθονα, τροφίμα τῆς φτωχολογίας. Κάμποσες κορφές ἀπὸ τρυφερὰ τσουνκίδια, βρασμένα μὲ μιὰ φούχτα καλαμποκίσιο ἀλεύρι, μᾶς ἔδιναν μιὰ ἀρκετὰ νόστιμη σούπα, πού μὲ τὴν προσθήκη καὶ λίγου ξιδίου γινόταν καὶ ὀρεκτικὴ. Αὐτὰ ἦταν τὰ ἀλευρωμένα τσουνκίδια, πού στη διάρκεια τῆς πείνας τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ 1917 καὶ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, ἔσωσαν πολλὲς ζωὲς ἀνθρώπων στὸ χωριὸ μας.

— Πάρα πολλὲς φορὲς οἱ μητέρες μας τὴ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ μᾶς φοβερίζουν, ὅταν ἤμασταν μικρὰ καὶ κάναμε ἀταξίες, λέγοντάς μας: «Κάτσε καλά, γιατί θὰ σ' βάλω τσουνκίδες στὸν κῶλο».

Ἄκόμα καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ παλιούς δασκάλους τῆς Τουρκοκρατίας χρησιμοποιοῦσαν τὴν τσουνκίδα γιὰ μέσο συνετίσεως ἀτακτῶν μαθητῶν τους.

— Τὴ χρησιμοποιοῦσαν ἀκόμα καὶ σὰν θεραπευτικὴ, βάζοντάς την πάνω σὲ χτυπημένο μέρος τοῦ σώματος, ἀφοῦ κοπάνιζαν φύλλα της καὶ τὰ ἔκαναν ἕνα εἶδος χυλοῦ ἢ καὶ σὰν ἐπιθέματα βραστῆς τσουνκίδας (καταπλάσματα).

— Τέλος, οἱ χωρικοὶ ἐδῶ, τὸ χειμῶνα, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ὠτοκία τῶν ὀρνίθων τους, πού μειώνεται ἀπὸ τὸ κρύο, τις ταΐζουν ψιλοκομμένες τσουνκίδες γιὰ θερμομαντικές.

77. Φ ρ ό ξ ο ς (ὀ) : Ἄλλοτε τὸ χωριὸ μας εἶχε πολλοὺς φρόξους. Εἶναι ὄμορφο δέντρο, πού βγαίνει στὸν κάμπο καὶ στὶς ἄκρες. Τὸ ξύλο του κάνει μόνο γιὰ καυσόξυλο, γιατί ἔχει κορμὸ ἀνώμαλο. Μόνο τὰ φύλλα του χρησιμοποιοῦνται γιὰ δυὸ σκοποὺς: α) Γιὰ βαφικὴ οὐσία στὶς προΐκες, γιατί βάφει ἕνα χρῶμα παραπλήσιο τοῦ λουλακιοῦ καὶ β) γιὰ φάρμακο τῶν πουλερικῶν. Βάζουν κλαδιὰ μὲ φύλλα ἀπὸ φράξο στὸ νερὸ καὶ τ' ἀφήνουν λίγες μέρες ν' ἀφήσουν χυμούς. Μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ ποτίζουν τις ἄρρωστες κότες καὶ θεραπεύονται.

78. Φ α σ ό λ ι α ἢ φ α σ ο ύ λ ι α : Ὅπως τὰ καρδιὰ καὶ οἱ σκοῦπες εἶναι ἰδιαίτερα συνδεμένα μὲ τὴ λαϊκὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας, ἔτσι καὶ τὰ φασούλια, ὅπως τὰ λέμε ἐδῶ. Γιατί καὶ φασόλια πηγαιναν καὶ πουλοῦσαν στὰ Γιάννινα οἱ παλιὸι Πλαισίτες σύμφωνα μὲ τὸ Λαμπριδὴ καὶ μὲ τὴν παράδοση.

Πολὺ ὄμορφη εἰκόνα παρουσιάζει τὸ χωριὸ μας ἀκόμα καὶ σήμερα, τὴν ἐποχὴ πού μὲ τὰ ζῶα κουβαλοῦν τις φασουλιές στὰ σπῖτια ἀπὸ τὸν κάμπο, γιὰ νὰ τις στουμπίσουν καὶ νὰ βγάλουν τὰ φασόλια.

79. Φ τ ε λ ι ά ς (ὀ) : Τὸ χωριὸ μας ἔχει πολλὰ φτελιάδια, ὅπως λένε οἱ χωριανοὶ μου. Παλιότερα ἦταν πανύψηλα δέντρα, πού τὰ θυμᾶμαι πάρα πολὺ καλά. Τεράστιος φτελιάς, μὲ κορμὸ διαμέτρου 1,5 μέτρου καὶ πλέον, ἦταν στὴν ἐκκλησία μας καὶ ἄλλοι λίγο μικρότεροι στὸν Ἄι - Γιώργη μας, πού τὰ περισσότερα τὰ ἔκοψαν γιὰ νὰ βγάλουν χρήσιμη ξυλεία γιὰ νὰ φτιάσουν τὸ κοινὸ σχολεῖο πού ὑπάρχει σήμερα μὲ τὸ Καλέντζι ἀνάμεσα στὰ δυὸ χωριά.

Ἐδῶ πιστεύουν — καὶ εἶναι σωστὸ — πὼς ὅπου ὑπάρχουν φτελιάδες, ὑπάρχει ὑπόγειο νερό. Ἄλλοτε ὁ φτελιάς ἦταν τὸ κύριο δέντρο, πῶ οἱ χωριανοὶ μας ἔβγαζαν τὴν οικοδομήσιμη ξυλεία τους. Ἀκόμα καὶ ὠραία κουφώματα καὶ πατώ-

ματα ἔκαναν μὲ φτελιαδίσια ξύλα καὶ μόνο τὰ ἄχρηστα μέρη τοῦ κορμοῦ του ἔμεναν γιὰ καυσόξυλα.

Τὸ φθινόπωρο ἔφταναν ἐδῶ συνεργεῖα ἀπὸ ὑλοτόμους, πὺν τοὺς λέγαμε Σιαροτζήδες, γιὰτὶ ἔκοβαν μὲ τὴ Σιάρρα (μεγάλῃ προίονα) κι ἔβλεπε κανεῖς γραφικὴ εἰκόνα ἐπεξεργασίας τῶν φτελιαδίσιων ξύλων.

Μὲ τὰ φύλλα τοῦ φτελιᾶ θρέφαμε καὶ θρέφουμε ἐδῶ οἰκόσιτα μανάρια (κατσίκια ἢ ἀρνιά). Σὲ πολλὰ φτελεόδεντρα, ἢ μελίγκρα δημιουργεῖ μεγάλες κάψες σὰ φουσκές, πὺν μέσα ἔχουν ἓνα κολλῶδες ὑγρὸ. Τὸ ὑγρὸ αὐτὸ στὰ μαθητικά μας χρόνια στὸ Δημοτικὸ ἀνοίγαμε τὶς κάψες καὶ τὸ μαζεύσαμε σὲ κουτιά ἢ μπουκάλια κι ἐξασφαλίζαμε ἔτσι τὴ γόμα πὺν μᾶς χρειαζόταν.

Παλιότερα, τὰ περισσότερα φτελιάδια φιλοξενοῦσαν ἀπάνω τους κληματαριές, τὰ λεγόμενα ψ η λ ά δ ι α , πὺν ἔκαναν ὠραῖα σταφύλια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρκετοὶ χωριανοὶ μας ἔκαναν καὶ κρασί.

80. Φ τ έ ρ ' (ἦ) : Ἡ φτέρη εἶναι συνδεμένη γενικὰ μὲ τὴν ποιμενικὴ καὶ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας. Μ' αὐτὴ ἔφκιαναν διάφορα στέγαστρα τὸ καλοκαίρι (στάλους γιὰ πρόβατα καὶ ἴσκιο οἱ ἀργατιῆς στὰ χωράφια) κι ἀκόμα πρόχειρες καλύβες. Στὰ μπατζιάρια (τυροκομεῖα), σὲ στρώματα φτέρες τοποθετοῦσαν τὸ κεφαλοτύρι. Οἱ κνηγοί, στὶς φτέρες ὑπολόγιζαν πάντα νὰ θροῦν λαγὸ. Γι' αὐτὸ ὄχι ἢ παρομοίᾳ λέει «Λαγὸς τὴ φτέρην ἔτριβε, κακὸ τοῦ κεφαλιοῦ του».

81. Χ α μ ο μ ή λ ' (ι) (τό) : Εἶναι περιττὸ νὰ ἀσχοληθοῦμε πολὺ μὲ τὸ χαμομήλι, γιὰτὶ, ἐκτὸς τῶν ὄσων περιγράφουμε στὸ Α' Μέρος τῆς παρουσίας ἐργασίας μας, εἶναι γνωστότατο σ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ὅλον τὸν κόσμον.

Ἄναφέρω ἐδῶ μόνο μιὰ παιδικὴ μου ἀνάμνηση, πὺν θὰ τὴ διατηροῦν ἀσφαλῶς κι ἄλλοι πολλοὶ συνομήλικοί μου χωριανοί: Ὁ δάσκαλός μας στὸ Δημοτικὸ, μακαρίτης Νίκος Σαφαρίκας, τὴν ἡμέρα πὺν παίρναμε τὰ Ἐνδεικτικά, μᾶς ἔστειλε νὰ τοῦ φέρομε καθέννας ἀπὸ ἓνα κύπελο χαμομήλι κι ὕστερα μᾶς ἔδινε τὸ Ἐνδεικτικὸ. Ἔτσι, κι ὅσοι βαριοῦνταν νὰ τὸ μαζέψουν στὴν ἐποχὴ του, ὅταν τὸ χρειαζόνταν θὰ τὸ ἔβρισκαν ὅπωςδὴποτε στὸ δάσκαλο.

82. Χ ε λ ι δ ρ ο ν ι ά (ἦ) : Ὅπως καὶ τὸ γκούρμπινο, τὶ χρησιμοποιοῦσαν τὰ παλιὰ χρόνια γιὰ νὰ κάνουν στέφανα τῶν νεονύμφων στοὺς γάμους.

— Ἐπειδὴ ὁ χυμὸς τῆς εἶναι πολὺ καυστικός, μερικοὶ πρακτικοὶ γιατροὶ τῆς Τουρκοκρατίας ἔβαζαν κοπανισμένη χελιδρονιά γιὰ ν' ἀνοίξουν βιζγάντια σὲ διάφορα μέρη τοῦ σώματος.

ΣΤΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ

83. Ἄ σ η μ ο χ ό ρ τ (ι) (τό) : Μικρὸ χορταράκι, πὺν βγαίνει στοὺς βράχους (στὰ στεφάνια). Αὐτὸ τὸ μάζευαν τὰ κορίτσια πὺν δὲν εἶχαν πλούσιες κοσίδες, τὸ ἔβραζαν καὶ λούζονταν μ' αὐτὸ γιὰ νὰ μεγαλώσουν οἱ κοσίδες τους.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

Εἶναι πλιότερες μέρες, περὶ λοκάνικα.
(Νὰ εἶσαι οἰκονόμος καὶ φειδωλός).

Ἔχ' ὁ Γιάννης στὸ ντροβά του.
(Μὴ σὰς μέλλει τί κάνω).

Εἶναι σὲ δυὸ μαντήλια.
(Εὐρίσκειται μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου).

Εἶν' ἄλλο νὰ βαπτίσωμε;
(Λέγεται: γιὰ κείνους ποὺ κάνουν πρόχειρη καὶ κακοφτιαγμένη ἐργασία).

Εἶναι φίδι στὸ καλάθι.
(Εἶναι πολὺ κακός).

Ἔμ' γαλάτα, ἔμ' μαλλάτα, ἔμ' τ' ἀρνιά θηλ'κά.
(Λέγεται γιὰ κείνους ποὺ δὲν εὐχαριστοῦνται μὲ τίποτε).

Ἔτσ' πῶς καταντησάμαν ἄντρα, ἢ ἐσὺ νὰ πεθάν'ς ἢ ἐγὼ νὰ χηρέψω.
(Ἐπὶ ἀστόργων συζύγων).

Ἔνας μὲ τ' ἓνα κι ἄλλος μὲ τ' ἄλλο.
(Ἡ ἀλληλοδοξία εἶναι καλὸ πρᾶμα).

Ἔδῶ δὲ μᾶς θέλουν στὸ χωριό, ἐμεῖς γυρεύουμε καὶ στοῦ παπα τὸ σπίτι.
(Λέγεται: ὅταν κάποιος ζητάει νὰ συναναστραφεῖ μὲ ἀνωτέρους του).

Ἔμεῖς βουλιούντας κι ὁ Θεὸς δοηθιούντας.
(Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει).

Ἔχ' τὴ γγῶμ' στὸ λάκκουρο.
(Δηλαδή στὸν αὐχένα. Ἔννοεῖ ὅτι εἶναι κάποιος ὀλιγόμυαλος).

Ἔδαφε τὸν ἥλιο.
(Λέγεται γιὰ ὅποιον πενθεῖ ὑπερβολικὰ γιὰ τὴν ἀπώλεια κάποιου προσφιλοῦς του προσώπου).

Ἔχ' ἀφέντης μας ἀφέντην κι ἡ κυρά μας ἄλλον ἄντρα.
(Ὅταν ὁ ὑποτιθέμενος διευθυντῆς ἢ προϊστάμενος ἔχει ἄλλον ἀνώτερο ποὺ τὸν κατευθύνει).

Ἔπιακα ἴγαν κλιέφτη, τὸν ἀφήνω, δὲ μ' ἀφήνει.
(Λέγεται: γιὰ κείνους ποὺ μπλέκονται ἄσχημα).

— Ἔχει τὸ σuli Τετράδῃ;
(Δηλαδή σαρακοστή. Λέγεται γιὰ τοὺς ἀδίστακτους ποὺ δὲν ἔχουν ἱερὸ καὶ δσιο).

Ἔχεσε μαλλί ἴπο λύκον.
(Τρομοκρατήθηκε).

Ἔφαγε τὰ μουστάκια του.
(Κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες).

Εἶναι γτίπ Σύρμω (ἢ Στόινω).
(Ὁκνή, ἀνίκανη, ἀνοικοκύρευτη).

— Εἶναι πολλοὶ στὸ μύλο;

— Σὰν θὰ πᾶς, θὰ ἴδεις.
(Μὴν ἐκφέρεις ἀντιθετὴ γνώμη γιὰ κάτι ποὺ μπορεῖς εὐκολὰ νὰ ἐξακριβώσεις).

Ἔχω τ' ἄντερα ζῆάρνα.
(Ἔχω πολλὲς δουλειὲς μισοτελειωμένες. Καταπιάστηκα μὲ πολλὰ μαζί).

Εἶναι μὲ τὸν Κατῆ γενιά.
(Διαθέτει μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ μέσα).

Εἶν' ἀλαφρογοιότη.
(Ἐλαφρόμυαλος).

Ἔχει τύχ' ἀπὸ γκορτσιά.
(Εἶναι ἄτυχος).

Εἶναι φτηγὸς στ' ἀλεύρι κι ἀκριθὸς στὰ πίτουρα.
(Δὲν ξέρει τί πουλᾷει. Κάνει θυσίες γιὰ τιποτένια πράματα καὶ τσιγκουνεύεται γιὰ κείνα ποὺ ἀξίζουσι).

Εἶναι πατοκαζανιά.
(Εἶναι δαιμόνιος, πολύξερος).

Εἶναι κωλοπετωμένος.
(Πανέξυπνος, παμπόνηρος).

Ἔδεσε τὴ γάτα του.
(Πλούτησε, τὰ οἰκονόμησε).

Εἶναι νύχι καὶ κριγιάσι.
(Εἶναι πολὺ ἀγαπημένοι).

Εἶναι κούτσουρο δαυλι καμένο.
(Δὲν εἶναι ἱκανὸς γιὰ τίποτε).

Εἶπα - ξεῖπα.
(Ὅταν δὲν κρατᾷει κανεὶς τὸ λόγο του).

Ζῆσε μαῦρε γραβίλη, νὰ φᾶς χλωρὸ τριφύλλι.
(Λέγεται γιὰ τοὺς καχεκτικούς καὶ ἐτοιμοθάνατους καὶ γιὰ κείνους ποὺ δίνουν ὑποσχέσεις γιὰ τὸ πολὺ μακρινὸ μέλλον).

Ἡ μητριγιά ἔναι πιπεριά, καὶ τὰ προγόνια ἔναι περόνια.
(Ἐννοεῖ ὅτι δὲν συζοῦν ἀρμονικά).

Ἡ γειὰ μὲ κάνει καὶ γελῶ, ἢ γει καὶ καμαρώνω.
(Ἡ ὕγεια εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀγαθὸ).

Ἡθελιε νὰ φάει μ' ἀσημένιο χουλιάρι κι ἔχασε καὶ τὰ ξύλινα.
(Ὁ ὕψων ἑαυτὸν ταπεινωθῆσεται).

Ἡ νοικοκυρὰ εἶναι καὶ σκληρά καὶ κυρά.
(Ἐννοεῖ ὅτι ἐργάζεται μὲν σκληρά, ἀλλὰ ἀπολαμβάνει τὸν κόπο τῶν χειρῶν της).

Ἡῦρες νὰ κολατσίεις, δὲ θὰ ἄρξεις νὰ δειπνήεις.
(Ἐννοεῖ ὅτι, χωρὶς ἐργασία, δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ κανεὶς).

Ἡῦρα πεθερὰ πού κλάνει, ἀνάθεμα κι ἂν δὲν τὴ διάθω.
(Ἐὐχεται ὁ κακὸς ξεπερνᾷ τὸ μᾶστορά του στὶς κακὲς πράξεις).

Ἡ προβατίνα ἐκεῖ πού θόσκ' ἀφήγ' καὶ τὸ μαλλί της.
(Λέγεται γιὰ ὅποιον ξεθεύει τὰ χρήματά του ἐκεῖ πού τὰ κερδίζει).

Ἡ γῆ ὀχτρὸς δὲ γιένεται.
(Πάντα κάτι θὰ σοῦ ἀποδώσῃ ἅμα τὴν καλλιέργειά).

Θέλει κῶλον κι ἄλλο γκῶλο καὶ κομμάτ' ἀπ' ἄλλο γκῶλο.
(Ἐὐχεται νὰ γίνῃ ἓνα δύσκολο ἔργο).

— Θὰ παντρευτῶ, μάνα.

— Ἄν δὲ λαλήσουν τ' ἄργαλα κι ἂν δὲ σφαχτεῖ κι ὁ τράγος, δὲ ντὸ πιστεύω, μᾶτια μου, δὲν τὸ παραπιστεύω.

(Ἡ παροιμία λέγεται ὅταν δίνονται συνεχῶς ὑποσχέσεις χωρὶς νὰ πραγματοποιοῦνται).

Κλεισ' τὴ μπόρτα σου, γιὰ νὰ μὴ κάμ'ς τὸ γείτονά σου κλιέφτη.
(Ἐὐχεται ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐπιρρηπὴς στοὺς διάφορους πειρασμούς).

Κῶλον κάθεσαι, κῶλον τρῶς.
(Ἐὐχεται ἐργάζεσαι, ἔτσι τρῶς).

Καρφώνει τὸ μπαρά.
(Εἶναι σπαγγοραμιμένος).

Κύριε μ' χαρὰ πού μοῦ ἔφερεις καὶ λύπη πού μοῦ πῆρες.
(Λέγεται ὅταν ὑποκρινόμεστε γιὰ κάποιο γεγονός καὶ λέμε ὅτι εἶναι δυσάρεστο, ἐνῶ κατὰ βάθος εἶναι εὐχάριστο γιὰ μᾶς).

Κρυγιάσει γκουργκουλιάσει, πεινάσ' δὲ γκλείσει μάτι.
(Τὸ κρῦο ὑποφέρεται, ἢ πείνα ὄχι).

Καὶ τ' ἄντερα στὴ γκοιλιά, κι αὐτὰ ἴνακατώνονται.
(Ἐννοεῖ ὅτι οἱ μικροπροστριβὲς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀναπόφευκτες).

Κάτσε κρύγιε σιμὰ στὸν παγωμένο.
(Λέγεται ὁσᾶν ὁ ἕμοιος ἀντικαθιστᾷ τὸν ἕμοιο).

Κάτσε κόρ' ἀνύπαντρη, γὰ κάμω γιὸν νὰ πάρεις.
(Λέγεται ὅταν ὑποσχόμεθα πράματα πού δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐκτελέσουμε).

Κάλλιο κράσο καὶ ρακή, πάρα π'κάμ'σο κι θρακί.
(Λέγεται γιὰ τοὺς μπεκρήδες).

Κόβ' ἢ πάλα του.
(Εἶναι ἰσχυρός).

Καλὰ ἴναι τὰ φαρδομάνικα, ἀλλὰ τὰ φοροῦν μονάχα οἱ Δεσποτάδες.
(Ἐννοεῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνουμε λοῦσα ἀνώτερα ἀπὸ τίς δυνάμεις μας).

Κάλλιο νὰ κόθει, παρὰ νὰ μπορεῖ.
(Ἡ ἐπιτηδειότητα εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀνειδίκευτη δύναμη).

Κάμνει δέκα κουμπάρους μ' ἓνα παιδί.
(Δίνει σὲ πολλοὺς ὑποσχέσεις γιὰ ἓνα μόνο πράμα ἢ γιὰ μιὰ καὶ μόνη θέση).

Κάμν' δουλειά ξαναμανά.
(Χωρίς βρεξη, άγγαρεία).

Κρύψου, χούγιαζε.
(Μάταιες προσδοκίες).

Κάμνει τή δεκάρα φλωρί.
(Είναι οικονόμος).

Καλημέρα χώρα του.
(Είναι έκλεκτός, αξιέπαινος).

Καλή 'ναι ή νύφη μας, μόναχα πούειναι ψίχ' άγκαστωμένη (ή κουτσή).
(Όταν πουλάει κανείς κάτι τὸ ἐλαττωματικό).

Και τ' αδερφοῦ μου τὸ τσουκάλι νά θράζει και τὸ δικό μου νά μὴ σιγάει.
(Προηγείται τὸ ἀτομικὸ συμφέρον).

Κλαιῖν' οἱ χήρες, κλαιῖν' κι οἱ παντρεμένες,
κλαιῖν' κι ἐκεῖνες πῶχουν ἀπὸ δυὸ άντρες.
(Όταν κάποιος παραπονείται ἄδικα, ἢ ὑποκρίνεται τὸν κακομοίρη, ἐνῶ εἶναι εὐπορος)

Κάθε πετεινὸς στὴν αὐλή του λαλεῖ.
(Καθένας ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ του).

Κάποιος δὲν εἶχε ποιὸν νά ρωτήσῃ και ρώτησε τὸ δακανίκι του.
(Οἱ συμβουλές πάντα εἶναι χρήσιμες).

Λάδι θρέχει, κάστανα χιονίζει.
(Λέγεται γιὰ κείνους ποὺ δὲν φροντίζουν και δὲν νοιάζονται γιὰ τίποτε).

ΔΗΜΟΤΙΚΑ

Μάνα μ' νά 'χεις τὸ κρίμα μου, νά μ' ἔχεις στὸ λαιμό σου
ποὺ μοῦ 'καμες τὴν προξενειά και μ' ἔδωκες στὸν κάμπο.
'Εδῶ τρυγῶνες δὲν λαλοῦν κι οἱ κοῦκοι δὲν τὸ λένε
και νά θερίσω δὲν μπορῶ, ζεστὸ νερὸ δὲν πίνω.

Παιδιά μ', ἦρθ' ὁ φθινόπωρος, ὁ δόλιος ὁ χειμῶνας
κι ἐμεῖς θὰ ξεχωρίσουμε, θὰ γίνουμε μπουλούκια.
'Άλλοι θὰ πᾶν κατὰ Ἄρτινὸ κι ἄλλοι τὴ Θεσσαλία.
Και πότε θ' ἀνταμώσουμε, τοῦ χρόνου ποιὸς νά ξέρει.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΡΑΪΚΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

19. ΓΑΤΣΙΟΣ. Χωράφια ποτιστικά στὸν κάμπο, τὸ μετόχι. Πιθανῶς τὰ χωράφια αὐτὰ νὰ τὰ εἶχε στὴν κατοχὴ του, ἢ νὰ τὰ πούλησε, κάποιος Γάτσιος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ πῆραν καὶ τὸ ὄνομα. Τέτοιο ὄνομα συναντοῦμε καὶ σήμερα στὴ Ζίτσα, σὲ οικογένειες, ἀλλὰ σὰν παρόνομα. Παλιὰ κάποιος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν συμβολαιογράφος, πὺ μπορεῖ κι αὐτὸς νὰ ἔπαιξε κάποιον ρόλο στὴν ὀνομασία τους.

20. ΓΚΟΡΤΣΙΑ. Ἡ περιοχή πῆρε τὸ ὄνομά της, ὀλοφάνερα, ἀπὸ τὸ ὀμῶνυμο δένδρο, τὴν ἀγραπιδιά, τὴν ἀγριοαχλαδιά. Μία μεγάλη φουντωτὴ καὶ αἰωνόβια σχεδὸν γκορτσιὰ καμάρωνε κατὰμονη στὴν περιοχή αὐτή, πὺ ὁ κόσμος τὴν εἶχε, τὴν ἔπαιρνε γιὰ σημάδι. Λένε, καὶ τὸ θυμάμαι κι ἐγώ, ὅτι ἔκανε πολὺ μεγάλα καὶ γλυκὰ γκόρτσα, πὺ τὰ μάζευαν νὰ τὰ ἔχουν τὸ χειμῶνα γιὰ φρούτα λιασμένα ἢ καὶ γιὰ ζωοτροφές. Γκορτζ' στὰ Ἀλβανικὰ σημαίνει τὴ γκορτσιὰ.

21. ΓΛΗΝΑ. Τὸν πηλὸ στὰ χωριά μας τὸν λένε καὶ γλήνα. Πολλοί, μὰ καὶ τὰ σανίδια κλπ. τότε ἦταν ἀκριβά, τὸν μάζευαν (τὸ καλοκαίρι ἰδίως) καὶ τὸν χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἄλειμμα τοίχων, ὀροφῶν κλπ. Τὸ ἂν ἡ λέξη πρέπει νὰ γραφεῖ μὲ ὑψίλον ἀπὸ τὸ γλυστράω ἢ μὲ ὄμικρον γιώτα ἀπὸ τὸ γλοιώδης, δὲν ξέρω. Πάντως, ἔτσι χαρακτηρίζαν χωράφια πολὺ δύσκολα στὸ ὄργωμα καὶ βαριά, γιὰτὶ ὁ πηλὸς ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ κρατᾶει νερὸ πολὺ.

22. ΓΥΦ'ΤΟ Ν'ΣΙ. Δὲν πρόκειται γιὰ κανένα, ἀπόλυτα, νησι γύφτου ἢ καὶ ἄλλου. Νησιά λέγονταν τότε μερικὰ χωράφια ποτιστικά κοντὰ στὸν Καλαμά, ὁ ὁποῖος ἀλλάζοντας κοίτη, ἰδίως τὸ χειμῶνα, τὰ ἔκοβε στὴ μέση ἢ σὲ πολλὲς μεριές, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σχηματίζονται νησίδες, ἢ καὶ δλόκληρα μικρὰ νησιά. Τὴν ἀνοιξη, ὅταν ἔπεφταν τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ, οἱ γεωργοὶ διάβαιναν τὰ μανίκια (παρακλάδια τοῦ ποταμοῦ) καὶ τὰ καλλιεργοῦσαν, ἀφοῦ ἀφαιροῦσαν ὅτι κατάλοιπο εἶχε ἀφήσει στὸ διάβα του (κούτσουρα, πέτρες κλπ.). Τώρα, γιὰτὶ πῆρε ἢ περιοχή τὸ ὄνομα αὐτό, παραμένει ἄγνωστο. Τὸ πιθανότερο, κι αὐτὸ ἀπὸ ὁμολογία τῶν γερόντων τοῦ χωριοῦ, τὸ ὄνομα θὰ τὸ πῆρε πραγματικὰ ἀπὸ τοὺς γύφτους τοῦ χωριοῦ, πὺ τὴν καλλιεργοῦσαν, σὰν ἐνοικιαστές, μὲ ἐντολὴ τῶν ἀγάδων, ἢ καὶ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀργότερα. Οἱ γύφτοι, σὰν ξενοφερμένοι ἀπὸ ἄλλες χῶρες καὶ φτωχοί, ἀλλὰ καὶ τεμπέληδες, δὲν εἶχαν στὴν κατοχὴ τους ποτὲ ἀκίνητη περιουσία καὶ ζοῦσαν μὲ δουλειές τοῦ ποδαριοῦ, μὲ τὸ τζιομπαναλίκι καὶ μὲ τὴν κλειψιά. Ἀργότερα πολὺ, προσαρμόσθηκαν στὸ περιβάλλον τους, ἀλλὰ ποτὲ καὶ πάλι δὲν ἀσχολήθηκαν σοβαρὰ μὲ τὴ γεωργία. Βοηθοῦσαν μόνον στὶς ἐργασίες τῶν χωριανῶν (τσάπισμα, σκάλο, θέρισμα κλπ.) καὶ τακτικὰ ἔμπαιναν μπιστικοί, ὅπως τοὺς ἔλεγαν τότε τοὺς τζιομπαναραίους, σὲ σπίτια ἢ καὶ στὴν ὀμαδικὴ γιδούρα τοῦ χωριοῦ. Ἄλλοι πάλι εἶχα μὲ ρόγα (δηλ. μὲ κατ' ἀποκοπὴ συμφωνία) τὰ γελᾶδια μερικῶν.

23. ΓΟΥΤΡΑ ΠΑΝΑΙΑΣ, ΠΑΝΑΓΙΑΣ. Ξερικὴ τοποθεσία κοντὰ στὸ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 348.

δμώνυμο έξωκλήσι τῆς Παναγίας πού εἶναι Ν.Δ. τοῦ χωριοῦ. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ σχηματίζει ἕνα κοίλωμα, δηλ. μιὰ γούρα, γούρνα ὅπως τὴ λένε κι ἀλλιῶς, ἀπὸ τὴν ὁποία πῆρε καὶ τὸ ὄνομά της. Γούρα. Λεκάνη γῆς, νεροῦ, ποταμοῦ.

24. ΓΟΥΤΡΑ ΚΑΣΗΜ. Τοποθεσία ὅμοια μὲ τὴν προηγούμενη, ἀλλὰ σὲ ἄλλο μέρος, κοντὰ στὸ ὕψωμα Κασήμι, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ δεῖτε ἄλλοῦ.

25. ΓΡΑΒΙΛΑΣ. Ἦταν ἕνα παρθένο δάσος ἀρκετὰ μεγάλο σὲ ἔκταση, πὺ καταστράφηκε τελειωτικὰ πρόσφατα γιὰ νὰ περάσει ὁ δρόμος Ἡγουμενίτσας — Κόνιτσας, Γρεβενῶν κλπ. Λεῖψανά του μπορεῖ νὰ δεῖ καὶ σήμερα κανένας. Ἔπιανε ὅλη τὴν ἀνατολικὴ πλαγιὰ τῆς ράχης (ἄλλη τοποθεσία) καὶ ἦταν τὸ στολίδι τοῦ χωριοῦ. Χόρταινε τὸ μάτι πράσινο. Δυστυχῶς τὸ ξεπάτωσαν οἱ κρατικὲς μπουλτόζες, χωρὶς τελικὰ νὰ γίνεῖ καὶ ὁ δρόμος. Τὸ ὄνομά της τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ δένδρο Γράβος, πὺ πλεόναξε σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ περισσύτερο γιὰτὶ ἦταν πηχτὸ ἀπὸ πολλὰ διάφορα δένδρα, καὶ πολλὲς φορὲς ἀδιαπέραστο.

26. ΛΑΚΚΟΣ ΒΡΥΣΗΣ. Τοποθεσία Β.Α. τοῦ χωριοῦ, ἀπότομη ἀπὸ τὰ μισὰ της καὶ κάτω, πὺ καταλήγει σὲ μιὰ βαθιὰ καὶ ἀπότομη χαράδρα. Δίπλα σ' αὐτὴ περνοῦσε ὁ ἡμιονικὸς δρόμος πὺ κατέληγε στὴν κύρια θρύση τοῦ χωριοῦ. Δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς ὅμως, γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ σκοταδιοῦ ἐκείνη, ἢ τοποθεσία αὐτὴ ἦταν καὶ τὸ συνηθισμένο νεκροταφεῖο κάθε ζῶου πὺ φόφαγε ἀπὸ ἀρρώστια, γεράματα ἢ ἀπὸ κανένα ἀτύχημα. Τὸ σβάρναγαν μὲ τριχιές καὶ τὸ ὄριχναν στὸ λάκκο της γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴ μόλυνση καὶ τὶς κακὲς συνέπειές της. Τὰ συμπαθητικὰ τετράποδα ἐκεῖ κατέληγαν τελικὰ, γιὰ νὰ γίνουν βορὰ τῶν σκύλων, τῶν ἀλεπούδων καὶ τῶν ὄρνιων.

27. ΓΡΟΤΣΠΕΣ Τ'Σ ΣΚΑΡΑ. Τοποθεσία πὺ ἀνήκει στὶς οἰκογένειες τῶν Σκαραιῶν. Ἡ ὄνομασία της πρέπει νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ λέξη grope, πὺ στὴ γλῶσσα μας σημαίνει κοιλότητα, χάσμα, καὶ πὺ ἀπαντιέται καὶ σὰν γρόπα καὶ γρουπωτό. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὀνομάζονται οἱ καλλιεργούμενες ἐδαφικὲς κοιλότητες. ΓΚΡΟΤΣΑ - γροῦσπες στὰ σλαβικὰ σημαίνουν τὰ βαθύτερα χωράφια.

28. ΓΑ·Ι·ΔΕΡΑ. Τοποθεσία νοτιοδυτικὰ τοῦ χωριοῦ, στὴν ὁποία ἄφηναν ἐλεύθερα τὰ φορτιάρικα ζῶα τους οἱ χωρικοὶ γιὰ νὰ βοσκήσουν — ἰδίως τὰ γαῖδούρια τους, μιὰ καὶ ἡ τοποθεσία αὐτὴ ἦταν γεμάτη ἀπὸ γαῖδουράγκαθα καὶ μακριὰ ἀπὸ σπαρμένα χωράφια. Πάνω σ' αὐτὴ ὑπάρχει γχορεμός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔριχναν πάλι κάθε φόμο τετράποδο, ὅπως γίνονταν καὶ μὲ τὸ λάκκο τῆς θρύσης, γιὰτὶ καὶ ἡ περιουχὴ αὐτὴ ἦταν ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό.

29. ΓΑΛΑΝΩ. Τὸ ὄνομά της ἢ τοποθεσία λένε ὅτι τὸ πῆρε ἀπὸ κάποια ἀγελάδα, πὺ τὴ φώναζαν Γαλάνω - Γαλανὴ καὶ πὺ εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ φαγωθεῖ κάποιο ἀνοιξιὰτικο βράδου ἀπὸ λύκο. Τὴν εἶχε δέσει ἀποβραδὶς ὁ φουκαρὰς ὁ νοικοκύρης της γιὰ νὰ βοσκήσει.

30. ΓΚΟΡΤΣΙΑ ΣΚΙΑΡΑΤΙΚΗ. Χωράφι πὺ μέσα του εἶχε μιὰ γχορτσιὰ - ἀγραπιδιά, καὶ ἀνήκε σὲ οἰκογένεια Σκαράτικη. Τὸν παλιὸ καιρὸ συνήθιζαν ν' ἀφήνουν τέτοια δένδρα, πὺ φύτρωναν μονάχα τους, στὰ χωράφια, γιὰ νὰ ξεκουράζονται στὸν ἴσκιο τους καὶ ν' ἀποφεύγουν τὸ λιπύρι οἱ θεριστὲς στὴν περίοδο τοῦ θερισμοῦ.

31. ΓΚΟΤΤΖΑΒΑΤΙΚΑ. Ἄγνωστο γιὰ ὅλους τοὺς χωριανούς ἀπὸ πὺ πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἢ τοποθεσία. Τὸ πιθανότερο — ἐκδοχὴ ὄχι σοβαρὴ — νὰ προέρχεται ἢ λέξη ἀπὸ τὸ «κουτσαβάτικα», δηλ. χωράφια μικρὰ - μικρὰ, κουτσὰ καὶ ἀνώμαλα.

32. ΓΑ·Ι·ΔΟΤΡΑΧ'. Γνωστότατη τοποθεσία τοῦ χωριοῦ, πού και σήμερα τὴν ἐπισκέπτονται μερικοὶ ἠλικιωμένοι γιὰ ξεκούραση, ἀναπόληση τῶν περασμένων, ἀλλὰ και ἀγνάντιο καλό. Ἀπὸ κεῖ, ἀπ' αὐτὴ δηλαδή, φαίνονται ἕνα γύρο χωριά, βουνά, λαγκάδια, ρεματιές και τὸ μάτι ξεκουράζεται βυθισμένο στὰ χρώματα τῆς φύσης. Πηγαίνουν ἀκόμη γιὰ περπάτημα, μιὰ και ἀπέχει ἀπὸ τὸ χωριὸ καναδὸ χιλιόμετρα, ἀλλὰ με δρόμο ἴσιο και ὀρίζοντα πλατὺ. Στὰ παλιὰ χρόνια και ὅταν δὲν ἦταν σαρωμένη ἡ τοποθεσία αὐτή, βόσκαιαν γύρω της οἱ τοιοπάνηδες τὰ γιδοπρόβατά τους και ἀμόλαγαν ἐλεύθερα τὰ γαῖδιούρια τους οἱ χωριανοί, γιὰ μιὰ πρόχειρη βοσκή, μιᾶς και ἦταν κοντὰ στὸ χωριὸ κι ἐπειδὴ γειτόνευε με τὴ βρύση στὰ «βαρκὰ» γιὰ τὸ πότισμά τους. Ἦταν διάσπαρτη ἀπὸ κάθε λογῆς ἀγκάθια και ἀσφάκες πού χρῆσιμευαν γιὰ μιὰ μέτρια τροφή, ἀφοῦ ὁ σανός, ἡ βρώμη και τὸ τριφύλλι ἦταν ἀκριβά ἐκεῖνο τὸν καιρό.

33. ΓΥΦΤΟΚΑΛ'ΒΟ Ἡ ΚΟΝΙΣΜΑ. Εἶναι ἡ μικρὴ τοποθεσία πού βρίσκεται στὴ βορειοδυτικὴ ἔξοδο - ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Στὴ μέση της εἶναι ἕνα πέτρινο εἰκόνισμα και μπροστὰ ἀπὸ ἕνα χρόνο περίπου ἦταν και μιὰ αἰωνόβια ἐλιά, πού τὴν ξερίζωσε μιὰ βραδιὰ ἕνας ἀέρας δυνατός. Στὸ μέρος της ἔχουν φυτρώσει σήμερα μερικά βλαστάρια της, πού ἕνας Θεὸς ξέρει ἀν τ' ἀφήσουν νὰ μεγαλώσουν. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ ἦταν και εἶναι ὁ χώρος ἀναφυγῆς τῶν περισσότερων κατοίκων τοῦ χωριοῦ, χάριε στὸν ἐλεύθερο ὀρίζοντα πού ἔχει. Κι ἀπ' ἐδῶ, ὅπως και ἀπὸ ἄλλα σημεῖα τοῦ χωριοῦ, ἀγναντεύει κανεῖς τὰ Σουλιώτικα βουνά, τὴ Βελούνα, τὴν Ὀλύτσικα και τόσα ἄλλα. Ὅταν τὸ χωριὸ μεσουρανοῦσε, ἐδῶ τὰ βράδια τους ἔπαιρναν μιὰν ἀνάσα οἱ αἰώνιοι σκλάβοι τῆς γῆς, πού ἰδρωκοπούσανε μέρα - νύχτα γιὰ νὰ βγάλουν τὸ ψομί τους. Θυμᾶμαι ἀκόμη, κι αὐτὴ τὴ στιγμή με κατέχει κάποια θλίψη σχετικὴ, (γιατὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ ἔλειψε ἀπὸ πολλὰ χρόνια τώρα και γιατί τὴν ἔζησα κι ἐγὼ μικρός), πὼς τὸ μέρος αὐτὸ — ὄλο σχεδὸν τὸ χρόνο — στεκόταν και ἦταν ἡ πιὸ χρῆσιμη σκοπιὰ γιὰ ὄλους, τὸ πιὸ ἀπαραίτητο σημεῖο τοῦ χωριοῦ. Ἄν τύχαινε νὰ ἔχει κάποιος κάποια ἀνάγκη γιὰ νὰ συνεννοηθεῖ με τοὺς δικούς του, πού βρίσκονταν γιὰ δουλειές στὰ χωράφια ἢ στ' ἀμπέλια ἢ στὰ ζῶα τους, ἢ ἀκόμη γιὰ νὰ ἰδεῖ μήπως ἔρχεται κάποιος δικό τους ἀπὸ τὰ Γιάννινα ἢ τὰ ξένα, ἐκεῖ πήγαιναν και βροντοφωνοῦσαν γιὰ νὰ τοὺς πάρει ὁ ἀέρας τὴ λαλιά τους και νὰ τὴν πάει στὸν τόπο πού ποθοῦσαν. Φωνές γυναικίσιες, φωνές ἀνδρικές, φωνές παιδικές. Θεοῦ χαρά!!! Σήμερα ἐρήμωσε σχεδὸν κι αὐτὴ. Οἱ λίγοι πού ἀπόμειναν, γέροι οἱ πιὸ πολλοί, με κόπο φέρουν τὰ βήματά τους μέχρις ἐκεῖ, γιὰ μιὰ προσωρινὴ ξεκούραση και γιὰ ν' ἀναπολοῦνε τὰ παλιὰ. Δίπλα δυὸ σπίτια γύφτικα — παλιὰ καλύβια — πού ἔμεναν δυὸ πολυμελεῖς και πάμφτωχες οἰκογένειες, τῶν Κολοκαίων και τοῦ Ἀναστασίου, στάθηκαν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ὄνομασία τῆς τοποθεσίας.

34. ΔΙΧΑΛΛΩΤΟ ΝΤΙΝΟΥ. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ, ἢ μᾶλλον τὸ χωράφι πού ἔχει τὸ ὄνομα αὐτό, εἶναι ἔτσι φτιαγμένο - ἀνοιγμένο, πού μοιάζει με διχάλα, πανύψηλα δένδρα (δρύς), πού ἀνήκουν στὸν μακαρίτη Παντελῆ Γρίβα. Στὰ δένδρα αὐτὰ κάθονται, κατὰ τὴ χειμερινὴ περίοδο, ἕνα σωρὸ ἀγριοπούλια, κοτσύφια, φάσες, γεράκια και ἄλλα, οἱ δὲ κνηγοὶ τὰ ἔχουν πάντοτε ὑπόψη τους γιὰ ἕνα μικρὸ και πρόχειρο κνηγι. Εἶναι μιὰ ἀπόμερη μεριὰ κοντὰ στὸν ἐλαιώνα και στὴ βρύση τὴν «Ἐλιά».

36. ΔΟΣΙΑ. Ἀγροτικὴ κι αὐτὴ περιοχή, πού ἀνῆκε ἢ τὴν ἐκμεταλλεῖονταν κάποιος Δόσιος, ὅπως λένε τὸ Θεοδόσιο και σήμερα. Κανένας δὲ θυμῆται ἀπὸ ποῦ σὸι ἦταν. Κάποιος χωριανὸς ἰσχυρίζεται, ὅτι στὸ μέρος αὐτὸ παλιὰ ἔγινε κάποια φασαρία γιὰ κτηματικὲς διαφορὲς (καθορισμὸ ὀρίων) και σὲ συμπλοκὴ τους σι:σ: τώθηκε ἢ τραυματίσθηκε ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς πού εἶχε τὸ ὄνομα Δόσιος. Εἶναι ἀπὸ τὶς ξερικές εὐφορες περιοχές.

37. **ΕΛΙΕΣ ΒΑΣΙΑ**. Τοποθεσία με έλιες που άνηκε στον μάορμπα μου, τὸ Βασίλη Μόσχο, ἢ Βασ'λάκ'. Ἐτσι τοῦ ἔμεινε τὸ ὄνομα καὶ μέχρι σήμερα, που εἶναι καὶ μακαρίτης χρόνια. Με τὴν εὐκαιρία ἤθελα νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὸ ἄτοπο αὐτό. Ὅπως ξεόουμε, με τὴν κατάληξη «άκη, άκι» προσαγορεύουμε τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ γενικὰ ἔφηβους, ἀλλὰ σὲ μικρὴ ἡλικία. Π.χ. Βασιλάκη, Δημητράκη κλπ. Τὸ πῶς αὐτὸ τὸ «άκη» δὲν ἔφυγε οὔτε στὰ γεράματα μερικῶν, εἶναι ν' ἀπορεὶ κανεῖς. Ἴσως ἀπὸ συνήθεια, ἴσως ἀπὸ κουταμάρα, ὄχι ὅμως πάντως ἀπὸ εἰρωνεία.

38. **ΕΛΙΑ**. Με τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρεται ἡ δυτικὴ θρῦση τοῦ χωριοῦ, που τὸ νερό της στὰ παλιὰ χρησίμευε μονάχα γιὰ τὸ πότισμα τῶν ζῶων, ἢ σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις καὶ γιὰ πόσιμο νερό. Ὁ λόγος γιὰτὶ γλύφιζε λίγο καὶ γιὰτὶ τὸ καλοκαίρι ξεσταινόταν πολὺ. Ἀκόμη γιὰτὶ ἔπιανε σκουλήκια καὶ βρωμοῦσε. Πιθανῶς, στὰ παλιὰ χρόνια, νὰ ἔβγαине τὸ νερό της κάτω ἀπὸ καμιά ἐλιά, καὶ ἀπὸ κεῖ νὰ πῆρε τὴν ὀνομασία της. Ἴσως πάλι γιὰτὶ βρίσκεται κοντὰ στὸν ἐλαιῶνα τοῦ χωριοῦ. Οἱ μόνες που πῆρνανε νερὸ νὰ πιοῦν ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτὴ, ἦταν οἱ γύφτικες οἰκογένειες, λόγω ἀποστάσεως καὶ τεμπελιάς, καὶ κανένας περαστικὸς ἀπὸ κεῖ. Βρῖση ἀκατάλληλη καὶ σήμερα.

39. **KANEZ**. Τοποθεσία με χωράφια καὶ δάση, που ἄνηκε σὲ κάποιον Κανέζο. Ἦταν ἀπὸ τὶς ἔνδεκα φάρες που πρωτοκατοίκησαν τὸ χωριό, στὴν παλιὰ θέση του, καὶ τῆς ὁποίας, δυστυχῶς, δὲν ἔμεινε μέχρι σήμερα οὔτε ἕνας ἀπόγονος, ἔστω γιὰ δεῖγμα, που λέει καὶ ἡ παροιμία.

39α. **KAPAVIA**. Τοποθεσία νότια τοῦ χωριοῦ καὶ λίγα μέτρα πιὸ κάτω ἀπ' αὐτό. Γύρω ἀπὸ τὴν ὀνομασία τῆς περιοχῆς αὐτῆς κυκλοφοροῦσε παλιὰ κάποιος θρύλος ἢ καλύτερα ἕνα παραμῦθι. Ἴσως μερικοὶ νὰ τὸ πιστεύουν καὶ σήμερα. Ὅπως μοῦ τὸ διηγήθηκε ὁ Χρῆστος Γρίβας, πρὸ τοῦ ἔτους 1940, ἐπισκέφθηκε τὴν τοποθεσία αὐτὴ κάποιος Ἀγγλος γεωλόγος περιηγητῆς, κατὰ παράκλησή του, γιὰ ν' ἀποφανθεῖ σὰν εἰδικὸς καὶ νὰ στηρίξει ἢ νὰ ἀπορρίψει τὸ μῦθο του, που ἔχει ὡς ἐξῆς: Λένε πῶς, μπροστὰ ἀπὸ θρόνια, κάποια γεωλογικὴ περίοδο, ἢ περιοχὴ που περιλείεται ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ Θεογέφυρο, τοὺς πρόποδες τῶν χωριῶν Κουτρουλάδες, Μπουρντάρι, Δραγουμῆ, Σούλι, Σουλόπουλο, Ράικο καὶ Λίθινο, ἦταν μιὰ τεράστια λίμνη, στὴν ὁποία χύνονταν τὰ τρία ποτάμια, που ἐνώνονταν σήμερα κοντὰ στὴ γέφυρα τοῦ Σίμου. Ὁ Καλαμάς, ὁ Βελτσιστινὸς καὶ ὁ Σμόλιτσας. Σιγὰ σιγὰ, τὰ νερὰ τῶν τριῶν αὐτῶν ποταμιῶν ἔφαγαν τὸ φυσικὸ τότε φράγμα, που τὸ ἀποτελοῦσαν τὰ ὑψώματα τῶν χωριῶν Σούλι καὶ Σουλόπουλο, με ἀποτέλεσμα νὰ φθάσει στὴ σημερινὴ χαμηλὴ κοίτη του. Ἐπίσης, ὅτι στὰ «Καράβια», δηλ. στὴν παραπάνω τοποθεσία, ἄραζαν τὰ κάθε εἶδους πλεούμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (κατάλληλα γιὰ λίμνες), γιὰ νὰ προφυλάγονται καλύτερα, ἐπειδὴ καὶ τὸ σχῆμα της εἶναι κυκλικὸ καὶ τὸ μέρος εἶναι ἀπάνεμο ἀπ' τὸ Βορρὰ. Τὸ ἀποτέλεσμα: Σίμφωνα με τὰ λεγόμενα τοῦ ἴδιου πληροφοριοδότη, ὁ ἐπιστήμονας αὐτὸς παραδέχθηκε τὸ μῦθο, ἀλλὰ με κάποιες ἐπιφυλάξεις. Δηλαδή, ὅτι μοροῦσε νὰ ἦταν καὶ ἔτσι ὁ μῦθος, ἀλλὰ δὲν μοροῦσε ν' ἀποφανθεῖ θετικά. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀπευθύνθηκα μπροστὰ ἀπὸ λίγους μῆνες, με γράμμα, στὸν ἀρχαιολόγο καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Δάκαρη, που στὴν ἀπάντησή του γράφει: «Δὲν νομίζω ὅτι μοροεὶ νὰ ἦταν ποτὲ λίμνη, που νὰ φιλοξενεῖ μάλιστα καράβια». Ἴσως μιὰ αὐτοῖα νὰ ἔδινε κάποια ἐξήγηση. Σὲ γεωλογικὴ ἐποχὴ βέβαια μοροεὶ νὰ ἦταν ἢ θέση ὑποβρύχια, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἄμμος με τὰ ὄστρακα. Τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ ἀλλοῦ (Λάκκα Σούλι), ἀλλὰ αὐτὸ ἀνάγεται, ὅπως σὰς εἶπα, σὲ γεωλογικὴ περίοδο, ὅταν δὲν ὑπῆρχε ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἡ πιθανότερη ἐξήγηση γιὰ τὸ τοπωνύμιο εἶναι, ὅτι κάποιοι γήλοφοι μοροῦν νὰ μοιάζουν με καράβια, λόγω τοῦ ἐπιμήκους σχήματος. Ἐγὼ θὰ προσθέσω, γιὰ νὰ τελειῶνω, ὅτι μᾶλλον τὰ χω-

ράφια, δηλ. τὸ σχῆμα τους, ἔδωκαν τὴν ὀνομασία, γιατί καὶ μακρόστενα εἶναι, καὶ κυρτά - κοίλα εἶναι στὸ κέντρο τους.

40. ΑΚΟΥΜΠΙΣΤΗΡΙΑ. ΚΟΥΜ'ΣΤΗΡΙΑ. Τοποθεσία κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τοὺς κήπους - σωκῆπια λίγων σπιτιῶν τοῦ χωριοῦ, τῶν Οἰκονομαίων, πού τὰ ἐδάφη της χρησιμεύουν σὰν ἀντιστήριγμα τῶν κήπων τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια τῶν θεμελιῶν τῶν σπιτιῶν πού βρίσκονται ψηλότερα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ στὰ σῶχωρα τῶν Σκαριαίων, περνοῦσε, καὶ τὸν περναῖνε μερικοὶ καὶ σήμερα, γιατί ἡ θρύση ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ, ὁ δρόμος (ἡμιονικός) πού ὀδηγοῦσε πρὸς τὴν κύρια θρύση τοῦ χωριοῦ, πού στὸ μέσο του σχεδὸν εἶχε κάτι θραχάκια - ὀγκόλιθους, στὰ ὁποῖα ἔπαιρναν μιὰν ἀνάσα, ἀκουμπώντας τις βαρέλες τους, οἱ φορτωμένες μὲ νερὸ ἢ ξύλα γυναίκε στοῦ χωριοῦ, ἐπειδὴ ὁ δρόμος ἀπὸ τὴ θρύση ἦταν ἀνηφορικός πολὺ καὶ κουραστικός. Τὸ τελευταῖο εἶναι καὶ ἡ πιθανότερη ἐξήγηση γιὰ τὴν ὀνομασία της.

41. ΚΡΕΜΑΣΤΕΣ. Τοποθεσία μὲ πολλὰ δένδρα ψηλά, πάνω στὰ ὁποῖα κρέμονταν, σκαρφαλωμένα, διάφορα κλήματα ἡμερα καὶ ἄγρια, πού οἱ διακλαδώσεις τους, οἱ κληματόβεργες, κρέμονταν στὰ κλωνάρια τους γιὰ στήριγμα, γιὰ ἥλιο καὶ ἀέρα. Τὸ ὄνομά της τὸ πήρε ἀπὸ τὰ σταφύλια, πού κρέμονταν ἀρκετὰ ψηλά σ' αὐτὰ τὰ δένδρα καὶ πού ἔκανε ἀδύνατο σχεδὸν τὸν τρύγο τους, τὸ μᾶζεμα. Ἴσως πάλι, κι αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ νὰ 'ναι σωστή, τὸ ὄνομά της ἢ περιοχὴ νὰ τὸ πήρε ἀπὸ τὸ ἔδαφός της, πού εἶναι ἀρκετὰ ἐπικλινές καὶ φαίνεται σὰ νὰ κρέμεται, σὲ σύγκριση μὲ τὰ γύρω.

42. ΚΟΛΕΩΝ. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ ἀνῆκε στὴ φάρα τοῦ Κολιοῦ, μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἤρθαν στὸ χωριὸ ἀπὸ ἀλλοῦ, ἴσως τὴν Τσιαμουργιά. Ἀπόγονοὶ τους εἶναι καὶ σήμερα (Τζιουκαῖοι). Ὁ Μῆτς Ντάγκας (Δημήτριος Μόσχος), πού μοῦ ἔδωκε τὴν πληροφορία αὐτὴ, τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὴν πεθερά του, τὴν Κίκω - Ἀγγελική Οἰκονόμου, πού πέθανε ἐδῶ καὶ 40 χρόνια, καὶ τὴν ὁποῖα εἶχα κι ἐγὼ συγγένεια. Ἴσως ὅμως νὰ ἀνῆκε ἢ περιοχὴ καὶ σὲ ἄτομα πού ἔφερναν τὸ ὄνομα τοῦ Κολιοῦ τοῦ Νικολάου δηλαδή. Ἡ πιὸ σωστὴ ὅμως ἐκδοχὴ εἶναι ἡ πρώτη.

43. ΚΑΣΗΜ. Τοποθεσία καὶ ὁμώνυμο ὕψωμα, στὸ ὁποῖο λένε ὅτι σκοτώθηκε σὲ συμπλοκὴ, μεταξὺ ντόπιων κατοίκων καὶ Ἀλβανῶν, κάποιος Τουρκαλβανὸς Κασήμ. Τέτοιες συμπλοκὲς γινότανε πολλές, στὰ παλιὰ χρόνια, γιὰ νὰ προφυλάξουν τὸν τόπο καὶ τὰ χωριά ἀπὸ λεηλασίες καὶ σφαγές. Μὲ τὸ ὄνομα Κασήμ ὑπῆρχε κάποιος ἀγὰς στὴ συνοικία Ζεβαδιῆ τῶν Γιαννίνων. Ὁ Κασήμ Ἀγὰς. (Ἐφημ. «Ἡπειρος» 19.7.1909). Πρέπει ν' ἀμφιβάλλει κανένας ἂν μπορεῖ νὰ εἶχε σχέση μὲ τὴν τοποθεσία ὁ Τοῦρκος αὐτός. Ἄλλη ἐκδοχὴ, ἴσως καὶ ἡ πιθανότερη, ἢ περιοχὴ νὰ πήρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴ λέξι «Κασίμια», πού σημαίνει στὰ τούρκικα τὰ κανονισμένα. («Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» 1973, σελ. 230). Δηλαδή ἀμφισβητούμενη περιοχὴ, πού κανονίστηκε ὕστερα ἀπὸ διοικητικὴ ἢ δικαστικὴ διαδικασία. Ἐγὼ τὴ γνώμη, ὅτι κάτι τέτοιο μποροῦσε νὰ εἶχε συμβεῖ, στὰ παλιά, γιατί ἡ τοποθεσία βρίσκεται στὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ μας καὶ τῆς Κρητσούνιστας - Δεσποτικοῦ. Καὶ τέτοιες διαφορὲς ἀνένκυπταν συχνά. Πιθανὸν νὰ προέκυψε κάποτε θέμα δριοθέτησής της, νὰ ὑπῆρχαν προστριβές ἀνάμεσα στὶς δυὸ κοινότητες καὶ νὰ ρυθμίστηκε - κανονίστηκε τὸ ζήτημα μὲ κάποια ἀπόφαση. Κασέμ: Ὄνομα Τούρκου, ἀλλὰ καὶ ὁ μῆνας Νοέμβρης στὰ τουρκικά. Κασήμ ἀγὰς Σαλή: Περίφημος Χριστιανοφάγος ἀπὸ τὴ Μενίνα Θεσπρωτίας. (Ἐφημ. «Ἡπειρος»). Πιθανῶς, ὅπως ἀνέφερα στὴν ἀογή, ὁ ληστής, πού φημιολογεῖται ὅτι σκοτώθηκε στὴν τοποθεσία αὐτὴ, νὰ ἦταν ὁ ἴδιος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Δρ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Κ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΙΣ

(δοκίμιο)

— Ζεύς ἐστὶν αἰθήρ, Ζεύς δὲ γῆ, Ζεύς δ' οὐρανός, Ζεύς τοὶ τὰ πάντα χῶ, τὶ τόνδε ὑπέρτερον.

— Ὁ κόσμος μοῦ εἶπεν ὅτι Θεὸς ὑπάρχει.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἔνα μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἕτερον ἐξ ἴσου μεγάλο πνεῦμα τῆς Γαλλίας, ἀπέδωσαν κατὰ τρόπον ποιητικώτατον τὸ θεοσκευτικὸν αἰσθημά τους, τὴν πίστιν τους, τὴν ταυτίζουσιν τὸν Θεὸν μὲ τὴν φύσιν. Πανθεϊσμός ἀπόλυτος, ταυτίζοντας τὸν Δημιουργὸν μὲ τὸ δημιούργημά του, διὰ τὰ ἀπολαμβάνωμεν τῆς Θεότητος ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα ἐν μέσῳ αὐτῆς, ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ καὶ προσωρινοὶ μέσα εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ τὸ ἄπειρον. Διότι τοῦτο κατὰ τὸν Μέλισσον τὸν Σάμιον, δηλαδὴ τὸ ἄπειρον τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου εἶναι ὁ θεός, τὸ «ὅπερ ἀεὶ ἐστὶ» τὸ ἄπειρον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἀνόλεθρον.

Τὸ νὰ θεωρεῖ τις τὰ πράγματα ἀπὸ μιᾶς καὶ μόνον σκοπιᾶς, ἰδεαλιστικῆς ἢ ὑλιστικῆς, θεωρητικῆς ἢ πραγματιστικῆς εἰς τὸ ἀπόλυτόν τους, σημαίνει ὅτι ποτὲ δὲν θὰ πλησιάσει τὰ σύνορα τῆς εὐδαιμονίας, τὸν ἔσχατον αὐτὸν στόχον τῆς ὑπάρξεώς μας, τὴν ὅποιαν διαβλέπουν καὶ περιμένουν οἱ ἐπιστήμονες ἀκριβολογίας καὶ τὴν ὅποιαν διαισθάνονται οἱ ἐρημίται καὶ οἱ θεράποντες τοῦ ἀγαθοῦ, τῶν ἡρωϊκῶς ὑπάρχειν καὶ ἰκανῶν διὰ πᾶσαν θυσίαν διὰ τὸ καλὸν τοῦ συνανθρώπου.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν θὰ ᾄδει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπὸ ἀπόλυτον τῆς Γνώσεως ἐπὶ τῶν γηϊνῶν καὶ ἐπὶ τοῦ σύμπαντος, δηλ. τὸ ἀπόλυτον τῆς Ἐπιστήμης εἶναι καὶ τὸ ὅποῖον μᾶς προσφέρει τῇ ἀληθείᾳ ἱκανοποιήσιν ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ὅποιαν δὲν μᾶς προμηθεύουν οὐτε αἱ ἀφηρημέναι ἀξίαι μυριάδων ἐίων φωτῶς καὶ οὐτε ἡ ὑλοποίησις μαθηματικῶν σχηματισμῶν, διότι ἡ ζωὴ μας —φεῦ— εἶναι τόσοσύντομος καὶ ἐπίπονος.

Τουναντίον ἡ Γνώσις διὰ τῆς Ἀπακλύψεως, ἐννοίας ἡ ὅποια ἐκφράζει τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ πέραν τῶν κοινῶν αἰσθήσεων, δηλ. διὰ τῆς λεγομένης Ἐνοράσεως —INTUITION—, μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν τῶν δραματιστῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἄλλων πολλῶν δημιουργῶν.

Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ὀλιγωτέρου ὀρθολογισμοῦ καὶ περισσοτέρας συγκεντρώσεως καὶ διορατικότητος, ὥστε ἡ νόησις τῶν πραγμάτων νὰ εἶναι ἄμεσος. Ὁ Σωκράτης μὲ τὸ δαιμόνιον του ἦτο τύπος τοῦ ἐνορατισμοῦ, τοῦ διαισθητικοῦ, τοῦ εἰσερχομένου ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων. ἰδιότητα τὴν ὅποιαν παραδέχονται καὶ οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων, ὡς οἱ DESCARTES, ὁ LEIBNITZ, ὁ KANT καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ H. BERGSON, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων. Ὁ μηχανισμὸς τῆς ἐνοράσεως ἐξηγεῖ τὴν ἐξαιρετικὴν ἰκανότητα τῶν δραματιστῶν, τῶν προφητῶν, τὰ προβλέπουν μελλοντικὰ γεγονότα καὶ τὰ χαράσσουν οὕτω τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας.

Ὁ φιλόσοφος, ὁ ποιητὴς καὶ μουσουργός, ὁ μαρμαρογλύπτης καὶ ὁ ζωγράφος ἐκφράζουν διὰ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ ρυθμοῦ, διὰ τοῦ σχήματος καὶ διὰ τοῦ χρώματος, τὰς ιδιότητες τοῦ ὄντος, δηλ. τὸ ΤΕΛΕΙΟΝ, τὸ ΦΩΤΕΙΝΟΝ, τὸ ΑΛΑΝΘΑΣΤΟΝ καὶ τὸ ΑΝΕΚΦΡΑΣΤΟΝ καὶ μᾶς προσφέρουν τὴν κλεῖδα διὰ μίαν περιεκτικὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς.

Ὅτιω, μὲ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ λόγου, τῆς νοήσεως καὶ τῆς τέχνης, ἀπολαμβάνομεν κάτι ἀπὸ τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας, εἰσαγωγή εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀνέκφραστον τοῦ ἔργου του, ἀμυδρὸν ἀνάτυπον ἀποτελεῖ τὸ ταπεινὸν ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, ὁ Δαυὶδ τοῦ Μιχαλάγγελου, οἱ Ἀραβῶνες τῆς Παναγίας τοῦ Ἑλ Γκέκο, οἱ στίχοι τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, καθὼς καὶ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς Πλειάδος τῶν υἱάνων τῆς παλαιᾶς τε καὶ νεωτέρας Εὐρώπης, δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μόνον τὸν ἀπόηχον, τὸ ἀντανάκλασμα τῆς πλήρους τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ κάλλους τῆς Φύσεως.

Τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν συνειδητοποιοῦμεν ὅλοι καὶ κατηρητισμένοι καὶ καλλιεργημένοι ἄνθρωποι διὰ τῶν διανοητικῶν νημάτων, τὰ ὁποῖα μᾶς ὁδηγοῦν πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ νοσημένου Θεοῦ, καθὼς ὁ ἀπλοῦς καὶ τίμιος καὶ θεοσεβούμενος ἄνθρωπος διὰ σιγμιαίας ἀπομονώσεώς του ἀπὸ τὸν θόρον τοῦ περιβάλλοντος καὶ κατόπιν μιᾶς συντόμου προσευχῆς τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια τὸν ἀναστατώνει, διὰ τὰ τὸν κάμη κατόπιν νὰ αἰσθανθῆ τὴν χαρὰν ἀπὸ τὴν κάθαρσιν τῆς πίκρας καὶ τοῦ ἄγχους τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ζωῆς.

Ἀναφερόμενος εἰς τὸν πανθεῖσμον θὰ ὑπομνήσω ὅτι ὁ GIORDANO BRUNO (1550—1560) ὁ ἀντιαριστοτελικὸς καὶ ἀντισχολαστικὸς ἐθεώρει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἰδία ἡ φύσις καὶ ἡ NATURA - NATURAE.

Διὰ τὴν ἐπιστήμην ἐγὼ ὁ φύσει αἰσιόδοξος ἄνθρωπος, δὲν ἔχω παρὰ τὰ προσθέσω ὡς εἰδὸν προοιμίον τοῦ παρόντος δοκιμίου παρὰ μόνον μερικὰ λόγια διὰ τόσον καταπληκτικὰ εἶναι τὰ ἐπιτεύγματά της, ὥστε μίαν τῶν ἡμερῶν αὐτὴ ἡ ἰδία ἐπιστήμη τὴν ὁποίαν ἐκθειάζομεν ὅλοι μας (καὶ δικαίως) νὰ προκαλέσῃ τὸν ἄλθερον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναιρούσης οὕτω τὴν ἐξ ἰδίων φιλάνθρωπον καὶ φιλεύσπλαχρον ἀποστολὴν της.

Κάθε ἐπιτεύγμα της ἔχει δύο ὄψεις: τὴν ἀνθρωπιστικὴν καὶ εὐεργετικὴν καὶ τὴν καταστρεπτικὴν καὶ ἀπάνθρωπον καὶ ὅταν τύραννός τις ἀποφασίσῃ νὰ χρησιμοποίησῃ ἄνευ οἴκτου καὶ συνειδήσεως τὴν ἀρνητικὴν πλευρὰν της, δι' ἰδίου ἐγωϊστικὸς καὶ παρανοικὸς σκοπούς, τότε ἡ ἐπιστήμη θὰ ἔχει ἀποθεῖ τὸ φονικώτερον τῶν ὄλων.

Στόχοι τῆς Γνώσεως, δηλ. «τῆς ἰσοσθενοῦς πρὸς τὴν πραγματικότητα ἀντίληψιν ἡμῶν», ἐννοίας ταυτοσήμου πρὸς τὴν ἐπιστήμην, εἶναι μόνιμος καὶ δὲν ἐπιτρέπει παρεκκλίσεις καὶ συμβιβασμοὺς ἀπ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ προορισμὸς της, δηλ. νὰ ψηλαφῆ, νὰ ἐξετάζῃ, νὰ ἐξαρθρώσῃ, νὰ διαλύῃ καὶ νὰ ἀναλύῃ τὰ πάντα διὰ τὰ ἀνασυντάσῃ δι' ἴδιον σκοπὸν ἢ μὲ ἄλλα λόγια στόχος τῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ ἐρευνᾷ, νὰ ἀναζητᾷ, νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἐξηγῆ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων. Τὸ νὰ διευρύνῃ τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ ἤδη κόσμου τῶν ἀτελῶν αἰσθήσεών μας, εἶναι ὁ κυριώτερος στόχος τῆς Γνώσεως δηλ. τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ διαδικασία τῆς Γνώσεως οὐδέποτε θὰ γνωρίσῃ ἀνάπανταν διότι ἡ περιέργεια καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου δὲν μποροῦν νὰ προσδιορισθῶν διὰ διατάξεων καὶ περιοριστικῶν νόμων καὶ διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει τῶν πραγμάτων «γνωστικός».

Βεβαίως διὸ ὁ μηχανισμός, ἡ διαδικασία τῆς Γνώσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ προσωπικὸς ἰδιάζοντος συντελεστὰς καὶ συντελεστὰς τοῦ περιβάλλοντος. Μεταξὺ τῶν ἀτομικῶν συντελεστῶν ἀνευρίσκομεν τὴν ἀνατομικὴν καὶ φυσιολογικὴν ἀκεραιότητα

τοῦ νευροενδοκρινικοῦ συστήματος, τοῦ ὁποίου αἱ ἱστολογικαὶ καὶ λειτουργικαὶ ἀλλοιώσεις ἀμβλύνουν τὴν διαδικασίαν τὴν ἄγρουν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων.

Ἄν καὶ ὅπως διατείνονται οἱ σκεπτικισταί, ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων εἶναι ἀνέφικτος εἰς τὸν ἀνθρώπον ὁ ὁποῖος φθάσει εἰς τὴν Γνώσιν τῶν φαινομένων καὶ ὄχι εἰς τὴν Γνώσιν αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας (ESSENCE), ἡ θεικὴ ἐπιστήμη ἐρευνᾷ καὶ ἐλέγχει τὴν ἄνυχνον καθὼς καὶ τὴν ἔμφυχνον ὕλην εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις καὶ παραλλαγὰς τῆς καὶ δοκιμάζει νὰ ὑπερνηκίση τὰς ἀδυναμίας τῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν εἰς ἐντυπωσιακὰς ἀναμειρῆσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴν παντοδυναμίαν τῶν στοιχείων καὶ τῶν νόμων τῆς Φύσεως.

Ἡ ἐπέλασις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ διάστημα, δίδει τὸ μέτρον τῶν δυνατοτήτων του, αἱ ὁποῖαι ὡς φαίνεται μέχρι σήμερον ἐδικαίωσαν τὸ ἀτυχὲς τόλμημα τοῦ Ἰάκρου.

Μὲ αὐτὸν τὸν πολῦτιμον στόχον τῆς, ἡ Γνώσις καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα Ἐπιστήμη τίθενται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ξεκινήσασα ἀπὸ τὴν ἀπλὴν σκαπάνην καὶ ἄροτρον, ἔφθασεν εἰς τὸ διάστημα. Ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μεγάλη κατόπιν αὐτοῦ τοῦ ἐπιτεύγματος, ὄχι κοινοῦ καὶ συνήθους πράγματος καὶ τὸ ὁποῖον ὡς εἶναι φυσικὸν θωπεύει τὰς φιλοδοξίας του. Ἡ προσπάθεια καὶ ἡ διαδικασία διὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς Γνώσεως δὲν ἔχουν ὄρια. Εἶναι γνωστὰ αἱ ἀπειράριθμοι θυσίαι τῶν ἐρευνητῶν διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ ἀγνώστου ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ εἶναι γνωστὸν δι τῶν θεαματικῶν ἐπιτυχιῶν, προηγήθησαν παταγῶδεις ἀποτυχίαι.

Μὲ τὴν προώθησιν τῆς Γνώσεως, τὸ ἱερατεῖον ἀπώλεσε τὰ προτεῖα του εἰς τὰ τῆς ἐπιστήμης ἢ ὁποῖα ἐγκατέλειψε τὸ προαύλιον τῶν Ναῶν διὰ νὰ στεγασθῆ εἰς τὰς περιφεύμους στοὰς τῶν Ἀκαδημιῶν, τῶν Ἀνκείων καὶ Μουσείων. Ἡ ἀστρολογία τῶν δυσειδαιμονιῶν μετετρέπεται εἰς Ἐπιστήμην τῆς Ἀστρονομίας, ἡ ἀπλὴ τοπομετρία μετεβάλλεται εἰς γεωμετρίαν τῶν θεωρημάτων, ἡ κοσμογονία ἐξέφευγε ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν διαφόρων θρησκειῶν καὶ ἱερῶν βιβλίων καὶ ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται παντοῦ ὁ μηχανισμὸς τῆς διαλεκτικῆς.

Βάσις τῆς Ἐπιστήμης εἶναι δύο ἰνά: ἡ περιέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐνώπιον τοῦ ἀγνώστου καὶ ἡ ἀνάγκη του ὅπως ἀποδεσμευθῆ ἀπὸ τοὺς χαλινούς τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, τῶν ἀποστάσεων τοὺς ὁποῖους θέλει νὰ δαμάσῃ καὶ καθυποτάξῃ δι' ἴδιον συμφέρον καὶ καλὸν διασχίζοντος κατὰ βούλησιν οὐρανίους ἀστερισμούς καὶ γαλαξίας καὶ ὠτακουσιῶν καὶ ἐγγράφων τὴν συμφωνίαν τῶν ἐγκάτων τῶν οὐρανῶν. Μένει ὅμως νὰ διαπιστωθῆ κατὰ πόσον ἡ ἔξοδος αὕτη τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ διάστημα εἶναι ἢ ὄχι ἄνευ ἐπιπτώσεων ἐπὶ τῶν βασικῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Καὶ κατὰ κακὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἀποκλείεται ὅπως αὕτη βληθῆ ἐκ τοῦ ἰδίου διαστήματος, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος ἀπαιτεῖ ὅτι τὸ καθυπέταξεν, ὅποτε ἕνας νέος φοικαλαιότερος μεσαίων εἶναι πρᾶγμα βέβαιον, ἀκολουθούμενος ἀπὸ μίαν ἀναγέννησιν παραμορφωμένης καὶ ἐκφυλισμένης τερατώδους ἀνθρωπότητος.

Α'.

Ἡ ἐπιστήμη ἦτο μία ἀπὸ τὰς πρώτας ἀπασχολήσεις τοῦ ἀνθρώπου, παράλληλα μὲ τὴν λατρείαν τοῦ ὑπερφυσικοῦ, θέτουσα οὕτω τὰς θάσεις τῆς μεταφυσικῆς καὶ ἡ πρώτη καθ' ἑαυτῆς ἐπιστήμη ἦτο ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀριθμῶν εἰς ἣν συνέβαλον ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Εὐκλείδης (330—270 π.Χ.), ὁ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος (580—500) ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ὁ Θαλῆς ὁ Μηλίσιος (460 π.Χ.), ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος (540—480 π.Χ.), ὁ Εὐδοξος ὁ Κνίδιος (406 π.Χ.) τοῦ μαθητοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ πρώτου ὑποστηρίξαντος τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς, ὁ Λεύκιπ-

πος (Ε' αϊ. π.Χ.), ὁ Δημόκριτος (Ε' αϊ.), ὁ Ἐπίκουρος, ὁ μονοθεϊστής Ξενοφάνης, ὁ Κολοφώνιος, ὁ ἀντιτάξας εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ ὄχλου τὸν φυσικὸν μονοθεϊσμόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπεστήριξεν καὶ ὁ Παρμενίδης (540—480 π.Χ.) ὅτι δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ἓν ὄν, ἀνώτερον, αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον.

Τὸ πᾶν εἶναι πλήρες Θεοῦ ἔλεγεν ὁ Παρμενίδης, ὁ θεωρητικὸς τοῦ συνεχοῦς καὶ ἀδιαιρέτου ὄντος, ὅπως καὶ ὁ διαλεκτικὸς τῶν ἀντιθέτων Ἐμπεδοκλῆς τοῦ Ἀκράγαντος καὶ ὁ τῶν Κλαζομένων πολὺς Ἀναξαγόρας (500—420 π.Χ.) μὰ τὴν θεωρίαν του «Τὰ πάντα ἴσα ἀεὶ καὶ ἀεὶ πάντα, οὐδὲν ἐλάσσω ἐστὶ οὐδὲ πλείω». Πρὸς τιμὴν του οἱ Ἀθηναῖοι ἀφιέρωσαν δύο βωμοὺς, τὸν ἕναν πρὸς τὴν εὐφυῖν καὶ τὸν ἕτερον πρὸς τὴν δύναμιν ἢ ὁποῖα ὀργανώνει ἀρμονικὰ τὰ ὑλικά σωματίδια, τὴν ὁποίαν καὶ ὀνόμασεν «Νοῦς», τὸν ἄπειρον, τὸν αὐτοδύναμον τοῦ κατευθύνοντος τὴν κοσμικὴν περιστροφὴν ἢ ὁποῖα ἐξαπελύθη εἰς στενὸν ἀρχικὸν χῶρον διὰ τὰ διευρυνθῆ ἀργότερον.

Εἰς αὐτοὺς ἔλους τοὺς «θεολογίσαντας» ἐπιστήμονας θὰ πρέπει νὰ προστεθῆ πλείας θετικιστῶν καὶ θεωρητικῶν γεωμετρῶν καὶ ἀστρονόμων. Ἰδεαλισταὶ καὶ πολλακίς ὑλισταὶ φιλόσοφοι, μαθηματικοὶ καὶ γεωμέτραι, ἀνέπτυσον φιλοσοφικὰ συστήματα περὶ τὰ γήινα, τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ ὑπερφυσικά, προσπαθοῦντες νὰ συσθεῖδασον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μὲ τὴν θεότητα καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν πρόδρομοι τοῦ Χριστιανισμοῦ. «Νοῦς ἐστὶν ἄπειρον καὶ ἀκρατὲς καὶ λεπτότατον πάντων χρημάτων καὶ καθαρώτατον καὶ γνῶμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει καὶ ἰσχύει μέγιστα τὰ πάντα διεπόμενος Νοῦς». «Ὅλα ταῦτα εἶναι ταυτόσημα μὲ τὸ Χριστιανικὸν δόγμα περὶ Θεοῦ τοῦ «πάντα παρόντος καὶ τὰ πάντα πληροῦντος».

Ὁ CICIERO ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἀναξαγόραν ἔλεγε ὅτι ὁ Ἕλληνας φιλόσοφος ἦτο ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἀπεφάνθη ὅτι τὸ σύστημα καὶ ἡ διάταξις τῶν ὄντων ἐγένετο διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ ἰσχύος ἐνὸς ἀνωτέρου καὶ ἀπείρου πνεύματος, τοῦ MENS INFINITA. Ὁ δὲ Ἀναξίμανδρος ἐξήγγειλε τὴν θεωρίαν τῆς διαδοχικῆς ἐναλλαγῆς τοῦ κόσμου τῶν ἐμφανιζομένων καὶ ἐξαφανιζομένων εἰς τὸ ἄπειρον δηλ. τὴν κυκλικὴν πορείαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὄντων καὶ ἐπομένων καὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν γέννησιν καὶ τὸν θάνατον καὶ τανάπαλιν τὴν ἀναγέννησιν τῶν ὄντων ἐκ τῆς τέφρας τῶν καὶ τῶν διασωθέντων εἰς τὸ ἄπειρο σπόρων τους.

B'.

Θεράποντες τῶν ἀριθμῶν ἦσαν ἐπίσης καὶ οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ἀνέπτυξαν ἀληθινὰ φιλοσοφικὰ συστήματα μὲ βάσιν τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τοὺς συνδυασμοὺς τούτων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων, οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἐφάνησαν ὡς ἀξιόλογοι ἀναγνωριστὰ τῶν λαῶν τούτων καὶ τοῦτο ἦτο πρᾶγμα περίεργον. Ἰσως διότι πιστοὶ εἰς τὴν Μονάδα τὴν ἀχώριστον τοῦ IAVEV καὶ μὴ παραδεχόμενοι τὴν πολλαπλότητα τῆς μονάδος τὴν ὁποίαν παρεδέχοντο οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς ἀπείρου πολυθεΐας (ἀμφοτέρων τῶν φύλων), περιορίσθησαν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἀποκαλυφθέντος εἰς αὐτοῦ Θεοῦ τοῦ Μωϋσέως, ξένοι ἀπὸ κάθε πνευματικῶν σχηματισμῶν καὶ θεολογικῶν ἐρμηνείας. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἀνέδειξαν κανένα μαθηματικὸν ἢ γεωμέτρην, ἢ γεωγράφον, ἢ ἀστρονόμον. Σήμερον ὅμως κατέχουν τὰ πρωτεία, τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν ἀστρονομίαν καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ διαστήματος. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων καθιερῶνουν τὴν οἰκουμενικότητα τῆς κυριαρχίας των διὰ τὰς δεσπόσους τῆς τύχης τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτοὶ οἱ λεγόμενοι καὶ θεωρούμενοι ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ.

Ἀφοῦ ἀνέπτυξα ἐν ὀλίγοις τοὺς στόχους τῆς ἐπιστήμης θ' ἀναφέρω τώρα καὶ τοὺς στόχους τῆς θρησκείας δηλ. τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν θεότητα. Ἡ ἀλη-

θινή θρησκεία, ή στηριζομένη επί δογμάτων και ύψηλης διαλεκτικής και όχι επί δεισιδαιμονιών και μύθων (αν και οι μύθοι περιέχουν στοιχεία τινά φανταστικά τὰ ὅποια ἐξάπτουν τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα καὶ τὴν κλήσιν πρὸς τὸ ὑπερφυσικόν) εἶναι νὰ καλύψῃ τὰ κενὰ τὰ ὅποια ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐκάλυψεν ἀρκούντος καὶ οὔτε θὰ καλύψει ποτὲ εἰς τὸ μέλλον εἰς τὸ συναισθηματικόν μας περίμετρον.

Διότι, ἡ ἐπιστήμη εἶναι θετικὴ καὶ ὕλιστικὴ καὶ πραγματικιστικὴ, ἐνῶ ἡ θρησκεία εἶναι κατ' ἐξοχὴν συναισθηματικὴ, μία δέσμη συγκινήσεων καὶ αἰσθημάτων, ἐφ' ὅσον ἱκανοποιῆ τὰ ἐκ τοῦ μεταφυσικοῦ ἄγχους προκύπτοντα ἐρωτήματα τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν κάθε ἄνθρωπον καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ «τί ἔπεται μετὰ ταῦτα» ὅπως καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ποίησις καὶ αἱ καλαὶ τέχναι καὶ προπαντὸς ἡ μουσικὴ, ὅλαι ἑαυτοῦ θεραπεύουσι τὸ ἐνδύμυχόν μας τὸ ὅποιον αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἀνατάσεως καὶ ἀνακουφίσεως ἀπὸ τὴν κάμψιν τῆς ζωῆς καὶ δίδουν μίαν λύσιν εἰς τὸν ἔσχατον τῶν τρόμων καὶ τῆς ἀγωνίας, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς τελευταίας πορείας. Διὰ τοῦτο θεωρῶ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Θρησκείαν ὡς τὴν πλεόν ἄνθρωπιστικὴν ἀπ' ὅλης τῆς ἐπιστήμης. Ἄλλωστε ἐν μέρει ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πίστις δὲν εἶναι παρὰ μία ἐπιστήμη, μία ὕψηλὴ φιλοσοφία ἡ ὅποια μᾶς ἐτοιμάζει διὰ τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ ἀγνώστου, εἶναι μία τάσις πρὸς Γνώσιν δι' Ἐνοράσεως, συνοδευομένης ὑπὸ διαφόρων ἐξωτερικῶν τύπων καὶ ἀναλόγου πολυφωνητικῆς μουσικῆς ἢ καὶ ἀπλῆς μουσικῆς ἢ καὶ ἀπαγγελίας κειμένων θεωρουμένων κατευαστικῶν καὶ παρηγορητικῶν καὶ προσκαλούντων εἰς σύνεσιν καὶ περισυλλογὴν. Καὶ τότε διερωτῶμαι διατί ὁ διωγμὸν ἐναντίον τῶν θρησκουμένων, οἱ ὅποιοι ὅπως καὶ ἂν ἔχον τὰ πράγματα, δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ἐννοήσουν, νὰ παραδεχτοῦν καὶ νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι παρὰ μόνον «ἓνα μεγάλο μηδενικὸν εἰς τὸ πηλίκον» (κατὰ τοὺς ὕλιστάς) καὶ ὅτι ἐγεννήθησαν διὰ νὰ δεινοπαθήσουν καὶ νὰ τυραννηθοῦν ἄνευ οἴκτου, ἐν μέσῳ κλαυθμῶν καὶ ὀδυρμῶν φίλων καὶ συγγενῶν, χωρὶς νὰ γνωρίσουν τὴν γαλήνευσιν τὴν ὅποιαν τοὺς προσφέρει μία προσευχὴ καὶ μία γονυκλισία.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐπιλογῆς μεταξὺ τῆς θετικῆς ἐπιστήμης ἡ ὅποια ἱκανοποιεῖ μικρὰν μερίδα ἀνθρώπων καὶ τῶν μεγάλων μαζῶν αἱ ὅποια ἐλπίζουν περισσότερον ἀπὸ τὴν Πίστιν τους.

Ἀπορρίπτω μὲ ἀγανάκτησιν τὸ ἐπιχείρημα τῶν ὕλιστῶν ὅτι ἡ Πίστις, ὅτι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι εἰ μὴ μέσον παραπλανήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Μόνον οἱ μὴ διερχόμενοι διὰ μέσου τῶν Συμπληγμάτων λίθων τῶν δυστυχίων τῆς ζωῆς δὲν ἐκτιμοῦν τὴν ἀξίαν τῆς Πίστεως, τῆς πολυτίμου αὐτῆς παιδείας ἡ ὅποια ἐν τέλει τοὺς ὀδηγεῖ εἰς ἀσφαλῆς σωτήριον ὄριον.

Τροφὴ τῆς ἐπιστήμης εἶναι τὸ πείραμα τὸ ἐλεγχόμενον διαρκῶς τῆς δὲ Θρησκείας εἶναι ἡ Λατρεία καὶ ἀμφότερα διὰ τὸ ἐλάχιστον πρακτικὸν καλὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν μεγαλυτέραν αὐτοῦ γαλήνευσιν καὶ εὐδαιμονίαν.

Ἐπιστήμη, Θρησκεία καὶ Λατρεία συνεργάζονται καὶ συνυπάρχουν, δὲν ἀντιτίθενται καὶ συμβαδίζουν πρὸς τὸ καλὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν, τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν ἔνδειαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ δέος τῆς μεταφυσικῆς ἀβεβαιότητος καὶ τοῦ μοιραίου ψυχικοῦ κλειδωτισμοῦ ἐν ὄψει τοῦ Ἀγνώστου δηλ. τοῦ ἀπείρου ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτοῦ κινήσει, τὰ δύο πανάκριθα αὐτὰ τέχνα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τονώνοντάς τον μὲ αἰσιοδοξίαν καὶ μὲ καρτερικότητα. Τὸ παράδειγμα τοῦ EINSTEIN, τοῦ μεγάλου τῆς ὄντι ἀστροφυσικοῦ καὶ φιλοσόφου, ὅστις δὲν παρέλειπε νὰ εἶναι παρὼν ἐν τῇ συναγωγῇ τὴν παραμονὴν τοῦ Σαββάτου ὁμιλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀντιστρατεύεται τὴν Θρησκείαν.

Ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Θρησκεία δηλ. τὸ δόγμα καὶ ἡ λατρεία συνεργάζονται, συνυπάρχουν ἀλλὰ δὲν συγχέονται. Ἐδοκίμασαν μερικοὶ φιλόσοφοι τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν ὀνομασθέντων «γνωστικῶν», ὅπως ὁ Σίμμος ὁ Μάγος καὶ ἄλλοι

νά μεταρρυθμίσουν τὸ χριστιανικὸν δόγμα διὰ νὰ τὸ συμδιβάσουν μὲ τὸν ὀρθὸν δῆθεν λόγον τῆς Γνώσεως ἀλλὰ ἀπέτυχον.

Ὅταν δὲ θὰ ἀναφέρω μερικὰ μόνον ὀνόματα ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων καὶ θεϊστῶν συνάμα, θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ὁ ἐπιστήμων ὅσον καὶ μεγάλας ἰκανοποιήσεις δρέπει ἀπὸ τὰς ἐρεῦνας του, πρὸς τὴν δύσιν τῆς ζωῆς του, ὅμως ἀποβαίνει πῶ νοήμων, «πῶ ἀνθρωπος» ὡς πρὸς τὸν συσχετισμὸν του μὲ τὴν «οὐσίαν τῶν πραγμάτων», τοῦ κόσμου, ἀντιλαμβάνομενος τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν σμικρότητά του ἔναντι τῆς Φύσεως, τοῦ βωμοῦ, τοῦ μεγίστου καὶ μοναδικοῦ ὄντος. Θὰ εἴπη τις ὅτι ὅλα ταῦτα εἶναι μόνον ἰδέαι καὶ ὄχι πραγματικότητες. Μάλιστα ἰδέαι, ἀλλὰ δὲν ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὸ δηλητήριον τῆς τυφλῆς πάλης καὶ τοῦ ταξικοῦ μίσους. Τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐβελτιώθη μὲ τόσας προσπαθείας γενεῶν ἀνθρωπιστῶν. Δὲν θὰ βελτιωθῆ μὲ τὴν διδαχὴν τῶν ὄσων διακηρύσσουσι ὅτι θάσις τῆς ἐξελίξεως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μόνον ἢ ἐπανάστασις, τὸ μῖσος καὶ ἡ ἐξόντωσις τοῦ θεωρουμένου ὡς ἀντιπάλου.

Γ'.

Ἐσχατολογικὰ σκεπτόμενοι, ἡ Πίστις ἐξυπηρετεῖ τὸν «ἄνθρωπον» περισσότερον παρὰ ἡ θετικὴ Ἐπιστήμη, ἡ ὁποία προσφέρει ἐπιχειρήματα καὶ θεωρήματα, συσχετισμοὺς ἀριθμῶν καὶ ὑπολογισμοὺς μὲ μαθηματικὴν αὐστηρότητα, καθότι περιστρέφεται περὶ τὴν Ὑλιν, τῆς ὁποίας οἱ νόμοι εἶναι ἀναλλοίωτοι καὶ ἔσαι ἀμετάβλητοι.

Ἄλλὰ καὶ ὅταν παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ σκληροὶ νόμοι τῆς Φύσεως ἀκόμη ὑπόκεινται εἰς τὸν ἀνώτατον τῶν νόμων, τὸν νόμον τῆς σχετικότητος, τί συμβαίνει μὲ τὸν ἄνθρωπον τὸ σχετικώτατον τῶν ὄντων; Ἡ σημασία τῆς Ὁρησκείας, τῆς Πίστεως εἰς δεδομένας στιγμὰς κάμψεως τῆς ψυχικῆς ἀνθρωπίνης ἀνοχῆς εἶναι πολυτιμότερα πάσης Ἐπιστήμης, ἡ ὁποία οὐχὶ εἰς ἐλαχίστας φορὰς ἀδρανεῖ κατὰ τρόπον ἀπελπιστικόν. Ἐνόμισα πολλὰς φορὰς ὅτι ἡ ἀπόλυτος Ἐπιστήμη ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἀλάνθαστον πορείαν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. Ἄλλ' ἡ πραγματικότης εἶναι ἄλλη, εἶναι σκληρὰ καὶ ἀντίθετος, διότι ὑποκείμεθα εἰς τοὺς νόμους τῆς δεσποζούσης τὰ πάντα Φύσεως, τὴν ὁποίαν δὲν μποροῦμε νὰ ἐνοήσωμεν κατὰ βάθος καὶ νὰ τὴν μεταβάλωμεν κατὰ τὸ δοκοῦν εἰς ἡμᾶς.

Κατὰ τὴν γνώμην μας τὸ ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον προσφέρει τὴν ἰδίαν συμβολὴν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου οἶαν καὶ ἡ ἔδρα παραδόσεως καὶ ὁ ἄμων κηρύγματος τῶν ἠθικῶν θεωριῶν καὶ ὁρησκευτικῶν δογμάτων. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐνῶ ἡ Ἐπιστήμη κατακτᾷ ὄχι μόνον τὰ ὀρατὰ ἀλλὰ καὶ τὰ ἀόρατα καὶ προοδεύει ἀλματωδῶς καὶ ἐντυπωσιακῶς, εἰς σημεῖον ὅπου νὰ νομίσει κανεὶς ὅτι ἐπίκειται ἡ κατάκτησις τοῦ σύμπαντος, ἐκεῖ ὅπου οἱ κόσμοι ἔρχονται καὶ παρέχονται εἰς τὸ ἔπειρον τῶν ἀπείρων κόσμων (ABEL RAY) καὶ ἀναδημιουργοῦνται συνεχῶς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν κοσμικῆς τέφρας, ἡ πίστις τῶν ἀνθρώπων κάμπτεται καὶ χάνει ἔδαφος ἐνώπιον τῆς λυσσώδους ἐφόδου τῶν θεωριῶν τῶν ἀθεϊστῶν, τῶν ἀναρχικῶν καὶ μηθενιστῶν.

Ἡ Ἐπιστήμη διηύρυνε τὰ ὅρια τοῦ μακροκόσμου κατὰ τρόπον ἀδιανόητον καὶ καταπληκτικὸν πολλάκις. Πόσον διαφορετικὸς καὶ δυναμικώτερος εἶναι ὁ σημερινὸς μακρόκοσμος ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Σαμίου (310—230 π.Χ.), ὅστις πρῶτος ἐξήγγειλεν τὴν θεωρίαν του τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς περὶ τοῦ ἄξονός της καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας περὶ τὸν ἥλιον, τοῦ Ἐρατοσθένους τοῦ Κυρηναίου (284—192 π.Χ.), τοῦ Ἀριστοτέλους (384—322 π.Χ.), τοῦ Πτολεμαίου, ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ Πολωνοῦ COPERNIC (1473—1543), τοῦ Δανοῦ TYCHO - BRACHE (1546—1601), τοῦ Γερμανοῦ KEPLER (1571—1630), καὶ ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ἠλεκτρονικῶν γιγάντων ποὺ ἐρευνοῦν τὰ ἄδρα τῶν κόσμων καὶ ἀκοῦν μίαν ἀκατανόητον συναυλίαν τοῦ σύμπαντος.

Όταν ο πιθηκάνθρωπος (του οποίου απολιθώματα εφρέθησαν εις τήν νήσον JAVA) έξηφανίσθη και ήκολούθησεν αυτού το πρώτος άνθρωπος όστις ανέλαβε τα πρωτεία του λογιευομένου ζωϊκού βασιλείου και ήρχισε να διερωτάται και να σκέπτεται δια τα συμβαίνοντα γύρω του και να φοβάται μάλλον και να τρέμει, αλλά κάποτε και να δονείται από ό,τι έβλεπε κοντά του και εις τον όρίζοντα, έγεννάτο το θρησκευτικόν δέος αλλά και το θρησκευτικόν αίσθημα, κάτι το ανάμικτον χαράς και θλίψεως, κάτι το όποιον οι μεταγενέστεροι το ώνόμασαν απελπισίαν και ανακούφισιν των όποιων ήκολούθησεν ή έλπις και ή έγκαρτέρησις. Και όλίγον τι άργότερον αυτά τα συναισθήματα συνωδεύοντο από άκουσίας χειρονομίας ανατάσεως χειρών και άργότερον και γονυκλισίας και έπιφωνημάτων θαυμασμού και άπορίας καθώς και άμυδράν άρχήν ψαλμών εις άτμόσφαιραν έσωτερικής συγχύσεως ή και έλπίδος άπαλλαγής από τήν πίεσιν κακών πνευμάτων ή δαιμόνων.

Αυτή ήτο ή διαδρομή του ψυχικού φαινομένου το όποιον ώδήγησεν εις ό,τι ώνομάσθη λατρεία, δηλ. τρόπος του έξωτερικεύειν τήν έσωτερικήν πνευματικήν και ψυχικήν διάθεσιν έξαρτήσεως από το άνωτάτον Όν. Ο πρωτόγονος άνθρωπος έτρομοκρατείτο από τήν Φύσιν αλλά και τήν έθαύμαζεν, απελπίζετο ένώπιον τόσων στοιχείων τής Φύσεως και των φαντασιών από το δέος δαιμόνων αλλά και ήλπίζεν εις τον ύστατον προστάτην του όπως άπαλλαγει τούτων και ίκέτευεν τήν ευμένειάν του. Τουτό όμως συνέβη όταν ο πρωτόγονος ήρχισεν να ξεχωρίζη το θετικόν από το άρνητικόν, όταν ήρχισαν να λειτουργούν τα πρώτα κλιμάκια τής λογικής, όταν διεμορφώνετο ή έσωτερική δομή των έξελθόντων από τήν βαρβαρότητα πρώτων γενεών ανθρώπων.

Λαοί θάρβαροι, ήμιθάρβαροι και καλλιεργημένοι, είχαν τους θεούς των φέροντας διάφορα όνόματα δια το ίδιο νόημα. Οι Αιγύπτιοι ώνόμαζον τον ήλιακόν τους Θεόν, «RA» και έλάτερευον τήν Τριαδικήν θεότητά των τής ISIS αδελφής και συζύγου OSIRIS και του υιού των HORUS. Η αίμομιξία έπιτρεπομένη παρά τοις Αιγυπτίαις άντενακλότα και εις τήν δομήν του ιδιου μας Όλύμπου και είναι γνωστή ακόμη από τήν ιστορίαν τής οικογενείας των Λαγίδων.

Οι Φοίνικες ώνόμαζαν τους Θεούς των BALL, MELKARTH, MOLOCH και ADONIS. Οι Σημιτικοί λαοί είχαν τήν περίφημον ASTARTE ή ASHRAT ή και ISTART ή και ASTAROK τους όποιους έλάτερευον δια άνθρωποθυσιών. Οι Βαβυλώνιοι είχαν τον Θεόν MARDOUK, οι Φρύγες τον Θεόν ATTIS του συνυάρχοντος με τήν Κυβέλην, οι Πέρσαι ειδωλολάτραι τον Θεόν MITHRA, οι δε Έβραίοι τον Θεόν JAHWEH (έτυμολογικά, Ίσον ο «ύπάρχων»).

Η πολυθεϊκή Θρησκεία επλήρη ένα μεγάλο κενόν εις τήν σταδιοδρομίαν των παλαιών λαών, καλύπτουσα τήν άγνοιαν και τήν αδυναμίαν και αντικαθίστα τήν έλλειψιν νόμων ή και άρχών ήθικης, δια των όποιων περιορίζετο ή ροπή των ανθρώπων προς βιοπραγίαν και άνθρωποκτονίαν. Η συνείδησις περι του καλου, του δικαιου και αγαθου ένεφανίσθη πολυ άργότερα και εκαλλιεργήθη περισσότερον όταν ένεφανίσθη ο μονοθεϊσμός.

Η με άλλα λόγια το θρησκευτικόν αίσθημα γεννάται ένώπιον του 'Αγνώστου, του Τρομερού, του Κινδύνου αλλά και εν όψει του 'Ωραίου και Συναρπαστικού με το σχήμα, με το χρώμα, με τον ήχον και άρμονίαν και το σύμπλεγμα όλων τούτων των καλαισθητικών στοιχείων. Το κάλλος του αρχαίου έλληνικου μαρμάρου, τα χρώματα τής ιταλικής αναγεννήσεως, ή σοφία των όρθολογιστών τιτάνων τής παγκόσμιας διανοήσεως, πείθουν τον έξελιχθέντα κάπως άνθρωπον ότι όλα αυτά τα επιτεύγματα του νοου και του ταλάντου άντανακλόυν στοιχεία μόνον τινά των προσόντων τής έννοίας περι Θεότητος.

Η ταπεινοφροσύνη των έρευνητών των νόμων του σύμπαντος, ο λόγος των έμ-

πνευσμένων στοχαστών της ἐρήμου και τοῦ ἀμβώνος ἀπέτεισαν τὰ ὠσαννά τους, τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ». Ὁ κόσμος μοῦ εἶπε ὅτι Θεὸς ὑπάρχει» εἶπεν ὁ τῷ ὄντι μάγος τοῦ ὠραίου και θαυμαστοῦ λόγου .V. HOUGO. Τῷ ἀγνώστῳ τούτῳ Θεῷ ἀφιέρωσαν τὰ παραδεισιακά τους ἀριστουργήματα οἱ μεγάλοι μουσουργοί. Ἡ μουσική τῶν BACH, HAENDEL, BEETHOWEN και ἄλλων συναυτοῖς κορυφαίων δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ μὴ ἐγκώμιον πρὸς τὴν σοφίαν, πρὸς τὸ μεγαλεῖον, τὸ ἀθάνατον και ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον ὅπως ἐλέχθη ζῶον «λογικὸν και πολιτικόν», ἀλλ' ἐπιπλέον και θρησκευτικόν, δηλ. ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ζῶα δὲν εἶναι μόνον ἡ λογικὴ και ἡ πολιτειολογία, ἀλλὰ και κάτι τὸ ὅποιον εἶναι ὑπεράνω τῆς Φύσεως και μᾶς συνδέει μὲ τὰ ὅσα ὑπάρχουν ἢ διαισθανόμεθα ἐπέκεινα τῆς Φύσεως και τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ βραχείας ἀπομονώσεως ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος ἢ διὰ τῆς λογικῆς και μάλιστα διὰ τῆς μαθηματικῆς λογικῆς ἢ διὰ τῆς ἀψόγου αἰσθητικῆς ὑποκειμένης και ταύτης εἰς κανόνας ἀρχιτεκτονικῆς ἢ μουσικῆς τοῦ ἀρτίου, τοῦ τελείου, διὰ μέσου τοῦ ὁποῦ συνδυαζόμεθα μὲ τὴν Μονάδα τὴν μίαν ἢ τριαδικὴν, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ Φύσει ὑπάρχει ἡ Ὑλη, ἡ Ἰδέα και τὸ Χάρισμα. Διὰ τῆς μουσικῆς τῶν συμφωνιῶν ὁ ἄνθρωπος μεταρσιούται. Ἡ ἀκράσις μᾶς συμφωνίας, ἐνὸς REQUIEM ἢ ORATORIUM κάμει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐγγίξει νοερῶς και συναισθηματικῶς τὸν Θεόν.

Ἄπλως ἢ καλλιεργημένος ἄνθρωπος ὅταν δίδει λύσιν εἰς τὸ μεταφυσικὸν ἄγχος του, ἀφήνει κατὰ μέρος τὰ διπλώματά του και γονατίζει και ἀπομονώνεται και διανοητικὰ και ψυχικὰ διὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν ὕστατον προστάτην του ἐκ τοῦ μεταφυσικοῦ.

Τὰ πολλὰ διπλώματα και ἡ ἀληθινὴ Ἐπιστήμη δὲν ἀντίκεινται εἰς τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ὅπως ἀπλουστεύουν τὰ πράγματα και πολλοὶ νομίζουν. Τουναντίον ἡ Ἐπιστήμη περιεργάζεται τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, τὸ ὑποβάλλει εἰς κάθαρσιν ἀπὸ τὰς δεισιδαιμονίας και παρεκτροπὰς, ἀπὸ συμφεροντολογικὰ ἐλατήρια, ἀπὸ κοινωνικὰς μηδενιστικὰς σκοπιμότητας. Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα και ἡ ἐξωτερικεύσεις του διὰ τῆς λατρείας, ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον κεφάλαιον τοῦ ἀτομικοῦ ἐνδομύχου βιώματος. Ὁ ἀληθινὸς ἐπιστήμων πιστεύει και λατρεύει, ὅπως ὁ καθηγητὴς μου τῆς Φυσιολογίας εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολὴν Βουκουρεστίου N. PAULESCU. Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα και ἡ λατρεία δὲν ὑποβιβάζουν τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ τὸν ἐξαγνίζουν, τὸν αἰθριάζουν και τὸν γαληνεύουν. Θὰ ἔπρεπε νὰ συντάξω ὀλόκληρον ἔργον διὰ νὰ ἀπαριθμήσω τὰ ὄνόματα τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις οἱ ὅποιοι δὲν ἀπεμακρύνθησαν τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος.

Ὅσον μὲ ἀφορᾷ, λατρεύω τὸν Θεόν ἐνδομύχως μὲ τὴν σκέψιν μου, μὲ τὴν καρδίᾳ μου, μὲ τὴν ἀπλάυσιν τῆς συμφωνικῆς μουσικῆς. Ἀκούσατε μάαν φορὰν και μόνον τὸν Μεσσίαν τοῦ HAENDEL, τὰς συμφωνίας τοῦ BEETHOWEN και BACH, τὸ REQUIEM τοῦ VERDI, τὴν MISSA SOLEMNIS τοῦ SAINT - SAENS και ἄλλα παρόμοια μουσικὰ ἔργα και θὰ γίνετε ὑπέρμαχοι ὁπαδοὶ τῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας, «ἄξονος και κανόνος» διὰ μίαν ζωὴν ὀλοκληρωμένην ἐν τῷ καλῷ και τῷ ὠραίῳ.

Δ'.

«Ἰδὸν ἐστὶ μόνον τοῖς ἀνθρώποις λατρεύειν»

Ἐὰν ἀναλύσωμεν τὴν φυσιολογίαν τῆς θρησκευτικῆς λατρείας, ἐνὸς παντοεινοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου, θὰ ἀνακαλύψωμεν ὅτι αὕτη προϋποθέτει μίαν κάπως τεταμένην ἰδιόρρυθμον κατάστασιν μὲ προσδιορισμένον περιεχόμενον: α) ψυχολογικὸν (πρωτόγονον δέος ἐνώπιον τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, τὸ ὅποιον ὠδήγησεν εἰς τὴν

«φυσιολατρείαν», πρὸς κατευνασμὸν τῶν γύρω ἐχθρικῶν δυνάμεων, β) διανοητικὸν (πρωτογόνοσ κήσις τῆς διανοίας καὶ φαντασίας ἐπηρεασθείσης ἀπὸ πραγματικότητας ἢ ὄνειρα καὶ ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνθρωπόμορφον ἢ ζωόμορφον εἰδωλολατρείαν), γ) αἰσθητικὸν (θαυμασμὸς ἁρμονίας τοῦ σύμπαντος καὶ τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τῆς Φύσεως, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ὠραίου σχήματος, χρώματος καὶ ἤχου) ἢ καὶ δ) αἰσθησιακὸν (κυριαρχία τῆς ἡδονῆς ὑπὸ παντοίας μορφάς, πρωτίστως γεννητικῆς ὁρμῆς εἰς τὴν μέθην τῶν ἐνστίκτων, ὡς τὰ Διονύσια καὶ τὰ φρυγικὰ —Κυβέλεια — ὄργια, ε) καὶ κοινωνικὸν ταξικὸν (θρησκεία τῶν ΒΡΑΧΜΑ).

Ὅλα αὐτὰ τὰ περιεχόμενα προτρέχουν τῆς λατρείας τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν κτῆμα καὶ ἔκφρασιν ἰδεαλιστικὴν ἢ ὑλιστικὴν καὶ ὅλα ταῦτα ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς μίαν ἀνωτάτην ὑπαρκτὴν ἢ φανταστικὴν δύναμιν.

Διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην αἰτίαν ὁ ἀνθρωπος ὑποτάσσεται καὶ ἀκολουθεῖ μίαν ἰδέαν (προφητείαν), ἢ ἓνα ρεῦμα (ἠθικῆς διδασκαλίας) διότι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ κηδεμονεῦται ἀπὸ κάτι τὸ ὁποῖον εἰκάζει ἢ τὸ αἰσθάνεται ὅτι τοῦ προσφέρει προστασίαν.

Ὁ ἀνθρωπος ἦτο, εἶναι καὶ θὰ εἶναι, μὲ ὅλας τὰς ἐπιστημονικὰς θωρακίσεις ἐναντίον τοῦ φυσικοῦ ἢ ὑπερφυσικοῦ κακοῦ, τὸ ἀσθενέστερον τῶν ὄντων τῆς Φύσεως ἂν καὶ πεπρωκισμένον καὶ στολισμένον μὲ πνευματικὰς δυνατότητας αἱ ὁποῖαι καλύπτουν προστατευτικὰ τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὸ εὐθραυστον τῆς φύσεώς του. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ ἀνθρωπος ἀπέκτρησεν σκιάν μόνον συνειδήσεως τῆς ἀδυναμίας του, δηλ. ἐσυνειδητοποιήσεν ὅτι τὸ ἰσοζύγιον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντος ἀποβαίνει πρὸς ζῆμίαν τοῦ ὄντος, ὁ ἀνθρωπος ἤρχισεν νὰ «λατρεύη», δηλ. νὰ ἐκφράζῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὴν ἐξάρτισίν του ἀπὸ τοῦ ὄρατοῦ ἢ καὶ ἀοράτου περιβάλλοντος. Ἡ ὑποτυπώδης συνειδήσις καὶ ἡ λογικὴ τοῦ πλέον ἀδυνάτου τῶν ὄντων, τὸ ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὑπάρχει καὶ τοιοῦτον περιβάλλον, ἀόρατον μὲν ἀλλὰ πλήρες τραματικῆς δυνατότητος, περιβάλλον τὸ ὁποῖον ἐξήσχη ἐπ' αὐτοῦ ὄχι μόνον δέος ἀλλὰ καὶ «γοητείαν». Αὐτὴ ἡ τελευταία δηλ. ἡ γοητεία τοῦ Ἄγνωστου ἐπὶ τοῦ ἀποκτήσαντος συνειδήσιν πρωτογόνου ἀνθρώπου, τοῦ ἐπιβαλλομένου ἐν τῷ ζωϊκῷ βασιλείῳ, ὄχι διὰ τῆς ρώμης του ἀλλὰ διὰ τῶν διανοητικῶν του ἰκανοτήτων. τὸν ἔκαμε νὰ ἀτενίσῃ ὄχι μόνον γύρω του, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἔγκατα τῶν οὐρανῶν ἀπὸ ὅπου ἤρχοντο ὄχι μόνον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ ἀλλὰ καὶ φῶς καὶ γαλήνη καὶ αἰθριάζοντος οὐρανοῦ προιονίζοντος καὶ ἡρεμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ταλαιπωρημένου ὄντος.

Πολλοὶ ἦσαν καὶ εἶναι οἱ ἐντυπωσιασθέντες ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν νέων ἰκάρων τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς καὶ Ρωσικῆς τεχνολογίας, οἱ ὁποῖοι ἀψηφούντες τὰ ἀπρόοπτα τοῦ διαστήματος διεύρυνον τὰ ὅρια τῆς Γνώσεως τοῦ Ἀνθρώπου. Καὶ ἐφάνη ὅτι ὁ ἀνθρωπος ἤρχισεν νὰ ἐκτιμᾷ πέραν ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν ἀοριστίαν τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀπτήν ἀντικειμενικότητα τῶν τριῶν βασικῶν στοιχείων τοῦ μακροκόσμου, δηλ. τοῦ χώρου, τῆς ὕλης καὶ τοῦ χρόνου, ἀποτελούντων ἐν ἀχωρίστῳ συνδυασμῷ τὸ Ἄπειρον ἐν κινήσει, τὴν τριάδα τοῦ σύμπαντος, διότι «ὑπαρξίς» ἐν τῷ μικρῷ καὶ μακροκόσμῳ προϋποθέτει τὸν παλμὸν ἢ τὴν κίνησιν. Ἡ ἀκίνησις δὲν ὑπάρχει καὶ εἶναι κάτι τὸ μὴ διαλεκτικὸν καὶ διότι ὁ χώρος δηλ. ὁ περιέχων καὶ τὸ περιεχόμενον, δηλ. ἡ ὕλη ἐν κινήσει καὶ ὁ χρόνος εἶναι παραλλαγαὶ τῆς ἰδίας πραγματικότητος αἱ ὁποῖαι δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ δροῦν ἀνεξάρτητα τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου, παρὰ μόνον ἐν ἁρμονικῇ καὶ ἀπολύτῳ συμποσίᾳ καὶ ὑποκειμένη ἐἰς τὴν αὐτὴν οἰκονομίαν τῆς Φύσεως τοῦ ἀπείρου, τῆς μόνης αὐτοκυβερνήτου ἀνευ ἀρχῆς καὶ τέλους ὄντοτης.

Καὶ ἐνόμισεν ὁ ἀνθρωπος —ὁ πάντα ὑπερόπτης— ὅτι πατῶν ἐπὶ τῆς σελήνης ἢ καὶ ἐγγίζων τὰ ἀπώτερα τοῦ ὑλικῆ ἀπείρου ἔλυσε καὶ τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώ-

που, του ατόμου, του όντος και ότι θα δαμάσκη και θα κατευθύνη με την εφύφιαν του το γίγνεσθαί του. Ἀλλά όσον και άν προσπαθεί και όσον περισσότερο στρέμματα άγνοίας κατορθώσει ο άνθρωπος να αποχερσώση, πάντα θα μείνη κάτω το άνεξιχνίαστον, κάτω το όποσον θα του ένθυμίξη ότι αι δυνατότητές του θα κινοϋνται πάντα μεταξύ Α και Υ δηλ. θα του απομείνη και το Ω το όποσον είναι άπρόσιτον, είναι άνέφικτον εις τον ανθρώπινον νοϋν ότι το Ω παραμείνει εκτός των αισθήσεων της αντίληψως της γνώσεώς μας και γενικά των δυνατοτήτων μας. Διότι ο «γνωστικισμός» του ανθρώπου δέν είναι μαθηματικώς άνεξάντλητος.

Ένομίσθη ότι ή φυσική και ή χημεία και άπασαι αι θετικαι επιστήμαι όμοϋ θα κατορθώσουν να εξηγήσουν τα πάντα, την αδυναμίαν μας επί του Γιγνώσκειν των αιτιών της πρώτης εκκινήσεως της ζωής και σκεπτομένης ύλης, ότι ή οίησις του ανθρώπου ήτο και είναι άνευ όριων και εφαινετο ότι τα πάντα θα έλύοντο διά της άνθρωπίνης λογικής και ότι ο άνθρωπος έχει άπεριορίστου δυνατότητας γνώσεως, ότι δέν ύπήρχε τίποτε το άδιανόητον έν τή πλαισίφ του φυσικού του άνθρώπου. Παρερμηνεύοντας αναφέρω ότι ο επιχειρήσας να διασπάση το μυστικόν του Ω με δλην την πολυμάθειάν του περι τα της φυσικής, της άστρονομίας και της «συμπαντολογίας» διά των νέων νόμων του, ο Ίουδαίος EINSTEIN δέν άπεμακρύνθη ούτε στιγμήν άπό την διδασκαλίαν της Παλαιάς Διαθήκης. Η άδημονία του και ή άναγνωρισθείσα ύπ' αύτου του ίδιου άνικανότης να έμβαθύνη πέραν του άπτοϋ των πραγμάτων, τον έρέθιζον και τον παρώτρυνον να αναζητᾶ εις την άρμονίαν των τεσσάρων χορδών του βιολιού, την όδόν προσεγγίσεώς του, του μετά τον φυσικόν άοράτου κόσμου, πηγήν γαλήνης και αϊθριότητος, ικανοποιήσεως και ψυχικής άναπαύσεως. Τι άλλο θέλει ο άνθρωπος;

Όχι διά της επιστήμης του κατώρθωσε να «μεταρσιωθῆ», αλλά διά της μουσικής, διά της άρμονίας των ήχων και να διανοιξη τους δρόμους προς την ύστάτην των γνώσεων, δηλ. Γνώσις διά της διανοητικής και αισθητικῆς άπολαύσεως. Έκεινο το όποσον δέν κατώρθωνε να γνωρίζη, το διαισθάνετο και το θεαίρει ως μόνην όντότητα (Δημιουργός ή TONNANT). Εις όλίγαξδέ, έλαχίστας στιγμάς αισθητικῆς άπολαύσεως της μουσικής, συνετελείτο ή συνάντησις του ανθρώπινου μετά του θεϊκού. Με όλας τας βαθείας τομάς αι όποσαι έγέγοντο μέχρι σήμερα εις την άνθρωπίνην άγνοιαν περί της Φύσεως με την «εξάϋλωνσι της ύλης», διά της διασπάσεώς της μέχρι έλαχίστων άοράτων σωματιδίων και διοχετεύσεως ύψηλών επιπέδων και μεγάλων ποσοτήτων ένεργείας, με την υπερνίκησιν της έλλεως των οϋρανίων σωματιών και του άθαροϋς των γηίνων άντικειμένων εις το διάστημα, ή επιστήμη έπλουτίσθη με επιτεύγματα τα όποια μόλις πρό έκατό έτων δέν θα τα είχε φαντασθῆ ένας JULES VERN τολμηρότερος του γνωστου πρωτοτύπου.

Όλοι οι μεγάλοι θεωρητικοί του Έλληνικού πνευματικού πολιτισμού ήσαν όχι μόνον επιστήμονες περι τα φυσικομαθηματικά, περι τα άνθρώπινα και τα οϋράνια αλλά και θεολόγοι, συνδυάζοντες την επιστήμην με την περι Θεόν φιλοσοφίαν και την προς αύτους λατρείαν, προσφέροντες θυσίας ένώπιον κοινών πανδήμων και οικογενειακών βωμῶν. Οι σοφοί της Έλλάδος ήσαν φιλόσοφοι, θεολόγοι, μαθηματικοί, ήθοπλάσται, γεωμέτραι και έρευνηται των οϋρανών.

Η επιστήμη και αι ώραιαι τέχναι όφείλουν πολλά εις το θρησκευτικόν αίσθημα όπως τουτο είναι αναπόσπαστον άπό την ιστορίαν του έλληνισμού, έκτοτε και μέχρι σήμερα.

Διά το μέλλον του αισθήματος τούτου δέν έχω καμμίαν άμφιβολίαν ότι θα επιζήση άφου θα έχη ύποστή την κάθαρσίν του άπό τα κατάλοιπα των τόσων δεισιδαιμονιών και συμφεροντολογικῶν παραχαράξεων διαφόρων εκμεταλλευτών. Και άν ποτέ αι εκκλησΐαι θα κλείσουν τας θύρας των και θα κατεδαφισθούν οι βωμοί και αι ίεραί τράπεζαι, τότε οι άνθρωποι θα εκκλησιάζονται εις άνοικτους χώρους ή εις

αιθούσας συναυλιῶν γὰρ νὰ ζήσουν τὴν πίστιν τοὺς ἐν σιγῇ καὶ κατανύξῃ, ἀκούοντες καὶ ἀνάλογον μουσικὴν δημιουργοῦσα τὸ ἀνάλογον περιβάλλον διὰ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίαν τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερον ἡ μουσικὴ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν αὐλόν, εἰς τὸ κύμβαλον καὶ τὴν λύραν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Δαυὶδ, ἀλλ' ἀποδίδει γενναϊόδωρα τὴν μουσικὴν τῶν Ἑλλυσίων κήπων καὶ τῶν Μακαρίων νήσων.

Ε΄.

Κατὰ τοὺς μεγαλυτέρους φιλοσόφους ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, συνταυτίζεται μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἁρμονίας, τῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς εἰρήνης, ὀδηγοῦσαι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ἐξαγάγουσαι αὐτὸν ἀπὸ τὰ λιμνάζοντα νερά τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ψυχικῆς καταπτώσεως.

Ἡ Πίστις μᾶς λέγει ἐκεῖνο τὸ ὅποιον αἱ αἰσθήσεις δὲν μᾶς ἀποκαλύπτουν. Ἡ Πίστις αἰωρεῖται ἄνω τῶν αἰσθήσεων ἀλλ' ὄχι ἐναντίον τούτων. Δὲν μπορούμε ν' ἀποφανθοῦμε ὅτι ὑπάρχει Θεὸς μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἢ πράγματος, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζομεν τὰ τῆς Φύσεώς του. Ἡ ὁδὸς διὰ τῆς ὁποίας πλησιάζομεν τὸν Θεὸν ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸν BLAISE PASCAL εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ λέγει ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ μπορούμε νὰ ἀπαιτήσωμεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν κατὰ τρόπον ὠφέλιμον δι' ἡμᾶς. Ἄνευ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς καταντᾷ θῆμα τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀθλιότητος. Ἡ καρδιά εἶναι ἐκεῖνη ἢ ὁποία συνειδητοποιεῖ τὸν Θεὸν καὶ ὄχι ἡ λογικὴ, εἶναι δηλ. ἓνας «ἀντιδιανοητιστῆς» καὶ ὁπαδὸς τῆς θρησκείας μὲ βάσιν τὴν Πίστιν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἑβραῖος BARUH SPINOZA, ὁ γυρίσας τὴν πλάτην του πρὸς τὴν συναγωγήν, λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πᾶσα καὶ μόνη ἀρχὴ κι' ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν, τὴν ἰδίαν δομὴν τοῦ σύμπαντος. Εἰς τὸ Ε' θεώρημά του λέγει ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνον Θεός, ἐπειδὴ ὑπάρχει μία μόνον Φύσις καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν μπορούν νὰ ὑπάρχουν περισσότερες Φύσεις μὲ τὰς ἰδίας ἀπεράντους ιδιότητας.

Ὁ μονοθεϊσμὸς ἀπετέλεσε νίκην τῆς λογικῆς, συμπέρασμα ἐνὸς λογικοῦ συστήματος εἰς τὸ ὅποιον ἔφτασαν οἱ Ἕλληνες εἰδωλολάτραι, ἀρχίζων μὲ τὸν Εὐενοφάνην καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ μεταδίδοντάς τον εἰς τοὺς Χριστιανούς. Τῶν Ἑλλήνων ἀκολουθοῦν οἱ Ρωμαῖοι μονοθεῖσται (CICERO, SENECA) καὶ πολλοὶ ἐλληνίζοντες ἀνατολίται. Ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ περὶ Θεοῦ ὡς εἰς νέος Πλάτων. Τὸ ἴδιον καὶ οἱ νεοπλατωνικοὶ Πλούταρχος, Πορφύριος, Ὀριγένης, Ἀπολλώνιος, Πλωτῖνος, ὁ Πρόκλος, ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος, ὁ SEXTUS EMPIRICUS, ὁ Ποσειδώνιος τῆς Ἀπαμείας, ὁ Φίλων ὁ Ἑβραῖος.

Τὸν Θεὸν μπορούμε μόνον νὰ τὸν σκεφθοῦμε, νὰ τὸν λογικευθοῦμε ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ τὸν συλλάβομεν ὅπως κάθε ἀπτό πρᾶγμα διότι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι νὰ ἔχωμεν τὴν εἰκόνα καὶ ἄλλο πρᾶγμα εἶναι νὰ ἔχωμεν τὴν ἰδέαν περὶ ἐνὸς γεωμετρικοῦ σχήματος. Ὁ SPINOZA λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κάτι τοῦ ὁποίου ὁ ρόλος εἶναι νὰ ὑπάρχει ὑπεράνω τῶν ὑπολογισμῶν καὶ ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων καλῶν ἢ κακῶν.

Τῶν ἰδίων ἰδεῶν ἐμφοροῦνται ὁ αἰσθησιακὸς καὶ ἐμπειρικὸς JOHN LOCKE, ὁ GOTTFRIED WILHELM LEIBNITZ, ὁ VOLTAIRE, ὁ IMMANUEL KANT (1724—1804), ὁ ὁποῖος τοποθετεῖ τὸν Θεὸν ὡς κορωνίδα τῶν πράξεών μας καὶ ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχει δι' ἡμᾶς μία ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ διὰ τῆς ὁποίας εἰσχωροῦμε μέχρι ἐκεῖ ἔπου ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν δύναται νὰ λύσει τὴν ἀπορίαν μας. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πλήρες εὐφυίας καὶ θελήσεως ὄν.

Κατὰ τὸν SCEILLGN FR. GUILLAUNE (1775—1854) ἐὰν ἡ φιλοσοφία συλ-

λαμβάνει την ιδέαν περί Θεού, τότε αἱ ὥραιαι τέχναι εἶναι ἰδίως ὁ Θεὸς καὶ προσθέτομεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ἡ Μουσικὴ εἶναι Θεῖον πρᾶγμα.

Καὶ ὁ Γάλλος CLAUDE BERNARD, ἐξαιρετὸν ἐπιστημονικὸν πνεῦμα καὶ ἰδρυτὴς τῆς φυσιολογίας καὶ ἐμπειρικῆς ἰατρικῆς, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἰσότιμος μὲ τὸν προϋπάρχοντα νόμον ἐν τῇ Φύσει. Τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως ἦτο καὶ ὁ CHEVREUL, μέλος τῆς Ἀκαδημίας ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, λέγων ὅτι ἡ ἁρμονία τῆς Φύσεως διέπεται ὄχι μόνον ἀπὸ τοῦς νόμους τῆς οὐρανοῦ μηχανικῆς καὶ τῶν μοριακῶν φαινομένων ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦς νόμους τῆς ζώσης ὑπάρξεως καὶ δὲν πιστεύει ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀποτελέσματα τῆς τύχης. Ὁ δὲ χημικὸς WURTZ λέγει ὅτι ἂν καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ὑφῆν τοῦ κόσμου καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν φυσικῶν φαινομένων, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔχει ἑὸν ρόλον καὶ ὑποτάξει τὰ πάντα «εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἀρχῶν». Ὁ ἴδιος ὁ Μέγας φυσιολόγος DARWIN CH, τὸν ὁποῖον μερικοὶ ἢ περισσότεροι τὸν κατηγοροῦσαν ὡς ἄθεον καὶ ἀντίχριστον δὲν παρεδέχτο ὅτι τὸ ἄπειρον καὶ θαυμαστὸν σύμπαν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς τυφλῆς καὶ εὐφυοῦς ἀρχῆς. Ὁ δὲ LAMARCK ἔλεγεν ὅτι ἡ Φύσις εἶναι προῖόν τῆς παντοδυναμίου καὶ ἀνευ ὀρίων θελήσεως τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀφοῦ ἡ ἀνθρωπότης «ἐθεοποίησεν ἀνθρώπους» ὅπως τὸν CAIUS, JULIUS, CAESAR, τὸν TIBERIUS DRUSUS, CLAUDIUS, τὸν VESPASIANUS καὶ ἄλλους EJUSDEM FARINAE, διατί νὰ μὴ λατρεύωμεν καὶ νὰ σεβώμεθα τὸν καλὸν καὶ ἀγαθόν, τὸν ἀναμάρτητον καὶ αἱμορραγοῦντα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ Χριστόν; Ὁ ἔλληγισμὸς, παντοτεινὸς εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἐπικράθηται τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ ὁποῖου εἶναι διδάσκαλος καὶ θεωρητικὸς. Ὁ Ἅγιος μάρτυς Στέφανος ἦτο Ἑλληγ, ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο ἐμπεποτισμένος μὲ τὴν Ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ἡ ἰκανότης του, καταπληκτικῆς διανοητικῆς συλλήψεως, ἀπέτέλεσε τὴν πρώτην ὄθησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα. Κατὰ τὸν ST. CHAMBERLAIN, βλῆ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ πρωῒμου καὶ ἀργότερον Χριστιανισμοῦ ἦτο Ἑλληνικὴ.

Εἰς τὸν κόσμον τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἡ ιδέα περὶ Θεοῦ ἀποβαίνει ἡ «πρῶτη ἀρχή» καὶ βασικὸν ἐπιχειρήμα εἰς τὴν διαδικασίαν καὶ τὴν ἰκανότητα τῆς Γνώσεως, ὅπως ἀργότερον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Λόγος ἀπέτέλεσε τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς νέας θρησκείας καὶ τὸ μόνον μέσον προσδιορισμοῦ καὶ κατανοήσεως τῶν σχέσεών μας μὲ τὴν Θεότητα.

Εἴτε ἀνήγον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰδαιλιστῶν οἱ Ἑλληγες, εἴτε εἰς τὸ τάγμα τῶν ὀλιστῶν, ὅλοι ἐπραγματεύοντο περὶ τῆς ιδέας, περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἐντελῶς διάφορον παρὰ ἐκείνης τοῦ ὕψους.

Ἄλλ' ὄχι μόνον οἱ φιλοσοφοῦντες περὶ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλοσοφοῦντες περὶ τὴν φύσιν ἄλλοτε καὶ σήμερον ἀνεύρισκον καὶ ἀνεκάλυπτον τὴν Θεότητα παντοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς γράμμασι ἐκεῖ ὅπου ἡ βλῆ δονεῖται ἀπὸ ἐνστικτα καὶ αἰσθημάτων καὶ διανόησιν, ὅπου δημιουργοῦνται συνεχῶς ἀπὸ σπόρους καὶ συντρίμματα ἀλυσσίδες ἀπὸ νέους καὶ ἀπειρους κόσμους, ἐκεῖ ὅπου ἡ ζωὴ συναντᾶται μὲ τὸν θάνατον διὰ τὴν ἰκότης τὸ ἐνστικτον τῆς συνεχείας καὶ διαρκείας καὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ζωῆς, ἐκεῖ ὅπου ἡ Θεότης ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ὀρθολογιστικῆς διαλεκτικῆς ἢ διὰ ἐμπράκτου θρησκευτικῆς λατρείας.

ΣΤ'.

Εἰς τὸ μὴ δημοσιευθὲν ἀκόμη, ἀλλὰ κατασχεθὲν ἔργον μου «ΤΟ ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ» πραγματεύομαι, μεταξὺ ἄλλων, καὶ περὶ τῆς λεγομένης «ἀρχῆς τῶν ἀρχῶν» μεταφραζομένης εἰς τὴν Γαλλικὴν μὲ τὸν ὄρον LE PRINCIPE PRIMAIRE. Δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλως πῶς, διότι ἡ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων μᾶς ὀδη-

γει εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μόνης ἐναλλασσομένης ἀλλὰ καὶ ἀφθάρτου πραγματικότητος, τῆς Θεότητος τὴν ὁποῖαν τὴν ζῶ ὅταν διερωτῶμαι, πόθεν τὸ χρῶμα καὶ τὸ ἄρωμα ἐνὸς τριανταφύλλου, πόθεν ἡ ἔμπνευσις ἐνὸς ἀδιαφεύστου ἀπὸ τὸν χρόνον καλλιτέχνου, πόθεν ἡ ψυχικὴ ἀνάτασις ἐνὸς ἥρωος ἢ ἐνὸς μάρτυρος διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἀνθρώπου;

Ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ὕλιστῶν, εἶχον ὡς βάσιν ἢ καὶ κατευθυντήριον ἰδέαν τὴν τοῦ Θεοῦ πραγματικότητα, ἀπορρέουσαν ἀπὸ μίαν ὀρθολογιστικὴν καὶ πρακτικὴν ἐκτίμησιν τοῦ ζητήματος, τοῦ ἐποίου ὁ ἔσχατος ὑπολογισμὸς καὶ σκοπὸς ἦτο καὶ παραμένει ἡ τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία. Τοῦτο ὠδήγησεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ συναισθηματικὴν Θεογνωσίαν. Ὁ Θεὸς τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο καρπὸς παραισθήσεων καὶ ὀπτασιῶν, ἀλλ' ἀποτέλεσμα συλλογισμοῦ διὰ τὰ ἀποδείξουν τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ μίαν ἀρχὴν τῆς ὁποίας εἴμεθα ὑποτελεῖς, ἡμεῖς τὰ ἀνίσχυρα ὄντα καὶ ὅπου κατὰ τὰ φαινόμενα καὶ τὴν λογικὴν ὅλα τὰ γήινα καὶ τὰ οὐράνια ἔχουν καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος των. Διότι ἄλλο ὁ λελογικευμένος Θεὸς τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλο ὁ Θεὸς τοῦ Μωϋσέως.

Ἡ διὰ τῆς φαντασίας Θεογνωσία τῶν Ἑλλήνων, αὐτῶν τῶν ὕμνησάντων τοὺς Θεοὺς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τῆς Φυλῆς καὶ τῶν ὕμνησάντων κατόπιν τὴν Τριαδικὴν Θεότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέτελεσεν ἡρωικὴν δοκιμασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ διὰ τὰ ἀποδείξῃ τὸ μὴ ἀποδεικνύμενον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπτά, ἀλλὰ τοῦ πηγάζοντος ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ ἰδίου τοῦ δημιουργήματός του.

Ἡ Ὀρησκεία τοῦ λελογικευμένου Θεοῦ, ἀνήκει εἰς μειονότητα ἀνθρώπων, ἐνῶ ἡ Ὀρησκεία τῶν μαζῶν, εἶναι συναισθηματικὸν παράγωγον. Οἱ μὲν πρῶτοι σκέπτονται, συλλογίζονται, λογικεύονται καὶ πιστεύουν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι οἱ περισσότεροι λατρεύουν καὶ προσέρχονται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μετὰ «πίστεως καὶ ἀγάπης» καὶ προσφέρουν ἀφιερῶματα πρὸς τὸν Πανάγαθον Θεόν. Οἱ μὲν ἐκτιμοῦν τὴν εὐφύϊαν ὡς πρωταρχικὸν προσὸν τῆς Θεότητος ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ἄνθρωποι συμμερίζονται διὰ τὰ λογικεύονται καὶ τὰ ὑπερνικήσουν τὸ ἀδιαπέραστον καὶ τὴν σκιερότητα τῆς ὕλης, οἱ δὲ ἀρκοῦνται νὰ μὴ φιλοσοφοῦν ἀλλὰ νὰ αἰσθάνονται τὴν Θεότητα ὡς προστάτην καὶ καθοδηγητὴν των, εἰς τὴν ἐπίπνον καὶ οὐκ ὀλίγας φορές μαρτυρικὴν διαδρομὴν των ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, εἰς τῶν μεγάλων «ἐμπνευσμένων» τοῦ Ἑλληνισμοῦ (EDEUARD SCHURE: LES PRENDS INIHES) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀνήκουν εἰς τὴν τῶν λελογικευθέντων ἀριστοκρατείαν, ἐνῶ τὰ πλῆθη εἶχον τὴν Ὀρησκείαν των μὲ μίαν ὀλόκληρον ἱεραρχίαν Θεῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, καλῶν καὶ κακῶν, ἐναρέτων καὶ ἐλαττωματικῶν.

Ἡ ἰδέα τοῦ Πλάτωνος περὶ Θεοῦ ἦτο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης ἢ ὁποία ταυτίζεται μετὰ τὴν ἰδέαν τοῦ ὠραίου, μετὰ τὸν Δημιουργόν, τὸν Παιητὴν καὶ Πατέρα πάντων δηλ. τῶν ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν, κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας (πῶς νὰ μὴ εἶναι ὁ Πλάτων πρόδρομος τοῦ Χριστιανισμοῦ;). Ὁ Θεὸς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ἐγγενὴς τῆς Φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς Φύσεως ἐν γένει, ἀφοῦ εἶναι «πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν». Ἡ ἰδέα περὶ Θεοῦ ὅπως καὶ ἡ ἰδέα περὶ χώρου καὶ χρόνου ἦτο κάτι τὸ αὐθόρμητον καὶ εἶναι ἐπέκεινα τῆς αὐτῆς Φύσεως, εἶναι ὁ νοούμενος Θεὸς τῶν φιλοσόφων τῆς Ἐνοράσεως καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως.

Ἐντὶ ἐπιλόγου εἰς αὐτὴν τὴν ταπεινὴν φιλοσοφικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐνοιῶν τοῦ παρόντος δοκιμίου δὲν ἔχω νὰ προσθέσω παρὰ μόνον μερικὰ λόγια: Ἐραγε θὰ δυνηθοῦν ὁ χυδαῖος ὕλισμὸς τῆς ἐποχῆς τὴν ὁποῖαν διανύομεν, ὁ σκληρὸς πραγματισμὸς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς αἰσθησιασμὸς νὰ προσφέρουν τὸν ἀνθρωπῶν τὴν πολυπόθητον εἰς αὐτὸν εὐδαιμονίαν; Ἀμφιβάλλω διὰ τοῦτο. Καὶ τότε; Δὲν μᾶς ἀπομένει παρὰ μόνον ἡ περαιτέρω Γνώσις, ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Πίστις εἰς τὰ ἀνώτερα καὶ ἡθικὰ κελεύσματα τῶν ἐμπνευσμένων ἀνθρωπιστῶν ὄλων τῶν ἐποχῶν.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ

(διήγημα)

Και στη μέση μιᾶς ἐρημιᾶς ἀπὸ τέφρα καὶ πορφυρίτη, εἶδαμε τὸν κυνηγὸ νὰ κάθεται μόνος του καὶ τὸ ἀκύμαντο χρῶμα τῶν μαλλιῶν του νὰ λάμπει τὴν ἄπνοια καὶ τὴ σιγή.

Ἡ ἀψίδα ἦταν ψηλά: Ἐνα σκοτεινὸ τόξο τ' οὐρανοῦ ἦταν. Ἡ ἀκατόκητη χώρα τῶν ἄστρων καὶ τὸ βουβό, ἀσυντέλεστο φῶς.

Ὅταν ὁ κυνηγὸς σηκώθηκε ὄρθιος κι ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ, ν' ἀφανίζεται ἀπ' τὴν ἄκρη τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀπόστασης, εἶδαμε τὴ θάλασσα τεράστια κι ἀκαταμέτρητη, ὀλισθηρὴ ὅπως τὸ ξίφος, ν' ἀπλώνεται παντοῦ· χίμαιρα λευκὴ κι ἀνείπωτο.

Ἐρχόταν ἀργά. Ἀπὸ κάποια ἱστορία παλιὰ καὶ ξεθωριασμένη. Κι ἔβρεχε ἦσυχια στὴν πεδιάδα. Καὶ δὲν ξέραμε ποιὸς ἦταν. Ἴσως, ἦταν ἐκεῖνος: Ὁ πρῶτος. Ὁ ξεχασμένος. Ἀπ' τὸ βορρᾶ ἢ τὸ νότο, τὴν ἔρημη στέππα ἢ τὸν ἀνήσυχο κάμπο. Ἐκεῖνος θὰ ἦταν. Ὁ χαμένος κυνηγός, ποῦ φάνηκε ξαφνικά, ἐκεῖ ποῦ καθόμαστε ὅλοι, μέσα στὴ σπηλιά, καὶ κοιτούσαμε τὸ ποτάμι.

Εἶχε πολλὴ σιωπὴ τὸ ποτάμι. Καὶ δὲ μιλούσαμε. Κουρασμένοι ἀπ' τὴν ὁδοπορία, θολοὶ καὶ νοτιομένοι, περιμέναμε ἦσυχια νὰ σταματήσῃ ἢ βροχή. Καὶ πέρασε κοντά μας. Ἐξω ἀπ' τὴ σπηλιά. Καὶ μιᾶς κοίταξε. Μιᾶς κοίταξε προσεχτικά. Ἀλλά, δὲ στάθηκε νὰ μιᾶς γνωρίσει. Καὶ σάμπως νὰ μὴν ἔβλεπε. Ἦταν παράξενα ἐκεῖνα τὰ μάτια του. Μακρινὰ. Ἀσάλευτα. Γεμάτα εἰκόνες καὶ λέξεις νεκρές, ποῦ δὲν μπορούσαμε νὰ καταλάβουμε.

Σηκωθήκαμε, ἀμέσως, καὶ τοῦ φωνάξαμε νὰ σταθεῖ. Καὶ δὲ μιᾶς ἄκουσε. Συνέχισε νὰ προχωρεῖ ἀργά, κάτω ἀπ' τὸ σκορπισμένα φύλλα καὶ τὶς ὀξυές, ὥσπου χάθηκε τὸ ἴδιο ξαφνικὰ κι ἀπρόοπτα. Ὅπως εἶχε φανεῖ. Μέσα στὴν αὔρα τοῦ βορρᾶ ἢ τοῦ νότου, τῆς ἔρημης στέππας ἢ τοῦ ἀνήσυχου κάμπου.

Προσέξαμε, τότε, ὅτι πάνω ἀπ' τὸ ποτάμι, φτερούγιζε ἓνα μεγάλο κάτασπρο πουλί. Ἐνας κύκνος. Καὶ στίς ὄχθες, τὴν ἴδια στιγμή, ἦταν πολλὲς ψάθινες καλύβες κλειστές. Χωρὶς παράθυρα καὶ θύρες. Ἡ βροχὴ εἶχε σταματήσει. Καὶ βλέπαμε ὅλοι ἐκεῖνες τὶς ψάθινες καλύβες, ποῦ ἦταν σφραγισμένες κι ἔρημες καὶ τυφλές.

Ἀπλώνονταν ἀνακατεμένες παντοῦ, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, καὶ μιὰ λήθη κίτρινη, ἓνας καπνὸς παλιὸς καὶ γερασμένος ἀνέβαινε, ὀλοένα, καὶ τὶς ἦσκιωνε. Στὸ βάθος, ἄρχιζαν οἱ ἀλλεπάλληλες ὀροσειρές· ὕγρες κι ἀκίνητες, συμπαγεῖς κι ἀπόκρημνες. Πιὸ πέρα, δὲν ὑπῆρχε ἄλλο. Οἱ ὀροσειρές δὲ σταματοῦσαν. Συνεχίζονταν τὸ ἴδιο ἀπροσπέλαστες· τὸ ἴδιο ἀτέλειωτες.

Γυρίσαμε πίσω φοβισμένοι. Καὶ εἶδαμε, τότε, δίχτυα καὶ σκάλες ἀπὸ ρίζες, αἰῶρες καὶ ἀσκιά νεροῦ, τόξα καὶ βέλη σκουριασμένα, ἄδεια καλάθια νὰ κρέμονται ἀπ' τὶς ψάθινες καλύβες.

Καὶ στὴ μέση μιᾶς ἐρημιᾶς ἀπὸ λιβάδια γυμνὰ καὶ τέφρα, ἐκεῖ ποῦ τὰ χρώματα ὅλο ἔσβηναν καὶ τὸ φῶς δὲν εἶχε ὄνομα, εἶδαμε τὸν κυνηγὸ νὰ κάθεται μόνος του, ἀσάλευτος, καὶ νὰ κοιτάζει ἐπίμονα τὴν ἀψίδα μακριά.

Δὲν εἶπαμε λέξη. Ἔσταζε ἀπὸ ψηλά, ἀπ' τὴν κορφὴ τῆς σπηλιάς, καὶ

τὸ παιδί ἦταν γυμνό· παραγμένος μὲ ὄχρα καὶ κάρβουνο στὴν πέτρα. Εἶχε τὸ χέρι του ἀπλωμένο κι ἔμοιαζε νὰ τρέχει. Ἦσως, γιὰ νὰ κυνηγήσει πεταλοῦδες ἢ νὰ κόψει παπαροῦνες. Πεταλοῦδες καὶ παπαροῦνες δὲν ὑπῆρχαν ἐκεῖ. Ὁ βράχος ἦταν λείος· ἡ σπηλιὰ γυμνή. Ἔσταζε ἀπὸ ψηλὰ καὶ τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ ἀπόμεινε μετέωρο. Ἄδειο. Καὶ μήτε, τοῦτο τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ, θὰ μπορούσε ποτέ του νὰ κόψει παπαροῦνες. Μέσα στὴν ἀρχαία ζωγραφιά, ὅλα εἶχαν τελειώσει ἀπὸ χρόνια. Ὁ κῆπος ἦταν ἔρημος καὶ τὰ δέντρα δὲν εἶχαν φύλλα.

Τότε, μίλησε ὁ ἀρχαιολόγος. Εἶπε:

— Ἐκεῖνες οἱ παλιές νύχτες, οἱ νύχτες τοῦ πρώτου χειμῶνα, ἦταν σκοτεινές καὶ παγωμένες. Ἡ φωτιά δὲν ἔφτανε ὡς τὰ χαράματα· τὸ σκοτάδι σκέπαζε τὴ γῆ καὶ τὸ νερό. Ὁ κυνηγὸς κρύωνε καὶ φοβόταν πολὺ. Δὲν ἤξερε· δὲν καταλάβαινε πολλά. Καὶ ζωγράφιζε μικρὰ παιδιὰ στὰ τοιχώματα τῆς σπηλιάς.

Τὸν κοιτάξαμε μὲ ἀπορία.

— Πρόκειται γιὰ προϊστορική ἀνθρωποθυσία, μᾶς ἐξήγησε ἀμέσως. Αὐτὸ τὸ παιδί, τὸ ἔκαψαν μισοζώντανο οἱ γονεῖς του καὶ τὸ ζωγράφισαν, ὕστερα, γιὰ νὰ συγκινήσουν τὸ πνεῦμα τῆς φωτιᾶς.

Σηκώσαμε τὸ κεφάλι μας ψηλά. Πρὸς τὴ ζωγραφιά. Τὸ παιδί ἦταν ἐκεῖ. Μέσα στὸν ἔρημο κῆπο του. Στὰ δέντρα ποὺ δὲν εἶχαν φύλλα. Κι ἔτρεχε. Ἔτρεχε πάντα μοναχό του, ἀπλώνοντας τὸ ἄδειο χέρι του.

— Ἄπ' ὅ,τι ξέρουμε, ἡ τελετὴ ἦταν φοβερή, συνέχισε ὁ ἀρχαιολόγος. Κρατοῦσαν τὸ παιδί ἀκίνητο, στὸ ἔδαφος ἢ πάνω σὲ κάποιο βράχο, κι ὁ πατέρας του τὸ χτυποῦσε δυνατὰ στὸ κεφάλι, μ' ἓνα χοντρὸ ξύλο ἢ μὲ τίς γροθιές του, ὥσπου τὸ παιδί νὰ ζαλιοτεῖ καὶ νὰ μὴν ἀντιστέκεται καθόλου. Ὑστερα, τὸ πετοῦσαν ἀμέσως, μισοζώντανο, σὲ μιὰ μεγάλη φωτιά, ποὺ τὴν εἶχαν ἀνάψει γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, στὸ κέντρο τῆς σπηλιάς. Ὅταν τὸ παιδί καιγόταν τελείως, μάζευαν μὲ προσοχὴ τὴ στάχτη του καὶ τὴ σκόρπιζαν σὲ ὅλη τὴ σπηλιά, φωνάζοντας καὶ χειρονομώντας, ταυτόχρονα, ὅσο πὸ δυνατὰ μπορούσαν. Στὸ τέλος, ἐκεῖνος ποὺ εἶχε τὸν πρώτο λόγο στὴν τελετή, ὁ μάγος, δηλαδή, ποὺ τίς περισσότερες φορὲς ἦταν ὁ ἴδιος ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ, ἔπαιρνε κάρβουνο καὶ κόκκινο κῶμα καὶ ζωγράφιζε τὸ καμῆνο παιδί του στὸ τοίχωμα τῆς σπηλιάς. Πίστευαν, ἔτσι, ὅτι τὸ παντοδύναμο πνεῦμα τῆς φωτιᾶς, θὰ ἦταν πάντα μαζί τους καὶ οἱ νύχτες λιγότερο σκοτεινές καὶ παγωμένες.

Ὁ ἀρχαιολόγος στάθηκε λίγο. Δὲν ἔβρεχε στὴν πεδιάδα. Καὶ τίποτε δὲν ἀκουγόταν. Ἄπ' τὸ ποτάμι καὶ τίς ὄχθες μόνο, ἀνέβαινε ἦσους, ἀργά, ἢ σκοτεινὴ λήθη τοῦ παλιοῦ, τοῦ βυθισμένου καιροῦ. Ἐκεῖνος ὁ παράξενος ὑγρὸς καπνός, ποὺ ἔμοιαζε πάχνη πρῶνι καὶ χιόνι.

— Χιλιάδες χρόνια! Ξαναμίλησε ὁ ἀρχαιολόγος. Χιλιάδες! Μὰ τώρα, τὰ βλέπω καθαρὰ. Καὶ δὲν ξέρω πῶς. Ὅλα κινοῦνται κι ἀναταράζονται σὲ τούτη τὴν παγωμένη σπηλιά. Κι ὁ ἦχος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ βαθιά, σ' ἀγγίζει καὶ σὲ σπαράζει. Ὁ πατέρας εἶν' ἐδῶ: Μπροστά μας. Ὁρθιος καὶ γυμνός. Καὶ χτυπάει τὸ παιδί του στὸ κεφάλι. Τὸ χτυπάει δυνατὰ γιὰ νὰ σωπάσει. Καὶ τὸ παιδί του κλαίει καὶ παρακαλεῖ τὴ μάνα του νὰ τὸ βοηθήσει. Κι ἡ μάνα του δὲν ἀκούει. Δὲν ξέρει. Δὲν καταλαβαίνει καὶ πολλὰ ἢ δύστυχη. Φοβᾶται μόνο. Καὶ ρίχνει, συνέχεια, ξύλα στὴ φωτιά.

Σώπασε. Καὶ δὲ μίλησε, πιά, ὁ ἀρχαιολόγος. Ὁ Κ. πῆρε, τότε, τὴν κιθάρα του κι ἄρχισε νὰ παίζει σιγά. Κι ἔγιναν ὅλα πολὺ λυπημένα ἐκεῖ πέρα. Ἡ κιθάρα, τὸ τραγούδι, τὸ ποτάμι, τὸ παιδί, ὁ κυνηγός, οἱ λεῦκες, τὸ

ποτάμι... Καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τί νὰ προσθέσει. Νιώθαμε ἄδειοι καὶ στενοχωρημένοι ὅλοι. Καὶ πέρασε ὥρα πολλή. Καὶ ἡ βροχὴ ἄρχισε νὰ πέφτει τὸ ἴδιο γυμνὴ κι ἔρημη.

— Θυμᾶμαι, τώρα, ἐκεῖνον τὸ λωτό, εἶπα κάποτε μόνος μου. Βρίσκειται σὲ κάποια σπηλιά, στὴν Αἴγυπτο, δίπλα στὸ Νεῖλο. Καλύπτει τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς σπηλιάς καὶ εἶναι σὰ νὰ φυτρώνει ἀπ' τὴν ἴδια τὴν πέτρα. Τόσον ἀληθινὸς μοιάζει. Αὐτὸς ὁ λωτός, εἶναι πανάρχαιος. Κανεὶς δὲν ξέρει πότε καὶ ποιὸς τὸν ζωγράφισε. Καὶ μήτε κανεὶς μπορεῖ νὰ μάθει πολλὰ πράγματα. Οἱ ντόπιοι ἀποφεύγουν νὰ μιλοῦν καὶ νὰ πληροφοροῦν τὴν σπηλιά. Φοβοῦνται πὼς εἶναι μαγεμένη. Καθὼς λένε, ὅταν ἔρχεται ἡ ἀνοιξὴ στὸ Νεῖλο, αὐτὸς ὁ ζωγραφισμένος λωτός ἀνθίζει καὶ ἡ σπηλιά γεμίζει φῶς.

Ἐνας κεραυνὸς φώτισε ὅλη τὴν πεδιάδα. Ἡ βροχὴ ἄρχισε νὰ δυναμώνει. Σκοτείνιασε πολὺ. Μαζευτήκαμε στὸ βάθος τῆς σπηλιάς κι ἀνάψαμε φωτιά. Καθήσαμε γύρω τῆς. Ὁ Κ. πῆρε, ξανά, τὴν κιθάρα του καὶ τραγούδησε. Καὶ ἦρθε ἡ ἀκρογιαλιὰ μπροστὰ μας λευκὴ κι ἀνέγγιχτη. Γεμάτη ἀλιόσαχνη κι ἄφωνα πουλιά.

Σὲ λίγο, εἶχαμε ὅλοι χαθεῖ. Καὶ δὲν ξέρω ποῦ. Οἱ πλαγιὲς ἦταν παγωμένες καὶ κατηφορικές. Κι ἐγὼ ἔπεφτα καὶ δὲν μποροῦσα νὰ κρατηθῶ. Κι ἔβλεπα γέφυρες μεγάλες νὰ ταξιθεύουν ψηλά, ἐπάνω ἀπὸ λίμνες λαμπερές. Κι ἔβλεπα πολιτείες ἄγνωστες· μινარέδες καὶ θόλους νὰ καίγονται καὶ νὰ βουλιάζουν. Καὶ σκόνη πολλὴ νὰ αἰωρεῖται παντοῦ. Σπίτια ξεκομμένα ἔβλεπα· μοναχικά, ἀκατοίκητα, μὲ τὰ παράθυρά τους ὀρθάνοιχτα.

Ὅταν ὅλα τοῦτα ἤσυχασαν, ἐγὼ βρέθηκα πάλι μόνος. Καὶ κίνησα λίγο τὸ χέρι μου ἀδέξια, γιατί φοβόμουν καὶ κρύωνα. Ἀλλά, κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε. Μονάχα, ἐκεῖ πού περίμενα κι ἀποροῦσα, ἀνοιξε, ξαφνικά, μιὰ μεγάλη θύρα. Ἀπὸ σκαλισμένον ἔβενο κι ὀρεῖχαλκο. Καὶ εἶδα, τότε τὸν πατέρα Ἰάκωβο, τὸ γέροντα μοναχὸ πού ἦταν χρόνια πεθαμένος, νὰ κάθεται ξανά στὴν πολυθρόνα του καὶ νὰ προσεύχεται συνέχεια. Φοροῦσε τὸ μαῦρο ράσο του καὶ δὲν εἶχε οὔτε χέρια οὔτε πόδια. Καὶ ἦταν, ἐκεῖνο τὸ δωμάτιο, τεράστιο καὶ μισοφωτισμένο. Κι ὁ πατὴρ Ἰάκωβος, ὁ πεθαμένος μοναχός, ἦταν πάντα ἐκεῖ, στὴ μέση του, κατάμαυρος καὶ δίχως ἄκρα. Καὶ μουρμούριζε, συνέχεια, λόγια καὶ προσευχὲς ἀτέλειωτες, πού δὲν μποροῦσα νὰ καταλάβω. Τρόμαξα πολὺ καὶ θέλησα νὰ τοῦ μιλήσω. Μὰ δὲν πρόλαβα. Τὴν ἴδια στιγμὴ, ὁ Κ. ἄφησε τὴν κιθάρα του καὶ ζύπνησα ἰδρωμένος.

— Δοιπόν; ρώτησε κάποτε ἡ Ἄννα.

Αὐτὸς ἀνακάτεψε λίγο τὴ φωτιά καὶ κοίταξε τὴν πεδιάδα.

— Ὑστερα, πέρασαν οἱ τρεῖς πολεμιστές, εἶπεν ἀμέσως. Ὁ Νὸρ ὁ σκοτεινὸς πού ἔριχνε τὸ τσεκούρι του ἑκατὸ βήματα μακριά, χωρὶς νὰ λαθεύει στὸ σημάδι του ποτέ. Ὁ Ἥλ ὁ μονόφθαλμος πού μποροῦσε νὰ κολυμπᾷει ὀλόκληρη μέρα, φορώντας τὴν πανοπλία του καὶ κρατώντας ἔξω ἀπ' τὸ νερὸ τὸ βαρὺ του ἀκόντιο. Καὶ ὁ Θέλμος μὲ τὸ πανίσχυρο ἀτσάλινο τόξο του, πού κανεὶς ἄλλος δὲν μποροῦσε νὰ τεντώσει. Γι' αὐτὸν τὸ Θέλμο, ἕνας παλιὸς θρύλος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι δὲν ἦταν μόνον ξακουστὸς πολεμιστής· μὰ καὶ θαυμαστὸς ζωγράφος - χαρακτής, πού τοῦ ἄρεσε νὰ ζωγραφίζει ἐλάφια καὶ πουλιὰ σὲ πιθάρια καὶ σπηλιές.

Στάθηκε λίγο. Καὶ σὰ νὰ τὸν βασάνιζε κάτι. Ἐστρεψε τὸ κεφάλι του πρὸς τὶς ὄροσειρές καὶ συνέχισε:

— Ὁ καιρὸς, ὅμως, εἶναι ξεχασμένος πιά. Τὰ βήματα ἔχουν βουλιάξει στὴν ἄμμο. Κι ὁ ἄνεμος, ὅταν κατεβαίνει ἀπὸ ψηλά, κατεβαίνει μόνος του καὶ γεμάτος στάχτη. Δὲν ξέρουμε πὼς ἐνιωθε, ὅταν ζωγράφιζε ὁ Θέλμος. Τί

κοιτούσε και τί ἔψαχνε νὰ βρεῖ. Καὶ μπορούμε, μόνο, νὰ ὄνειρευτοῦμε, ὅτι θὰ πέθανε κάποιο ἀπόγεμα ἔρημος, ἐκεῖ πού τέλειωνε τὸ πιθάρι του καὶ χάρδενε τὸν κύκνο του. Γιὰ τὶς τελευταῖες στιγμές του, ὅ,τι καὶ νὰ φανταστοῦμε, δὲν πρόκειται νὰ μᾶς βοηθήσει. Μᾶς λείπουν τὰ κυριότερα. Μᾶς λείπει, προπάντων, αὐτὸς ὁ ἴδιος: Ὁ Θέλωμος μὲ τὸ βαρὺ του ἀκόντιο καὶ τὰ μακριὰ μαλλιά του. Καὶ μέσα στὶς ὑποθέσεις καὶ στὰ ὄνειρα, αἰωρεῖται ὁμίχλη πολλή. Περνοῦν εἰκόνες καὶ χρώματα παράξενα: ἴσκιοι πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεδιαλύνει εὐκόλα. Δὲν ξέρουμε πολλά. Οὔτε ἂν ἡ θύρα του ἦταν κλειστή, τὴν ὥρα πού ξεψυχοῦσε μοναχός του: οὔτε ἂν περνοῦσαν πουλιὰ στὸν οὐρανό, οὔτε ἂν ἦταν χειρῶνας κι ἔβρεχε στὴ λίμνη.

Ἦρθε κοντὰ μας. Ἔκανε μερικὰ βήματα. Ξαναστάθηκε στὸ ἄνοιγμα τῆς σπηλιάς. Συνέχισε:

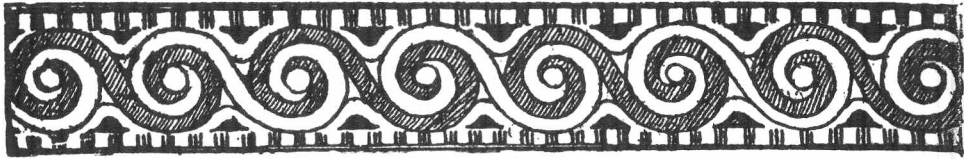
— Δὲν ξέρουμε πολλά. Ἡ μουσικὴ τοῦ παλιοῦ καιροῦ εἶναι πάντα μελαγχολικὴ κι ἀξεδιάλυτη: γεράτη ἀθέριστα στάχυα πού δὲ σαλεύουν πιά. Κι ἓνα μεγάλο ἡλιοτρόπιο λάμπει μέσα στὸ χαμένο δειλινό. Ἄν προσέξεις καλά, ὅταν πέφτει τὸ φῶς, τὴν ἀκοῦς αὐτὴ τὴν κιθάρα. Ἄκοῦς τὸν ἀπόμακρο ἦχο τῆς νὰ οκαρφαλώνει σὲ πλαγιὰς ἔρημες: νὰ περνᾶ χαράδρες σκοτεινές, λιβάδια κίτρινα καὶ ποτάμια γέρικα καὶ βυθισμένα. Τὴν ἀκοῦς αὐτὴν τὴ μουσικὴ: μὰ δὲν μπορεῖς νὰ ἴδεις τὸν κιθαριστή. Στέκεσαι λίγο μέσα στὴν ἀρχαία σπηλιά: ἀγγίζεις τὶς ἀδέξιες γραμμὲς στὴν πέτρα: τὸ γυμνὸ παιδί πού τρέχει χρόνια μοναχό του: ἀγγίζεις λίγο τὸ ἄδειο χέρι που: βλέπεις τὸ ἐλάφι ἀνήσυχο στὴν πέτρα: τὸ βίσιωνα βλέπεις νὰ ὀρθώνει τὴν παγωμένη χαιτή του: χαϊδεύεις λίγο τὰ ἴχνη τοῦ ληρομνημένου χειριοῦ: τὴ σκορπισμένη γύρη του καὶ ὄνειρεύεσαι. Καὶ δὲν ξέρεις κι ἐσύ. Καὶ φοβᾶσαι. Καὶ μπορεῖ ὁ Θέλωμος, ὁ πολεμιστὴς μὲ τὸ βαρὺ ἀκόντιο καὶ τὰ μακριὰ μαλλιά του, νὰ ἔγειρε μόνος του. Ἦουχος. Δίχως φωνές. Νὰ κοίταξε τὴ λίμνη του γιὰ τελευταία φορὰ καὶ ν' ἀπόμεινε ἀκίνητος, ἐνῶ ὁ κύκνος του, ἓνα κατάλευκο πουλί τοῦ πρωϊνοῦ, πάγωνε ἀπάνω στὸ πῆλινο πιθάρι του.

— Κάποιο φλάουτο παλιό: βυθισμένο μέσα στὸ ἀκύματο, τὸ σκοτεινὸ χρῶμα τῶν καιρῶν, εἶπε σιγὰ ὁ Κ. καὶ πῆρε τὴν κιθάρα του.

ΕΦΥΓΕΣ

Ἔφυγες, μὰ ἐγὼ σὲ βλέπω νὰ φωσφορίζεις
 μέσα στὶς ὕμνωδιες τῶν ὑμεναίων.
 Κρίνε τῆς παραμυθίας,
 κρυσταλλωμένε λαρυγγισμὲ πού φτερούγισες
 μέσ' ἀπὸ τὸ στεναγμὸ τοῦ ἀηδονιοῦ,
 ἄστρο τῆς γοητείας τῶν αἰώνιων παλμῶν,
 ἔφυγες χωρὶς νὰ λεκιάσει
 ὁ κίτρινος ὕπερος
 τὴ λευκάδα τῶν λογισμῶν σου.
 Σὰν πνοὴ ἔαρινῆς ἀνάδυσης,
 σὰν λίκνισμα τοῦ κυμάτου
 στὸ κοχύλι τοῦ πανδαμάτορα -
 νὰ σταλάζει τὸ ἄρωμα τοῦ λόγου σου
 ἀπὸ τὰ μύχια κοιτάσματα τῆς καλοσύνης,
 νὰ φυοῦν στὰ μαλλιά σου οἱ ἄριες
 τῶν παραδείσιων στοχασμῶν.

Π Ρ Ο Π Ε Ρ Τ Ι Ο Υ

(Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια: ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ)

Η ΤΡΙΤΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στήν ἐλεγεία αὐτὴ ὁ Προπέρτιος, τοῦ ὁποῖου ἐορτάζονταί, σ' ὅλη τὴν πνευματικὴ Εὐρώπη, τὰ 2.000 ἔτη ἀπὸ τὸ θάνατό του (15 π.Χ.—1985), ὑμνεῖ τὸ κάλλος τῆς ἀγαπημένης του Κυνθίας. Ὁ ποιητὴς κατέχεται, θὰ ἔλεγε κανεῖς, ἀπὸ ἔνθετο ἔμπνευση. Ἡ Κυνθία δὲν εἶναι κοινὴ θνητὴ. Μετὰ τὸν Προπέρτιο θὰ τὴν ἀπαγάγει, ὅπωςδὴποτε, ὁ Δίας. "Ἄν ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ἔγινε γιὰ τὴν ὠραία Ἑλένη τῆς Σπάρτης, παρόμοιος πόλεμος θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐκραγεῖ καὶ γιὰ τὴν Κυνθία. "Ἄν ἕνας ζωγράφος ἀπεικόνιζε τὴ μορφή της, ὁ πίνακας αὐτὸς θὰ κατακτούσε τοὺς θνητοὺς ὅλης τῆς γῆς, σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση. "Ἄλλωστε δὲν εἶναι ὁ πρῶτος — λέγει ὁ ποιητὴς — ποὺ σαγηνεύθηκε ἀπὸ τὸ κάλλος μιᾶς γυναικάς. Ἡμίθεοι καὶ ἥρωες τῶν μυθικῶν ἐποχῶν δὲν εἶχαν κι' αὐτοὶ ὑποκύψει στὸ κάλλος περιφίμων γυναικῶν; Ὁ Προπέρτιος εἶναι ἐδῶ, ὅπως σημειώσαμε ἤδη, περιπαθὴς καὶ οἰστηλατημένος. Μιὰ ἐρωτικὴ «φρενίτιδα», θὰ ἔλεγε κανεῖς, διαποτίζει τοὺς στίχους του. Ὡστόσο παρ' ὅλα αὐτά, παρ' ὅλες τὶς ὑπερβολές, δὲν παύει νὰ γοητεύει καὶ νὰ συγκινεῖ καὶ τὸ σημερινὸ ἀναγνώστη. Αὐτὸ ἄλλωστε, εἶναι καὶ τὸ προνόμιο τῶν μεγάλων ποιητῶν. Εἶναι πάντοτε ἐπίκαιροι καὶ σύγχρονοι.

ΤΡΙΤΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

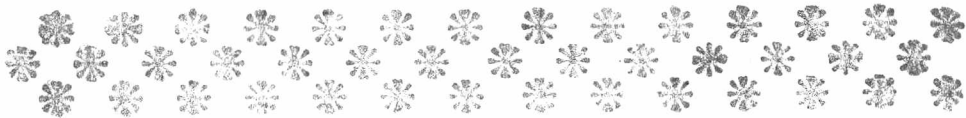
«QVI NULLUM TIDI DICEBAS IAM POSSE NOCERE...»

Θαρροῦσες τὸν ἑαυτὸν σου ἀπρόσβλητον, ἰδοῦ, ὅμως τώρα
ποῦ κατρακύλησες! Κατάπεσε ἡ ὑπεροφία σου ἡ τόση!
Οὐδὲ ἓνα μῆνα, δύσμοιρε, ἤρεμος κἂν δὲν ἤμπορεῖς νὰ μείνεις
καὶ σ' ἄλλο βιβλίον δεῦτερο σπεύδεις τὸν πόνο σου νὰ κλείσεις.
Στὴ θάλασσα θάταν δυνατὸν ποτὲ ἓνα ψάρι νὰ ἐπιζῆσει
ἢ θὰ συνήθιζε ποτὲ ὁ ἀγριόχοιρος τῆς θάλασσας τὸ κῦμα
ἢ θὰ μπορούσα ἐγὼ ποτὲ σὲ σοβαρὸς νὰ ἐπιδοθῶ μελέτες;
Μῆτε τὸ κάλλος της, τοῦ δέρματος ἢ λάμψη ἀκόμη μῆτε,
γοήτευσαν ἐμὲ (κρίνοι πλέον λαμπροὶ ἀπ' τὴν Κυνθία
εἶναι ἄγνωστοι: Τῆς Μαισιτίας τὸ χιόνι ἄς φανταστῆς σμιγμένο
μὲ τὸ ἄλικο τῆς Ἰβηρίας καὶ ρόδα ἀνάμικτα μὲ γάλα).
Δὲν εἶναι ἡ κόμμωση, δὲν εἶναι ἡ κόμη της ποὺ ἴδιο κῦμα
κατρακυλάει στὸν μαρμαρένιο αὐχένα της· δὲν εἶναι ἡ φλόγα
τῶν πανωραίων ματιῶν της — ὅμοια μὲ τ' ἄστρα — δὲν εἶναι ἡ φλόγα
τῆς Ἀραβίας τὰ μεταξωτὰ ποὺ στὴν Κυνθία χαρίζουν λάμψη.
Δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ θέληγτρα τὸ πάθος μου γι' αὐτὴ ποὺ ἐξάπτουν.
Ἡ χάρη ἢ ἐξαισία ποὺ ἀποπνέει δλόκληρη μ' αἰχμαλωτίζει,
αὐτὴ καὶ μόνη. Ἀπ' τὸ συμπόσιο, ὅταν φεύγει, θαρρῶ, ἴδια ἢ Ἀριάνα
πῶς ὀδηγεῖ χορὸ Βακχίδων. Ναι, τὴ λύρα της σὰν κρούει
κι' ἄσματα μέλπει αἰολικά, ὅταν τὶς Μοῦσες καὶ τὴν Ἀγανίπην
ἀνταμιλλᾶται, ὅταν ὑποχρεώνει τὴν ἀρχαία Κορίννα
γ' ἀποσυρθεῖ, ἐγὼ μεθῶ. Θαρρῶ, ὅταν γεννήθῃ ὁ Ἔρως

«Ὑπέροχη» τὴν ἔχρισε — φταρνίστη τρεῖς φορές ὡς λέγουν. —
 Τὰ σὺράνια δῶρα αὐτὰ θεῶν κληροδοτήματα εἶναι·
 δὲν τὰ χρωσπᾶς καθόλου στή μητέρα σου· νὰ τὸ πιστέψεις
 πρέπει· ὅμοια δῶρα δὲν κληροδοτοῦν ποτὲ οἱ θνητοὶ στὰ τέκνα.
 Ἦρθες στή γῆ τῶν Ῥωμαίων γυναικῶν ἢ δόξα γιὰ νὰ γίνεις
 καὶ ἡ πρώτη Ῥωμαία θὰ εἶσαι εὐὸ τοῦ Δία πού μοιρασθεῖς τὴν κλίνη.
 Ὁμόκλινη θνητοῦ καθὼς ἐγὼ δὲν πρόκειται νὰ μείνεις
 παντοτεινά. Πρῶτη φορά μὲ τὴν Ἑλένη καὶ κατοπιν
 μὲ σένα — δευτέρη φορά — στή γῆς τὸ κάλλος ἐπεφάνη.
 Εἶναι λοιπὸν παράδοξο πού φλέγομαι γιὰ σένα; Ὁραῖο δὲν εἶναι
 ἡ Τροία γιὰ τὴν Ἑλένη πού ἐρειπώθηκε; Ἐαυροῦσες
 παράδοξο ἕνας πόλεμος κάτω ἀπ' τὰ τεῖχη τῆς Περσῆς
 γιὰ μὰ γυναῖκα — ὥστόσο τώρα δὲν ἐκπλήσσεσαι καθόλου!
 Ὁ Πάρι ἦσαν σοφὸς καὶ σὺ Μενέλαε. Παντοῦθε ὁ ἕνας
 ἀναζητοῦσε τὴν γυναῖκα του καὶ τὴν ἀπόκρυβε ὁ ἄλλος.
 Εἶναι τὸ κάλλος τῆς περιλαμπρο πού θᾶξιζε ὁ Ἀχιλλέας ὁ ἴδιος
 γιὰ τὴν Κυνθία νᾶχυνε τὸ αἷμα του. Καὶ ὁ Πρίαμος
 καὶ μάχη ἀκόμη ἀνήλεη γι' αὐτὸ τὸ ἐξαισιο πλάσμα.
 Ἄν ἤθελε κανεῖς τοὺς παλαιοὺς ζωγράφους νὰ σκιάσει
 ὡς πρότυπο ἄς ἔχει τὴν Κυνθία. Τὸν πίνακά του ἄς περιφέρει
 σ' ἀνατολή καὶ δύση· εὐθὺς θ' ἀναφλεγοῦν καὶ ἡ μιά καὶ ἡ ἄλλη.
 Ἄς μείνω κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς· κι' ἂν ἴσως ὑποκύψω
 σ' ἄλλην γυναῖκα — ὁ θάνατος ἄς ἔρθει τιμωρὸς ἀμείσως.
 Ἀρνιέται ὁ ταῦρος τὸ ζυγὸ τοῦ ἀρότρου στὴν ἀρχή· ὥστόσο
 πειθήμιος, ὑποτακτικὸς, μὲ τὸν καιρὸ, κι' αὐτὸς θὰ γίνει.
 Ἀπειθαρχοὶ εἶναι οἱ νέοι στὴν ἀρχή· ὅμως κι' αὐτοὶ λυγίζου
 σὲ λίγο κι' εἶναι ἔτοιμοι τὰ πάντα δουρικὰ νὰ ὑποφέρουν.
 Μὲ ἀλυσίδες εὐτελεῖς δεσμεύθηκε ὁ Μελάμποδας ὁ μάντις
 μὲ τὴ μομφή· ὅτι ἔκλεψε τίς ἀγελάδες τοῦ Ἰφίλου.
 Λοιπὸν· Δὲν τὸν παρότρυνε τὸ κέρδος ἀλλὰ ὁ πόθος μόνο
 ὁ ἔρωτάς του ὁ φλογερὸς γιὰ τὴν ὠραία Περὼ γιὰ ἐκεῖνη
 πού σύζυγός του θὰ στεφθεῖ σὲ λίγο στοῦ Ἀμυθάωνα τὸ δῶμα.

ΣΧΟΛΙΑ

Κ ο ρ ί ν α : ἀπὸ τὴν Τανάγρα τῆς Βοιωτίας, περιώνυμη ποιήτρια, σύγχρονη τοῦ Πιν-
 δάρου (500 περίπου π.Χ.). — Μ α ι ο τ ί α : περιοχὴ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. — Ἀ ρ ι ἄ ν α :
 μυθικὴ χορεύτρια καὶ αἰοιδός. — Ἀ γ α ν ἰ π π η : Νύμφη ὁμώνυμης πηγῆς τῆς Βοιωτίας.
 — Μ ε λ ἄ μ π ο υ ς : Γιὸς τοῦ Ἀμυθάωνος, περίφημος μάντις καὶ θεραπευτής.

ΜΑΡΙΑΣ ΔΕΔΕ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Στα κείμενά του ο Παπαδιαμάντης, παρεμβάλλει με έντυπωσιακή συχνότητα ξενόγλωσσες φράσεις. Τις περισσότερες φορές, γραμμένες με έλληνικούς χαρακτήρες χωρίς να άπουσιάζουν και οί λατινικοί κάποτε. Με έλληνικούς γράφει κατά κανόνα όσα λέγονται από τους άλλόγλωσσους ήρωές του, ενώ, έντελώς φυσικά άλλωστε, χρησιμοποιεί την σωστή τους γραφή, όταν πρόκειται για φράσεις ή λέξεις — λεγόμενα, για να έκφράσει σωστά και με άκριβεια κάποια του σκέψη που βρήκε πώς έχει καλά διατυπωθεί σε άλλη γλώσσα.

Συνολικά οί ξενόγλωσσες αυτές άναφορές, είναι σε δέκα γλώσσες ενώ ύπάρχει επίσης παράλληλα και ό "Έλληνας που δέν μπορεί από κάποιο φυσικό λόγο, να μιλήσει τη γλώσσα του με την σωστή προφορά. "Έτσι έχουμε: 'Αραβικά, 'Αρβανίτικα, 'Αγγλικά, Βλάχικα (Νιούνα), Γαλλικά, 'Εβραϊκά, 'Ιταλικά, Λατινικά, Σλαβικά, Τουρκικά.

"Όλες αυτές τις γλώσσες τις παρεμβάλλει για έξής κυρίως λόγους: 1) Για να δώσει καθαρή και ζωντανή την ταυτότητα του ήρωα στο διάλογο με την ίδια του την άκριβή έκφραση, τον τόνο του, την πνευματικότητά του στον σωστό της βαθμό. Αυτός είναι και ό συχνότερος λόγος. 2) Για έναν άμεσο ή έμμεσο χαρακτηρισμό κάποιου ξένου ή άκριβέστερα ξενόγλωσσου κάποτε και άν είναι "Έλληνας φυλετικά και κυρίως άν είναι άπόλυτα άφομοιωμένος με τον έλληνισμό.

Μεταφέρουμε σχεδόν όλες τις ξενόγλωσσες αυτές παρεμβολές. Λιγώτερο θα άναφερθούν οί 'Αρβανίτικες διότι άκριβώς επειδή έχουν γενικώτερη σημασία και είναι πραγματικά και για πολλά σημαντικές, μάς άπασχόλησαν σε ειδική μελέτη - άνακοίνωση που άρχικά διαβάστηκε στο Β' Διεθνές Συνέδριο Θεσσαλικών Σπουδών και μετά δημοσιεύτηκε στο περ. «Σκιαθός» άρ. 37 1985. Σημειώνεται πώς χρησιμοποιήθηκαν οί τρεις τόμοι της 'Εταιρείας 'Ελληνικών 'Εκδόσεων με έπιμέλεια του Μιχαήλ Περάνθη με τον τίτλο Παπαδιαμάντη "Απαντα για τά άποσπάσματα που παρουσιάζονται. 'Αναφέρονται οί τίτλοι τών κειμένων και ή σελίδα με τον τόμο.

ΑΓΓΛΙΚΑ

'Η Σταχτομαζώστρα, Β' 28: . . . 'Από την 'Αμερικήν. Τότε θα είναι άγγλικό. Και ταότα λέγων προσεπάθη να συλλαβίση τας λέξεις TEN POUNDS STERLIG άς έφερε χειρογράφους ή έπιταγή.

2) Χριστούγεννα, Ζ' 540: . . . τά κατ' έτος έκδιδόμενα CHRISTMAS NUMBERS, τά έκτακτα δηλαδή φυλλάδια τών εικονογραφημένων περιοδικών. . .

3) Ταξειδι - Βαπόρι - Ρωμείο Γ' 591: . . . 'Αλλ' ό μηχανικός ό γουρλωμάτης, όλοξούριστος και κοκκινοπρόσωπος θα του έρριπτε τρομερόν βλέμμα Γ κ ο ν τ ε μ Χ ο υ ο λ ' ς δ' μ ε λ.

6) Και δεικνών σοι όπίσω την σιδηράν λιπόδη όλισθηράν κλίμακα Φ ο υ λ λ σ τ η μ.

ΑΡΑΒΙΚΑ (ΑΡΑΠΙΚΑ)

‘Ο Κακόμης Α’ 296: ... Τσίτσι, φάτσι, γκίνε».

Σημειώνεται πώς αναγράφονται σαν δείγμα της πολυγλωσσίας του Κακόμη.

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ

Παραπέμπουμε σε περ. «Σκιάθος» ως άνω. (Υπάρχουν στα διηγήματα: ‘Η Βλαχοπούλα, Το Θαύμα της Καισαριανής, αλλά ακόμη ‘Ο ‘Επιτάφιος εν τοῖς χωρίοις, ‘Η Φόνισσα).

ΒΛΑΧΙΚΑ — ΝΤΟΥΝΑ (ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ)

‘Ο Κακόμης Α’ 296 «άλτρος κάθος κονταρέμους».

Σημειώνεται πώς κι’ αυτά αναγράφονται για ὅποιο λόγο τ’ Ἀραβικά.

ΕΒΡΑΪΚΑ

‘Ο Κακόμης Α’ 296: «Γιὰ τάλε μιά μαξούρα».

Σημείωση ὅπως ἄνωτέρω.

2) ‘Αη μου Γιώργη Γ’ 56: ... Τί λέγει τὸ ἱερὸν Βιβλίον; Κι ἀβὶ θε ἀμι νάδζαβοῦνι, θ’ Ἀδωνάι ἄ-ἀσπένι. ‘Ο πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με.

ΓΑΛΛΙΚΑ

1) Μιά Ψυχή Α’ 492... Καὶ ἡ μήτηρ δὲν ἔπαυε νὰ κλαίῃ βλέπουσιν τὴν κανδήλαν ταύτην, ἥτις συχνά, με ὄλην τὴν συχνὴν προσθήκην ἐλαίου ἔφθινε καὶ ἔτρεμεν ἐτοιμὴν νὰ σβύσῃ καὶ ἄφηνε τὸν ἦχον ἐκείνον τὸν ἀπερίγραπτον τὸν ὅποιον με στοναχὴν ψυχῆς βασανιζομένης ἀναμνησκουσα τὸν γλυκὸν καὶ θρησκευτικὸν στίχον τοῦ Λαμαρτίνου: COMME LA LAMPE D’ OR PENDUE A SONAUTELE JE CHANTERAI POUR LUI JUSQU’ ACE QUI ME BRISE.

2) ‘Η Σταχτομαζώστρα Β’ 30: ... Εἶναι σίγουρος παρὰς, ἀρζὰν κοντὰν σοῦ λέγω.

3) ‘Εξοχικὴ Λαμπρὴ Β’ 154: ... Γλυκεῖαν καὶ κατανοκτικὴν Ἀνάστασιν ἐν μέσω τῶν ἀνθούτων δένδρων ὑπὸ ἐλαφρᾶς αὔρας σειομένων εὐωδῶν θάμνων καὶ τῶν λευκῶν ἀνθέων τῆς ἀγραμπελιᾶς «VEEIGE ODORANT DU PRI- NTEMPS».

4) Τραγούδια τοῦ Θεοῦ Β’ 299: ... ‘Η Ρηνούλα ἐστράφη πρὸς τὴν μικρὰν καὶ τῆς εἶπεν ἀπλῶς με τὸν τρόπον καὶ τὸ βλέμμα ποῦ ἤξερεν «FAUT PAS PLEVRER». Δὲν πρέπει νὰ κλαῖς.

5) Τὰ Ρόδιον Ἀκρογιάλια Β’ 588: ... Λοιπὸν μίαν νεαρὰ καλόγρια λευκὴ ὡς κρῖνος. . . μοῦ ἔλεγεν ἐπὶ ἡμέρας. . . «Βούζ ἀλλέ κομμουνιέ», . . . «Νο μαντάμ» τῆς ἀπεκρινόμεν ἀνελιπῶς ἐγώ. . . «Μαι πουργουά ντον». . . Μήπως καλόγρια τῆς ἀγάπης δὲν ἦτο κι’ αὐτὴ, SOEUR DE LA SHARITE.

6) Θρησκευτικὸ Ἐκκλησιαστικὸν Γ’ 540: ... Ὀλόκληρον φιλολογίαν ἀποτελοῦσι τὰ λεγόμενα CONTE DE NOEL.

7) Θρησκευτικὰ Ἐκκλησιαστικὰ Γ’ 566: ... Θὰ εἶπῃ ὅτι ἴσως ὁ Γάλλος δημοσιογράφος ἔρριπτε ταῦτα εἰς τὴν δημοσιότητα A TITRE DE CURIOSITE εἰς τὸ φιλόκαινον καὶ πολυπράγμον τοῦ παρισινοῦ κοινοῦ ἀποβλέπων μάλλον.

ΙΤΑΛΙΚΑ

1) Φιλόστοργοι Α' 539: 'Η κυρά Πράπω είχε συχνά ιταλίδες νοικάρισσες άλλ' όμως δὲν είχε κατοθώσει ποτὲ νὰ μάθη ἄλλην λέξιν ἀπὸ τὸ στόμα των εἰμὴ π ἄ ν ε καὶ ν τ α ν ἄ ρ ο καὶ ἄ μ ὀ ρ ε καὶ ἦτο μακρὰ ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίζη καὶ ρωμαϊκά ἀκόμη τί σημαίνει μ π ἄ σ τ α.

2) 'Ο Κοσμολαΐτης Α' 572: 'Ο κύρ Μικέλης ὁ Βάλθης ἐντόπιος νοικοκύρης... —'Υπομονὴ καὶ φόρτσα γινάτι τοῦ ἔλεγε... τοῦ ἐξήγησεν ὅτι «γινάτι» δὲν σημαίνει ὁ ρ γ ἠ ἀλλὰ θ υ μ ὀ ρ ς, ὅτι ἀδύνατον νὰ ἔχη κανεὶς τὴν ὑπεμονὴν ἂν δὲν ἔχη «φόρτσα γινάτι», δηλαδὴ ἰσχυρὸν θυμόν.

2) 'Ο 'Αντίκυπος τοῦ Νοῦ Α' 615—626: 'Εσύχναζον καὶ τινες 'Ιταλοί... σιμὰ εἰς τούτους εἰς γέρων παλαιὸς Κερκυραῖος... ἐμίση τρομερὰ τοὺς «φλάρους». Οἱ ἄλλοι θλάσφημοι ὑβρίζονται μὲ τὸ DIO CONE καὶ DIO PORCO... τὸν ἐμνημόνευον ἀπλῶς διὰ τῆς φράσεως JUELLO EBREO, ἐκεῖνος ὁ 'Εβραῖος... Εἶχεν εἶπει ὅτι οὗτος ἦτο Λέχος, οὔτε κὰν 'Εβραῖος σωστὸς UN BASTARDO EBREO... 'Ο Μπάρμπα Νιόνιος ἠρώτησεν πονηρῶς τὸν Σαββατῖνον... Ντουγκοῦε ἀμικό... τρατάρεις σήμερα, θ) σ. 628:... Σάλθο, ντόθε θάι, φώναζε ὁ 'Ιταλός, Ντὸ μίο οὔνα μάνο (ποῦ πᾶς, δὸς' μοι χεῖρα βοηθείας). Μὰ Σάλθο... οὐν πόκο ἀσσιστάντσα (ὀλίγην βοήθειαν)... Μὰ δὲν κατάλαβες ἀκόμα... νὸν ἄϊ καπίτο... Νὸν τσ' ἀσσιστάντσα μὰ σικουράντσα (Δὲν ἔχει βοήθειαν ἔχει ἀσφάλειαν)... Α κόζα θολέτε... μὰ κουέλι ἐμπρέι νὸν σὶ μάντζα (Δύτοί οἱ 'Εβραῖοι δὲν τρώγονται).

3) Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο Β' 44: 'Ο ἱερεὺς ἐπρόφερον οὕτως τοὺς ὄρους: SOPRA NENTO, SOTTO BENTO, θ) σ. 48: 'Εχετε τίποτε πράγματα νὰ σᾶς κουβαλήσω γιὰ νάμαστε α - α σ ἔ ν ι ο ς... Νὰ εἴμαστε α - π ρ ὶ ν τ ο παπά... κι ἐσεῖς νὰ εἴστε εἴσαστε α - λ ἔ σ τ α.

4) Πάσχα Ρωμαϊκό Β' 165:... 'Ενεθυμείτο ἀμυδρῶς τὸν Μουστοξύδην μὰ δόττο δοττίσιμο κέ ταλέντο. Εἶχε γνωρίσει καλῶς τὸν Μάντζαρων μὰ γαλαντεύμο. Τὸν Κερκύρας 'Αθανάσιον, μὰ μπράβο. Τὸν Σερπιέρον, κέ γκράντε φιλοζόφο. Τὸ τελευταῖο ὄνομα ἔδιδεν εἰς τὸν ἀοίδιμον Βραΐλαν, διὰ τὸν τίτλον ὄν τοῦ εἶχαν ἀπονεῖμει φαίνεται οἱ "Αγγλοι (SIR PLERROESIR PETER).

5) Δαιμόνια στὸ Ρέμμα Β' 270: "Ὅταν ἐνθυμούμαι τώρα τὸ συμβᾶν ἐκεῖνο τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας μοῦ φαίνεται ὡς νὰ ἦτο ἀλληγορία ὅλης τῆς ζωῆς μου CHE LA DIRITT VIA ERA SMARITA (σημειώνεται πῶς πρόκειται γιὰ προσωπικὴ ἐξομολόγησι τοῦ Παπαδιαμάντη ποῦ ἔγινε σὲ ἓνα τῆς μέρος ἰταλικά).

6) Τὰ Χριστούγεννα τοῦ Τεμπέλη Β' 79: Καλύτερον ἀπ' ὅλα ἡ ραστώνη, τὸ δ ὀ λ τ φ α ρ ν ι ἔ ν τ ε τῶν ἀδελφῶν 'Ιταλῶν.

ΛΑΤΙΝΙΚΑ

1) Τὰ Ρόδιν' 'Ακρογιάλια Β' 578:... καὶ τώρα ἐκεῖνη τοῦ ἀποδίδει θάλλπος εἰς τὸ γῆρας καὶ αὐτὸς ἀγάλλεται νὰ εἶναι πατὴρ τῶν ἐγγονῶν του. Φ ο ρ τ ο ὕ ν α τ ε σ ἔ ν ε ξ. (Χαρακτηρισμὸς τοῦ Παπαδιαμάντη).

2) Οἱ "Εμποροὶ τῶν 'Εθνῶν Γ' 241:... 'Επεθύμει νὰ εἶναι ὡς αὐτός, VERUS CANIS ET FALSUS CYNICUS.

3) 'Η Γυφτοπούλα Γ' 356: 'Εκ τοῦ στόματός μου, ἐπανέλαβεν ἡ μοναχὴ, δὲν θὰ ἐξέλθῃ λόγος ψευδῆς, οὐδὲ δόλον θὰ μελετήσῃ ἡ καρδία μου. Λαθάμπο ἵν ἰνιτσέντιμπους μάνους μέας. θ)... Νόλι ἰντροδούτσερε νὸς ἵν τεντασιό-

νεμ... γ) Κούϊ νόν έξ σαγγούϊμπους νέκβε έξ βολουντάτε κάρνις νάτι σούντ.
 δ) Έκσε ένιμ ίν ίνικουϊτάτιμπους σούμ έτ ίν πεκκάτις με γκένουϊτ μάτερ μέα.
 β) σ. 457... Δεζιδέριουμ γένουϊτ πεκκάτουμ, έτ πεκκάτουμ γένουϊτ μόρτεμ.

4) Πέτρος Παύλος οι Κορυφαίοι Γ' 548: DOMINE QUO VADIS (Κύριε ποῦ ὑπάγεις) ἔρωτᾷ ὁ Πέτρος «VADO ROMAN ITERUM CRUCIFICI» (ὑπάγω εἰς Ρώμην ὅπως σταυρωθῶ καὶ πάλιν) ἀπαντᾷ ὁ Χριστός.

ΣΛΑΥΓΙΚΑ

1) 'Ο 'Αθασκαμάς τοῦ 'Αγᾶ Α' 187:... Ἐψαλε πολὺ σιγὰ τὸ πρῶινόν εἰς ἓν τῶν μοναστηρίων τὸ Χιλιαντάρι, ὅπου εἶχεν μάθει καὶ ἄλλας σλαβωνικὰς λέξεις καὶ τὸν στίχον τοῦτον: Χιλιαντάρι Μοναστήρα / Ντόμπρα ντόμπρα κουκουλίτσα.

ΤΟΥΡΚΙΚΑ

1) 'Ο 'Αθασκαμάς τοῦ 'Αγᾶ Α' 187:... Ἐψαλε πολὺ σιγὰ τὸ πρῶινόν κήρυγμα τὸ «Λά 'Αλλά Ἰλ 'Αλλά... μετὰ τὸ Λά 'Α λ λ ά ἐξήρχετο... διὰ νὰ κάμη κουβένταν Λ α κ ρ ι ν τ ι σ σ ο ἶ λ έ. β) 189:... τ α ἴ φ ο υ ρ - λ ά ἐπρόφερον ὁ 'Αγᾶ... 'Α λ λ ά χ 'Α λ λ ά χ.

2) 'Η Χήρα τοῦ Νεομάρτυρος Α' 364: α) Ἐνέκριναν διὰ τῆς βασάνου τὸν Κωνσταντὴν - Γκιαοῦρ Κιοπέκ... β) Ἰθρίσαν τὸν νέον χριστιανόν: Κιοπόγλου κιοπέκ... γ) Γκιαοῦρ ντομούζ θὰ ὁμολογήσης. δ) σ. 365:... Γίνε γκιουζέλ Γκιαοῦρ, γίνε Τοῦρκος...

3) 'Ο Ξεπεσμένος Δερβίσης Α' 540: —Ποῦ σ' αὐτὸν τὸν κόσμον — Μποῦ ντουινιά τσάρκ φιλέκ. Αὐτὸς ὁ κόσμος εἶναι σφαῖρα καὶ γυρίζει... β) 542: Ἄσκουσοῦν τσιθιρινέ «χαρὰ σὲ κείνον ποῦ ξέρει νὰ τὸν γυρίζει τὸν κόσμον αὐτὸ» κλπ.

4) 'Ο Γείτονας μετὰ τὸ Λαγοῦτο Α' 556: α) Μποῦ ντουινιά τσάρκ φιλέκ... ἔννοια σου, ἐγὼ μωρὴ δὲν σ' ἀφήνω, δὲν σ' ἀπαράτάω... έ σ κ ι ν τ ο ς ν τ ο ὕ σ μ α ν ὀ λ φ ά ς... Παλιὸς φίλος ὄχτρος δὲν γίνεται. β) Γ ι ο υ ν α ν ἰ ν ἄ κ ἰ λ σ ο υ ρ ν τ ἄ ν γ κ ε λ ἰ ο ρ !

5) Χρῆστος Μηλιώνης Β' 326: «α - ι λ - λ ά χ - λ λ ά χ, β έ Μ ω χ α - μ έ τ ρ ε σ ο υ λ - ο υ λ λ ά χ». «Ἐνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης του». Ἐπίσης οἱ λέξεις κουζούμ, γκιουζέλ, γιαβρούμ, ὄλοσούν, ναμάζι, ταπτίλ σὲ ἐπόμενες σελίδες.

Στὰ τουρκικὰ προφανῶς θὰ πρέπει νὰ καταταγοῦν καὶ τὰ ὀνομαζόμενα σὰν ΕΛΛΗΝΟΒΑΡΒΑΡΙΣΤΙ τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν:

1) Φτωχὸς Ἅγιος Α' 137:... Ἐσὺ μπελέκ ἀνάραφ εμεῖς ντρόμο σοῦφτ (ἔσὺ ἠξεύρεις τοῦ χωριοῦ τὸν δρόμον νὰ δείξης)... Μπελέκ ποῦ πάει ντρόμο... πολλοὶ πολλοὶ ἔλεφιν ἔλεφιν (εἰς τὸ χωριὸν πόθεν φέρει ὁ δρόμος... (ὅπου κατοικοῦν) πολλοὶ πολλοὶ χίλιοι χιλιάδες).

2) Στὴν Ἅγια Ἀναστασία Β' 174: Ἦκούετο βραχὺς διάλογος... —Ντουγροῦ, ντουγροῦ, Ταϊμά. —Μονοκοπανιά. —Τὰ ἴσα ζέρ. —μ' Παναῖα τ' Ντομάν. (Σημ.: ἴσως αὐτὸς νὰ εἶναι Ἀρβανίτικα). —Ντούρμα παπάς ἔτο' εἶπε. —Τοῦ ρέμμα, —Δέ - δέ πᾶμι, —Δέ πᾶμι ζέρ.

Ἡ πολυγλωσσία αὕτη καὶ ἡ προθυμία μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς μετὰ τὴν ὁποία τὴν χρησιμοποιοῦσε ὁ Παπαδιαμάντης, θέτει αὐτόματα ἀρκετὰ πράγματα γιὰ συζήτηση καὶ ἀνάλυση, μετὰ βασικὸ θέμα τὴν διάθεση, τὴν «ψυχικὴ πηγὴ» ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκπορεύεται ἡ προθυμία αὕτη.

Το πιθανώτερο είναι πώς μπορούμε να έχουμε μία έμμεση μὲν ἀλλὰ καθαρή ἀπάντηση σὲ αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παπαδιαμάντη, πού δίνεται σὲ μιὰ διευκρινιστικὴ σημείωσή του γιὰ τὴ «Μαυρομαντηλοῦ»: «...Μὴ νομίσῃ τις ὅτι πλάττω ἢ ἐπινοῶ τί ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ...». Ὁ μεγάλος Σκιαθίτης ξ-γραφε αὐτὸ πὺν ἔβλεπε καὶ ἄκουγε κι' ὅταν δημιουργοῦσε κάτι με τὴν φαντασία του, τὸ ἔκανε αὐτὸ καὶ πάλι προσκολλημένος στὴν πραγματικότητα μεταφέροντας στὰ κείμενά ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε θαυμάσια νὰ ὑπάρχει σὲ αὐτὴν κι ἀπλῶς δὲν τὸ συνάντησε περισσότερο συμπτωματικὰ. Δὲν θέλου-με μὲ αὐτὸ νὰ παραγνωρίσουμε στόχους ὅπως ἡ Φόνισσα π.χ. Στὰ μικρά του ὅμως διηγήματα παρουσιάζεται περισσότερο νὰ «ἀφηγεῖται» παρὰ νὰ πλέκει τὰ θέματά του. Καὶ ἡ πραγματικότητα αὐτὴ τῆς πολυγλωσσίας πού ἄλλοτε μᾶς τὴν δίνει μὲ τὸν δικό του τρόπο καὶ ὁ Βυζάντιος μὲ τὴν Βαθυλωνία, εἶναι γλωσσικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς πρὶν ἀπὸ αὐτόν. Τὸ σημαντικώτερο ἴσως στοιχεῖο γοητείας στὰ γραφτὰ τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶναι ἡ ζωντάνια, ἡ ὀληθραία πού μὲ πάρα πολὺ καλὴ διάθεση, μὲ «ἀθωότητα» τὴν πλησιάζει διεισδυτικὰ καὶ τὴν δίνει μὲ τὴν θαυμάσια τέχνη του. Δὲν μπορεῖ νὰ διαφύγει ἀπὸ τὸν κάπως προσεχτικὸ ἀναγνώστη πόσο σωστὰ καὶ ἀκόμη πόσο πολὺπλευρα χρησιμοποιεῖ τὴν ξενογλωσσία ἀκριβῶς γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ ἡ ζωντάνια, ἡ ἀλήθεια τῶν ἡρώων του. Ἀπὸ τὸν Κακόμη ἢ τὸν Νικολῆ πού εἶχαν μάθει ἀπὸ τὰ ταξίδια τους ξένες γλώσσες, τὴν Ρηνούλα πού προσπαθώντας νὰ γίνῃ κάτι «καλύτερο» ἀπὸ τὶς σύγχρονές της μὲ τὰ γαλλικὰ της, τὴν Καλόγρια τῆς Γυφτοπούλας καὶ τοὺς Τούρκους ἢ τοὺς Ἴταλοὺς πού εἶναι ἡ ἐθνικὴ τους γλώσσα κλπ. εἶναι ὅλοι δικαιολογημένοι νὰ μιλοῦν ἢ νὰ ψελίζου φράσεις καὶ λέξεις ξενικές, καὶ ὅλοι χαρακτηρίζονται ἐξαιρετικὰ ζωντανὰ καὶ ἐπιτυχημένα καὶ μὲ τὴν ξενογλωσσία τους. Ἐξοχος ἔχει ἀποδειχτεῖ ὁ Παπαδιαμάντης μὲ τὰ Ἀρβανίτικα μὲ τὰ ὁποῖα κατόρθωσε νὰ ἀποδώσῃ τὴν ψυχολογία τῆς Σιδερῆς γιὰ τὴν τοπικὴ φορεσιὰ μὲ ἀξιοθαύμαστη ἀκρίβεια (βλ. ἀνάλυση διηγήματος ἢ Βλαχοπούλα σὲ Σκιαθὸ ὡς ἀνω). Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ καὶ τὸ πέρασμα στὰ διηγήματά του καὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ξένοι ἐγκαταστημένοι στὴν Ἑλλάδα, πρόφεραν τὰ ἑλληνικὰ, ὅπως ὁ Γερμανὸς γιατρός.

Μὲ τὴν ἴδια πάντα διάθεση περνᾶ καὶ ἄλλες γλωσσικὲς ἰδιομορφίες. Τὸν ἱραυλισμὸ ἀλλὰ καὶ τὸν «βαρβαρισμὸ» καὶ σημειῶν ἢ τὴν «χυδαῖαν ἀκυριο-λεξίαν γυναιῶν τινῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ ὄχλου» (Μιά ψυχὴ Α' 489). Μὲ πολλὴ ἀλήθεια καὶ φυσικότητα, δὲν κρύβει καθόλου τὴν ἀπέχθειά του γιὰ τὰ «βαρβαριστὶ» καὶ τὴν «σόλοιον χρῆσιν» (Γ' 629) καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ πὺς τέτοιες λέξεις τὶς βρίσκουμε γραμμένες μὲ ἀραϊὰ γράμματα γιὰ νὰ υπογραμμιστοῦν, ἀρκετὰ συχνά.

Μὲ τὴν τελευταία αὐτὴ παρατήρηση περνᾶμε καὶ σὲ ἓνα ἄλλο σημεῖο τῆς ξενογλωσσίας στὰ κείμενα, αὐτὸ τῆς γραφῆς τῶν ξένων γλωσσῶν.

Παρατηροῦμε μεγάλη ποικιλία σχετικὰ. Ἄλλοτε εἶναι γραμμένα μὲ λατινικοὺς χαρακτήρες καὶ ἀποδίδονται ἀκριβῶς ὡς ξενόγλωσσα, ἄλλοτε μὲ ἑλληνικοὺς. Χαρακτηριστικὸ πὺς ὅσα γράφει ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι γνωστὰ γραμμένα μὲ τὸ ἀλφάβητο τῆς γλώσσας στὴν ὁποία ἀνήκουν, γενικά. Πρόκειται ἄλλοτε γιὰ φράσεις πού ὁ ἴδιος ξέρεῖ καλά, τὶς ἔχει θαθεῖα ἀφομοιωμένες καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ μὲ πολλὴ εὐσυνειδησία. Στὰ ξενόγλωσσα μὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Παρουσιάζονται πράγματα κάπως περίεργα καὶ ἀδικαιολόγητα ἐνῶ συχνὰ ὑπάρχει καὶ ἀντίφαση ἢ μᾶλλον ἀκαταστασία. Ὑπάρχουν τόνοι μὲ πνεύματα π.χ. σὲ μονοσύλλαβα (ἴλ κ.λ.) πού δὲν δικαιολογεῖται εὐκολα, νομίζουμε, τὸ εἶδος τοῦ πνεύματος

καί μάλλον τυχαία είναι ή παρουσία τους. Γιατί, καί ὄχι, δέν ξέρουμε. Παρατήρηση πολύ ἐξεζητημένη ἴσως, ἀλλά γίνεται γιά τήν πληρότητα τοῦ θέματος. Περισσότερο περιεργο εἶναι τὸ ὅτι ἄλλοτε γράφονται κανονικά κι ἄλλοτε μέ ἀραιά γράμματα τὰ ξενόγλωσσα. Θά πρέπει αὐτὸ νά μὴν προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παπαδιαμάντη. Προφανῶς μέ τήν προσοχή πού τον διακρίνει κι ἀπ' ὅσο δείχνουν οἱ «βάρβαρες» λέξεις πού τις γράφει μεμονωμένα μέ ἀραιά γράμματα, τὸ ἴδιο νά ἔκανε καί γιά τὰ ξενόγλωσσα. Τεχνικοί λόγοι ἢ ἀπροσεξία καί θιασύνη στὸ τυπογραφεῖο, ἀλλάζαν τὸν τύπο αὐτό. Ἴσως ἐκεῖ νά ὀφείλεται καί ἡ διαφορά πού παρουσιάζεται ὡς πρὸς τήν ὀρθότητα τῶν ἤχων πού ἔχουν ἀποδοθεῖ μέ τις συλλαβές. Δέν φαίνεται δηλαδή τυχαῖο ὅτι στὰ Ἀρβανίτικα π.χ. πολλὰ ἔχουν γραφεῖ ἀπολύτως σωστά κι ἄλλα λάθος. Καί ἀπὸ τὸ λόγο αὐτὸ δέν μπερούμε νά γνωρίζουμε ἀν ὀρισμένες συλλαβές γράφτηκαν μέ κάποια προσπάθεια νά ἀποδοθεῖ ὁ μακρὸς ἢ βραχὺς χαρακτήρας τους, π.χ. τὸ STEAM ἔχει μεταγραφεῖ σε «στήμ» πού σημαίνει ὅτι τὸ μακρὸν η, ἔχει σωστά ὡς ἕνα σημεῖο ἀντικαταστήσει τὸ ΕΑ ὅπως καί τὸ φούλλ μέ τὰ δύο λλ ἀποδίει τὰ ἐπίσης δύο LL.

Πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅμως τὸ συμπέρασμα εἶναι πὼς ὁ Παπαδιαμάντης στάθηκε γιά μιὰ ἀκόμη φορὰ ἀντικειμενικός, χωρὶς γλωσσικὲς προκαταλήψεις ὡς πρὸς τήν ἐθνικὴ ταυτότητα (βλ. Σκιαθὸς ὡς ἄνω) καί μέ τὸν τρόπο αὐτό, πλησίασε τοὺς ἥρώες του σὰν ἀνθρώπους καί μόνον ἔστω καί μέ τήν ἰδιόμορφη παρουσία τους μέσα στὸν ἐνιαῖο ἑλληνικὸ χῶρο.

ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Μιὰν ἀπειλή σημαίνουε
 κείνα τὰ μικρὰ κομματιαστὰ
 λευκὰ σὰ φῶντες λουλουδιῶν
 σύγνεφα...
 Ἐσχάστηκεν ἡ λεπτὴ παρουσία τους
 μέσα στήν ἐξακολουθητικὴν αἰθρία
 τοῦ καλοκαιριάτικου οὐρανοῦ...
 Ὅμως τώρα εἶναι πάλι ἐκεῖ...
 Ἐκεῖ κάτω στὸν καταγάλανο ὀρίζοντα
 σὰν θεόρατα λευκὰ χρυσάνθεμα
 σὰν ξεφτισμένα μικρὰ δερμάτια μπαμπακιοῦ
 ἔτοιμα νά μᾶς γίνουνε μιὰ συγκεκριμένη
 φοβέρα, ἀργότερα, ἴσως πολὺ ἀργότερα,
 ὅταν θάχουμε συνταχθεῖ
 κάτω ἀπ' τὴ μουσικὴ εἰσαγωγή τους
 ἔτοιμοι ν' ἀκούσουμε τὸ κύριο θέμα
 τῆς φθινοπωρινῆς συμφωνίας...
 Ἀλλὰ ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ μεταίχιμο
 δυὸ ἀγαπημένων ἐποχῶν,
 ἄς γευτοῦμε τὴ σύντομη προσφορά
 μιᾶς νέας πραγματικότητας
 πού ἡ γνώση μας γιά τὸ πρόσκαιρό της
 θά τὴ χαρεῖ στὸ κάθε μὀριό της...

ΛΑΜΠΡΟΥ Α. ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

“ΕΠΙ ΓΗΣ ΕΙΡΗΝΗ,,

(σύγχρονο παιδικό διήγημα)

Πολύχρωμος ανθότοπος φαντάζει ο τόπος. Φανταχτερὰ χρώματα σὲ φαντασμαγορικά ὠραία καλλιτεχνικά σχήματα συνδυάζουν μιὰ σπάνια ὄψη τῆς ὅλης ἔκτασης τοῦ τόπου. Οἰκισμοὶ στημένοι μὲ τάξη δίνουν ὄψη μελισσοτροφείων. Σύννεφα ἄσπρα ἀνάλαφρα, σκόρπια σὰν κρίνα στὸ γαλανὸ τοῦ οὐρανοῦ τὸ χρῶμα, ἀρώματα ἀπ’ τὴ φύση ρουφᾶν κι ἀρώματα τὰ χνῶτα τους σκορπᾶνε στὸ δροσερὸ ἀέρα. Μιὰ μελωδία ἀπαλὴ ἀνεβαίνει ἀπλωτὴ στὴν πλάση σὰν ἄρωμα λεπτό. Εἶναι γλυκὸ τραγοῦδι νηπίων, παιδιῶν, ἐφήβων καὶ μεγάλων τραγοῦδι τῆς δουλειᾶς. Ὁ καθ’ ἕνας μὲ τοὺς ἄλλους τὸ ἔργο του ὑνεῖ καὶ τὴ ζωὴ, μικρὸς μεγάλος. Μὲ χαρὰ οἰκογενειακῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς εὐτυχίας ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπο μὲ τὸ γέλιο, πού τοὺς χαρίζει ἡ ἀτομικὴ, ἡ οἰκογενειακὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, στρατιᾶς δλόκληρες μικρῶν καὶ μεγάλων κινοῦνται ρυθμικὰ ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ ῥάδυ, ὅπως οἱ μέλισσες. Μὲ τὸ δικὸ τους χρῶμα ἡ στολὴ στὸν κάθε ὅποιονε τομέα τῆς δουλειᾶς. Στολὴ τοῦ ἔργου. Ἄλλοι στὸν κάμπο. Ἄλλοι στὸ βουνό. Ἄλλοι στὴ θάλασσα, καὶ ἡ μάννα στὸ σπίτι, μάννα τῶν παιδιῶν τῆς νοικοκυρά. Ὑπερήλικες, ὅσοι στέκονται στὰ πόδια τους, θεατῆς. Οἱ κατάκοιτοι καὶ οἱ ἄρρωστοι στὸ κρεβάτι τοῦ στοχασμοῦ μὲ τὴ μελωδία τῆς ζωῆς τὶς δυνάμεις τους ἀνανεώνουν. Τὸ νήπιο πάει στὸ σχολεῖο του. Μαθαίνει τὸ παιδί γιὰ τὴ ζωὴ. Ὁ ἔφηβος σπουδάζει στὴ δουλειά του. Καὶ ὁ ἐπιστήμονας στὸ ἐργαστήρι του τὰ μυστικὰ τῆς φύσης ἐρευνάει. Κάβε βουνό, μικρὸ, μεγάλο, φαντάζει ἕνα λουλουδί. Χιονάτη ἡ δασωμένη, ἡ χλοερή, ἡ κάθε μιὰ κορφὴ, ζώνεται δλόγυρα μὲ χιονοζώνη - τάφρο βαθιὰ, ἡ βροχοζώνη - δεξαμενὴ νεροῦ. Καὶ ἀπὸ τὴν κάθε ζώνη, παρακάτω στὴν πλαγιά, σὰν πέταλα τοῦ λουλουδιοῦ, δλόγυρα δεξαμενῆς χιονόνερων καὶ τῆς βροχῆς νεροῦ, γιὰ τὴν πανίδα καὶ τὴ χλωρίδα τοῦ βουνοῦ ἀραδιάζονται. Μὲ τάξη παρακάτω οἰκισμοὶ σὰν πεταλοῦδες μοιάζουν στοῦ λουλουδιοῦ τὰ πέταλα. Νερὰ τρεχοῦμενα σὲ καταρράχτες κι ὅσα τὰ φράγματα τῆς ρεματιᾶς πηδᾶνε, παίζουν ἀδιάκοπα μὲ τὰ φτερά τῆς ἠλεκτρογεννήτριας π’ ἀστράφτει ἀπ’ τὴ χαρὰ τῆς καὶ φέγγει ὁ τόπος στὸ βουνό, χαίρονται φῶς οἱ ἀνθρώποι καὶ ἔαποσταίνουν μὲ ἠλεκτροδύναμη τὰ χέρια τους στὸ ἐργαστήρι.

Κάτω ὁ κάμπος ἀπλωτὸς μὲ τὰ νερά του, ἀσηματῆς κορδέλλες, μοιάζει στρωσίδι κεντητό. Σὲ σχήματα ὠραία, γεωμετρικά, σὲ καλλιέργειες τοῦ κάθε τόπου, τὸ χρῶμα τους ἀπλώνουν ὁμορφο στ’ ἀπέραντο τῆς φύσης τὸ χαλί. Σ’ αὐτὸ τὸ διαμέρισμα τοῦ σιταριοῦ τὸ χρῶμα, στ’ ἄλλο ἡ φυλλωσιὰ τοῦ ἀμπελιοῦ. Ἐκεῖ πέρα τῆς ἐλιάς τὸ ἀσημοπράσινο. Πιο κάτω οἱ φοινικιᾶς μὲ τὸ δικὸ τους χρῶμα καὶ ξέχωρα, ἀράδες ἄλλες: οἱ μπαναγιᾶς, οἱ ὀρυζῶνες, τὰ θαμπάκια, τὰ λάχανα, τὰ ἄλλα. Ὅλα τὰ ἐσπεριδοειδῆ μαζί μαζί, λὲς τὰ τρομάζει ὁ πάγος, μένουνε ἀταξίδευτα.

Οἱ οἰκισμοὶ κανονικὰ στημένοι, μοιάζουνε χάντρες λαμπερῆς στὸ κάθε διαμέρισμα. στὸ κάθε χρῶμα τῆς καλλιέργειάς του τῆς ξεχωριστῆς. Κάθε ποτάμι, καθὼς ὀρμαεῖ ἀπ’ τὸ βουνό, φαντάζει στὸ λαιμὸ νὰ ἔναι δεμένο μὲ τὸ φράγμα καὶ νὰ ξερνάει τὸ νερὸ μ’ ὀργή, νὰ σύρει κάτω ἠλεκτρομάννα μηχανή. Ὅστερα σὰν γλωσσίλια ἀσημόχρωμα ἀπλώνει τὰ νερά του στὶς τάφρους, πού μολύβι χάραξε ἴσιες, τὰ σχήματα νὰ δείχνουν γεωμετρικά, σύμφωνα μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ τόπου.

Πέρα ή θάλασσα, με όλοπράσινα νησιά, παίζει με τὰ στολίδια της — χιλιάδες φτερωτές ήλεκτρομάννες. Σκιρτάει και τὰ στήθεια της φουσκώνουν στ' άνέμου τὰ φιλιὰ, πού πάει με τὸ τραγοῦδι του να παίξει τὰ φτερά του με τὰ φτερά τῆς φτερωτῆς τοῦ ἄσπρου τοῦ νησιοῦ άνεμόμυλου. Πλεούμενα πᾶνε κι ἔρχονται στοῦ κάμπου τὰ νερά, τῆς θάλασσας, τῆς λίμνης. Συρμοὶ ήλεκτροκίνητοι, συρμοὶ τοῦ ήλιου, γλιστροῦν στήν πρασινάδα τοῦ κάμπου, τοῦ βουνοῦ. Σάν τὸ μελίσσι ὁ κόσμος σκόρπιος ἐργάζεται στοῦ διαμερίσμά του, στήν καλλιέργειά του. Τὰ ζῶα τους τὰ φροντίζουν ἄλλοι και ἄλλοι ἀπὸ τοῦ τόπου τὸν κόρφο παίρνουν ὄρυκτά. Ἄλλοι τῆ θάλασσα τρυγᾶνε και ἄλλοι στὰ δάση μέσα τὰ δέντρα ξανανιώνουνε· γέρικα κόβουν και ἀφήνουν τρυφερά. Κάθε τεχνίτης στή δουλειά του πάει και ὁ ἐργάτης στοῦ ἐργοστάσιό του, πού ἔναι στῆς κάθε καλλιέργειας τῆ μέση ἢ τοῦ βοσκοτόπου ἢ στ' ὄρυχειο ἢ στοῦ νησι. Ὅλοι ἐργάζονται και ὄλοι με τὸ τραγοῦδι τῆς δουλειᾶς και τῆ χαρὰ στοῦ πρόσωπο ζωγραφισμένη, ὄλοι. Παράγουν προϊόντα τοῦ διαμερισμοῦ ποσοτικά, ποιοτικά πολλά, ὄλοι νὰ μὴν τὰ στερηθοῦν, καθὼς και αὐτοὶ τῶν ἄλλων τόπων, σύμφωνα με τῆ γενική, τὴν πανανθρώπινη στατιστικὴ τῶν ἀναλογιῶν τῶν ἀπολύτων.

Ἐκεῖ, στοὺς τόπους τῆς δουλειᾶς, μ' εὐχάριστη διάθεση τὰ γεύματά τους παίρνουν τὰ μεσημέρια, πᾶνε στ' ἀναπαυτήρια γιὰ ξεκούραση, πᾶνε στοῦ γιατροῦ οἱ ἄρρωστοι. Οἰκογενειακή, ὁμαδική, κοινοτικὴ ἢ ὀργάνωση τῆς ἐργασίας τους. Νὰ εὐχαριστήσῃ τους συνανθρώπους του με τὴν παραγωγικὴ του ἐργασία εἶναι ὁ σκοπὸς και ἡ χαρὰ τοῦ καθενός. Τὸ ποσὸ τῶν ἀγαθῶν, πού ἀπολαμβάνει κάθε ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα ἀμοιβαίας κατανόησης, συνεργασίας, ἀλληλελλύς, ἀλληλοβοήθειας και ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης· εἶναι πολιτισμὸς. Στὴν οἰκογένεια διευθύνουν οἱ γονεῖς, στήν ὁμάδα ὁ ἔμπειρος ὁμαδάρχης. Στὸν οἰκισμὸ τὶς ἀποφάσεις και τὰ σχέδια ὁ λαὸς τὰ ἐγκρίνει, ὄλα νὰ ἐξυπηρετοῦν μελέτες γενικὲς τοῦ πανεπιστημιακοῦ του διευθυντηρίου, πού ἀδιάκοπα ἐργάζεται γιὰ πρόοδο τοῦ τόπου, ἐκεῖ στοῦ κέντρο τοῦ διαμερισματος, ὅπου τοῦ πανεπιστημίου ἢ πόλη, γιὰ τὰ μυαλὰ τὰ δυνατά, τὸ καθαρὸ τὸ πνεῦμα, πού μοιάζει ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅλα ἐποστημονικά ἐκεῖ, τῆς ἐπιστήμης ἔργα, πού ὄλο και βρίσκει τελειότερα.

Πολλὲς φωτογραφίες τοῦ τόπου ἔστειλε τὸ διαστημόπλοιο στῆ γῆ. Πολλὲς ἐκπομπὲς τῆς τηλεόρασης τοῦ τόπου παρακολούθησαν οἱ ἀστροναῦτες μας στὶς τηλεοράσεις τῶν διαστημοπλοίων. Σὲ κάθε γεωγραφικὸ διαμερίσμα αὐτοῦ τοῦ τόπου εἶδαν και μία καλλιέργεια, μιὰ ἐκμετάλλευση μονάχα. Σύμφωνα με τὴν ἔκταση τοῦ διαμερισματος ἦταν ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκισμῶν, ἢ θέση τοῦ πανεπιστημίου, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργοστασιῶν. Ὅ κάθε οἰκισμὸς ἔχει σχῆμα τετραγώνου και ἔκταση 2.250 στρεμμάτων. Περιβάλλεται και χωρίζεται σὲ κανονικά τετράγωνα ἀπὸ δρόμους πλατεῖς 20 μέτρων. Ἐννιά τετράγωνα ἔχει τὸ κέντρο του με πλευρὰ τὸ καθένα 80 μέτρων και ἔκταση 6.400 στρεμμάτων. Στὸ κέντρο τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου εἶδαν τὴν τετράγωνη πλατεία τοῦ οἰκισμοῦ με πλευρὰ 40 μέτρων και ἔκταση 1.600 τετραγωνικῶν μέτρων. Γύρω τῆς τῆς πλατείας στή ὑπόλοιπη τοῦ τετραγώνου ἔκταση φαντάζει ἀνθόκηπος. Ἀνατολικά τῆς πλατείας στοῦ τετράγωνο τῶν 6.300 στρεμμάτων στέκει ὁ ναός. Σὲ ὅμοιο τετράγωνο δυτικά τὸ πνευματικὸ κέντρο και τὸ στάδιο. Στὸ βορινό, νηπιαγωγεῖο, δημοτικὸ σχολεῖο και παιδικὴ χαρὰ. Στὸ νότιο, σχολὲς ἐπαγγελματικῆς και φρονηματιστικῆς μόρφωσης τῶν ἐφήβων. Βόρεια τοῦ ναοῦ, σὲ ὅμοιο τετράγωνο, εἶναι τὸ σπουδαστήριο θεωρητικῶν και πρακτικῶν ἐφαρμογῶν γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους τοῦ οἰκισμοῦ. Νότια, στοῦ ἄλλο τετράγωνο, εἶναι ὁ ξενώνας και τὸ μεγάλο ἐστιατόριο, πού τρῶνε ἀπλήρωτα οἱ φιλοξενούμενοι περιηγητὲς και κάθε μεσημέρι τὰ νήπια, οἱ μαθητὲς, οἱ ἔφηβοι και οἱ ἐργάτες σπουδαστὲς, πού ὀλημεριάζουνε ἐκεῖ, πρῶτῃ μαθαίνοντας και ἐρευνώντας και ἀπόγευμα τῆ μάθησή τους· ἐμπεδώνοντας και ἀξιοποιώντας. Βόρεια τοῦ νηπιαγωγείου και τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου, σὲ ὅμοιο τετράγωνο τῶν 6.40 στρεμμάτων, ὀρθώνονται οἱ ἀποθήκες

τροφίμων τοῦ οἰκισμοῦ, ἀπ' ὅπου ἐφοδιάζονται τὰ σπίτια καὶ τὰ ἐστιατόρια τοῦ οἰκισμοῦ χωρὶς λεφτὰ (χορῆμα δὲν ἔχουν). Νότια, στὸ ἄλλο τετράγωνο, ἄλλες ἀποθῆκες μὲ τ' ἄλλα τ' ἀγαθὰ τῶν κατοίκων τοῦ οἰκισμοῦ.

Κοντὰ στοὺς τέσσερις δρόμους, πού περιβάλλουν περιμετρικὰ τὸ μεγάλο κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ, 20 παράλληλες σειρὲς τῶν 48 μονόροφων κατοικιῶν σὲ οἰκόπεδα τετράγωνα πλευρᾶς 20 μέτρων καὶ ἔκτασης 400 τετραγωνικῶν, χωρίζονται ἀπὸ δρόμους πλάτους 10 μέτρων. Ὁμορφη ἢ κάθε κατοικία, καλύπτει ἔκταση 225 τετραγωνικῶν. Ἐχει αὐλὴ καὶ κῆπο. Οἱ ἐνιακόςαιες ἐξήντα κατοικίες τοῦ οἰκισμοῦ οὔτε περισσότερες οὔτε λιγότερες γίνονται. Τὰ νότιαντρα ζευγάρια πάνε σὲ νέους τέτοιους οἰκισμούς, νὰ οἰκιστοῦν κι ἐκεῖνοι. Πολλὲς φωτογραφίαις πῆραν καὶ πολλὰς ἐκπομπὰς τῆς τηλεόρασης τοῦ τόπου καταγράψαν οἱ δορυφόροι τῆς γῆς. Ὅλοι γελοῦν ἐκεῖ καὶ γλυκοκουβεντιάζουν. Ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου ὄλες οἱ εἰκόνες, πού συνέλαβε ὁ φακὸς τῶν διαστημοπλοίων.

Λεπτὸ σὰν ἄρωμα μεθυστικὸ τὸ τραγοῦδι τους· τραγοῦδι τῆς δουλειᾶς, τῆς χαρᾶς, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐτυχίας, τῆς προόδου τῶν λαῶν τοῦ τόπου. Μέλι ὁ λόγος τους ἀπὸ τῆ γλύκα καὶ γιὰ τὴ γλύκα τῆς ζωῆς, πού μοιάζει τῆς μέλισσας. Ὁ καθένας προσάτης τοῦ ἄλλου· ἐνοπλοὶ φύλακες δὲν φαίνονται (λείπει τὸ χακί). Ὁ μικρὸς καὶ ἀδύναμος στοῦ τρανοῦ τὴ φροντίδα καὶ τοῦ ἄξιου. Πόσοι τόποι χαρᾶς εἶναι τέτοιοι στ' οὐρανοῦ τ' ἀναροίθμητα ἀστέρια! Πόσοι τὸ εἶπαν σοφοὶ τὰ παλιὰ ἐκεῖνα χρόνια!

Γράφει ὁ Πλάτωνας στὸ βιβλίον του «ΤΙΜΑΙΟΣ» (Τ.Α' κεφ. 14): «Δημιουργεῖ λοιπὸν τις λογικὲς ψυχὰς καὶ τις διανέμει στ' ἀστέρια (ὁ Θεός), ὅπου δείχνει σ' αὐτὰς τῶν πραγμάτων τὴ φύση (τις ἰδέες) γιὰ νὰ τὰ ξαναθυμοῦνται, σὰν κατέβουν στὶς γῆς τὰ ἀνθρώπινα σώματα». Καὶ ὁ καλὸς ὁ Χριστὸς τὸ ξανάπε κι αὐτὸς, πὼς «στὸ σπίτι τοῦ πατέρα Του πολλὰ εἶναι τὰ διαμερίσματα, ἐκεῖ στὸν οὐρανὸ, στ' ἀστέρια. (Ἰωάν. ΙΑ' 2). Πάλι ὁ Παῦλος ξανά σ' ἓνα γράμμα του γράφει στοὺς Χαλιούς καὶ Κορινθίους (Ἀπ. Παύλου ἐπιστ. Β' κεφ. ΙΒ' 2): «Οἶδα ἄνθρωπο ἐν Παρισῶν, πὺ ἀρπάχτηκε ὡς ἄπάνω, ὡς τὸν τρίτο οὐρανὸ — ὅπου ὁ παράδεισος — κι ἄκουσε λόγια ἀνείπωτα, πὺ ἀνθρώπος δὲν μιλάει στὴ γῆ». Ὁ,τι κι ἐμᾶς παιδάκια ὁ νοῦς μας κράτησε ἀχνό, ἀπ' ὅσα εἶδε ἢ ψυχούλα μας σ' ἀστέρι μακρινὸ κάποιας ζωῆς εἰρηνικῆς, ἀγνῆς καὶ ὁμορφῆς, τῶδωκε στὴ φαντασία μας, πὺ πλάθει καὶ τὸ ξαναπλάθει πὺ καλό, χωρὶς νὰ εὐχαριστιέται ἀπὸ τὸ τίποτα, πάντα ν' ἀποζητᾶει τὸ τέλει ἐκεῖνο γιὰ τῆς καρδιᾶς μας τὸ κενό, παντοτινὰ κενό. Τὸ πῆρε ἢ φαντασία μου ἀχνό ἀπὸ τὸ νοῦ μου αὐτὸ καὶ τόπλασε διήγημα νὰ σταχαστοῦμε ὅλοι κάτι ἀπὸ τὴν ὁμορφὴ ζωὴ, πὺ ἔζησε ἢ ψυχὴ μας στ' ἀστέρι τ' οὐρανοῦ.

— Ὡ!... τί ὄραϊο!... εἶπαν ὅλα τὰ παιδάκια τῆς παρέας.

— Κλείστε τὰ μάτια σας γιὰ λίγο καὶ ἀφήσετε τὸ νοῦ σας νὰ πετάξει ἐκεῖ ψηλὰ στ' ἀστέρι· κάτι ἀχνό στὴ φαντασία σας θὰ φέρει, εἶπε τὸ παιδί, πὺ τὰ διηγήθηκε ὅλα.

Ἐστερα; — ὦ!..., φώναξε ἓνα παιδάκι..., νάτο: τ' ἀστέρι μου, σὰν τὸν Αὐγενινὸ ἀναλάμπει!..., ὦ!..., τί φρίκη!... ὀρθώνονται μπροστά του ἀνθρωποκοκκαλιὲς βουνά, πὺ στέκουν πάνω θρόνοι σὰν αἶμα κατακόκκινοι καὶ χρυσοφόροι τόσο κάθονται τύραννοι λαῶν τῆς γῆς μας ὅλης. Ὁλόγυρά τους φύλακες γενᾶτοι μαυροφόροι κρατοῦνε λόγχεις δίκοπες, πὺ κι ὁ Χριστὸς τις τρέμει!...

— Ἐχουν καὶ οἱ φύλακες παιδιὰ καὶ μάννες καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ χωριανούς. Πόνο δὲν ἔχουν στὴν καρδιά· ἔπαθαν «πλύση ἐγκεφάλου» τους· ἄπάνω νὰ πατᾶνε στὰ κόκκαλά τους, νὰ βλέπουνε τοὺς τύραννους μ' αἶματα νὰ μεθᾶνε καὶ νὰ τούς βρίζουν· εἶπανε τὰ παιδάκια δακρυσομένα.

— Ἀπάνω, βλέπει ὁ καλὸς Θεός! πέτε Του μ' ἓνα δάκρυ: «Θεέ μας, ἄς γίνει

ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη!». Τοὺς φύλακες μὲ πόνον θὰ ποτίσει, ὄλους, ν' ἀγαπήσουν καὶ νὰ πονέσουν τοὺς πολλοὺς, γιὰ νὰ χαθοῦν οἱ λίγοι· οἱ τύραννοι τῆς γῆς. Τίς λόγχεις θὰ σωριάσουνε στὰ πόδια τῶν τυράννων καὶ ὅλης τῆς γῆς τὰ σήμαντρα θὰ κρούσουν κι οἱ καμπάνες τὸ «ἐ π ἰ γ ῆ ς ε ἰ ρ ῆ ν η»!, συμπλήρωσε τὸ παιδί τῆς διήγησης. Θὰ παίρνουν φωτογραφίες καὶ θὰ καταγράφουν ἐκπομπές τῆς τηλεόρασης τῆς γῆς, θὰ τὶς θαυμάζουν καὶ θὰ λένε: «πολύχρωμος ἀνθρώπος φαντάζει ὁ τόπος...».

1

ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΕΙΚΟΣΙ

Κι ὁ πικρὸς καφὲς
καὶ τὰ γεράνια
καὶ σὺ πού πλένεις τίς σκάλες
στὰ ἐξήντα τρία σου
κι ὁ γλᾶρος μου καρφωμένος.
Ἦταν ἓνα χελιδόνι
καὶ τὸ σκότωσαν.

2

ΠΑΡΑΘΥΡΑ

Ἔνα καὶ εἴκοσι
ἐπὶ δύο καὶ τριάντα
τοακίτσοι
στὸν ἀπέναντι.
Αὐτὰ τὰ χέρια ἔτσι ἐγκλωβισμένα
σὸν πουλιά
στὸν ἀπέναντι
τοῖχο
εἶναι τὰ χέρια μου;
εἶναι τὰ δικά μου
χέρια;

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ

ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΣΙΓΗΣ

Ἵρθάνοιχτο ἐκτείνεται
ἐμπρὸς τὸ χάος,
σκοταδερὸ στὰ πόδια μου
κενὸ.
Ἦ ἀτμόσφαιρα
μιά ἀποπνικτικὴ θνησιμότητα,
κι ἓνας διαυγῆς καγχασμός,
πρὸς τὴ λεπρὴ μας ὑπαρξή,
τὸ φῶς!

Ποῦ πᾶς, τυφλὴ ψυχὴ;
Τί δρόμο ἐσὺ νὰ πάρεις

στὸ εὐτελὲς ἐτοῦτο σκηνικό,
μὲ τοὺς ἐστεμμένους πιθήκους!
Ποῦ πᾶς στὴ στενωπὴ
τῶν παραισθήσεων
καὶ τῆς παραφορᾶς;

Ποιὰ σπῖθα
κλείνεις μέσα σου;
Ποιὰ ἀδηφάγα φλόγα καίει
σ' αὐτὴ
τὴ σαρκωμένη ρυπαρότητα,
πού ἐσώψυχα κλονίζεται

ἀπὸ τοὺς κραδασμοὺς τῶν ἀστραπῶν
καὶ τοὺς διαξιφισμοὺς τοῦ νοῦ!

Ποῦ τραβᾷ
τοῦτος ὁ ἀκόρεστος ἐσμός
σημαδεμένος μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ
[θανάτου
στὴν προμετωπίδα τοῦ πεπρωμένου
[του;

Ποιά οὐράνια
καὶ ποιά χθόνια δύναμη
στὰ σπλάχνα μου φωλιάζει;
Τὴ μιὰ λαφρὺς,
στὴν ἔκσταση
τοῦ ὕψους ξεπετάγουμεναι,
ἀπόσαρκος
πρὸς τίς αἰώνιες σφαῖρες,
κι ἐκεῖ,
βαριὰ γκρεμίζουμεναι
στὰ ἔγκατα τῆς γῆς,
ἐγκάθειρκτος
στὴν ἔλξη τῆς φθορᾶς μου.

Ψυχὴ μου,
ποιά ἔννοια βουβῆ
τὸ εἶναι σου ἀποκρύβει;
Φερτὸς νάμα
οὐράνιας βούλησης,
ἢ ἔρμαιο φτηνὸ
στὸ κέλευσμα
κάποιας ἀφύσικης θεότητας;

Δύστυχε!
Εὐτυχισμένοι δύστυχοι...
Μεταξοσκώληκες
στὸ κέλυφος τῆς πλησμονῆς.
Εὐπρεπεῖς Πατρίκιοι,
παρείσακτοι δοῦλοι,
ῥαινας καὶ Γυμνοσάλιαγκοι.
Ματαιόδοξοι σχοινοβάτες
ἐλαφροῦ βαριετέ!
Κλόουν
μὲ τίς ὑλακὲς τῆς βουλημίας
καὶ τὸν φαιδρὸ Κλαυσίγελο!
Φτάνει, φτάνει πιά,
Κλειστε τὴν αὐλαία
τῆς πανάθλιας παράστασης...

Ποιὸς σὶν Κλαυθρὸ
τῆς σφοδρῆς καταγίδα
μακρινὰ κουγιάζει;
Κρατῆστε τοὺς ἀδέσποτους Σκύλους,
τίς Ἰαχὲς τῶν Τυφλῶν Νικητῶν...

Οἱ Στρατιᾶς τῶν ἀνέκφραστον
μὲ τίς ἄδειες ματιές,
π' ἀλλόφρονοι γυρεύουν
κάποια ρωγμὴ,
ἢ τὰ σπλάχνα τῆς Γῆς
νὰ τρυπώξουν,
οκιαγμένοι ἀπὸ τίς ὠρυγές
τῶν ἀγγίων ἀνέμων.
Οἱ ἀόμματοι,
ποὺ ἔντρομοι ψαύουν
τὸ κῶμα καὶ τὸ τοσφλι τῆς γῆς
γιά τὴν ὕστατη ρώγα δροσιᾶς,
νὰ σθῆσουν
τὸν ἐπιθανάτιο ρόγχο τους.

Ἡ πομπὴ
τῶν μακάθριων ὕμνωδῶν.
Ἡ ἀδημονία
τῶν ἀφρισμένων Ἀλόγων.
Ἄ, πάπτε,
πάπτε ἐπιτέλους ἀβυσσαλέες σκέ-
[ψεις.

Κοπάστε
στρόβιλοι τοῦ μαύρου ὀλέθρου,
κρωγμοὶ τοῦ Ἄδη!

Εἶναι κανεὶς ἐδῶ, ἐδῶ;
Εἶναι κανεὶς σ' αὐτὴ τὴν εἰρκτὴ πε-
[διάδα

μὲ τ' ἀμίλητα εἶδωλα
ἀνέπαφα στὴν ἀκλὴ τῶν αἰώνων;
Ποιὸς στὸ πλευρὸ
τῆς ἐπιθανάτιας ἀφύπνισης
οκιερά παραστέκει;
Ποιὸς ἐκεῖ προσπερνάει,
εἶναι κανεὶς μὲς στὸ σκιδόφως;
Ἄλλοίμονο, ἀλλοίμονο!
Δὲν εἶσαι, παρὰ μονάχος, μονάχος!
Μονάχος
σ' αὐτὴ τὴν αὐχημρὴ Πεδιάδα
τῶν Ἰσχνῶν Ἀντηχίσεων
καὶ τῶν Καιόμενων λυγμῶν.

ΡΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ANNAΣ ΑΧΜΑΤΟΒΑ*

1

Ἐπραγή ἦρθα ἐδῶ καὶ κάθησα,
ὅμοια εἶναι ἢ πλήξη, ἔπου κι' ἂν πᾶς.
Πῶς τρέμει στήν πλαγιὰν ὁ ἀνεμόμυλος!
Ἐδῶ μποροῦσες χρόνια νὰ σιωπᾶς.

Κι' ἐπάνω στὰ ξερὰ νεραῖδονέματα
ἢ μέλισσα ταξίδευε ἀπαλά.
Πῆγα στή λίμνη, τὴ νεράιδα κάλεσα
νεραΐδες ὅμως δὲν ὑπάρχουν πιά.

Καὶ ἡ λιμνούλα θούρκος τώρα γίνηκε
μέσ σέ σκουριά κι' ἀσθέστη κολυμπᾶ.
Ἐπάνω ἀπ' τὴν μικρὴ τὴν ἀγριόλευκα
τὸ νιὸ φεγγάρι ἀστροφτοκοπᾶ.

Ὅλα καινούργια ἐδῶ μοῦ φαίνονται
μέσ στήν ἀπέραντη σιγή.
Σιωπῶ! Σιωπῶ κι' εἶμαι ἔτοιμη
νὰ ξαναρθῶ σέ σένα, γῆ.

(* Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Τὸ ἑράδου»)

2

Προσεύχομαι στήν ἡλιαχτίδα
τοῦ παραθύρου τὴ χλωμὴ
μοιράζω τὴν καρδιά στὰ δύο
σιωπαίνοντας ἀπ' τὸ πρῶτ.
Στὸ λαβαμπό μου τὸ παλιὸ
πρασίνισε ὁ χαλκός,
μὰ παίζει ἐπάνω του τὸ φῶς
καὶ λάμπει σὰ χρυσός.
Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἔρημιά μου

* Ἡ Ἄννα Ἀχμάτοβα (1889—1966) μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ μεγαλύτερη Ρωσοῖδα ποιήτρια. Κατὰ καιροὺς ὑπῆρξε καταδιωκόμενη ἢ εὐνοούμενη τοῦ Σοβιετικοῦ καθεστώτος. Καὶ μὲν τ' ἀπομνημονεύματα τῆς μακρῆς ζωῆς της θὰ ἦσαν ἰκανὰ ν' ἀπεικονίσουν τὴν ἱστορία τοῦ τόπου της σ' αὐτὴ τὴν καλπάζουσα διαδρομὴ τοῦ χρόνου. Ὅμως τὰ ποιήματά της μᾶς διαφωτίζουν καλύτερα. Ἡ Ἄννα Ἀχμάτοβα, ἂν καὶ θεωρεῖται λυρική ποιήτρια, δταν μιλάει γιὰ βιώματά της προσωπικὰ γίνεται τραγική καὶ μεγάλη. Ἡ ποίησή της ἀγκυλιάζει μιὰ πλατεῖα γκάμα θεμάτων ἀπ' τὴν ἀνεκπλήρωτη ἀγάπη ὡς τὴ φλογερὴ φιλοπατρία. Στὴν περιοχὴ τῆς ἐπικυβερνητικῆς ποίησης ἄφησε τρία μεγάλα ἔργα: «Κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι» (1914) τῶν νεανικῶν της χρόνων, «Ὁ γῦρος τοῦ κόσμου» (1940) τῶν ὄριμων χρόνων της καὶ ὁ ἀποκαρῶφωμα τοῦ δημοσιογραφικοῦ της ἔργου «Τὸ ποίημα χωρὶς ἦρωα» (1940—1962). Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ δοκιμασίες καὶ ταπεινώσεις, ἐπὶ τέλους ἀποκαταστάθηκε καὶ στήν πατρίδα της. Ἐκλέχθηκε Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Σοβιετικῶν Συγγραφέων. Τὴν ἴδια ἐποχὴ περίπου παίρνει τὸ βραβεῖο συγγραφέων Εὐρώπης «Αἴτνα — Ταορμίνα» (1964) καὶ τῆς ἀπονέμεται ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορα HONORIS CAUSA (1965) ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης. Ἡ ποίησή της, πού, ὅπως ἔλεγε ἡ ἴδια, μέσα της ζοῦσαν οἱ ρυθμοὶ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ τόπου της, ἀνήκει στὶς παραδοσιακὰς φόρμες μὲ τὴν κλασσικὴ τους ἀκρίβεια καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ἀφήγησης.

τ' απόβραδου τήν ιερή
 φτωχός και ταπεινός ο μπρουντζος
 έγινε δλόχρυση γιορτή,
 γίνηκε αγάπη και στοργή
 παρηγοριά για μένα.

(³Από τή συλλογή «Τό βράδυ»)

3

"Α! Είσαι πάλι εσύ. "Όχι σάν εφηβος ερωτευμένος
 ήρθες σάν άντρας πιά τραχύς και σιωπηλός,
 μπήκες σ' αυτό τὸ σπίτι και με βλέπεις τώρα.
 Πῶς τρέμω τή σιωπή πρὶν ἀπ' τή μπόρα.
 Και με τὸ βλέμμα με ρωτᾶς τί σοῦκανα, τί πῆρα
 πὸ μ' ἐμπιστευτήκες και ἔρωτα και μοίρα.
 Σὲ πρόδωσα! Και μὴν τὸ ξανεπείς.
 "Ας ἦταν μπορετὸ νὰ κουραστείς.
 "Έτσι μόνο ο νεκρὸς ταράζει τὸν ὕπνο τοῦ φονιά του.
 Δίπλα στὸν πὸν πεθαίνει ο ἄγγελος θανάτου.
 Συγχώρα με! "Ο Κύριος τή συγγνώμη μᾶς διδάσκει
 κι' ἡ σκέψη σου με τήν ψυχὴ μὴν ἀντιφάσκει.
 Σ' ἀρρώστια μέσα ἢ σάρκα μου πλαντάζει
 και λεύτερο τὸ πνεῦμα μου ἡσυχάζει.
 Κι' ὄλο θυμᾶμαι τὸν κῆπο τὸν παλιὸ
 φθινόπωρο χλωμὸ και δροσερὸ
 και τίς φωνές τῶν γερανῶν και τή βοή
 πόσο γλυκειά ἦτανε μαζί σου ἢ ζωή.

(³Από τή συλλογή «Λευκὸ σῆνος»)

(Μετάφραση ἀπ' τὰ ρωσικά: ΜΙΛΙΑ ΡΟΖΙΔΗ)

ΚΑΠΟΙΑ ΒΑΘΡΑ

Κάποιες παραδοχές, κάποιες ἀρνήσεις
 σὲ κρίσιμες ὑψώθηκαν στιγμές
 γιὰ νὰ στεριώσουν βάθρα ἀνέκκλητα
 πάνω σιτὴ βιαστικὴ ροὴ τοῦ χρόνου.
 Τί δὲν προσμένουν οἱ καιροὶ
 τ' ἀλάθητο τῆς ζυγαριᾶς νὰ κρίνουν.
 Τῆ γνώμη σου σωστὰ ν' ἀποτιμήσουν.
 Διλήμματα κι ἀφορεσμοὶ πίσω ἀπομένουν.
 Κύμα τὸ κύμα ν' ἀντιμάχονται
 σιτὴν κοίτη τους βαθιά
 τὴν αἰνιγματικὴ τὴν ἀνερμήνευτη.
 Φαντάσματα ἑνὸς κόσμου ὄνειρικοῦ.
 Νὰ τριγυροῦν, νὰ χάνονται, νὰ ἐπιστρέφουν.
 Τὸ «ΝΑΙ» και τὸ «ΟΧΙ» τοῦ Ποιητῆ,
 ἀνυποψίαστα νὰ τρυπώνει
 σὲ σκοτεινὲς στοές, νὰ ἐπιμένει,
 νὰ σὲ φλογίζει κι ὄλο νὰ τρώει,
 νὰ τρώει συθέμελα ὀλάκερη ζωή,
 τὸ βράχο τῆς ὀρθῆς σου περηφάνειας.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΣΕ ΠΛΑΓΙΟΝ ΗΧΟΝ

I

Πάνω από τις λέξεις αιωρείται
 πάνω από τὰ καθημερινὰ πράγματα
 ὁ χειρουργικὸς ἤχος καὶ ἀνοίγει δοξαστικά
 τοὺς ποταμούς τῶν δακρύων. Καλπασμὸς
 ἀπὸ ἀστερισμοῦς, ποὺ σφραγίζουν
 τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου.
 Ἦταν πολὺ καὶ τὸ «γενικήκαμεν».
 Στὴν ζωὴ αὐτὴ μόλις, ποὺ ἀντέχει
 ἕνα ἰσοκράτημα στὸν λογισμό
 νὰ ἔτσι σὰν θρόϊσμα φύλλων
 σὰν κομποσκοίνι ἀγιορείτικο...

II

Τὸ ξύλο πέρασε ἀθόρυθα στὴν ὑποταγὴ του
 τὸ νερὸ χάνεται μέσα στὰ χόρτα
 κι' ὁ ἥλιος εὐωδιάζει ὀλοκάθαρος
 μέσα στὰ πρωϊνὰ ρεῖθρα
 τοῦ «Εὐχαριστοῦμεν σοι...».

III

Παίρνει ὁ νυχτερινὸς χιτώνας
 τὶς ἔγνοιες τῆς ματαιότητος
 γιὰ νὰ λύσει τὰ δεσμά της
 καθὼς ἐπάνω της σκορπίζεται
 ἀφρισμένο τὸ μυστήριον
 «Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, φύλαξόν με...».

IV

Τὰ μικρά μου βήματα μὲ καταδικάζουν
 τὰ μεγάλα κύματα δὲν τὰ φτάνω
 ἐδῶ κείτομαι στὴν λίμνη Σιλωάμ
 χωρὶς ἄγγελου βοηθῶ...
 Γι' αὐτὸ αἷμα στάζουν οἱ φωνές
 τῆς «Παρακλητικῆς» μου.

V

Μελλοθάνατος εἶμαι καὶ τὸ ξέρω
 ἀλλὰ ποῦ ν' ἀκουμπήσω, ποῦ
 νὰ θάλω τὶς ἐλπίδες μου
 ἔξω ἀπὸ τὰ χέρια σου;
 Πῶς νὰ περάσω τὸ ποτάμι
 χωρὶς νὰ μὲ κρατήσεις ἐσύ;

VI

Μετρῶ μὲ τὰ χεῖλη, ποὺ θὰ σωπάσουν
 καὶ θὰ λειώσουν ἄδοξα μιὰ μέρα:
 Μία μετὰ Χριστόν, δύο μετὰ Χριστόν
 αἰώνια μετὰ Χριστόν καὶ μετὰ Χριστοῦ...

Τώρα όμως συντριμμένος σαν τ' αρχαία
μάρμαρα, πού βουλιάζουν.

VII

Ἀρχίζω μετὰ τὴν σιωπὴ μὰ δὲν βρῶσκω
παρὰ τὸν φύλακα ἄγγελο θλιμμένο
πού βλέπει τὴν ταλαίπωρὴ ζωὴ μου
καὶ τὸ ἄθλιο χέρι μου νὰ γράφει.
Ποῖός μπορεῖ νὰ κρατήσῃ
αὐτὴ τὴν ζωὴ, πού φεύγει καὶ χάνεται;

VIII

Προσπαθῶ ἤρεμα νὰ μιλήσω
γιὰ τὰ χρώματα καὶ τοὺς ἤχους
μὰ καὶ τὰ δυὸ εἶναι πιὸ γαληνεμένα
πιὸ ξένα μοιάζουν κι' ἀλαργεύουν
ἔτσι, πού θάλασσα, οὐρανὸς καὶ γῆ
ἀνακατεύονται καὶ ἡ ψυχὴ μένει μονάχη.
Ἐδῶ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἐδῶ τὸ ἔλεος
πίσω ἀπὸ τὸ σύννεφο ἀγναντεύει
ἐδῶ περιμένεις καὶ περιμένει...

Π. ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ

α.

Τοῦ πλοίου τὴ βουὴ ἀπαλοσέρνεις
τραγούδι πού μεθάει τὸ Αἰγαῖο.
Ταξιδευτὴ στὰ μάτια σου μὲ παίρνεις
κι ἀνήμερος στὴν Κύπρο πλέω.
Λευκὰ τὰ ὄνειρα στὸ κύμα στρῶσε
ἐλεύθερην, ἀγάπη, νὰ χαρῶ σέ!...

β.

Τὸ βῆμα πελαγίτικα κομπολυγáει
καὶ λάμπει ὁ μηρὸς ἀγιοκέρι
καθὼς ὁ γυριστὸς χορὸς μεθάει
μὲ ἔρωτα φλογάτο καλοκαίρι.
Ἄπὸ καρὰ ἡ νιότη ξαναμμένη.
Φωτιὰ ἡ Κύπρος τὴν προσμένει...

γ.

Τοῦ πόντιου ἀσπρογάλαζο ταξίδι
μὲ συντροφιά τὴ λέξη κεντημένη
ἐλληνικὸ γιὰ τὴν ψυχὴ ἀστροστολίδι.
Τραγούδι ἡ ζωὴ μας, σφιχτοδένει
ρυθμὸ καὶ χτυποκάρδι σ' ἄρμονία.
Ὁ στεναγμὸς τῆς Κύπρου μελωδία!

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΛΟΓΟ

(δοκίμιο)

Κανείς δὲν ἀμφιβάλλει πιά, πὼς ὁ κόσμος ποὺ ζοῦμε ἔχασε τὴν βεβαιότητά του γιὰ νὰ ὑπάρξει εἰς τὸν ἀτέλειον αἰῶνα! Καὶ τοῦτο γιὰτι ἐπαψε νὰ μᾶς εἶναι, ὅπως κάποτε οἰκειός, φιλικὸς καὶ ἀνεξήγητος. Τώρα, μέσα σ' ἓνα σύμπαν στερημένον ἀπὸ ψευδαισθήσεις καὶ φῶτα, ὁ ἄνθρωπος νοιώθει σὰν ξένος καὶ χωρὶς νὰ διστάζει ἔχει ἀποδεχτεῖ, πὼς ἡ πίστη στὸν παραλογοισμὸ τῆς ὑπαρξῆς, πρέπει νὰ ρυθμίζει τὴν μελλοντικὴ του πορεία!

Ἄλλά, γιὰ νὰ λύσει ὁ ἄνθρωπος τοῦ παρόντος τὰ τρέχοντα προβλήματά του καταφεύγει στὸν κρυπτισμὸ, στὴν ἀλληγορία ἢ τὸ μασκάρωμα. Γιὰτι ξέρει — ἀπὸ λάθος μέθοδο, πὼς μὲ τὴν ὑποκρισία θὰ ξεπεράσει τὶς δυσκολίες του παρὰ μὲ τὴν εἰλικρίνεια.

Ἔτσι, ἓνας κόσμος ἀπέραντος φόρεσε τὸ προσωπεῖο του, γιὰ νὰ κρύψει τὸ πρόσωπό του. Κι' ὁ κόσμος ὅλος τυφλὸς μπρὸς στοὺς λαίμαργους κρημνοὺς τῆς ὀρατότητος, ζεῖ τὶς ἀτελεύτητες ἀποκρίεις του. Καὶ μέσα σ' αὐτὸν τὸν μασκαρεμένον καὶ ἀλλοτριωμένον κόσμον ποῖός μορεῖ νὰ σταθεῖ ὄρθιος καὶ νὰ διανοηθεῖ;

Βέβαια αὐτὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ κόσμου εἶναι πανάρχαιο καὶ τὸ εἶχε χρυσοτεχνουργήσει μὲ περίσκεψη, τὸ ἀρχέγονο κατεστημένον, ἀπὸ τὴν μακρινὴν ἐποχὴ ἀκόμα, τῆς ἀθλιοτάτης δυναστείας τῶν Ἄ τ ρ ε ι δ ῶ ν.

Ὅμως, μέχρι τὸν 19ο αἰῶνα ἡ μασκαράτα ἦταν πολὺ ὠραία κι' ὁ καθένας φοροῦσε τὴν μάσκα του καὶ πῆγαινε ἀνενόχλητος νὰ συναπαντήσει τὰ λυτρωτικὰ δυστυχήματα, ράβοντας τὶς πληγές του, μὲ τὶς βελόνες τοῦ... ἡλίου. Φορὲς ὁ ποιητῆς ἔπεφτε σιμὰ του, κόλλαγε στὴ λαβωμένη λέξη καὶ ρούφαγε τὸ σκοτωμένον αἶμα.

Ὅμως ἡ ἀκίνησία καὶ ἡ πλήξη — ποὺ ἔφερνε τὸ λυκόφως — ὄδηγοῦσαν τὸν ἄνθρωπον σὲ μέρες ἀφεγγῆς ζωῆς καὶ ἀναβολῆς: «ἀργότερα» «μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία», «μὲ τὸν καιρὸ θὰ καταλάβεις». Ἄλλά τί νὰ καταλάβει; Καὶ ποῦ πλέον νὰ κρυφτεῖ; Οἱ μάσκες ἀχρηστεύτηκαν μιά καὶ ἡ μόνη καταφυγὴ ἔμεινε τὸ σκοτάδι. Καὶ πέρασε στὸ σκοτάδι.

Ἐκεῖ ὑπέβασκε τὸ παράλογο — ἡ μυστικότητα καὶ ἡ ἀνομοιοιότητά του, μ' ὄλη τους τὴ λαμπρότητα. Καὶ ὁ κόσμος θρέθηκε ξανά ἔτοιμος νὰ μεταφιστεῖ μὲ τὸ μαῦρο ἀκόμα δέριμα τοῦ σκοτωμένου γορίλλα τῆς καθεστηκυίας τάξεως καὶ μὲ τὴν «σάπια λεοντή» τῶν Βοναπάρτηδων, τῶν Βεργαίγ καὶ τῶν Πομπαδούρ κι' ὄλων τῶν Ἀμφιδούργων μοναρχῶν τῆς παρηκμασμένης Εὐρώπης.

Ἐκεῖ μέσα στὸ σκοτάδι, ποὺ ἐξέλιπεν ἡ μάσκα, ὁ ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς ἀριστοκρατικῆς διανόησης αἰσθάνθηκε: φόβο, τρόμο καὶ θάνατο! Αἰσθάνθηκε νὰ τὸν κεραυνοβολεῖ ἡ μελαγχολικὴ παραδοξολογία καὶ ἡ ἀγωνιώδης ἀναζήτησις, ἡ προβληματικὴ τοῦ χρονικοῦ τίποτα. Ἡ φόρμα εἶχε γίνει γι' αὐτὸν τὸν «ἐκπρόσωπο» παράλογη καὶ γι' αὐτὸ διασκέδαζε μὲ τὴν Ἰδέα τοῦ Θανάτου τῆς. Τὴν ἔβλεπε σὰν ἓνα παιγνίδι τῆς τύχης, σὰν ἓνα αὐτοσχεδιασμὸ, σὰν ἀπόηχο ἑνὸς παραληρήματος, ποὺ δὲν ἀπευθύνονταν ποθενά.

Ἔτσι, ὁ «ἐκπρόσωπος» κατανόησε, πὼς δὲν εἶχε πιά καμμιά δυνατότητα, νὰ τὰ βάλει μὲ τὸ Παράλογο. Κι' ὅσοι — καθημαγμένοι ερασιτέχνες τοῦ πραγματι-

κού, μ' ένα μυστήριο που βεθλώνει τη διάνοια — πήγαν να τον αποχαιρετήσουν, αυτόν τον μεταμφιεσμένο άρρωστο και να τον ακούσουν να τους όμιλεί. "Ακουσαν, λοιπόν, τον θρηνώδη ποιητικό δρυχηθμό του, που έμοιαζε εξομολόγηση ενός θαύτατα πικραμένου «θρησκευόμενου» δαιμονόληπτου.

Είχαν αλήθεια, πώς δεν μπορούσε πλέον να κρατηθεί άλλο στη σκιά και στη σήψη πίσω από το προσωπίτο του.

— Μή μ' αποχαιρετάτε, τους είπε με μιὰ ρητορεία ασώματη και μία γλώσσα άχόρταγη — μοιχαλίδα του πραγματικού. Δεν φεύγω και δεν έρχομαι...

"Έτσι φώναζε πίσω από την μάσκα του, με τον τρόπο, που αδράχνει τὰ μελλούμενα, σχηματίζοντας αποστήματα στη μ ν ή μ η. Και τον συγκλόνιζε, ή θρυμιματίζουσα τον έαυτό του άκίνησία.

— Δεν φεύγω και δεν έρχομαι... γιατί όλα γύρω μου κουράστηκαν!!!

Είχαν πράγματι όλα κουραστεί... αλλά κανένας δεν το κατανοούσε αυτό. Και πριν καταρρεύσουν όλα είχε καλά κατανοηθεί... από τους Μάρξ και "Έγκελς... "Η κόυραση αυτή δεν ήταν παρά το αποτέλεσμα της άδαιας μηχανικής ζωής, όπου ο άνθρωπος αισθάνονταν την ανάγκη μόνο για έλπίδα και κατανοούσε δειλός! Και την ανάγκη να θυμάται κι' έφτανε να ναι ήδυπαθής - άστος βολεμένος και ασάλευτος.

"Αλλά ή φωνή μέχρι τώρα απ' το τέλος του περασμένου αιώνα εξακολουθεί ν' ακούγεται, σε όλη την Δυτική Ευρώπη.

— Δεν φεύγω και δεν έρχομαι... φωνάζει ακόμα ο άκίνητος με την άμοίραστη σκέψη — ο Φρειδερίκος Νίτσε είναι αυτός — μέσα στο παγερό μεσημέρι του αιώνα του... Δεν φεύγω... Μόνος μου μένω εδώ! Και ήταν πράγματι μόνος διώνοντας όλη την φρίκη του παράλογου κάτω απ' το θνητό φως του πεπρωμένου και της ματαιότητας.

»Και νοιώθω κάτι μεγάλο γίνεται μέσα μου...

Και γίνονταν... μ' όλες τις στομαχικές θεωρίες και νευρώσεις της άτεγκτης νιτσεικής διαλεκτικής.

»Είμαι ένα πέραςμα και ένα ήλιοβασίλεμα!!

Και πράγματι τέτοιο ήταν... Βασίλεμα των Βασιλιάδων και των ξεπεσμένων πολιτισμών της παραδοσιακής μεγαλοαστικής τάξης.

»Το έντονο — φώναζε τώρα πιο δυνατά — σύρλιαχτό των πεινασμένων λύκων θα σάς θυμίσει την πείνα μου...

Κι' ήταν αλήθεια, πεινούσε, ο θλιβερός κατάμονος πρόδρομος και προφήτης των δλέθρων και άθλιωτήτων μας...

»Τρέχω στο χάος — να διασώσω το πεπρωμένο του τελευταίου Θεού μου, που πεθαίνει από πλήξη...

"Ακούγαμε αυτά τὰ μεγαλόστομα λόγια με έκπληξη και τ' ακούμε ακόμα. Κάποιος έλεγε από μας:

— Τί είναι ή τόση, που ακούμε λ ο γ ι κ ή; Δεν είναι μιὰ επιτυχημένη π α ρ α φ ρ ο σ ύ ν η;

— Πάψε, το ή λέμε, ν' ακούσουμε τον μεταμφιεσμένο Γερμανό...

— Λέγε, καημένο, πετάχτηκε ένας ποιητής αυτός, τί στοιχίζει μετά θάνατον ή όμιλία. Τί τον Λισχύλο ή το Νίτσε, τί το Λάμπρο Πορφύρα (κι' ήταν έποχή που τον θαύμαζα τον κακομοίρη). Για κουτούς, καημένο, ή δ ο ξ α ψάχνει για κλινήρεις του πνεύματος...!!

Και γίνονταν και λέγονταν όλα ταυτα την Κυριακή των "Απόκριω, την πιο

χαρούμενη μέρα. Και σ' αυτή την παρδαλή γιορτή μ'ας φώναζε και μ'ας φωνάζει ακόμα, όσο είμαστε α ί ώ ν ι α μ ε τ α μ φ ι σ μ έ ν ο ι .

»Έλατέ, έλατε παγωμένοι κι' ασάλευτοι σ ύ ν τ ρ ο φ ο ι (ή λέξη είναι τού Νίτσε νά εξηγηθήσαστε...).

Ένας φτωχός διάβολος παραμονεύει νά σ'ας κατακλέψει κι' ένας παλιάτσος νά σ'ας θάψει...

Έλατε, έλατε ψηλότερα νά σώσουμε τὸ Θεό μας ἀπ' τή μοναξιά του...

Όσοι πήγαν ἀπ' τοὺς συντρόφους τοῦ «Ζαρατούστρα» ἀπληστοί, φιλόδοξοί και καιροσκόποι, δὲν βρῆκαν παρὰ τὸν Πύργο τῆς παραφροσύνης ζωσιμένο ἀπὸ ὀμίχλες, ἀστραπὲς μιᾶς ἀκόπαστης θύελλας. Τὸν εἶχε χτίσει ἓνας Ἑβραῖος μ' ὄλη τὴν ἀπελπισία, τὸν παραλογισμό και μ' ὄλη τὴ γνώση, ποὺ διέθετε και μ' ὄλο τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς του.

Ἀλλὰ ὅταν μάθαμε πὼς μέσα σ' ἐκεῖνο τὸν Πύργο, διεξάγονταν ἡ πιὸ συγ- κλονιστικώτερη Δίκη τοῦ Αἰῶνα, πήγαμε ὄλοι. Ἡ Δίκη ἐκεῖνη ἦταν ἡ ὑστατη ἐλ- πίδα γιὰ νά διασωθεῖ τὸ πρὸ αἰῶνων Καρναβάλι τῶν Τρυφερῶν Καννιθάλων.

Ἀλλὰ δὲν σώθηκε. Ἀδημονούσαμε γιὰ τὸν ἀνθρώπινο εὐαγγελισμό μας. Ὁ Ζόζεφ Κ. εἶχε κατηγορηθεῖ. Ἀλλὰ δὲν ἤξερε γιατί. Μῆτε αὐτός, μῆτε εμεῖς, Κλεί- σουμε τὴν κατασκότεινη αἴθουσα τοῦ δικαστηρίου. Κι' ἀνοίξαμε τίς πόρτες στὸν πιὸ φωτεινὸ κοιτῶνα γιὰ νά διασκεδάσουμε τὸν «Κόκκινο Θάνατο» τοῦ Ἐντγκαρ Πόε.

Ἀλλὰ, μέσα σ' αὐτὸν τὸν κοιτῶνα δὲν βρήκαμε νά ὑπάρχει τίποτα! Ἦταν κενός, μ' ἓνα μόνο τραπέζι στὴ μέση ποὺ περπατοῦσε. Ἐπάνω βρισκόνταν μιὰ ἐπι- στολὴ κι' ἓνα πλῆθος γύρω φαντάσματα ἀόρατα και ἀκαθόριστα. Διαπιστώσαμε ἀ- παρασάλευτη Σ ι ω π ἦ... ποὺ ἐπικρατοῦσε και στὴν ἀντίπερη ὄχθη, μ' ἓνα ρι- ζικὸ παραλογισμό και μίαν τρομερὴ μεγαλοπρέπεια. Τὰ μόνα ποὺ ἀπέμειναν ἀθέα- τα κι' αὐτὰ γιὰ νά στεφανώνουν τὴν τραγικὴ ἀνθρώπινη Μοῖρα!

Ὁ ἄνθρωπος ἀπῆρθε τὴν ἐπιστολὴ στὸν πατέρα του. Χρησιμοποίησε σύμβο- λα — τὴν ἀπελπισία και τὴν ποίηση — γιὰ νά ἐκφράσει τὸ πνεῦμα μιᾶς ἀγωνιώ- δους και μάταιας ἀναζήτησης... Ὅλα, ὅμως, εἶχαν ξεμασκαρωθεῖ ἀπὸ τὸ θάνατο. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε αὐτοκτονήσει. Διαβάσαμε τὸ ὄνομά του, τὸ γραμμμένο μὲ τὸ αἷμα του: Φ ρ ἄ ν τ ς Κ ἄ φ κ α... 192...

Ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ δίχως προσωπεῖο τραγωδία μας. Κι' ἡ ἐλπίδα μας τώρα μόνο ὁ Μέγας Ἀνατολικός... μιὰ και τὰ μεγάλα προβλήματα βρίσκονται στοὺς δρό- μους!

ΨΑΞΕ

Ψάχγω στὴν ψυχὴ μου νά σ' ἀνακαλύψω.
Γιατί ταξιδεύεις μὲ τὸ παλιὸ πλεούμενο τῆς ἀπιστίας;
Ψάξε νά βρεῖς τὴν οὐσία τῆς φωτιᾶς,
τὴ ρίζα τοῦ πυρήνα ποὺ ἐκσφενδονίζεται σὲ μῦρια.
Ἄκουσε τὸ τραγούδι μου
σιγανὴ συνομιλία και διάλογος καλεῖ τὸ ἐκκλησίασιμα.

Μικρὸ ρυάκι χύνεται στήν ἴδια ρωγμὴ καὶ τρώει τὸ βράχο
 χτυπάει τὸ στῆθος καὶ ἀπλώνεται στήν καρδιά
 τὸ ἀδιάκοπο σφύριγμα τοῦ ἀγέρα σὲ παγώνει
 εἶμαι ὁ πρυμνήτης ἄνεμος καὶ σὲ ὀδηγῶ στὸ λιμάνι.
 Ὁ λόγος μου δὲν ἔχει λέξεις,
 καρφιά πυρακτωμένα στὸ ἠφαίστειο
 μνημies καὶ πίδακας ποὺ ποτίζουν τὸ ἄγονο χῶμα,
 φθόγγοι μουσικοὶ ἀπὸ χιλιάδες ὄργανα.
 Συντροφεύω τὸν ὁδοιπόρο στήν ἔρημο
 κελάηδημα τ' ἀηδονιοῦ καὶ ταπεινὸ λουλούδι
 τὸν περιμένω στήν ὄαση.
 Βρῆς τῆ μαγικῆ σφαίρα ποὺ καθρεφτίζεται ἡ ἰδέα
 τῆ μυστικῆ δίοδο ποὺ περνάει τὸ φῶς.
 Τὸ τραγούδι μου γρανιτένιος ἀνδριάντας
 δὲ φοβάται τῆ βία
 δὲ δειλιάζει ἀπ' τὴς ἐκρήξεις.
 Τόσο πολὺ σ' ἀγάπησα.

Γ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΓΕΝΝΗΣΗ

Σὰ λίκνο γούβωσεν ἡ γῆς κι ἡ φάτνη, κι ἀναμέσο
 ἀνάγυρεν ἡ Δέσποινα τ' ἀσκητικὸ κορμί της·
 μέγα ἰμάτιο τύλιξεν ὀλόγυρα τὰ μέλη
 5 μαῦρο καὶ πυκνοῦφαντο, βασιλικό, κι ἀπάνω
 μέσ' ἀπ' τὴν ἅγια κεφαλή, σὰν ἥλιος καὶ φεγγάρι,
 τ' ἀρχοντικὸν ἐπρόβαλε τὸ πρόσωπο καὶ γέρνει
 τὸ χλῶμι χέρι ἀγγίζοντας· βυθὸς ὄνειρεμένος,
 σὰν θύρα ποὺ στ' ἀπέραντα καὶ μυστικὰ ξανοίγει,
 10 ἡ ὄρθια φλόγα τῶν ματιῶν· καὶ τὸ μυστήριό φέγγει,
 ἀπρόσιτο, στίς ἀνοιχτές, ὡς ἄστρο, βλεφαρίδες.
 Ἐομιξαν πικροσάρκωτα κι ἀρχοντικά τὰ χεῖλα
 τὸ λόγο τὸν ἀνείπωτο κρατώντας, κι ἀπὸ δίπλα,
 σὲ γέμμα πάχνης, στῶν βοδιῶν δοσμένος τὴν ἀνάσα,
 15 ὁ Θεῖος Λόγος σκίρτησε σὰ βρέφος δίχως κλάμα.
 Ἀναταράχτεις, σκοτεινὴ μήτρα τῆς Γῆς, κι ἀπ' τ' ἅγια,
 βαθιὰ οὐράνια, οἱ στρατιῆς ἀγγελικῶν ταγμάτων
 καθὼς ὀμίχλες φωτερὲς φτερούγισαν καὶ λάμπει
 τοῦ σπήλιου γύρα ἡ κορφή ὡσὰν ναός· χορεύουν
 20 τ' ἀλόγατα ποὺ στίς ζεσιτὲς ράχες κρατοῦν τὸ ἄνθος
 τοῦ ἀστροδήγητου τοῦ Νοῦ· καὶ δίπλα κάποιος ἔρμος
 μικρὸς βοσκός, ἀναρριχτὸς σὲ βράχο, σιγοψέλνει,
 μὲς σὲ καλάμι ἀγέρινο, τὸν πρῶτο τρέμιον ὕμνο...

Δ. Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΟΜΑΔΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», πού διανύει ἐφέτος τριάντα πέντε χρόνια πορείας, μαζί με τὴν ἱκανοποίηση καὶ τὴν χαρὰ γιὰ τὴν ἀνδρωση καὶ τὴν ἀνάδειξη τόσων δεκάδων πνευματικῶν ἀνθρώπων πού ξεκίνησαν ἢ πού ἐισάφηκαν ἀπ' τοὺς κόλπους τῆς, ἐκράζει τὸν πόνο καὶ τὴν θλίψη γιὰ δεκάδες ἄλλους, παλιούς συναθλητές, στενοὺς συνεργάτες, θανμασιῶτες καὶ ἀφοσιωμένους φίλους ἢ συνδρομητές τῆς, πού φεύγουν, μετ' τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.

Κι αὐτὴν τὴν ἀραίωση, στοὺς τωρινούς καιρούς μετ' τοὺς θεδαρμένους ὁρίζοντες, τὴν οἰκουμενικὴ ἀνησυχία καὶ τὴν ἀμφισβήτηση τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών, τὴν καταγράφει ὡς ὀδυνηρὴ πτώχευση καὶ ὡς δυσαναπλήρωτὴ ἀπώλεια, τὴν ὁποία θεωρεῖ πὼς ἔχουμε ἱερὸ χρέος, τόσο ἡ πολιτεία ὅσο καὶ ὅλοι πού θητεύουμε σ' αὐτὸν τὸν χῶρο, γὰ τὴν κάμουμε ἐθνικὴν ὑπόθεση, ἀνάγκη τὴν ἀκόμα σὺ πάνθεον τῆς μακρᾶς ἐλληνικῆς ἱστορίας. Μετ' αὐτὴν τὴν συνείδηση εὐθύνης, πού χαρακτηρίζεται — ἄλλοτε — καὶ τὸ ἦθος μιᾶς κοινωνίας, τὸ περιοδικὸ τοῦτο, κόβονται ἀπ' τὸν ἴδιο του τὸν κορμὸ καὶ διαθένονται τὸ ὕστατο ὑπόδημά του, κἀνει ὅ,τι δύναται γιὰ νὰ κρατήσῃ — ἔστω — στὴν ἐπιφάνεια τὰ ἴχνη μιᾶς μνημόσυνης ἀναφορᾶς (τοῦλάχιστον), τὴν στιγμή πού ἡ τηλεόραση, τὸ ραδιόφωνο καὶ οἱ ἐφημερίδες, δυστυχῶς, κατακλύζονται ἀπ' τὶς ἀσημαντότητες, τὸ ποδόσφαιρο, τοὺς «ἀστέρες», τὰ νέα εἰδωλα τῶν λαϊκῶν κέντρων καὶ τοὺς ἐπισκέπτες τῆς «πολιτιστικῆς πρωτεύουσας τῆς Εὐρώπης» καὶ πού ἡ Κρατικὴ Ἀντίληψη δὲν ἔχει οὔτε ἓνα φτωχὸ παράσημο καί, σὶς περισσότερες φορές, οὔτε ἓνα στεφάνι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού ἀναλάθηκαν, δίκην λαμπάδων, γι' αὐτὴν τὴν ποθεινὴ τους πατρίδα. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν πραγματικότητα, πού, φυσικά, δὲν μᾶς συνιστᾷ καθόλου, θέλουμε νὰ ἐπαινεσοῦμε δημόσια τὸν λαμπρὸν συνεργάτη καὶ φίλο τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», τὸν διακεκριμένο ποιητὴ, πεζογράφου καὶ κριτικὸ Γιώργου Πολιάρχη, πού τόσα πολλὰ προσέφερε, ἐπὶ δεκαετίες ὀλόκληρες, στὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ στὴν γενικώτερη πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας, γιὰ τὴν μεγάλη εὐθύνη πού ἀναλαμβάνει, σχεδὸν κάθε χρόνο, νὰ δίνει ἓνα ὁμαδικὸ μνημόσυνο γιὰ τοὺς συναδέλφους πού ἔφυγαν, ἀπαιποκρινόμενος σ' ἓνα ὄντως ὀδυνηρὸ, ἐπίμοχθο καὶ κάθε ἄλλο παρὰ εὐχάριστο καθήκον. Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τὸν εὐχαριστεῖ καί, ξεχωρίζοντας τὴν πράξη του αὐτῆ, τονίζει τὴν ἀνωτερότητα, τὰ αἰσθήματα, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἀδαμάντινον ἦθος, πού τὸν καταξιώνουν ὡς πραγματικὸν πνευματικὸν ἄνθρωπο.

Δ.Κ.

Φίλε μου Δημοσθένη,

Πιστὸς στὴν ἐντολὴ σου σοῦ στέλνω καὶ φέτος τὸν κατάλογο τῶν συναδέλφων πού ἔφυγαν ἀπὸ κοντὰ μας. Οἱ συνάδελφοι ἔφυγαν ἀλλὰ τὰ προβλήματα τῶν λογοτεχνῶν παραμένουν καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας γιὰ νὰ ἐνδιαφερθεῖ μιὰ πού τὰ σωματεία, πόσα; δὲν μεριμνοῦν παρὰ γιὰ τὴν προβολὴ τῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου. Οἱ Σταθμοί, πού ἔκαμναν ἓναν τέτοιο συνδικαλιστικὸ ἀγώνα ἐκλείσαν. Μένει ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, πού εὐχῶς δίνει τὶς σελίδες τῆς γι' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Δύο πράγματα, βασικά, ἐκτὸς τῶν μεγαλεπήβολων τῶν Σωματείων μας, ὑπάρχουν Δημοσθένη, ἀγαπητὲ φίλε: α) Τὰ ἔξοδα

της κηδείας τών πεθαμένων συνταξιούχων, και 6) 'Η ιατρική περίθαλψη ὅσων μιὰ ἐπιτροπή θὰ θεωρήσει λογοτέχνες, ἀνεξάρτητα ἡλικίας. Καί φέτος, ὅπως ἄκουσα, πολλοί ἀπό τοὺς συναδέλφους μας θὰ ἔμεναν ἄταφοι ἂν δὲν ἐνεργοῦσαν οἱ συγγενεῖς τους. Αὐτό, θὰ μοῦ πείς, εἶναι δικό τους πρόβλημα. "Ἄν ὅμως τὸ κοιτάξεις καλύτερα, εἶναι καὶ δικό μας. Δὲν ζητοῦμε παρὰ νὰ ἰσωθοῦμε ἀπέναντι στοῦ χάρο μὲ τοὺς ἄλλους ἐργαζομένους. Τὰ χειρόγραφα μου, κάπως ἀκατάστατα, γιὰ τὴν ταχύτητα πού μοῦ συσταίνεις. "Ἄν εἶναι πολλὰ, κόψε τὸ πρῶτο.

Παραμένω μὲ τὶς λίγες δυνάμεις μου δίπλα σου. Τὰ περιοδικὰ ὅλο καὶ λιγοστεύουν. Κλείνει καὶ τοῦ Γιάννη Μπενάκου, ὅπως μαθαίνω.

Μὲ συναδελφικοὺς χαιρετισμοὺς
Γιῶργος Πολιτάρχης

ΚΙ ἌΛΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΘΑΝΑΤΩΝ

Δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ παρακολουθῶ, καὶ δὲ θέλω κιόλας, τοὺς θανάτους συναδέλφων πού μὲ πολλοὺς ζήσαμε καὶ δημιουργήσαμε μαζί, πολυαγαπημένα πρόσωπα, πού ὕστερα ἀπὸ τὸ ταξίδι τους κι' ἐγὼ καὶ ἡ τέχνη μας ἐγίναμε φτωχότεροι. Μερικὲς φορές δὲν γνωρίζω ὅλον τὸν πνευματικό μας βίον, ὅπως συμβαίνει νὰ μὴ γνωρίζουμε τὶς οικογένειες τῶν φίλων μας ἢ γιατί δὲν ἐνδιαφερθήκαμε γι' αὐτά, ἢ γιατί θεωρήσαμε ἀπαραβίαστα. "Ἔτσι οἱ παραλείψεις μας καὶ τὰ λάθη μας, ὅσα γίνονται, δὲν γίνονται ἐπίτηδες, γιατί γιὰ μᾶς ὑπάρχει πάντα ἡ ἴδια φιλία καὶ ἡ ἀγάπη πού μᾶς συνέδεσε στὴν πρόσκαιρη, ἔστω, ζωὴ. Τὰ λάθη μας, λοιπόν, εὐθετα καὶ ἀνθρώπινα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μας στρέφεται μόνο σὲ κείνο τὸ μέρος τοῦ βίου πού εἴχαμε τὴν εὐχάριστη καὶ τὴ χαρὰ νὰ γνωρίσουμε. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ζητήσαμε, ὄχι τὴν ἐπιείκεια, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκη νὰ συμπληρώνονται αὐτὰ τὰ ὀλιγόλογα μνημόσυνα πού γράφονται ὕστερα ἀπὸ ἐπιθυμία τοῦ διευθυντῆ τοῦ περιοδικοῦ καὶ πού γιὰ μᾶς εἶναι μιὰ ὀδυνηρὴ ἀναδρομὴ σὲ ἄλλο πιὸ εὐτυχισμένο καιρὸ πού κι αὐτὸς ἔφυγε καὶ γίνεται πιὸ ὀδυνηρὸς ὅταν πρόκειται νὰ ξαναγυρίσω σὲ δρόμους πού συναντοῦσα τοὺς φίλους, τοὺς συναδέλφους καὶ νὰ μὴν τοὺς βρίσκω. Τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγωνία ἀναγνωρίζοντας ὁ κ. Δημοσθένης Κόκκινος μοῦ γράφει καὶ τὰ ἐξῆς: «ὅπως κάθε χρόνο, ἦρθε ὁ καιρὸς γιὰ τὸ «ὀμαδικὸ μνημόσυνο» τῶν συναδέλφων πού ἔφυγαν στὸ χρόνο τοῦτο (1985)... παρόλο πού γνωρίζω πόσον ὀδυνηρὸ καὶ πόσο κοπιαστικὸ εἶναι, ὑποβάλλω τὴ θερμὴ παράκληση νὰ μπεῖς στὸν κόπο καὶ νὰ μοῦ στείλεις, ὅσο γρηγορότερα μπορεῖς... Εἶναι τὸ μόνο πού μπορούμε νὰ προσφέρουμε στοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους πού ἔφυγαν μὲ ὄνειρα, στάχτες, ὀράματα καὶ ἀπογορευτεῖς ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτο...». Διαβάζοντας τὶς λίγες σειρές, τῆς ἐντολῆς, ὅπως μοῦ δόθηκε. ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης καὶ τὸν τρόπο πού σκέπτεται ἕνας ἄνθρωπος εὐαίσθητος ὅπως εἶναι ὁ φίλος Δ. Κόκκινος, ἀλλὰ καὶ ποιὸς ὁ καθοριστικὸς σκοπὸς αὐτῶν τῶν σύντομων κειμένων. Ποτὲ δὲν ὑπολογίσαμε κόπο ὅταν μας ζητήθηκε νὰ ὑπηρετήσουμε μιὰ τέτοια προσπάθεια. Θὰ δηλώσουμε ὅμως γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη πὼς μάταια θὰ ζητήσουν σ' αὐτὰ τὰ μνημόσυνα ὀλοκληρωμένη γραμματολογία. 'Ἡ γραμματολογία, αὔριο, θὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ θὰ ἐνεργήσει μὲ ἄλλο τρόπο, θὰ θελήσει νὰ ἀκριβολογήσει καὶ νὰ τοποθετήσει χωρὶς λάθη ἢ παραλείψεις. Χαίρομαι, λοιπόν, ὅταν κάποιος συμπληρῶνει ὅπως ἐγὶνε μερικὲς φορές κι ὅπως ἔκανε ὁ κ. Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ ('Ἡπειρωτικὴ Ἔστια, ἔτος ΛΔ', τ. 400—401—402, Αὐγούστος - Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1985) πού ἀναφέρεται στὸ κείμενο γιὰ τὸν ἀξέχαστο φίλον μου Κώστα Γαρίδη (ἴδιο περιοδικό, ἔτος ΛΓ', τ. 390—391—392, Ὀκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1984) καὶ σημειώνει πὼς οἱ ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ Κ. Γ. δὲν εἶναι ὀκτὼ ἀλλὰ δεκάξι. "Ἴσως ἂν ζοῦσε ὁ Κ. Γ. νὰ μὴ σημειῶνε τὴν παράλειψη γιατί θὰ γνώριζε πὼς οἱ μὴνες δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας, ὅπως δὲν διαμαρτύρεται κανεὶς γιὰ τὶς παραλείψεις στὶς Ἐγκυκλοπαιδεῖες. 'Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ἀλήθεια. «Οἱ νοσταλγίες»,

λοιπόν, είναι η πρώτη του ποιητική συλλογή. Δεν άνησυχώ και παρακαλώ τον κ. Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ να μην άνησυχεί. Ο ιστορικός δεν θα βασιστεί στο έπικαιρικό σημείωμα, αλλά στις πηγές και θα τοποθετήσει τα έργα στο βάθος που ο ίδιος ο λογοτέχνης έτοιμάσε. Πρσχωρώ, όμως, σ' ένα μόνιμο αίτημα τής στήλης. Μαζί με όλα τα πολλαπλά ζητήματα του κλάδου που άκόμη δεν λύθηκαν να περιληφθεί και το βασικό αυτό: Να λαβαίνουν οι συγγενείς των νεκρών λογοτεχνών τα έξοδα τής κηδείας τους. Η σύνταξη είναι μικρή και δεν υπάρχουν περιθώρια για άποτομειύσεις. Είναι ένα ζήτημα που λύθηκε για όλες τις τάξεις εκτός από τους συνταξιούχους λογοτέχνες.

ΠΑΝΟΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιητής, πεζογράφος. Γεννήθηκε στο Βόλο το 1919. Σπούδασε γιατρός στην Άθήνα και ειδικεύθηκε στη μαιευτική και στη γυναικολογία. Έγραψε ποιήματα, ταξιδιωτικές έντυπώσεις, θεατρικά και διηγήματα. Έργα του: «Διάκενο» (1966, ποιητική συλλογή). «Ένας παράξενος ταξιδεύει» (1963, καλύπτει τον εύρωπαϊκό χώρο). «Η ζωή στην Σκανδιναβία και στο άνατολικό Βερολίνο» (1964). «Ταξίδια στο χώρο του ήλιου και τής όμίχλης» (1965). Το 1965 τύπωσε έπτά μονόπρακτα πρωτοπορειακά με τίτλο: «Ένα χελιδόνι, δύο χελιδόνια, τρία χελιδόνια». Το 1966 τή συλλογή διηγημάτων «Έτιρε του ενός», το 1969 τή συλλογή «Φεγγαροιορτή», το 1968 το μυθιστόρημα «Άνθρώπινες παρουσίες». Τελευταίο του βιβλίο ή ήθογραφία Καλυμνιώτικο όνειρο. Πέθανε στις 14 Δεκεμβρίου 1984, άλλά δεν προλάβαμε να τον περιλάβουμε πέρσυ. Ένα ποίημα του Πάνου Πολυχρονόπουλου:

Ο ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΘΕΟΣ

Τό συννεφένιο σίδερο ύψώθηκε στόν ούρανό:

Ή τολμηρή αναγκαιότης, έψαυσα τά συνειδητά κλειδοκώμδαλα
και βρήκα άδεια συρτάρια.

Ό σκόρος βασίλευε στην έρημιά των πάντων
τ' ανθρώπινα μέλη απέδρασαν άνεπιστρεπτί.

Τό λυκόφως και τό λυκαυγές ένοποιήθηκαν
στις κρύες μακρινές νύχτες του χειμώνα.

Ό Έπερμεγέθης Χιονάνθρωπος πρόσταξε
τή Γη ν' άκινήτήσει.

Μάρμαρα άναταράχθηκαν...

Όσά φτερούγισαν και σάρκες έκιμηδενίστηκαν.

Άδελφωμένη ίσχνή, Άνθρωπότης

βαδίζει σημειωτόν,

βαδίζει σημειωτόν.

Οι άνεμοι λυσομανούν άπό πάνω της

τά δέντρα μουγκρίζουν στα δάση

λές κι ή αναδημιουργία

συντελείται κάπου εκεί.

Τά βάθη τής θάλασσας άναταράσσονται

τά ήφαίστεια και οι κεραυνοί έπικοινωνούν.

Κι ό κόσμος όλος έχει μετατραπεί

σ' ένα άπέραντο χάος.

Χιλιάδες μάτια έρευνούν τό χάος

σά γλαυκές τό Έρεβος.

Πού είναι άλήθεια ό καινούργιος θεός
και πού θα γεννηθεί;

Ὁ Πάνος Πολυχρονόπουλος με τὴν ἄπλα τοῦ ἔργου του παρουσιάζει πιὸ πολὺ τὴ σκληρότητα ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμο μας.

Πρὶν μποῦμε στὴ μνημόνευση τῶν λογοτεχνῶν ποὺ εἶναι καὶ τὸ κύριο θέμα μας, ἄς θυμηθοῦμε καὶ τοὺς ἄλλους καλλιτέχνες ποὺ ἔφυγαν τὸ 1985, εἶναι ὅλοι μαζί παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ φέτος πολλοὶ οἱ ταξιδιώτες τοῦ ἀτελείωτου ταξιδιοῦ. Ἦθοποιοί, ζωγράφοι, δημοσιογράφοι μᾶς ἄφησαν τὴν πίκρα καὶ τὸ δάκρυ γιὰ τὸ σύντομο τοῦ βίου ποὺ σφραγίζει καὶ «ὄνειρα καὶ ὀράματα». Στὶς 4.1 κηδεύτηκε ὁ ζωγράφος Λ. Κ α ν α κ ἄ κ η ς. Μόλις 50 χρονῶν. Γεννήθηκε στὸ Ρέθυμνο καὶ ὡς τὸ 1982 δίδαξε στὴν Α.Σ. Κ.Τ. Ὁ ζωγράφος Δ η μ. Κ α κ ο υ λ ῖ δ η ς σὲ ἡλικία 53 χρόνων. Γεννήθηκε στὴν Καισαριανή. Γιὸς τοῦ γλύπτη Κακουλίδη, ἔκαμε πολλὲς ἐκθέσεις καὶ τιμήθηκε μετὰ τὸ Διεθνὲς Βραβεῖο τῆς «Μπιενάλε» τοῦ Μιλάνου. Πέθανε στὶς 9.1. Ὁ ζωγράφος Σ π ῦ ρ ο ς Β α σ ι λ ε ῖ ο υ καὶ ἡ ζωγράφος Σ ε λ ἔ σ τ Πολυχρονάδου, ποὺ ἄφησαν πίσω τους ὑπέροχο ἔργο, ποὺ σὲ πολλὰ σημεῖα συνδέεται μετὰ τὴ λογοτεχνία ἀφοῦ εἰκονογράφησαν καὶ οἱ δύο πλῆθος βιβλία, περιοδικὰ, ἀφίσσες καὶ ἄλλα ἔντυπα. Ὁ Μ α ρ ῖ ν ο ς Κ α λ λ ι γ ἄ ς (28.3). Ἀρχαιολόγος καὶ αἰσθητικός. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1906. Ὁ χαράκτης Τ ἄ σ ο ς (Ἀλεβίζος) πέθανε στὶς 13 Ὀκτ. σὲ ἡλικία 70 χρόνων. Εἰκονογράφησε πολλὰ βιβλία. Ὁ πρύτανης τοῦ Ε.Μ.Π. πρότεινε τὴ δημιουργία ἰδρύματος στὴ μνήμη τοῦ μεγάλου χαράκτη. Ὁ ζωγράφος Β α γ γ ἔ λ η ς Φ α ε ἰ ν ὂ ς (23.11), ὁ ζωγράφος - ἀρχιτέκτονας Γ ι ἄ ν ν η ς Τ ρ α υ λ ὂ ς, ὁ Λ. Δ α ρ ἄ κ η ς, ζωγράφος, διδάκτωρ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ ἀρχαιολόγος. Οἱ ἠθοποιοί: Σ α π φ ῶ Ν ο τ α ρ ἄ, ὁ Λ ἄ μ π ρ ο ς Κ ι ω ν σ τ α ν τ ἄ ρ α ς καὶ ο σ κ η ν ο θ ἑ τ ῆ ς Κ υ ρ ι ἄ κ ο ς Χ α ρ α τ σ ἄ ρ η ς (Ἰούνιος), ἡ Ρ ῖ τ α Μ ο υ σ ο ῦ ρ η (26 Σεπτ.), ὁ Τ ἄ κ η ς Μ η λ ι ἄ δ η ς πέθανε σε αὐτοκινητικὸ ἀτύχημα. Ὁ σκηνοθέτης Ἀ ν δ ρ ἑ ἄ ς Β ε λ ι σ σ α ρ ὀ π ο υ λ ο ς, ὁ χορευτὴς καὶ συγγραφέας Β ἄ σ ο ς Κ α ν ἔ λ λ ο ς (21.1). Γεννήθηκε στὰ Φιλιατρά τὸ 1898. Σπούδασε στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, ὑπῆρξε καὶ μαθητὴς τῆς Ἰσιδώρας Δούγκαν. 9 χρόνια ἔμεινε στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἐκεῖ μελέτησε κλασικὸ μπαλέτο κοντὰ στὸν καθηγητὴ Μισέλ Φωκέν, καθὼς καὶ ἔρμηνεία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Τὸ 1917—1920 τύπωνε τὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὴ Ἀναγέννηση». Ἔλαβε μέρος στὶς Δελφικὲς ἐορτὲς τὸ 1927—1932. Στὴν Ἀμερικὴ παρουσίασε ἀρχαῖα δράματα. Τύπωνε δύο βιβλία: Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία (1964) καὶ Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ὄρχηση κι ἡ Ἰσιδώρα Δούγκαν (1966). Ὁ θαυμάσιος αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ φίλος ἀσχολήθηκε καὶ μετὰ τὴν ζωγραφικὴ καὶ ἔργα του ὑπάρχουν σὲ πολλὲς συλλογὲς στὴν Εὐρώπη καὶ Ἀμερικὴ. Ἡ σοπράνο τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς Φωφῶ Σαραντοπούλου (27 Ἰουλίου) καὶ ὁ τενόρος Λοῦντος Καρουσόπουλος.

Δημοσιογράφοι: Β α σ. Β α σ. (Βάσος Βασιλείου). Συνεργάτης τῆς εφημ. «Βραδυνή». Διακρίθηκε ἰδιαίτερα στὰ χρόνια τῆς ἐπταετίας γιὰ τὸ ἔντονο ἀντιδικτατορικὸ ὕφος του. Ἐχρημάτισε καὶ ὑπουργός. Πέθανε στὶς 7 Ἰαν. Ἡ δημοσιογράφος Μ. Π α π α θ ε ο δ ῶ ρ ο υ, ἦταν καὶ συγγραφέας, συνεργάτης ἢ δημιουργὸς εκπομπῆς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ Θέματα καὶ Βιβλία. Γεννήθηκε τὸ 1930 καὶ πέθανε στὶς 3.1. Ὁ Γ ι ἄ ν ν η ς Ἰ α κ ω β ῖ δ η ς κι αὐτὸς καθὼς καὶ ὁ παλαιάμαχος Σ ἄ β β α ς Κ α ν τ α ρ τ ζ ῆ ς στὰ μέσα τοῦ χρόνου. Στὶς 10 τοῦ Μάη πέθανε στὴν Ἀθήνα ὁ Π ἑ τ ρ ο ς Π ο λ ῖ τ η ς καὶ στὸ Παρίσι (8 Μάη) ὁ Σ τ ἑ φ α ν ο ς Ζ ῶ τ ο ς. Ἦταν καὶ συγγραφέας. Γεννήθηκε τὸ 1903 στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε στὴν Πόλη καὶ συμπλήρωσε τὶς σπουδὲς του στὴ Γαλλία, ποὺ ἔζησε ἀρκετὰ χρόνια. Πῆγε στὴν Ἀμερικὴ. Βιβλία του: «Ταξίδι στὴ Γαλλία», «Κυνηγώντας Σκιές», διηγήματα; «Τὸ καράβι τῆς αὐγῆς» κ.ἄ. Στὰ Ἀγγλικά τυπώθηκαν τὰ βιβλία: «Οἱ Ἕλληνες ἕνα δίλημμα» καὶ «Ἑλλάδα: ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐλευθερία». Τυπώθηκαν καὶ τὰ δύο στὴ Ν. Ὑόρκη. Ἐχρημάτισε κατὰ καιροὺς ἀνταποκριτὴς ἑλληνικῶν, γαλλικῶν καὶ βελγικῶν καθὼς καὶ ἀμερικανικῶν ἐφημερίδων. Ὁ Ν. Ἀ ν δ ρ ῖ κ ὀ π ο υ λ ο ς (28.9). Ἦθικός καὶ ἐργατικός, δούλεψε σὲ πολλὲς ἐφημερίδες καὶ ἄφησε ἀξιόλογο μεταφραστικὸ ἔργο. Ἦταν μέλος τῆς ΕΣΗΕΑ

καὶ τοῦ Συνδέσμου Ἀντιστασιακῶν Δημοσιογράφων. Ὁ Νώντας Ἀνδρικόπουλος τύπωσε καὶ τὸ βιβλίο «Ὁ Λόφος». Ὁ Σ τ ρ α τ ῆ ς Ζ α χ α ρ ι ᾶ δ η ς (17.4). Γεννήθηκε τὸ 1938 στὴ Χίο. Σπούδασε νομικά. Πρωτοστάτησε στὴν ἴδρυση τοῦ Συλλόγου Χίον Σπουδαστῶν ποῦ ὑπῆρξε Πρόεδρος καὶ Γραμματέας του. Ὡς δημοσιογράφος διακρίθηκε γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀρθρογραφία στὴν ἔφημ. «Ἐλευθεροτυπία» καὶ λίγο πρὶν πεθάνει συνεργάστηκε στὸ πολιτικὸ ρεπορτάζ τῆς ΕΡΤ. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1985 κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο του «Ὁ μουγκὸς Τελάλης», συνολικὴ ἔκδοση τῆς ποιητικῆς δημιουργίας του μιᾶς εικοσαετίας. Ὁ Ν ί κ ο ς Τ σ α ῖ ῖ λ α ς (24.11). Ὁ Γ ι ῶ ρ γ ο ς Κ ο ν τ ο θ ᾶ ς (30 Ἰουλίου). Ἦταν συνεργάτης τῆς ΕΡΤ—2. Πέθαναν αὐτὸ τὸ χρόνο κι ἄλλοι πολλοὶ δημοσιογράφοι ποῦ ἦταν ταυτόχρονα καὶ συγγραφεῖς. Λιγογράφοι, ἴσως, μὰ ἡ λιγογραφία τους ὀφείλεται κυρίως στὸ σύντομο τῆς ζωῆς τους καὶ στὸ σκληρὸ λειτούργημά τους. Ὅμως καὶ μέσα στὸν πυρετὸ δὲν ξεχάστηκαν μόνο στὴν πληροφόρηση, ἀπεναντίας οἱ πλατύτατοι ἐρίζοντες τους ὀρθάνοιχτοι ἐμπρὸς στὰ ἐκπληκτὰ μάτια τους μᾶς τοὺς ἔκαμαν πιὸ οἰκίους.

Ἰδιαίτερη μνεία πρέπει νὰ γίνει γιὰ ἕναν δάσκαλο καὶ ἀγωνιστὴ τῆς Δημοκρατίας, τὸν Σ ᾶ κ η (Δ ι ο ν ὄ σ η) Κ α ρ ᾶ γ ι ω ρ γ α (17 Αὐγούστου). Ἡ δράση του κατὰ τὴν περίοδο τῆς δικτατορίας τὸν ἔφερε στὴν πρώτη σειρά, μαζί με ἄλλους, τοῦ ἀντιδικτατορικοῦ αγώνα. Συνελήφθη τὸ 1969 καὶ καταδικάστηκε ἀπὸ τὸ ἔκτακτο Στρατοδικεῖο τὸ 1970 σὲ ἰσόβια κάθειρξη καὶ 18 χρόνια φυλακή, ἀπ' αὐτὰ κρατήθηκε 4 χρόνια καὶ ἕξι μῆνες. Ὁ Σάκης Καράγιωργας, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, γεννήθηκε τὸ 1930 στὸν Πύργο Ἠλείας. Ἐκαμε πολλές σπουδὲς καὶ ἐργάστηκε ὡς οικονομολόγος στὴ διεύθυνση Οἰκονομικῶν Μελετῶν τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος (1956—1968). Εἶχε κι ἄλλες κρατικὲς ἐνασχολήσεις κατὰ περιόδους. Ἐγραψε βιβλία: Ἀνάμεσά τους ἡ «Δημοσιονομικὴ Πολιτικὴ, Γεωργικαὶ Ἐπιδοτήσεις, Δημόσια Οἰκονομικὴ κ. ἄ. Ἡ θέση του ἐδῶ, σ' αὐτὰ τὰ μνημόσυνα ὡς ἀγωνιστὴ τῆς Δημοκρατίας καὶ διανοοῦμενο. Ὁ Σ π ὺ ρ ο ς Τ ζ α μ τ ζ ῆ ς, δημοσιογράφος κι αὐτὸς καὶ διανοοῦμενος καὶ μεταφραστὴς, πέθανε τὸ καλοκαίρι. Συνεργάτης καθημερινῶν ἐφημερίδων καὶ κυρίως τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου», ἀσχολήθηκε με τὴ μετάφραση Ραφωιδῶν τῆς Ἰλιάδας τοῦ Ὁμήρου.

Συγγραφεῖς — Ποιητές — Πεζογράφοι:

ΕΛΠΙΔΑ ΚΑΡΡΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΥ: Ποιήτρια. Γεννήθηκε στὸν Πειραιᾶ καὶ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς της χρονογραφοῦσε στὶς πειραικὲς ἐφημερίδες καὶ ἔκρινε τὶς μουσικὲς ἐκδηλώσεις. Ἐλαβε μαθήματα κλασικοῦ μπαλέτου καὶ θεατρικῆς τέχνης καὶ δημοσιογραφίας. Νεώτατη ἀκόμη καὶ δημιουργικὴ πέθανε στὶς 3 Ἰανουαρίου καὶ ἄφησε δυσαναπλήρωτο κενὸ τόσο στὸν κύκλο της ὅσο καὶ στὴν Ἐταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν ποῦ ἦταν μέλος της δραστήριο. Τὸν τελευταῖο ἀποχαιρετισμὸ ἔδωσε ἡ Δέσπω Καρούζου καὶ διαβάστηκε ποίημα γιὰ τὸν ἀπροσδόκητο θάνατο ποῦ ἔγραψε ὁ Ἀλέξανδρος Μυριαλῆς. Ἐγραψε τέσσερα βιβλία: «Ἀναζητήσεις» (1957), «Μεταίωρο ἕνα κορίτσι» (1962), «Ποιήματᾶ» (1978) καὶ «Τὰ μυστικὰ πουλιά» (1982). Εὐαίσθητη καὶ προχωρημένη στὶς ἰδέες της ἡ ποιήτρια μ' ὄτι καταπατίστηκε εἶχε τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικότητάς της, ἔντονη καὶ καλλιεργημένη.

ΤΕΡΕΖΑ ΡΟΥΒΑΛΗ: Ποιήτρια καὶ πεζογράφος. Κι αὐτὴ ἔφυγε σχετικὰ νέα ἀφήνοντας ἀτελείωτο τὸ ποιητικὸ καὶ πεζογραφικὸ της ἔργο. Σπούδασε ὀδοντιατρικὴ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθῆνας καὶ τύπωσε τὸ 1976 τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Τὸ καμίνι τῆς ὄργης» ποιήματα, τὸ 1977 «Μυρτιές» ποιήματα ποῦ ἔκαμαν δύο ἐκδόσεις. Τὸ 1979 τὰ διηγήματα «Ἐφοίτησεν εἰς Ἀναμορφωτήριον» καὶ τὸ 1983 «Ἀνατολὴ καὶ Δύση» ποιητικὴ συλλογὴ. Ἐφυγε ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν 16 Φεβρουαρίου. Τὸ πεζογραφικὸ της ἔργο δυνατὸ, διαγράφονται σ' αὐτὸ χαρακτηριστικὲς καὶ ψυχολογικὲς στιγμές. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ

ποιήματά της ήταν άβρῃ καὶ εἶχε εὐσυνείδητη θρησκευτικότητα. Δημοσιεύουμε τὸ ποίημα τῆς ΣΤΟ ΘΕΟ ΤΗΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΑΣ:

Ἔνα μεγάλο κάστρο
εἶναι ὁ Θεός μου.

Μάρτιν Λούθερ

Πόσες φορές γεννήθηκες Χριστέ μου
καὶ πόσες σὲ σταυρώσανε φορές!
Ἐκ τῶν βάρων τῶν αἰώνων τὰ ἀπόμακρα,
στοὺς τρυφεροὺς καὶ εὐλασθητοὺς σου ὤμους,
τῶν συνανθρώπων Σου κουβάλησες
τις συμφορὲς
καὶ κουβαλᾷς ἀκόμα.
Τῆς γερασμένης γῆς τις ἡμαρτίες.
πὼς μπόρεσες
καὶ στοίβαξες ἐπάνω στὸ Σταυρό Σου
μ' ἓνα «Ἄφες αὐτοῖς;»

Κι ὅμως γυρίζεις κάθε χρόνο
γιὰ νὰ βοηθήσεις τοὺς σταυρωτῆδες.
Ὅλη ἡ πλάση μιὰ Βηθλεὲμ γιὰ σένα
κι ἓνα ἀστέρι λαμπερὸ ἢ καρδιά σου.
«Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».
ὦ, κάνε το, Χριστέ μου,
νὰ φωτίζεις τοὺς ἀνθρώπους
κι ἄπλωσε τὸ φωτεινὸ μανδύα,
νὰ σκεπάσει τὸ αἷμα τ' ἀδικοχαμένο
ἄπλωσέ το, σύγνεφο ἄσπρα περιστέρια,
γιὰ νὰ κρύψει τὴν ἀσκήμια τοῦ κόσμου,
ποὺ ὅμως πολὺ τὸν ἀγάπησες!»

Τὸ ποίημά της αὐτὸ ποὺ τὸ διαλέξαμε ἐπίτηδες καὶ ἐπίκαιρο εἶναι καὶ δείχνει τοὺς ψυχικοὺς κόσμους τῆς ποιήτριας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ: Ποιητής, λαογράφος, μεταφραστής, πεζογράφος. Γεννήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ γονεῖς Θρακιῶτες (Ραιδεστός - Κεσσάνη). Μεγάλωσε καὶ σπούδασε στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀποφοίτησε τὸ 1950 ἀπὸ τὸ ἱστοριογραφικὸ τμήμα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γιὰ ἓνα διάστημα ἐχρημάτισε τακτικὸς βοηθὸς στὴν ἔδρα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τοῦ ἴδιου Πανεπιστημίου. Παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν ἔδρα του καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ λογοτεχνία. Ἐργάστηκε σὲ διάφορα ἰδιωτικὰ γυμνάσια τῆς Ἀθήνας, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπαρχιακῶν πόλεων. Τελικὰ διορίστηκε στὴ δημόσια ἐκπαίδευση. Τὸ 1962 στάλθηκε ἀπὸ τὸ Κράτος στὴ Βεγγάζη, κὶ ἐκεῖ ἴδρυσε καὶ διεύθυνε μὲ ἐπιτυχία ἑλληνικὸ γυμνάσιο. Δύο χρόνια. Ὁ Ἰωάννου ἔγραψε ποιήματα, πεζογραφήματα καὶ συγκέντρωσε λαογραφικὸ ὕλικό. Τὸ 1954 τύπωσε τὴ σύντομη ποιητικὴ συλλογὴ «Ἡλιοτρόπια», τὸ 1963 ἄλλη ποιητικὴ συλλογὴ «Τὰ χίλια δέντρα» (ἐκδ. Διαγώνιος), τὸ 1964 τὰ πεζογραφήματα «Γιὰ ἓνα φιλότιμο» (ἐκδ. Διαγώνιος), τὸ 1966 τὸ ἴδιο βιβλίο κυκλοφόρησε ἀπὸ τὴν ἐκδ. Κέδρος σὲ δευτέρη ἐκδοση. Τὸ 1965 κυκλοφόρησε, σὲ στενὸ κύκλο, πολυγραφήμην συλλογὴ μὲ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κυνουρίας, τὰ εἶχε μαζέψει ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ. Τὸ 1965 τὸ περιοδικὸ «Διαγώνιος» ἔβγαλε τεύχος μὲ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κυνουρίας ποὺ τὰ εἶχε συγκεντρώσει ὁ Γιῶργος Ἰωάννου καὶ τὸ 1966 τὴν Ἀνθολογία «Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια» (ἐκδ. περ. «Ταχυδρόμος»), ἐνῶ τὸ

1966 τύπωσε και άλλη 'Ανθολογία γνησίων λαϊκών παραμυθιών του ελληνικού λαού: «Μαγικά παραμύθια του ελληνικού λαού» (έκδ. περ. «Ταχυδρόμος»). Το 1970 ο άκούραστος αυτός συγγραφέας τύπωσε βιβλίο αφιερωμένο στα δημοτικά τραγούδια, που ονομάζονται «Παραλογές», με πλατιά εισαγωγή και σχόλια (έκδ. «Έρμης»). Το 1967 μετέφρασε και δημοσίεψε στο περ. «Ταχυδρόμος» την τραγωδία του Εϋριπίδη «Ίφιγένεια ή εν Ταύροις», που το 1969 ξαναδουλεμένη και συνοδευόμενη από έκτενστερη εισαγωγή και σχόλια κυκλοφόρησε σε βιβλίο από τις εκδόσεις «Κέδρος». Έκανε κι άλλες μεταφράσεις ο Γιώργος Ίωάννου από τα αρχαία κι από τα τσέχικα μαζί με τον Κάρολο Τσίζεκ καθώς και κεφάλαια από τις έξομολογήσεις του ιερού Αύγουστου. Σημαντικός πνευματικός άνθρωπος, άφησε κενό στα γράμματά μας. Διεισδυτικός και ειλικρινής. Ήταν παιδί του αιώνα του, ανήσυχος και δημιουργικός.

Δύο ποιήματά του:

ΚΑΤΑΣΑΡΚΑ

Μαζί σου σέ κοιμίζω τις νύχτες.
 Κατάσαρκα σέ φορώ σά μιά φανέλλα μάλλινη.
 Τρίβειςαι στο καρμύ μου τὸ ανάβεις.
 Μόνος μ' έξαντλημένη φαντασία.
 Θηρία πιά με τριγυρνούν.
 Τῆ νύχτα δαγκάνουνε τὸ σπίτι μου'
 κλαδιά χτυποῦνε τὸ παράθυρο'
 ὁ ἄνεμος δὲν ξεπαψε ἐδῶ καὶ χρόνια.

Τριαντάφυλλο εκείνου τοῦ Γενάρη,
 θαμπή μορφή, δικό μου πρόσωπο.

ΣΑΝ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ, ΑΛΗΘΕΙΑ

Πηγαίνει ἀργά στο σινεμά,
 μάλιστα στον έξώστη'
 σέ ξεργαί κατά προτίμηση, βουθά
 καὶ θαμπωμένα. Καὶ κεί
 — μέσα στους τόσους έξευτελισμούς —
 ἡ μόνη του χαρὰ νά βλέπει τις γυναίκες
 τῆς γενιάς γύρω ἀπ' τὰ τριάντα.
 Μὲ κείνα τὰ βαθιά καπέλα,
 μὲ τις σειρές τὰ περιδέραια,
 τὰ μάτια, τὰ κοντὰ μαλλιά'
 μὲ τις ψηλές γλυκές φωνές,
 μὲ τις κινήσεις πιά τις μητρικές.
 Σάν τῆ μητέρα, ἀλήθεια'
 σάν τῆ μάνα του
 τῶν πρώτων παιδικῶν του χρόνων'
 τόσο πὸ τὸν φωνάζανε μοναχογιό.

Ὁ Γιώργος Ίωάννου πὸ ἡ ποίησή του καὶ ἡ πεζογραφία του ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά τῆς νέας γενιάς τῶν διανοουμένων τῆς Θεσσαλονίκης, δὲν ὀλοκλήρωσε τὸ ἔργο του παρ' ὅλη τὴν πολυγραφία του. Τὸν βρῆκε ὁ θάνατος στὴν Ἀθήνα στὶς 16 Φεβρουαρίου 1985 σὲ ἡλικία 58 χρονῶ στο νοσοκομείο Σισμανόγλειο ἀπὸ σηψαιμία ὕστερα ἀπὸ ἐγχείρηση προστάτη.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΡΗΣ: Δημοσιογράφος και συγγραφέας. Άγωνιστής της Δημοκρατίας. Γεννήθηκε στο Άργος Ἀργολίδος τὸ Μάρτιο τοῦ 1912 ἢ κατ' ἄλλους τὸ 1910. Πτυχιούχος Νομικῆς καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, ἀσχολεῖται μὲ τὴ δημοσιογραφία καὶ 45 χρόνια δούλεψε στὶς καθημερινὲς ἐφημερίδες τῆς Ἀθῆνας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ βιβλίο του «Ἡ γέννηση τοῦ Νεοφασισμού στὴν Ἑλλάδα» ἔκαμε 15 ἐκδόσεις. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν Ἡμερησίων Ἐφημερίδων Ἀθηνῶν, Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἐταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Τιμῆθηκε μὲ παράσημο ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου 1940 καὶ πήρε μέρος στὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση καὶ γι' αὐτὴ του τὴ δράση ἐξορίσθηκε στὴ Μακρόνησο, στὴν Ἰκαρία, στὸν Ἀη Στράτη καὶ αὐτοεξορίσθηκε στὶς ΗΠΑ καὶ τὴν Ἀγγλία. Πολλὲς φορές πέρασε ἀπὸ δίκες, ἰδίως στὴν περίοδο τῆς δικτατορίας τῶν συνταγματαρχῶν, γιὰ τὴ γενναία του σθηρογραφία, καὶ ἀθωώθηκε. Ἄλλα ἔργα του: «Ὁ προδομένος λαός», «Πρῶτη ἄνοιξη», «Τρίτος Χρόνος» κ.ά. Ἀναδημοσιεύουμε ἀπόσπασμα:

«Στὴν ἀναζήτηση τῆς ἱστορικῆς ρίζας, πολλοὶ καλόπιστοι ἐρευνητὲς πιστεύουν ὅτι ἡ 21 Ἀπριλίου ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς 15 Ἰουλίου 1965. Ἀλλὰ πραγματικὴ ἀφετηρία τοῦ 1965 εἶναι οἱ ἐκλογὲς τοῦ 1961. Τότε πρωτοφάνηκε καθαρὰ ὅτι ἡ λαϊκὴ κυριαρχία στὰ χέρια τῶν ἀντιλαϊκῶν δυνάμεων εἶναι ἓνα λαστιχένιο τόπι, ποὺ φουσκώνει καὶ ξεφουσκώνει ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῶν φορέων τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς παραξενουσίας. Ἡ πιὸ πρόσφατη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι ἀσκήθηκε τότε βία καὶ νοθεία, ἀλλὰ σὲ βαθμὸ ποὺ δὲν ἐπῆρεσε ἀποφασιστικὰ τὸ ἐκλογικὸ ἀποτέλεσμα (ἔτσι κι ἄλλοιῶς θὰ κερδίζαμε...). Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς βίας καὶ τῆς νοθείας, ἀλλὰ ἡ καταδίκη καὶ ἐξαφάνιση τῆς μεθόδου αὐτῆς τῆς ἐκλογικῆς διαδικασίας. Οἱ ἀνέντιμες ἐκλογὲς — ὅπως καὶ ἡ ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴ συνταγματικὴ νομιμότητα — δὲν σηκώνουν διαβαθμίσεις (ὅπως δὲν σηκώνει καὶ ἡ ἐγκυμοσύνη). Ἡ εἶναι ἢ δὲν εἶναι». Ὁ μαχητικὸς αὐτός, ὁ ἀγωνιστὴς ἄνθρωπος πέθανε στὴν Ἀθήνα στὶς 15.5.85, οἱ θησαυροὶ ὅμως τῆς θαρραλέας καὶ διεισδυτικῆς σκέψης του καὶ τὸ παράδειγμά του, παραμένουν.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΡΤΑΛΗΣ: Ποιητῆς. Κατάγονταν ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἀλλὰ γεννήθηκε τὸ 1911 στὸ Πόρτ Σάιντ. Ἐκεῖ τελείωσε τὸ Γυμνάσιο καὶ στὴν Ἀθήνα τὴ Νομικὴ Σχολή. Μαθητῆς ἀκόμη τύπωσε τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ἀθάνατη ζωὴ» (1930) καὶ φοιτητῆς τὴν συλλογὴ «Οἱ ντροπές μου» (1935). Τὸ 1938 τὴ συλλογὴ «Ποιήματα», τὸ 1940 «Ἀσυνέπειες» καὶ τὸ 1953 ἀπόδωσε ἀπὸ τὴ γαλλικὴ «Ποιήματα τοῦ Ναζὴμ Χικμέτ», γιὰ τὰ ὅποια καὶ Τούρκοι ἀναγνώστες θεώρησαν πῶς τὰ ποιήματα τοῦ μεγάλου Τούρκου ποιητῆ ἀποδόθηκαν στὴν καλύτερη μορφή τους. Ὑστερα ἀπὸ τὴν μόνιμη ἐγκατάσταση τοῦ ποιητῆ στὴν Ἀθήνα (1950), κυκλοφόρησε τὴ συλλογὴ «Παράκαιρα καὶ Ἐπικάικρα» (1963), ποὺ θεωρήθηκε ἐπικίνδυνο βιβλίο καὶ τὸ βάλανε στὸν κατάλογο τῶν ἀπαγορευμένων. Τὸ 1975 τύπωσε τὴ συλλογὴ «Στὴ ζούγκλα τῶν ἀγγέλων» καὶ τὸ 1976 δύο συλλογές: α) «Ὁ Αἴσωπος στὸν καιρὸ μας», β) «Μπρὸς τὸ μέλλον». Τὸ 1980 «Ἡ ἄλλη Κοκκινোসκουφίτσα» καὶ τὸ τελευταῖο του «Ἐδαφικὸ» (1980). Ἄφησε πολλὰ ἀνέκδοτα πρωτότυπα καὶ ἄπειρες μεταφράσεις ποιημάτων γαλλικῶν, ἰταλικῶν, ρωσικῶν κ.ά. Ὁ Ἀντώνης Μαρταλῆς περιορίσει τὴ δημιουργικὴ του δραστηριότητα μόνον στὴν ποίηση, ὅπου ὁ ἄδρος καὶ ἄμεσος ἀνθρωπισμὸς του τὸν φέρνει στὴν πρώτη σειρὰ τῶν ἀνθρωπιστῶν ποιητῶν. Βέβαια ποιητῆς ποὺ δὲν εἶναι ἀνθρωπιστῆς δὲν εἶναι ποιητῆς, ἀλλὰ ὁ ἀνθρωπισμὸς τοῦ Μαρταλῆ εἶναι ταυτόχρονα ἀγάπη καὶ ἀγῶνας. Ἀντιγράφουμε τὸ ποίημα:

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΟΝΕΙΡΑ

Κι ὅμως δὲν εἶχανε μεγάλες ἀπαιτήσεις.

Στὴν προσεχὴ τους δὲν τολμοῦσαν νὰ ζητήσουν.

Παρὰ τὴ ζεστασιά, μὲς στὸ χειμῶνα ἐνὸς μικροῦ σπιτιοῦ

κι ἂν ἦταν δυνατό, τις Κυριακὲς λίγη ἔξοχή,
 λίγη φτηνὴ ἔξοχή,
 κι ἂν ἦταν δυνατό,
 τις πέντε δέκα μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ
 νὰ τις χαρεῖ τ' ἀναιμικὸ παιδί τους
 μ' ἕνα φτυαράκι στὴν ἀκρογιαλιά.
 Ὅλες τις ἄλλες μέρες ἄς γυρίζανε στὸ μάγγανο
 κι ἄς πέθαιναν μέρα τὴ μέρα δίχως νὰ τελειώνουν,
 μόνο γι' αὐτὲς τις Κυριακὲς στὴν ἔξοχή,
 μόνο γι' αὐτὲς τις μέρες στὴν ἀκρογιαλιά.

Ἄπλως καὶ βαθὺς στὸ λόγο του, ὅπως ἀπλὸς καὶ βαθὺς καὶ ἀνθρώπινος ὑπῆρξε ὁ Ἀντώνης Μάρταλης, ὁ φίλος μας ποὺ ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια του στίς 21 Αὐγούστου.

ΑΘΩΣ ΔΗΜΟΥΛΑΣ: Ποιητής. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1921, σπούδασε πολιτικὸς μηχανικὸς στὸ Πολυτεχνεῖο καὶ ἐργάσθηκε στοὺς Σιδηροδρόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ὁ Δημουλᾶς ὑπῆρξε εὐαίσθητη ποιητικὴ φύση καὶ στὴν ποίησή του φαίνεται χωρὶς μυστικὰ ἢ ὀλοκληρωμένη του προσωπικότητα. Ἴσως ἡ διατύπωση τῶν αἰσθημάτων του νὰ γίνεται μ' ἕναν τρόπο ποὺ θυμίζει τὴν παράθεση τῶν καθαφικῶν ἐξελικτικῶν παραταξικῶν συνεχειῶν, ὅμως τίποτα δεν θυμίζει τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ. Ὁ Δημουλᾶς ἔχει ἤδη τὴ δική του βιοψυχολογία, τοῦ ὀλοκληρωμένου ποιητικοῦ λόγου καὶ μιᾶς ἀνεπαίσθητης προσπάθειας ὑποβολῆς. Δημοσιεύουμε δύο ποιήματα:

ΟΡΦΕΥΣ

Τὴν πρώτη φορά, ἡ ζωὴ τῆς ἀγαπημένης σου
 ἔσβησε ὅπως τῶν θνητῶν ὄλων, ἂν καὶ
 πρόωρα κάπως κι ἀναπάντεχα. Ἡ ἀπώλειά της
 δυστυχία σου. Τόση ὥστε οἱ θεοὶ ἀπὸ οἶκτο
 γιὰ σένα, κι ἄλλη ζωὴ τῆς χάρισαν, δεύτερη.
 Ποῦ ἔμως, πρὶν τὴ ζήση, ἔσβησε
 ἡ ἀνυπομονησία σου — ιδιότητα
 πολὺ ποιητικὴ, πολὺ ἀνθρώπινη.

Τώρα μαζί της γιὰ νὰ βρῖσκεσαι
 ἕνας μονάχα σοῦ ἀπομένει δρόμος.
 Ὡς τὰ μισὰ τὸν ξέρεις, Πιὸ πέρα
 τώρα, πέρ' ἀπ' τὴν πύλη — τοῦ Ἄδη —
 πρέπει νὰ προχωρήσεις. Ὅμως
 τὴ διώχνεις τέτοια σκέψη. Γιατί,
 ὡς φαίνεται, ἀπ' ὅ,τι ζοφερὸ εἶδες
 μέχρις ἐκεῖ, ἡ ζωὴ, ἀκόμη
 καὶ χωρὶς τὴν Εὐρυδίκη, γλυκιὰ εἶναι.
 Τόσο, ποῦ ἀνευδοίαστα, ἀδίσταχτα
 τὴν προτίμησες — ἀπόφαση
 πολὺ ποιητικὴ, πολὺ ἀνθρώπινη.

Βέβαια πιά, ἡ λύρα σου σὲ τόνους
 μεγαλόπνοους θαθεῖας μελαγχολίας

θά ψάλλη τὸν χαμένον ἔρωτα,
σὲ τόνους, πὸ ἴσως συγκινητικώτερους
δὲν ἔχει ἀκούσει ὁ κόσμος.

Ἄλλὰ

πιὸ δυνατούς, πιστεύω, τόνους, καὶ συνεπεῖς
καὶ γνήσιους θὰ ἔδινε ἢ λύρα ἂν ἔφελνε
ἀλλά, πιὸ μικρὰ πράγματα, πιὸ ἀπλᾶ:
Αὐτά, πὸ στὴ ζωὴ σὲ κράτησαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ

Τὴ φαντασίᾳ τὴν ἐντελῶς ἀδέσμευτη
δὲ συμπαθῶ. Δὲν ἔχει χαρές. Καὶ εἶναι
χρήσιμη γιὰ τὰ ὄνειρα μόνο.

Ἐγὼ

τὴν ἄλλη φαντασίαν ἀγαπῶν, αὐτὴν
πὸ προσπαθεῖ ἓνα παρελθὸν νὰ ζωντανέψει,
καὶ πὸ στηρίζεται σὲ μνήμες του,
σποραδικές κι ἀσύνδετες, ζητώντας
γύρω τους ἄρτιο ἓνα σύνολο νὰ πλάσει
μὲ τᾶξη, προσοχή, καὶ μέτρο.
Κι ἔτσι, προπάντων, πὸ τὸ χρῶμα τους,
τὸ χρῶμα αὐτῶν τῶν ἔρειπίων,
τῶν ἀδέσβαιων γεγονότων τὸ αἶσθημα,
μέσα στὸ ἔργο της ἐνισχυμένο
νὰ περάσει.

Αὐτὸ τὸ δύσκολο εἶναι

πὸ ἐκτιμῶ. Αὐτὴν ἐγὼ ἀγαπῶ
τὴ φαντασίᾳ, τὴ δεσμευμένη,
τὴν ὀδηγομένη φαντασίᾳ, πὸ
ὄλο συγκίνηση, πάντοτε γύρω
ἀπὸ ἐμπόδια πολύτιμα ἔρπει.

Καὶ

χρήσιμη εἶναι — τόσο — γιὰ τὴν τέχνη μου.

Τύπωσε ἀρκετὲς συλλογές: «Ποιήματα» (1951), «Νέα ποιήματα» (1951), «Σονέτα» (1953), «Χωρὶς τίτλο» (1956), «Ὁρφέας» (1958), «Ἐνδον» (1960), «Αὐτὴ ἢ πραγματικότητα καὶ ἡ ἄλλη» (1961), «Περὶ μνήμης» (1964), «Ἄλλοτε κι ἀλλοῦ» (1966) καὶ ἄλλες. Ὅλα δείχνουν καθαρὰ πὸς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1985 ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μάς γιὰ νὰ μὴν τὸν ξαναἰδοῦμε ποτὲ πιά ἓνας σημαντικὸς καὶ εἰλικρινὴς ἄνθρωπος καὶ ποιητής.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΥΚΙΩΤΗΣ: Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Γεννήθηκε τὸ 1921 στὴν Ἰθάκη. Σπούδασε νομικὰ στὸ πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας καὶ διορίσθηκε στὴν οἰκονομικὴ ὑπηρεσία μὲ τὸ βαθμὸ δόκιμου ἐφοριακοῦ γραμματέα ἀ' καὶ ὑπουργικοῦ β' τὸ 1949 καὶ ἀφοῦ πέρασε τὶς βαθμίδες τῆς ἱεραρχίας ἔγινε διευθυντὴς τὸ 1972. Τὸ 1962 πῆρε μετάταξη σὲ ἐπιθεωρητὴ Οἰκονομικῶν Ἐφοριῶν καὶ ταυτόχρονα διορίσθηκε ἀ' δημόσιο μέλος τῆς ἐκδικαστικῆς ἐπιτροπῆς ἐφέσεων (Φορολογικὸ Ἐφετεῖο) στὸν Πειραιᾶ. Τὸ 1975 ἔγινε ἀμέτοχος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνοδίου. Ἐγράψε νομικὰ ἔργα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴ «Συλλογὴ νομοθετημάτων ἀφορώντων τὰς ἀναγκαστικὰς ἀπαλλοτριώσεις», πὸ τυπώθη-

κε με έξοδα του Δημοσίου στο Έθνικό Τυπογραφείο. Λογοτεχνικά του έργα: «Τὸ ἀπόηχο τοῦ χαμένου καλοκαιριοῦ» (ποιήματα 1973), («Ὁ ἥλιος τοῦ μεσημεριοῦ» (στίχοι, 1973), «Ἡ τρίτη χίμαιρα σαράντα νοσταλγίες γιὰ τὴ θάλασσα καὶ 20 παρεκβάσεις» (1976, «Ἰδιόμελο» (ποιήματα, 1977), «Ὑστερόγραφο» (1980), «Οἱ τύψεις τοῦ λυκόφωτος καὶ οἱ προσωπίδες» (1980), «Ἡ παρένθεση» (ποιήματα, 1981), «Ἡ νυχτερινὴ ἐρινύα καὶ τὰ τρόπαια τῆς ἔντατης μοναξιᾶς» (ποιήματα, 1982), «Αερισμοὶ» (ποιήματα, 1983). Μερικὲς γραμμὲς ἀπὸ τὸ διήγημά του ἢ «Κληματαριὰ» στὸ ἴδιωμα τῆς πατρίδας του. «Οὐλα μας ἐμεῖς τὰ παιδιὰ τόμου ἐπιάναμε κι ἐσφίγγαμε οἱ ζέστες, ἐβγάναμε τὰ κρεβάτια μας ὄξου στὴν αὐλὴ, κάτου ἀπὸ τὴν κληματαριὰ. Ἐκεῖ τὰ θράδια ἀκουρμαστήκαμε στὶ ρίμνες, τὰ τραγουδάκια, τὴ νόνας, κι ἀποκοιμηθήκαμε, ἀκούοντας ἀπὸ τὴν ἀξικούραστη, τὴ γλυκιὰ μάνα, τὸν Ἄη - Γιώργη, ποὺ καθάλλα στ' ἄλλό του, ἐσκότωνα τὸ δράκοντα πῶτρωε τσι κοπέλλες καὶ τὴ Λάμια, πῶπαιρνε τὰ μικρὰ παιδιὰ μέσαθε ἀπὸ τὴν κούνια! Κι ἐκεῖ τὰ μεσημέρια, με τὴ μονότονη μουσικὴ τοῦ τζιτζίκουνα ποὺ τὴν εἶχαμε συνηθισμένη καὶ δὲ μᾶς μπόδαε καθόλου, ἐδιαβάσαμε «Τὰ ψηλὰ βουνὰ» καὶ «Τὸ κἀλύβι τοῦ Μπάρμπα - Θωμᾶ», «Τὸ Γέρο τοῦ Μωριᾶ» κι ἀργότερα τὴν «Πολιτεία». Καὶ μᾶς ἐσκέπαζε καὶ μᾶς ἐπροστάτευε ἀπὸ τὸ ἥλιος τὴν ἡμέρα, τὸ ὕγρασιες καὶ τσι νότιες τὴ νύχτα, κάτουθε ἀπὸ τὴν μεγάλη ἀπλωμένη ἀγκαλιὰ τῆς ἢ κληματαριὰ καὶ μᾶς ψιθύριζε με τὰ φύλλα τῆς λόγια χαϊδευτικά, παρηγορώντας μας γιὰ τσι μικρὲς κι ἀργότερα γιὰ τσι μεγαλύτερες πίκρες μας, κουραγιάροντάς μας γιὰ τὸν ἀγῶνα τσι ζωῆς, ποὺ ἀόριστα τότενες κάτι μᾶς ἔλεε μέσα μας πῶς εἶχε ἀρχινήσει».

Κι ἓνα ποίημα:

Η ΓΥΡΙΣ

Ἦθελε νὰ ζήσει τὴ ζωὴ
καὶ με τὶς πέντε αἰσθήσεις
μέσα στὴν πλημμύρα τῆς γειᾶς,
τῆς ἁμορφιάς, τῆς νιότης
κι ὄλης ἐκείνης τῆς χαρᾶς
ποὺ σὰν σημαία θριάμβου
τὴν ἀφήνει: νὰ κυματάει ἐλεύθερη
δίχως καθόλου νὰ τὴν κρῦβει.

Αὐτὸ ἦτανε ποὺ μαύλισε τὸ θάνατο;

Αὐτὸ νάταν ἢ ὕβρις;

Τὸν θυμάμαι πάντα αὐτὸ τὸν καλοπροαίρετο ἄνθρωπο ποὺ πέθανε τόσο γρήγορα (2 Ὀκτωβρίου 1985) νὰ ἀπαγγέλει μόνος του τὰ μικρὰ ἢ καὶ μεγαλύτερα ποιήματα σὲ συγκεντρώσεις ἢ καὶ ξεχωριστά, χαμηλόφωνος καὶ πάντα σίγουρος γιὰ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἦταν ν' ἀκούσει τὸ συνομιλητὴ του σιωπηλὸς παρακολουθοῦσε τὰ λόγια του, ἐνὼ τὸ ἐρευνητικὸ του βλέμμα ἔβγαζε τὰ συμπεράσματά του.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΡΑΛΗΣ: Τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ καὶ πεζογράφου Γιάννη Σαραλῆ τοῦ Ἡπειρώτη λόγιου καὶ δασκαλοῦ, τὰ παίρνω, τὰ πιὸ πολλά, ἀπὸ τὸ χρησιμότερο βιβλίον τοῦ Βασίλη Κραφίτη: «Λόγιοι τῆς Ἡλείου». Ὁ Σαραλῆς γεννήθηκε στὸ χωριὸ Ἀρίστη τοῦ Ζαγοριοῦ ὅπου καὶ διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὑπηρέτησε στὴ Μέση Ἐκπαίδευση ὅσο που ἔγινε Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς. Ἡ παρουσία του ὡς ἐπιστήμονα συγγραφέα ἔγινε μετὰ τὸ ἔργο του «Νεοελληνικὴ Μετρικὴ» (1939). Βοήθημα γιὰ τοὺς φοιτητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Στὸ βιβλίον του

αυτό ο Γιάννης Σαραλής βασίστηκε στη σύγχρονη νεοελληνική ποίηση που είναι τονική και δεν έχει καμιά σχέση με την προσωδιακή αρχαία. Έγραψε το «Λεξικό βασικών εννοιών» και διάφορα «σχολικά βοηθήματα». Από τα έφηβα χρόνια παρουσιάστηκε ως ποιητής με συνεργασίες σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά με τα ψευδώνυμα Λίνος Ἀγγράμπελης ή Γ. Ἀριστινός. Ἡ μοναδική του συλλογή ως τὸ 1979 εἶναι οἱ «Ροζίτες» (1947) ποὺ περιλαμβάνουν παραδοσιακὰ ποιήματα 56 συνολικὰ (σονέτα, μπαλάντες, ροντέλα, τριολέτα). Ἐγραψε τὸ 1962 τὸ θεατρικὸ «Στὴ ρίζα τῆς Φτελιάς» μὲ θέμα τὶς πρῶτες μέρες τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Τὸ 1956 εἶχε κυκλοφορήσει τὸ ὀδοιπορικὸ «Ζαγόρι». Στὸν ἴδιο κύκλο ἀνήκει καὶ τὸ ἔργο «Ἠπειρος - Δωδώνη, Ἄρτα - Νικόπολη - Μέτσοβο». Τὸ 1961 ἐκδίδει τὰ «Λαογραφικὰ» καὶ ἕναν τόμο διηγήματα ποὺ πρὶν εἶχε τυπωθεῖ στὸ περιοδικὸ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» τὰ χρόνια (1974—1976). Ἀντιγράφω ποιήματά του:

ΣΕ ΙΤΑΛΟ ΦΑΝΤΑΡΟ ΤΗΣ ΤΣΑΡΟΒΑΣ

Μὲς στὰ συντρίμια στὸ ζερβὶ πλευρὸ σου,
Πῶς ἔγειρες μελιχρὸ παλληκάρι;
Σ' ἔννοια πολέμου κρατᾶς στὸ γερὸ σου
Τὸ χέρι, ἀκόμη σὺνεργο τ' Ἄρη.

Χειροβομβίδες σωροὶ στὸ νεκρὸ σου,
Παρδαλὸ χλεύασμα κι ἀπομεινάρι,
Σαρκασμὸς καὶ γέλασμα στὸν ἐχθρὸ σου,
Ἀμύσταχο, ποιᾶς μάνας τὸ καμάρι.

Ἄδρῃ κι ἦ ὄψη σου, κάτω ἀπ' τὸ κράνος
Καθὼς τὸ λουρὶ κρατᾶει τὸ σαγόνι.
Ποιδὲς τὴ μορφὴ σου χάραξε Τιτσιάνος!

Σ' ἐπιτύμβιο βουδὸ στέκει κοτρώνει,
Σπάταλη τοῦ πουρναριοῦ πρασινάδα,
Σοῦ κλαίει κι ὁ Ἄϊος τὴν ὁμορφάδα.

Ὁ Ἠπειρωτὴς Γιάννης Σαραλὴς ἔζησε ἀπάνω κάτω 80 χρόνια (1906), εἶδε πολλὰ, ἔγραψε πολλὰ, ἀλλὰ τὸ κυριότερο ἀγάπησε τὸν ἄνθρωπο κι αὐτὸ δείχνει ἡ ποίησή του ποὺ δὲν ξέρει ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγάπη κι αὐτὸ ξέρει τὸ θέατρό του καὶ ἡ λαογραφία του καὶ τὸ διήγημά του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ: Ἡθοποιός, θεατρικὸς συγγραφέας, ποιητὴς καὶ κομφορασιέ. Πέθανε στίς 23.4.1985, ἐνῶ γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1916. Φοίτησε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀλλὰ ἐπιδόθηκε στὸ θέατρο. Φοιτητὴς ἀκόμη ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται στὸ θέατρο καὶ τὸ 1940 ἔγραψε τοὺς στίχους «Κοροῖδο Μουσσολίνι» καὶ τὴν ἐπιθεώρηση «Πολεμικὲς Καντρίλλιες» μὲ τὴν συνεργασία τοῦ Γιαλαμά καὶ Θίσβιου. Ἐγραψε ἀργότερα τὴν ἐπιθεώρηση «Εἰκόνες ἀπὸ τὸν Πόλεμο» καὶ τὴν κωμῶδια «Ὁ Ξεοφῶν καὶ ἡ Στάρ Ἑλλάς». Ἀπὸ τότε ἀσχολήθηκε συστηματικὰ μὲ τὸ θέατρο καὶ τὸν κινηματογράφου καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα μόνος ἢ μὲ συνεργασία ἄλλων, ὅπως καὶ τοῦ Κώστα Πρετεντέρη. Συνεργάτης τοῦ ραδιοφώνου ἢ ὀργανωτὴς θιάσων ὑπῆρξε δημοφιλὴς καλλιτέχνης ποὺ ἄφησε ἐποχὴ μὲ τὸ ταλέντο του καὶ τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμα του

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Παλιὸς μας φίλος καὶ συνεργάτης ὁ ποιητὴς καὶ

πεζογράφος και κριτικός Σπύρος Παναγιωτόπουλος πέθανε στην Αθήνα στις 29 Ιουλίου 1985, σε ηλικία 91 χρονών. Γεννήθηκε στο Άργος το 1894, γρήγορα πέρασε στη δημοσιογραφία και ασχολήθηκε με την τεχνοκριτική. Μεταφραστής αρχαίων και νεότερων κειμένων (Θεόκριτος, Ούγκώ, Πριντάρν, Σαμιν κ.ά.), δημοσίευσε συνεργασίες σε εφημερίδες και περιοδικά από το 1913. (Παναθήναια, Νουμάς, Μούσα, Νέα Τέχνη, Έλληνικά Γράμματα, Νέα Έστια, Νεοελληνική Λογοτεχνία, Έλληνική Δημιουργία και ως το τέλος της ζωής του δημοσίευε κείμενά του στο περιοδικό του Έλληνικού Έρωθρου Σταυρού της Νεότητας, Ναυτική Έλλάδα και στους Νέους Σταθμούς). Δούλεψε στις εφημερίδες Ακρόπολις, Έθνος κ.ά. Έχρημάτισε πρόεδρος του Συνδέσμου Έλλήνων Λογοτεχνών και υπήρξε ένας από τους ιδρυτές της Έθνικής Έταιρίας Έλλήνων Λογοτεχνών. Διοικητικός Σύμβουλος, Αντιπρόεδρος κλπ. Έγκρίθηκε από τη γενική συνέλευση της Έταιρίας ως επίτιμος Αντιπρόεδρος, πράγμα που τον έκαμε να παραπονιέται στους φίλους του γι' αυτήν την απόφαση, ευγενέστατος όμως άνθρωπος ποτέ δεν έκδηλώθηκε πλατύτερα. Πολλά χρόνια διεύθυνε το περιοδικό του Έρωθρου Σταυρού της Νεότητας και εκεί δημοσίευσε χιλιάδες κείμενα για τα παιδιά. Ποιητής και πεζογράφος κυκλοφόρησε πολλά βιβλία ποιήματα, διηγήματα, μελετήματα, ο Σπύρος Παναγιωτόπουλος ήταν μια συνεχής παρουσία στα Γράμματά μας. Σε βιβλίο παρουσιάστηκε το 1923 με την ποιητική συλλογή «Μαϊστράλια» το 1924 τον «Νυχτερινό διαβάτη» (τραγωδία). Άλλα για το θέατρο έγραψε και τα μονόπρακτα «Ένοστικτα», «Κρινιώ», που παίχθηκαν από το «Θίασο των Νέων» (1928), «Έπιστροφή του Ασώτου» (1944), «Έλληνικοί Ρυθμοί» (1945), «Άνθρωποι, καιροί και τόποι» (Κρατικό Βραβείο, 1965), το 1970 τα «23 διηγήματα», το 1973 τυπώνει τα «Θαλασσινά κείμενα» που χωρίζεται σε δύο μέρη: α' Μορφές και περιστατικά του Είκοσιένα και β' Μνήμη και φαντασία. Κι άλλα βιβλία με θαλασσινά κείμενα έβγαλε ο Σπύρος Παναγιωτόπουλος και όλα τα κείμενα είναι γραμμένα μ' εκείνη την ισορροπία που γίνεται αγαπητή σε όλους. Ο ποιητής Παναγιωτόπουλος συνέχισε ως το τέλος της ζωής του να γράφει στον παραδοσιακό τρόπο της στιχουργικής, αλλά ο τρόπος του τόσο καθαρός και κλασικός συνέχιζε την πορεία των μεγάλων δασκάλων της ποίησης. Ειλικρινής λυρικός, τι έγραψε και στον ποιητικό και στον πεζό λόγο είναι καλά. Άντιγράφουμε το ποίημα:

ΜΑΡΙΑ

Σ' αγάπησα στ' αχνόφωτο
 μιās ανοιξιότινης θραδιάς
 με τή λαχτάρα μιās καρδιάς
 που ο πόνος, σαν το χιόνι
 στα τρυφερά κλωνιά λιγνής
 τριανταφυλλίστας ταπεινής,
 τή γέρνει, κ' ο ήλιος λαμπερός,
 ζεστός τήν αλαφρώνει.

Σ' αγάπησα στη σκοτεινιά
 ενός δειλινού χειμερινού
 με το φτερούγισμα ενός νεύ
 που μ' άπσαλένια άρπάγια
 ή έγνοια κρατεί σά σκλάβο αϊτό,
 κι άξαφνο χέρι δυνατό
 τον λειτερώνει, να χαρεί
 τής ζωής τα ώρατα και τ' άγια.

Σ' αγάπησα όμως πιό πολύ

μιά σιωπηλή ώρα προσευχής
 μ' ὄλη τή φλόγα μιᾶς ψυχῆς
 ἀμαρτωλῆς, πού βλέπει,
 κεῖ πού θαρρεῖ πῶς θά χαθεῖ
 μέσα σέ θάραθρο βαθύ,
 νά τή φωτίζει ἐνός Θεοῦ
 ἡ μορφή καί νά τή σκέπει.

Γιά νά μὴ μακρολογούμε, ὁ Σπύρος Παναγιωτόπουλος ὑπῆρξε θετική μονάδα γιὰ τὴν προαγωγή τῶν γραμμάτων καί τὴ διάδοσή της καί μόνο ἡ θητεία στὸν Ἑλληνικό Ἐρυθρὸ Σταυρὸ Νεότητος θὰ ἔφτανε γιὰ νά κάνει τὴν ἀπόλειά του δυσαναπλήρωτη.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ: Ὁ συνεργάτης μας καί φίλος ἀπὸ τοὺς πιὸ παλιούς καί τοὺς πιὸ καλοὺς δὲν ὑπάρχει πιὰ ἀνάμεσά μας. Τὸν ξεπροβόδισαν οἱ φίλοι του πρὶν ἓνα μῆνα καί εἶδαμε στὰ μάτια τους τὸ δάκρυ. Πέθανε στίς 9.10.1985. Ἀντὶ δικῆς μας ἀναδρομῆς στὸ πρόσωπο καί στὸ ἔργο τοῦ Γεράσιμου Γρηγόρη ἀναδημοσιεύουμε ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Νέα Σύνορα» τὸ βιογραφικὸ δημοσίευμα πού τὸ ὑπογράφει ὁ Χ.Μ. καί εἶναι σὰν νά μιλά ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας:

Γενναῖος καί ρωμαλέος ὡς τὰ στερνά του, πολὺπλευρα δημιουργικός, ἐντιμὸς καί ἀξιοπρεπῆς ὅπως σ' ὄλη του τὴ ζωὴ, ὅδευσε πρὸς τὴν αἰωνιότητα μὲ 78 βαριά χρόνια στὴν πλάτη ὁ Γεράσιμος Γρηγόρης. Στίς 9 τοῦ περασμένου Ἰουνίου τὰ ἑλληνικά γράμματα, ἡ τέχνη γενικότερα ἔχθηκαν ἓναν ἐξαιρετὸ πηγαιό λογοτέχνη, ἓναν ἀξιό φιλόλογο κι ἓναν ξεχωριστὸ εἰκαστικό. Ἡ λογοτεχνικὴ δημιουργία του ἀπλώνεται σὲ περιοδικά, ἐφημερίδες καί βιβλία ἐξήντα περίπου χρόνια καταυγάζοντας ὅλους τοὺς τομείς τῆς πνευματικῆς κίνησης.

Ὁ Γεράσιμος Γρηγόρης γεννήθηκε στοὺς Σφακιώτες τῆς Λευκάδας τὸ 1907 ἀπὸ ἀγροτικὴ οἰκογένεια. Πέντε χρονῶν παιδί ἔμεινε ὄρφανὸ ἀπὸ μητέρα. Ἐξῆσε τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μ' ὅλα της τὰ σκληρὰ χαρακτηριστικά κι ἀφομοίωσε βαθιὰ του ὅλον τὸν ἀνασασμὸ τῆς γῆς καί τῶν δουλετάδων ἀγροτῶν. Οἱ ἐμπειρίες ἐκείνες δημιούργησαν μέσα του μιὰ πολὺτιμη παρακαταθήκη βιωμάτων, σκέψεων καί προσανατολισμῶν πού τὸν συνόδευσαν σ' ὄλη του τὴ ζωὴ καί σφράγισαν τὴν πνευματικὴ του δημιουργία. Φοιτητῆς στὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθῆνας τὸ 1925 ἔβρισκε τὴν εὐκαιρία νά ἀνοίξει τὸν κύκλο τῶν γνωριμιῶν του καί τῆς σκέψης του. Παίρνει μέρος στὸ γλωσσικὸ καί τὸ κοινωνικὸ κίνημα τῆς ἐποχῆς, προσανατολιέται ὅλο καί πιὸ προοδευτικά καί διαποτίζεται ἀπὸ τὶς σοσιαλιστικὲς ιδέες. Ἀρχίζει καί δημοσιεύει τότε τὰ πρῶτα του ποιήματα καί πεζογραφήματα στὰ περιοδικά πού κυκλοφοροῦν, ἐκφράζοντας τὶς ἀνησυχίες τῶν νέων. Στὰ περιοδικά «Σαλόνη», «Μπουκέτο», «Καινούργια Ζωή», «Νέοι Ἀνθρωποί», «Ἑλληνικά Γράμματα», «Νέοι Πρωτοπόροι», ἐφημερίδα «Ριζοσπάτης» τὰ κείμενά του ἐπώνυμα ἢ ψευδώνυμα αἰχμαλωτίζουν τὴν προσοχὴ τῶν ἀναγνωστῶν καί σχολιάζονται μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τοὺς κριτικούς. Ἔχουν κάτι τὸ ξεχωριστό. Συνδυάζουν μιὰ φωνὴ πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τῆς ἀγροτικῆς καί τῆς φτώχειας χωρὶς νά εἶναι ἀπλή ἡθογραφία.

Στὸ μεταξὺ ξετυλίγει τὸ ἄλλο καλλιτεχνικὸ του ταλέντο. Παρακολουθεῖ μαθήματα ζωγραφικῆς καί χαρακτικῆς σὲ ἐλεύθερα σπουδαστήρια, δημοσιεύει σκίτσα σὲ ἐφημερίδες καί περιοδικά, εἰκονογραφεῖ λογοτεχνικά κείμενα, φιλοτεχνεῖ ἐξώφυλλα βιβλίων.

Τὸ 1939 ἐκδίδει τὴν πρώτη συλλογὴ διηγημάτων του μὲ τὸν τίτλο «Πορεία μέσα στὴ νύχτα». Ἀκολουθοῦν ἡ δευτέρα μὲ τὸν τίτλο «Ἡ πολιτεία ἔξσκεπη» (1965) πού ἀπέσπασε τὸ πρῶτο κρατικὸ βραβεῖο, ἡ τρίτη συλλογὴ μὲ τὸν τίτλο «Πέρα ἀπὸ τὴν ὄχθη» (1964) πού ἀπέσπασε κι αὐτὴ τὸ πρῶτο βραβεῖο διηγήματος, ἡ τέταρτη συλλογὴ μὲ τὸν τίτλο «Ἐστία ἀντιστάσεως» (1966) καί ἡ πέμπτη μὲ τὸν τίτλο «Τὰ καινούργια ἄρθρα» (1972). Παράλληλα μεταφράζει ἀρχαῖες τραγωδίες (Σοφοκλῆ: «Τραχίνιες», «Ἀντιγόνη», «Οἰδίπους Τύραννος»).

Τὸ 1980 τυπώνει ἓναν τόμο μὲ παλιὰ καί νεώτερα ποιήματά του μὲ τὸν τίτλο: «Ἐπι-

στροφή στην Ποίηση — Ἀναδρομική Ἐπιλογή». Τὸ 1983 δημοσιεύει τὴ δοκιμακὴ του δουλειὰ γιὰ τὴν ποίηση τοῦ καιροῦ μας καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ Ἀντώνη Πρόκο.

Δυὸ μεγάλα ἀπριερώματα, τὸ ἓνα στὸν Ἀγγελο Σικελιανὸ (1971) καὶ τὸ ἄλλο στὸν Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη (1975), ἀποτελοῦν μέγιστη προσφορά τοῦ Γεράσιμου Γρηγόρη στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ φόρο προσωπικῆς του τιμῆς στοὺς μεγάλους συμπατριῶτες τοὺς Λευκαδίτες ποιητές.

Καταγράφοντας βήμα πρὸς βήμα τὴ δημιουργικὴ τους πορεία καὶ παρέχοντας πολύτιμα βιογραφικὰ στοιχεῖα οἱ δυὸ αὐτὲς μεγάλες ἐκδόσεις (ἡ δευτέρη ἐραβεύτηκε τὸ 1977 ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν) ἀναπλάθουν τὶς δυὸ μεγάλες προσωπικότητες μὲ τρόπο ἀριστοτεχνικό.

Ὁ Γεράσιμος Γρηγόρης πῆρε μέρος στὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ ΕΑΜ στὴ Μακεδονία, ἀσχολήθηκε μὲ τὴν προοδευτικὴ δημοσιογραφία (ἦταν μέλος τῆς Ἐνώσης Συντακτῶν Ἀθηναϊκοῦ Τύπου — ΕΣΑΤ ἀπὸ τὸ 1937) καὶ ἐκλεκτὸ μέλος τῆς «Ἐταιρίας Ἑλληνικῶν Λογοτεχνῶν». Τὸ 1978 ἐκέγεται ἀντιπρόεδρος τῆς Ε.Ε.Α. καὶ παλεύει γιὰ τὴν ἐξυγιάνωση τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ σωματείου ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ προοδευτικὲς του ἀντιλήψεις, σύστοιχες τοῦ δημοκρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ ἐντιμότητά του, τὸ ἦθος του, ἡ εὐλικρίνεια καὶ ἡ ἐγκαρδιότητά του τὸν ἔκαναν ἀγαπητὸ στὸ περιβάλλον του. Ἐνῶ ἡ φήμη του σὰ λογοτέχνη, σὰν ἀνανεωτὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πεζογραφήματος εἶναι ἀναγνωρισμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς κριτικούς καὶ τοὺς ἀναγνώστες του. Θεματικὰ καὶ μορφολογικὰ τὰ κείμενά του ἦταν ἐλκυστικά, διεισδυτικὰ στοὺς χαρακτήρες τῶν ἡρώων του, καλοδουλεμένα, ἄσφογα. Ἀποπνέουν μιὰν αὐρα τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, γνήσια, ἀληθινὴ, ἀγαπημένη ἀπὸ τὸ συγγραφέα. Γι' αὐτὰ τους τὰ ἐφόδια, τὰ ἔργα τοῦ Γεράσιμου Γρηγόρη θὰ παλέψουν νικηφόρα τὸ φθοροποιὸ χρόνον.

X.M.

Ἀναδημοσιεύουμε ἀπὸ τὸ βιβλίον του «Ἐπιστροφή στὴν ποίηση» δύο μικρὰ ποιήματα:

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΟΥ

Ἄν πνίγεσαι, κρᾶξεις βοήθεια!
 Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ μέσα σου θὰ βγεῖ.
 Κι ἂν δὲν μπορεῖ νὰ βγεῖ ἡ φωνή,
 θὰ κινηθεῖ ὄλη ἡ ψυχὴ
 μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια, νύχια, δόντια
 ὄλη ἡ ψυχὴ θὰ κινηθεῖ ἀπὸ κάπου νὰ πιαστεῖ.
 Ἄμα μεθᾶς, γυμνώνεσαι — λίγο ὡς πολὺ.
 Ἡ ἀσκήμια σου, εἴτε ἡ ὀμορφιά σου,
 ἴσα κι ἀδιάντροπα ἢ καὶ ἀπλὰ θὰ ἀποφανεῖ.
 Δὲ φταῖς ἐσὺ κι ἂν ταραχτεῖ
 ἡ σεμνότυφη γύρω σου τάξη.
 Δὲ φταῖς ἐσὺ, ὦ ἐξίλαστήριον θύμα,
 τῆς ἀλήθειας σου — λὲς τὴν ἀλήθεια.

Μὰ δὲ μεθᾶ κανεὶς μὲ ἄδεια ποτήρια
 κι οὔτε ποὺ πνίγεται κανεὶς στὸ θρώμικο
 νερὸ τῶν ἀστραγάλων του.
 (Ἄστεῖο πράγμα
 νὰ θέλει νὰ κάνει
 τὸ νικητήριο μακροβούτι του στὰ ρηχὰ ὀ ἀνίδεος:
 Μπορεῖ νὰ κάνει μόνο μπουρμπουλ(θρες μουσικέσ).

ΕΝΔΟΜΥΧΩΣ ΓΑΤ' ΔΑΡΟΣ

«Ἄν δὲ μεθύσεις, δὲ σώζεσαι.

Μέθυσε νὰ περάσεις ἀντίκρυ
πέρα ἀπ' τοὺς ἐφήμερους θανάτους».

Κάνει φτερά, παραπατάει (νὰ περάσει πέρα)
κάνω ἔρωτα ἢ ποιήματα.

Κάνει παρέα μὲ τὸν Πρίαπο ἢ τὴ Βεατρίκη.
Βρίσκει τὴν κοίτη του, πορεύεται,
εὐτυχῆς — μαριονέτα ἢ πεταλούδα
ἢ γάϊδαρος κουβαλητής, χαριτωμένος,
ἤρεμα ἠρωικός, ὁ ἐνδεχόμενος γάϊδαρος.

Ὁ Γεράσιμος Γρηγόρης πέρα καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα παραμένει ὁ πεζογράφος. Ὅμως τὸ τελευταῖο του βιβλίον, δοκίμιο γιὰ τὸν ποιητὴ Ἀνάνη Πρόκο μᾶς παρουσίασε κριτικὸ μὲ βάθος καὶ διεισδυτικότητα.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ (Ν. Ν. Δρακουλίδης): Γεννήθηκε στὴν Πόλη καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὸ σχέδιο. Ἀργότερα ἔγινε δημοσιογράφος καὶ ἐργάστηκε σὲ πολλὰς ἐφημερίδες. Σπούδασε στὴν Ἀθήνα, στὸ Παρίσι καὶ στὴ Βιέννη καὶ πήρε δίπλωμα νομικῆς καὶ ἰατρικῆς ποὺ τὴν ἐξάσκησε ὡς ψυχαναλυτής. Παρακολούθησε μαθήματα στὴν Ἄνωτ. Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν Παρισίων (1925) καὶ ἐχρημάτισε καθηγητῆς τῆς διακοσμητικῆς φυσιογνωμίας στὴ Σχολὴ Τεχνῶν καὶ Ἐπαγγελματῶν (1929—1938). Πρωτοφαίνεται στὰ γράμματα τὸ 1915 μὲ μιὰ σειρά ποιημάτων «Ἀσπρες Νύχτες». «Ἐφτὰ χρόνων πρωτοδοκίμασα νὰ φτιάσω στίχους μὲ θέμα τὰ παραμύθια ποὺ ἴταν στὸ ἀναγνωσματῆριό μου», σημειώνει ὁ ἴδιος στὸ ποιητικὸ του βιβλίον «Γκρίζες ὥρες». Πρὶν ἀπὸ τὶς «Ἀσπρες Νύχτες», λέει ὁ ἴδιος, ἔδωγα μιὰ συλλογὴ Αἰσώπειων μύθων σ' ἔμμετρη μετάφραση κι αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο μου βιβλίον. Τὸ 1920 βγήκε μιὰ ἄλλη πλακέτα μὲ τίτλο τὰ «Γυμνά». Τὴν συλλογὴ «Σπουδὴ στὸν Ἄνεμο» (1927) τὴν προλόγησε ὁ Κωστῆς Παλαμάς. Τύπωσε ὕστερα τὸ βιβλίον «Ἀρχαῖοι Σκοποὶ» (α' ἔκδ. 1916 καὶ β' 1920) 331 ποιήματα ἀρχαίων λυρικῶν, καὶ λίγο ὕστερα τὴν «Ρωσικὴ Ἀνθολογία» 35 τραγούδια Ρώσων ποιητῶν τοῦ 19ου αἰῶνα, «Ἠδὲς τοῦ Δαβίδ» μετάφραση τῶν 10 ἀπόκρυφων Δαβιδικῶν ὧδων σὲ νεοελληνικοὺς ἰαμβικοὺς στίχους καὶ τὸ «Καρνὲ τοῦ φίλου μου Α. Τ. Λέξινιν» αὐτοβιογραφικὸ πεζογράφημα. Τὰ «Τραγούδια τοῦ Χάινε» (1923) 40 τραγούδια τοῦ Γερμανοῦ λυρικοῦ καὶ ἄλλων ποιητῶν. Ὅμως ἡ δευτέρη περίοδος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ Ἄγγελου Δόξα ἀρχίζει μὲ τὸ κοσμοπολιτικὸ «Γκαρσὸν ἕνα οὔϊσκυ». Τὸ βιβλίον αὐτὸ δίχασε τὴν κριτικὴ. Ὡστόσο ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος γράφει (ἐφ. «Ἀθηναϊκὰ Νέα») 31 Μαρτίου 1944 καὶ τὰ ἐξῆς: «Ὁ Δόξας, ὁ ξεχωριστὸς αὐτὸς συγγραφέας, εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ ἔδωσε στὸ νεοελληνικὸ ρομάντσο μιὰν ἀλλοιώτικη μοντέρνα μορφή καὶ εἶναι ὠρισμένως ὁ πιὸ διαβαζόμενος Ἑλληνας πεζογράφος. Τὸ βιβλίον «Γκαρσὸν ἕνα οὔϊσκυ» πραγματοποίησε ὁ ἐκδόσεις ἀπὸ τὸ 1932 ὡς τὸ 1950. Τὸ 1934 κυκλοφορεῖ τὸ συναισθηματικὸ, ψυχολογικὸ μυθιστόρημα «Ἠτόρα», τὶς νουβέλες «Πάρτυ», «Τζίν», «Βάνα» καὶ τὶς συλλογὰς διηγημάτων «Ἀπόψε στὶς ὀχτώμισι», «Γυρίζοντας τὸ διακόπητ», «Σουρπάϊζ πάρτυ», «Τρεῖς σταγόνες μπενζίνης», «Γυμνὴ Γυναίκα». Ὑστερα ἀπὸ τὸ 1935 κατασταλάζει ὁ συγγραφέας σὲ μιὰ φιλοσοφία γύρω στὰ ἀνθρώπινα. Ἔργα αὐτῆς τῆς πικρῆς ἐνατένισης τῆς ζωῆς εἶναι τὰ βιβλία: «Ὁ πλανήτης σκοτεινιάζει», «Μετὰ τὰ μεσάνυχτα». Πολύστρο ταλέντο μένει ἀνευχαρίστητο καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἐνότητα καὶ εἰσχωρεῖ σ' ἕναν ἄλλο κύκλο, τὴν ταξιδιωτικὴν πεζογραφία. Ἔργα τῆς περιόδου εἶναι τὰ ἐξῆς: («Στὸν Ἰλιγγο τῆς Ἀμερικῆς», «Στὴ Γοητεία τῶν Τροπικῶν»). Σ' αὐτὰ περιγράφει ταξίδι ἐκάτον πέντε ἡμερῶν (Ἀθήνα - Ἰταλία - Ἑλβετία - Παρίσι - Νέα Ὑόρκη - Καναδὰς - Σικάγο - Οὐάσιγκτων - Κούβα - Μεξικὸ - Καλλιφόρνια - Χαβάη). Ὁ Κώστας Ἀθάνατος γρά-

φει για τὰ δυὸ αὐτὰ βιβλία τοῦ Ἄγγελου Δόξα: «Παίρνεις τὸ ταξιδιωτικὸ τοῦ Δόξα γιὰ νὰ διαβάσεις λίγες σελίδες στὸ κρεβάτι, πρὶν κοιμηθεῖς καὶ ξημερώνεσαι μὲ τὸ βιβλίο στὸ χέρι». Ἔχει γράψει ἀκόμη: «Τὸ ἀνθρώπινο αἷμα» (1946) καὶ τὸ «Μετὰ τὰ Μεσάνυχτα» (1947). Ὁ Δόξας συνέχισε τὸ ἔργο του μὲ ἀναλύσεις ψυχοβιογραφικῆς. Σημειώνουμε μερικές: «Παλαμάς» (ψυχολογικὴ ἀνάλυση ἔργου καὶ ζωῆς). Τιμήθηκε μὲ χρυσοῦ μὲτάλλιο καὶ πρῶτο κρατικὸ βραβεῖο (1960). «Ἡ ψυχανάλυση τοῦ καλλιτέχνη» γαλλικὰ ἔκδ. Μὸν Μπλάν, Γενεύη 1952. Γαλλικὰ τύπωσε στὸ Παρίσι «Γενεολογία τῶν Ἀτρειδῶν», «Ἡ περιπέτεια τοῦ Ὀρέστη», «Προφίλ τοῦ Μπουτλέρ», «Ψυχογραφία τοῦ Ἄμλετ» καὶ «Δὸν Κιχώτης». Στὸ Παρίσι ἐκδόθηκε τὸ «Ψυχοπορταῖο τοῦ Πικάσο (1967) καὶ στὴ Νέα Ὑόρκη «Ψυχοκριτικὴ τοῦ Ἀριστοφάνη καὶ τῶν ἔργων του (1966) καὶ Παρίσι (1968). Ἐγραψε ἀκόμη θεατρικὰ ἔργα ποὺ παίχθηκαν στὴν Ἀθήνα καὶ πολλὰ ἄλλα ὅπως μουσικῆς ἐκδόσεις σὲ δίσκους καὶ συνεργάστηκε σὲ πολλὰς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ. Συνεργάτης μας στὸ περ. «Σταθμοὶ» γνωρίσαμε πολὺ καλὰ τὸν πολυτάλαντο καὶ εὐστροφο συγγραφέα καὶ τὴν ὥρα τούτη ποὺ γράφουμε μόνον τοὺς τίτλους τῶν ἔργων του, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ κάνουμε ὀλόκληρη μελέτη, ἢ συγκίνησή μας κάνει τὸ χέρι νὰ τρέμει. Ἐνα ποίημά του:

ΑΙΣΘΗΣΗ

Ἄκουσα ἀπόψε ἕνα ἀνοιχτὸ τριανταφυλλὶ γαρούφαλλο
νὰ κελαῖδαίει στὰ μάτια μου τὸν ψίθυρο
μῆς μπατιστένιας φούστας κάποιου κοριτσιοῦ,
ποὺ δεκαεφτὰ χρονῶ σὰν ἤμουνα, τὸ ἀγάπησα.

Κι ἦτανε τόσο ξαφνικὴ καὶ δυνατὴ ἡ ἀναπόληση,
ποὺ ὀρμητικὰ στὴν ὄσφρησή μου ξύπνησε
τὴ γεύση ὀλάκερη ἐνὸς πρῶτου μας φιλιῶ
καὶ τὴν ἀφή στῶν δυὸ χεριῶν μας τὸ πρῶτο ἄγγιγμα.

Γεύση τριανταφυλλιά κι ἀφή μὲ μπατιστένιαν αἴσθησι,
ὅμοια μὲ φούστα κοριτσιοῦ — τὴ φούστα της —
ποὺ ἕνα γαρούφαλλο ἀνοιχτὸ τριανταφυλλὶ
ἔσκυψε κάτι νὰ μοῦ πει καὶ μοῦ τὴ θύμησε.

Πέθανε στὴν Ἀθήνα στίς 15.11.1985. Ἐγραψε καὶ πλήθος ἐπιστημονικῆς μελέτης, σημαντικὰ ἐκλαϊκευτικὰ ἔργα του δημοσιεύθηκαν στὸ περιοδικὸ τοῦ Ὑπ. Παιδείας «Σχολικὴ Ὑγιεινὴ» ὅπου κι ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ τὸν γνωρίσουμε. Σημαντικὸς συνεργάτης ὅπου καὶ νὰ βρέθηκε καὶ καλὸς ἄνθρωπος.

ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ: Διηγηματογράφος. Ὁ Μουστάκας, ἕνας ἀπὸ τὰ πιὸ δραστήρια μέλη τῆς Φιλολογικῆς Στέγης τοῦ Πειραιᾶ καὶ τῆς πνευματικῆς πειραϊκῆς οἰκογένειας, ἔφυγε στίς 17.6.1985 ὕστερα ἀπὸ σύντομη ἀρρώστια. Ὁ Βελισσάριος Μουστάκας ἔχει ἀπλώσει τὸ ἔργο του στίς ἐφημερίδες καὶ στὰ περιοδικὰ καὶ τύπωσε δύο συλλογὲς διηγημάτων ποὺ ἔκαμαν πολὺ καλὴ ἐντύπωση. Βιβλιοκριτικὸς καὶ κριτικὸς τῆς τέχνης ἦταν ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς τῆς «Πανελληνίας» Ἐκθεσης Θαλασσογραφίας». Δημοσιεύουμε μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Γιάννη Χατζημανωλάκη στὴν κηδεῖα του ποὺ ἔγινε στίς 18 τοῦ ἴδιου μηνῆ: «Σὲ χαρακτήρισαν ὡς τὸ σύγχρονο Παπαδιαμάντη τῆς Κρήτης. Ὑπάρχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα σὲ σένα καὶ στὸ Σκιαθίτη φτωχὸ Ἅγιο. Ἦσουν κι ἐσὺ ἕνας σημερινὸς Παπαδιαμάντης καὶ στὸ ἔργο σου καὶ στὴ ζωὴ. Εὐλαδὴς εὐσυνείδητος Χριστιανὸς, ἀγνός, εὐγενής, ἄκακος, φιλέρμος, ἀλλὰ μὲ καθαρά

άνθρωπινη ύραση που σ' έκανε να βλέπεις πάντα ως αδελφός τούς πλησίον». Γεννήθηκε στη Σούδα τής Κρήτης τὸ 1929 ἀπὸ γονεῖς που ἦταν ἀπὸ τὰ Κεραμειά. Ἔργα του: «Χριστουγεννιάτικα καὶ Πρωτοχρονιάτικα διηγήματα» (1979), «Θεομανία» (1983). Κράτησε, νεαρὸς ἀκόμη τὸ «Λογοτεχνικὸ Τέταρτο» τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Χανίων. Ἀπὸ τὸ 1954 που ἤρθε στὸν Πειραιᾶ ἐργάστηκε στὸν Ὅργανισμὸ Λιμένος.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ: Ποιητὴς λεπταίσθητος, εὐγενικὸς ἄνθρωπος, ἀντεπιστέλλων μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ἔκδοσης του περ. «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», ἀξίζει νὰ εἰπωθεῖ ἕνας λόγος παραπάνω. Παραμερίζοντας τὴ δική μου ἄγνοια προστρέχω στὶς γνώσεις τῆς ποιήτριας καὶ συνεργάτιδας τοῦ περιοδικοῦ νὰ ὀμιλήσει μὲ τὴν ὠραία τῆς ποιητικὴ γλῶσσα γιὰ τὸ πρόσωπο που χάθηκε καὶ γιὰ τὸ ἔργο του που ἔμεινε: Χρυσάνθης Ζιτσαῖα: Ὁ Ἑπειρωτὴς ποιητὴς Τάκης Τσιᾶκος, ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄρθρο τῆς στὴν ἐφ. «Πανεπειρωτικὴ», Ἀπρίλης — Μᾶης 1985:

Κι' ἄλλο πένθος στὰ Ἑπειρωτικὰ Γράμματα, μέσα σὲ λίγους μῆνες. Μιχαὴλ Πράνθης — Σπύρος Μουσελίμης — Γιάννης Σαραλῆς — καὶ τώρα στὶς 25 Μαρτίου, ὁ λυρικός καὶ λεπταίσθητος ποιητὴς, Τάκης Τσιᾶκος. Ὁ πηγαῖος, ὁ ἐκλεκτικός, μὲ τοὺς ἀβροὺς μουσικοὺς τόνους, τὴν εὐγενικὴ συγκίνηση, τὴν τρυφερὴ πνοή. Ὁ κατ' ἐξοχίαν λυρικός, που ἔφερε στὴν ποίηση, κάτι τὸ ἀπόλυτα προσωπικό. Τὴν ἀνθισμένη αἴσθηση τοῦ στίχου, ἀκόμα κι' ὅταν εἶναι διαποτισμένος μὲ δάκρυ καὶ πικρὸ στοχασμό.

«Τριαντάφυλλα μαδῶ στὴν ὅποια θύμηση
κι' ἡ μοσχολοιὰ τους εἶν' ἀνθός.
Τὴ λένε στίχο...»

Αὐτὸς ὁ «μοσχολοισμένος ἀνθός» εἶναι ἡ ποιητικὴ του εὐαισθησία, που συνθέτει τοὺς στίχους του. Κι' ὅλα γίνονται φῶς καὶ μουσικὴ.

«Ἐχω ἕνα ἀστέρι ἐδῶ στὰ χέρια μου
καὶ τὸ κρατῶ σφιχτὰ σφιχτὰ
στὶς δυὸ ἀπαλάμεις μέσα.
Καὶ καίγομαι ἀπ' τ' ἀστέρι μου
καὶ γίνομαι ὅλος ἕνας φῶς...».

Ὁραῖοι συμβολισμοί, πρωτότυπες ἀλληγορίες.

«Κρεμάστηκε ἡ ψυχὴ μου σ' ἕνα φύλλο
καὶ τὴ λινίζει ἡ ἀνάσα του θερτῆ.
Νὰ μπόρεια ἕνα τραγούδι νὰ σοῦ στείλω
γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ γιὰ τὸ φύλλο
μὰ δὲ χωράει μὲς στὸ χαρτί...».

Εἶναι ὁ ποιητὴς, που εἶδε τ' ἀστέρια νὰ πέφτουν σὰν χαλάζι στὴν ἀκρογιαλιά, καὶ νὰ τὰ μαζεύει διαμαντόπετρες, γιὰ τὴν ἀγαπημένη.

«Ἄστρα βροχὴ κι' ἄστρα χαλάζι
πέφτουν κεῖ δὲ στὴν ἀμμουδιά
θὰ σοῦ γιομίσω τὴν ποδιά
χρυσό, διαμάντι καὶ τοπάζι...».

Ὁ Τ. Τσιᾶκος γεννήθηκε τὸ 1909 στὸ Ἀργυρόκαστρο. Ὁ πατέρας του γιατρός, ἔφυγε πρόσφυγας ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἑπειρο κι' ἐγκαταστάθηκε στὴν Πάργα. Ἐκεῖ μεγάλωσε ὁ ποιητὴς, κι' ἡ ψυχὴ του κι' ἡ ποίησή του, ποτίστηκαν ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴ ὁμορφιά τῆς, καὶ τὰ δαντελένια ἀκρογιαλίας τῆς. Πάντα θυμᾶται τὴν Πάργα καὶ τὴν τραγουδαῖα νοσταλγικά. Μνήμη λυρωτικὴ, ἐπιστροφῆς δράμα.

ΠΑΡΤΑ

«Δεύτερη μιάνα, δεύτερη Πατρίδα
 δεύτερη γῆς ἱερὴ καὶ γῆ τοῦ νόστου.
 Μὲ τ' ὄραμά σου ζῶ. Κι' ἀπὸ τὸ φῶς σου
 μοῦ πλημμυρίζει ὁ νοῦς...
 ...Στείλε νὰ ξαναρθῶ. Πάρε με πίσω
 μ' ἓναν λεβέντη ἀγέρα πελαγίσιο...».

Ἀσφαλῶς οἱ ἐξωτικές εἰκόνες τῆς ποιήσεώς του, ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν τὴν πηγὴ τους.

Τελείωσε τὸ Γυμνάσιο στὴν Κέρκυρα κι' ἔπειτα σπούδασε στὸ Παν(μιο) στὴν Ἀθήνα, φαρμακοποιός, χωρὶς νὰ ἐξασκήσει ποτὲ αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα. Μὲ τὰ Γράμματα ἀσχολήθηκε ἀπὸ τὰ μαθητικά του χρόνια, περιοδικὰ κι' ἐφημερίδες δημοσίευαν συχνὰ ποιήματά του. Ἐγραφε καὶ πεζά, διηγήματα, ταξιδιωτικά, κριτικές βιβλίων, ἄρθρα. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἐντυπωσίασε καὶ τὸν ἐπέβαλε, ἦταν ἡ ποίηση. Ἀπὸ τοὺς πρώτους κι' ὄλας στίχους. Ὁ Τσιᾶκος δὲν παρουσιάστηκε μὲ πρωτόλεια. ὅπως συνήθως γίνεται μὲ ἄλλους, ἀλλὰ μὲ στίχους σὲ ἄρτια τεχνικὴ κι' ἐπιγραμματικὴ διατύπωση. Θυμοῦμαι ἓνα ἐπιγραμματικό, γραμμένο πρὶν ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, ποῦ ἀναδημοσιεύτηκε σὲ διάφορα ἔντυπα τότε, μὰ ποῦ ἀκόμα καὶ τώρα συμπεριλαμβάνεται σὲ νεώτερες Ἀνθολογίες.

Ἀφιέρωμα «Σὲ μιὰ ἀγνωστὴ νεκρὴ».

«Κι' ἦταν ἡ μέρα ἔτσι μικρὴ
 πικρὴ καὶ τόση...
 Πρὶν ξημερώσει εἶχε νυχτώσει».

Ἐξέδωσε τὶς ἐξῆς ποιητικὲς συλλογές. «Σθησμένοι Ἀντίλαλοι» (1936), «Ἀμμουδιές καὶ Ἐρές» (1945), «Πεταλίδες» (1949), «Μεσημέρια» (1956), «Περίπατοι κι' Ἐπιστροφές» (1970).

Ἀπὸ τότε δὲν τύπωσε ἄλλο βιβλίο. Ἴσως νὰ ὑπάρχουν κάποια ἀνέκδοτα μαργαριτάρια, στὰ συρτάρια τοῦ γραφείου του, ποῦ ἀσφαλῶς ἦ εὐγενικὴ τοῦ σύντροφος — ὁ καλὸς του ἀγγε-
 λος, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσε — ἡ Ἰωάννα του, θὰ φροντίσει νὰ ἰδοῦν τὸ φῶς.

Τὸ ἀξίζει ὁ μεστός, λειτουργικὸς στίχος του, ποῦ ἦταν ἡ εὐλαβικὴ προσευχὴ του, στὸ Ναὸ τῆς Μούσας.

«...Κι' ἔτσι ποῦ γονατίζεις καὶ προσεύχεσαι
 στὶς ἁρμονίες τῶν πενταγράμμων
 ἔτσι ψυχὴ μου ἔλα νὰ φύγουμε...».

Κι' ἔτσι μὲ τὴν προσευχὴ τῶν στίχων ἔφυγε ὁ Ἠπειρώτης ποιητής. Τὸν Ἠπειρωτισμὸ τὸν ἔνοιωθε ὡς τὰ βᾶθη του. Ἦταν ἡ ἀληθινὴ του ὑπόσταση.

«Ἐἶμαι μιὰ σκόνη ἀπ' τὴν Πανήπειρο
 χῶμα ἀπ' τὸ χῶμα τῆς, μιὰ σκόνη
 ποῦ ἀπ' τὸ Γενούσιο κάποιος ἄνεμος
 — μπουχτὸ — ὡς τὸν Ἄραχθο μ' ἀσκώνει...».

Κάτεχε τὴν τέχνη νὰ κλείνει τὸ σοφὸ στοχασμό, σ' ἓναν ἀπλὸ κι' ἀπέριττο στίχο.

«Τρίφτηκε ὁ θωμὸς τῆς ἀρετῆς...
 Ἐλλογιμένες οἱ ὥρες ποῦ εἴμαστε Ἀνθρώποι...».

Κι' ἀλλοῦ

«Νὰ ἰδοῦμε τὸν καθέναν ὁ καθένας μας
 στὸ ἀστραφτερὸ λεπίδι τοῦ ἀξίου λόγου...».

Ναί, συγχώρεσέ με φίλε κι' ἀδερφέ, ἂν δὲν κατάφερα νὰ πιάσω τὸ νόημα τοῦ «Ἐξίου

λόγου» σου, κι' ἄσε με νὰ σ' ἀποχαιρετήσω μὲ δικούς σου στίχους, ποὺ λένε καὶ μαρτυροῦν, ὅτι πίστευες γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν ψυχὴ, τὸ θάνατο.

«Ἐμπρός. Οἱ πόθοι σου ἔχουν
ψυχὴ κι' ἀποδημοῦν.

Ρίχτα τὰ τεῖχη κι' ἔφυγες.

Τώρα ἔχεις φύγει. Γεῖά σου...».

Ναί, τώρα ἔχεις φύγει. ΓΕΙΑ ΣΟΥ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία μοῦ γράφει: «Ὁ Τάκης Τσιάκος σὰς ἀγαποῦσε καὶ σὰς ἐκτιμοῦσε. Τὸ γνωρίζω, γιατί ἀλληλογραφοῦσαμε συχνά. Σὰς στέλνω κάτι ποῦ ἔγραψα γι' αὐτόν. Ἴσως νὰ πάρете κάποια στοιχεῖα. Ὁταν ἐκλεκτὸς ποιητής». Μὲ τὸν ποιητὴ ὑπῆρξαμε φίλοι ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς καὶ παραμείναμε φίλοι ὡς τὸ θάνατό του. Ἐνοοῦσε νὰ μοῦ ἐκμυστηρεῖται πάντα τοὺς φόβους του γιὰ τὰ γεγονότα, τὶς μηχανορραφίες τῶν κρατούντων κι ἄλλα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἀντιπάθειές του γιὰ μερικοὺς ἀνθρώπους ποὺ θέλουν τὴν φιλία γιὰ νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν, χωρὶς νὰ ξέρουν πὼς αὐτὸς ὁ ὑπολογισμὸς μόνο φιλία δὲν εἶναι. Ἐδῶ, τελειώνοντας, θὰ θυμηθῶ δύο πράγματα τὸ λόγο τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Πέτρου Χάρη, ποῦ πιστεύει πὼς «ὁ λογοτέχνης ζεῖ δύο ζωές, μία ὅταν βρίσκεται στὴ Γῆ καὶ τὴ δεύτερη μὲ τὰ βιβλία του ποῦ παραμένουν κληρονομιά τῶν ἐπιζώντων» καὶ ν' ἀναδημοσιεύσω τὸ Ἐλεγίῳ στὸν Τάκη Τσιάκο.

ΕΛΕΓΕΙΟ

Ἐφυγες καὶ σύ... πὼς νὰ τὸ πῶ...
Πὼς νὰ πλέξω στίχο ποῦ νὰ μοιάζει,
μὲ τοῦ τραγουδοῦ σου τὸ σκοπό...
Λόγια ἀπὸ «διαμάντι καὶ τοπάζι».
Ἦσουνα τῆς Μούσας διαλεχτός.
Λυρικός παλμός, πνοὴ ξεφύρου.
Κι ἤρουν ὁ γλυκὸς κορδαλλὸς
σὲ μιὰ φυλλωσιὰ τῆς Πανηπειρώ.
Ἄναψεν ὁ πόνος χρυσαφιά
τῆς πικρῆς καρδιάς τὰ μανουάλια.
Χτύπησεν ἡ μαῖρα τὰ καρδιά.
Καὶ σὲ κλαῖν τῆς Πάργας τ' ἀκρογιαλία.
Καρτεροῦν οἱ δῦσες κι οἱ αὐγές,
μ' ἕναν «ἄνεμο πουνέντε» νὰ γυρίσεις.
Τ' ἀνθισμένα δέντρα στὶς βραγιές,
Ποιητὴ μου, νὰ τὰ τραγουδήσεις.
Μ' αἰὺλα ἀποδήμησες φτερά,
ἀπ' τοῦ βίου τοὺς ἄσωστους χειμῶνες.
Κάποιος στίχος θὰ σὲ πῆρε τρυφερὰ
νὰ σὲ πάει στῆς Μούσας τοὺς λειμῶνες.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιητής, ζωγράφος, καθηγητὴς Ε. Μ. Πολυτεχνείου, ἱσηγογράφος. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1910. Σπούδασε ζωγραφικὴ στὴν Α.Σ.Κ.Τ. μὲ τὸν Κ. Παρθένη καὶ Βυζαντινὴ τέχνη μὲ τοὺς Φώτη Κόντογλου καὶ Α. Ξυγγόπουλο. Ἐκαμε ἐλεύθερες σπουδὲς στὸ Παρίσι, Βιέννη, Μόναχο καὶ Ἰταλία καὶ δίδαξε στὴ σχολὴ Ἀρχι-

τεκτόνων του Ε.Μ.Π. ζωγραφική, γενική ιστορία της τέχνης και σκηνογραφία από το 1938, διαδοχικά ως επίμελητής, έκτακτος, μόνιμος καθηγητής και από το 1976 όμοτιμος. Πραγματοποίησε πολλές εκθέσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, πήρε μέρος σε ομαδικές, σ' όλες τις πανελλήνιες και εκπροσώπησε την Ελλάδα στην 27 Μπιενάλε στη Βενετία (1945). Εικονογράφησε βιβλία και σκηνογράφησε πολλά θεατρικά έργα. Πίνακες του υπάρχουν στην Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών, στις Δημοτικές Πινακοθήκες Αθήνας, Ρόδου, Θεσσαλονίκης, στο Πολυτεχνείο, στο Μουσείο Θεάτρου και σε ιδιωτικές συλλογές. Ποιητικές συλλογές έχει εκδώσει τρεις: «Μη όμιλείτε στον οδηγό» (α' έκδ. 1938 και β' 1966, γ' 1977), «Τὰ κλειδοκύμβαλα της σιωπής» (α' έκδ. 1939, β' 1966 και γ' 1977), «Επτά ποιήματα» (1944), «Μπολιβάρ» ένα ελληνικό ποίημα» (α' έκδ. 1944, β' 1962, γ' 1966, δ' 1977), «Έλευσις» (α' έκδ. 1948, β' 1977), «Η έπιστροφή των πουλιών» (α' έκδ. 1946, β' 1977), «Στην κοιλάδα με τους Ροδώνες» (1978). Τιμήθηκε με Α' Βραβείο ποιήσεως (1958), με χρυσό σταυρό Γεωργίου Α' και Ταξίαρχη του Φοίνικος. Ιδιόμορφος και στη ζωγραφική του και στην ποίηση, ο Έγγονόπουλος γέμισε μιὰ εποχή, παρακολουθεί τὰ ρεύματα και ενώ ξεκινά σαν υπερρεαλιστής, διαδοχικά άπομακρύνεται από αυτόν και κυρίως στον λατίνο ήρωα Μπολιβάρ. Από το ποίημα αυτό άναδημοσιεύουμε λίγους στίχους:

«Μ' ένα σκληρό λιθάρι χαράζω τ' όνομά σου πάνω σε πέτρα
 νάρχονται άργότερα οί άνθρωποι να προσκυνούν
 Τινάζονται σίπτες καθώς χαράζω — έτσι ήτανε, λέν, ο Μπολιβάρ —
 και παρακολουθώ
 τó χέρι μου καθώς γράφει λαμπρό μέσα στον ήλιο.
 Είδες για πρώτη φορά τó φώς στο Καρακάς.
 Τó φώς τó δικό σου,
 Μπολιβάρ,
 γιατί, ως νάρθεις, ή Νότια Άμερική δλόκληρη
 ήτανε θυσιασμένη στα πικρά σκοτάδια.
 Τ' όνομα σου τώρα είναι δαυλός άναμμένος,
 πού φωτίζει την Άμερική, και τή Βόρεια και τή Νότια,
 και τήν οίκουμένη!
 Οί ποταμοί Άμαζόνιος και Όρινόκος πηγάζουν άπ' τά μάτια σου.
 Ψηλά τά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου.
 Η όρσοειρά τών Άνδεων είναι ραχοκοκαλιά σου.
 Στην κορφή της κεφαλής σου, παλικαρά,
 τρέχουν τ' άνήμερα άτια και τ' άγρια βόδια
 — ό πλούτος της Άργεντινής.
 Πάνω στην κοιλιά σου εκτείνονται
 οί άπέραντες φυτείες τού καφέ.
 Σάν μιλάς
 φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε τó πάν,
 από τις επιβλητικές έρημιές της Παταγονίας
 μέχρι τά πολύχρωμα νησιά,
 ήφίστεια ξεπετιούνται στο Περού
 και ξερνάνε στα ούράνια τήν όργή τους,
 σειούνται τά χώματα παντού
 και τρίζουν τά εικονίσματα στην Καστοριά,
 τή σιωπηλή πόλη κοντά στη λίμνη.
 Μπολιβάρ, είσαι τού Ρήγα Φεραίου παιδί!

Ο ποιητής και ζωγράφος με τó ιδιόμορφο καλλιτεχνικό ταμπεραμέντο έφυγε από

κοντά μας στις 31.10.1985. Ἡ τέχνη του ὅμως καὶ ὁ λόγος του θὰ μᾶς ἀκολουθεῖ γιὰ πάντα.

ΛΙΛΗ ΙΑΚΩΒΙΔΗ: Γιὰ τὴν ποιήτρια, πεζογράφο καὶ θεατρικὸ συγγραφέα γράψανε πολλὰ: Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Βλαστός, ὁ Γρ. Ξενοπούλος, ἡ Ἄθ. Ταρσούλη καὶ ἄλλοι, γιὰτὶ τὸ ἔργο της μὲ ὅποια μορφή ὑπῆρξε βαθιὰ ἀνθρώπινο. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1900. Σπούδασε στὸ Ἀρσάκειο, στὸ Πανεπιστήμιο καὶ πήρε τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς. Σταδιοδρόμησε ὡς ὑπάλληλος τῆς Βουλῆς ἀπὸ ὅπου ἀπεχώρησε, μὲ ἐθελουσίαι ἐξοδο, τὸ 1955, μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Τμηματάρχῃ. Ἦταν ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν καὶ πολλὰ χρόνια μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου. Τὸ 1945 πήγε στὴ Νέα Ἰόρκη καλεσμένη στὸ πρῶτο μεταπολεμικὸ Συμβούλιο τοῦ Παγκόσμιου Συνέδριου Γυναικῶν καὶ τὸ 1951 πήρε μέρος στὸ ἴδιο συνέδριο ποὺ ἔγινε στὴν Ἀθήνα. Ταξίδεψε στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική καὶ ποιήματά της μεταφράστηκαν σὲ ξένες γλώσσες. Τὰ πρῶτα της βήματα στὴ λογοτεχνία ἔκαμε τὸ 1920 ὅταν ἐμφανίζεται στὸ «Νουμά» ποὺ στὴ συνέχεια μετέχει στὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ. Δημοσίεψε ποιήματα, μελέτες καὶ πεζὰ σὲ ὅλα τὰ περιοδικὰ τῆς Ἀθήνας, τοῦ Πειραιᾶ, τῆς ἐπαρχίας καὶ ἀπὸ τὸ 1928—1931 ἐχηρμάτισε συνεργάτης στὸν «Ἐθνικὸ Κήρυκα» τῆς Ν. Ἰόρκης. Βιβλίο της εἶναι «Οἱ χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιογέννητης» γιὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ, μελέτη, Ἄλλη της μελέτη καὶ ἓνα βιβλίο γιὰ τὸν πεθερὸ της Γ. Ἰακωβίδη «Ὁ ποιητὴς Κ. Καρθαίος» κὶ ἄλλα. Ποιητικά: «Φωτεινὲς Ὠρες» (1932), «Σαράντα τραγούδια» (1934), «Κορδαλλοὶ» (1940) κρατικὸ βραβεῖο, «Ἀναδρομὴ» (κρατικὸ βραβεῖο), «Ἄνυδρη Γῆ» καὶ ἄλλα. Γιὰ τὸ θέατρο ἔγραψε τὰ θεατρικὰ «Εὐκόλα θύματα» ποὺ βραβεύτηκε στὸν Καλοκαιρινεῖο διαγωνισμὸ καὶ ἀνεβάσθηκε ἀπὸ τὸ θίασο Νέων Καλλιτεχνῶν στὸ θέατρο Κώστα Μουσούρη, «Ἀγγελίνα» ποὺ παίχθηκε ἀπὸ τὸ θίασο Μιράντας, «Κορίτσια» ποὺ πήρε βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ «Υπάρχουν δρόμοι γιὰ ὅλους» ποὺ τιμήθηκε μὲ τὸ κρατικὸ βραβεῖο τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Γνωρίσθηκε μὲ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ ἀντάλλαξε μ' αὐτὸν πλήθος ἐπιστολές, ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό της (10.11.85) ἄφησε στὸ Ἰδρυμα Παλαμᾶ. Ἡ Λιλὴ Ἰακωβίδη εἶναι μιὰ λυρική καθαρή φωνὴ καὶ αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή κίνησε τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κριτικῆς. Μουσικὴ καὶ πάθος χαρακτηρίζει τὴν ποίησή της. Ποιήτρια τῆς ἀγάπης, στάθηκε πάντα κοντὰ στὸν ἄνθρωπο, ἀφήνοντας πάντα τὰ δικά της βάσανα ποὺ δὲν εἶναι λίγα. Ἡ κ. Οὐρανία Διοματάρη στὸ ἔργο της «Τὸ βιβλίο τῆς Λιλῆς» (1982) γράφει καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ τεχνικὴ τοῦ ἐρωτικοῦ λόγου τῆς ποιήτριας», ὁ κυματισμὸς τῆς εὐαισθησίας της ἤρεμος καὶ ἔντονα αἰσθησιακός, πειραματῆρης ἢ βίαιος, δουλεύεται μὲ στοχασμὸ καὶ σοφία ζωῆς» καὶ τελειώνει τὸ βιβλίο της ἡ κ. Διοματάρη: «Ἡ ποίηση τῆς Λιλῆς Ἰακωβίδη θὰ ζῆ ἢ σ ε ι ἀκριβῶς γιὰτὶ στὸν ποιητικὸ στοχασμὸ της δὲν βρίσκονται «τὰ παθιασμένα σήματα μιᾶς ἐποχῆς», τὰ «ἀ ρ ν η τ ι κ ᾶ τ ο ὕ χ ρ ὶ ο υ σ» — ὅπως λένε οἱ σοφοὶ — ἀλλὰ ἡ αἰ ὶ ὠ ν ι α ψ υ χ ῆ τοῦ Κ ὁ σ μ ο υ! Τέσσερα μικρὰ ποιήματα:

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ 1941

Κι ὁ ἀκριβὸς μου!
κι ὁ ἄντρας μου!
κι ὁ γιὸς μου!
κι ὁ πατέρας μου!

Πάει ὄλη ἡ γλύκα τοῦ βραδιοῦ
κι ἡ λάμπη πάει τῆς μέρας...

ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟ

Μιά στιγμή εἶν' ὁ τρυγητὸς

τὸ πρῶν, γιὰ τ' ὄριμο σταφύλι.
Μὰ ἡ βραδιά σὰν ἔρχεται, ὁ καρπὸς
παραγίνωμα στὰ μάτια καὶ στὰ χεῖλη.

ΣΤΙΓΜΕΣ

Στιγμές εἶναι οἱ χαρὲς
λουλουδίζουν μὲ τὴ μέρα.
Μὰ ἡ βραδιά σὰν ἔρχεται ὁ καρπὸς
παραγίνωμα στὰ μάτια καὶ στὰ χεῖλια.

ΕΙΝΑΙ Η ΨΥΧΗ ΜΑΣ

Εἶναι ἡ ψυχὴ μας σὰν τὴ Γῆ·
ἀδιάκοπα καὶ δέχεται νεκροὺς καὶ καταπίνει·
ὕστερα ὁ τάφος γίνεται πηγή
ὅθε ἀναβρῶζουν οἱ καρποὶ κι οἱ μυρωδάτοι κρίνοι.

Ἡ Λιλὴ Ἰακωβίδη - Πατρικίου ἀγαπήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς συναδέλφους της γιὰτὶ
κι ἐκείνη στάθηκε ὄλα της τὰ χρόνια κοντὰ σ' αὐτοῦς.

Αὐτοὶ οἱ συνάδελφοι μοῦ ἔγιναν γνωστοὶ γιὰ τὸν ἀδόκητο θάνατό τους — 3 Δεκεμ-
βρίου — ὅσοι φύγουν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τῶν χειρογράφων, ἢ ἂν μάθω καὶ γιὰ
ἄλλους, ἂν ζοῦμε τοῦ χρόνου, τοὺς προσθέτομε.

Γ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΔΥΟ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ «Η.Ε.»

Στὸν τελευταῖο χρόνο, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἔχασε καὶ ἄλλους δυὸ ἀπ' τὰ ἀντεπιστέλ-
λοντα Μέλη τῆς Συντακτικῆς τῆς Ἐπιτροπῆς, τὸν Μιχάλη Περάνθη καὶ τὸ Τάκη Τσιᾶκο, ποὺ
ἐπὶ τριάντα τέσσερα δλόκληρα χρόνια, ἔστω καὶ μὲ ἀραιεὲς παρουσίες, ὑπῆρξαν συνδεδε-
μένοι μὲ τὴν ὄντοτητα καὶ τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ περιοδικοῦ. Καὶ ἡ ἀπώλεια, δὲν εἶναι
μονάχα στὸν κύκλο τῶν συνεργατῶν μας, ἀλλὰ γενικώτερα στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ποὺ φτώ-
χυναν πραγματικὰ ἀπ' τὴν ἀπουσία τῶν δυὸ αὐτῶν Ἡπειρωτῶν λογοτεχνῶν, δεδομένου ἔτι τό-
σο ἡ προσφορὰ τους, ὅσο καὶ ἡ θητεία τους, στὴν σύγχρονη γραμματεία μας, ξεχωρίζει καὶ
πιάνει πολὺν χῶρο, γιὰτὶ διαστρώνει τὴν λογοτεχνία τῶν ἡμερῶν μας, σὲ ὄλους τοὺς τομεῖς
(ποίησι, πεζογραφία, κριτικὴ, στοχασμὸς, ἀνθολογήσεις, ἱστορία, ἐγκυκλοπαιδεία, βιογραφίες),
δίνοντας ἕνα σπάνιο μέγεθος καὶ μιὰ ἰδιαίτερη ἀκτινοβολία. Βέβαια, οἱ ἀξιολογήσεις καὶ ἡ
ἀποτίμησι τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου τοῦ καθενὸς δὲν ἐναπόκειται στὶς προθέσεις καὶ στὶς δυνατό-
τητες τούτης τῆς ἀναφορᾶς, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπισήμανσι τοῦ γεγονότος καὶ ἡ ὑπόμνησι
μιᾶς πραγματικῆς ἀραιώσις, ποὺ δὲν θὰ πρέπει νὰ περάσει ἀπαρατήρητη. Ἄλλωστε, ἡ μακρὰ
ἡλικία τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», ὅπως εἶναι ἐπόμενο, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συναντᾷ τέτοια
θλιβερὰ συμβάντα, ποὺ δημιουργοῦν τὸ πᾶνθεο τῶν συνεργατῶν καὶ φίλων της, οἱ ὁποῖοι δέ-
θηκαν μὲ τὴν δική της ἱστορία. Κι' ἀπ' αὐτὴν τὴν θέσι, ἀκριβῶς, ξεκινοῦν καὶ τὰ μνημόσυνα
τοῦτα λόγια, πέρ' ἀπ' τὶς ὅποιες ἄλλες σχετικὲς καταχωρήσεις στὶς σελίδες της. Εἶναι μιὰ
σύναξι κι' ἕνα φτωχὸ προσκλητήριον, ἕνα ἐλάχιστο ἀφιέρωμα, ποὺ δείχνει τὴν συνείδησι χρέ-
ους, ἀφοῦ δὲν δύναται, γιὰ τὴν ὄρα, νὰ κάμει κάτι περισσότερον.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (1917-1984)

Ο Μιχάλης Περάνθης (το πραγματικό του όνομα είναι Μιχ. Γ. Παπαδόπουλος), υπήρξε απ' τους σημαντικούς λογοτέχνες της χώρας μας, που πρόσφεραν ένα πολυεδρικό και πολυσήμαντο έργο, που καλύπτει σχεδόν όλους τους τομείς της λογοτεχνίας μας και που, τόσο σε έκταση όσο και ποιότητα, συνιστά ένα πρώτο μέγεθος στην σύγχρονη γραμματεία μας. Γεννήθηκε το 1917 στην Άρτα και, ύστερ' απ' τις εγκύκλιες σπουδές του, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου, διπλωματούχος της Νομικής, εργάστηκε και κινήθηκε σ' έναν ευρύτατο χώρο δημοσιογραφίας, γραμματολογίας και κείριων θέσεων της δημόσιας ζωής, ενώ παράλληλα, απ' τα προπολεμικά χρόνια, έδωσε ένα προσωπικό έργο, που οι διαστάσεις και η θεματική ποικιλία του, πράγματι, ξεφεύγει απ' τις δυνατότητες της ατομικής επάρκειας. Έτσι, εκτός απ' το ιστορικό του δοκίμιο «Άμβρακία», με τις ποιητικές συλλογές «Τά πρώτα τραγούδια» (1937) και «Τά μύλα των Έσπεριδών» (1949), ο Μιχ. Περάνθης (που τότε γράφονταν ως Όλμος Περάνθης), παρουσιάζεται μ' ένα τρυφερό, στοχαστικό και πνευματώδες πορτραίτο ποιητή τολμηρής κοινωνικής ευαισθησίας, για να ολοκληρώσει την πνευματική του φασιογνωμία με μια πρωτοποριακή πεζογραφία, («Η σκληρή βροχή» 1952, «Οι Σουλιώτες» 1957, «Τό χρώμα της θάλασσας» 1963, «Ο Δαίμονας» 1974), που δριοθετώντας και αναδεικνύοντας την πολυσέλιδη μυθιστορηματική βιογραφία, κατορθώνει να αξιοποιήσει την μνήμη, την παράδοση, τα βιώματα και τον ύπαρκτο χώρο της ιστορικής πραγματικότητας, για μια πεζογραφία με ιθαγενές υπόστρωμα και καθαρώς ελληνικά δρώμενα, μέσα στην δική μας ατμόσφαιρα. Μάλιστα, σ' αυτόν τον τόσο δύσκολο χώρο, αναπνέουν και τὰ έργα του «Κώστας Κλυστάλλης» (1936), «Ο Τσέλικας» (1943), «Ο Κοσμοκαλόγερος» (Α. Παπαδιαμάντης - 1948), «Ο Άμαρτωλός» (Κ. Καβάφης - 1961), καθώς και οι εργασίες του για τόν Γιοσέφ Έλιγιά, τόν Γιάννη Φυγάρη, τόν Μιχ. Μητσάκη και τόν Α. Μαβίλη.

Ένα ιδιαίτερα κεφάλαιο, στην όλη πνευματική δημιουργία του Μιχ. Περάνθη, αποτελούν επίσης ή «Ποιητική Άνθολογία» (1453 - 1954) και ή «Ελληνική πεζογραφία (1453 - 1967), σε τόμους (δέκα ή πρώτη και πέντε ή δεύτερη, με χιλιάδες σελίδες), που συνιστούν μοναδικό απόκτημα για τήν ελληνική γραμματεία, δεδομένου ότι, εκτός απ' τόν μόχθο, τήν προσωπική εθύνη και τήν πληρότητα τών στοιχείων, διαρθρώνονται και αναπτύσσονται με ευρύτατη κριτική και αξιολογική δράση, με σπάνια ευαισθησία και μοναδική βιβλιογραφική ένημέρωση. Άκόμα, ο Μιχ. Περάνθης, εκτός απ' τήν γενικώτερη προσφορά του στο ραδιόφωνο, σε διαλέξεις, στη Σχολή Φίλτσου, στην δημοσιογραφία, στην Έθνική Έταιρεία Λογοτεχνών (ως Γενικός Γραμματέας) και στην Μεγάλη Έγκυκλοπαίδεια του Πυρσού (διευθυντής), έδωσε και τὰ βιβλία «Τό βιβλίο της αγάπης» (έρωτική άνθολογία 1960), «Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια» (1974), «Τά ποιήματά μου» (1962), «Ήπειρος, λίκνο τών θρύλων» (1970), «Η Άγία Θεοδώρα - Βασίλισσα της Άρτας» (1938), «Τό Εϊκοσιένα» (1971), «Άπόψεις» (1961), «Μεταφράσεις και διασκευές» (1972) και διάφορα άλλα, που έντάσσονται στο ευρύ φάσμα της λογοτεχνικής δημιουργίας και της πνευματικής δραστηριότητας. Κάτω απ' αυτό τό πολυεδρικό πρόμα, ή προσφορά του Μιχάλη Περάνθη, που διακρίνεται για τήν καλλιέπεια, τήν στέρεη έσωτερική δομή, τήν αισθητική αρτιότητα και τήν ευαισθησία ένός διανοουμένου, αποτελεί έναν άθλο κι' ένα κεφάλαιο, που ξεπερνάει κατά πολύ τὰ συνήθη μέτρα και τις ατομικές δυνατότητες, προσδιορίζοντας τόν πολύτιμο άμητό της θητείας του σε μιὰ τόσο σύντομη ζωή.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (1909-1985)

Τρυφερός ποιητής, με τήν υπέρμετρη ευαισθησία, τήν λυρική φωτισίαση και τήν μουσική δράση κάποιας ασύλληπτης ΐριδας, που αιωρείται σε μιὰ πολύχρωμη νεφέλη άσκητῆ, ο Τάκης Τσιακος, έφυγε κι' αυτός από τούτο τόν κόσμο, που τόσο τόν αγάπησε και που άλλο τόσο τού δάρανε τό στέρνο. Κι' άφησε, πράγματι, ένα δυσαναπλήρωτο κενό, σε μιὰ έποχή που κατοικείται από λωτοφάγους χωρίς αίσθηση, όπου ή έγκεφαλική κατασκευή και ή άγκύλωση

των λέξεων καταδυναστεύουν την ποίηση, περικλείοντας τον σύγχρονο άνθρωπο σ' ένα σιδερένιο κλοιό χαμηλών δριζόντων, για να νοιώσουμε καλύτερα την σπάνια καλλιτεχνική περιουσία της ποιητής του, που κληροδότησε στα σύγχρονα γράμματά μας. Γιατί, ο Τάκης Τσιάκος, που έζησε με το όνειρο της πατρίδας στα μάτια και με τους φθέγγους του τοπίου και της μνήμης στην ψυχή του, δέν είταν απ' τους ήχηρους εκείνους θορύβους, που πάσχουν για ένα χειροκρότημα, που χάνονται για μια συγκατάθεση ή που θηρεύουν, στην καθημερινότητα της αγοράς, μιάν όποιαδήποτε έντυπωση.

Με τις λίγες ποιητικές συλλογές, που έδωσε (δέν κυνηγούσε τον χρόνο με τον αριθμό των εκδόσεων και δέν παγιδεύτηκε απ' τους στίλβοντας όγκους), άφησε έντονα τὰ ίχνη και σημάδεψε τον λυρικό λόγο, δίνοντας στις λέξεις μιά αιθέρια μνήμη, μιά μουσική άχλδ κι' έναν συνεκτικό χιτώνα, που κρατούν την ενάργεια και την γλαυκότητα, χωρίς να υποθηκεύονται στα παραδοσιακά μέτρα. Έτσι, ο Τάκης Τσιάκος, λεπταίσθητη κρίση με πυκνότητα έσωστρέφειας και αναζητήσεις διαποτισμένες με συναισθηματική απόσταση, κατόρθωσε να συγκεράσει τις αποχρώσεις απ' τον ένναρρο λόγο, δηλαδή σε μιά άπεφθη ποίηση, που δέν φθείρεται απ' την τριετή του χρόνου. Γι' αυτό, άλλωστε, δέν υπήρξε πολυγράφος, προσόν που τον διαφύλαξε απ' τον ποταμό των πλατυασμών και της επενδυτικής φλυαρίας. Και, μαζί με αυτές τις εκφάνσεις του, πρέπει να τονιστούν, εξ ίσου, ο ζεστός άνθρωπος με την ξιφυτη εδγένεια, την καλλιεργημένη σκέψη, τον άδαμάντινο χαρακτήρα και, πρό παντός το άνεπίλεπτον ήθος, που τον δλοκλήρωσε ως πνευματική όντότητα.

Ξεκινώντας απ' τα παραπάνω, αναλογιζόμαστε πόσον πόνο και πόση νοσταλγία ένιωθε συσσωρευμένη στην ψυχή του, γιατί δέν του επέτρεψαν οι περιστάσεις και η ύγεια του, να χαρεί και να ζήσει την όμορφή της πατρίδας του, συνομιλώντας με την Πάργα, τους γλάρους και το γαλάζιο φως, πάνω απ' την καθαρή της θάλασσα. Και σημειώνουμε, μαζί με αυτήν την αιχμαλωσία του, την μεγάλη, όσο και άθόρυβη άπουσία του απ' τους περιλειπούμενους πνευματικούς ανθρώπους της γενεάς του στα Ήπειρωτικά Γράμματα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ 1985

Η «Ήπειρωτική Έστία», στόν άγώνα της να σουνεχίσει, χωρίς καμιά παραχώρηση και χωρίς κανέναν συμβιβασμό, την μακρά της πορεία που υπερκαλύπτει μιά δλόκληρη γενεά, δημοσιεύει τις τιμητικές συνδρομές των φίλων της, όχι μόνον ως έκφραση ύλικής συμπαράστασης, αλλά και ως μηνύματα ενθάρρυνσης και δικαίωσης (προπαντός), που καταξιώνουν την προσφορά της. Καί, κάτω από αυτό το πρίσμα, θεωρούμε ύποχρέωσή μας, άφ' ενός, να τις καταχωρίσουμε και, άφ' έτέρου, να ευχαριστήσουμε θερμότητα αυτούς που τις έστειλαν, βεβαιώνοντας ότι ή βοήθειά τους αυτή, προπαντός, ένέχει και το βάρος από ένα πολύτιμο ήθικό αντίκρισμα:

1. Στέφανος Βασιλάκος: 1)20όν άπ' τους πόρους του Ίδρύματος «Μόρφωσις - Παιδεία», πάγια για κάθε χρόνο	20.000
2. Γ. Λύκας (εις μνήμην της μάνας του Καλλιόπης Λύκα)	10.000
3. Κλειώ Μποσταντζόγλου	6.000
4. Φοΐβος Δέλφης	2.000
5. «Μάννα του Πωγωνίου»	5.000
6. Νίκος Τυπάλδος	2.000
7. Εύάγγελος Φαρμάκης	5.000
8. Δημ. Λουκάτος	2.000
9. Λάμπρος Καραγιώργος	2.000
10. Πάικος Νικολαΐδης	2.000
11. Βασίλειος Λαδός	2.000

12. Εὐγενία Γερ. Μακρῆ (εἰς μνήμην τοῦ συζύγου της Γερασίμου)	7.000
13. Φερενίκη Καλούδη	2.000
14. Τάσος Ζάππας	2.000
15. Πάνος Βοζίκης	2.000
16. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε	4.000
17. Κωνσταντῖνος Μπράτσος	4.000
18. Οὐρανία Κουρτίδου	5.000
19. Β. Εὐαγγέλου - Γαζῆς	3.000
20. Δημοσθ. Χαβέλλας	3.000
21. Ἀπόστολος Πάσχος	3.000
22. Σταῦρος Φαλαγγάρας	3.000
23. Κων. Σταυρόπουλος	2.000
24. Ἰωάννης Συγκούνας	2.000
25. Μανώλης Πράτσικας	2.000
26. Κων. Διαμάντης	1.500
27. Τασία Κουτσογιαννοπούλου	3.000

ΜΙΑ ΥΠΕΡΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΥΠΟΤΙΜΑ

(ἢ περὶ Ἀχαριστίας)

Πρὶν ἀπὸ ἕναν κοντὰ χρόνον, μιλώντας ἀπὸ τὶς ἴδιες ἐποῦτες στήλες γιὰ κάποιους «κριτικούς βιβλίων καὶ συγγραφείς» (βλ. τεῦχος «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» 390 - 392), παρέθετα καὶ μερικὲς περιπτώσεις ποὺ ἀπόδεικναν ὅτι ὑπάρχουν καὶ πνευματικοὶ δημιουργοί, οἱ ὅποιοι κρίνουν πολὺ αὐστηρὰ τοὺς κριτικούς των, κάποτε καὶ τοὺς... λογοκρίνουν, καὶ ἄς ἰσχυρίζονται πὼς δὲν ὑπάρχουν σήμερα ἄξιοι τοῦ ὀνόματος κριτικοί!

Ἀφήνω γιὰ τὴν ὥρα ὅλους τοὺς σχετικούς «ναρκισσομοῦς». Καὶ κ α τ α γ γ έ λ λ ω μὴν ἄλλη περίπτωση ἐξίσου ἀξιόμημπτης συνήθειας κάποιων ἀξιοθρήνητων πνευματικῶν μας δημιουργῶν. Οἱ ὅποιοι κάνουν μὴν ἀνεπίτρεπτη ἐπιλογή ὀνομάτων κριτικῶν τους· καὶ ὅσους τοὺς θεωροῦν «παρακατιανούς», τοὺς παραλείπουν ἀπὸ ἐκεῖνα ἐκεῖ τὰ ναρκισσοιστικά «Μερικὲς κρίσεις γιὰ τὰ προηγούμενα βιβλία τοῦ συγγραφέα». Ἀσκοῦν δηλαδὴ ὄχι μὴ «κριτικὴ», ἀλλὰ «ὑπερκριτικὴ» τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔοκυψαν καὶ διάβασαν καὶ ἔκριναν τὰ βιβλία τους — καὶ τοὺς ἐτίμησαν τυπώνοντας κάπου τὴ γνώμη τους γι' αὐτά. Καὶ μὲ τὴν παράλειψή τους αὐτὴ τοὺς ὑποτιμοῦν, τοὺς ὑποβαθμίζουν αὐθαίρετα!

Ἐμεῖς ξέρουμε πὼς ὅταν ἕνας πνευματικὸς δημιουργὸς στέλνει (καὶ μάλιστα μὲ θερμὴ ἀφιέρωση) τὸ βιβλίον του σ' ἕναν κριτικὸν, μοιάζει σὰν νὰ παραδέχεται ἀπὸ πρὶν πὼς ὁ κριτικὸς αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ «ἄξιος τοῦ ὀνόματος». Τὸ νὰ τὸν παραλείπει λοιπόν, μὲ χίλιες δυὸ προφάσεις, ἀπὸ τὶς ναρκισσοιστικὲς του σελίδες («Μερικὲς κρίσεις καὶ τὰ λοιπὰ) καὶ νὰ ἀναδημοσιεύει σ' αὐτὲς κολακευτικὰ κατὰ κανόνα σχόλια διασημοτήτων (π.χ. ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν Πανεπιστημίου κ.ἄ.) παραλείποντας τὶς κρίσεις (ἔστω καὶ ἀποσπασματικὲς) ἄδοξων (ὑποτίθεται ἄ δ ο ξ ω ν...) συναδέλφων του, «θέτει ἑαυτὸν» (καταπῶς ἔγραφε καὶ τὸ χιτλερικὸ στρατιωτικὸ ἐπιτελεῖο) «μακρὰν τοῦ ἐχθροῦ»!... Ὅ ὅποιος, στὴν περίπτωσή μας, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ἄτυχο συνάδελφόν του, ποὺ τὸν πῆρε στὰ σοβαρὰ κι ἔγραφε κάπου, ἂν ὄχι ὅτι «ἐγεννήθη ἡμῖν ποιητής», τουλάχιστον δυὸ καλὰ λόγια γιὰ τὸ βιβλίον του.

Τὴν ἔχουσε πάθει τὴ «βρωμοδουλειὰ» τούτη ἀρκετοὶ συνάδελφοι (καὶ μάλιστα «κατ' ἐπάγγελμα» κριτικοί...) καὶ ἔρχονται καταγανακτισμένοι (γιὰ τὴν ἀπρέπεια ἢ τὴν ἀχαριστία κάποιων κριθέντων «φίλων» τους) καὶ μᾶς λένε:

«Ἦ γὰρ πολὺ κουτούς μᾶς περνᾶνε οἱ λαμπροὶ μας ἐτοῦτοι συνάδελφοι, ἢ οἱ ἴδιοι εἶναι κουτοί, γιὰ νὰ φαντάζονται πῶς μποροῦν νὰ μᾶς κοροϊδεύουν. Ξέρεις, λογουχάρη, φίλτατε, μὲ ποιά λόγια μοῦ δικαιολόγησε κάποια συνάδελφος τὴν παράλειψη κριτικῆς μου (γιὰ βιβλίον της) ἀπὸ τὰ ναρκισσοειδῆ της παραθέματα; Πῶς τὸν καιρὸ — λέει — ποὺ τυπώνονταν τ' «αὐτιά» τοῦ ἐξώφυλλου τοῦ βιβλίου της, ἦτανε — λέει — ἄρρωστη ἢ... μαμά της, κι ἡ ἴδια πολὺ ἀπασοκλημένη μὲ τὴ μαμά· καὶ ὁ ἐκδότης — λέει — ποὺ ἀνέλαβε τὰ τῶν αὐτῶν, τὰ εἶχε — φαίνεται — τόσο μικρά, ὥστε δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀκούσουν καὶ τί εἶχε γράψει ἡ ταπεινότητά μου»!..

Χαίρε, λοιπὸν, βῆθος ἀμέτρητον!

Κάποιοι ἄλλοι δικαιολογοῦνται κάπως ἄλλιωῶς (ἐξίσου βλακωδῶς, βέβαια...) στοὺς «παραλειφθέντας» τους. Ὁ ἕνας λογουχάρη λέει πὲς ΑΠΟ ΕΛΛΕΙΨΗ ΧΩΡΟΥ παραθέτει μ ὀ ν ο ν ε κ ρ ῶ ν γνῶμες, γιὰ νὰ μὴν τοῦ παραπονεθεῖ — λέει — κ α ν ἔ ν α ς ζ ω τ α ν ὀ ς παραλειμμένος. Κι ὡστόσο ἀπὸ τὴ ναρκισσοειδική του σελίδα δὲν παραλείπει καὶ κάποιους ζωντανούς. «Κατ' ἐξαίρεση», φυσικά, αὐτούς..

Ὁ ἄλλος δικαιολογεῖται πῶς ἔδωσε «πλήρη κατάλογο» κριτικῶν του στὸν ἐκδότη του, — κι ἐκεῖνος, ὁ ἄθλιος, τύπωσε μ ὀ ν ο τῶν διασημοτήτων τὶς γνῶμες, παραλείποντας τὶς κρίσεις ἢ τ' ἀποσπάσματα τῶν ἀσημοτήτων. Καὶ πῶς σὲ ἔκδοση νέου βιβλίου του δὲν θὰ παραλείψει νὰ συμπεριλάβει καὶ τοὺς ἤδη παραλειφθέντας! Ἐνας τέταρτος τὸ λέει καθαρά, δηλαδὴ πὸς ΞΕΤΣΙΠΩΤΑ ἀπ' τοὺς προηγούμενους: «Ναί, μάλιστα, φίλε μου! Ἐκαμα ἐ π ι λ ο γ ῆ κριτικῶν μου. Ἐγὼ δηλ. ὑπερκριτικός= κριτικός τῶν κριτικῶν μου, θαθμολόγος τους! Αὐτὸ τὸ «ἢ ὅλους ἢ κανέναν» ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω. Ἐγὼ κάνω ΕΠΙΛΟΓΗ!»

Κι αὐτός, σίγουρα, εἶναι εἰλικρινέστερος «κριθεὶς». Ὅσο εἰλικρινῆς θὰ εἶναι καὶ ὁ κριτικός του ὅταν τοῦ τὸ μνησθεῖ ξεκάθαρα: «Ἄν ξαναγράψω κάτι γιὰ σένα, νὰ μὲ... φτύσεις!» Σκοροδοκαίλα σου, θὰ μοῦ πεῖς. Καὶ σκοροδοκαίλα μου, βέβαια. «Καὶ στὰ δικά μου!» δὲν εἶχε πεῖ καὶ ὁ ἥρωας τοῦ γνωστοῦ ἀνέκδοτου;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΟΥΜΑΡΑ

Τώρα ποὺ αὐξάνουν καὶ πληθύνονται οἱ ἀξιώσεις μας στὸ πολιτισμικὸ χρῆμα, βιαστικὲς βέβαια καὶ ἀπρόσεκτες, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴ σπουδὴ τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ στὸ νὰ κρίσει πολιτισμικὴ πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης τὴν Ἀθήνα, μὰ ἀπὸ τὶς πὸς ἀδικημένες ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ ἀπὸ τὴν πολιτεία πόλεις τῆς Εὐρώπης, εἶναι καιρὸς νὰ ἡρεμήσουμε λίγο καὶ νὰ φροντίσουμε γιὰ τὴν καλὴ μας ὑπόληψη σὲ ὅ,τι τουλάχιστο ἀφορᾷ στῶν πόλεων μας τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ, ὅπως βέβαια τὴν ἐννοῦν καὶ τὴν αἰσθάνονται οἱ πολῖτες τους.

Ἄς κοιτάξουμε λίγο τὴν κατάσταση μέσα ἀπὸ ἕνα ὀριομένο πρίσμα. Αὐτὸ τὸ πρίσμα θὰ εἶναι ἡ λογικὴ καὶ πειστικὴ ἀντίληψη τῶν Εὐρωπαίων, ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ κάθε πολίτη σταματᾷ ἐκεῖ ποὺ ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τοῦ γείτονα. Ἄς δοῦμε τώρα πόσο ἰσχύει σὲ μᾶς αὐτὴ ἡ ἀρχὴ, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὰ ο ὕ κ ἄ ν ε υ τῆς πολιτισμένης ζωῆς. Στὸ κέντρο τῆς πόλης, ὅπου ὁ συντάκτης τοῦ σημειώματος ἔχει τὴν ἀτυχία νὰ κατοικεῖ, συμβαίνουν τὰ ἐξῆς ἀτοπα καὶ ἀνευδοίαστα, μπροστὰ στὴ μύτη τῆς ἐξουσίας, πού, ἐπειδὴ βρίσκεται πὸς ψηλά, δυσκολεύεται νὰ ἰδεῖ τὸ τί γίνεται πὸς χαμηλά.

Ἄς ἐξηγήσουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά.

Στὸ κέντρο τῆς πόλης, καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὴ Νομαρχία, ἐκτείνεται ἡ πλατεία ἡ κεντρικὴ, ἔργο βέβαια ἐξ ὀλοκλήρου περασμένων γενεῶν, ποὺ τὴν ἔστησαν γιὰ νὰ κάνουν ἐκεῖ ἕνα μικρὸ περίπατο, καθημερινὲς καὶ Κυριακές, ἀργόσχολοι καὶ ἠλικιωμένοι. Τώρα,

μὲ τὸ ἔτσι θέλω, ἢ κατάσταση ἄλλαξε ριζικά. Παιδιά ἀπὸ δέκα ἕως δεκαπέντε ἐτῶν, μπρὸς στὰ στοργικὰ μάτια τῶν γονέων, ποὺ συχνὰ ρουφοῦν τὸ ἀναψυκτικὸ στὴν «Ώαση», τρέχουν μὲ τὰ ποδήλαττ μὲ ὄση ταχύτητα μποροῦν, μέσα στὰ νήματα ποὺ παίζουν ἢ τοὺς ἡλικιωμένους, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ κάμουν περίπατο, προκαλοῦν συχνὰ μικροβλάβες, ἐρεθίζουν τὸ θυμικὸ τῶν ἀτυχῶν περιπατητῶν, ποὺ θέλουν ν' ἀνασάνουν λίγον ἀέρα, καὶ ἀκοῦν τὸν ἐξάσφαλο καὶ τίς φοβέρες μὲ δόλυμμα παιδικὴ ἀδιαφορία.

Αὐτὰ καθαρὰ δηλώνουν ἔλλειψη πολιτισμικοῦ βάθρου καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὰ προκαλοῦν, δηλαδὴ τοὺς γονεῖς, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὰ ἀνέχονται.

Μὰ δὲν εἶναι μονάχα αὐτὸ τὸ βάσανο ὅσων κατοικοῦν στὴν κεντρικὴ περιοχὴ τῆς πόλης καὶ ἐπιχειροῦν νὰ χαροῦν τὴν πλατεία τους. Ἐνα σωρὸ ἐκδηλώσεις, μὲ συγκεντρώσεις καὶ ἀβάσταχτη βοή, προϊόντα ὄλων τῶν κομμάτων καὶ ὄλων τῶν ὀργανισμῶν, ποὺ μεταδίδουν τὴ σοφία τους, τίς ιδέες τους, τὰ προγράμματά τους μὲ τὴ στεντόρεια καὶ ἐκκωφαντικὴ βοή τῶν μεγαφώνων, ἀναταράζουν τὸ θυμικὸ καὶ σπάζουν τὸ τύμπανο τῶν ἀθῶων περιπατητῶν. Κάθε λίγο στήνονται ἐξέδρες γιὰ ἐπισήμους κα μὴ, γιὰ ἰδεολογικὲς ἐξορμήσεις, γιὰ μουσικὲς κα θεατρικὲς ἐκδηλώσεις. Ἀκούονται λόγιοι, πολιτικοὶ καὶ ὄχι, βροντοφωνοῦνται μὲ ρυθμὸ συνθήματα κάθε λογῆς, ρεκλαμάρονται προϊόντα. Μὲ ἄλλα λόγια δημιουργεῖται τέτοιο πανδαιμόνιο, ὥστε ὁ δευτέρης νεότητος περιπατητῆς ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλείψει τὸν στίβο.

Καὶ ποῦ νὰ πάει; Νὰ πάει μακριὰ δὲν μπορεῖ, γιὰ τὸν ἐμποδίζει ἡ ἡλικία. Μένει τὸ πεζοδρόμιο πρὸς τὸν Κουραμπᾶ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ κατάντησε δρόμος μαρτυρίου. Στὶς διασταυρώσεις, ἰδιαίτερα μὲ τὴν ὁδὸ Πουλίτσα, ἡ πρόσβαση ἀπὸ τὸ ἕνα πεζοδρόμι στὸ ἄλλο εἶναι πάντα σκεδὸν σφραγισμένη ἀπὸ κάποιο ἰδιωτικὸ αὐτοκίνητο, ποὺ μὲ αὐτάρκεια ἀνενδοίαστη κλείει τὸ δρόμο στὸν πολίτη. Καὶ τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται σὲ κάθε διασταύρωση. Ἄλλὰ καὶ νὰ διαθεῖς, τί θὰ καταλάβεις, ἀφοῦ τὰ πεζοδρόμια γίνονται τόπος ἀγκυροβόλησης γιὰ κάθε λογῆς δίκυκλο καὶ τρίκυκλο, καὶ πεδίο ἀσκησης γιὰ μικροσκοπικούς, — ὄχι γι' αὐτὸ λιγότερο ἐπικίνδυνους — ποδηλατιστές, ποὺ οἱ πολίτες γονεῖς ἀμολοῦν στὰ πεζοδρόμια, γιὰ νὰ ἔχουν αὐτοὶ τὴν ἡσυχία τους καὶ γιὰ μὴν τὴν ἔχουν οἱ περαστικοί. Λοιπὸν καὶ τὸ πεζοδρόμι δύσκολο.

Τώρα, τί γίνεται μὲ τὸν κυρίως δρόμο; Τὸ τί γίνεται, μᾶς τὸ λένε οἱ στατιστικὲς. Τὰ τελευταῖα χρόνια εἶχαμε ἀρκετοὺς σκοτωμοὺς ἀπὸ ὑπερβολικὴ ταχύτητα, καὶ μάλιστα σὲ μιὰ λεωφόρο, ὅπου θρῖοκεται ἡ πρόσβαση στὸ μεγαλύτερο σχολικὸ συγκρότημα τῆς πόλης. Αὐτὰ τὴν ἡμέρα. Καὶ γίνονται φυσικὰ συχνὰ μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια τῆς Ἐξουσίας, ὅταν φυσικὰ εἶναι παροῦσα. Ἄλλὰ καὶ ὅταν εἶναι παροῦσα, πολλὰς φορὲς ἡ παρούσα τῆς συνοδεύεται ἀπὸ πατρικὲς ἀκαρπες προτροπὲς καὶ μαθήματα καλῆς συμπεριφορᾶς γιὰ ὅσους παρεκτρέπονται καὶ ἀπὸ συμβουλές, ποὺ μπαίνουν ἀπὸ τὸ ἕνα αὐτὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ ἄλλο, μὲ ἐμβέλεια δηλαδὴ πολὺ πενιχρή, ἀναφορικὰ μὲ τὴ σωματικὴ ἀκεραιότητα τοῦ ταλαίπωρου πεζοῦ. Μονάχα τὸ πρόστιμο καίει, ὅταν φυσικὰ δὲν εἶναι εἰκονικό, ὅταν δηλαδὴ εἰσπράττεται.

Τώρα, τί νὰ ποῦμε γιὰ τὴ νύχτα; Τὸ «ἀποθώματα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτός» εἶναι μιὰ μόνιμη εὐχὴ ὅσων ἀποπειρῶνται νὰ κοιμηθοῦν στὰ περιθώρια τῆς κεντρικῆς λεωφόρου τῆς πόλης μας. Γιατὶ τὸ κατὰστρωμα τοῦ κεντρικοῦ τῆς δρόμου ἀπὸ τὰ Δικαστήρια ὡς τὸν Κουραμπᾶ, μεταβάλλεται οὐ στίβο ἄγριων ἀγῶνων ταχύτητας μεταξὺ ἡρωικῶν νέων, ποῦ, ἔχοντας ἱππεύσει ἕνα μηχανοκίνητο δίκυκλο, τρέχουν, διψασμένοι γιὰ θριαμβοὺς, οὐδαιμονισμένοι, ἀπάνου κάτω, ἀναστατώνοντας τὸν ὕπνο τοῦ πλησίον μὲ τίς δικῆς τους φωνὲς καὶ μὲ τὰ μουγκρητὰ τῶν ὀχημάτων, ποὺ δὲν εἶναι ὄλα, — κάθε ἄλλο, — πρώτης ἡλικίας καὶ γι' αὐτὸ θορυβοῦν ἀνυπόφορα ἀπὸ ὄλες τους τίς τρύπες.

Αὐτὰ γίνονται σκεδὸν κάθε μέρα στὴ μαρτυρικὴ λεωφόρο Δωδώνης. «Ἴδου ἡ ἡμέρα ἤγγικεν καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνεται», μουρμουρίζουν κατὰ τὰ χαράματα οἱ δυστυχομενοὶ πάροικοι, ὅταν γίνεται ἐπιτέλους ἡ ἀπόθεση τῶν ὄπλων τοῦ σκότους καὶ τὸ φῶς

τῆς ἡμέρας ἀρχίζει νὰ φωτίζει τὶς λεωφόρους μας. Τώρα μπορεῖ νὰ ἀναρωτηθεῖ κανεὶς· γιατί γίνονται ὅλα αὐτά, πὸν ἀσφαλῶς δὲν εἶναι πολιτισμικὲς ἐνδείξεις, πὸν ἀποτελοῦν ἀντίθετα μιὰ μόνιμη παραφωνία στὴν περὶ πολιτισμοῦ ἀντίληψη κάθε ὡστοῦ πολίτη;

Γιατί ὅμως ἀνεχόμαστε ὅλα αὐτά σ' ἓνα κῶρο, πὸν ἰσχυρίζεται ὅτι παλεύει καὶ ἰδρώνει γιὰ πρόοδο, ἐνῶ ξέρει ὅτι ἡ ὑπόταση στὸ κῶρο τῆς ἠθικῆς τάξης εἶναι κακὸ σημάδι γιὰ τὴ θεμελίωση ὁποιαοδήποτε προόδου;

Γιατί γίνονται ὅλα αὐτά; Γιατί ὁ πολιτισμὸς ὁ ἀληθινὸς δὲν ἐκδηλώνεται μὲ φραστικὰ φούμαρα, μὰ μὲ τὴν ὀρθὴ συμπεριφορά. Καὶ αὐτὴ, πὸν ἔρεισμά της εἶναι λεπτὲς ψυχικὲς διεργασίες, ἐδῶ σὲ μᾶς δυστυχῶς λείπει. Γιατί, γιὰ νὰ κερδηθεῖ, χρειάζεται αἰγῶνας, πὸν δὲν ἔχουμε ὄρεξη νὰ κάμουμε· ἐνῶ γιὰ μᾶς, πὸν μᾶς φηδοζώνουν οἱ κίνδυνοι καὶ μᾶς ἀδικοῦν ἡ ἱστορία μας καὶ ἡ γεωγραφικὴ μας θέση, ὁ αἰγῶνας αὐτὸς εἶναι ἀπαραίτητος παράγοντας τῆς ἐπιβίωσής μας.

Μὰ γιατί τέτοια κινδυνολογία; θὰ πεῖ κανεὶς. Οἱ ἐκτροπὲς τῶν παιδιῶν μὲ τὰ ποδηλατὰ τους σὰς δημιουργοῦν τέτοιες μαῦρες σκέψεις; Ναί· γιατί, δυστυχῶς, τὸ «ἐξ ὄνου τὸν λέοντα» εἶναι λόγος παροιμιακός, πὸν μᾶς ταιριάζει σὰν γάντι. Καὶ γιατί, γιὰ νὰ κρίνει κανεὶς ἓνα λαὸ, ἀρκεῖ νὰ ξέρει πῶς ἐκπαιδεύει τὰ παιδιά του καὶ πῶς μεταχειρίζεται τοὺς γέρους του.

Τώρα, ὅσα καὶ νὰ εἶπαμε: ψ ω μ ι κ α ι ἄ λ ἄ τ ι, κατὰ τὴν παροιμία. Γιατί πιστεύω, ὅτι ἡ ἀγαθὴ μου πρόθεση, ὅταν γράφω τὴν ἀλήθεια, δὲν θὰ παρερμηνευθεῖ ἀπὸ κανένα καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς φίλους. Καὶ ἂν πικαρίστηκαν, σύντομα θὰ τοὺς περάσει. «Ὁργὴ φιλοῦν μικρὸν ἰσχύει χρόνον», ἔγραψε ὁ παλαιὸς μας Μένανδρος, πρῶτος τῆς Μέσης Κωμωδίας.

Τώρα, γιατί γράφονται ὅλα αὐτά; Ἴσως μὲ τὸ σκοπὸ νὰ κάνουν δραστικότερες τὶς ἀντιδράσεις, πὸν θὰ βελτιώσουν κάπως τὴ ζωὴ μας. Ὅσο γιὰ τοὺς υπεύθυνους, λόγος νὰ μὴ γίνεται γιὰ τὰ παιδιά. Αὐτὰ εὐθύνονται ἐλάχιστα, γιὰ νὰ μὴν πῶ καθόλου. Ὑπεύθυνοι εἶναι οἱ μεγάλοι, πὸν μὲ τὴ στάση τους παρακινοῦν τὰ παιδιά στὸ παράπτωμα. Γιατί, ἡ ἐπαφὴ μου στὰ παιδικὰ μου χρόνια μὲ παιδιά ξένων λαῶν καὶ ὕστερα μὲ ὀλόκληρὴ ὑπηρεσιακὴ ζωὴ στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο μὲ ἔπεισαν, ὅτι ἡ ποιότητα τοῦ δικοῦ μας ἀνθρώπου ὕλκοῦ εἶναι ἴσως καλύτερη ἀπὸ ἐκεῖνη ἄλλων λαῶν καὶ οσοεικὰ καὶ μὲ τὴ συναισθηματικὴ ζωὴ καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ δύναμη. Τὸν Ἑλληνα τὸν ἀδικεῖ ἡ ἀγορά, ἡ νοοτροπία της καὶ τὰ κουσοῦρια της. Ἄν δὲν διορθωθοῦν αὐτά, κλάψε με ἡ μάνα, κλάψε με.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

I

ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΑΚΗ ΔΟΞΑ

Στὶς 24 Νοεμβρίου, ὁ Δῆμος Πύργου, μνήμων τῆς ὀφειλῆς πρὸς τὸν πνευματικὸν «ἐρμημίτη» τοῦ Πύργου, πὸν τίμησε τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία καὶ πὸν μεγάλωσε τὸ ὄνομα τῆς γενέτειράς του, ἀείμνηστον Τάκη Δόξα, ὀργάνωσε ἓνα θαυμάσιο φιλολογικὸ μνημόσυνο. (μὲ τὴν συμπλήρωση ἐννέα χρόνων ἀπ' τὸν θάνατό του), πανελληνίας συμμετοχῆς καὶ ἀπήχησης, πὸν θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς σημαντικό γεγονός, ὅχι μόνον γιὰ τὴν περιφέρεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὀλόκληρὴ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς πατρίδας μας. Καὶ τὴν ἐκδήλωση αὐτὴ, πὸν τιμᾷ ἰδιαίτερα τὸν Δήμαρχο κ. Λάμπη Κανελλακόπουλο, τὴν Δημοτικὴ Ἀρχὴ καὶ τὸν λαὸ τοῦ Πύργου, ἡ πνευματικὴ ἐπαρχία τὴν χαιρέτισε ὡς δική της ὑπόθεση, δίνοντας τὶς διαστάσεις πὸν καταξιώνουν, ἀφ' ἑνός, τὴν πολυσημάντη θητεία τοῦ Τάκη Δόξα στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ πὸν, ἀφ' ἑτέρου, δικαιώνουν τοὺς αἰγῶ-

νες του για την αυτονομία της περιφέρειας. Γι' αυτό, ή ουμμετοχή των πνευματικῶν ἐκπροσώπων καὶ τῶν μνημμάτων ἀπ' τὴν Ἡπειρο, ἀπ' τὴν Θεσσαλία, ἀπ' τὴν Θεσσαλονίκη, ἀπ' τὴν Πάτρα, ἀπ' τὸ Αἴγιο, ἀπ' τὴν Κυπαρισσία κι ἀπὸ ἄλλες περιοχές, καθὼς κι ἀπ' τὴν Ἀθήνα, ἔδωσε πανελληνία ἀκτινοβολία στὴν πρωτοβουλία τοῦ Δημάρχου τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς πόλης, πράγμα πού, σὺν τοῖς ἄλλοις, δημιούργησε κι ἕνα πνευματικὸ κεφάλαιο, ὑποδειγματικὸ γιὰ τὸν τόπο μας, πὸ κατακλύζεται ἀπ' τὶς παντοειδεῖς ἄκαρπες καὶ πανηγυριώτικες φεστυβαλικὲς ἐκδηλώσεις. Γιατί, στὴν ἐποχὴ τούτη, μὲ τοὺς χρωματιστοὺς προβολεῖς καὶ τὶς ἠχηρότητες τῶν ἁδῶν εἰδώλων, ἡ ἀνάδειξη τῶν ἐγγενῶν πνευματικῶν κεφαλαίων καὶ ἡ στήριξη ἐκείνων τῶν ἀξιών, πὸ συνιστοῦν τὴν ἔθνική μας φυσιογνωμία καὶ πὸ κρατοῦν τὴν μνήμη καὶ τὴν ὑπόσχεση τῆς πατρίδας, ἀποτελεῖ πρωτίσιον χρέος, γιὰ νὰ μὴν ὀδηγηθοῦμε, ἀμνήμονες καὶ ἀβαρεῖς λωτοφάγοι, στὸν εὐρύτερο κῶρο τῆς ὑπερθνικῆς κοινωνίας, πὸ ἐκκολάπτεῖ οὐ οἰκουμενικὸς τοῦτος αἰώνας. Καί, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀφετηρία, θὰ εἶχαμε νὰ τονίσουμε, στὴν προκειμένη περίπτωσι, τὴν εὐθύνη τῆς Κρατικῆς Ἀντίληψης, πὸ ἀναλῶνεται, με τὴν διάθεση ἑκατομμυρίων, γιὰ τὴν «πολιτιστικὴ πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης», ὅταν ἀφήνονται, μονάχοι καὶ ἀβοήθητοι, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ τόπου μας, νὰ κρατήσουν τὸ βάρος γιὰ τὴν διαφύλαξη τῶν ἀξιών μας ἐκείνων πὸ συνιστοῦν ἀντίκριμα τῆς ἑλληνικῆς ὄντοτητας ἀνάμεσα στοὺς σύγχρονους λαοὺς. Γι' αὐτό, κάτω ἀπ' τὸ παραπάνω πρίσμα, ἡ μνημόσυνη πνευματικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὸν Τάκη Δόξα, πέραν ἀπ' τὴν ἐκπλήρωση ἑνὸς χρέους, παίρνει τὴν ἀξία ἑνὸς μνηύματος καὶ προσφέρει τὶς καλύτερες δυνατὲς προσβάσεις γιὰ κάποια θεώρησι κι ἕναν προβληματισμὸ εὐρύτερης σημασίας.

Τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸν Τάκη Δόξα, ἔγινε στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τοῦ θαυμασίου μεγάρου τοῦ Δήμου Πύργου, ὅπου ὁργανώθηκε παράλληλα, στὴν αἴθουσα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Δημαρχείου, καὶ μεγάλη ἔκθεση τῶν ἔργων, τῶν χειρογράφων, τῶν βραβείων καὶ τῶν μεταλλίων, καθὼς καὶ προσωπικῶν ἀντικειμένων τοῦ ἀείμνηστου συγγραφέα καὶ ποιητῆ, πὸ ταυτίστηκε μὲ τὸ ὄνομα τῆς πόλης του, ἐνῶ ὁ Δήμαρχος, μὲ ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Πύργου, μετὰ τὴν γιορτῆ, ἀποκάλυψε ἀναμνηστικὴ πλάκα, πὸ ἐντοιχίστηκε στὴν οἰκία τοῦ «ἐρημίτη τοῦ Πύργου», πὸ φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή: «Σὲ αὐτὸ τὸ ὅπτι ἔζησε, δημιούργησε καὶ πέθανε ὁ Τάκης Δόξας 1913 - 1979 — Μνήμη καὶ τιμὴ — Δήμος Πύργου». Σ' αὐτό, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Δήμαρχο, συμμετεῖχαν μὲ ὁμιλίες, χαιρετισμοὺς, μνηύματα καὶ ἀφιερώσεις, διακεκριμένοι λογοτέχνες: Γιάννης Ἀνδρικόπουλος ἀπ' τὸ Αἴγιο, (ποιητῆς, κριτικὸς καὶ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδας «Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας»), Λεωνίδας Μάργαρης (πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Λογοτεχνῶν Νοτιοδυτικῆς Ἑλλάδος), Στάθης Παρασκευόπουλος, ἀπ' τὴν Κυπαρισσία, (λογοτέχνης - ἐκπαιδευτικὸς) καὶ ὁ Διευθυντῆς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» Δημοσοθῆνης Κόκκινος, πὸ ἦταν καὶ ὁ κύριος ὁμιλητῆς. Ἐπίσης, ὁ ἠθοποιὸς καὶ λογοτέχνης Νίκος Παλακωνσταντῖνος καὶ ἡ ἠθοποιὸς Κωνσταντίνα Ἀνδριοπούλου ἀπάγγειλαν καὶ διάβασαν ποιήματα καὶ κείμενα ἀπ' τὰ ἔργα τοῦ Τάκη Δόξα, καθὼς καὶ ὁ δημοσιογράφος Ἀνδρέας Καπογιάννης, πὸ παρουσίασε τὴν ἐκδήλωση καὶ εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ προγράμματος. Καί, κυρίως, κεντρικὸς παράγοντας γιὰ τὴν ὁργάνωση, τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν πληρότητα τῆς ἐκδήλωσης αὐτῆς, ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ Τάκη Δόξα, Εἰρήνη, πὸ, κάνοντας ὑπόθεση ζωῆς τὴν διαφύλαξη τῆς μνήμης καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῆς προσφορᾶς τοῦ συντρόφου της, ἀφοσιώθηκε ὡς ἱέρεια τῆς μνήμης του.

II

ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΠΥΡΟ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Ἡ Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία Ἑλλάδος, μὲ τὴν συμπλήρωση ἑνὸς χρόνου ἀπ' τὸν θάνατο τοῦ γνωστοῦ Θεσπρωτοῦ συγγραφέα, λαογράφου, ἱστορικοῦ καὶ λογοτέ-

κνη, Σπύρου Μουσελίμη, ὀργάνωση, στὸ Πνευματικὸ τῆς Κέντρο, στὴν Ἀθήνα, εἰδικὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο, ποὺ ἔγινε στὶς 9 Δεκεμβρίου, μὲ ὁμηλικὴ τὸν λογοτέχνη Δημοσθένη Κόκκινο. Ἡ πράξι αὐτή, ποὺ τιμᾷ ἰδιαίτερα τὴν Διοίκηση τῆς Πανηπειρωτικῆς καὶ ποὺ ἀνταποκρίνεται σ' ἓνα γενικότερο αἶσθημα ἀπέναντι στοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μας, χαιρετίστηκε ὡς γεγονός, τόσο στὴν Ἡπειρο ὅσο καὶ στὶς ἀπανταχοῦ παροικίες τῶν Ἡπειρωτῶν. Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα ἡ ἀπότιση τῆς ὀφειλόμενης τιμῆς στὴν μνήμη καὶ στὸ ἔργο τοῦ ἀείμνηστου Σπύρου Μουσελίμη, ποὺ πρόσφερε ἓναν πολυσήμαντον καὶ μοναδικὸν ἀμνητὸ ἀπ' τὴν ἱστορία, τὴν μεγάλη παράδοση καὶ τὴν ἐν γένει πνευματικὴ φυσιογνωμία τῆς Θεσπρωτίας, ἀλλὰ καὶ πράξι παιδείας ξεχωριστῆς σημασίας, ἰδίως γιὰ τοὺς νεώτερους, ποὺ λεηλατῶνται ψυχικὰ ἀπὸ τὸν Μινώταυρο τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Γι' αὐτὸ, πέρ' ἀπ' τὴν ἐκπλήρωση ἐνὸς χρόνου, ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνεται, ὡς ἐλάχιστη στέψη, πρὶν ἀπ' τὸν θάνατο (στὴν περίπτωσι τοῦ Σπ. Μουσελίμη, εὐτυχῶς, ἡ Πανηπειρωτικὴ δὲν ὑστέρησε, ἀφοῦ τοῦ ἀπένειμε, πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια, τὸ Βραβεῖο τῆς), τόσο ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση ὅσο καὶ οἱ πνευματικοὶ φορεῖς, ἐπιβάλλεται νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ τὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τῆς περιοχῆς τοῦ τόπου τους, δημιουργώντας ἔτσι μιὰ λαμπρὴ παράδοσι κι ἓνα δικό τους πάνθεο. Ἐσκινώντας, ἀκριβῶς, ἀπ' τίς παραπάνω ἐκτιμήσεις, τονίζουμε τὴν πρωτοβουλία τούτῃ τῆς Πανηπειρωτικῆς Συνομοσπονδίας, πιστεύοντας μάλιστα πῶς, ἐκτὸς ἀπ' τὴν δίκαιη ἀναγνώρισι καὶ τὸν ἔπαινο γιὰ ἓναν Ἡπειρωτὴ ποὺ ἀναλώθηκε στὴν θητεία τῆς πατρίδας του, ἐνέχει τὸ μήνυμα μιᾶς ὑπόσχεσης καὶ τὸ ἀντίκρισμα μιᾶς ἠθικῆς δικαίωσης, ποὺ ἀποτελοῦν (τουλάχιστον) τίς καλύτερες δυνατὲς ἐγγυήσεις γιὰ τὴν διάστρωσι τῆς κοινῆς συνειδήσεως μὲ τίς ἀξίες τῶν ἐγγενῶν κεφαλαίων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας.

III

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΤΖΕΚΑΣ Ι. ΛΑΓΩΝΙΚΑ (ΤΙΑ)

Στις 16 Δεκεμβρίου, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων & Τεχνῶν», ὑστερ' ἀπὸ Πανελλήνιο Διαγωνισμὸ Διηγήματος, ποὺ προκηρύχθηκε μὲ ἀθλοθεσία (10.000 δρχ.) τοῦ Δ/ντοῦ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», λογοτέχνη Δ. Κόκκινου, στὴν μνήμη τῆς ἀλησμόνητης λογοτέχνιδας Τζέκας Ι. Λαγωνίκα (ΤΙΑ), ὀργάνωση, μαζί μὲ τὴν ἐκδήλωσι τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων, εἰδικὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο, ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴν αἴθουσα τῆς Στέγης, στὰ Γιάννινα. Ἡ γιορτὴ τούτῃ, ποὺ ἀνοιξε μὲ εἰσηγήσεις τοῦ Προέδρου τῆς Στέγης Τάκη Σιωμόπουλου καὶ τοῦ Ἀντιπροέδρου Κώστα Νικολαΐδη καὶ ποὺ εἶχε κύριον ὁμηλικὴ τὸν Δ. Κόκκινο, διευρύνθηκε καὶ πῆρε τίς διαστάσεις ἐνὸς σημαντικοῦ πνευματικοῦ γεγονότος. Γιατί, τόσο ἡ ἀνάγνωσι ἀπ' τὸν λογοτέχνη Γιώργο Βρέλλη τῆς ἀξιολόγησε τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς (Τάκης Σιωμόπουλος, Κώστας Νικολαΐδης, Γιώργος Βρέλλης) τῶν ὑποβληθέντων διηγημάτων ὅσο καὶ ἡ θερμὴ συμμετοχὴ πνευματικῶν ἀνθρώπων τῶν Ἰωαννίνων στὴν ἀναφορὰ τῆς προσωπικότητος τῆς ΤΙΑ, δημιούργησαν μιὰ ξεχωριστὴ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἰκνογράφησε ἀνάγλυφῃ τὴν μορφή, τὴν εὐγένεια καὶ τὸ ἔργο τῆς ποιήτριας ποὺ τιμήθηκε. Καί, ἀκόμα, πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ὁ διαγωνισμὸς αὐτός, ποὺ προικοδοτήθηκε στὴν ἀθλοθεσία κι ἀπ' τοὺς οἰκείους τῆς Τζέκας Ι. Λαγωνίκα μὲ τὸ ποσὸν τῶν 50.000 δρχ., εἶχε μιὰ λαμπρὴ ἐπιτυχία, ποὺ τὸν ξεχωρίζει, σὲ πανελλήνια κλίμακα. Γιατί, ἡ ἀνταπόκρισι κάλυψε ὀλόκληρη τὴν χώρα μας καὶ τὴν Κύπρον, μὲ συμμετοχὴ ὑποψηφιοτήτων ἀπὸ δόκιμους συγγραφεῖς, δίνοντας ἔτσι ἓνα καταξιωμένον ἀποτέλεσμα, ποὺ τιμᾷ ἰδιαίτερα τὴν πνευματικὴ ἐπαρχία, τόσο μὲ κείμενα ὑψηλῆς ποιοτικῆς στάθμης ὅσο καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴ καθιερωμένων λογοτεχνῶν στὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ γράμματα. Γι' αὐτὸ, μπορούμε νὰ ποῦμε,

ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἕνα πολύτιμο κεφάλαιο, ποῦ προσφέρει τὶς καλύτερες κατοχυρώσεις, γιὰ τὸ κύρος τοῦ θεομοῦ τῶν λογοτεχνικῶν διαγωνισμῶν καὶ γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς μνήμης καὶ τοῦ ἔργου ἐκείνων, γιὰ τοὺς ὁποίους γίνονται.

Τὸ Πρῶτο Βραβεῖο, μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 25.000, πῆρε ὁ διακεκριμένος καὶ γνωστός πεζογράφος, κριτικὸς καὶ ποιητὴς Δημοσθένης Ζαδές, ἀπ' τὴν Ἀθήνα, (ὁ ἄνθρωπος ποῦ τόσα πολλὰ ἔχει προσφέρει γιὰ τὴν ἀνάδειξη δεκάδων προικισμένων καὶ ποῦ, ἀναλωνόμενος πάνω στὸ μῦθος τῶν ἄλλων, ἀποτελεῖ ἕνα ξεχωριστὸ πνευματικὸ μέγεθος στὰ σύγχρονα γράμματά μας), τὸ Δεύτερο Βραβεῖο, μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 20.000, ὁ Κύριος ποιητὴς καὶ πεζογράφος Ἀνδρέας Ὀνουφράου καὶ τὸ Τρίτο Βραβεῖο, μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 15.000, ὁ δέκιμος ποιητὴς καὶ Λυκειάρχης στὴν Θεσσαλονικὴ Μάνθος Σκαργιώτης.

Ἔτσι, μὲ τὰ παραπάνω δεδομένα, δικαιοῦμαστε νὰ χαιρετίσουμε τὴν ἐπιτυχία τούτη, ποῦ ἀναδεικνύει τὴν ὄντοτητα καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης.

ΒΡΑΒΕΙΑ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», μὲ βαθύτατην ἱκανοποίηση, ἐκφράζει τὰ θερμὰ της συγχαρητήρια στοὺς συνεργάτες καὶ φίλους της, ποῦ βραβεύθηκαν ἐφέτος ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κι ἀπ' τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ. Καί, χαιρετίζοντας αὐτὴν τὴν δίκαιη στέγη, ποῦ δὲν τοὺς δίνει παρὰ μιὰ ἠθικὴ δικαίωση, ἐπανέρχεται στὸ αἴτημα νὰ δοθεῖ, στὶς διακρίσεις αὐτές, μιὰ εὐρύτερη προβολή, ποῦ νὰ προσφέρει, μαζί μὲ μιὰ ἐνίσχυση, τὴν ἀξιοποίηση καὶ τὴν προώθηση τοῦ πνευματικοῦ μας μύθου. Γιατί, ἔτσι ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα, δυστυχῶς, δὲν γίνεται, πέρ' ἀπ' τὴν ἄκαρπη (ἐν πολλοῖς) ἀπονομή, τίποτα οὐσιαστικὸ, γιὰ νὰ πάρουν, οἱ βραβεύσεις αὐτές, τὴν ἀνάλογη ἀξία καί, συνεπῶς, τὴν ἀναγκαῖα καθιέρωσή τους στὸν κῶρο τοῦ βιβλίου. Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε πῶς ὁ θεομὸς τῶν βραβείων θὰ πρέπει νὰ μελετηθεῖ, μέσα στὸ γενικότερο φάσμα τῶν δεδομένων τῆς ἐποχῆς μας, σὲ συνάρτηση μὲ τὰ σχετικὰ δεδομένα ποῦ ἰσχύουν σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς κῶρες, γιὰ νὰ προσφέρει, ἀφ' ἑνός, προϋποθέσεις ἀνάδειξης καὶ σταδιοδρομίας τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων καί, ἀφ' ἑτέρου, νὰ μὴ εἶναι ἐστία τριβῆς καὶ ἀντιδικίας — καίτοι, δυστυχῶς, θὰ ὑπάρχουν πάντοτε, σ' αὐτὸν τὸν κῶρο τῆς ὑποκειμενικῆς θεώρησης, κάποιες νόμιμες ἀπαρρήσεις —, πράγμα ποῦ δὲν βοηθάει κανέναν. Καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι στὶς ἄλλες κῶρες, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τέτοιες κατακτήσεις, διότι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποῦ θεμελίωσε τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ, ὁμιλεῖται μονάχα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες (ἐλπίζουμε πῶς, τελικὰ, θὰ τὸ συνειδητοποιήσουμε αὐτὸ, γιὰ νὰ μὴ μείνουμε βορὰ ἐνὸς αἰῶνα, ποῦ θὰ ξεχωρίσει μονάχα ὅσοι ἔχουν δική τους πνευματικὴ φυσιογνωμία καὶ ἱστορικὴ μνήμη).

Καί, μὲ τὶς παραπάνω παραινέσεις, ποῦ γράψουμε ἐπ' εὐκαιρία, θέλουμε νὰ συγχαροῦμε τὴν Διαλεχτὴν Ζευγώλη - Γλέζου (Βραβεῖο Οὐράνη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν γιὰ τὴν ποίηση), τὸν διακεκριμένο καὶ διεθνῶς γνωστὸ νεοελληνιστὴ Βέλγο καθηγητὴ μουσικολόγο BOUD - BOVY καὶ τὴν ἐπίσης γνωστὴ καθηγήτρια τοῦ Μπόχουμ τῆς Γερμανίας Ἰσιδώρα Ρόζενταλ - Καμαρινέα (Βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στὸν πρῶτο γιὰ τὴν μοναδικὴ καὶ ἀνεκτίμητη μελέτη τῶν Δημοτικῶν Ἑλληνικῶν Τραγουδιῶν καὶ στὴν δευτέρη γιὰ τὴν μεγάλη συμβολή της στὴν παρουσία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων στὴν Γερμανία). Ἐπίσης, ἀπ' αὐτοὺς ποῦ πῆραν τὰ Κρατικὰ Βραβεῖα, τὸν Τάσο Ἀθανασιάδη (Α' Βραβεῖο Μυθιστορήματος γιὰ τὸ βιβλίο του «Οἱ Τελευταῖοι Ἐγγονοί»), τὸν Ἠλία Λεφόου (Β' Βραβεῖο Μυθιστορήματος γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἀσμίνα Λαῖου»), τὸν Τάσο Κόρφη - Ρομποτῆ (Β' Βραβεῖο Δηγήματος γιὰ τὸ βιβλίο του «Πατρογνωσία»), τὸν Τάκη Βαρβιτσιώτη (Α' Βραβεῖο Ποίησης γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἡ ἄτραπός») καὶ τὸν

Βασίλη Λαζανᾶ (Α΄ Βραβείο Μυθιστορηματικῆς Βιογραφίας γιὰ τὸ βιβλίο «Φρήντριχ Χάιντερλιν»). Ἀκόμα, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ξεχωριστὰ τὴν βράβευση τοῦ Ἡλίας Λεφούση, καθὼς καὶ τοῦ Α. Κ. Χριστοδούλου (Β΄ Βραβείο Κριτικῆς - Δοκιμίου γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἡ Στροφή τοῦ Σεφέρη»), γιὰτὶ ἀποτελεῖ κατάκτηση τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Τὰ ὑπόλοιπα Κρατικὰ Βραβεῖα ἔλαβαν ὁ Γιώργος Χειμωνᾶς (Α΄ Βραβείο Διηγήματος γιὰ τὸ βιβλίο του «Τὰ ταξίδια μου»), ἡ Κατερίνα Ἀγγελάκη - Ροῦκ (Β΄ Βραβείο ποιητικῆς γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Οἱ μνηστῆρες») καὶ ὁ Μιχάλης Παπαϊωάννου (Α΄ Βραβείο Κριτικῆς - Δοκιμίου γιὰ τὸ βιβλίο του «Κώστας Βάρναλης»).

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ

Ἡ Γυναικεῖο Λογοτεχνικὴ Συντροφιά, γιὰ 31η χρονιά, ἀπένειμε καὶ φέτος τὰ βραβεῖα τοῦ λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ τῆς σὲ συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων. Ἡ τελετὴ τῆς ἀπονομῆς ἔγινε στὸν «Παρνασοῦ» στίς 16 Δεκέμβρη. Τὴν εἰσήγηση ἔκανε ἡ πρόεδρος τῆς Γ.Α.Σ. κ. Τατιάνα Σταύρου. Τὰ βραβεῖα δόθηκαν ὡς ἑξῆς:

1) Βραβείο Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (70.000 δρχ.) στὴν κ. Φρόνη Σταθάτου γιὰ τὸ ἔργο τῆς: «Ἡ χαμένη μητέρα».

2) Βραβείο Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Ἐλευθερουδάκη, 60.000 δρχ. (ἐκτὸς συναγωνισμοῦ), στὴν κ. Νίτσα Τζώρτζογλου γιὰ τὸ ἔργο τῆς: «Δυὸ ταξίδια σὲ δυὸ κῶρες».

3) Βραβείο Ἐκδοτικοῦ Οἴκου «ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ», Χ. Σπανοῦ, (50.000 δρχ. καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου), στὸν κ. Χρήστο Σκανδάλη γιὰ τὸ ἔργο του: «Μιά ἱστορία τοῦ βιβλίου». Ἀκόμη, ὁ ἴδιος Οἶκος προσφέρει καὶ ἄλλο βραβεῖο, τὴν ἔκδοση καὶ τοῦ ἔργου τῆς Χρυσ. Χατζηγιαννιοῦ, πὺ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου.

4) Βραβείο Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος (δρχ. 70.000) στίς κυρίες Κίρα Σίνου καὶ Ἐλένη Χοῦκ - Ἀποστολοπούλου γιὰ τὸ ἔργο τους: «Ῥωταῖος ἔφηβος ξαναγεννιέται».

5) Βραβείο Γ.Α.Σ. (40.000 δρχ.) στὴν κ. Χρυσ. Χατζηγιαννακοῦ γιὰ τὸ ἔργο τῆς: «Τὸ καρβάκι τ' οὐρανοῦ». Καὶ ἀκόμη, ἄλλο βραβεῖο στὴν κ. Καίτη Τόγκα γιὰ τὸ ἔργο τῆς: «Μιά δεκάρα τρυπητὴ» (30.000 δρχ.).

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ

Στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασοῦ» ἔγινε τὴ Δευτέρα τὸ βράδυ, 9 Δεκεμβρίου 1985, ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων τοῦ 4ου Πανελληνίου Διαγωνισμοῦ τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς. Τὰ βραβεῖα, πὺ ἀπονεμήθηκαν μὲ ὁμόφωνη γνώμη τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Τοῦ Ἰδρύματος «Κατίγκω καὶ Γιώργης Χρ. Λαιμός», στὴ μὴμη Κατίγκως Λαιμοῦ, δρχ. 200.000, στὸν κ. Μιχάλη Κ. Μακράκη γιὰ τὴ μελέτη του «Ἡ λυτρωτικὴ δύναμη τοῦ πόνου στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τοῦ Φιοντόρ Ντοστογιέφοκι» καὶ τὸ σύνολο τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου.

2) Τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δρχ. 70.000, στὴν Κα Ζωὴ Κανάβα γιὰ τὸ ἀνέκδοτο μυθιστόρημά τῆς «Ὁ Πολεμιστὴς τοῦ Μεγάλου Κάστρου», πὺ ἀναφέρεται στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι.

3) Τοῦ Συλλόγου «Τὸ Σήμαντρο», στὴ μὴμη Ἄννας Ραπίτου, δρχ. 60.000, στὴν Κα Γούλα Σμυρνιώτη γιὰ τὴν ἀνέκδοτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς «Τραυματισμοφρέας».

4) Τῶν ἐκδόσεων Κ. Κακούλιδη, στὴ μὴμη τοῦ ποιητῆ Ἀλέξανδρου Κρεστοβιτς, δρχ. 30.000, στὸν κ. Ἐλ. Μάινα γιὰ τὴν ἀνέκδοτη ποιητικὴ συλλογὴ του «Ἠχοβολία».

5) Τοῦ Νίκου Τσιρώνη, στὴ μὴμη τῶν γονέων του, δρχ. 50.000, στὸν κ. Πανα-

γώπη Κ. Βλάχο για τὸ βιβλίον του «Ὅσιος Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς» καὶ τὸ σύνολο τῶν μελετῶν του γιὰ τὸν Εὐγένιον τὸν Αἰτωλό.

6) Ἐπαινος στὸν κ. Κώστα Μιχαήλ γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Ἐκ τοῦ ἀνεοπέρου».

7) Ἐπαινος στὸν κ. Γιάννη Ἀποστόλου γιὰ τὴ συλλογὴ διηγημάτων του «Ἀπὸ τὶς πηγές καὶ τὶς ρίζες».

8. Ἐπαινος στὸν κ. Χρῆστο Σκανδάλη γιὰ τὸ ἀνέκδοτο μυθιστόρημα γιὰ παιδιὰ «Το ποτάμι».

9) Στὸν προσφάτως ἀποβιώσντα Βελισάριο Μουστάκα ἀπονεμήθηκε μεταθανάτως ὁ δ ἰ κ α ι ο ς ἔ π α ι ν ο ς γιὰ τὴν ὅλη προσφορά του στὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα.

Μίλησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀκαδημαϊκὸς - Καθηγητῆς Ἰωάννης Ν. Καρμίρης καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς Νίκος Ἀρβανίτης, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέλυσε τὰ βραβευθέντα ἔργα.

Ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ διαγωνισμοῦ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τοὺς: Ἀκαδημαϊκὸ - Καθηγητὴ Ἰωάννη Ν. Καρμίρη, πρόεδρο, καὶ Στέλιο Ἀρτεμάκη, δημοσιογράφου - κριτικὸ, Ε. Ν. Μόχο, συγγραφέα - κριτικὸ, Νίκο Ἀρβανίτη, λογοτέχνη - κριτικὸ, καὶ Ἡρακλῆ Παπαβασιλείου, συγγραφέα, μέλη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μιχαήλ Γ. Μερακλή: «ΠΕΝΤΕ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ» (ἐκδόσεις Φιλιππότη, 1975).

Ὁ καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἰωαννίνων κ. Μιχαήλ Μερακλή, οὐσιαστικὴ παρουσία στὸν πνευματικὸν μας χῶρον, δὲν προσφέρει στὰ γράμματά μας τὶς ἀποκλειστικὰ ἐπιστημονικῆς - λαογραφικῆς ἐργασίες του, προσφέρει παράλληλα καὶ τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ του, ξεκινώντας τὸ 1965 μὲ τὴν ἐφημεριδικὴν ἐκδόσιν τῶν 20 ᾠδῶν τοῦ Κάλβου, περνώντας στοὺς δύο τόμους τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς πεζογραφίας καὶ ποίησης, καὶ φτάνοντας ὡς τὶς «15 ἐφημεριδικῆς δοκιμῆς στὸν Ὀδυσσεὺ Ἐλύτη» (1984). Φέτος, μὲ τὰ 5 λαογραφικὰ καὶ φιλολογικὰ ἄθρα τοῦ τόμου «Πέντε λαογραφικὰ δοκίμια γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὴν ποίηση», πραγματοποιώντας μὰ ἐπιτυχημένη σύζευξιν λαογραφίας, γλωσσολογίας καὶ φιλολογικοῦ δοκιμίου, διερευνᾷ καὶ τεκμηριώνει ἄκρως ἐνδιαφέροντα θέματα, ὅπως ἡ ποιητικὴ τοῦ λαϊκοῦ λόγου, ἓνα λαϊκὸ μοτίβο γιὰ τὸν ἥλιο, τὸ φεγγάρι καὶ τὸν ἀγρευτὸν, ἡ ὁμομηρία καὶ πολυσημία τῶν

λέξεων, οἱ ὄροι ποὺ ἀναδείχνουν ὀρισμένα λαϊκὰ στρώματα σὲ παράγοντες παραπέρα διαμόρφωσης τῆς γλώσσας, ποὺ θὰ πεῖ πῶς περνᾷ ἀπὸ τὴ λαϊκὴ στῆν ἀστική γλῶσσα, καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ποίησις τῆς δημόδου μεσαιωνικῆς γραμματείας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δοκίμιον ἀποτελεῖ ἀξιολόγησιν τῆς τρίτομης ἀνθολογίας, ποὺ σύνθεσε ὁ καθηγητῆς Μαστροδημήτρης ἀπὸ τὴν ποίησιν τῶν πρωτοελληνικῶν καὶ τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ δημοτικὸν μας τραγούδι. (1984).

Ἀξιοσημειωτὴ στέκει ἡ παρατιθέμενη γνώμη τοῦ ποιητῆ Σεφέρη, ὅτι «ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Εὐαγγελίων ὡς τὰ χρόνια ποὺ προετοιμάζον τὸν Παλαμᾶ, δηλαδὴ ὡς τὰ χρόνια ποὺ ξυπνᾷ τὸ σκλαβωμένο ἔθνος, τὰ ἑλληνικὰ κείμενα δὲν ἐκφράζουν, δὲ δημιουργοῦν: περιγράφουν. Ὅταν τὰ διαβάσουμε, ἔχουμε τὴν ἐντύπωσιν πῶς γυρίζουμε γύρω ἀπὸ ἓνα κλειστὸ πύργον. Ποῦ δὲν θ' ἀνοίξει ποτέ. Εἶναι νεκρά, καὶ ἡ γλῶσσα τους εἶναι νεκρή. Εἶναι ἀτιμίζουσα, εἶναι τεχνητὴ, εἶναι ὑπερήφανα ἀνεξάρτητη καὶ ἀπομονωμένη — ἓνα ἀπέθαντο σάβανο. Καὶ τὸ σάβανο αὐτὸ σκεπάζει νεκρούς, ἀλλὰ ζωντανούς».

Ὁ καθηγητῆς Μερακλή διαφοροποιεῖ

τα από τη γνώμη αυτή του Σεφέρη, που δεν είναι, καθώς τονίζει, αποψη μόνο του Σεφέρη, αλλά σχεδόν καθολική. Και προβάλλει το έπιχειρημα πώς «είμαστε υποχρεωμένοι να λογαριάζουμε το γλωσσικό πρόβλημα, να αναγνωρίζουμε πώς υπάρχει και στις άπατηλές εκείνες περιπτώσεις, όπου νομίζουμε πώς τέτοιο πρόβλημα δεν υπάρχει, γιατί επικοινωνούμε κατ' άρχην με τη γλώσσα, κι έτσι θεωρούμε πώς δεν είναι ή άγνοια της γλώσσας, αλλά ή άπουσία της ποίησης αυτό που μās προκαλεί την απαρέσκεια».

Η έπιχειρηματολογία του κ. Μερακλή στηρίζεται και στην ίδια την άνθολογία του κ. Μαστροδημήτρη, που τη χαρακτηρίζει πολύτιμη και τη βρίσκει πρώτη σε πληρότητα, σε σύγκριση με όποιαδήποτε άλλη.

Από τα τέσσερα προηγούμενα δοκίμια του βιβλίου, το πρώτο και το τέταρτο (ή ποιητικότητα του λαϊκού λόγου και από τη λαϊκή στην άστική γλώσσα) είναι φετινές όμιλίες του καθηγητή Μερακλή στην αίθουσα της Έταιρίας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης και στο Πνευματικό Κέντρο «Δημήτρη Γληνός» της Άθήνας και τα άλλα δύο (το λαϊκό μοτίβο για τον ήλιο, το φεγγάρι και τον αυγερινό όμορξία και πολυσημία των λέξεων) άποτελούν άνανεωμένα κείμενα, που είχανε τυπωθεί το 1975 και το 1982 αντίστοιχα σε έλληνικά περιοδικά.

Άξιοσημείωτες στέκουν οι παρατηρήσεις του συγγραφέα για την πρωτογενή και τη δευτερογενή ποίηση. Είναι άποψεις που, ξεκινώντας από τη θεωρία του γνωστού Άγγλου έλληνιστή Τζόρτζ Τόμσον, πώς ή άποστολή της ποίησης είναι και τώρα, όπως και πάντα, να άποτραβήξει τη συνείδηση από τον αισθητό κόσμο προς τον κόσμο του φανταστικού, όλοκληρώνονται και προσαρμόζονται στα «καθ' ήμās», με σαφή παραδείγματα άναγωγής μιάς πρωτογενούς ποίησης σε δευτερογενή, χωρίς μάλιστα ή άναγωγή αυτή να έχει γίνει από πρόθεση.

Έξίσου πρωτότυπες κι άξιοσημείωτες στέκουν και οι παρατηρήσεις του καθηγητή Μερακλή για τη σταδιακή άστικοποίηση

ση του χωριού. Γράφει σχετικά ο κ. Μερακλής ή «Είνα γνωστή ή άναφορά του Βλαδίμηρου Λένιν στην ύπαρξη δύο πολιτισμών σε κάθε πολιτισμό. Θα λέγαμε γενικά: σε λαϊκό και άστικό πολιτισμό. Αυτή ή διπολικότητα στις άναπτυσσόμενες χώρες τείνει να παραμεριστεί. Δεν θέλω μ' αυτό να ύπαινωχθώ κανένος είδους άρση του ταξικού άγώνα. Ίσα ίσα ό ταξικός άγώνας είναι που επιδιώκει αυτόν τον παραμερισμό των πολιτιστικών διακρίσεων, με την εκλογή, την πρόκριση της πιο ύψηλης ποιότητας ζωής, που θα πρέπει να γενικευθεί, να εξαπλωθεί σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα και τις τάξεις».

Και ό κ. Μερακλής έπιλέγει:

«Πεδίο δράσης του πολιτισμού είναι ή πόλη, το άστυ, ακόμα και με την έννοια ότι το χωριό, που πρέπει να εξακολουθήσει να συνεισφέρει στην οικονομική και πολιτιστική διαδικασία, σταδιακά θα άστικοποιείται, θα άποκτά την ταυτότητα του άστυος. Αυτό δεν μπορεί να το άμφισβητήσει κανείς. Κανείς δεν μπορεί να πεί, ότι ή ίσοτητα κινείται ή θά κινήθει προς την κατεύθυνση του εξαγροτισμού της πόλης».

Πολλές τέτοιες άποψεις συναπαντούμε στις καινούριες σελίδες του καθηγητή Μερακλή.

Κώστα Στεργιόπουλου: «ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑ», (έκδοση Έλληνικού Λογοτεχνικού και Έστορικού Άρχείου, 1984).

Ό κ. Κώστας Στεργιόπουλος κατέχει εξέχουσα θέση όχι μόνο στο λογοτεχνικό μας χώρο αλλά και στο χώρο της φιλολογικής έπιστήμης. Προβλημένος άρχικά ως πεζογράφος με τα διηγήματα των «Πρώτων άποχωρισμών» (1947) και το μυθιστόρημα της «Κλειστής ζωής» του 1952, συνέχισε την πνευματική του πορεία με τις ποιητικές συλλογές «Τά τοπία του φεγγαριού» (1955), «Η σκιά και το φώς»

(1960), «Τὸ χάραμα τοῦ Μύθου» (1963), «Ὁ κίνδυνος» (1965) καὶ ἡ «Ἐκλειψη» (1974), μὲ τὰ κριτικά τέλος μελετήματα καὶ δοκίμια «Ὁ Τέλλος Ἄγρας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς παρακμῆς» (1962), μὲ τὴν ἔκδοση τῆς μεταθανάτιας συλλογῆς τοῦ Τέλλου Ἄγρα «Τριαντάφυλλα μιανῆς μέρας» (1965) καὶ μὲ τὶς φιλολογικὲς μελέτες «Ἀπὸ τὸ συμβολισμό στὴ νέα ποίηση» (1967), «Ἐπιδράσεις στὸ ἔργο τοῦ Καρυωτάκη» καὶ ἄλλα. Ἡ σημαντικὴ τούτη προσφορά τοῦ καθηγητῆ σήμερα στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἰωαννίνων κ. Στεργιόπουλου δὲν πρόκειται, φυσικά, νὰ ἀξιολογηθεῖ τώρα ἐδῶ, πολὺ περισσότερο γιὰ τὴν ἔχουν ἤδη ἀξιολογήσει, τὰ ἀλλεπάλληλα κρατικά βραβεῖα ποίησης δοκιμίου, καθὼς καὶ τὸ βραβεῖο τῆς λογοτεχνικῆς ὁμάδας τῶν Δώδεκα. Ὅ,τι ἐπομένως ἀπομένει νὰ ποῦμε ἐμεῖς ἐδῶ, εἶναι τοῦτο: ἓνα εἶδος πεμπτοῦσις τῶν ἐρευνητικῶν καὶ ἀξιολογικῶν ἀρετῶν τῆς φιλολογικῆς καὶ αἰσθητικῆς κριτικῆς τοῦ καθηγητῆ Κώστα Στεργιόπουλου συναπαντὰ ὁ ἀναγνώστης καὶ στὶς λίγες ἀλλὰ πυκνοτυπωμένες σελίδες τοῦ μελετήματός του γιὰ τὴ «Διαίρεση» καὶ τὰ «Χαρακτηριστικά τῆς πεζογραφίας τοῦ Καρκαβίτσα». Οἱ σελίδες αὐτὲς ἀποτελοῦν ἀνάπτυπο ἀπὸ τὸ ἀφίερμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λογοτεχνικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου στὸν καθηγητῆ Σταμάτη Καρατζᾶ, καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητα μὴ ἀπὸ τὶς οὐσιαστικότερες καὶ πικνότερες θεωρήσεις τοῦ ἔργου τοῦ Ἀνδρέα Καρκαβίτσα. Τὸ διακηρύχνουμε ἄφοβα τοῦτο, γιὰ τὴν δὲν πᾶνε πολλὰ χρόνια πού σὲ δεκάδες σελίδων ἀπὸ μελετήματα ἀκαδημαϊκῶν μας γιὰ τὸν Καρκαβίτσα, ζήτημα εἶναι ἂν ἀνταμώσαμε δυὸ τρία γραμμάρια οὐσίας ἢ σὲ διβλία ὀλόκληρα (καὶ μάλιστα βραβευμένα) φιλολόγων καθηγητῶν μας διαβάσαμε πῶς ὁ Δέλτα Γάμμα π.χ., σὲ μελετήματός του γιὰ τὴν χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία μας, εἶχε ἀναφέρει ὅτι ὁ Καρκαβίτσα «μόνο θρησκευτικὲς σκηνῆς ἔχει δώσει»! Δυὸ γεγονότα πού ἀποδείχνουν πῶς ὀρισμένοι μὲν ἀκαδημαϊκοὶ μας, ἀντιστρέφοντας τὸν ἀρχαῖο κανόνα γραφῆς «ἐν ὀλίγοις πολλά», τὰ καταφέρνουν νὰ

μὴ λένε οὔτε «ὀλίγα κᾶν ἐν πολλοῖς». Φιλολογοῦσιν δὲ κυρίαι, νὰ μὴ διαβάξουν, ἢ νὰ διαβάξουν πολὺ ἐπιπόλαια τὰ ἄρθρα πού σχολιάζουν.

Ἄκριβῶς γιὰ τὸ ταλαίπωρος ἐκεῖνος Δέλτα Γάμμα π.χ. ἔγραφε πῶς ὁ Καρκαβίτσα ἔχει ἀρκετὲς θρησκευτικὲς σελίδες στὸν «Ἀφορεσμένο» του καὶ στὸ «Σπαθόγιαννο» καὶ ἄλλοῦ. Καὶ γενικεύοντας, ὁ ἴδιος αὐτὸς Δ.Γ., παρατηροῦσε πῶς «στὴν πεζογραφία μας ἡ ἠθογραφία εἶναι πού μας ἔμαθε τί θὰ πεῖ διήγημα: διήγημα μὲ ἑλληνικὸν ἀγέρα καὶ οὐρανὸν, μὲ ἐλληνικοῦς, δηλαδὴ ζωντανοὺς ἀνθρώπους, μὲ ἑλληνικὴ σύγχρονη ψυχὴ. Στὶς καλύτερες ὥρες τῆς, ἡ ἠθογραφία εἶναι μᾶς ἔδειξε τί θὰ πεῖ σύγχρονος Ἕλληνας, μὲ ψυχολογικὴ στερεότητα ζωγραφισμένος, μὲ λυρική ἔξαρση τραγουδισμένος, μὴν ἔξαρση καὶ μὴ ἀστεροειδὴς, πού πρώτη φορά ξεπροβάλλουν στὰ νεότερα γράμματά μας. Ὁ Βιζυηνός, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Καρκαβίτσα, ὁ Κονδυλάκης, ὁ Χατζόπουλος καὶ ὁ Θεοτόκης, ἀποτελεῖται ὁ Δ.Γ., εἶναι πιά πεζογραφικὰ κείμενα, κλασσικὰ θὰ τὰ λέγαμε, τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας».

Ὁ κ. Στεργιόπουλος σημειώνει σχετικᾶ: «Ἀπὸ τοὺς συνοδοιπόρους τοῦ τῆς ἠθογραφίας τοῦ δημοτικισμοῦ, κι' ἀπ' ὅσους ἄλλους καθυστέρησαν μένοντας στὴν καθαρεύουσα, ὁ Καρκαβίτσα εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν πεζογράφος τῆς περιόδου 1880—1900, ὁ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς κι' ὁ πιὸ κλεισμένος στὰ χρονικὰ ὄρια τῆς συγγραφικῆς του ἀκμῆς. Οἱ ἄλλοι ἐξακολούθησαν οἱ πιὸ πολλοὶ νὰ γράφουν κι' ἀργότερα. Ἀκόμα κι' ὁ παλιότερός του καὶ πιὸ μεγάλος στὰ χρόνια Παπαδιαμάντης, τὰ καλύτερά του ἔργα τὰ ἔδωσε μετὰ τὸ 1900, ἐνῶ ὁ Καρκαβίτσα, ἀντίθετα, ὄχι μόνο τὸ καλύτερο, μὰ καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του τὸ εἶχε δώσει ὡς τότε, γιὰ νὰ παρακμάσει ἀμέσως ὕστερα καὶ νὰ σωπάσει».

Τὴν τελευταία τούτη περίοδο, «διδασκτικὴ» γιὰ τὸν κ. Στεργιόπουλο, «παιδαγωγικὴ» γιὰ τὴν κ. Νίκη Σιδερίδου, πού ἀναμφισβήτητα ἀποτελεῖ καὶ περίοδο κάμψης γιὰ τὴν πεζογραφικὴ προσφορά

του Καρκαβίτσα, τῆ σημαδεύουν ἡ νομβέλα του «Ἀρχαιολόγου» καὶ τὰ διηγήματα πού τὴν ἀκολουθοῦν, καθὼς καὶ τὰ κείμενά του στ' Ἀναγνωστικά τῶν σχολείων μας, πού ὡστόσο εἶχαν κι ἐκεῖνα τὴν ὕψιστη τιμὴ νὰ συγκαοῦν στὴν πλατεία Συντάγματος, ἔτει σωτηρίῳ 1921, δίπλα δίπλα μὲ τὰ «Ψηλὰ Βουνὰ» τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου.

Ἀπὸ τὶς τρεῖς περιόδους στὶς ὁποῖες ὁ καθηγητὴς Στεργιόπουλος χωρίζει τὴν βιογραφία τοῦ Καρκαβίτσα, ἡ ἀναμφίβολα σημαντικότερη εἶναι ἡ δευτέρη, πού ἀρχίζει μὲ τὶς «Παλιές ἀγάπες» τοῦ 1900, ἂν καὶ τὰ 5 ἀπὸ τὰ 15 διηγήματα τῆς συλλογῆς γράφτηκαν πρὶν ἀπὸ τὸ 1890, κατὰ τὴν πρώτη δηλαδὴ περίοδο τῆς συγγραφικῆς δράσης τοῦ Λεχαινιώτη συγγραφέα, συνεχίζεται μὲ τὴ νομβέλα τοῦ «Ζητιάνου» (1896—1897) καὶ κλείνει τὸ 1899 μὲ τὰ θαλασσινὰ διηγήματα «Λόγια τῆς πλώρης». Στὴν περίοδο αὐτῆ, ὁ Καρκαβίτσα προβάλλει ἐντονότερα τὰ κοινωνικὰ καὶ ρεαλιστικά του στοιχεῖα, μιὰ καὶ εἶχε ἤδη ἐπικοινωνήσει μὲ τὸ ρεαλισμὸ καὶ τὸ νατουραλισμὸ τοῦ Ἐμίλ Ζολᾶ, τοῦ Γκι ντὲ Μοπσάν καὶ τῶν διασήμων Ρώσων συγγραφέων τοῦ δέκατου ἑνάτου αἰῶνα. Οἱ κοινωνικὲς καὶ πατριωτικὲς του θέσεις γιὰ τὶς ἄθλιες συνθήκες ζωῆς τῶν ἀγροτικῶν μας περιοχῶν, ἡ στέρηση, ἡ ἀμορφωσιά, ἡ πρόληψη καὶ ἡ εὐκολοπιστία, προβάλλονται σὰν μέσα ἀπὸ μεγεθυντικὸ φακὸ, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ κ. Στεργιόπουλου, ὅμως, ἀκόμα καὶ ἡ ὑπερβολὴ γίνεται θετικὸ στοιχεῖο, γιὰτὶ ἐξυπηρετεῖ τὴν πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ τονίσει τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα, κάνοντάς τα ἀκόμα μελανότερα, νὰ παρουσιάσει πιὸ χτυπητὰ τὸ κατάντημα τοῦ τόπου, γιὰ νὰ δείξει πὼς τίποτα δὲν πάει καλὰ στο ντολβέτι. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ καὶ σχολιάζεται ἀντικειμενικὰ ἀπὸ τὸν κ. Στεργιόπουλο, αὐτὸ πού εἶχε ἀνταμώσει ὁ ἀναγνώστης στὸν πέμπτο τόμο τῶν «Ἀπάντων Καρκαβίτσα» (ἔκδοση Γιώργου Βαλέτη, 1973): κάποια ὁμίλια τοῦ 1911 περὶ σοσιαλισμοῦ, τοῦ ἔδειξε, καταπὼς γράφει κι ὁ ἴδιος, «πολλὰ καὶ σωστὰ πράγματα, πρὸς

τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ μου εἶναι σύμφωνη, καὶ πιστεύω ὅτι τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος θὰ εἶναι σοσιαλιστικόν, ἀλλὰ προπαντὸς ἄλλου, ἐγὼ σήμερα λογαριάζω τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς ὑποδούλους τῆς».

Ἵσως, θ' ἀποτελειώσει ὁ ἐθνικιστὴς πάντοτε Ἀνδρέας Καρκαβίτσας: «Ἐνὸςφ ἢ Ἑλλάς εἶναι εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν, φρονῶ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σπεύρωται τοιαῦτα ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι τείνουν νὰ καταστρέψουν τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδας». Σχολιάζει σχετικὰ ὁ κ. Στεργιόπουλος. Καὶ μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σχόλιό του θὰ κλείσουμε τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὸ περὶ Καρκαβίτσα μελέτημά του:

«Εἶναι περίεργο ὅτι ὁ ἐθνικιστὴς καὶ ἀντιβενιζελικὸς αὐτός, παρουσιάζει στο ἔργο του — καὶ ἰδίως στὸ «Ζητιάνο» — προοδευτικὲς θέσεις, πού μόνο σ' ἕναν καθαρῶς σοσιαλιστὴ θὰ ἦταν φυσικὸ νὰ ὑπάρχουν. Θαρρεῖς κι ὅλα τούτα θγαίνου ἀπ' τὸ alter ego του, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ μοναρχικοῦ Μπαλζάκ. Πρέπει ὅμως νὰ προσέξουμε καὶ τὴν ὀπτική γωνία ἀπόπου ἀσκεῖ τὸν ἔλεγχό του. Γιὰτὶ ὁ Καρκαβίτσα, οὐσιαστικά, δὲ μετακινήθηκε ποτὲ ἀπ' τὶς ἐθνικιστικὲς του θέσεις. Κι ἂν τὰ ἀνθρωπιστικά του αἰσθήματα ζυπνοῦσαν παράλληλα μέσα του τὴν ἀγανάκτηση, ἂν προβάλλει κάποτε ἰδιαιτέρα τονισμένη τὴν ἀνάγκη γιὰ μεγλύτερη κοινωνικὴ δικαιοσύνη, εἶναι ἐπειδὴ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ τόπου. Ἄγνός στὶς προβέσεις καὶ στοὺς στόχους του καὶ μὲ μόνη του ἔννοια τὸ καλὸ τῆς πατρίδας, προχωρεῖ ἀδίστακτα σὲ ἀμειλικτικὴ κριτικὴ, καὶ ἐπιμένοντας νὰ λείει τὴν ἀλήθεια, φτάνει ὡς τὸ σημεῖο ν' ἀπογυμνώνει, ἀκόμα καὶ τὴν περὰταξὴ του, ἀπὸ τὰ ἐρείσματά τῆς».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Δ η μ ο σ θ ἔ ν η Ζ α δ ἔ: «ΣΤΗ ΘΕΣΙ
ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ», Νομβέλα, Ἀθήνα
1983, σελ. 144.

Πολυγραφοτάτος, ἀέρινος, δαντελέσιος
καὶ παράλληλα πείσιμων, ξερακέφαλος, χαλ-

κέντερος, συνεπής, ὁ Δημοσθένης Ζαδὲς συγκαταλέγεται στοὺς πῶ γοητευτικούς παραμυθιάδες τῆς νεότερης πεζογραφίας μας. Μὲ τὴ νουβέλα του «Στὴ θέση τοῦ ἄλλου», ἐπαναθεβαίνει τὸν ἑαυτό του: εἶναι ὁ συγγραφέας πὺ προκαλεῖ, πὺ ρι-σκάει, ὁ κυβευτῆς πὺ παίζει στὰ ζάρρα τὴν καλὴ του φήμη, τὸ κύρος του — πὺ βιάζει κάθε στιγμή τὴν ἴδια του μαεστρία. Ἔχει μὰ μοναδικὴν ἰκανότητα νὰ προκαλεῖ καὶ συγχρόνως νὰ δίνει τόσην ἀληθοφάνεια καὶ πειστικότητα στὸ τερατωδῶς ἀπίθανο, ἀνέφικτο, ἐξωπραγματικό, ὥστε νὰ φέρει τὸν ἀναγνώστη σὲ μιὰν ἀμήχανη παραδοχή. Παράξενο κι ὅμως ἀκριβές: δὲν χάνει μὲ τίποτε τελικά, κερδίζει πλήρως τὸν ἀναγνώστη, τὸν ὑποχρεώνει νὰ δεχθῆ φυσικὸ τὸ ἀφύσικο, δεδομένο τὸ τελείως φανταστικὸ — στρωμνίζει τὸν ἀναγνώστη ὡς τὴ συνάινεισι! «Ὅ,τι καὶ νὰ γράφει, ὅ,τι καὶ νὰ ὑποστηρίξει αὐτὸς ὁ μάγος τῆς «Πολιτείας πὺ ὄνειρεύεται», τὸ ὑποστηρίζει τόσον ἀφεγάδιαστα, τοῦ δίνει τόσην ἐνάργεια, ἔνταση, βαθύτητα, ὥστε ἀδύνατον νὰ μὴ τὸ δεχθῆς γοητευτικὸ μῦθον, συναρπαγῆ, βάθυναι ὅχι συνήθη στὸ ἔρεβος τῆς ἀνθρώπινης ἰδιοσυστασίας, συνείδησης, «αὐθαιρεσίας», «λογικῆς»...

Μὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὰ. Ὁ λόγος τοῦ Δημοσθένη Ζαδὲ εἶναι κάτι πολὺ περισσό-τερον μᾶς ἀφήγησης, ἐνὸς μῦθου, μᾶς θέσης: οἱ σελίδες του γίνονται, ὄχι σπάνια, σελίδες ἀρχαιοελληνικῆς τραγωδίας, σελίδες φιλοσοφικοῦ δοκιμίου! Ἡ εἴδυσή του σὲ ἄτυπες κοινωνικῆς περιπλοκῆς, στὸν ἀπύθμενο ζόφο τῆς ἀνθρώπινης ἀτομικῆς ἰσοπεδωτικῆς θέασης, στὸ ἀτέλειω-τὸ ἀδιέξοδο δραματικῶν καταστάσεων [ἔ-ταν ἡλίθια κι ἄσμενα διάζεται ἡ Ζωὴ — ὅταν ἡ ταπεινὴ, εὐτελής, ἄφτερη, σερνά-μενη συμβατικότης μπλέκεται στὰ πόδια τῆς Φύσης], πὺ τσακίζουσε νεῦρα, πνεῦμα, ψυχὴ, εἶναι εἰσδυσὶς πεζογράφου - ψυχανα-λυτῆ. Εἶναι εἰσδυσὶς ἀκούραστου ἐρευνη-τοῦ - μελετητοῦ - ὄργανου, λές, μετρητοῦ τοῦ πόσον μπορεῖ ν' ἀνθέξει ὁ ἄνθρωπος στὸν ὑπερβατικὸ φόρτο — ὅταν καταστά-σεις καὶ πράγματα τὸν συνθλίβουν!

.....

Φοβοῦμαι πὺς ὅλα εἶναι μάταια πᾶ, πε-

ριτὰ, βιασμένα, ὁ καταλογισμὸς ἐνοχῆς πέρασε ἀπαρατήρητος, ὁ ἄνθρωπος, πρὶν κἂν ἀντιληφθῆ τὴν καταδίκη του καθαι-ρεῖται, ἐκπίπτει, μειώνεται: βεβαιωθεὶς ἀνάξιος «τῶν φτερῶν του», μεταπίπτει στὴν ἔρημ, στὸν ἐρπισμό, — ὑφέρει, ἐκ-λείπει, ἐξαφανίζεται, ἀπολείπει, ὁ πλανή-της τὸν ἀποβάλλει...

Μὲ τὰ ὡς ἄνω ὑπογραμμίζω πὺς ἐπι-στήμη, φιλοσοφία, τέχνη, δὲν σημαίνουν τίποτε πᾶ: ὁ ἄνθρωπος μόνος, τὸ ἄτομο, ἢ πολὺ μικρὴ κοινωνία, μπορεῖ νὰ ἀνάγει-ται, δημιουργεῖ, θεώνεται! ὅμως ἢ μόνου-σις, ἢ μακρυνόμενη μικρὴ κοινωνία (αὐτὴ πὺ μπορεῖ νὰ φεύγει τὴν τύρβη, τὸ πα-ράφρον κυνηγητὸ ἰσχύος, ἀπόλαυσης, ἐ-ξουσίας), εἶναι ἀδύνατη πλέον, πρέ-πει ν' ἀποκλείεται. Τὸ γεγονός φέρει ἀπο-κλειόμενον τὸν σκεπτόμενον (καθολικὰ) ἄν-θρωπον, τὸ καθολικὸ μυαλό, τὸ δυνατόν νὰ ὑπάρξουν ἀντίγραφα τῶν προσωποκρα-τικῶν, λόγου χάριν, πανφιλοσόφων καὶ πα-νεπιστημόνων — μὲ ἀποτέλεσμα ἢ μὲ φι-λοσοφία νὰ παραγαλίζει, ἢ δὲ ἐπιστῆμη νὰ θεβαιώνεται ὄχι τοῦ ἐπιστήμονος ἀλλὰ τοῦ ἐργαστηρίου, τῶν ὀργάνων καὶ πάντο-τε στὴν διάθεσιν τῆς Ἰσχύος...

Θὰ μπορούσε, λοιπόν, νὰ ἔχει τὴ θέσι-της μὰ πεζογραφία σάν τοῦ Ζαδέ, στὶς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνα μας — τώρα δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως. (Γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει παρανόησις: Θὰ ἦταν χρήσιμη ἂν ὁ ἄν-θρωπος ἐπιθυμοῦσε τὴ χρησιμότητά-της, ἂν τὴν ἤθελε, ἂν τὴν ἐπέλεγε. Μὰ δὲν τὴ θέλει, ἢ παράδοσί του στὴ γοητεία τοῦ ἀρνητικοῦ τὸν φέρει ἐπιλέγοντα ἐπιμό-νως τὴν παραμυθίαν του. Δογοτεχνία, σήμε-ρα, εἶναι τὰ φοῦμαρα καὶ οἱ εἰσχρολογίαι τοῦ κ. Ρίτσου, πὺ τὴν ἀγοράζουν οἱ πε-ρίεργοι καὶ οἱ κομματικοί, χωρὶς βέβαια καὶ νὰ τὴ διαβάσουν)... Τώρα ὁ ἄνθρω-πος εὐθυγραμμίζεται δυνάμει μὲ τὸν λευρὸ, νοθευμένο κόσμον: ὁ ἀγρότης δὲν τρέφει δικῆς του, ἀλανιάρεις, κότες — ἀγοράζει βιομηχανοποιημένο κοτόπουλο. Ἡ ἀγροτι-κὴ οἰκογένεια δὲν τρέφει πᾶ ζωᾶ — κα-νένας δὲν γίνεται «σοσιάνης». Ἀκόμα κι ὁ μεγαλοκτηνοτρόφος δὲν πῆξει δικό του τυρὶ — προμηθεύεται τὸ τυρὶ τοῦ ἀπ' τὸ ...τυροκομεῖο, στὸ ὁποῖον παραδίδει γάλα

κι ἀνθόγαλα. «Κοτόπουλο Ἀμερικῆς», μὲ ρολοὶ στό μπουτί (νὰ μετράει τὸν χρόνον ἔψησης), νιώθει ὁ ἄνθρωπος. Καὶ τοῦ ἀ-
 ρόσει, καὶ τὸ ἐπιλέξει...

— Καὶ λοιπὸν, γιατί γράφεις; Γιὰ
 ποιόν; Τί ἐπιτυγχάνεις γράφοντας;

— Χωρὶς ρολοὶ στό μπουτί ἐπι-
 νωνῶ μὲ κάποιους χωρὶς ρολοὶ στό μπου-
 τι — μὴ ψάξετε στὸν μηρὸ σας ὅσοι, αὐ-
 τὴ τὴ στιγμῇ, χαμογελάτε πικρά...

Σ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Δ η μ . Σ τ . Σ α λ α μ ά γ κ α : «Α-
 ΠΑΝΤΑ», τόμ. 2, Ἱστοριοδιφικά.

Τὰ «Ἱστοριοδιφικά» τοῦ
 Δημ. Σαλαμάγκα τὰ διαβάσαμε τὸ καλο-
 καίρι στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μας. Κα-
 θὼς περιπλανιόμαστε στὰ «Γιαννιώτικα
 Σύμμεικτα», σμάρι βουίξει ἀπὸ πανάρχαι-
 ες μνήμες, ἀπ' τὶς τρεῖς χιλιάδες χρόνια
 τῆς Πολιτείας πού κάτου ἀπ' τὴν κυριαρ-
 χία τοῦ Γερήνιου Νέστορα τῆς Πύλου,
 ἔπαιρνε μέρος στὸν Τρωικὸ Πόλεμο.
 Μὲ μιὰ τέτοια μουσικὴ ὑπόκρουση, περι-
 πλανηθήκαμε στὶς σελίδες τοῦ Δ. Σαλα-
 μάγκα καὶ σιγότερε ἡ ψυχὴ καθὼς ξα-
 ναδιαβάξαμε γιὰ τὰ παλιὰ πανηγύρια,
 τ' ἀνοξιότικα κάλλαντα κι' ἄλλα, συνή-
 θεια τῶν ἀνθρώπων πού ζήσανε ἑκατοντά-
 δες χρόνια πρὶν ἀπὸ μᾶς καὶ γευτήκαμε
 τὰ λαογραφικὰ ἦθη κ' ἔθιμά τους, γνωρί-
 σαμε τὶς τοπωνυμικὲς τους ὀνομασίες,
 πού ζωντάνευε ἕνας ὁμορφος, παραμυθέ-
 νιος λόγος — ὁ λόγος του.

«Παραδοσιακὸ θησαυρὸ τῆς ἀνθρωπό-
 τητος» ὀνόμασε τὸ ἔργο του «Χρυσὸ κλω-
 νάρι» ὅπου θησαύρισε ὅμοιες παραδόσεις,
 ἦθη κ' ἔθιμα, δοξασίες, μύθους ὅλων τῶν
 λαῶν τῆς γῆς, ὁ Ἄγγλος λαογράφος
 Τζαίημς Φραϊζερ. Τὸ ἴδιο εἶναι καὶ γιὰ
 τὰ Γιάννινα τὰ «Ἱστοριοδιφικά»
 τοῦ Σαλαμάγκα. Ἐνας ἀξετίμητος
 θησαυρὸς πού ἀθροίστηκε μὲ πολὺ μόχθο
 καὶ σπατάλη πολύτιμου χρόνου. Στὰ «Γι-
 αννιώτικα σύμμεικτα» θὰ βροῦμε ἄφθονο
 ἱστοριοδιφικὸ ὕλικό, μαζεμένο μὲ πολλή
 ἀγάπη ἀπ' τὸ συλλέχτη γιὰ τὴν πόλη. Οἱ

παραπομπὲς σὲ κάθε κομμάτι δείχνουνε
 τὴν ὑπομονὴ κ' ἐπιμονή, μὰ καὶ τὴ σο-
 βαρότητα πού γινόταν ἡ ἔρευνα.

Στὸν τόμο «Ἱστοριοδιφικά»
 περιέχεται κι ὁλόκληρο τὸ βιβλίο «Κα-
 θὼς χάραξε ἡ λευτεριά», πού ἐκδόθηκε ἀπ'
 τὸ λαμπρὸ περιοδικὸ «Ἱπειρωτικὴ Ἑ-
 στία» τὸ 1963, στὸ γιορτασμὸ τῶν 50
 χρόνων τῆς ἔνωσης τῆς Ἱπείρου μὲ τὴν
 ἐλεύθερη Ἑλλάδα, τὸ «ἐλληνικό», ὅπως τὴ
 λέγανε τότες οἱ Ἱπειρώτες ἀδερφοὶ μας.
 Στὸ βιβλίο περιέχονται δύο περίοδοι.
 Ἀπ' τὸ 1866—1877, ὅταν τὰ Γιάννινα
 βρισκόντανε βέβαια κάτου ἀπ' τὸν τουρ-
 κικὸ ζυγὸ, ἀλλ' ἀπολάμβαναν κάποια ἰ-
 σοτιμία μὲ τοὺς καταχτητῆς. Στὴ δεύτε-
 ρη Βασιλεία μάλιστα τοῦ Ρασσῆμ Πασιά
 ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη ἄνθιση τῶν Γραμμα-
 τῶν καὶ τῆς πνευματικῆς κουλτούρας. Ὁ-
 πως μᾶς πληροφορεῖ ὁ συγγραφέας, ὁ
 Πυρσινέλλας γράφει ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ὅ-
 τι ὁ Ρασσῆμ Πασιάς εἶτανε μιὰ «φυσιο-
 γνωμία ἐντελῶς ἐξαιρετικῆ», ἕνα ἀληθι-
 νὰ φωτισμένο μυαλό. Ἴσως γιὰ τὴν κα-
 ταγωγή του ἦταν ἐλληνικὴ. Οἱ λεπτομέρει-
 ες πού μᾶς παρέχονται ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ
 τὴ δράση τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη
 εἶναι συγκεντρωμένες μὲ πολλὴ υπευθυ-
 νότητα, χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς συ-
 ναίσθησης εὐθύνης τῆς δημιουργίας τοῦ
 Σαλαμάγκα, καὶ ἀπεικονίζουσι πιστὰ κι
 ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς, τὴ βα-
 θμιαία ὑποτονικότητα τῶν Τούρκων καὶ
 τὴν ἀναθάρρηση τῶν Ἑλλήνων, πού εἶχανε
 πιά κυριαρχεῖν πάνου σὲ κάθε ἐκδήλω-
 ση τῆς Γιαννιώτικης ζωῆς. Στὸ δεύτερο
 μέρος (1904—1914), στὰ τελευταῖα
 χρόνια πιά τῆς τουρκοκρατίας, θὰ μᾶς
 περιγράψει μὲ πολὺ παλμὸ τὴν ἔξαρση
 τῆς λαχτάρας πού πυρπολοῦσε τὶς ψυχὲς
 τῶν Ἱπειρωτῶν γιὰ τὸν ξεσκαλωμὸ
 τους: «Νᾶρθη τὸ ρωμέικο! Νᾶρθη ἡ λευ-
 τεριά! Νὰ γίνουμε Ἑλληνες!».

Ἐδῶ πιά ὁ συγγραφέας θὰ μᾶς μιλή-
 σει γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἀγῶνα πού θὰ
 ὀδηγήσει στὴ λευτεριά. Μά, ὄχι μὲ τὸ δι-
 κό του λογο. Πιὸ πολὺ μὲ τὸ λογο ἐκεί-
 νων πού πρωτοστατήσανε ἐπίσημα ἢ ἀ-
 νεπίσημα καὶ μ' ἐκθέσεις τῶν ἀγωνι-
 στῶν. Τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἄρ. Χρηστίδη, πού

ήταν ένα άπ' τὰ πιὸ δραστήρια μέλη τῆς ὀργάνωσης «Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία». τὸ χειρόγραφο τοῦ Γ. Τζαβέλα, μὲ ἀντίγραφο κρυπτογραφημένων ἀναφορῶν τοῦ Γεν. Γραμματέα τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Ν. Καντέλη, τοῦ Κ. Μέρτζιου, τοῦ Δ. Παπαϊωάννου κ.ά.π. Ὑπάρχουν ἀκόμα ἀναφορές, ἐπιστολὲς τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἐποχῆς κ' ἕνα πλῆθος στοιχείων, ποὺ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος πρέπει νὰ ἔχει ὑπόψη του, γιὰ νὰ γράφει τὴν ἱστορία τῆς Ἡπειρος σωστά. Ἀνεχτίμητος θησαυρὸς κρύβεται στὶς 214 τοῦτες σελίδες τοῦ Σαλαμάγκας ἀπὸ τῆς δράσης τῆς ἐποχῆς. Ἔπειτα, ἀκολουθεῖ μιὰ ἄλλη δέσμη ἐγγράφων, προκηρύξεις, ἀνακοινώσεων, περιγραφῶν στὸν τύπο γύρω ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση, τὶς γιορτὲς π' ἀκολούθησαν τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, τῆ «φρενίτιδα» τοῦ λαοῦ, ποὺ δημοσιεύονται στὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρος» τοῦ Γ. Χατζῆ. Ἀκόμα γίνεται παρουσίαση σημαντικῶν ἀγωνιστῶν Ν. Μάιου, Θωμαΐδη, Παπαγεωργίου, Κριτσιμῆ, Γ. Χατζῆ, Π. Μίνωα καὶ ἄ.π., ποὺ γιὰ τὴ δράση τους κάναμε τὸ Λαῖο (Ἄλέξ. Λειβαδέα) νὰ γράψει σὰν κατακλειδὰ, στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς του στὸ συγγραφέα γύρω ἀπὸ τὴν καρποφόρα κ' ἐπίμοχθη δράση τῆς «Ἡπειρ. Ἐταιρείας», ἔν' ἀπ' τὰ πρωτοπόρα στελέχη της: «Αὐτὸς ὑπῆρξεν πάντοτε ὁ Ἡπειρώτης: ἀνιδιοτελής, μεγαλοιδεάτης, θερμὸς Ἕλληνας, οἰστρηλατούμενος ἀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ παρελθόντος, ἔτοιμος πρὸς πᾶσαν θυσίαν χάριν τῆς ὀλοκληρώσεως τῆς Μεγάλης Ἰδέας».

Ἀκολουθοῦν δύο μικρὲς ἱστοριοδιφικὲς μελέτες «Ὁ χαλασμός τοῦ Νησιοῦ τοῦ 1821» καὶ «Ἡ τρίτη κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατεία τῶν Τούρκων (1772)» καὶ τὰ «Γιαννιώτικα ἱστοριοδιφικὰ μελετήματα» γύρω ἀπὸ τὶς τρεῖς «Ἐνθυμήσεις τῶν ἐτῶν 1584, 1597 καὶ 1630», ποὺ διαπιστώνει κανεὶς τὴ βασανιστικὴ προσπάθεια τοῦ ἔμπειρου ἐρευνητῆ στὸ πλησίασμα τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας μ' ἀφορμὴ τὶς τρεῖς λιγόλογες «ἐνθυμήσεις» (μικρὰ σημειώματα χρονολογικῆς ὑφῆς ἢ σημασίας διάφορων γεγονότων συνήθως ἱστορικῶν σὲ βιβλία, σὲ περιθώρια χειρογρά-

φων, περιγραφῆς ναῶν). Κάθε λέξη κοινῆ τῶν μικρῶν αὐτῶν κειμένων, γίνεται ἀφορμὴ γιὰ τὸ μελετητῆ, νὰ ἐρευνησῆ τὸ λαθῦρινο τοῦ ἱστορικοῦ σκοταδιοῦ καὶ νὰ καταφέρνῃ νὰ φέρῃ στὸ φῶς ἕναν κόσμον ὀλάκαιρο καὶ νὰ μᾶς συνδέει μ' ἕνα ἱστορικὸ παρελθὸν ξεχασμένο γιὰ πάντα. Ὁ Δ. Σαλαμάγκας μὲ τὴ βοήθεια κι ἄλλων ἐργασιῶν προγενέστερων ἱστοριοδιφῶν στὸ ψηλαφητό του, βγάζει τὰ δικά του συμπεράσματα, μᾶς ὀδηγεῖ μὲ τὸ μίτο τῆς ἐρευνᾶς του σὲ περασμένες ἐποχῆς καὶ μᾶς ξανασυνδέει μὲ τὶς ρίζες μας. Ὅμως, μιὰ τέτοιου εἶδους ἐρευνα θέλει καὶ μόχθο μεγάλο καὶ χρόνον πολὺ μᾶ, πᾶνον ἀπόλα σύστημα δουλειᾶς, συναίσθηση εὐθύνης, μελέτη καὶ γνώσεις ἀπεριόριστες. Καὶ μ' ὅλα τούτα, ὅπως ἀποδειχίνεται ἀπ' τὰ «Ἰστοριοδιφικὰ» μελετήματά του, ἦταν πλοῦσια προικισμένος ὁ ἐκλεκτὸς συγγραφέας. Γιατὶ εἶναι τεράστιος ἄθλος ἡ συγκέντρωση, ἡ ταξινομήση, ἡ σύγκριση κ' ἡ σωστὴ ἀξιολόγησι καὶ χρησιμοποίησι τῶσαν στοιχείων, ἀπάναν ἄνθρωπο, ὅσο κι' ἂν ἀγαπάει τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, γιὰτὶ στὸ κάτω - κάτω πολὺ ζυγιάζουν ἐδῶ ὁ πνευματικὸς κάματος κ' ἡ σωματικὴ ἀντοχή.

Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη:
«ΥΜΝΟΛΟΓΙΟ» - Συναξάρι Ἄλέξ.
Παπαδιαμάντη - Ποίηση.

Τὸ «Ἑμνολόγιο» τοῦ Π. Παναγιωτοῦνη εἶναι μὴ ἀλλιότιχη συλλογὴ του, ποὺ δικαίωμα τὸ λόγο μας, ποὺ γράψαμε στὸ σημειώμα μὲς γιὰ «Τὸ ἄσπερο δωματίο» (περ. «Τριψ. Ἐστία», τεύχ. 52/53), πὼς ὁ ποιητῆς «ἔχει ἕνα μεγάλο προσόν κ' ἕνα χάρισμα. Δὲν ἐπαναλαμβάνεται στὶς ἐμπνεύσεις του». Τούτῃ τῇ συλλογῇ θὰν τήνε πεῖ ἀκόμα «Συναξάρι Ἄλέξανδρου Παπαδιαμάντη». Κι ὅπως σὰ παλιὰ Συναξάρια τῶν ἁγίων (ποὺ δὲν εἶναι παρὰ οἱ βιογραφίες τους συνταγμένες ἀπὸ ποικίλες πηγές, ἔτσι καὶ στὸ Συναξάρι τοῦ Ἁγίου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων (ὅπως καθιερώθηκε πᾶ νὰ ὀ-

νομάζουμε τὸν Παπαδιαμάντη), ὁ Παναγιωτοῦνης θὰ μᾶς τόνε... βιογραφήσει μέσ' ἀπ' τὰ ἴδια του τὰ κείμενα καὶ θὰ σμιλέψει τὴν πάνσεπτη μορφή του μ' εὐλάβεια, κατανυχτικότητα καὶ σεβασμό. Τὸ (κάθε) Συναξάρι, θεωρεῖται σὰν «άνιαρὴ ἀφήγηση ἀμφίβολων καὶ ἀπίθανων πραγμάτων». Μά, τὸ Συναξάρι τοῦ Σκιαθίτη κορυφαίου μας διηγηματογράφου, μήτε ανιαρὴ ἀφήγηση εἶναι, μήτε ἀμφίβολα καὶ ἀπίθανα ἴστορεῖ. Εἶναι ἀληθινὴ, σπαρταριστὴ, κοχλάζουσα ζωὴ ταπεινῶν ἀνθρώπων γιομάτων εὐλάβεια καὶ πάθῃ, καὶ δὲν τὸ συνιστοῦν ἀμφίβολα καὶ ἀπίθανα γεγονότα. Κυλᾶνε μέσα στοὺς στίχους τῶν σελίδων του οἱ χαρὲς καὶ οἱ θλίψεις, οἱ πόνοι, οἱ διαφευσμένες ἐλπίδες, οἱ στείρες ἀπαντοχές, ἡ ψυχικὴ γαλήνη ἢ τρικυμία τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, οἱ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, μὰ καὶ ἡ βαθιὰ θρησκευτικότητα καὶ πίστη ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μικροῦ νησιοῦ, ὅπως μᾶς τὰ δίνει ὁ κυρ-Ἀλέξανδρος στὰ ἀνεπανάληπτα διηγηματά του, ποὺ μήτε οἱ σύγχρονοί του, μήτε ὁ ἴδιος ὑποψιαζόντανε τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ἀξία τους καὶ ποὺ γραφόντανε πλάι στὸ μελιχρὸ φῶς μᾶς λάμπας πετρελαίου μὲ ραγιασμένο λαμπόγυαλο, καπνισμένο, μὲ μοναδικὸ προορισμὸ νὰ προσπορίσουνε στὸ συγγραφέα τους ἕνα ξεροκόμματο ψωμί, λίγες ἐλιές, ἕνα ποτήρι κρασί, τὸν ἔρατεινό του καὶ λίγο καπνό. Μήτε ἀμφίβολα, μήτε πίθανα, λοιπόν, στὸ Συναξάρι τοῦ κυρ-Ἀλέξανδρου. Μιὰ σφύζουσα ζωὴ — οἱ καημοὶ καὶ τὰ βάσανα τὰ δικά του καὶ τοῦ κόσμου του, ποὺ τόσο ζωντανὸ τὸν ἔστησε μπροστά μας μὲ τὰ γραφτά του.

Ὅλοζόντανο θὰν τότε σκιαγραφῆσει ὁ Παναγιωτοῦνης τὸν κυρ-Ἀλέξανδρο μ' ἄδρους, δωρικοὺς στίχους, ἀντάξιους τῆς ἁγίας μορφῆς του: «Τὸ παλιὸ παλτό του εἶχε ξεφτίσει, ἐρχόταν ἀπ' τῆς Ἀθήνας τὰ φῖδια / ὁ ταπεινὸς τῶν ταπεινῶν, ὁ ἅγιος πάνω καὶ ἀπὸ / τῆς ἁγιωσύνης τὴν προάττητα...». Κι εἶν' ἡ ζωὴ του ἀπλή, ἀσήμαντη, ἀπαράτηρητη, σὰν ὄνειρο. Θὰ μᾶς πεῖ ὁ ποιητής: «Τὸ ψωμί ἔλειπε καὶ τὸ γλυκὸ λάδι δὲν ἔλειπε ὅμως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὑποταγὴ / ... / ἡ προσευχὴ, ἐνῶ οἱ ψαράδες στ' ἀνοιχτὰ ἀνοίγαν τὰ δί-

χτυα. / Αὐτὸς ψάρευε ὄψα τῆς ψυχῆς, στὸ βορεινὸ παράθυρο / ἀνάμεσα σὲ βασιλικά καὶ γεράνια». Καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἴδιο θὰ ξαναζωντανέψει ἕναν ὀλάκερο κόσμο ποὺ τόνε περιζῶνει, ταπεινῶν καὶ καταφρονημένων, ἀδίκων καὶ δικαίων, εὐσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, π' ἀνασταίνονται μέσ' ἀπ' τὰ κείμενά του. Ὑπόδειγμα ταπεινοφροσύνης, εὐλάβειας καὶ σεμνότητας, καὶ ὅταν οἱ συνάνθρωποί του στὴν Ἀθήνα θελήσανε νὰν τόνε τιμήσουνε μὲ μιὰ γιορταστικὴ ἐκδήλωση στὸν «Παρνασσό», ὁ ἴδιος προτίμησε νὰ μαζευτεῖ στὸ φτωχικὸ του καμαράκι καὶ νὰ περάσει τὴν βραδιά του παίζοντας μὲ τὸ παιδάκι τῆς σπιτονοικοκυρᾶς του καὶ νὰ μὴν πάει. Τὴν ψυχὴ του πλημύριζε ἡ οὐράνια γαλήνη τῆς συνείδησής του καὶ ἡ χριστιανικὴ του πίστη. Ὁ Παναγιωτοῦνης θὰ πεῖ μ' ἕνα στίχο του: «Σταγόνα καθαροῦ νεροῦ ἢ γαλήνια του ψυχῆ». Καὶ συνεχίζοντας νὰ μᾶς μιλάει γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν ἀνθρώπων ποὺ τόνε πλησιάζανε, θὰ γράψει ἀκόμα τοῦτα τ' ἀπλά καὶ εὐσεβή: «Σμίλευε τις ἱστορίες τῶν φτωχῶν καὶ πονεμένων / τῶν ἀπόκληρων γιατί "δὲν ἔχουν ποτὲ τελειωμὸ / τὰ πάθῃ καὶ οἱ καημοὶ τοῦ κόσμου". / Ἐνέμετο τὴ λατρεία τῶν ἀπλῶν καὶ ἄσοφον / φορτωμένος τὴν δίνῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ μόχθου / ἔχων ὅμως πρῶτο μέλημα τὴν ἐπιστασία τῆς ψυχῆς / ὁ ποθεινὸς καὶ τρισόβλιος μαθητῆς τῶν ναϊδρίων». Καὶ κάπου ἄλλου θὰ πεῖ πάλι ὁ ποιητῆς γιὰ τοῦτον τὸν Ἅγιο, τὸν Κοσμοκαλόγερο, τοῦτα τὰ ὁμορφα λόγια: «Δίπλα στὸ μικρὸ μουράγιο, "στὸ βραχῶδες χθαμαλὸν νησιδίων" / ὁ ἱερός ἴσκιος του, ὁ ἅγιος ἐπιβλέπει τὰ πλοία κάθε βαθιὰ θελλώδη νύχτα / ὁ ἀγαπητὸς στίς πτωχὲς γρηῆς καὶ τοὺς ταπεινοὺς / ὁ ἄμωμος τραγουδιστῆς τῶν σύμφωνων, τοῦ πόνου καὶ τῆς ρέμβης». Θυμόμαστε πὼς ὅταν πρωταντικρῶσαμε κεινὴ τὴν πραγματικὰ ἱστορικὴ του φωτογραφία, τὴν τραβηγμένη ἀπ' τὸν Ν. Νιρβάνα, ἄθελά μας νιώσαμε τὴν ἀνάγκη νὰ σταυροκοπηθοῦμε.

Μὲ τὸ Συναξάρι τοῦ Ἁγίου τῶν Γραμμάτων μας (καὶ εὐτυχῶς ποὺ δὲ μᾶς τὸν ἀρπάξε ἡ Ἐκκλησία) ὁ Παναγιωτοῦνης ἐκπλήρωσε τὸ χρέος του σὰν πνευματικὸς ἀνθρώπος.

Υπάρχουνε σελίδες τόσο συγκλονιστικά συγκινητικές, πού γιομίσανε την ψυχή μας ένα δέος εϋλαβικό και μιὰ πληρότητα πνευματική πρωτόφαντη. Είναι κι ἡ ἐκκλησιαστική γραφή τῆς γλώσσας πού χρησιμοποιεῖ καὶ δημιουργεῖ ἔτσι μιὰν ἀτμόσφαιρα μυστικῆς ἀνάτασης, μιὰ ψυχικὴ εὐφροσύνη, σὰν ὅταν διαβάζουμε ἓνα κείμενο τοῦ κυρ-Ἀλέξανδρου. Νά, ἡ περιγραφὴ τῆς τελευταίας νύχτας τοῦ μεγάλου τῆς πεζογραφίας μας. Ὁ Παπαδιαμάντης θρῆσκται σὺς τελευταίες στιγμές του: «Οἱ τρεῖς ἀδερφὲς τὸν ὑπηρετοῦν ὡς λαθρόβιοι ἄγγελοι. / Τὸ μικρὸ ἀναμμένο κηρίο καὶ δίπλα τὸ σθημένο τζάκι, / ὁ βορηὰς νὰ χτυπᾶ πόρτες καὶ παράθυρα θυμώδης. / Κλαίει κρυφὰ καὶ ψέλνει μὲ ἀταραξία, / "τὴν χεῖρα του τὴν ἀφαιμένην / τὴν ἀκήρατον κορυφὴν τοῦ Δεσπότη». / Ἡ βοή τοῦ χεῖμα ἀκούγεται πέραν / τῶν βουνῶν, ἐντεῦθεν τῆς ἀγαπημένης του θαλάσσης, / τὸ εἶδος τοῦ χεῖμα θροεῖ τὰ δέντρα, τὶς στέγες, τὶς ψυχές, / ἡ ἀδύνατη φωνὴ του ἀκούγεται ὅμως βαθέως, / "Ἐκεῖ εὐφροσύνη ὀρνέων, ἐπαύλις σειρήνων / καὶ καλάμη καὶ χλόη". / Μετὰ σιωπὴ, ἡ ἀγαπημένη του σιωπὴ, / ἐπὶ τέλους ἡ πραγμάτωση τοῦ ὄνειρου. / Ἐημερώνει ἡ 3ῃ τοῦ Γενάρη τοῦ 1911. "Ἐξὼ ἀκόμη χιονίζεις». Κι ἡ καρδιά τοῦ κυρ-Ἀλέξανδρου εσταμάτησε. Ἡ ψυχὴ του κατετάγη «μετὰ τῶν ἁγίων». «Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ του ἐπὶ τῷ Κυρίῳ», θὰ πεῖ ὁ Παναγιωτούνης στὴ γλώσσα πού τόσο ἀγάπησε καὶ λάμπρυνε ὁ Ἅγιος τῆς Σκιάθου. Εὐχαριστοῦμε τὸν ποιητὴ καὶ φίλο Παναγιωτούνη γιὰ τὴ συγκίνηση ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἴσαμε τὸ τέλος τοῦ «Ἑμολογίου» του καὶ τοῦ σφίγουμε τὸ χέρι.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Κώστα Ἀνδρουλιδάκη: «ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ».

Ἀντικείμενο σοβαρῆς μελέτης πρέπει νὰ γίνεῖ ἡ ποίηση «Τὸ Μυστικὸ Τετράδιον» τοῦ Κώστα Ἀνδρουλιδάκη.

Βασικὰ ὑπάρχει στὴν ποίησή του μιὰ σκληρὴ διαφάνεια προσωπικῆς διαλεκτικῆς, πού ἴσως καὶ νὰ θέλει νὰ μεταφράσει ἔδω τὴν ἀλληλοεξάρτηση τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τὴ μεταφυσικὴ καὶ τὰ πολλὰ πρόσωπα τῆς ὑπαρξῆς, πού συνεχίζουν ὅμως νὰ παραμένουν στὴν ἀπόλυτη γύμνια τοῦ ἀγάλματος.

— Ἡ καθημερινὴ ζωὴ / ἐντοπίζεται / σὲ μαρτυρολογία ἁγίων / καὶ στὴν πίσω ὄψη / τὸ σχετικὸ ἀνέκδοτο / Ἡ συνταγὴ γιὰ τὴν μυλόπιττα. Σ. 13.

— Ζωὲς τῆς νύχτας μάντεψε / ποιά χειρονομία ἀποζητᾶ / ἡ παλάμη μου. Σ. 18.

— Νύχτα / τὸ ξέρω πὼς εἶσαι δακρυσμένη / Συμφωνοῦμε στὴ χαρὰ / ὅχι δὲν μᾶς κλέβει ὁ Θεός. Στ. 19.

Συναντοῦμε πάλι ἔδω τὸ μηδὲν καὶ τὸ ἄπειρο, τὸ μέγιστο καὶ τὸ ελάχιστο μέσα σὺς διασυνδέσεις τοῦ ὑπαρξιστικοῦ κυρίως προβληματισμοῦ, πού φαίνεται νὰ ἀντιδιαστέλλεται ὅμως μεταξὺ τῆς διεργασίας καὶ τῆς ἔμπνευσης. Κι αὐτὸ κάπως καταφαίνεται στὴν εὐρηματικότητά τῆς εὐαισθησίας, ὅταν προσπαθεῖ νὰ στηριξεῖ τὶς λυρικὲς ἐννοιολογίες, π.χ. σελίδες 48 - 49 - 50 - 51.

Τὸ κεφάλαιο: Μιὰ ἄδηλη τροχιά ἔχει ἓνα ἀποστολικὸ χαρακτηρισμό.

— Ἡ περιπέτεια τῶν τεσσάρων τοίχων μὲ μιὰ κατάλληλη τεχνικὴ, μπορεῖ νὰ διαφοροποιηθῆ σὲ θεατρολογία σύγχρονης ἀναζήτησης.

Προσθετὰ ὁ ποιητὴς μετατρέπει καὶ εἰστοχα τὸν βαθύτατο φιλοσοφικὸ του προβληματισμὸ σὲ συμβολικὸ στίχο.

— καὶ κάτι ἄλλο, ἐπὶ τέλους, νὰ πάει καλὰ / ὅχι μόνο ὁ ῥόγγος. Σ. 30.

— Δὲν εἶναι ἀφαίρεση ὁ θάνατος / εἶναι συνθηματικὴ γλώσσα. Σ. 32.

Βρίσκουμε, ὅμως, ἀπαράδεκτες καὶ τὶς παρακάτω λέξεις: ξόφραλτσες, σ. 10 — ἐπενέργεια, σ. 12 — ροβόλησα, σ. 63 — ἀλήτρες, σ. 64.

Γενικότερα, ἡ ποίηση τοῦ Κώστα Ἀνδρουλιδάκη μᾶς ἀνάγκασε νὰ τὴν προσέξουμε ιδιαίτερα.

Ρολάνδου Τσέρτα: «ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ».

Βρίσκουμε σωστό στο να παραθέσουμε, σὰν εισαγωγή, μερικούς στίχους του ποιητή. Έτσι ἴσως τὸ κριτικὸ μας σημείωμα νὰ εἶναι καὶ πῶς ἐνημερωτικὸ καὶ σίγουρα καὶ περισσότερο προσιτὸ στὸν ἀναγνώστη.

— Εἶχα νοσταλγήσει μιὰ νιρβάνα / σιωπῆς καὶ λήθης. Σ. 13.

— Ἄκολουθοῦμε τὸ οὐράνιο τόξο / γιὰ νὰ μὴ μᾶς βρεῖ ὁ θάνατος. Σ. 13.

— Τώρα πού ἡ ἀνοιξη πλησιάζει / τὸ ἄγαλμά της εἰς' ἐσύ. Σ. 30.

— Τόγραφα, ὅπως πάντα, σὲ μιὰ νύχτα / λίγο φωτεινὴ / χωρὶς τὸ φέγγος τῶν ματιῶν σου. Σ. 37.

— Τὰ δέντρα στὸ ὑποκίasma. Σ. 39.

— Ἴσως μιὰ ἱστορία ἄστρων καὶ φῶτων / πού ἀνταμώνονται στὸ χῶρο. Σ. 70.

— Ἄσταθῆς πλάνη / εἶναι τούτη ἡ ἀνθισμένη ἀνοιξη. Σ. 72.

Ἐπάρχει ἓνα γνήσιο ὑπαρξιακὸ δεδομένο πού μᾶς δίνει εὐρηματικούς στίχους κυρίως μὲ λυρική εὐαισθησία, ἐνῶ παράλληλα δὲν νοθεύεται καὶ ἡ παρεμφερὴς ἐννοιολογία. Πρόσθετα τὸ ἐρωτικὸ δεδομένο μὲ τὴν χρησιμοποίηση τοῦ προσώπου τῆς ΝΙΚΗΣ δίνει μιὰ ἐντονότερη αἴσθηση εὐρηματικῆς διαλόγου κάποιας θεατρολογίας, πού συνεχῶς ἐκπέμπει μνηματικά κάποιους ἐπιτρεπόμενους σχεδιασμούς τῆς προσωπικῆς μοίρας ἐνὸς ἐκάστου. Ἀκόμα καὶ παρά τὸν φορτισμὸ τῆς ἐρωτικῆς ἀναζήτησης καὶ ἀπελπισίας ὁ στίχος τοῦ Τσέρτα μᾶς εἶναι ἀγαπητὸς καὶ φίλιος.

Κώστα Βαλέτα: «ΔΥΟ ΣΙΚΕΛΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ». Εἰσαγωγή - Ἀπόδοση Τσέρτα - Σκαμάλα.

I. Στὴν ποίηση τοῦ Τσέρτα ὑπάρχει ἕνα προσωπικὸ ὑπαρξιακὸ δεδομένο.

— Καὶ σὺ καὶ τὸ ἐγὼ μου ἀναδιπλώνονται / κι οἱ θεοὶ εἶναι μουγγοὶ / καὶ οἱ χρησιμοὶ φευγάτοι. Σελὶς 11 — πὺδ προσαθεῖ ν' ἀπομακρύνει τὴ μοίρα ἀπὸ τὴν

ἐρώτηση τῆς ἀμφισβήτησης.

Πρόσθετα ὁ στίχος πολλές φορὲς γίνεται θρηνητικός.

— Ἐχασες τὴν Ἀθωότητα Παλέρομο / κυνικὸ καὶ ἄγριο σὰ σαρκοβόρο δελφίνι. Σ. 17.

Ἡ ἐλπίδα χθὲς σὰν καὶ σήμερα / βρίζεται στὸ ἐσταυρωμένο αἰτὸ μοιρολόι / στὸν πάσσαλο τῆς ντροπῆς. Σ. 21.

Στεκόμασθε καὶ στοὺς στίχους:

— Αὐτὴ ἡ γέφυρα πλησιάζει τοὺς ἀνθρώπους. Σ. 17.

— Μιᾶς ἀνθρώπινης θεότητας / πὺδ διευρύνεται. Σ. 18.

Ὡστόσο, ὁ καθαρὸς προβληματισμὸς τοῦ Τσέρτα εἶναι τὸ πολιτικοποιημένο ποίημα. Ο ΧΕΙΡΟΝΑΚΤΑΣ ΤΟΥ ΜΠΕΛΙΤΣΕ.

Ὁ ποιητὴς μέσα ἀπὸ τὴν ποίηση φαίνεται νὰ ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸ παρόν, γιὰ τὴ πιστεύει γενικότερα.

— Εἶσαι ἓνας θρίαμβος ἀπὸ παστεριωμένες κραυγὲς / πυρετώδικης πράξης / ἱστορία τεσσάρων καφτῶν αἰώνων. Σ. 29.

II. Στὴν ποίηση τοῦ Σκαμάλα ἔχουμε μιὰ περισσότερο σύνθετη φαινομενολογία καὶ φυσικὰ καὶ μιὰ ἐντονότερη πολιτικὴ ταυτότητα.

— Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ τοῦ αἵματος. Σ. 49.

— ΠΟΙΟΣ ΕἶΣΑΙ. Σ. 43.

Μιὰ στάση καὶ μιὰ θέση πού εἶναι ἀνθρώπινη καὶ ἀνοικτίμων.

— ΔΤΟ ΣΙΚΕΛΟΙ ΣΤΟ ΓΚΡΙΝΟΤΙΣ ΒΙΛΑΤΣ. Σελ. 55.

Ἀκόμα, μέσα στὴν ποίηση τοῦ Σκαμάλα αἰσθανόμαστε καὶ ἓνα παλμὸ προσέγγισης στὸ Πιραντελικὸ παράλογο.

ΔΤΟ ΟΝΕΙΡΑ Σ. 57 — Ο ΤΟΙΧΟΣ Σ. Σ. 8

Ὁ Κώστας Βαλέτας, μὲ τὴν παρουσία τῶν δύο αὐτῶν Σικελῶν ποιητῶν, προσφέρει υπεύθυνη ἐνημέρωση καὶ θετικὸ ἔργο στὴ νεοελληνικὴ γραμματεία.

Μενελάου Μαυρίδη: «ΨΗΦΟΠΕΤΡΕΣ».

Ἐχουμε ἓνα παιδικὸ μυθιστόρημα μὲ ἄρτια συγκρότηση τεχνικῆς. Καὶ δὲν πλα-

τυάζει. Ἐκείνο ὅμως πού ἐπισημαίνουμε ἐδῶ εἶναι ὅτι τὸ ἴδιο αὐτὸ πεζό, διαφοροποιεῖται σ' ἓνα κείμενο πληροφόρησης γιὰ κάποια βυζαντινὴ κοινωνιολογία καὶ λαογραφία μὲ τὴν χρησιμοποίησιν κατάλληλων γλωσσικῶν ἰδιωματισμῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Αὐτὴ ἡ ἀξιολόγησις μᾶς δείχνει καὶ τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεων τοῦ συγγραφέα. Τὸ παιδικὸ λοιπὸν βιβλίον ΨΗΦΟΠΕΤΡΕΣ, πέρα ἀπὸ τὴν νομοτέλεια τῆς αἰσθητικῆς του, εἶναι ἓνα πρωτότυπο κείμενο γιὰ τὴν νεοελληνικὴ γραμματεία, ἄξιο κάθε ἐκτίμησις γιὰ τὴν ποιότητα καὶ κυρίως καὶ ἴσως τῆς πιστότητας.

Μ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Δέσποινα Πατρινοῦ: «Η ΖΑΦΕΙΡΕΝΙΑ ΚΟΥΠΑ», Διηγήματα.

Ἡ Δέσποινα Πατρινοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς μία καταξιωμένη πεζογράφος, ἀλλὰ ἀσφαλῶς καὶ κορυφαία στὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Μᾶς ἔχει δώσει ἤδη ἑπτὰ βιβλία καὶ τὸ πρῶτο τῆς, βραβευμένο ἐπάξια, ἔχει μεταφραστῆ σὲ ξένες γλώσσες.

Τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου μπορεῖ νὰ ἔχει δώσει περισσότερὴ ὠριμότητα στὸ ἔργο τῆς, βασικὰ ὅμως παραμένει αὐτὴ ἡ μοναδικὴ εὐαισθησία καὶ ἡ εὐγενικὴ πίκρα πού ποτίζει ἡ ζωὴ, τὶς ψυχῆς πού διψοῦν γι' ἀγάπη, τοὺς ἀνθρώπους πού θὰ ἤθελαν νὰ κινῶνται πάντα μέσα σὲ ἓνα χῶρο ὅπου ὁ σεβασμὸς γιὰ τὸ συνάνθρωπο μὰ καὶ γιὰ κάθε ζωντανὴ ὑπαρξὴ ἀκόμα, ἡ στοργὴ καὶ ἡ κατανόησις τὸν πλημμυρίζουν. Κι ὄχι μόνον παρέμειναν ὅλα αὐτά, ἀλλὰ τελειοποιήθηκε καὶ μία ἐξαιρετὴ ἱκανότητα διεισδύσεως στὰ τρισάθα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού συνοδεύεται μάλιστα καὶ ἀπὸ λεπτοτάτῃ ἀναλυτικῇ δεξιότητι. Καὶ τὰ ἔξι διηγήματα τῆς Ζαφειρένιας Κούπας εἶναι ὠραιότατα καὶ βρίσκονται στὸ κλίμα αὐτό. Μὰ ἂν εἶναι νὰ ξεχωρίσει κανεὶς κάποιον, αὐτὸ εἶναι τὸ «Φίλημα τῆς Μέλισσας», πού χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι ἓνα διαμάντι τῆς ἑλληνικῆς διηγηματογραφίας. Χωρὶς γλιστρήματα στὸ

παράλογο καὶ ἀρρωστημένο, μὲ μὰ ἐκπληκτικὴ καθαρότητα νοημάτων καὶ αἰσθημάτων γιὰ ἓνα τέτοιον εἶδος διήγημα, δίνεται ρεαλιστικὰ καὶ ἤρεμα, χωρὶς ἐντυπωσιακὲς πυρετικὲς ἐκφράσεις, ἡ ψυχολογία μιᾶς μοναχικῆς γυναίκας, πού στερεώθηκε τὴν ἀγάπη.

Ἐξοχο καὶ τὸ πρῶτο διήγημα «Ἐνα Σπιτάκι στὸ Χωριό», πού ἐκφράζει τὴν ἰδια καὶ τὰ αἰσθήματά τῆς γιὰ τὸ σεβασμὸ στὴ ζωὴ καὶ τὴν εὐαισθησία τῆς στὸν πόνο, τὸν ὀποιο πόνο. Κι ὅταν μάλιστα προέρχεται ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα, πού ἐκπλήσσει μὲ τὸ νὰ ἐκδηλώνεται μέσα σ' ἓνα ἤρεμο καὶ εἰδυλλιακὸ χῶρο, ὅπου μόνον ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἀγάπη θὰ εἶχαν τὴ θέση τους.

Ἡ Ζαφειρένια Κούπα, μικρὸ βιβλίον, μᾶς δίνει τὴ συνέχεια μιᾶς ἱκανοτάτης πεζογράφου, πού σημειώνει μὲ χρυσὰ γράμματα τὴν παρουσία τῆς στίς σελίδες τῆς λογοτεχνικῆς μας δημιουργίας.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

Γιάννη Μουτάφη: «ΟΙ ΚΟΚΚΙΝΕΣ ΩΡΕΣ», ποιήματα, Ἀθήνα 1983.

Τὸ μικρὸ τοῦτο βιβλίον τοῦ κ. Γ. Μουτάφη, πού μᾶς ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ ἕξι ποιητικὲς συλλογὲς καὶ τέσσερις ἀκόμη τόμους διάφορων ἐργασιῶν τοῦ σ., εἶναι ὀπωσδήποτε ἄξιο προσοχῆς. Μέσα στοὺς πλούσιους στίχους του βλέπει κανεὶς νὰ κινεῖται ἡ ὄρθια συνειδησις ἐνὸς ἀνθρώπου — ἐνὸς πολίτη πιὸ σωστὰ — πού μὲ ἄλλοις πραγματικὸ νοιώθει τὴν κοινωνία νὰ ἀπεργάζεται τὴν καταστροφὴ τῆς. Ἡ σκλαβιά καὶ τὸ μίσος σέρνουν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων στὰ ἔσχατα ὄρια τοῦ ξεπεσμοῦ καὶ μοῖρα παράξενη τοῦ παρδαλοῦ καὶ πολυδαίδαλου τούτου κόσμου μᾶς φαίνεται πὼς εἶναι (καὶ πὼς ὑπῆρξεν πάντα), σὰν μιὰ κατάρρα τῶν Θεῶν, νὰ στυγεῖ καὶ νὰ ἐξοντώνει τὰ καλύτερα τέκνα του. Αὐτὰ στὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ στηρίζεται τὴν ὑπαρξὴ του. Ἡ βασιλεία τοῦ κακοῦ σπρώχνει ὀπωσδήποτε τὴ γῆ

πρὸς τὰ μαύρα τάρταρα καὶ γιὰ τὸ βα-
σανισμένο μας μικρὸ πλανήτη δὲν ὑπάρ-
χει ἄλλη λύση ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ
δίκιο... Κι' ἀκόμη, ὁ πολύπαθος, δικός
μας τόπος στὰ ἴδια βρόχια κι' αὐτὸς
παγιδευμένος κι' ἡ ἀγάπη — ὁ ἔρωτας —
παρηγοριὰ καὶ χαρὰ στὴ ζωὴ. Τὰ ποιή-
ματα τοῦ κ. Μ. — σαφῆ, ἐκφραστικὰ καὶ
γνήσια — μᾶς θέλγουν. Τὰ ξεχωριστὰ
γνωρίσματά τους: Ἄνεπιτήδευτα, πη-
θωρικά. Ἡ σπουδαιότερῃ τους ἀρετῇ: ἡ
ιδιαιτερότητά τους. Τούτα ὅμως μὲς στὸ
βιβλίον δὲν συμβαίνουν πάντοτε. Γιατὶ
κάμποσες φορὲς βλέπουμε τοὺς στίχους
νὰ δυναστεύονται ἀπὸ μιὰ πολυλογία (σ.
9, 21, 13, 14,...). Ἄλλοτε πάλι παρα-
σέρνονται πρὸς τὴν ἀπλοϊκότητα (σ. 13,
14), ἐνῶ μερικὰ πάσχουν ἀπὸ μιὰ ἔντο-
νη ποιητικὴ ἀνισορροπία. Γενικὰ, ἐν τού-
τοις, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ βιβλίου, μπο-
ροῦμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ἀναμφισβήτη-
τὰ θετικὸ, τὴ στιγμὴ ποὺ μᾶς προσφέ-
ρει ὠρσιμένα σίγουρα, σωστὰ καὶ καλο-
καμωμένα ποιήματα: σ. 30, 32, 31, 18.
Καὶ τοῦτο, θαρροῦμε (τουλάχιστον γιὰ
τὸν Π.), ἀρκεῖ.

Μ η ν ᾶ Ἰ α λ ε ξ ι ᾶ ὀ η: «Ο RICHARD
M. DANKINS ΚΑΙ Η ΔΩΔΩΚΑΝΗΣΙΑ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ», περιοδικὸ «ΔΩΔΩ-
ΝΗ», τ. 1Δ', Γιάννινα 1985, ἀνάτυπο.

Σύντομο βιογραφικὸ - ἐργογραφία τοῦ
διαπρεποῦς ἄγγλου ἐπιστήμονα καὶ ἐλληνι-
στῆ R. M. DAWKINS θὰ μπορούσε κανεὶς
νὰ ἀποκαλέσει τὴ μικρὴ τούτη ἐργασία τοῦ
λέκτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανε-
πιστημίου Ἰωαννίνων κ. Μηνᾶ Ἰαλεξιάδη.
Ὁ σ. μὲ μεθοδικότητα καὶ προσοχὴ μᾶς πα-
ρουσιάζει τὸ ἐπιστημονικὸ πορτραῖτο καὶ τὴ
ζωὴ τοῦ κ. DAWKINS, τονίζοντας περισσό-
τερο τὴ συμβολὴ του στὴν ἐλληνικὴ (καὶ
πιὸ εἰδικὰ στὴν δωδεκανησιακὴ) λαογραφία.
Τὸ πόνημα κλίνει: μὲ ἀξιόλογη σχετικὴ βι-
βλιογραφία.

Μ η ν ᾶ Ἰ α λ ε ξ ι ᾶ ὀ η: «ΛΑΓΚΕΣ
ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥ-

ΞΕΙΣ (Δείγματα ἀπὸ τὴ Σορὼνη Ρό-
δου)», περιοδικὸ «Δωδεκανησιακὰ
Χρονικά», τ. 1', Ἀθήνα 1985, ἀνά-
τυπο.

Πρόκειται γιὰ μιὰ πραγματικὰ ἐνδιαφέ-
ρουσα παρουσίαση τριῶν λαϊκῶν αὐτοβιο-
γραφικῶν συνεντεύξεων τοῦ Ἄρχείου Λαο-
γραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων ἀπὸ
τὸν λέκτορα κ. Μ. Ἀλεξιάδη. Ἡ λαϊκὴ αὐ-
τοβιογραφία, εἶδος ποὺ σχεδὸν πρόσφατα ἤρ-
χισε νὰ ἐνδιαφέρει τὴν ἐλληνικὴ λαογραφι-
κὴ ἐπιστῆμη, μπορεῖ, ἐκ τοῦ γεγονότος καὶ
μόνον τούτου, πολλὰ νὰ ἀποκαλύψει στοὺς
λαογράφους μας ἀπὸ τίς ἀναζητήσεις τους
στὴν πλατειὰ περιοχὴ τῆς ἐπιστήμης τους
καὶ νὰ πλουτίσει, ἔτσι, τοὺς ὄρτζοντες τοῦ
γοητευτικοῦ λαϊκοῦ φαινομένου.

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Δ η μ ῆ τ ρ η Σ α λ α μ ᾶ γ κ α: «Α-
ΠΑΝΤΑ».

Πέντε τόμους ἀποτελοῦν τὰ ἅπαντα τοῦ
Δημήτρη Σαλαμάγκα τοῦ Γιαννιώτη ιστορι-
κοῦ καὶ λογοτέχνη, ποὺ πέρασε τὴ ζωὴ του
ὡς πράγματι καλὸς καὶ χρήσιμος ἄνθρωπος:
Προσπαθώντας νὰ διασώσει καὶ νὰ διαφυλά-
ξει τὴν ἱστορία καὶ τὸ πάθος τοῦ τόπου του.
Ὅ,τι καλεῖται ἤχος παλιός, μνήμη, ρίγος
καὶ κάποτε νοσταλγία.

Ἦταν εὐαίσθητος ὁ ἀνήσυχος ὁ Σκλα-
μάγκας. Ἐραστής ἄδολος τῆς γῆς του καὶ
τῆς μοίρας τῆς. Αὐτῆς ἐδῶ τῆς πολιτείας
μας, ἔπου τὰ πάντα κάτι ἔχουν νὰ διηγη-
θοῦν μὲ κάτι πάντα μποροῦν νὰ σὲ σταμα-
τήσουν.

Ἄγαποῦσε, δηλαδή, πολὺ τὰ Γιάννινα ὁ
Σαλαμάγκας. Καὶ πολὺ πάσχιζε νὰ κινήσει, νὰ
ζωντανέψει, μέσα στὰ κείμενά του, τὸν ἀπό-
μακρο ἀχό τους. Τὴν ἱστορία καὶ μαζί τοὺς
θρύλους. Ἐκείνες τίς παλιὲς εἰκόνες καὶ
τὰ παλιὰ χρώματα, ποὺ ἀπόμειναν νὰ αἰω-
ροῦνται ξεθωριασμένα καὶ μοναχὰ τους, μέ-
σα σὲ σκονισμένες σελίδες, ἐρείπια καὶ τέ-
φρα.

Ὁ Σαλαμάγκας ὑποφέρει ἀληθινὰ γιὰ δ,τι
σῆνεται καὶ χάνεται. Φύση λεπτή, ἀγέρι-
νη καὶ ποιητικὴ, δὲν ἀντέχει τὴ λήθη. Τὴ

σκοτεινιά τού χρόνου. Βασανίζεται: δολύκληρος, όταν τὸ φῶς χαμηλώνει: στὴν πόλη του καὶ τὰ καφασωτὰ παράθυρα, τὰ τῶξα καὶ οἱ φορτωμένες μὲ πίκρα καὶ γύρη ἀρχαῖες αὐλές, τρεμοσβήνουν σὲ μιὰ σιωπὴ τοῦ καταπίνει καὶ ἀφανίζει.

Νοιώθει νὰ χάνεται κάτι: τὸ πολύτιμο: Ἡ μαρτυρία μιᾶς δολύκληρης ἐποχῆς. Ἐκεῖνο τὸ αἰμόφυρτο ἔπος τῆς, πού, ὅσο κι ἂν προκαλεῖ θλίψη καὶ ὀργή, πρέπει νὰ διασωθεῖ στὴ μνήμη μας, γιὰ νὰ κινεῖ τὴ σκέψη καὶ νὰ διδάσκει.

Καὶ φεύγει ἀμέσως ἀπὸ κοντὰ μας ὁ Δημήτρης, κυνηγώντας νὰ πιάσει, νὰ σταματήσει τοὺς ἴσκιους. Νὰ τοὺς δώσει ξανά φῶς. Νὰ λάμψουν. Ὅσοι πορεῖ μακριά. Στὸ ἀπόμετρο χθὲς τῆς ἀγαπημένης του πολιτείας: μέσα στὴ δική της λησμονημένη μουσική. Στὴ δική της φωνή. Σ' ἓνα τραχυδὶ μελαγχολικὸ καὶ πικρὸ: κάποτε φωτεινὸ καὶ αἰσιόδοξο. Ἄλλοτε γεμάτο παράπονο καὶ ἀπορία.

Καὶ εἶναι πλοῦσια ἢ συγκομιδῆ του. Ἀναταράζει ἕναν κόσμο θυσιζόμενον πιά. Ἰγνογραφεῖ καὶ καμιά φορὰ ἀνασταίνει τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπό του. Περνοῦν, ἐδῶ, πασάδες καὶ ἀνθρωποὶ ἄπλοῖ: λαός, δυνάστες καὶ μορφές ἥρωικές: μίση, ραδιουργίες καὶ δολοφονίες: ἐξάρσεις καὶ ταπεινώσεις: μιναρέδες, ἐκκλησίες καὶ πάθη. Ὅλα μέσα στὴν ἐποχὴ τους. Μὲ τὸ δικό τους περιγράμμα καὶ ὕφος. Μὲ β,τι τὰ γέννησε, τὰ συντήρησε καὶ τελικῶς τὰ θανάτωσε.

Καὶ πρέπει νὰ τὸ παραδεχτοῦμε: Ὁ Σαλαμάγκας γράφει μὲ προσοχὴ καὶ ὠριμότητα. Δὲν ἀρκεῖται στὴν ὅποια πληροφορία. Τὴν ἐλέγχει μὲ σχολαστικότητα, ἐπιδιώκοντας τὸ γνήσιο. Τὸ ἀθηντικό. Καὶ ἡ ἀφήγησή του εἶναι συνήθως ἐγκυρη καὶ πειστική: ἀλλὰ καὶ λογοτεχνικῶς ἀξιόλογη. Ἐχει κίνηση, ζωντάνια, ὄραση καὶ συναίσθημα. Ἀρκετὲς σελίδες του ἀποσποῦν ἀμέσως τὴν προσοχή σου. Τίς διαπερνᾷ ἢ ξεχωριστὴ φροντίδα γιὰ τὸ ἄρτιο, τὸ σίγουρο στὴν ἱστορικὴ ἀνίχνευση. Καὶ τίς θερμαίνει τὸ γνήσιο ποιητικὸ πάθος.

Ἐγραφε καὶ ποιήματα ὁ Δημήτρης Σαλαμάγκας. Ἀλλά, δυστυχῶς, δὲν τὰ κατάφερε καὶ τῶσον ἐδῶ. Φαίνεται β,τι τὸν ἀπέσπασε καὶ τὸν ἐξάντλησε, ἴσως, τὸ κυρίως ἔργο του: Ἡ ἱστορία καὶ ἡ λαογραφία. Καὶ

οἱ στίχοι του, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἶναι μᾶλλον συνηθισμένοι. Εὐκόλοι. Χωρὶς ἰδιαίτερη ἀξία. Τοὺς χαρακτηρίζει, καὶ στὰ θέματα καὶ στὴ μορφὴ τους, μιὰ προβληματικὴ παρωχημένη καὶ κοινὴ.

Κάποτε, ὥστόσο, ὁ ἀναγνώστης στέκεται καὶ ἀκούει. Ὅρισμένοι στίχοι εἶναι καλοί. Ἀντέχουν καὶ διαρκοῦν. Ἐχουν ἤχο, μήνυμα καὶ σημαίνουν. Ὅπως «ὁ Περιπλανώμενος Ἰουδαῖος» τὸ μοναδικό, κατὰ τὴ γνώμη μου πάντα, ἀξιόλογο ποίημα τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα.

Τελειώνοντας, πρέπει νὰ συγχαρῶ δυὸ ἀνθρώπους: Τὴν κ. Ἡλέντρα Σαλαμάγκα, σύζυγο τοῦ συγγραφέα, ἡ ὁποία κάλυψε ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπάντων, ὅσο καὶ τὸν ποιητὴ Δημοσθένη Κόκκινο, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν ἐπιλογὴ τῶν κειμένων καὶ τὴν ἀνάλογη κατάταξή τους. Εἶναι ἀξιεπαινοί. Βοήθησαν νὰ κυκλοφορήσει, καὶ νὰ γίνεῖ εὐρύτερα γνωστό, ἓνα τόσο χρήσιμο, γιὰ τὴ μνήμη καὶ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου, ἔργο.

Νίκου Πλατῆ: «ΓΚΟΥΝΤ ΜΠΑ-Ι, ΜΙΣΤΕΡ ΠΑΠ»· μυθιστορία πανικῶ· ἀνεξάρτητη ἔκδοση.

Ἵπάρχει κάτι τὸ μᾶλλον προσωπικὸ σὲ τοῦτο τὸ βιβλίο. Ὁ Νίκος Πλατῆς γράφει δίχως νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ κώδικες καὶ κανόνες. Εἶναι ἰδιόρρυθμος καὶ ἀρκετὰ ἐλεύθερος στὴν ἀφήγησή του. Προσπαθεῖ, κυρίως, νὰ μιλήσει, νὰ σοῦ ἀποσπάσει τὴν προσοχή, χρησιμοποιώντας τὸ ἄμεσο καὶ τὸ ἀντιπροσωπευτικό. Ἐναν λόγο χωρὶς πρόσθετα στολίδια. Ἐλεύθερο καὶ κάποτε διαβρωτικό καὶ θάναυσο σὰν ὀξύ.

Φαίνεται νὰ βασανίζεται ὁ Νίκος Πλατῆς ἐδῶ. Νὰ κἀγεται δολύκληρος. Τὸν ἐκνευρίζουν καὶ τὸν ἐξαντλοῦν σχεδὸν ἡ διάφηση καὶ ἡ ἀηδία. Αἰσθάνεται τὸν κόσμο, γύρω του, βπουλο καὶ σάπιο. Γιὰ πέταγμα. Καὶ γράφει μὲ πάθος ἐναντίον του. Ὅργανά, κοφτὰ καὶ μὲ τραχύτητα. Ἐπιδιώκει τὴν ἀπομυθοποίηση. Θέλει ν' ἀπογομνωθεῖ, μὲ τὸ δικό του τρόπο, β,τι τὸν ἐνόηλεσε καὶ τὸν ἐνοχλεῖ. Νὰ τὸ γελοιοποιήσει καὶ νὰ τὸ στιγματίσει. Καὶ τὰ καταφέρνει ἀρκετά. Ἡ

ἀπήγησέ του, ἀρκετές φορές, είναι ὀξεία και διαπεραστική στήν ἀνίχνευσή της. Ζωντανή και παλλόμενη. Ἄμεση και νευρική. Αὐτό πού θέλει κι' ἐπιδιώκει νά μᾶς πει, μᾶς τὸ λέει καθαρά και ξάστερα. Δίχως προκαταλήψεις και ἠθικὲς δεσμεύσεις. Ἄκόμη και μὲ τὸ κοινὸ και τὸ ἀγαπαιό.

Χρειαζέται, ὥστόσο, και κάποια προσοχή. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις γραφῆς, ἡ ὀλίγη σθησις πρὸς τὸ φλόγαρο και τὸ πρόχειρο, εἶναι πράγμα πολὺ εὐκολο. Καὶ ὁ Νίκος Πλατῆς ἐδῶ, στὸ ὑπόψη βιβλίῳ του, ὅσο κι ἂν προσπαθεῖ νά σὲ κρατήσῃ κοντά του, δὲν τὸ κατορθώνει πάντα. Κάποτε σὲ κουράζει ἢ σὲ ἀφήνει ἀδιάφορο.

Τὸ ἐλεύθερο και τὸ ἀθυρόστομο δὲ γίνονται, εὐκολα, τέχνη. Ἡ ὀργή και ἡ ἀηδία δὲν εἶναι, πάντα, καλοὶ και γόνιμοὶ ὁδηγοί. Ὅταν ξεπεράσεις τὰ ὅρια, σὲ ὑφαρπάξουν και σὲ ἀφανίζουν ἢ ἐμπάθεια και ἡ προκατάληψη. Ἡ χρῆση μεταβάλλεται σὲ κατάχρηση και ἀντὶ νὰ προσελκύεις, ἀπωθεῖς. Πρέπει, πρὶν ἀπ' ὅλα, νά μὴ χάνεις τὴν ψυχραιμία σου και νά τηρεῖς τὶς ἀρμόζουσες ἀποστάσεις. Ὅχι κοντά, ὅχι μακριά. Νά στέκεσαι στήν κατάλληλη θέση.

Και ὁ Νίκος Πλατῆς, ὅταν δὲν ἐλέγχεται πλήρως και ξεπερνᾷ τὰ ὅρια, προκαλεῖ μιάν ἔνταση ὑποπτη και ψεύτικη. Δημιουργεῖ ἀτμόσφαιρα ἀρνητική. Σὲ ἀφήνει, τελικῶς, μὲ τὴν ἐντύπωση, ὅτι ὁ λόγος του, σ' αὐτὲς τὶς λίγες, εὐτυχῶς, περιπτώσεις, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ μιὰ βλασηστικὴ ἄσκηση ἐπιδειξέως ὕψους, πού ἐξαντλεῖται μέσα στὸ ἀνερμάτιστο και στὸ ἐσκεμμένο. Ἀπουσιάζει, ἐδῶ, τὸ κυριώτερο: Ἡ ἀίσθηση τοῦ βάθους.

ΓΙΩΡΓΟΣ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Τάκη Σιωμοπούλου: «ΠΟΙΗΤΙΚΗ».

Ποῖός εἶναι τάχα ἀδίφαστος
και ποῖός ὁ διφασμένος;
Δὲν εἶναι στοιχειωμένος
ὁ κόσμος τοῦ Μαγιοῦ;

Μὲ τὴ γνώση και τὴν ἀρετὴ τὰ φτερά
τοῦ λογισμοῦ ξεσκίζουν θύελλες. Μὲ Ἄ-

πολλώνιο φῶς ὁ Λόγος μαντικὸ γίνεται βέλος, γιὰ τὴν τριπλὴ φώτιση: φῶς, ζωὴ και ὁμορφιά.

Μὲ ζηλευτὴ χάρη και ἀκράτητη ὀρμὴ ὁ μυστικὸς ζωήρριτος χυμὸς ραγίζει τὴν ἀνθρώπινη καρδιά γιὰ τοὺς πολλοὺς και τοὺς λίγους, τὴ στιγμή πού ἡ πνοὴ και οἱ αὐλοὶ σταματοῦν στοὺς παγωμένους τόπους:

...κακία ἀδάκρυτη
κι ἀγέλαστη διοβάνει,
τις ἐρημιὲς πλαταίνει.

Ἄ τὸ πόνος δείχνει ὀλάκερη τὴ γῆ σὰν πατρικὸ μας σπίτι... Καὶ γυμνὴ. Διαγουμισμένη:

...στὴν ἐποχὴ τὴν ἄσθη
και τῶν ἡρώων τὰ πλήθη
τὰ ρίξαμε στὴ λήθη.

Δὲν πρόκειται γιὰ κρίση ἱστορική, ἀλλὰ γιὰ κρίση τῆς Ἱστορίας! Ἡ προσκόλλησις στήν ὕλη μεταβάλλει τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς σὲ βοσκοματώδη και ἀγελαία σκιρτήματα, πουθενὰ ἢ προοπτικὴ τοῦ ἐσχάτου. Ἐκεῖνη, ἀκριβῶς, πού ἀξιολογεῖ και δικαιολογεῖ τὴ ζωὴ τοῦ παρόντος και τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Ἡ αὐλωδία τοῦ μυστικοῦ ποιητῆ Τάκη Σιωμοπούλου εἶναι ἀπόλυτα ἐναρμονισμένη μὲ τὸ θεῖο ἐγκαλλώπισμα και τὸ πανανθρώπινο σέμνωμα. Μὲ ἀντιφωνικὴ μουσικὴ συναφίζει κάθε τι πού συνιστᾷ τὴν φωτεινὴ παρουσία τοῦ ἐπέκεινα, δηλαδὴ τὴν ὑπέρβαση, και ἰσορροπεῖ στὰ παρόντα τὰ ἀπομακρυσμένα. Εἶναι κήρυκας ὁ λυρικός Τάκης Σιωμόπουλος τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειας και ἀρχαίας σοφίας γιὰτὶ γνωρίζει τὸ μυστικὸ πῶς τὸ φῶς γεννιέται ἀπὸ τὴ συμπύκνωση τοῦ σκοταδιοῦ μὲ τὴ θέρμη τοῦ θεῖου γνόφου:

Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τραγουδᾷ.
Χαρὰ ζωῆς τὸ πίν' ἢ γῆ
και λουλουδίζει ὁ κόρφος της!

Φέρνει ὁ διακριτικὸς Ἡπειρώτης ποιητῆς φῶς ἄδυτο και χαρὰ ἀληκτικὴ, μὲ λόγο κεντρίδι τῆς συνθετικῆς ἔμπνευσης. Εἶναι ἡ ποίησί του πλήρωμα ζωῆς! Ταίριασμένα ἀπόλυτα σὲ μιὰ «Ποιητικὴ» πού κάνει

καί «τ' ἄκαρπα νὰ καρπίζουσι» εἶναι τὰ σκίτσα τῶν Α. Καλογερίδη, Λουκά Λουκά, Γιούλικας Φίλη καὶ Γιώργου Ζιώγα.

Τάκη Σιωμοπούλου: «Ο ΛΥΡΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ».

Στὴν ἐποχὴ μας ἡ δημοκρατία ἔχει συνάξει στοὺς πολυάριθμους συλλόγους καὶ τὰ ἀναρίθμητα στέκια τοὺς πολίτες καὶ μὲ μιὰ ρηχὴ συνθηματολόγο καλλιέργεια τοὺς ἔχει καταστήσει ἄνοους καί, γι' αὐτό, ἄπρακτους, στὴ γενικὴ σύγχυση πολυπράγμων ἀναζήτησης μιᾶς χαμένης — ὀριστικᾶς; — προγονικῆς ταυτότητας.

Ἡ ἔλλειψη γνώσης κοινοτοποῖ νουημοσύνη καὶ ἦθος. Ὁ λόγος τοῦ ποιητῆ Τάκη Σιωμοπούλου ἐπιβεβαιώνει τὴν παραπάνω σκληρὴ ἀλήθεια. Ὑπῆρξεν πάντα ἀντρίκιος. Ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν εὐκαιρικὴ παραζᾶλη: «Τὸ φιλελεύθερο δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἡπείρου τραγουδήθηκε σὲ ἐλεύθερος χώρος καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ λεπτὴ εὐαισθησία».

Ἡ δμώνυμη ἀνακοίνωση στὸ Πνευματικὸ Συμπόσιο τῆς Ἡπείρου, εἶναι ἕνα δοκίμιον κριτικῆς ἱστορικῆς σκέψης δοσμένο μὲ ποιητικὴ δράση καὶ λόγος δυναμογόνον. Ἀναλύει τὸ τρίπτυχο τῆς υπεραξίας τῆς ζωῆς τοῦ Ἡπειρώτη: νοσταλγία τῆς Πατρίδας, κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη (ὑπάρχει στίς μέρες μας;) καὶ αἴσθηση τοῦ μέτρου, γιὰ νὰ συνθέσει τὴ Δωρικὴ δεοντολογία του.

Κυρίως, ὅμως, ἀνταμώνει τὸν λυρικό βίον τῶν Ἡπειρωτῶν μὲ ψυχικὸ ἀνάβλυσμα παρόμοιο μὲ κείνο τοῦ «γινόμενου ὄνειρου καὶ τὸ ὄνειρο ἐνέπνεε τὴν πράξιν τοῦ ποιητῆ νὰ τραγουδήσει σὲ σκοποὺς ποὺ θύμιζαν τὰ μέτρα τῆς ἀρχαίας στιχοτυρίας»:

— Τ' εἶμαστε; Τ' εἶμαστε; Μιὰ χούφτα
χώμα.

— Κέρνα μας κι ἕνα κατοστάρι ἀκόμα!

Τὸ λιανοτράγουδο, δίστιχα στιχοπλάκια, παίρνει ρίμες καὶ γυρίσματα, ἐπωδὸς κι ὀλοκάθαρτες εἰκόνες γιὰ νὰ γίνῃ μακρόσυρτο γιαννιώτικο μοιρολόγι:

* Ἄλλη καμιά δὲν φόρεσε τὸ λιαχοῦρι
φουστάνι.

Πρῶτη ἡ Φροσύνη τῶβαλε καὶ βγήκε στὸ
σεργιάνι.

* Ἦταν τὰ Γιάννινα κέντρο λυρικῆς ἀγωγῆς μὲ μουσα τῆ θυσία. Ὁ ποιητῆς Τάκης Σιωμοπούλος, μὲ πειστικὸ λόγο, μᾶς ὀδηγεῖ ἀβίαστα στὸ ἀναμφίλεκτο συμπέρασμα: λόγος καὶ μουσικὴ μὲ συνείδηση τοῦ τραγικοῦ.

Σ' ἕνα, πράγματι, σύντομο δοκίμιο, δίνεται ἡ μεγαλοσύνη τῆς ἡπειρωτικῆς ψυχῆς ἀκριβοδίκαια. Ἀξίζει, συνεπῶς, νὰ γίνῃ ἐξ ὄνου μας πνευματικὸ κτῆμα. Γι' αὐτὸ προτείνουμε: νὰ ἀνατυπωθεῖ μὲ δαπάνη τῆς Ν.Ε.Λ.Ε., καὶ νὰ διανεμηθεῖ παντοῦ δωρεάν. Τὰ χρήματα ὑπάρχουν. Ἐλπίζουμε πῶς καὶ ἡ ἀνάλογη βούληση.

Ὁ λόγος τοῦ Τάκη Σιωμοπούλου μπορεῖ νὰ γίνῃ τὸ ἐγερτήριο κάθε συνείδησης. Γιὰ ἕνα μέλλον κοντὰ στὸ γόνιμο καὶ γονιμοῦ παρελθόν!...

Α. Γεωργοπαπαδάκου: «ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» (μετάφραση), Θεσσαλονίκη.

«Κι ἐνὸς στὴν ἰδιωτικὴ μας ζωὴ δὲν ἐνοχλοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, στὰ δημόσια πράγματα δὲν κάνουμε παρανομίες ἀπὸ ἐσωτερικὴ προπάνταν παρόρμηση, ὑπακούοντας στοὺς κάθε φορὰ ἄρχοντες μας καὶ στοὺς νόμους, ἰδιαίτερα σὲ κείνους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ψηφιστεῖ γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀδικημένων καὶ σ' ὄσους, ἂν κι ἄγραφοι, ὅμως φέρνουν ντροπὴ ἀναμφισβήτητη στοὺς παραβάτες» (Βιβ. ΙΙ, Κεφ. 37, 3).

Μὲ γλῶσσα σύγχρονη - μονοτονικὴ, προσεγγίζει ὁ καταξιωμένος φιλόλογος - μεταφραστὴς τὸν νοῦ καὶ τὴ λέξη τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔργου χαρακτηρίζεται ὡς ἡ πιὸ σημαντικὴ κληρονομιά ποὺ ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα ἔφησε σ' ὅλο τὸν κόσμον.

Ὁ βραβευμένος ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Α. Γεωργοπαπαδάκης γιὰ προηγούμενο σχετικὸ ἔργο του: «Ἐκλεκτὰ μέρη ἀπὸ τὸ Θουκυδίδη», μεταφράζει τὴν ἱστορία τοῦ Θουκυδίδη ὀλόκληρη, δίχως περικοπὴ ἢ

περιληπτική απόδοση μερών ή χωρίων και με ελάχιστες, όμως αναγκαίες, ύποσελίδιες ή υποσημειώσεις.

Σημαντικές αξίας είναι ή σύντομη εισαγωγή στο έργο του Θουκυδίδη για την επιτυχή κριτική του, πολιτική και φιλολογική θεώρηση: «Στὰ χρόνια που ὁ Θουκυδίδης ἀνδρωνόταν συντελιόταν στην Ἀθήνα μιὰ διανοητική ἐπανάσταση στήν θεώρηση τόσο τοῦ φυσικοῦ κόσμου ὅσο και τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀτόμων και ὡς ομάδων» ή «... ὁ Θουκυδίδης μένει αὐστηρὰ προσηλωμένος στήν ἀρχή τῆς ἐξακριβωμένης ἀλήθειας. Δὲν παραμορφώνει τὰ γεγονότα οὔτε τὰ προσαρμόζει στίς κοσμοθεωρητικές του ἀπόψεις». Ἀναμφίλεκτα ή σύντομη εισαγωγή ἔχει ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ σφριγηλοῦ φιλολογικοῦ δοκιμίου και τῆς ὀξείας πολιτικῆς ἀνάλυσης. Κάτι ἀνάλογο, πράγματι μεγαλειώδες, αἰωρεῖται και στὸν τρόπο μεταφορᾶς γεγονότων και ιδεῶν στή νεοελληνική μας γλώσσα. Κατόρθωμα θαυμαστὸ ἂν ὄχι μοναδικό.

Γιὰ πληρέστερη ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη — φιλόλογου, πολιτικοῦ, σπουδαστή, μαθητῆ — ὑπάρχουν μέσα στίς 500 σελίδες τοῦ ἔργου εἰκόνες και σχέδια και στὸ τέλος χάρτες, πίνακας ὀνομάτων και πραγμάτων καί, φυσικά, ή κυριότερη βιβλιογραφία.

Δίκαια ὁ μεταφραστής ἐπαίρεται στή δημόσια εὐχαριστία: «Τὸν ἐκδότη κ. Ἀντώνη Μαλλιάρη, που και τούτη τῆ φορά δὲν τσιγκουνεύτηκε χρήματα γιὰ νὰ παρουσιαστῆ τὸ βιβλίο ἄρτιο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐντύπωσης, εὐχαριστῶ θερμά».

Πρόκειται γιὰ ἔργο ἄρτιο ἀπὸ κάθε ἄποψη. Ἄξιο γιὰ ὅλες τὶς βιβλιοθηκῆς δημόσιες και ἀτομικῆς. Ὁ μεστὸς λόγος τοῦ Α. Γεωργοπαπαδάκου ἐνσταλάζει πειστικὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ ἀποφθέγματος τοῦ Θουκυδίδη: «Βίαιος διδάσκαλος ὁ πόλεμος».

Ἡ λ ί α Σ ι μ ὸ π ο υ λ ο υ: «ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΟΣ».

Γῆ τῆς Ἑλλάδας
ἀτέλειωτη κραυγὴ

στὰ σταυροδρόμια τοῦ κόσμου
... ἀντικρύξεις ἀταλάντευτη τὴν αἰωνιότητα.

Δύχνος ἐγρήγορας που πορφυρώνει κάθε λέξη είναι ὁ λόγος τοῦ Ἡλ. Σιμ. Εἶναι ὁ σύγχρονος ποιητῆς μας, ὁ ὁποῖος περνᾷ στὸ χέρι τοῦ ἥλιου, ἄσπιλο τὸν χιτῶνα τοῦ χρόνου. Ἀκόμη και τὴν ὥρα που φωτίζει τὴ γῆ ὁ κεραυνὸς τῆς καταιγίδας γιὰ νὰ ἀκούσουμε παλμὸ ζωῆς τὴν ἀνάσα τοῦ χρόνου. Ἀκριβῶς ἐκεῖ που ή μνήμη θρηνεῖ τὸν ξερὶζωμὸ τοῦ ἀνθρώπου:

Χωριὸ μου ἐρειπωμένο
μου ἔκλεισες ἐρμητικά
τὶς πόρτες τῶν ὀνείρων.

Ἡ μνήμη τῶν λέξεων χάνει τὴ διαύγεια τῆς ἐωθινῆς ὀρούσου γιὰ τὴν ἐπαρση τῶν λόφων στὸν ἀπέραντο λίκνο τῶν νεκρῶν και στίς παγωμένες γειτονιῆς τῆς ἐρημίας. Ὁ τωρινὸς καημὸς μας αἰχμάλωτος τῶν πληγῶν τῆς φυγῆς:

Στίς μέρες μας
τὸ θάκρυ
εἶναι πιὸ βαρὺ
ἀπὸ τὸ φῶς.

Εἶναι κραυγὴ ὁ στίχος τῆς μαρτυρίας. Πόνου κραυγὴ που σχιζει βουνὰ και βράχια. Και ποίηση ἀληθινή γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς ἐλπίδας στὰ γαλάζια ὄνειρα τοῦ μέλλοντος.

Μ ο ν α χ ο ὕ Π α ῖ σ ι ο υ Ἀ γ ι ο ρ ε ῖ τ ο υ: «Ο ΓΕΡΩΝ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΗΣ Ο ΑΘΩΝΙΤΗΣ 1809—1886» και «Ο ΠΑΤΗΡ ΑΡΣΕΝΙΟΣ Ο ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ».

Ὁ ἀπλὸς και ταπεινὸς Ἀγιορείτης Μοναχὸς Παῖσιος ἐξομολογεῖται δημόσια ὅτι: «εἶναι κάπως ἀναίδια νὰ γράφω, ἐνὼ εἶμαι ἀγράμματος» γιὰ δυὸ, μάλιστα, ἐπιφανεῖς ὀρθόδοξους μοναχοὺς και κληρικοὺς με ὑψηλὴ παιδεία, καίτοι τὸ ἔργο τους εἶναι παρόμοιο με τὸ δικό μου: ἁγιασμένο ἀπὸ τὴν πίστη και τὸ μακαριστὸ παράδειγμα.

Ὁ πατήρ Γεώργιος γεννήθηκε στήν Κερμῆρα τῆς Καισαρείας τῆς Καππαδο-

κίας. Μικρὸς δεινοπάθησε στὸ σχολεῖο. Τοῦ ἦταν δύσκολη ἡ σύλληψη τῆς γραφῆς. Δὲν λιποψύχησε. Στηρίχθηκε στὴ θεία δύναμη. Στὴν Παναγία πρόστρεξε. Κι Αὐτὴ στὸν Κύριο: «Υἱέ μου δώσε στὸν μικρὸ Γαβριὴλ νὰ μάθει γράμματα».

Μὲ θεϊκὸ τρόπο λύθηκαν νοῦς καὶ γλῶσσα. Ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Γαβριὴλ ἐκφράστηκε εὐλογημένα: ἐκάρη μοναχός. Ὁ Γαβριὴλ ἔγινε Γεώργιος Δρακομάχος. Ἡ μοναχικὴ του ζωὴ εἶχε τὴν εὐωδία τῆς Ἀγγελικῆς Ἀδελφότητος: τὴν νύχτα τὸν ἔβλεπε ἡ ἐκκλησία καὶ τὴν ἡμέρα οἱ πονεμένοι ἄνθρωποι. Στόχος τοῦ ἀγῶνα του ἦταν νὰ διατηρήσει ἡ Ὁρθοδοξία τὸ ἀγωνιστικὸ τῆς πνεύμα καὶ νὰ δεσποεῖ παντοῦ ἡ ἀξιοσύνη με φωτεινὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ με ὀπίλο, ἄκακο σιωπηλὸ παράδειγμα. Ἡ διδασκαλία του ἄμεση καὶ πιὸ καθαρὴ ἀπὸ κάθε λαμπρὴ ἠλιαχτίδα: «Ὅπου Χριστὸς ἐκεῖ Παράδεισος». Αὐτὴ ἡ καθαρότητα λόγου καὶ πράξης ἔφερε τὸ θαῦμα. Καὶ τὴ φήμη τῆς ἀγάπης ποὺ ἀνυψώνει. Γιατὶ μονάχα ἡ φτηνὴ ἀγάπη «ἔχει ὄριο τὸ μέχρι ἐκεῖ ποὺ δὲν κολάζει». Ἔτσι σύντομα οἱ φωτογραφίες τοῦ σεβάσμιου γέροντα Χατζη - Γεώργη βρέθηκαν στὰ εἰκονίσματα τῶν Ρώσων μαζί με τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων. Ἡ θεία ἐπέμβαση στηρίζονταν πάντα στὴν προσευχὴ, τὶς νηστείες, τὶς ἐδαφιαῖες μετάνοιες καὶ τὴ συνεχὴ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ: «Ἡ συχνὴ ἐξομολόγησι καὶ ἡ Θεία Μετάληψι εἶναι ἡ σπουδαιότερη καὶ ἀπαραίτητη προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἐπίγειαν πνευματικὴ ἀγαλλίσι καὶ τὴν οὐράνια εὐφροσύνη».

Τὸν γέροντα Χατζη - Γεώργη σέβονταν ὁ Τσάρος καὶ εὐλαβόταν ὁ Λαός. Λίγοι παρανόησαν τὸ ἔργο του. Αὐτοὶ τὸν ἀδίκησαν. «Οἱ ἀδικημένοι εἶναι τὰ πιὸ ἀγαπητὰ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ». Καὶ τὸν κατάτρεξαν. Ἄναίτια. Ἔρχεται παρηγορητικὸς ὁ ἐμπνευσμένος λόγος τοῦ Πατέρα Παΐσιου: «Ἐὰν δὲν ἐπέτρεπε ὁ Θεὸς νὰ συκοφαντηθοῦν καὶ ὀρισμένοι δίκαιοι, πῶς θὰ μπορούσαν νὰ καλυφθοῦν ὀρισμένοι ἔνοχοι, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ σηκώσουν τὸ σφάλμα τους ἀπὸ ἐγωϊσμό; Ἡ μὲν γῆ δὲν τοὺς χωράει καὶ οἱ δαίμονες εὐκαιρία ζητᾶνε νὰ τοὺς φέρουν σὲ ἀπόγνωσι, νὰ

κάνουν κακὸ στὸν ἑαυτὸν τους, νὰ κολασθοῦν».

Ἄντίθετα με τὸν Χατζη - Γεώργη, τὸν θεοκίνητο Ἀθωνίτη μοναχό, ὁ ὄσιος Ἀρσένιος ὁ Καππαδοκίας, ἔζησε καὶ ἔδρασε κοντὰ στὸν ἑλληνισμό τῶν ἀρχαίων ἐστιῶν: στὰ ἔξι χριστιανικὰ χωριά τῆς περιφέρειας Φαράσων τῆς Καππαδοκίας. Γεννήθηκε στὰ Φάρασα ἢ Βαρασιό, χωριὸ καταγωγῆς καὶ τοῦ προορατικοῦ πατέρα Παΐσιου, στὰ 1840, καὶ κοιμήθηκε στὴν Κέρκυρα τὴν 10.11.1924. Ἡ μοναστικὴ ζωὴ τοῦ πατέρα Παΐσιου θέλγονταν ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ ὀσίου Ἀρσενίου: «Ὅταν ἀργότερα οἰκονόμησε ὁ Θεὸς καὶ βρέθηκα ξανά, ὡς μοναχὸς πιά, στὴν Κόνιτσα, στὴν Ἱερὰ Μονὴ Σταμίου, τὸ 1958, τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὸν πατέρα Ἀρσένιο εἶχε μεγαλώσει». Ἔνα ἐνδιαφέρον ποὺ ἀργότερα ἔφερε τὴν ἀποκαλυπτικὴ θεβαιότητα: «Τὸ ὅτι ἦταν Ἅγιος ὁ πατὴρ Ἀρσένιος, γιὰ μένα δὲν ὑπῆρχεν καμμιά ἀμφιβολία». Πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀμφιβολία ὅταν εἶναι ἐπὶ δεδομένη ἡ ὑπερφυσικὴ προσωπικὴ ἐπαφή; «Ἦταν ἡμέρα τῶν Ἁγίων Θεοδώρων στὶς 21.2.1971. Ψυχολογικὸ σάββατο. Εἶχα γράψει γιὰ πρώτη φορὰ τὸν βίο του ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχα τότε καὶ τὸν διάβαζα, μὴ τυχὸν ἔκανα κανένα λάθος στὴν μετάφρασι τῆς Φαρασιώτικης ποὺ ἄκουγα ἀπὸ τοὺς γέροντες. Ἦθελε δυὸ ὥρες ὁ ἥλιος νὰ βασιλέψει, κι ἐνῶ διάβαζα, με ἐπισκέφθηκε ὁ πατὴρ Ἀρσένιος: κι ὅπως ὁ καθηγητὴς χαϊδεύει τὸν μαθητὴ ποὺ ἔγραψε καλὰ τὸ μάθημα, τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ αὐτός. Παράλληλα με ἄφησε με μία ἀνεκφραστὴ γλυκύτητα καὶ ἀγαλλίσι οὐράνια στὴν καρδιά μου, ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴν ἀντέξω... Ἄλλοτε φώναζα δυνατὰ: «Πάτερ μου! Πάτερ μου!». Κι ἄλλοτε φώναζα σιωπηλὰ: «Θεέ μου. Θεέ μου!». Κράτησε λίγο σφιχτὰ τὴν καρδιά μου, μέχρι νὰ ἰδῶ, τί θὰ ἀπογίνει ἀπόψε!». Διότι τὴν μεγάλη ἐκείνη Παραδισένια γλυκύτητα ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴν ἀντέξει ἡ πῆλινη καρδιά μου, ἂν δὲν βοήθουσε ὁ Θεός».

Ἀσκητὴς, ἐλληνοδιδάσκαλος, ποιμένας καὶ πνευματικὸς τοῦ λαοῦ ἦταν ὁ ὄσιος Ἀρσένιος. Φιλᾶλληλος. «Πίστετε πολὺ

καὶ θεράπευε πολλοὺς πιστοὺς καὶ ἀπίστους». Ἡ πολλὴ ἀγάπη καὶ ἡ μεγάλη πίστη τοῦ ἔδωσαν πολλὰ θεῖα χαρίσματα. Ἀνάμεσά τους πρόρρηση καὶ δύναμη θαυμάτων. Ἔτσι τυφλοὶ ἀνάβλεψαν, κατὰ κοιτοὶ περπάτησαν, στείρες γέννησαν, δαιμονισμένοι θεραπεύτηκαν. Ἄπιστοι μάγοι ἀναγνώρισαν τὴ θεῖα του ἰσχύ: «Παπᾶς ἐφέντης, συγχώρα μας· ἡ δύναμή σου εἶναι μεγάλη, γιατί τὴν παίρνεις ἀπὸ τὴν μεγάλη σου πίστη. Ἐμεῖς μὲ τὸν Σατανᾶ δουλεύομε...». Προεῖδε τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ τὴ διασπορὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Παράμεινε, ὁμως πιστὸς διάκονος τοῦ ποιμνίου σὲ ὅλες τὶς δοκιμασίες. Μὲ σθένος καὶ πολλὴ ἀγάπη ἀντιμέτωπισε κάθε ἐχθρὸ καὶ πολέμιο. Κι ὅλους τοὺς εὐεργέτησε μὲ θεῖα εὐλογία. «Στὸν ἐξαύλωμένο ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ πατέρα Ἀρσένιο λειτουργοῦσαν οἱ πνευματικοὶ νόμοι ἐνῶ ζοῦσε μυστικά καὶ ἔφευγε τὶς δόξες τοῦ κόσμου, τὸν πρόδιδε ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ». Κι ὁ Θεὸς τὸν δόξασε γιατί, συνέχεια, μὲ τὴν ἀγία του ζωὴ δοξαζόταν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἀγίασε. «Τὰ λείψανα τοῦ πατρὸς Ἀρσενίου, τὸ 1970, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὰ μετέφερα στὸ νεόκτιστο Γυναικεῖο Ἰνστιτούτο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, πού βρίσκεται στὴ Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης».

Ὁ μοναχὸς Παῖσιος ἐξιστορεῖ τὸ βίο καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἱσαγγέλου Ἀθωνίτη Χατζῆ - Γεώργη καὶ τοῦ ὁσίου Ἀρσενίου μὲ ὀρθόδοξὴ συνέπεια: πείθει γιὰ ἀγῶνες ἀρετῆς καὶ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς μὲ αὐτογνωσία, ταπείνωση, ἀγάπη καὶ ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Τὸ ἱερὸ Ἰνστιτούτο «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», πού ἔχει μὲ ξεχωριστὴ φροντίδα ἐπιμεληθεῖ τὶς ἐκδόσεις, πρόσφερε ἔργο ψυχοφελές, γιατί ὁ καθηγητικὸς λόγος του πατέρα Παῖσιου ἔρχεται σὲ μίαν ἐποχὴν παρόμοια τῆς ἀληθείας τοῦ ἱερεὶκῆλ: «ἀνάμνημα Σοδόμων ὑπερηφάνιας», γιὰ νὰ πρᾶναι, συνετίσει καὶ γεμίσει μὲ ἐλπίδα τὸν ταλαιπωρημένο ἄνθρωπο τῆς γνώσης. Εἶναι ὁ σεβάσμιος πατέρας ἀγγελόφρονος καὶ πιστὸς τοῦ Θεοῦ δούλος, γι' αὐτὸ καὶ δικό μας στηριγμὰ ἀκλόνητο. Μακάριοι ὄσοι κοινωνή-

σουν μὲ τὰ θεῖα μηνύματα. Μπορεῖ, ἂν θέλουν, νὰ γίνουν τέκνα φωτός...

Ἀ ρ χ ι μ ῆ Ἰ ω α ν ν ι κ ί ο υ : «Ο ΝΟΥΣ».

Σπάνια στὶς σύγχρονες ἐκδόσεις ἐπαληθεύεται ἡ σοφὴ ρήση τοῦ Γκόρνυ: «ἡ σαφήνεια εἶναι τὸ στολίδι τῶν σκέψεων». Κι ἀκόμη πῶς σπάνια ἡ πνευματικὴ ἔξοδος, χωρὶς μεταφυσικὴ ἀφύπνιση, γίνεται πρὸς ἐκείνους πὺ ἀγνοοῦν!

Στὴ σειρά «Φιλοκαλικὲς σελίδες» τοῦ Ἱεροῦ Ἰνστιτούτου Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, πού βρίσκεται στὰ Κουφάλια Θεσσαλονίκης, δεσπόζει ὁ «ΝΟΥΣ» μὲ ἐκλαϊκευμένη προσέγγιση θεῖας ιδιότητος σωστικῆς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. «...Εἶναι τραγικὸ ὅταν στὸν νοῦ λείπει ἡ γνωστικὴ καὶ διακριτικὴ ἀίσθησις. Τυφλώνεται, τότε, ἐξέρχεται ἐντελῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἀποκτᾶ ἀπώλυτες σχέσεις μὲ τὰ δημιουργήματα, μὲ τὴν κατ' αἴσθησιν φύσιν τῶν ὄντων, ἐνῶ ἡ οὐσία του εἶναι νοερά». Καὶ συμβαίνει τοῦτο γιατί ὁ Νους λειτουργεῖ μὲ τρεῖς κινήσεις: τὴν κατ' εὐθεία (αἰσθήσεις), τὴν κυκλικὴ (προσιτῆς θεῖες ἐνέργειες) καὶ τὴν ἐλικοειδῆ (θεῶ Θεοῦ μέσω δημιουργημάτων). Μὲ τὴ δευτέρη, κυρίως, κίνηση πραγματοποιεῖται ἔνωσις μὲ τὸ Θεό. Τότε ὁ Νους πατερνικᾶ ὀνομάζεται «ὀφθαλμὸς ψυχῆς», «νοερός ὀφθαλμὸς», ἢ «θεωρητικὸ» ἢ «λογιστικὸ» μέρος τῆς ψυχῆς.

Πῶς, ὅμως, μετατρέπεται ὁ Νους σὲ μᾶτι τῆς ψυχῆς;

Ὁ πατὴρ Ἰωαννίκιος στηρίζεται στέρεα στὸν ὀρθόδοξο πατερνικὸ λόγο γιὰ νὰ κατηχήσει τὸν ἄνθρωπο τῆς «σοφίας» καὶ τῆς τεχνολογίας στὴν Ἀρχὴ τῆς Αἰωνιότητος! Ἀναπτύσσει ἀπλᾶ τὶς ἐκκλησιαστικὰ ἀξίες μὲ συνεχῆ τὴν ὑπόμνηση πῶς ὅπου βρίσκεται ὁ Νους ἐκεῖ βρισκόμαστε καὶ ἐμεῖς. Συνεπῶς χρειάζεται ἐγρήγορη ὥστε ὁ Νους νὰ καταστῆ φυσικὸ κέντρο τοῦ Θεοῦ. «Ἡ φυσικὴ ζωὴ τοῦ νοῦ, «τὸ κατὰ φύσιν» πὺ γράφουν οἱ ἅγιοι Πατέρες, εἶναι ἡ «ἐνοίκηση» τοῦ νοῦ, μέσα στὴ μνήμη καὶ στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ!». Εἶναι σημαντικὴ ἡ λειτουρ-

για τῆς μνήμης, γιατί αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τί σημαίνει μνήμη θανάτου θὰ ἀγωνιστεῖ νὰ μὴν ἁμαρτήσῃ. Ὁ ἐμπαθὴς νοῦς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό.

Ἐγχεῖ λάθει τὸ χάρισμα τοῦ λόγου ποὺ εἰρηνεύει ὁ πατήρ Ἰωαννίκιος. Ἐρεῖ νὰ ἀποκαλύπτει τὴν ἐφευρετικὴ πονηρία τῶν δαιμόνων γιὰ νὰ μὴν σκοτίζεται ἡ ψυχὴ. Μάχεται γιὰ τὴ θέωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ ὄπλα Θεοῦ πυρός. Καὶ πολλὴ ἀγάπη: «Ὁ θεοφιλὴς νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ, ἂν συμφωνήσουν, εἰρηνεύει ὅλο τὸ σῶμα καὶ χωρὶς νὰ θέλει». Τὴν ἀγάπη στὸ Θεὸ διδάσκει ὁ διάκονος τῆς ἀγάπης. Γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ἡ κακία τεῖχος τῆς ψυχῆς σκοτεινὸ. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ βίωμα ὁ ταπεινὸς διάλογος τῆς ἀλήθειας:

— Γέροντα, μὲ ποιὸς τρόπους μπορεῖ νὰ καθαρῖζει ὁ νοῦς ἀπὸ τοὺς ἀκάθαρτους καὶ πονηροὺς λογισμοὺς;

— Μὲ τὸ νὰ μὴ ξέρεῖ τί θὰ πεῖ ὕπνος!...

Μὲ συνεχῆ χριστιανικὸ ἀγῶνα μπορεῖ νὰ προκόψῃ ἡ ψυχὴ. «Ἐὰν κανεὶς φυλάξῃ τὸν λόγο μου, δὲν θὰ ἴδῃ ποτὲ θάνατον». Καὶ ὁ Λόγος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ Ἀλήθεια.

«ΟΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ»: Ἐτήσια ἔκδοση Ἱεράς Κοινοβιακῆς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὁρους, ἔτος 1985.

«Ὁ καθένας μας ἄς ἔλθῃ σ' ἐπαφὴ κι ἄς συζητήσει μὲ τὸν ἅγιο ὁ ὁποῖος τὸν ἀναπαύει περισσότερο». Ἄπλως ὁ τρόπος: ἡ προσευχή. Καὶ ἡ σκέψη: νὰ μὴ ξεχνᾶμε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου καὶ τῆς κρίσης τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτη ἀλήθεια: ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει σωτηρία.

Εἶναι πολλῆς καὶ ἐκλεκτῆς οἱ συνεργασίες ποὺ δημοσιεύονται στὴν περιοδικὴ ἔκδοση τῆς Ι. Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου. Μνημονεύουμε τίς ἐργασίες: Σεβ. Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Μαξίμου: «Ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ τὸ Ἅγιον Ὁρος». Καθηγούμενου Ι. Μονῆς Σταυρονικήτα Ἀρχ. Βασιλείου: «Ὁ Μακρυγιάννης καὶ ὁ Ἀνώνυμος Ἡσυχαστής, δύο ὁδηγοὶ στὴ ζωὴ μας». Ἀρχ. Κλεόπα, Ρουμάνου ἡσυχαστοῦ: «Διάλογοι περὶ Προσευχῆς»: «Ἡ νηπτικὴ ζωὴ προϋποθέτει φυλακὴ τοῦ

νοῦ, νοερά ἐργασία, νοερά καὶ καρδιακὴ προσευχή» ἢ «Μητέρα τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ Χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ ὁποία ἐνοποιεῖ καὶ ἀγιάζει τοὺς λαούς».

Δημοσιεύονται ἀκόμη ἐόρτια μηνύματα τοῦ καθηγουμένου τῆς Ι. Μονῆς Γρηγορίου Ἀρχ. Γεωργίου καὶ πλούσια θρησκευτικὴ ὕλη γιὰ τὸ μοναχισμὸ καὶ τὴ φιλοσοφία του: «Μεγαλύτερη φιλοσοφία εἶναι νὰ γνωρίζεις τὴν ἀδυναμία σου».

Εἶναι μιὰ ψυχοφελὴς ἔκδοση γιὰ πειστικὰ ἐπισημαίνει πῶς τὸ Ἅγιον Ὁρος προσφέρει τὴ ζωντανὴ αἴσθησι χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τάσου Μιχαλά: «ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ: ΠΟΛΩΝΙΑ».

«Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας ἔχει μείνει ἀνέγγιχτη ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀλλοτρίωση στὴν ὁποία συχνὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πλοῦτου, τῆς καλοπέρασης, τῆς χλιθῆς καὶ τῆς κερδοσκοπίας, θυθίζει καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς».

Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ δημοσιογραφικὴ κάλυψη ἐξωτερικῶν γεγονότων καὶ ἐντυπώσεων. Ἀλλὰ γιὰ κάτι πιὸ οὐσιώδες: Τὸ πλησίασμα τῆς ἀλήθειας μὲ λόγο εἶθῃ. Πρὸς κάθε κατεύθυνση.

Πράγματι ζοῦν σήμερα στὴν Πολωνία 700.000 ὀρθόδοξοι ὑπὸ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ Μητροπολίτη Βαρσοβίας Βασιλείου DOROZIEWICS, ποὺ ἀκράδαντα πιστεύει πῶς «ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸς ποὺ συνάπτει συμμαχίες μὲ τοὺς ἀνθρώπους κι ὄχι αὐτὸς ποὺ ἀρνείται ἢ ἀπορρίπτει τοὺς ἄλλους».

Εἶναι αἰώνια ἡ διάρκειά τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως καὶ ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ πίστη. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰν τυπικὴ λατρευτικὴ σύναξη. Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ ζῶντος Θεοῦ ἀνάμεσά μας πρόκειται. Γι' αὐτὸ ἀντέχει σ' ὄλους τοὺς κλυδωνισμοὺς...

Εἶναι φτωχὴ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας. Ἄν καὶ φτωχὴ Ἐκκλησία σημαίνει Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἐντούτοις χρειάζεται τὴν ἄμεση βοήθειά μας. Κυρίως σὲ εἰκόνας, καντήλια καὶ λιθάνι. Ὁ τρόπος ἀ-

ποστολής; Μέσω κάθε Μητρόπολης.

Ο δημοσιογράφος Τ. Μιχαλάς έφερε το μήνυμα - έκκληση. Η δική μας ανταπόκριση είναι: καθήκον. Γιατί η Πολωνική Όρθοδοξία διαθέτει: «Ψυχές μαρτυρικές και άφάνταστα πονεμένες...».

Γιαννιώτισσας: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΖΑ».

Σε μιαν έπιμελημένη έκδοση συγκεντρώνεται όλόκληρη, σχεδόν, η πνευματική δημιουργία της Κατίνας Χ. Χαροπούλου, πλατύτερα γνωστής με το ψευδώνυμο «Γιαννιώτισσα». Ποιήματα και μικρά όδοιπορικά - χρονικά, γραμμένα με λόγο καλοπλασμένο, πλησιάζουν με αγάπη και ειρήνη την ταραγμένη μας εποχή.

Κύριε, δίνε μας φώτιση
να γεμίσει η πεδιάδα
με παιδιά και περιστέρια!

Αναμετρά η ποιήτρια το σκοτάδι άντρίκια γι ανά στήσει παντού όρθη τή Ρωμισούνη. Ακόμη και στην έρημιά της ροδογέλαστης Ίωνιας με το δίκιο των μαρτύρων.

Η Ήπειρος, το Αίγαίο, οι Χαμένες Πατρίδες ύφαιίνουν το στεναγμό της τραγούδι. Και η μεγάλη της πίστη στολίζει με έλπίδα, στού σύμπαντος την κρίση, και την τύχη της Πομπήας. Το δάκρυ της, γνώρισμα άγνης χριστιανικής ψυχής, άνασταίνει:

Η φάτην της καρδιάς μου ούτ' ένα
έχει στολίδι
μόνο μιά χούφτα ζεστασιά, μιά φλόγα
άναμμένη,
δέν έχει άρώματα άκριβά, μήτε σάργα
να λευκά
μόνο δάκρυα ζεστά στού χρόνου το
καρτέρι.

Έχει πολλή ζεστασιά ό στίχος της Γιαννιώτισσας. Γι' αυτό και καλόδεχτος είναι άπ' τούς άπλους άνθρώπους.

Χαρίλαου Τόλη: «ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ».

«...Θέσαμε τις ύπηρεσίες του Δήμου, έπειτα από σχετική αναδιάρθρωσή τους στην έξυπνηρέτηση των συμπολιτών μας και στην προώθηση των προβλημάτων της πόλης».

Με ειλικρίνεια και θάρρος ο Δήμαρχος κ. Χαρίλαος Τόλης ένημερώνει, με ειδική έκδοση, τούς συμπολίτες του Γιαννιώτες για τά πεπραγμένα του Δήμου σε όλους τούς τομείς δράσης: οικονομικούς, πολιτιστικούς, κοινωνικούς και τεχνικούς. Δέν τονίζει, μονάχα, τις σχετικές έπιτυχίες. Σημειώνει και τις έλλειψεις. Καί συνεχώς έπισημαίνει «την ανάγκη για το ξαναζωντάνεμα της γειτονιάς στην τσιμεντοποιημένη πόλη μας». Ακόμη επιδιώκει την τελεσφόρο συνεργασία «πέρα άπ' τις άντιθέσεις και διαφορετικές άπόψεις που είναι έπόμενο να υπάρχουν».

Είναι κατατοπιστική η έκδοση. Κυρίως ειλικρινής. Γι' αυτό ανοιχτή για κάθε κάλοπιστη κριτική.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Βασίλη Κραψίτη: «Η ΠΟΙΗΤΡΙΑ ΒΑΣΩ ΡΙΓΓΑ», Άθήνα, 1985.

Έξαιρετος δοκιμογράφος ό Βασίλης Κραψίτης έχει στο ένεργητικό του την πρωτοπαρουσίαση άγνωστων Ήπειρωτών Λογίων - ποιητών, όπως αρκετές σελίδες των έργων του «ΘΕΣΠΡΩΤΟΙ ΛΟΓΙΟΙ» και «Λόγιοι της Ήπειρου» άποδείχνουν τούτο (ένδεικτικά μνημονεύονται οι Ζώης Πάνου, Περικλής Κακούρης κλπ.), έπιβάλλοντας δίκαια τις μορφές τους στην πνευματική ζωή της χώρας. Πρόσφατα κυκλοφόρησε σε πολυτελή και άψογη έκδοση το κρινόμενο βιβλίο σχήματος 70Χ100, σελ. 32, όπου παρουσιάζει τη λεπταίσθητη ποιήτρια Βάσω Ρίγγα, κόρη του άρχοντα και Δήμαρχου της Παραμυθιάς Δημοσθένη Ρίγγα, η όποια άριστούχος σε ηλικία

15 χρόνων (1934) του Ἀρσάκειου τῆς Κέρκυρας, ἔτυχε γιὰ τὴν αἰτία αὐτὴ θράβευσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στὴ συνέχεια ἔζησε μὲ τὶς ἄλλες τρεῖς ἀδελφές τῆς, ὅλες ταλαντούχες στὴ Μουσικὴ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τῆς τὴν Παραμυθιά, ὅπου ἡ Βάσω, σὲ ἡλικία μόλις 16 χρόνων, ἔγραψε τὸ μελέτημα «Ὕμνος στὴ Μουσικὴ» ποὺ παραθέτει ὁ συγγραφέας στὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ βιβλίου του, ὅπου «παρουσιάζεται σὲ μιὰ ταύτιση μὲ ὅ,τι ἀνθρώπινο καὶ εὐγενικὸ εἶχε μέσα τῆς, ἡ βαθύτερη ἐνσάρκωση τῆς μουσικῆς τέχνης» (σελ. 9).

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Κρασίτη εἶναι ἡ ἐκτίμηση κάποιων στίχων τῆς, ποὺ σῶζονταν στὰ οικογενειακὰ τῆς κατάλοιπα. Ἐνα τετράδιο, ὅπου ἡ Βάσω Ρίγγα ἀντέγραφε ποιήματα λυρικῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων ποιητῶν καὶ ἓνα ἄλλο, ὅπου ἰδιόχειρα εἶχε γράψει τέσσερα δικὰ τῆς ποιήματα, πονεμένα, μὲ ἐσωτερικὴ σύσταση, θὰ ἴεγα, πὼς εἶναι ἡ μονωδία στὴν ἔκφραση τῆς λύτης γιὰ τὸ ξαλάφρωμα καὶ τὴ διέξοδο.

Τὰ ποιήματά τῆς μὲ τίτλο «Μόνη», «Τὸ τραγοῦδι», «Αἰσιοδοξία» καὶ «Ὀπτασία» εἶναι στοχαστικὰ καὶ ἐξαίρετης ποιότητας, ὀλιγόστροφα, παραδοσιακὰ στὴ μεγαλύτερη ἀχτινοβολία τους, μὲ μιὰ γνήσια ὕψη τοῦ λυρισμοῦ τῆς, ποὺ κορυφώνουν τὸ προσωπικὸ τῆς ποιήτριας δράμα: «μιὰ κατάθλιψη, ἓνα στένεμα τοῦ ὀρίζοντα τῶν ὀνείρων, καὶ τῶν προσδοκιῶν τῆς, ἓνας βασιανιστικὸς τελειωτικὸς μηδενισμὸς, ἓνα μελωδικὸ σύνολο ποὺ ἐκφράζει ἓνα ἀπὸ τὰ αἰώνια ἀνθρώπινα δράματα».

Ἡ κατάθλιψή τῆς αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ ἀποκλειστικὸ μᾶλλον θέμα τῆς ἀλληλογραφίας τῆς μὲ τὴν παντρεμένη στὴν Ἀθήνα ἀδελφὴ τῆς Ἑλλῆ, ἀποκαλυπτικὰ δὲ ἀποσπάσματά τῆς παρουσιάζει ὁ Κρασίτης στὶς σελίδες 19 - 21 μὲ ἐμβαθυντικὴ ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τους στὶς σελ. 9 - 13.

Τελικὰ, ἡ Βάσω Ρίγγα, ἡ λεπταίσθητη λυρικὴ ποιήτρια, μὲ τὸν ἄτυχο νεανικὸ τῆς ἔρωτα χάθηκε στὴν ἡλικία τῶν 19 χρόνων, θυσιάζοντάς τὴν σὸ σκοτάδι τοῦ λογισμοῦ τῆς... Τί κρίμα! Μαζὶ τῆς χάθηκε μιὰ ποιήτρια ποὺ ἔδωκε καὶ μὲ τὰ τέσσε-

ρα αὐτὰ ποιήματά τῆς τὰ κριτήρια ὅτι, ἂν ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς συνεχιζόταν, ἡ θέση τῆς στὴν ἐλληνικὴ ποίηση ἀναμφισβήτητα θὰ ἦταν κορυφαία.

Ἐῦγε στὸν Β. Κρασίτη ποῦ, μὲ τὸ μεγάλο ἀτίμητο ἔργο του, διασώζει ὅ,τι λαμπρὸ καὶ ἄξιο τῆς Ἡλείου του, ὅπως τότε τὴ μεγάλη ποιήτρια Βάσω Ρίγγα.

ΑΛΕΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Λάμπρου Τατσιοπούλου:
«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ»,
ποιήματα.

Κυκλοφόρησε τὸ ποιητικὸ βιβλίο «Φιλοσοφία παιδικῆς ἡλικίας» μὲ φιλοσοφικὴ διάθεση σὲ ἀνθρώπινο διαλογισμὸ καὶ ἐνατένιση, τοῦ πολυγραφοτάτου πνευματικὸ ἐργάτη τῆς ἐπαρχίας μας κ. Λάμπρου Τατσιοπούλου.

Εἶναι ἓνα ὁμορφο, προσεγμένο πόνημα, χρήσιμο σ' ὅλους καὶ ἰδιαίτερα στοὺς μαθητές, μὲ τὰ φιλοσοφικὰ διδάγματα ποὺ περιέχει, σὰν ἄλλος Γερσοτάθης ἀφοῦ κατάγονται ἀπ' τὸ ἴδιο χωριό, τὸ Κομπότι τῆς Ἄρτας καὶ σ' ὀδηγοῦν σωστά, μὲ πνευματικότητα, στὸν καλὸ, τὸν ἐνάρετο δρόμο.

Μὲ ἀλφαθητικὴ σειρά, ἀπὸ τὸ Α ὡς τὸ Ω τῆς γλώσσας, μᾶς περιδιαβαίνει στὸ πλοῦσιο περβόλι τῶν λογοτεχνημάτων τοῦ κ. Λ. Τατσιοπούλου, μ' εὐλάβεια θρησκευτικὴ, ἀγάπη καὶ σεβασμὸ στὰ κείμενά του.

Φιλοσοφικὰ στ' ἀλήθεια τὰ ποιήματά του, ἀφήνουν τὴν γλυκεῖα γεύση τους, βαθὺ τὸ νόημά τους σὲ ζυγιστὴ ζωὴ, βρίσκουμε τὴν πραγματικὴ Ἀξία τους. Κρινολούλουδα τ' ἀγροῦ, εὐωδιάζουν ἀπ' τὴν ἀγνάτητά τους σὲ καθημερινὰ πράγματα. Ὕμνος στὸ Θεό, τὴ Ζωή, τὸν Ἐρωτα, τὸν Ἥλιο, τὸ Ἱερό, τὴν Λατρεία, τὴν Μάθηση, τὸν Πλοῦτο, τὸν Ρωμαλέο, τὴν Θεὰ Τύχη, τὸν γλυκὸ Μορφέα ποὺ σφαλίζει τὰ δλέφαρα, τὴν Ψυχαγωγία, τὴν Ὠρα, εἶναι οἱ μερικοὶ τίτλοι τῶν ποιημάτων του καὶ μικρὴ ἀνασκόπηση

φιλοσόφων με τὰ πανανθρώπινα διδάγματα τους.

Ποιήματα παραδοσιακά μικρά 7—8 και μεγαλύτερα 14—15 συλλαβών, σ' ένα, δύο, τρία και τέσσερα τετράστιχα, αλλά και σ' ἐλεύθερο στίχο, σωστά στις μορφές και τις δομές τους, προσεγμένα στο σύνολό τους.

Μ' αυτά τὰ ποιήματά του ο κ. Λ. Τατσιόπουλος βρίσκεται στην ίδια νοητή εὐθεία με τούς νεοέλληνες ποιητές, που με τὰ γραφόμενά τους γαλούχησαν τις γενιές για χρόνια.

Εὐχῆς ἔργο τῶν ἀρμοδίων εἶναι νὰ συμπεριληφθεῖ τὸ βιβλίο αὐτό, ἀπὸ τὸ Υπουργεῖο Παιδείας γιὰ τ' ἀναγνωστικὰ τῶν Σχολείων, πολλὰ θὰ διδασχθοῦν τὰ παιδιὰ τῆς μάθησης, ἀπ τὴν Σκέψη τῶν φιλοσοφικῶν διδακτικῶν ποιημάτων τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, ἄξιου κ. Λάμπρου Τατσιόπουλου, με τὶς ἐγκάρδιες εὐχές, γιὰ λαμπρὸ ἔργο!...

ΛΕΦΤΕΡΗΣ ΤΖΟΚΑΣ

Ἐ λ π ἰ δ α ς Ἀ μ α ρ ἄ ν τ ο υ : «ΜΥΣΤΙΚΑ ΠΟΥΛΙΑ», ποιήματα.

Ἄ «ΑΧΙΛΛΕΑΣ» τῆς Ἐλπίδας Καρᾶ Ἀμαράντου εἶναι ἡ φιλοδοξία γιὰ προέκταση στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα τοῦ τριακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ στίχου ἀπὸ τὸ Α τῆς Ἰλιάδας:

...«Θὶν ἐφ' ἄλὸς πολῆς, ὀρώων ἐπ' ἀπείροντα πόντον»

...«Κάθεται στ' ἀκρογιάλι ὁ Ἀχιλλέας
Τὰ δάκρυά του ἐνώνει με τὸ κύμα.»

Ἔτσι, ἀπ' τὸν ἔρωτά της στερημένη ἡ Βρισηίδα.

Τὴν πρώτη νύχτη ἔχει χάσει
στὶς σελίδες ξεχασμένη...»
Ἄσπου,

«Γενναῖος, ὅπου εἶναι ὁ κάθε Ἀχιλλέας
ὅταν ὑπερασπίζει τὴν ἀγάπη.»

Κι ὁ στίχος τῆς ποιήτριας δικαίωση:
...«Πυρηνική ἐνέργεια στὴ χούφτα
[φέρει

πικρὰ θὰ τοῦ προσπέσεις, Ἀγαμέμνων.»

Μὲ τὴν ἀναγωγή στὸ μῦθο, τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἐπεδίωξε, ἴσως μὴ συνειδητὰ ἀλλὰ πολὺ βαθιὰ καὶ οὐσιαστικά, μὰ ταῦτιση καὶ μὰ ὑπερβασία:

— Τὴν ταῦτιση με τὸ ἥρωικό καὶ ἀνθρώπινο στοχεῖο τοῦ μύθου.

— Τὴν ὑπερβασία με τὴν ἀναγωγή στὴ σφαῖρα τοῦ ἐπιθυμητοῦ, τοῦ ὑπεράνθρωπου καὶ τῆς ἀντιληπτοῦ δύναμης, ἀκόμη καὶ με τὴ δέσμευση γι' αὐτὴ τὴν ἀποστολή, τοῦ κατὰ συμβατικὴν θεώρηση παράλογου.

Ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη τῆς τέχνης καὶ τοῦ λόγου, ἡ ποίηση κατέχει τὸ βαθὺ μυστικό, ἔχει στὴ διάθεσή της τὰ πῶ δυνατὰ φτερά, γιὰ νὰ κληρονομήσει στὰ δυσθεώρητα ὕψη τὴν πῶ προσφιλή ἐλπίδα, πὺ τ' ἀνθρώπινο πνεῦμα ἔχει ἐμπιστευθεῖ στὴ φαντασία καὶ στὸ γνήσιο τέκνο της, τὸ μῦθο.

Ἔτσι, ἡ ποιήτρια, κατεβάζοντας ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῶν ιδεῶν τὸ μῦθο, εἶτε ἀνεβάζοντας τὴν ποίηση στὴν ὑψηλὴ κατοικία του, βρίσκεται δίχως νὰ τὸ ἔχει ἀντιληφθεῖ, δημιουργὸς κι ἐμπνευστρια τῆς διπλῆς τροχιάς, μιᾶς πτήσης πὺ ταυτίζεται, ἡ μὰ με τὴν ἄλλη, σὰν ζευγὸς ἔρωτικό, μέσα στὸν ἀφθαρτο κόσμο τοῦ ὑπερβατοῦ.

Τέτοια μήπως δὲν ὑπῆρξε ἡ φιλοδοξία τοῦ Πλάτωνα, ὅταν με τὴν πάλη τῶν ιδεῶν, στὸ «Σοφιστὴ» του, θέλησε νὰ συνδιαλλάξει τὸν Ἡράκλειτο με τούς Ἐλεᾶτες;

Συνειδητὰ ἡ ὑποσυνειδητὰ, με μάθηση κοπιώδη, ὑπόθεση καὶ ἀπόδειξη, ἡ με ἐμπνευση καὶ πλήρη γνώση, τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, εἶναι εὐτύχημα ὅτι θὰ βρῖσκει δικαίωση καὶ διέξοδο στὴν ποίηση τὴν ἀληθινή, γιὰ νὰ περιθάλπει καὶ σώζει με τὴν ὁμορφιὰ τὴν ζοφί.

Μιὰ ποιήτρια Ἑλληνίδα ἀποτολμᾷ νὰ μᾶς φέρνει, ἔπειτα ἀπὸ τριάντα αἰῶνες, τὸ γεγονός τοῦ μύθου στὶς δυνατότητες καὶ στὴν ἠθικὴ τῆς ἐποχῆς μας. Μετριοφροσύνῃ ἡ ὑπέρομη ἀδικία θὰ ἦταν ἡ ὀνομασία αὐτοῦ τοῦ ἐπιτεύγματος με τὸν ὄρο «Παραλλαγή», ἐνῶ ὁ μῦθος ἔχει διασωθεῖ καὶ με τὴν ταπεινότητα τοῦ Ἀγαμέμνονα δικαιοθεῖ, ταυτίζοντας τὴν δημοτικὴ δο-

Ξασία με τὸ εἶδολό της τοῦ εικοστοῦ αἰώ-
να, μέσα σ' ἐκείνη τὴ «μέθεξη», πού μό-
νο ἡ ἰσχυρότερη ἀνθρώπινη λειτουργία, ἐ-
κείνη τῆς ποίησης τῆς ἀληθινῆς, ἠμπορεῖ
νὰ πραγματωσεῖ.

Τὸ ποίημα «ΑΧΙΛΛΕΑΣ» ἔχει ὅλες ἐ-
κείνες τίς ἀρετές, τῆς χάριτος, τῆς συγκι-
νησης, τῆς λιτότητας. Τοῦ φθάνουν τέσ-
σερις στροφές, γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ ἀπέριτ-
τα - τέλεια:

« Α Χ Ι Λ Λ Ε Α Σ »

«...Αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς...δακρύ-
σας, ἐπ' ἀπείρονα χρόνον.»

ΙΛΙΑΣ, Α' 348 - 350

Κάθεται στ' ἀκρογιάλι ὁ Ἀχιλλέας.

Τὰ δάκρυά του ἐνώνει με τὸ κύμα.

«Ὁλιγοζώητος, συνάμα καὶ δυστυχισμέ-
[νος

θνητός, ἐγώ, ἀθάνατης Πατρίδας.

Ἀπὸ τ' ἀντίπαλο στρατόπεδο ἡ κόρη.

Ἐχθροί. Ὁ νικητὴς ἐγὼ κι ὁ νικημένος.

Μιά θάλασσα τοὺς ἐραστὲς χωρίζει.

Δὲν φαίνονται οἱ πυρσοὶ ἀπ' τίς τριή-
[ρεις.

Τὴν πρώτη νιότη ἡ Βρισηίδα ἔχει χάσει.

Τὴν ἔχουνε κουράσει, αἰῶνες, στίς σε-
[λίδες ξεχασμένη.

Ἄοπλη ἦρθε. Μὰ ἀκόντιο πνευματικὸ
[κρατάει.

Σπαθιά αὐτός. Σπαθιά κι αὐτή. Ὡδὲς
[τοῦ γράφει.

Γενναῖος εἶν' ὁ κάθε Ἀχιλλέας

ὅταν ὑπερασπίζει τὴν ἀγάπη.

Θλιμμένη καθὼς στέκεται ἡ καρδιά

θανατερὰ χορτάρια σπέρνει.

Πυρηνικὴ ἐνέργεια στὴ χούφτα φέρνει.

Ἦρθε ἡ στιγμή τῆ μάχης του νὰ δώσει.

πικρὰ θά τοῦ προσπέσεις, Ἀγαμέμνων!»

ΕΛΠΙΔΑ ΚΑΡΑ - ΑΜΑΡΑΝΤΟΥ

Ἀπὸ τὴν πρόσφατη ποιητικὴ συλ-
λογὴ της: «Μυστικὰ Πουλιὰ»

Ὁ τονισμός, ἡ στίξις, ἡ διάρκεια ἔχουν
μὴν ἀδιαμφισβήτητη ἀποστολή, νὰ ἀνεύ-
ρουν, ἐνωματώσουν καὶ ὑπογραμμίσουν,
μέσα στὸ ρυθμὸ καὶ στὴ μουσικὴ πού συν-
θέτουν, μιὰ γλώσσα με σθένος ἐπικό, ἀ-
ναβαπτισμένο μέσα στὴν εὐλικρίνεια μᾶς

τόσο σκληρῆς ἐποχῆς σὰν τὴ δικιά μας.
Εἶναι ὡσὰν ν' ἀκοῦς δυὸ παλιόκριμα νὰ
συνδιαλέγονται, ντυμένα με χλαμύδες, στίς
ἀρχικὲς ἀρχαῖκὲς στροφές — με ἠλεκτρο-
νικὴ ἀμείλικτη κίνηση κομποῦτερο, στὴν
τελευταία στροφή.

Ἡ ψεύτικη φεουδαρχικὴ ἐξουσία τῶν
Ἀτρειδῶν ἐχρησιάσθηκε τριάντα αἰῶνες καὶ
τὴν προσταγὴ μᾶς ποιήτριας γιὰ νὰ προσ-
πέσει.

Πόσο χρήσιμη ὑπῆρξε ἡ ἀλάθητη ἐκεί-
νη ἐπάλληλη τροχιά, τῆς ποίησης καὶ τοῦ
μύθου...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Π. ΜΥΡΙΑΛΛΗΣ

Ἐλένης Α. Σοφρά: «ΛΙΝΟΣ
ΚΑΡΖΗΣ».

Ἐνα θαυμάσιο βιβλίο, πού θὰ ἔπρεπε
νὰ εἶχε προσεχθεῖ περισσότερο, εἶναι αὐ-
τὴ ἡ προσφορὰ τῆς Ἑλένης Σοφρά γιὰ
τὸν μεγάλο δάσκαλο τῆς σκηνῆς, τὸν
ποιητὴ, τὸν διανοούμενο καὶ τὸν πρω-
τεργάτη τῆς ἀναβίωσης τοῦ ἀρχαίου
δράματος Λίνο Καρζῆ. Καὶ δὲν εἶναι μο-
νάχα μιὰ ἀπότιση χρέους, πού κάνει ἡ
τραγωδός, ποιήτρια, μουσικός καὶ πρω-
ταγωνίστρια τοῦ θεάτρου Ἑλένη Σοφρά
πρὸς τὴν μνήμη τοῦ δασκάλου της, ἀλ-
λὰ καὶ μιὰ προσφορὰ στὰ γράμματά μας,
πού τὴν ὀφείλουμε καὶ πού καλύπτει ἔ-
να κενό. Γιατί, ὁ Λίνος Καρζῆς καὶ ὁ Σω-
κράτης Καραντινός, οἱ δυὸ κορυφαῖοι τῆς
νεώτερης πορείας τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου,
πού θεμελίωσαν τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν
ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου δράματος πάνω
σὲ βάσεις μιᾶς πραγματικῆς ἰδεολογίας,
εἶναι ἕνα λαμπρὸ μέγεθος, πού δὲν ξεπε-
ράστηκε ἀπ' τὸ χρόνο. Μάλιστα, ὕστερ'
ἀπ' τίς αὐτοσχέδιες ψεύσεις καὶ τοὺς
ἄκριτους πειραματισμοὺς τῶν νεωτέρων,
ἡ δική τους προσπάθεια παραμένει νὰ
εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ κατάκτηση πού ἔ-
χουμε σ' αὐτὸν τὸν τομέα. Γι' αὐτό, στὴν
ἐποχὴ τούτη πού κατακλύζεται ἀπὸ τόσες
ἀμφίβολες σκηνοθετικὲς ἐντυπώσεις καὶ
πού κυριαρχοῦν στὴν ὀθόνη παντὸς χρώ-
ματος καὶ προελεύσεως «ἀστέρης», ἡ ἀ-

ναφορά σὲ τέτοιους ἀνθρώπους ἀποτελεῖ μιὰ ἠθικὴ ἀποκατάσταση καὶ μιὰ ἐνθάρρυνση, ποὺ τιμᾶει αὐτοὺς ποὺ τὴν κάνουν. Ἔτσι, τὸ βιβλίο τῆς Ἑλένης Σοφρά, κάτ' ἄπ' τὸ παραπάνω πρῖσμα, ἐνέχει ἀντίκρυσμα, ποὺ τοῦ δίνει, πέρ' ἄπ' τὴς ἀρετὲς καὶ τὴν καλαισθησίᾳ τῆς συγγραφέως, κι' ἓνα εἰδικὸ βᾶρος ἠθικῆς καταξίωσης, πρᾶγμα ποὺ ἀσφαλῶς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ δευτερεύον.

Τὸ βιβλίο, γραμμὲν μὲ θέρμη, καλοζυγισμένον λόγῳ, καλλιτεχνικὴ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση καὶ διαποτισμένον μὲ ποιητικὴ διάθεση συνιστᾷ μιὰ σπάνια συγκέντρωση τῶν πιδό σημαντικῶν χρονικῶν ἄπ' τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λίνου Καρζῆ, συνδυασμένων μὲ τὰ ὄραματα, τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν μέθην τῶν Δελφικῶν Ἑορτῶν μὲ τὸν Ἄγγελον Σικελιανό, ποὺ δένεται μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ περιστατικὰ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Γι' αὐτό, παίρνει τὶς διαστάσεις μιᾶς εὐρύτερης ἀποθησαύρισης καὶ ἔγκυρης μαρτυρίας, τόσο γιὰ τὸ πάθος καὶ τὴν πίστη τοῦ Λίνου Καρζῆ στὴν ἰδέα τῆς ἀναβίωσης τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ἔσο καὶ στὴν γενικώτερη θητεία του στὴν ἑλληνικὴ σκηνή, μὲ ὅλα τὰ συνακόλουθα / σκηνοθέτες, ἠθοποιοί, σκηνογράφοι, θεωρητικοί, μουσικοί / ἔτσι ποὺ προσφέρει μιὰ τοιχογραφία καὶ μιὰ μικρὴ χαρτογράφηση ἐκείνων τῶν χρόνων καὶ ἰδιαιτέρως, τῆς ζωῆς τῶν μεγάλων αὐτῶν ὀνομάτων, ποὺ ἔμειναν στὴν ἱστορία τῆς τρίδα μας καὶ στὴν διεθνή σοδαρῆ ἀνασύγχρονης θεατρικῆς καταβολῆς στὴν παζήτηση τοῦ ἀρχαίου δράματος. Καί, μὲ ὅλ' αὐτὰ, τὸ ἔργο τῆς Ἑλένης Σοφρά, ποὺ διαδραμάτισε σ' αὐτὸν τὸν χώρο ρόλο πρωταγωνίστριας καὶ ποὺ ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ πάντα ἓνα κεφάλαιο τῆς σκηνῆς μας, κρατοῦν ἓνα ζωντανὸ ὑπόσטרωμα ἄπ' τὴν προσωπικὴ συμμετοχὴ τῆς, ἐνῶ ἡ πλούσια παράθεση φωτογραφιῶν καὶ ἐγχρώμων μακεττῶν δίνουν μιὰ ὀλοκληρωμένη αἴσθηση κι' ἓνα ὀπτικὸ ἀντικαθρέφτισμα τῆς μορφῆς τοῦ ἔργου. Ἀκόμα, δὲν παραλείπουμε νὰ τονίσουμε τὴν λιτότητα τῆς καλλιτεχνικῆς συγκρότησης τῆς ὕλης, τὸν προσεγμένον σχεδιασμό, καθὼς καὶ τὴν πολυτέλεια στὴν ἔκδοση καὶ τὴν βιβλιοδεσία τοῦ τόμου.

Γιάννη Γ. Σάρρα: «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΗΓΟΥ-ΜΕΝΙΤΣΑΣ 1500—1950», Ἀθήνα, 1985.

Ἡ Γιάννης Σάρρα, μὲ τέσσερες ποιητικὲς συλλογές, ἓνα ὁδοιπορικὸ χρονικὸ ἄπ' τὴν Ἀλβανία, ἓνα δοκίμιο γιὰ τὸν ρόλο τοῦ ποιητῆ στὸν κοινωνικὸ χῶρο καὶ τοῦτο τὸ ὀγκῶδες ἱστοριολογογραφικὸ συναξάρι τῆς Θεσπρωτίας, ἔχει μιὰ θέση τόσο στὰ γράμματα, ὅσο καὶ γενικώτερα στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Θεσπρωτίας. Καί, ξεκινώντας ἄπ' αὐτὴν τὴν θεώρηση τῆς παρουσίας του, θὰ πρέπει νὰ τὸν ἀξιολογήσουμε — φυσικά, μὲς' ἄπ' τὸ ἔργο του, ποὺ δὲν εἶναι ἀποστασιοποιημένο ἄπ' τὴν προσωπικὴ του μοῖρα — ὡς ἓνα πνευματικὸ κεφάλαιο τοῦ τόπου του. Κάτω ἄπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα, δὲν μποροῦμε, παρὰ νὰ σταθοῦμε στὰ ποιήματά του, μὲ ἀρκετὴ κατανόηση γιὰ τὶς ἀδυναμίες, τὶς ἀρετὲς καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς γραφῆς του, ποὺ τὸν κατατάσσουν ἀνάμεσα στοὺς ποιητὲς μὲ τὴν λυρικὴ ἰδιουγενεσία, τὸ ἀνόθευτο ἀπρόοπτο, τὴν παραινετικὴ τόλμη καὶ τὴν στιχογραφικὴν ἱκανότητα. Ἔτσι, σὲ μιὰ θέαση τοῦ κόσμου, ὅπως τὴν ἔζησε κι' ὅπως τὴν μορφοποίησε, ἔχουμε κάποια εἰκόνα, ἡμιωμένη ἀπὸ θραύσματα δεμένα ἀλλοῦ μὲ συγκίνηση κι' ἀλλοῦ μὲ σκέψη, ποὺ δίνουν μιὰ δική του διάσταση κι' ἓνα γραφικὸ σκηνικὸ, τὸ ὁποῖο, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, κρατεῖ, ὄχι μονάχα τὸν ἀνθρώπινον πόνο, ἀλλὰ καὶ μιὰ βραση κοινωνικῆς συνειδήσεως. Καί, ἀκόμα, ἀναδύεται, ἀπὸ ἓνα βαθύτερο ὑπόσטרωμα βιωμάτων, ἡ τραυματισμένη εδαίση ἐνὸς πάσχοντος διανοουμένου.

Στὴν πεζογραφία του, μὲ τὸ ὁδοιπορικὸ χρονικὸ (πρὸ παντός) «Ἀνιχνεύοντας τὴν Ἀλβανία», οἱ δυνατότητές του καλύπτουν τὶς προθέσεις του καί, μάλιστα, τὶς υπερβαίνουν. Γιατί, πρόκειται γιὰ μιὰ μαρτυρία περιήγησε, ποὺ γίνεται μὲ κάποια παρόρμηση, μ' ἓναν στρωτὸ λόγο καθαρῆς ἀφήγησε, ὅπου τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο, παρ' ὅλο ποὺ ἐδράζεται πάνω στὶς δεδομένες πληροφορίες, παίρνει τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν χροιά μιᾶς λογοτεχνικῆς μετάπλασε, γιὰ νὰ μορφοποιηθεῖ, χωρὶς διάκενα καὶ πλα-

τωασιούς, σ' ένα ώριμο ταξιδιωτικό χρονικό, συγκροτημένο έσωτερικά και αναπτυγμένο με πολλή γλαφυρότητα. Πέρ' απ' τις τοποθετήσεις και τις αναφορές του στην σύγχρονη 'Αλβανία, τὸ βιβλίο είναι: διαποτισμένο με τὴν αἴσθηση τῆς δικῆς του ἀνίχνευσης, πράγμα πὸ τὸ ἀρδεύει και τὸ ὀργανώνει σ' ένα ἐπίπεδο περισσότερο ἀτομικῆς εὐθύνης.

Τὸ μεγάλο κατόρθωμα, ἐν τούτοις, πὸ ἀναδεικνύει τὴν ἰκανότητα τοῦ Γιάννη Σάρρα στὸν δυσπρόσιτο συγγραφικὸ χῶρο τῆς ἔρευνας και τῆς συγκόλλησης τῶν ἱστορικῶν και τῶν λαογραφικῶν ἐκφάνσεων τῆς Θεσπρωτίας, εἶναι τὸ ἔργο του «Ἱστορικά — Λαογραφικά», πὸ συνιστᾷ ἕναν πραγματικὸν ἄθλο. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἔρευνα, τὴν συλλογὴ και τὴν ἐπεξεργασία ἐνὸς πολύμορφου και, ἐν πολλοῖς, ρευστοῦ ὕλικοῦ, ἡ εὐρύτητα τῆς ἐποπτείας αὐτοῦ τοῦ πονήματος, πὸ καλύπτει σχεδὸν ὄλο τὸ εὖρος τῆς θεώρησης τῶν προθέσεων τοῦ συγγραφέα, παίρνει, πράγματι, μεγάλες διαστάσεις. Καί, γιὰ νὰ δαμάσει κανεὶς τόσα πολλά, νὰ τὰ συγκροτήσει με προσωπικὴ εὐθύνη, πέρ' ἀπ' τὴν καθαρὰ ἱστοριολαογραφικὴ και κοινωνιολογικὴ ἀναφορὰ, χρειάζεται νὰ τὸ κάμει ὑπόθεση ζωῆς. Ὁ Γιάννης Σάρρας, πὸ ξέρει νὰ κινεῖται σ' ἕνα οἰκεῖο κλίμα και σ' ἕναν γνώριμο χῶρο, πὸ συνάπτει ἀκόμα πρόσφατα γεγονότα, πρόσωπα και περιστατικά ἀπ' τὴν τωρινὴν ἱστορία και τὶς συνέπειες τῶν πολιτικοκοινωνικῶν συγκρούσεων τῶν τελευταίων συνταρακτικῶν χρόνων, δὲν διέφυγε ἀπλῶς τὰ δεδομένα ὄρια, ἀλλὰ και προσετέθηκε, με προσωπικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν κατάθεσή του, μέχρι τὴν ὑποκειμενικὴ ἀξιολόγηση, προκειμένου νὰ συμπεριλάβει, δικὴν αὐτοβιογραφικὸν χρονικὸν, και τὰ διαδραματισθέντα ἐπὶ τῆς παρουσίας σχεδὸν σκηνης. Καί, στὸ σημεῖο τοῦτο βέβαια, θὰ ὑπάρχουν ἀσφαλῶς ἀμφιλεγόμενα και ἀντιρτήσεις, πὸ μποροῦν νὰ προκαλέσουν συζητήσεις ἐπὶ «ἄλλη ὄχθη». Ἀλλὰ, ὅπως εἶπαμε, εἶναι κι' αὐτὰ μιὰ ἱστορία με τὴν εὐθύνη τῆς προσωπικῆς ἀντίληψης, ἡ ὁποία, ἂν δὲν ἔχει τὴν ἀπόσταση τοῦ χρόνου, κρατεῖ ὅμως τὴν θερμὴν και τὴν ἀμεσότητα τῆς συμμετοχῆς τοῦ συγγραφέα και μπορεῖ νὰ δώσει τὶς ἀ-

ναγκαῖες ἀφορμῆσεις γιὰ ἕναν ἐποικοδομητικὸν διάλογο. Ὡστόσο, ἐκεῖνο πὸ χαρακτηρίζει τὸν ἄθλο τοῦ Γιάννη Σάρρα εἶναι ἡ μεγαλεπήβολη χαρτογράφηση τῆς περιοχῆς, ὅπου κατόρθωσε νὰ συνάξει ὄλον αὐτὸν τὸν ἀμνηστὸ, νὰ τὸν ὀργανώσει: ἐσωτερικὰ και νὰ τὸν ἀναπτύξει, με ἕναν καλλιεργημένον λόγον, διαρθρωμένον σ' ἕναν ὁμαλὸ κεντρικὸν ἄξονα και διαποτισμένον ἀπὸ λογοτεχνικὴ διάθεση. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐργασία, πὸ δὲν γίνεται ἐδκοια ἀπὸ ἕναν μονάχα ἄνθρωπον, πράγμα πὸ πρῶθει τόσο τὴν ὄντοτητα ἐνὸς τόπου, ὅσο και τὴν ἀνάδειξη τοῦ συγγραφέα. Πάντως, τὰ «Ἱστορικά και Λαογραφικά» περιοχῆς Ἡγουμενίτσας, συνιστοῦν ἕνα ἔργο πὸ δὲν γράφεται χωρὶς τὸ πάθος, τὴν ἀγάπη και, πρὸς παντός, χωρὶς ἰκανότητες, ὅχι συνηθισμένες.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Π ρ ε σ β υ τ. Χ ρ ῆ σ τ ο υ Μ. Μ ἄ τ σ ι α: «ΠΩΓΩΝΙ - ΔΕΡΟΠΟΛΗ», (Ἡθῆ - Ἐθίμα - Τραγούδια), Ἀθήνα - Γιάννινα 1985.

Σημαντικὸ ἀπόκτημα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ λαογραφία, εἰδικότερα τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου, εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ ἱερέα Χρήστου Π. Μάτια «ΠΩΓΩΝΙ - ΔΕΡΟΠΟΛΗ, κτλ.». Ὁ Χ. Μ., χωρὶς ἰδιαιτερές σπουδές, ἀλλὰ με πηγαῖο ταλέντο και γνήσιο λαϊκὸ αἶσθημα, θέλησε νὰ μᾶς δώσει με τὸν πιὸ αὐθεντικὸ τρόπο τὴ λαϊκὴ ζωὴ τοῦ Πωγωνίου και τῆς Δρόπολης. Τὸ βιβλίο εἶναι ἀπὸ κάθε πλευρὰ ὀφέλιμο και κατατοπιστικὸ γιὰ τὴν τοπικὴ ἱστορία τοῦ Πωγωνίου και τῆς Δρόπολης. Ἀπὸ τὴ μελέτη του πολλὰ ἔχουν νὰ διδαχθοῦν ὅσοι ἀσχολοῦνται με τὴν κονσερβοποιημένη ἑλληνικὴ λαογραφία. Ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου εἶναι σωστὰ τοποθετημένη και ἡ διατύπωση τῶν διανοημάτων τοῦ συγγραφέα ἐπὶ γνήσια λαϊκὴ τους ἔκφραση. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, τὸ βιβλίο θεωρεῖται τέλειο στὸ εἶδος του. Ὁ συγγραφέας εἶναι πολὺ εὐλικρινῆς ἐπὶ τὴν ἀφήγησή του και κατονομάζει

τις πηγές του. «Τὸ βιβλίο μου — ὁμολογεῖ — δὲν περιλαμβάνει μόνο τὰ δικὰ μου βιώματα, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τῆς διηγῆσεως τῶν γεροντοτέρων μου, εἴτε ὡς λαϊκὸς κατὰ τὴ νεανικὴ μου ἡλικία, εἴτε καὶ ὡς κληρικὸς κατὰ τὴ μακρόχρονη θητεία μου στὰ ἀκριτικὰ χωριά τοῦ Πωγωνίου». τ...Οἱ γερόντοι ἐδῶ στὸ Πωγωνίον, ἐκείνοι ποὺ τοὺς ἔζησα κι ἐκείνοι ποὺ τοὺς ζῶ, μοῦ διηγοῦνται θλιβερὲς ἱστορίες καὶ περιστατικὰ ἀπὸ τὴ βασανισμένη ζωὴ τῶν ραγιάδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στὸ Πωγωνίον καὶ στὴ Δροσόπολη, ποὺ οἱ ἴδιοι τὰ ἔχουν ζήσει, ἢ τάχουν αὐτοὶ ἀκούσει ἀπὸ τοὺς παπποῦδες τους. Παντρεῦνόντουσαν τότε ὅλοι οἱ ραγιάδες χριστιανοὶ στὰ χωριά τους κι ὕστερα πηγαιναν οἱ περισσότεροι στὴν ξενιτιά χωρὶς τὴν οἰκογένειά τους. Ὑπῆρξε ἔθιμο καὶ συνήθεια νὰ μὴν παίρνουν μαζί τους τὴν οἰκογένεια, γιὰ νὰ μὴν κόψουν τοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν πατρίδα, ποὺ τὴ θυμόνταν πάντοτε καὶ τὴν ἀγαποῦσαν...».

Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐργασίας του ὁ γερο-ἱερωμένος ἐκφράζει τὸν πόνο του καὶ τὴ θλίψη του γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν χωριῶν τοῦ Πωγωνίου ἀπὸ τοὺς κατοίκους τους. Ἀντιπαραθέτοντας δὲ τὴν πλοῦσια βλάστηση ἀπὸ τὶς καλλιέργειες στὰ ἀλβανοκρατούμενα χωριά τοῦ Μέσα Πωγωνίου καὶ τῆς Δροσόπολης, μᾶς μεταδίδει τὴ συγκίνησή του καὶ μᾶς κάνει νὰ μελαγχολοῦμε κι ἐμεῖς. Ὅ,τι δὲν κατάφερε γιὰ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο τῆς ἀκριτικῆς περιοχῆς τῆς Ἡπείρου ἢ μακροχρόνια τουρκικὴ δουλεία, τὸ πέτυχε ὁ σύγχρονος ἐθδαμονισμὸς καὶ ἡ ἀστυρλία.

Ὁ συγγραφέας εἶναι ἀποκαλυπτικὸς στὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια τῆς ἐργασίας του καὶ μὲ τὶς εἰσαγωγὲς καὶ τὶς ἐπεξηγήσεις του μᾶς δίνει ἀνάγλυψη τὴν περασμένη ζωὴ τοῦ Πωγωνίου καὶ τῆς Δροσόπολης. Ἡ παρουσίαση τῆς ἴλης, χωρὶς ψυμμύθια καὶ φτιασίδια, πηγάζει ἀπὸ τὰ μύθια τῆς ψυχῆς τοῦ συγγραφέα. Τὸ βιβλίο μὲ τὶς προεκτάσεις του, ποὺ στηρίζονται σὲ μαρτυρίες ἄλλων, περικλείει αὐτούσια τὴ λαϊκὴ ζωὴ καὶ σοφία δλόκληρων αἰώνων στὴν ἐπισκοπούμενη περιοχὴ. Ὁ συγγραφέας

κληρικὸς, χωρὶς θρησκευτικὴ προκατάληψη καὶ πατριώτης, χωρὶς φαντασιώσεις καὶ στεῖρα μισαλλοδοξία, βλέπει μὲ τὸ ἴδιο μάτι χριστιανὸς καὶ μουσουλμάνος, Ἕλληνας καὶ Ἀλβανὸς. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, τὸ βιβλίο τοῦ Χ. Μ. διαφωτίζει ἱστορικὰ πολλὰς ἄγνωστες πτυχὲς τῆς ζωῆς στὶς ἐπαρχίες Πωγωνίου καὶ Δροσόπολης κατὰ τοὺς ὕστερους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἀργότερα. Μὲ νοσταλγία θυμᾶται ὁ γερο-ἱερωμένος τὴν ἐποχὴ τῆς ἐλεύθερης ἐπικοινωνίας τῶν Ἡπειρωτῶν ἀνεξάρτητα ἀπὸ θρησκειομα καὶ ἐθνικότητα, τότε ποὺ χριστιανοὶ καὶ μουσουλμάνοι, Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὶ αἰσθάνονταν συμπατριῶτες. Ἡ ἠπειρωτικὴ γῆ τοὺς εἶχε γεννήσει καὶ τοὺς εἶχε ἀναθρέψει μέσα στὸ ἴδιο ζυμοτήρι τῆς τούρκικης σκλαβιάς. Στὸ βάθος ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Μπέηδες καὶ τοὺς Ἀγάδες, Ἀλβανὸς καὶ Ἕλληνας, οἱ ἅπλοι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ αἰσθάνονταν ἀδελφωμένοι.

Γιὰ τὴν ταυτότητα καὶ κοινότητα τῶν παραδοσιακῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων στὶς δύο ἐπαρχίες, ἀφιερώνει μεγάλο μέρος τῆς ἐργασίας του, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παραθέτουμε ἐνδεκτικὰ τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα: «... Παλιὰ πηγαινοέρχονταν ἀπὸ τὸ Πωγωνίον στὴ Δροσόπολη, ἐφοδιασμένοι ὅμως μὲ τὴν εἰδικὴ ἄδεια ποὺ τὴ λέγαμε καλέμ. Αὐτὸ μᾶς ἐξυπηρετοῦσε σ' ὅλες μας τὶς ἐκδηλώσεις. Βλεπόμαστε μὲ τοὺς συγγενεῖς μας καὶ συμμετείχαμε στὶς χαρὲς, στὶς λύπες καὶ στὶς δουλειές τους ἀκόμη. Τοὺς καμαρώναμε γιὰ τὰ ὄραϊα, ἀπὸ κάθε πλευρὰ, ὅμοια ἤθη καὶ ἔθιμα μὲ τὰ δικὰ μας...».

Τέλος, ἡ καταγραφή τῶν ἐπὶ μέρους ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν δύο ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἀποθησαύριση τῶν δημοτικῶν τους τραγουδιῶν, ποὺ γίνεται στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου, εἶναι μιὰ πραγματικὴ προσφορά γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γραμματεία σ' ἓνα εἶδος, ποὺ τόσο πάσχει ἀπὸ αὐθεντικότητα καὶ εἰλικρίνεια. Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴν ἂν ποῦμε, ὅτι ὁ παπα-Χρῆστος μὲ τὸ βιβλίο του αὐτὸ ἔβαλε γυαλιὰ στοὺς βαρύγδουπους «ἐπαγγελματίες λαογράφους».

Χρυσήϊς Τζουβάρα - Σούλη : «ΑΓΝΥΘΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΟ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΑ». Άντυπο από τόν ΙΒ΄ τόμο τής «Δωδώνης» Έπιστημονικής Έπιτηρίδας τής Φιλοσοφικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Ίωαννίνων, Ίωάννινα 1983.

Ή φιλόλογος - άρχαιολόγος Χρυσήϊδα Τζουβάρα - Σούλη με τήν παραπάνω εργασία της έκανε μία σημαντική προσφορά στήν τοπική ιστορία τής Ήπειρου. Τό βιβλίο τής Χ.Τ.Σ. είναι βασισμένο στις άνασκαφικές εργασίες τού καθηγητή Σωτήρη Δάκαρη στό χώρο τού Νεκρομαντείου τού Άχέροντα. Ό σοφός Ήπειρώτης καθηγητής Σ.Δ. με τήν πλούσια προσφορά του στις άνασκαφτικές εργασίες τού Ήπειρωτικού χώρου, έδωσε τις σωστές κατευθύνσεις στη νεαρή άρχαιολόγο και έθεσε στη διάθεσή της κάθε θετικό στοιχείο πού θα τή βοηθούσε στην παρουσίαση τής εργασίας της. Άπό τήν πλευρά τής ή Χ.Τ.Σ. κατέβαλε φιλότιμες προσπάθειες και παρουσίασε μία ολοκληρωμένη εργασία, πού τήν χαρακτηρίζει υπευθυνότητα, πληρότητα, έπιστημονική τεκμηρίωση και λογοτεχνική δημιουργία. Έδω θα πρέπει να τονισθεί, ότι, μολονότι ή εργασία τής Χ.Τ.Σ. προορίζεται για ειδικούς, έν τούτοις ή έκλαϊτευση τού θέματος άπό τή συγγραφέα, τό πλούσιο και χειμαρρώδες λεκτικό της και ή προσεγμένη διατύπωση τών επί μέρους στοιχείων τής εργασίας της, τήν καθιστούν προσιτή άκόμη και στους ανθρώπους με μέση ή και κατώτερη μόρφωση. Τή σωστή διατύπωση και παρουσίαση τών «ΑΓΝΥΘΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΟ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΑ» τής Χ.Τ.Σ. συνοδεύουν πλούσιες έπεξηγηματικές σημειώσεις και φωτογραφικές άναπαραστάσεις, έτσι πού τό βιβλίο, παρά τήν έπιστημονική του δομή, γίνεται ένα εύχάριστο και ξεκούρσο ανάγνωσμα. Οί άγνύθες άπό τό Νεκρομαντείο τού Άχέροντα είναι άφιερώματα τών προσκυνητών στό Ίερό τού Άδη. Ή γενική χρήση τών άγνύθων για πρακτικούς σκοπούς στόν κατακόρυφο άργα-

λειό, πού χρησιμοποιήθηκε στην άρχαία Έλλάδα άπό τά νεολιθικά χρόνια και μέχρι τόν 1ο μ.Χ. αιώνα, όποτε καθιερώθηκε ό όριζόντιος άργαλειός, δέν φαίνεται να έχουν σχέση με τις άγνύθες τού Νεκρομαντείου τού Άχέροντα, οί όποίες όπως άποδεικνύει ή συγγραφέας έξυπηρετούσαν καθαρά λατρευτικούς σκοπούς. Τό βιβλίο τής Χ.Τ.Σ. είναι άπό κάθε πλευρά ώφέλιμο και κατατοπιστικό και έξυπηρετεί τούς σκοπούς για τούς όποιους έκδόθηκε.

Τάσος Ζάππας: «ΕΥΒΟ·Ι·ΚΑ Γ΄», Έταιρεία Έλλ. Έκδόσεων, Άθήνα 1984.

Ό Τάσος Ζάππας, χωρίς καμία υπερόβολή, είναι ό Έλύτης τής πεζογραφίας και τού αϊγαιοπελαγίτικου χώρου. Ό,τι δηλαδή άντιπροσωπεύει στη λογοτεχνία τού αϊγαιοπελαγίτικου χώρου για τήν ποίηση ό Όδυσσέας Έλύτης, άντιπροσωπεύει για τήν πεζογραφία ό Τάσος Ζάππας. Άπό τό 1938, πού ό Τάσος Ζάππας κυκλοφόρησε τό πρώτο του βιβλίο «ΣΤΟ ΙΟΝΙΟ ΜΕ ΜΙΑ ΒΑΡΚΑ» και μέχρι σήμερα, μάς έχει δώσει περισσότερα άπό 20 βιβλία, εκτός άπό τις σκόρπιες μελέτες του, πού είναι δημοσιευμένες σέ περιοδικά και σέ έφημερίδες. Δέν υπάρχει μορφή τού πεζού λόγου πού να μην έχει καταπιαστεί ό Τ. Ζ. Ό χώρος όμως πού κυριολεκτικά τόν σαγήνευσε και τόν καθιέρωσε στό έλληνικό πνευματικό στερέωμα, είναι ή ταξιδιωτική, νησιώτικη και ή θαλασσινή λογοτεχνία. Ή γαλήνια και φρουτουνασμένη θάλασσα, οί άμμουδιές, τά άκρογόαλια, οί κόλποι και τά νησιά τής γαλάζιας μας πατρίδας, ό ναύτης, ό ψαράς, ό βαρκάρης, οί άνθρωποι τού μόχθου και τής δουλειάς, πού ζουν άπό τή θάλασσα, είναι τά μάτια τής ψυχής τού Τ. Ζ. και οί δέχτες τής πνευματικής του δημιουργίας. Άπό τά άψυχα και τά έμψυχα τών νησιών και τής θάλασσας έμπνεύστηκε ό μεγάλος δημιουργός και μάς έδωσε μερικά άπό τά ωραιότερα δημιουργήματα τής θαλασσινής μας λογοτεχνίας. Άνθρωποι με βαθιά δι-

εισδυτικότητα στην ύψη και στην ουσία του καλού βιβλίου, με άλάνθαστο κριτικό μάτι και με αυστηρή κριτική διάθεση, όπως οι Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Πέτρος Χάρης, Ι. Μ. Χατζηφώτης και άλλοι, έχουν εκτιμήσει βαθιά την πνευματική προσφορά του Αγιοπελαγίτη συγγραφέα και του έχουν πλέξει ανάλογα εγκώμια.

Ο αυστηρός στις κρίσεις του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, γοητευμένος από την πνευματική δημιουργία του Τ. Ζ., γράφει άναμεσα στ' άλλα γι' αυτόν και τα εξής: «...Ο Τάσος Ζάππας πήρε στη χούφτα του μία σταγόνα άρμυρού νερού από τη γελούμενη έλληνική άκροθαλασσιά και μās την έφερε, όλόδροση και μοσχοβολισμένη, για να ευφράνει την άγωνία μας, με τό θαυμαστό όραμα μαγικών παραδείσων...» και σε άλλο σημείο ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος συμπληρώνει «...Ένας ήρηνος βαθμός άνοδικής πορείας, γράψιμο ζωντανό, θερμό, χωρίς περιττούς καλλωπισμούς και άταίριαστες αναλύσεις' γνώση των θεμάτων' έκφραση σωστού ταξιδιωτικού ένστικτου' ζω μαζί με τό Ζάππα τό πάθος του ταξιδιού, τη λαχάρα και την άνατριχίλα του πρωτογνώριστου...».

Ανάλογη είναι ή συγάνηση που προκαλεί ή θαλασσινή λογοτεχνία του Τ. Ζ. στους Πέτρο Χάρη και Ι. Μ. Χατζηφώτη, για να άναφερθώ άντιπροσωπευτικά σε δύο μόνο πνευματικούς άνθρώπους από δύο διαφορετικές γενιές. Ο πρώτος γράφει για τη θαλασσινή λογοτεχνία του Τ. Ζ.: «...Κλείνω τό βιβλίό αυτό κι έχω την αίσθηση, ότι τρεις όλόκληρες ώρες δέν είναι παρά να άναπνέω βαθειά τόν άέρα της έλληνικής θάλασσας και να γεμίζω τό στήθος μου με τη δροσιά και την άμύρα της...». Με τούς ίδιους στοχασμούς ο Χατζηφώτης γράφει: «...Τό παιδικό και θαλασσινό βιβλίό του Τάσου Ζάππα είναι διπλή προσφορά στό παιδικό άνάγνωσμα και στη θαλασσινή λογοτεχνία μας...».

Τό τελευταίο βιβλίό του Τ. Ζ. «ΕΤΒΟ-ΙΚΑ Γ'», όπως δείχνει και ό τίτλος του, είναι έπιφερωμένο στην Εύβοια και στους άνθρώπους της, στην Εύβοια που ζει στη διαδρομή των αιώνων, και στους άνθρώπους της, που ζουν και αυτούς που ξεφυ-

γαν. Τά «ΕΤΒΟ-ΙΚΑ Γ'» του Τ. Ζ. χωρίζονται σε θέματα και σε κεφάλαια αυτόνομα και άνεξάρτητα μεταξύ τους. Κάθε θέμα και κάθε κεφάλαιο έχει τη δική του αὐτοτέλεια και τό δικό του όλοκληρωμένο νόημα. «Όλα μαζί συνθέτουν τό ιστορικό παρελθόν και τό παρόν της Εύβοιας και των άνθρώπων της. Συνδυετικός κρίκος των «ΕΤΒΟ-ΙΚΩΝ Γ'» του Τ. Ζ. είναι ή θάλασσα, τά άκρογιάλια, τά βουνά, οι κάμποι, τά ιστορικά μνημεία και τά κατάλοιπα της λαϊκής ζωής από τά περασμένα της Εύβοιας. Με πόνο και με πάθος σκύβει επάνω τους ό Τ. Ζ., για να άνασυνθέσει τό ιστορικό τους παρελθόν και να διασώσει ό,τι είναι δυνατόν να περισωθεί από τη φθορά του χρόνου.

Άξιόλογοι Εύβοιώτες, που διαδραμάτισαν κάποιο ρόλο στην ιστορία της Εύβοιας, βρίσκουν τη δικαίωση τους στα «ΕΤΒΟ-ΙΚΑ Γ'» του Τ. Ζ. Τά ιστοφόρα της Εύβοιας, Στ' άχνάρια των άγωνιστών του '21, Άναδύομενοι Θεοί. Ναοί και ξωκλήσια, Καράβια του Εικοσιένα, Τά Πεζά, Μορφές, τά Λαογραφικά και τά Χρονικά με τά επ' μέρους κεφάλαιά τους, αποτελούν τά θέματα των «ΕΤΒΟ-ΙΚΩΝ Γ'». Τό κάθε ένα θέμα και τό κάθε κεφάλαιο αποτελούν μία ξεχωριστή ιστορία και όλα μαζί συνθέτουν την 'Ιστορία της Εύβοιας. Γι' αυτό ό Τ. Ζ. είναι άναμφισβήτητα ένας άξιόλογος ιστορικός συγγραφέας, άφου ξέρε και συνταιριάζει άρμονικά 'Ιστορία και Λογοτεχνία.

Τό πάθος του Τ. Ζ. για τη θάλασσα εκδηλώνεται σε πολλά σημεία των «ΕΤΒΟ-ΙΚΩΝ Γ'», όπως στα «Κουμιάτσια» σελ. 11: «...Η θάλασσα είναι ένα πάθος, μία δύναμη άνεξουσίαστη' χύνεται μέσα σου φουρτουνιασμένη και κάνει να τρικυμίζει τό στέρο σου' δέ δύνασαι να της ξεφύγεις. Σωστά έχουν πει πως είναι τό όσμα των Σειρήνων...όμως ή θάλασσα δέν είναι καμωμένη για τόν καθένα. Θέλει ψυχές αδάμαστες, άντρες...». Στο «Μικρό Καπετάριο» σελ. 108: «...Πάντα τη θάλασσα σκεφτόμουν. Ένωθα μέσα μου άνάλαφρο τό κύμα της. 'Η αιώνια θάλασσα έμοιαζε να μου ψιθυρίζει στίχους...». Και σε πολλά άλλα σημεία των διαφόρων

κεφαλαίων τῶν «ΕΥΒΟΙ-ΚΩΝ Γ'», κυριαρχεῖ ἡ θάλασσα, ἡ στενότητα ὅμως τοῦ χώρου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθοῦμε λεπτομερειακά.

Τὸ πάθος τοῦ Τ. Ζ. γιὰ τὴ θάλασσα τραγοῦδησε ὁ ποιητὴς Πάνος Παναγιωτοῦνης, ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ ὁποῖου παραθέτουμε μερικoὺς στίχους:

Ὁδοιπόρε καὶ θαλασσοπόρε,
μαζύ σου περπατήσαμε τὸ βουνό καὶ τὴ
[θάλασσα,
μαζύ σου γευόμαστε τὴν αἴσθησιν τοῦ
[ὄραίου ὀρίζοντα,
τὴ γλυκειὰ καὶ πικρὴ γεύσιν τῆς θάλασσας.
[σας.

Μαζύ σου τραγοῦδοῦμε τὴ γαλάζια ἄ-
[πλα τοῦ πόντου μας,
ὁ Γλάρος σου μᾶς μεταφέρει στὸ Ἴόνιο
[καὶ στὸ Αἰγαῖο μας,
στὰ θαλασσινὰ τραγοῦδια τῶν ἀρρογια-
[λιῶν μας.

Ἀπὸ τὴν παρουσίασιν τῶν «ΕΥΒΟΙ-ΚΩΝ Γ'» βγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Τ. Ζ., στὴν ἐργασία του αὐτῆ, μᾶς ἔδωσε τὸν καλύτερο ἑαυτό του.

Δ η μ η τ ρ ί ο υ Κ. Σ ι ῶ ζ ο υ: «ΥΠΟΦΗΤΕΣ ΔΩΔΩΝΑΙΟΙ ΣΕΛΛΟΙ — ΟΙ ΓΕΝΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», Ἀθήνα 1985, σελ. 110. Ἔκδοση Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Μελιγχιωτῶν «ΟΙ ΣΕΛΛΟΙ».

Ὁ Δημήτριος Κ. Σιῶζος εἶναι ἓνα συνεχῆς ἀνερχόμενο ἀστέρι στὸ πνευματικὸ στερέωμα τῆς χώρας. Οἱ μέχρι τώρα ἐργασίες του, ποὺ τὶς διακρίνει ὑπευθυνότητα, συνέπεια καὶ ἐπιμελημένη διατύπωση τῶν ἐκφραστικῶν του διανοημάτων, τοῦ ἔχουν δώσει μίαν ἀξιόλογη θέση στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματεία. Τὸ νέο βιβλίον τοῦ Δ. Σ. «ΥΠΟΦΗΤΕΣ ΔΩΔΩΝΑΙΟΙ ΣΕΛΛΟΙ — ΟΙ ΓΕΝΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», ὅπως δείχνει καὶ ὁ τίτλος του, διαπραγματεύεται τὴν καταγωγὴ τῶν Ἑλ-

λῶνων, τὴν ὁποία ὁ συγγραφέας μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα τοποθετεῖ στὸ κέντρο τῆς Ἠπειροῦ, στὴν περιοχὴ τῆς Δωδώνης. Ὁ συγγραφέας μὲ τόλμη ἐπιχειρεῖ νὰ καταρρίψει τὸ μῦθον τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς Ὀμοειθίας, ἀπὸ τὴν ὁποία κατὰ τοὺς γλωσσολόγους, ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολόγους, ἔλκει τὴν καταγωγὴ τῆς ἡ ἐλληνικῆς ἐθνότητος. Ἡ ἰδέα εἶναι πολὺ τολμηρὴ καὶ θὰ χρειασθοῦν πολυχρόνιες ἐρευνες καὶ πολὺς μῶχος γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ἐπιστημονικὰ ὅτι ὁ ἑλλαδικὸς χώρος τῆς Δωδώνης ὑπῆρξε τὸ λίκνον καὶ τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς χώρας ποῦ ἀπὸ τοὺς Σελλοὺς πῆραν τὸ ὄνομά τους καὶ ἀπὸ τὴ χώρα τους ΣΕΛΛΙΑ πῆρε τὸ ὄνομά τῆς ἡ Ἑλλάδα. Ἄν δεχθοῦμε ὅμως τὶς ἀπόψεις τῶν ἰδίων τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς Ὀμοειθίας λαῶν, κυρίως τῶν γλωσσολόγων, ὅτι συγκρίνοντας τοὺς Ἕλληνες καὶ τὴ γλῶσσα τους μὲ τοὺς ἄλλους Ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαοὺς «νομίζουμε ὅτι μπαίνουμε μέσα σ' ἓνα καινούργιον κόσμον», θὰ διαπιστώσουμε ὅτι οἱ ἀπόψεις τοῦ Δ. Σ. βρίσκονται σὲ λογικὴ βάση καὶ σηκώνουν μελέτη καὶ ἐπεξεργασία. Εἶναι πράγματι ἀντιεπιστημονικόν, αὐθαίρετον καὶ ἀπαράδεκτον νὰ τοποθετεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνότητος στὸ ἔτος 1000 ἢ τὸ πολὺ στὸ 1.500 π.Χ., ἐνῶ ὑπάρχουν πολλὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα παραθέτει μὲ πειστικότητα ὁ συγγραφέας, ποῦ ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς κατοικεῖ στὴ χώρα αὐτὴ τουλάχιστον πρὶν ἀπὸ 5—6 χιλιετηρίδες. Καιρὸς εἶναι νὰ ἀρχίσει μίαν ἐρευνα ἀπὸ Ἕλληνες γιὰ νὰ μελετηθεῖ ἐξαντλητικὰ τὸ θέμα καὶ νὰ πληροφρηθοῦν ἔγκυρα οἱ κάτοικοι τῆς χώρας μας ποιῆς εἶναι οἱ πραγματικὰς τους καταβολὰς καὶ ἡ ἀρχικὴ τους κοιτίδα. Ὁ Δ. Σ. μὲ τὴν ἐργασία του αὐτὴν πυροδότησε τὸ μῦθον τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς Ὀμοειθίας, εὐτύχημα θὰ εἶναι νὰ εὑρεθοῦν ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας του, νὰ μελετήσουν τὴ βασιμότητα τῶν συλλογισμῶν του καὶ νὰ ἀπαντήσουν θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ στὰ ἐρωτήματα ποῦ ἐκεῖνος θέτει. Τὸ πρόβλημα πάντως παραμένει πρό-

βλημα, γιατί είναι δύσκολο με μιά έργασία να καταρριφθεί ο «μύθος» τής 'Ινδοευρωπαϊκής 'Ομοεθνίας που φέρει τη Ψφραγίδα του έπιστημονικού κατεστημένου.

Άποστ. Π. Παπαθεόδωρου: «Ο ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΚΟΣ ΑΡΟΥ 1914», 'Αθήνα 1985.

'Ο πάντοτε παραγωγικός, σε ιστορικές συνθέσεις με θέματα που έχουν ως αντίκειμενο τή νεώτερη ιστορία τής 'Ηπείρου, ανώτερος εκπαιδευτικός ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, σάν συνέχεια τής προηγούμενης έργασίας του: «ΜΝΗΜΗ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», κυκλοφόρησε πρόσφατα τὸ νέο του βιβλίο με τίτλο: «Ο ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ 1914».

Τὸ βιβλίο, με τις προεκτάσεις του εξετάζει διεξοδικά τὸ 'Ηπειρωτικὸ Ζήτημα ἀπὸ τὴν ἀρχή τής δημιουργίας του, δηλαδή ἀπὸ τὸ ἔτος 1828, με τις προσπάθειες τοῦ Καποδίστρια να περιληφθεῖ καὶ ἡ 'Ηπειρος μέσα στὰ σύνορα τοῦ Νέου 'Ελληνικοῦ Κράτους καὶ φθάνε, μέχρι τις μέρες μας. 'Ο συγγραφέας, με ἐπιδειξιότητα καὶ ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση διαπραγματεύεται τὸ θέμα του κατὰ τρόπο ἱκανοποιητικὸ καὶ ἐξετάζει ὅλες τις πτυχές τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ζητήματος. Τὸ ἔμπειρο μάτι τοῦ Α. Π. διεξέρχεται ἕνα πρὸς ἕνα τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεία τοῦ θεματός του, τὰ ἐπεξεργάζεται, τὰ ἀνάλει καὶ τελικὰ μᾶς παρουσιάζει μιά τέλεια σύνθεση. Μιά σύνθεση που κλείνει μέσα τῆς ὀλόκληρο τὸ δράμα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ 'Ελληνισμοῦ καὶ που δίδει ἀπαντήσεις σὲ πολλὰ καυτὰ ἐρωτήματα γιὰ τὸ τί ἔγινε καὶ τί δὲν ἔγινε, που ἔπρεπε νὰ γίνει.

'Ιδιαίτερα κausτικός εἶναι ὁ συγγραφέας γιὰ τὸ σκοτεινὸ ρόλο που ἔπαιξαν οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, γιὰ τὸ δικὸ τους φυσικὰ πολιτικὸ συμφέρον, στή δημιουργία τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ζητήματος, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει ὡς δικὸ τους ἐπίπλαστο

δημιούργημα. Στὴ σελ. 15 τοῦ βιβλίου του ὁ Α. Π. γράφει: «Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ Ζήτημα εἶναι ἀναμφισβήτητα ψυχρὸ καὶ ἀνέντιμο κατασκευάσμα ὀρισμένων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων (ἰδιαίτερα Ἀστροίας καὶ 'Ιταλίας) με ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν ἐξυπρέτηση κατ' ἐξοχήν τῶν δικῶν των συμφερόντων ἢ κάθε μιά...». Δόλιος καὶ σκοτεινὸς ὑπῆρξε πράγματι ὁ ρόλος τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, που μεθόδευσαν καὶ πέτυχαν τὸ διαμελισμὸ τῆς 'Εννείας 'Ηπείρου με τις ὀλέθριες καὶ γιὰ τις δύο ἐθνότητες ἐπιπτώσεις. 'Ο Α. Π., διαποτισμένος ἀπὸ ἀγνὸ ἰδεαλισμὸ, με τὰ μάτια τῆς ἡπειρωτικῆς του ψυχῆς μᾶς μεταφέρει στή δραματικὴ ἐκείνη φάση τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ζητήματος καὶ μᾶς μεταδίδει τὴ συγκίνησή του. 'Απὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, τὸ βιβλίο τοῦ Α. Π., ἐκτός ἀπὸ τὴν ιστορικὴ του πληρότητα, παρουσιάζει καὶ λογοτεχνικὲς ἀρετές. Γλώσσα στρωτὴ, ὕφος γλαφυρὸ, διατύπωση προσεγμένη, δηλαδή τὸ βιβλίο περιέχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεία που συνθέτουν μιά τέλεια έργασία. Τὸ βιβλίο ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ πολλούς, γιατί προβληματίζει τὸν ἀναγνώστη καὶ δια φωτίζει πολλὲς ἄγνωστες πτυχές τῆς νεώτερης 'Ιστορίας τῆς 'Ηπείρου.

Κων. Ι. Κίτσου: «ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ», 'Ιωάννινα, 1985.

'Ο γνωστὸς παιδαγωγός, ἐπίτιμος γενικὸς διευθυντῆς Παιδαγωγικῆς 'Ακαδημίας, Κων)νος Κίτσος, με τὴν πλούσια προσφορά του στὰ νεοελληνικὰ γράμματα, κυκλοφόρησε πρόσφατα τὸ νέο του βιβλίο, που φέρει τὸν τίτλο: «ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ — Κεστορὶ 'Αργυροκάστρου 1874—1891». Πρόκειται γιὰ μιά ἐπιμελημένη ἐργασία που με τις προεκτάσεις τῆς διαφωτίζει ὅλες τις πτυχές τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος στήν τουρκοκρατούμενη 'Ηπειρο κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ περασμένου αἰώνα. Τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα, ἔργο καὶ προσφορά τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφου, στάθηκαν στὸ διστάημα τῆς

18χρονης λειτουργίας τους ένας πραγματικός πνευματικός φάρος πανελληνίας ακτινοβολίας. Από τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία άποφοίτησαν διδασκαλοί και διδασκάλισσες, που δέν κάλυψαν μόνο τις παιδευτικές ανάγκες του Ήπειρωτικού χώρου, αλλά και της λοιπής χώρας, θούλης και έλευθέρας. Γιατί, όπως χαρακτηριστικά τονίζει στον πρόλόγο του ό συγγραφέας (σελ. 9) «...Τά Ζωγράφεια Διδασκαλεία στη Φιλιππούπολη, ήσαν τά άρχαιότερα έκπαιδευτήρια συστηματικής μορφώσεως διδασκάλων και διδασκαλισσών στον τουρκοκρατούμενο και έλεύθερο έλληνικό χώρο, άφου είχαν συσταθεί τό 1874, άρκετά δηλαδή χρόνια πριν από τό διδασκαλείο Άθηνών (1878), τά Διδασκαλεία Τριπόλεως, Κερκύρας και Λαρίσης (1880), τό Ήεροδιδασκαλείο Βελλάς (1911) και τό Διδασκαλείο Ίωαννίνων (1913)...». Από αυτά και μόνο αντιλαμβάνεται ό άναγνώστης ότι τά Ζωγράφεια Διδασκαλεία ύπήρξαν για την εποχή τους ένα ύποδειγματικό έκπαιδευτήριο από τό όποιο άποφοιτούσαν διδασκαλοί και διδασκάλισσες με ολοκληρωμένη μόρφωση, κατάρτιση και παιδεία. Ό συγγραφέας με σαφήνεια και μεθοδικότητα διεξέρχεται τό θέμα του και άναλύει τις επί μέρους πτυχές του. Ή ύπευθυνότητα και ή άκριβολογία χαρακτηρίζουν την όλη εργασία του Κ.Κ. Τό γλαφυρό και στρωτό ύφος του συγγραφέα, παρά την έπιστημονική δομή της εργασίας, καθιστούν τό βιβλίό εύχάριστο και κατανοητό άκόμα και στους ανθρώπους με μέση ή και κατώτερη μόρφωση. Ό Κ.Κ. με τό έμπειρο μάτι του σωστού παιδαγωγού - έκπαιδευτικού συνδυάζει άρμονικά στην εργασία του αυτή την έπιστημονική πληρότητα με τη λογοτεχνική δημιουργία και από την άποψη αυτή τό βιβλίό άποτελεί πραγματικό άπόκτημα για την τοπική ιστορία της Ήπειρου και άξίζει να διαβαστεί από τον κάθε Ήπειρώτη, από τον κάθε Έλληνα που θέλει να έχει μία ύπεύθυνη ενημέρωση επάνω στην πορεία των έκπαιδευτικών πραγμάτων της χώρας μας.

Άναστασίου Μηλιώνη: «ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΓΟΥΛΗΣ», Άθήνα 1984.

Ό ιατρός Άναστάσιος Μηλιώνης, ύστερα από μακροχρόνιες προσπάθειες και κουραστικές έρευνες, παρά την έλλειψη άρχειακών πηγών και ειδικής με τό θέμα του βιβλιογραφίας, στηριζόμενος κυρίως σε προφορικές μαρτυρίες, κατόρθωσε να συνθέσει την ιστορία του Μοναστηριού της Μέγγουλης (Περιστερίου) Πιργωνίου και να την παρουσιάσει σε βιβλίό. Ό συγγραφέας διαπραγματεύεται τό θέμα του κατό τρόπο ίκανοποιητικό. Σε σύντομη εισαγωγή του μάς εισάγει στο θέμα και μάς εξηγεί τους λόγους που τον ώθησαν να προβεί στη συγγραφή του βιβλίου του. Ή άγάπη για τά πάτρια Ήρα και ή λαχτάρα του ξενιτεμένου για τη γενέτειρα γή όπλισαν τό συγγραφέα με άκαταμάχητο θάρρος και του έδωσαν τη δυνατότητα να παρουσιάσει μία πραγματικά αξιόλογη εργασία σε εκλαϊευμένη μορφή, που δέν καλύπτει μόνο την ιστορία του Μοναστηριού της Μέγγουλης, αλλά διαφωτίζει και άρκετά άλλα σημεία της τοπικής ιστορίας του Πιργωνίου.

Την ιστορία του Μοναστηριού της Μέγγουλης ό συγγραφέας χωρίζει σε τρία μέρη: Α) Στην περίοδο πριν από την ίδρυση. Β) Στην περίοδο μετά την ίδρυση και Γ) Στην περίοδο από τό 1870 και μέχρι σήμερα. Ή ιστορία του Βυζαντινού Μοναστηριού της Μέγγουλης χάνεται εις τά βάθη των αιώνων. Ό συγγραφέας με έπιδεξιότητα άναλνει την κάθε περίοδο και με μεθοδικότητα συμπληρώνει τά επί μέρους κεφάλαια με φωτογραφική κάλυψη και με παράθεση αυτών των έπιγραφών και λοιπών έπιβοηθητικών στοιχείων σε τρόπο που ή εργασία να παίρνει έπιστημονική μορφή. Ή προσεγμένη διατύπωση των διανοημάτων του συγγραφέα σε συνδυασμό με την άνάλυση του παρατιθέμενου ιστορικού ύλικού, οδηγούν τελικά σε μία τέλεια σύνθεση, που θα τη ζήλευαν άκόμη και οι επαγγελματίες ιστοριογράφοι.

Τό βιβλίό διακρίνει σαφήνεια και συνέ-

πια. 'Ο 'Αναστάσιος Μηλιώνης με τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του μᾶς μεταφέρει στοὺς θαυμαστοὺς κόσμους τοῦ Πογωνίου καὶ ζοῦμε μαζί με αὐτὸν τὶς ἀναπολήσεις του, στὴ γῆ ποὺ εἶδε τὸ πρῶτο φῶς τῆς ἡμέρας καὶ ποὺ αἰσθάνθηκε τὴν ἀληθινὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Τὸ βιβλίον ἐκφράζει καὶ διδακτικὸν ἀφορισμὸν, ἐπιστροφή στὶς ρίζες μας. «...Τὸ Μοναστήρι τῆς Μέγγουνης — γράφει στὸν ἐπίλογόν του ὁ συγγραφέας — μπορεῖ νὰ μὴ διεκδικεῖ ἱστορικὸς δάφνης... ὅμως σ' αὐτὸ τὸ Μονα-

στήρι, οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς καὶ ἰδιαιτέρως ἐμεῖς, ἐμεῖς οἱ Μεγγουλίτες, χρωστάμε κάτι. Κἀτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας... τὴ ζωὴ μας... τὴν ἵπαρξή μας.».

Κλείνουμε τὴν παρουσιάσή μας με τὴ διαπίστωση, ὅτι ὁ ἱατροφιλόσοφος συγγραφέας 'Αναστάσιος Μηλιώνης εἶναι πολὺ μετριοπαθῆς, γιατί τὸ βιβλίον του ἀποτελεῖ μίαν πραγματικὴ προσφορά γιὰ τὴν τοπικὴ ἱστορία τῆς 'Ηπείρου.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΣΤΑΜ. ΔΟΚΑΝΑΡΗΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Γ. 'Αρμένη - Σ. Παπαδογεώργου - Μ. Χαριτάκη: «ΑΚΑΛΥΠΤΟΣ ΧΩΡΟΣ»

'Απογοητευτικὰ σὰν θεατρικὸς προβληματισμὸς ἀλλὰ καὶ σὰν ὅμοια γραφή, εἶναι τὰ τρία μονόπρακτα ποὺ παρουσιάζει ἡ Νέα Σκηνὴ τοῦ 'Εθνικοῦ Θεάτρου καὶ με τὸν τίτλον «'Ακάλυπτος Χώρος».

1. Οἱ δύο γυναῖκες — οἱ δύο ἐργάτριες, τὸ ζευγάρι τοῦ Γ. 'Αρμένη. 'Εδῶ ἔχουμε τρεῖς περιπτώσεις ζωῆς καὶ μοίρας. Κοινότητες ἱστορίες μ' ἓνα βαρετὸ καὶ γνωστὸ, ἐκ τῶν προτέρων διάλογον — Κανένα εὐρημα. Τὸ ἔργο εἶναι στατικόν, δεδομένον ποὺ ἀποστερεῖ τὴν ποιότητα ἀπὸ προηγούμενα ἔργα τοῦ ἴδιου συγγραφέα, ποὺ μᾶς ἔχει συνηθίσει με τὸ δαιμονικὸ καὶ κινητικὸτατο ρυθμὸ τῆς γενικώτερης θεατρικῆς του προβληματικῆς.

2. Ο ΣΤΑΘΜΟΣ τοῦ Σπύρου Παπαδογεώργου.

'Εδῶ ὑπάρχει μίαν κακὴ ἀπομίμηση τοῦ Μπέκετ. «Περφιμένοντας τὸ 'Ικόντο» καὶ με τὴ διαφορετικὴ κοινωνικὴ θέσιν τῶν διδύμων προσώπων. Τὸ ἔργο πλατυάζει, ὁ διάλογος δὲν πείθει στὴ διαλεκτικὴν, ἐνὼ ἡ ἀνοιχτὴ θεώρηση γιὰ μίαν ὑπαρξιακὴ προσέγγιση φαίνεται ὅτι δὲν ἀνήκει στὶς ἱκανότητες τοῦ συγγραφέα. 'Ἐτσι ἡ ἔλλειψη τοῦ ἀπαραίτητου εὐρηματικοῦ προσανατολισμοῦ, τουλάχιστον γιὰ τὴ δομὴ τοῦ προβληματισμοῦ, πλέον, ἀφήνει πολλὰ καὶ διάφορα ἐρωτηματικά.

3. Τὸ Γράμμα τοῦ Μ. Χαριτάκη.

'Απαράδεκτον σὰν θεματογραφία καὶ σὰν ποιότητα τεχνικῆς. Τυποποιημένον ἀρχικὰ με τὸ εὐρημα τῆς νεκρικῆς κάσας ποὺ εἶναι πολυχρησιμοποιημένον στὴ παγκόσμια λογοτεχνία, προσπαθεῖ νὰ ἀποκομίσει κάποια ἐκτίμηση κυρίως με τὴ θαναυσότητα τῆς φραστικῆς καὶ ὀπτικῆς παράθεσης, θέμα ποὺ πιθανότατα καὶ ἴσως θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ καὶ ἀνεκτὸ, ἂν γραφόταν ἀπὸ ἄλλο συγγραφέα, ἂν κι ἔταν γνώριζε, ὅτι αὐτὴ ἡ θεματογραφία ἀνήκει πλέον στὴ σχέση τοῦ ὑπαρξιακοῦ, τοῦ παράλογου καὶ τῆς ἐλλειπτικῆς γραφῆς. Καταφαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν ἀποφεύγει τὴν δική του στασιμότητα στὴν ἀναζήτησιν τῆς προσωπικῆς του τέχνης.

'Ο Τάκης Βουτέρης, γνωρίζοντας τὴν ποιότητα τῆς ρεαλιστικῆς θεατρολογίας τῶν συγγραφέων, προσπάθησε ἔξυπνα νὰ τὴν ἐπενδύσει με σκηνικὰ εὐρήματα σύγχρονης τεχνικῆς καὶ παράλογου.

'Ἐτσι τὰ τρίπρακτα ἔδωσαν στὸ θεατὴ μίαν ψευδαίσθηση ἐνότητας καὶ προσπάθειας κάλυψης τοῦ ἀκάλυπτου χώρου ποὺ δυστυχῶς, γιὰ τοὺς συγγραφεῖς, παρέμεινε ἐπικίνδυνα ξέσκεπος. Δὲν θὰ μιλήσω γιὰ τοὺς ἴθσοιους ποὺ δούλεψαν καὶ ἐργάσθησαν φιλότιμα στὴν παρουσία-

ση του έργου, αλλά πρέπει να σταθώ υποχρεωτικά στον έξοχο και σπουδαίο Τάσο Παπαδάκη, — που ήταν κρυμμένος αυτός ο ήθοποιός και γιατί δεν τον γνωρίζει πλατειά το θεατρόφιλο κοινό;

Πριν τελειώσουμε πρέπει να γράψουμε γι' αυτόν τον ήχητικό παρονομαστή του εθνικού ύμνου που συνοδεύει τις θωμολογίες και τις παραπλήσιες σκηνές. Ντροπή! όχι σαν καλή τέχνη, αλλά σαν κακή εμπνευσή τέχνης. Άκόμα, άπιθανο το σκηνικό εϋρημα που θέλει να είναι: ξαπλωμένοι οι ήθοποιοί στο τέλος και να συνδιαλέγονται σε ύπνια στάση, ενώ το νικηθήκαμε του Λειβαδίτη που έκφωνείται, έχει μάλλον πολιτικό διαλογισμό.

ΘΕΑΤΡΟ ΒΕΑΚΗ

Νέλλ Ντόν: «ΧΑΜΑΜ ΓΥΝΑΙΚΩΝ»

Πέρα από την θετική και την αξιολογή θεατρολογία του έργου σαν τολμηρότατος κοινωνικά προβληματισμός, υπάρχει εδώ και η αντίστοιχη διαπίστωση ότι, στα τελευταία αυτά χρόνια, το ελληνικό θέατρο, έγκαιναιάζοντας μια οικουμενικότερη γραφή σκηνής, επικοινωνεί μηνυματικά με τον θεατή και τον προσανατολίζει: καλλιτεχνικά στο να αποδεσμευθεί από το κάθε καταστημένο και από την κάθε παραδοσιακή αντίληψη πάνω στη σχέση τέχνης - γυμνού - παράστασης. Αυτή είναι η φιλοσοφία του έργου και η όμοια μεταφορά στη σκηνή γίνεται κοινωνική θέση μπροστά στην άρνηση της γνωστής και σεσημασμένης μονολιθικότητας, που εκφράζει, χρόνια και ζαμάνια τώρα, ή στείρα διαλεκτική της άμοιρης ελληνικής κοινωνίας.

Το έργο καταξιώνεται σπάζοντας τα στερεότυπα ταμπού της σεμνοτυφίας με την μονοσήμαντη και την υπερχειλίζουσα ανθρωπιά του. Ειδικότερα το ΧΑΜΑΜ ΓΥΝΑΙΚΩΝ κινείται σε δύο παραλλήλους. Ή μία είναι η γνωστή φωτογραφικά ατμόσφαιρα που επικρατεί μέσα σ' ένα γυναικείο λουτρό κοινής χρήσης και η άλλη σηκώνει το βάρος των εξομολογήσεων, της καθημερινής πικρίας, των παθημάτων και της σημσιολογίας για τον βασανιστικό τρόπο ζωής της οποιασδήποτε απελευθερωμένης γυναίκας που συνεχίζεται περιφρονώντας φεμινιστικά κινήματα, νομοσχέδια και ίσα δικαιώματα.

— Όλες οι γυναίκες περιμένουν, λένε οι λουόμενες στο έργο, σαν προσδοκία του φύλου και ίσως της γύμνιας.

— Θέλω ένα άνθρωπο για σύντροφο, ζητάει, ή τόσο ξεσοκοτισμένη Τζόου.

Πρόσθετα έχουμε και τον υπαρκτικό δεδομένο της Μάνας, που φοβάται για την τύχη της χαζής κόρης, μήπως όταν πεθάνει αυτή ή ίδια, τότε θα μείνει απορροσάτετο το παιδί της.

Άκόμα μέσα στο έργο υπάρχουν και τα προσωπικά όνειρα των γυναικών, τα οποία η δεξιοτεχνία του Μ.Μ. τα επένδυσε πάνω στη σκηνή μ' ευαισθησίες χρωμάτων δίνοντας έτσι έντονότερα, το παραπληρωματικό όνειρικό ύψος που καταλήγει πάντα και τόσο απαραίτητα στην καταφυγή προς την έλπίδα, αδιάφορα αν η γυναίκα είναι πλούσια, φτωχιά, όμορφη, άσχημη, τίμια ή όχι. Το έργο μας δείχνει τολμηρά την σωματική, και, σκληρότατα, την ψυχική γύμνια της κάθε γυναίκας.

Θέμα γύμνιας και θέμα γύμνιας, αυτός είναι ο προβληματισμός του έργου. Όμως η θεατρολογία, οι περιπτώσεις, και ο διαλογισμός μας επιδοτεί με μια αίσθηση κάποιας άλλης συγκίνησης. Μας πλησιάζει, θέλοντας και μή, στην γυναίκα άνθρωπο, στην έρημιά της, στη φτωχιά της ύπαρξη, που βρίσκονται τόσο μακριά από το γνωστό τιμοκατάλογο της τυποποιημένης ντροπής και του γυναικίστικου ένστικτου.

Με την συγκριτική όρολογία της κάθε μάνας σκεπάζονται: εδώ στο χαμάμ οι γύμνιας. Αυτό είναι το έργο κι' έτσι πρέπει, όχι μόνο να το δούμε, αλλά να το προσέξουμε.

Συγκροτημένο το έργο σε γενικές γραμμές, παρουσιάζει και κάποιες αδυναμίες γραφής, ιδιαίτερα στο 6' μέρος, με την κατάληψη και τις δημοσιεύσεις στις έφημεριδες. Παρουσιάζονται συμπτώματα μικρορωμαντισμού και αφέλειας.

Ο Μιχάλης Μπούχλης βρίσκει το σφυγμό και μπολιάζει την εσωτερικότητα του έργου, διαγράφοντας μια εξισορρόπηση σκηνικής έκφρασης και κίνησης.

Ἡ ἔμπειρη Καίτη Λαμπροπούλου φαίνεται σωστή στις ἐπαγγελματικές της ὑποχρεώσεις, ἡ Μαρούλα Ρώτα δημιουργεῖ τὸν ρόλο της, ἐνῶ οἱ Β. Τριφύλλη, Ἄλ. Μακροῦ, Ἄντζ. Ζουγανέλη συμμετέχουν θετικά στὴν παράσταση. Ἡ Γωγὼ Ἀντζολετάκη ἐντυπωσιάζει. Ὁ ρόλος της εἶναι μιὰ προσωπικὴ δημιουργία καὶ τὸ παίξιμό της μιὰ προσωπικὴ κατάρτιση.

Περνάει στὸ θεατὴ τὸ μήνυμα τῆς σκηνηκῆς ὁμορφιάς καὶ τὴν ἐπικοινωνία τοῦ γνήσιου ταλέντου της. Πιστεύουμε ὅτι αὐτὸ, ἰδιαίτερα τὸ παίξιμό της, ὑποχρεώνει τὴν Γ. Ἀτζολετάκη νὰ ἀναζητήσῃ πιά καὶ τοὺς μεγάλους ρόλους τῆς σκηνης. Ἡρθε ὁ καιρὸς καὶ ἡ θεατρικὴ μοῖρα της. Τὸ ἀξίζει.

Τὴν μετάφραση καὶ τὴν μεταφορὰ στὴν ἐλληνικὴ ἀργκὴ, ἀπὸ τὴν Μέλπω Ζαροκώστα, τὴν θεωροῦμε πετυχημένη. Ἀναφερόμαστε ἀκόμα τῇ σκηνογραφίᾳ τοῦ Θ. Δαυλοῦ καὶ τὴν ὁμορφὴ μουσικῆ τοῦ Σακ. Τσιλίκη.

ΘΕΑΤΡΟ «ΚΑΜΠΕΡΕΙΟ»

Γ. Διαλεγμένου: «ΜΑΝΑ, ΜΗΤΕΡΑ, ΜΑΜΑ» (ἀπὸ τὸ ΔΗ.Π.Ε.Θ.)

Τὸ ἔργο τοῦ κ. Γ. Διαλεγμένου μὲ τὸν πιὸ πάνω τίτλο, μᾶς παρουσίασε τὸ Δημοτικὸ μας Θέατρο. Πρόκειται γιὰ τὸ τρίτο ἔργο τῆς χειμερινῆς περιόδου 1984—85, ποὺ ἀνεβάζει τὸ ΔΗ.Π.Ε.Θ.Ι. καὶ τοῦτο εἶναι, φυσικά, θερμὰ εὐπρόσδεκτο. Πρέπει ὥστόσο νὰ ποῦμε κάτι ποὺ ἤδη ἐπανειλημμένα τονίσαμε: Ἡ συστηματικὴ ἐμμονὴ στὸ ντόπιο δραματολόγιο (κι' ἀναφερόμαστε ἐδῶ, βέβαια, καὶ στὶς προηγούμενες αἰζόν), ἀπὸ τοὺς καλλιτεχνικοὺς ὑπεύθυνους τοῦ περιφερειακοῦ θεάτρου μας, καταντᾷ, πρесеβούμε, ὑπερβολή. Τὸ παγκόσμιο ρεπερτόριο ἀπὸ τὸν Τσέχωφ καὶ τὸν Στρίνμπεργκ ὡς τὶς μέρες μας θρίθει ἀριστουργημάτων καὶ ἡ μονομερὴς προσήλωση στὰ δικά μας σκηνηκὰ κείμενα καὶ μάλιστα (πράγμα ποὺ συχνότατα συμβαίνει) σὲ δημιουργίες καινούργιων συγγραφέων μὲ ἔργο ὄχι ἀκόμη στερεωμένο ἀπὸ τὴν κρίση τοῦ χρόνου, ὀπωσδήποτε θλάπτει).

Ἄς ἔρθουμε τώρα στὸ προκείμενο. Τὸ ἔργο τοῦ κ. Διαλεγμένου, ἂν καὶ δὲν εἶναι σφαιρικὰ ἀντιπροσωπευτικὸ στοὺς ἥρωές του ἀλλὰ περισσότερο στὴν πλοκὴ καὶ στὴν ὑπόθεσή του, ἔτσι ποὺ νὰ ἐκφράζει μ' ἕνα τρόπο πλησιέστερο πρὸς τὴν ἀλήθεια τὴν νεοελληνικὴ πραγματικότητα, ἐν τούτοις ἔχει ἀναμφισβήτητες ἀρετές: ἔξιπνο μῦθο καὶ σωστά (πιὸ πολλὰ μὲν ταῦτα ψυχογραφικὰ) στημένους ἥρωες, γνήσιες συγκρούσεις, δραματικὰ κρεσέντα, ἀπρόοπτα, χιούμορ. Πρέπει ὅμως νὰ παραδεχτοῦμε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά μερικὰ στραβοπατήματα — συχνὰ πολλὰ χοντρά — στὴν (παρατηρούμενη καὶ σὲ κάμποσους ἀκόμη νέους θεατρικοὺς μας συγγραφεῖς) προσαρμογὴ τῆς «πλάκας» καὶ τοῦ καλαμποριοῦ, ποὺ ξεπέφτουν στὸ φτηνὸ γκροττέσκο καὶ τὸ χυδαῖο καὶ στὶς ἐπεισοδιακές, ἐπίσης, σφῆνες, τὶς τραβηγμένες ἀπ' τὰ μαλλιά, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἴδια πολιτικὴ στὴν προβολὴ τῆς μουνταριαῖς ποὺ φτάνει μερικὲς φορές στὰ ὅρια τῆς ἀηθίας (σκηνὴ π.χ. στὸ ντιβάνι τῆς ἐρωτικῆς «διδασκαλίας» τοῦ «Σωτηράκη»). Τὸ βασικὸ πλᾶσιμο τοῦ τελευταίου, ἰδιαίτερα, μ' ὄλες τὶς ὑπερβολές του πρὸς ἕνα ἀνηλεὲς καὶ ἀσταμάτητο σφυροκόπημα θρωμολογίας, στάθηκε τὸ «κρεσέντο» κακογουστίας τοῦ βιβλίου. Ἡ σκηνοθεσία, ἡ ἐρμηνεία τῶν ἠθοποιῶν καὶ οἱ λοιποὶ συντελεστὲς στήριξαν καὶ βοήθησαν τὴν παράσταση. Πλαστικὴ καὶ δημιουργικὴ ἦταν ἡ σκηνοθεσία τοῦ κ. Διαλεγμένου, παρὰ τὶς θεβιασμένες «κολλητές» ἀττάκες καὶ τὴν ἀφυκολόγητη βιασύνη τῶν διαλόγων πιότερο στὶς πρῶτες σκηνές τῆς παράστασης. Ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς τὸν χαρακτηριστικὸ ρόλο τῆς «Μάνας» ἡ κ. Μ. Ρώτα ὑπῆρξε λαμπρῆ. Ἡ «Βαρβάρα» τῆς κ. Ἄλ. Παντελάκη, σφᾶ σωστῆ, σίγουρη καὶ φυσικὴ. Ὁ κ. Στ. Σαμαρτζῆς καὶ ἡ κ. Φ. Μανέττα, ποὺ εἶχαν καὶ μερικὲς πολλὰ πετυχημένες καὶ πικνὲς σὲ δραματικότητα ἐξάρσεις — ἰδίως ὁ πρῶτος — πλαστικοὶ καὶ πολλὰ καλοὶ. Ὁ Θ. Σκαρλίγγας ἔχει δυνατότητες, ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ ξεφύγει ἀπὸ ὑπερβολές. Τὰ σκηνηκὰ καὶ τὰ κοστουμια προσε-

γμένα ἀλλ' ὑπέρμετρα ἀπλά και μονοτονισμένα. Ἡ μουσική τῆς κ. Σ. Πετροπούλου πλασιώνει σωστά τὴν παράσταση.

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

**«ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ Δ. ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ»
(πρώην «ΠΑΛΛΑΔΙΟ»)**

Νικολαΐ Γκόγκολ: «Ο ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ» (ἀπὸ τὸ ΔΗ.Π.Ε.Θ.)

Στις 27 Δεκεμβρίου, ἀνεβάστηκε ἀπὸ τὸ ΔΗ.Π.Ε.Θ.Ι. ὁ «Ἐπιθεωρητής» τοῦ Γκόγκολ, τὸ πρῶτο ἔργο τῆς φετεινῆς περιόδου τοῦ ἠπειρωτικοῦ μας θεάτρου. Τὸ περίφημο τοῦτο δημιούργημα τοῦ κλασσικοῦ ρώσου συγγραφέα, ποὺ «πέρασε» κατ' ἐπανάληψη ἀπὸ τὶς μεγάλες σκηνές τοῦ κόσμου και ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γράφτηκε συνεχίζει νὰ παίζεται ἀκατάπαυστα παντοῦ, τοῦτο τὸ ἀνηλεές μαστίγωμα κατὰ τῶν ἐξαχρειωμένων φαύλων και τῶν «κυρίων» τους, ποὺ κρατώντας τὰ πόστα σὲ κάθε γῆ, ἀφήνουν τὶς μάζες στὴ φρικτὴ ἀποτελμάτωση, τὴν ἐξαθλίωση και τὴ μιζέρια, ἀνήκει, πράγματι, στὰ ἐντελῶς ἐκλεκτὰ ἔργα τοῦ παγκόσμιου δραματολογίου και σωστά ἔπραξεν ἡ Διεύθυνση τοῦ Δημοτικοῦ μας θεάτρου νὰ τὸ συμπεριλάβει φέτος στὸ ρεπερτόριό τῆς. Γιατὶ οἱ θεμελιακοὶ χαρακτήρες του, πλασμένοι ἀπὸ τὴ ρωμαλέα πέννα τοῦ τρανοῦ τοῦτου ρώσου δραματούργου, εἶναι σχεδὸν μοναδικοί. Πράγματι, ὁ Γκόγκολ κατόρθωσε νὰ «πιάσει» σ' αὐτὸ μὲ θαυμαστὴ μαστοριά τὶς βασικὲς «σταθερές» τοῦ ψυχισμοῦ τῶν καπάτων και τῶν ἀναρχώμενων σὲ κάθε ἐποχὴ ἀθλητῶν, ποὺ μὲ

μοναδικὸ τιμὸν τὸ συμφέρον τους, ἀντὶ νὰ προάγουν ὀδηγοῦν τὰ πάντα στὸν ἐκφυλισμὸ. Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴ σοφὴ πλοκή του και τὸ λόγο του. Τὶς ἀρετὲς τοῦ κειμένου ἐκμεταλλεῦόμενος, ἔτσι, κατὰ τρόπον κάλλιστο ὁ σκηνοθέτης κ. Ν. Παπαδάκης δημιούργησε, παρὰ τὶς πλείστες δυσκολίες, ποὺ ὀρθώνονταν πρὸς τοῦτο, μιὰ μεθοδικὴ και ἀξιόλογη παράσταση. Ἀπ' τοῦς ἠθοποιοῦς οἱ κ.κ. Γ. Θωμᾶς, Σ. Καστούρη και Γ. Τζέρμπος στάθηκαν πολὺ καλοὶ. Ὁ ταλαντοῦχος κ. Στ. Σαμαρτζῆς πολὺ καλὸς, παρότι κρατιοῦνταν σ' ἓνα μόνιμο μέτρον ὑπερβολῆς. Οἱ κ.κ. Γ. Τάτσης, Δ. Ἀραμπατζόγλου, Μ. Μακρῆ, Π. Ραπτάνης, Α. Σιάνου, Β. Κωνσταντῆς, Κ. Παληὸς ὑπῆρξαν σωστοί. Οἱ κ.κ. Μ. Μπίζος και Σ. Παπάζογλου γενικὰ καλοὶ. Οἱ κ.κ. Θ. Σκαρλίγκος, Θ. Βενιέρης, Β. Λάμπρου, Δ. Μπόχτης, ἀρκούντως καλοὶ. Τὰ κοστουμια και τὰ σκηνικὰ τῆς κ. Ι. Μανωλεδάκη - Λαζαρίδη προσεγμένα και πολὺ ἐπιμελημένα. Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Κ. Σταματίου καλὴ. Ταίριαστὴ και ἡ μουσικὴ κάλυψη τῆς κ. Α. Χάβα - Βάγια.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ποίηση

Χρήστου Ντάλια: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ '75 - '85», σελ. 320, έκδ. «Νέας Πορείας», Θεσσαλονίκη 1985.

'Απολλωνίου Ροδίου (προλεγόμενα - ξμμετρη μετάφραση: Πάικου Δ. Νικολαΐδη - 'Ασιλάνη): «ΤΑ ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ», σελ. 216, 'Αθήνα 1985.

'Αράτου Σολέως (προλεγόμενα - ξμμετρη μετάφραση: Πάικου Δ. Νικολαΐδη): «ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΟΣΗΜΙΑ», σελ. 56, 'Αθήνα 1985.

'Αλ. Σ. Πούσκιν (μετάφραση: Νίκος Δ. Παπακωνσταντίνου): «ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΟΝΕΓΙΝ» (Β' έκδοση), σελ. 46, έκδ. «Δωδώνη», 'Αθήνα 1983.

Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: «ΦΩΤΑΓΩΓΗΜΕΝΟ ΑΙΓΑΙΟ», σελ. 80, έκδ. «Δωδεκάτη Ώρα», 'Αθήνα 1983.

Ξάνθου Λυσιώτη: «ΤΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΗΣ ΩΡΑΙΑΣ ΧΑΡΙΚΚΕΙΑΣ», σελ. 40, Κύπρος 1985.

Γιάννη Καραβίδα: «ΔΙΑΣΤΑΤΡΩΣΕΙΣ Β'», σελ. 48, 'Αθήνα 1985.

Γρηγορ. Σταυρίδου: «Ο ΑΡΜΑΤΩΛΟΣ» (Β' έκδοση), σελ. 48, έκδ. «Διογένης», 'Αθήνα 1985.

Ζωής Σαβίνα: «ΜΑΓΙΣΣΕΣ» (χάι κάρτάνκα), σελ. 242, 'Αθήνα 1985.

Κώστα Γαρίδη: «ΚΑΤΙ ΝΑ ΜΕΙΝΕΙ», σελ. 48, έκδ. «Μαυρίδης», 'Αθήνα 1985.

Γιώργου Α. Δεκάκη: «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ», σελ. 48, έκδ. «Ίωλκος», 'Αθήνα 1985.

Νίκου Παπακωνσταντίνου: «ΠΟΙΟΣ ΜΠΟΡΕΙ», σελ. 48, έκδ. «ΔΩΔΩΝΗ», 'Αθήνα 1979.

Μίμη Κ. Ίακωβάκη: «ΕΠΟΧΕΣ», σελ. 52, Λεμεσός 1983.

Μίμη Κ. Ίακωβάκη: «ΝΕΑ ΓΡΑΦΗ», σελ. 52, Λεμεσός 1983.

Σόνιας Πυλόρωφ - Σωτηρούση: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΤ' '84», σελ. 40, Θεσσαλονίκη 1985.

Ευαγγέλου Ν. 'Ασπώτη: «ΡΩΓΜΕΣ», σελ. 64, Θεσσαλονίκη 1985.

Βύρωνα 'Αντωνιάδη: «ΑΝΑΔΩΣΗ», σελ.

48, έκδ. «Νέας Πορείας», Θεσσαλονίκη 1985.

Μάχη 'Αποστολάτου: «ΕΠΙΒΗΤΟΡΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ», σελ. 64, Πύργος 1984.

Περικλή Ν. Σακελλαρόπουλου: «ΑΝΕΜΟΣΤΡΟΒΙΛΟΣ», σελ. 32, Πάτρα 1985.

Κώστα Πηγαδιώτη: «ΤΟ ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟ ΤΟΤ' "ΑΡΓΟΤΕΡΑ"», σελ. 64, 'Αθήνα 1985.

Γιάννη Κωνσταντέλλη: «Ο ΑΝΕΜΟΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΗΜΕΡΩΝ», σελ. 32, έκδ. «Διογένης», 'Αθήνα 1985.

Νίκου 'Ανώγη: «ΑΔΕΛΦΕ ΜΟΤ' ΑΝΘΡΩΠΕ», σελ. 64, 'Αθήνα 1985.

Ράνερ Μαρία Ρίλκε (είσαγωγή - μετάφραση - σημειώσεις: Ε. Ν. Πλατή): «Η ΔΙΑΘΗΚΗ», σελ. 64, έκδ. «'Αστρολάβος / Εὐθύνη», 'Αθήνα 1985.

Ζωής Κυρκόπουλου: «ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΗΜΑΤΑ», σελ. 32, έκδ. Ν. Ι. Νικολαΐδη, 'Αθήνα 1985.

Πελοπίδα Δόνου: «ΕΡΗΜΗΝ, ΕΣΤΩ...», σελ. 32, 'Αθήνα 1985.

Κ. Γ. Σταυρόπουλου: «ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ», σελ. 32, Τρίκαλα 1985.

Παναγ. Τσουτάκου: «AVIS AMORIS», σελ. 80, 'Αθήνα 1985.

Βαγγέλη Ι. Πασσαϊ: «ΑΛΑΜΑΝΑ», σελ. 48, 'Αθήνα 1985.

Γιάννη Μπαρμπαγιάννη - Προσήλιου: «ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ», σελ. 224, έκδ. «Παγκόσμια 'Εστία Λογοτεχνών», 'Αθήνα 1985.

Κώστα Π. Μιχαήλ: «ΧΑ·Ι· - ΚΑ·Ι·», σελ. 80, 'Αθήνα 1985.

Agni Vlavianos - Arvanitis: «OSCILLATIONS - ΤΑΛΑΝΤΩΣΕΙΣ», σελ. 80, 'Αθήνα 1983.

Κώστα Πάλμου: «ΒΑΡΚΟΥΛΕΣ ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ», σελ. 64, έκδ. «'Αγρόαμπελη», Πειραιάς 1985.

Κανελλίτσας Πασχαλέρη: «ΤΟ ΞΕΧΕΙΛΙΣΜΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΟΥ», σελ. 88, Θεσσαλονίκη 1985.

Αϊμιλίας Ίδου: «ΟΡΕΙΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΑΛΤΗΣ», σελ. 80, 'Αθήνα 1985.

'Αποστολίας Νάνου - Σχοτεινιώτη: «ΑΝ-

ΤΙΣΤΑΣΗ 1940 - 1941», σελ. 30, Λάρισα 1985.

Κώστα Νόβαλη: «ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ», σελ. 64, έκδ. «Ρώσσης», 'Αθήνα 1985.

Καλλιόπη Περίου: «ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ», έκδ. «Διογένης», 'Αθήνα 1985.

Πεζογραφία

Κώστα Θ. Παπανικολάου: «Ο ΑΙΜΟΣΤΑΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΙΜΙΟ ΕΤΑΟ» (διηγήματα), σελ. 400, Πάτρα 1985.

Κώστα Φωτεινού: «ΠΙΣΩ ΑΠ' ΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ» (διηγήματα), σελ. 164, έκδ. «Νεφέλη», 'Αθήνα 1985.

Κώστα Ν. Τριανταφύλλου: «ΠΑΤΡΙΝΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ» (διηγήματα), σελ. 152, Πάτρα 1985.

Κώστα Δ. 'Αβραάμ: «ΟΙ ΑΠΟΣΤΗΓΩΓΟΙ» (διηγήματα), σελ. 94, έκδ. «Πνευματικής Ροόμελης», 'Αθήνα 1981.

Θανάση Μετσαμενίδη: «ΝΑΤΣΚΑΣ» (μυθιστόρημα), σελ. 336, έκδ. «Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος», 'Αθήνα 1985.

Πίτσας 'Αστέρης: «ΠΟΡΦΥΡΕΣ ΣΚΙΕΣ», σελ. 80, 'Αθήνα 1985.

Τηλέμαχου 'Αλαβέρα: «ΓΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΟΨΕΙΣ» (διηγήματα), σελ. 184, έκδ. «Νέα Πορεία», Θεσσαλονίκη 1985.

Δέσποινας Πατρινού: «Η ΖΑΦΕΙΡΕΝΙΑ ΚΟΤΠΑ» (διηγήματα), σελ. 80, 'Αθήνα 1985.

Γεωργίου Μιλτ. Τσατσάνη: «ΟΙ ΔΥΟ ΚΥΚΛΟΙ» (μυθιστόρημα), σελ. 208, 'Αθήνα 1985.

'Ανθη Βέργη: «ΧΩΡΙΣ ΘΕΜΕΛΙΑ» (διηγήματα), σελ. 144, έκδ. «Τό 'Ελληνικό Βιβλίο», 'Αθήνα 1985.

Πόπη Περίου: «ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΜΑΧΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ», σελ. 56, έκδ. «Διογένης», 'Αθήνα 1985.

Κώστα Γ. Μίσσιου: «44 ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΦΩΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΣΒΟ», σελ. 80, Μυτιλήνη 1985.

ΔΟΚΙΜΙΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ - ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

Κ. Μητσάκη: «Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΑΙΩΝΑ»

(συνοπτικό διάγραμμα), σελ. 56, έκδ. «Φιλιππότη», 'Αθήνα.

'Ιωάννου Ν. 'Αντωνάκη: «ΣΤΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ», σελ. 116, έκδ. Ι. Σιδέρη, 'Αθήνα 1985.

Στάθη 'Ηλ. Παρασκευοπούλου: «ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ» (ό Τριφύλλιος ιστορικός και λογοτέχνης), σελ. 80, Κυπαρισσία 1984.

'Επιμέλεια Βασίλη Ι. Κραψίτη: «ΜΝΗΜΗ ΣΟΥΛΙΟΥ» (τόμος έκτος), σελ. 232, έκδοση του Πνευματικού Συλλόγου 'Αθηνών «Οί Φίλοι του Σουλίου», 'Αθήνα 1985.

'Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών: «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» (τόμοι 56 και 57 1985), σελ. 192 και 152, 'Αθήνα 1985.

'Επιμέλεια Χριστίνας Μιχαλοπούλου - Βεΐζου: «Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», σελ. 200, 'Αθήνα 1985.

'Επιστημονικής Έπετηρίδας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (παράρτημα άρ. 60 - Συλλογή ύλικού: Στ. Κ. Καρατζάς - 'Επιμέλεια Ε.Δ.Π. Σπουδαστηρίου Ν. Ε. Φιλολογίας): «ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΩΝ - ΙΙ» (562 γράμματα των Ε. Γιαννίδη, Ι. Δραγούμη, Α. Έφταλιώτη, Δ. Ταγκόπουλου, Γ. Ψυχάρη κ.ά.), σελ. 688 και 8 πίνακες, Θεσσαλονίκη 1985.

'Επιμέλεια: Βιβλιογραφική Έταιρεία τής Έλλάδος: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 1977», σελ. 608, 'Αθήνα 1979.

'Απ. Παπανδρέου: «Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», σελ. 144, έκδ. 'Α/φών Τολίδη, 'Αθήνα 1985.

Τίτου Π. Γιοχάλα: «ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΟ-ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟ-ΑΛΒΑΝΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ» (άνεκδοτο έργο του 'Ιωάννη Βηλαρά), σελ. 320, έκδ. «Institute for Balkan Studies», Θεσσαλονίκη 1985.

Φιλαρ. Βιτάλη: «Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ», σελ. 48, έκδ. 'Ιερού Κοινοῦ τοῦ Παναγιῶν Τάφου, 'Ιεροσόλυμα 1984.

Νικολ. Β. Λώλη: «Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ» (δοκίμια περί τῶν 'Ηνωμένων Έθνῶν - Δοξαστικά), σελ. 118, 'Αθήνα 1985.

Παναγιώτη Φ. Χριστοπούλου: «ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ "Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΡΙΤΗΣ" ΚΑΙ Η ΤΥΧΟΔΙΩΚΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥ LEANDROU LOMBARDI ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ» (διατριβή επί διδακτορία), σελ. 230, έκδοση 'Εταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, 'Αθήνα 1984.

'Αρσένη Γεροντικοῦ: «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ», σελ. 312, έκδ. «Διογένης», 'Αθήνα 1985.

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Σπύρου Ι. Μαντά: «ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΕΦΤΡΙΑ» (λεύκωμα, σχ. 4ου μεγ., με πίνακες, σχέδια, φωτογραφίες και κείμενα, σ' έκτύπωση πολυτελείας), σελ. 146, έκδ. «Λαϊκὸ Πολύπτυχο», 'Αθήνα 1985.

Νώντα Περ. Σακελλαρόπουλου: «ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ ΙΜΠΡΑΪΜ ΣΤΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΤΑ — 1825 - 1827» ('Επαινος 'Αχαϊκῆς 'Εταιρείας Μελετῶν), σελ. 128, 'Αθήνα 1977.

Νώντα Περ. Σακελλαροπούλου: «ΤΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΤΙΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ» ('Επαινος 'Αχαϊκῆς 'Εταιρείας Μελετῶν), σελ. 192, Πάτρα 1985.

Πρακτικὰ Συνεδρίου Σαρακατσάνων (1 - 3 'Οκτωβρίου 1983, Σέρρες): «ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΙ: ΕΝΑΣ ΝΟΜΑΔΙΚΟΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ», σελ. 194 καὶ παράρτημα φωτογραφιῶν καὶ σχεδίων, 'Αθήνα 1985.

Κων. 'Αθ. Διαμάντη: «ΑΠΑΝΤΑ - 2» (θέματα παραδοσιακά), σελ. 136, 'Αθήνα 1985.

Κων. 'Αθ. Διαμάντη: «ΑΠΑΝΤΑ - 3» (εἰκόνες καὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ χωριά τῶν Τζουμέρκων - Μέρος Α'), σελ. 168, 'Αθήνα 1985.

Κων. 'Αθ. Διαμάντη: «ΑΠΑΝΤΑ - 4» (εἰκόνες καὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ χωριά τῶν Τζουμέρκων - Μέρος Β'), σελ. 192, 'Αθήνα 1985.

Κων. 'Αθ. Διαμάντη: «ΑΠΑΝΤΑ - 5» (μεταφράσεις ποιημάτων), σελ. 104, 'Αθήνα 1985.

Γεωργίου Δ. Κούβελα: «Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ» (ἀνάτυ-

πο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Κοινωνία» - ἔτος ΚΗ'), σελ. 32, 'Αθήνα 1985.

Τάκη Δόξα: «ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΠΤΥΓΟΥ» (δεύτερη ἔκδοση), σελ. 24, 'Αθήνα 1985.

Β. Γ. Margaris: «ΚΑΣΤΡΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (λεύκωμα μὲ σημειώσεις στὰ ἑλληνικά, γαλλικά καὶ ἀγγλικά), Γιάννινα 1985.

'Αντωνίου Μ. Μαρή: «Ο ΕΛΕΤΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ» (ἐπιμέλεια Στρατῆ Παπαμανουσάκη), σελ. 244, Χανιά 1985.

Διον. Μιτάκη: «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1836», σελ. 228, 'Αθήνα 1983.

Βασίλη Κραφίτη: «ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ ΣΤΑ ΕΦΤΑΝΗΣΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ (1804 - 1822)», σελ. 184, 'Αθήνα 1982.

'Αποστ. Παπαθεοδώρου: «Ο ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ 1914», σελ. 126, 'Αθήνα 1985.

Σάββα Θ. Θεοδώρου: «Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΒΙΚΟΥ», σελ. 48, 'Ιωάννινα 1985.

Γιάννη Μουγογιάννη: «ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ», σελ. 26, Βόλος 1985.

Γιώργου Θωμᾶ: «ΤΑ "ΨΥΧΟΜΕΝΑ ΔΕΝΤΡΑ" ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ», σελ. 24, Βόλος 1985.

Γιάννη Σακελλίωνα: «Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΠΑΓΑΣΩΝ (ΒΟΛΟΥ) ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ», σελ. 40, Βόλος 1985.

Κ. Γ. Σταυροπούλου: «ΜΑΧΑΩΝ, Ο ΓΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ», σελ. 16, Τρίκαλα 1984.

Κώστα Σαρδελή: «Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΗ», σελ. 16, 'Ιωάννινα 1985.

Μουσεῶς Μοναχοῦ: «ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΕΣ», σελ. 12, 'Ιωάννινα 1985.

'Ελένης Παναγοπούλου - Παπαθανασίου: «ΜΟΡΦΕΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΤΗΣ ΣΙΑΡΑΒΑΣ ΤΗΣ 10ΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1950 - 1960», σελ. 12, Γιάννινα 1982.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

Σωτήρη 'Αρ. Λύτρα: «ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΤΡΩΣΕΩΝ

ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 156, 'Αθήνα - Κομοτηνή 1984.

Κων. Π. Μπράτσου: «ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΗΣ, ΕΝ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΩ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ 9, ΠΑΡ. 5 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ» (άνάτυπο από τὸν τιμητικό τόμο γιὰ τὰ 150 χρόνια του Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου), σελ. 16, 'Αθήνα 1984.

Εὐαγγέλου Ν. Ἀσιπώτη: «ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΑΒΑΦΗΛΩΝ» (άνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «ΟΡΦΕΑΣ», ἀρ. 10-12), σελ. 16, Θεσσαλονίκη 1983.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΑΘΗΝΩΝ

«ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ» (ἐκδ. Ἐπιστημονικῆς Ἐνώσεως «Νέα Παιδεία»), τ. 32—36.

«ΓΛΩΣΣΑ» (ἐκδ. «Νέα Παιδεία», ἔτος Ἰον, τ. 34.

«ΘΕΟΛΟΓΙΑ» (τρίμηνον ἐπιστημονικὸν περιοδικόν), τόμ. 56, τ. 2—3.

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος), ἔτος ΕΒ', τ. 23—24.

«ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» (ἐκδ. Δελτίου Ἐκκλησίας), ἔτος ΛΔ', τ. 22.

«ΤΡΙΦΥΛΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ» (δίμηνη περιοδικὴ ἔκδοσις Συλλόγου «Ἀρκαδία»), τ. 61—62.

«ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» (ἐκδ. Ἐμμ. Ἰδ. Παπαρηγοράκης), τ. 302—303.

«ΔΙΟΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» (ἐκδ. Γ. Βαλέτας), τ. 86—60.

«ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ» (μην. λογ. περιοδικό, ἐκδ. Ε. Χ. Κουλούρη), τ. 155.

«ΙΔΙΟΣ» (δίμηνο περιοδικό, διευθυντής Κ. Μελισσαρόπουλος), τ. 166—170.

«ΕΥΘΥΝΗ» (μην. περιοδ. Νεοελλ. Πνευμ. Προβληματισμοῦ), τ. 168.

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ» (μην. ἐκδ. Ἐπειρωτικῆς Ἐταιρείας), τ. 110.

«ΕΥΦΟΡΙΩΝ» (μην. ἐπιθεώρησις Γραμμάτων καὶ Ἐπιστημῶν, ἐκδ. Τασία Παπαϊ-

ωάννου - Μπενοπούλου Μαιναλιώτης), τ. 1—5.

«ΙΑΤΡΟΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΣΤΕΓΗ» (τρίμ. ἐκδ. Ἡῶς Λαμπίρη), τ. 66.

«ΚΟΝΙΤΣΑ» (μην. περιοδικό), τ. 14.

«ΚΑΣΤΑΛΙΑ» (ἐκδ. Ἑλληνικῆς Ἐταιρ. Ἰατρῶν Λογοτεχνῶν), τ. 80.

«ΔΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (μην. περιοδ. Ἐνωσις Δασολόγων Δ.Υ.), ἔτος 1985, τ. 3—4.

«ΑΓΩΓΗ» (μην. περιοδ. ἐκδ. Χριστιανικῆς Ἐνώσεως ἐκπ/κῶν), τ. 330.

«ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ» (μην. ἐκδ. Σπ. Α. Βοβολίνης), τ. 614.

«ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» (δίμηνο λογοτ. περιοδικό, ἐκδ. Μιχ. Σταφυλάς), τ. 77.

«ΑΚΤΙΝΕΣ» (μην. περιοδικὸ Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες»), τ. 460—463.

«Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ» (μην. περιοδ. Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες»), τ. 330.

«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ» (μηνιαίο περιοδικὸ Πανελληνίου Συνδέσμου Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ἐκδ. Δ. Χατζίδης), τ. 96—97.

«ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ» (μην. ἐπιθεώρησις, ἐκδ. Ἡλ. Γ. Ἀσημακόπουλος), τ. 184—193.

«ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ» (τρίμηνη ἐκδ. Ἐνώσεως Δημοσιογράφων καὶ Συγγραφέων Τουρισμοῦ), τ. 7.

«ΕΠΗΜΟΡΦΩΣΗ» (ἐκδ. Γιάννης Μπενέκος), τ. 7.

«ΕΔΙΚΩΝΑΣ» (μην. λογοτ. περιοδικό, ἐκδ. Γιάννης Μπαρμπαγιάννης), τ. 60.

«ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ» (τρίμ. περιοδ., ἐκδ. Γ. Πηρουδάκης), τ. ΒΙ' 22.

«ΔΙΡΟΤΙΚΗ» (μην. ἐπιθεώρ. Α.Τ.Ε.), τ. 101.

«ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ», τ. 213.

«Ο ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΗΣ» (δίμηνο περιοδικὸ Συνδ. Ἐκδρομῶν «Φυσιολάτρης»), τ. 401—410.

«ΠΑΡΙΑΝΑ» (τετράμ. περιοδ., ἐκδ. Ν. Χρ. Ἀλιμπράντης), τ. 19.

«ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ» (περιοδικὴ ἔκδοσις — ἐκδ. Δανάης Γ. Παπαστράτου), τ. 1—2.

«ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ» (μην.

περιοδικό, έκδ. Κατερ. Τσαλίκη - Κοτσιώρη). τ. 7.

«ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» (έκδ. Λευτ. Κορέλης), τ. 22.

«ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ» (έκδ. Ένωσης Έλλήνων Λογοτεχνών), τ. 20—23.

«ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ» (μην. έκδοση Γ. Ν. Παπαγεωργίου), τ. 94.

«ΤΟΜΕΣ» (δίμηνη περιοδ. πνευματικού προσανατολισμού), τ. 91—93.

«ΔΕΛΦΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ» (έκδ. Φ. Δέλφη), τ. 6.

«ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ» (έκδ. Κ. Μ. Σταμάτης), τ. 8.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ» (έκδ. Άλ. Βασιλείου), τ. 4.

«ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» (έκδ. Έθνικού Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών), τ. 52.

«INTERNATIONAL» (έκδ. Ποθ. Δ. Κορέλλα), τ. 41—42.

«ΤΟ ΠΡΟΣΗΛΙΟ» (μην. έκδ. Γιάννη Μπαρμπαγιάννη), τ. 3.

«ΙΣΡΑΗΛΙΝΑ ΝΕΑ», τ. 195.

«ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ» (έκδ. Παυελ. Γραμμάτων και Τεχνών), τ. 1.

«ΧΡΟΝΙΚΑ» (μην. έκδ. Ίσραηλ. Συμβουλίου Έλλάδος), τ. 83.

«ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ» (έκδ. Διπλωμ. Άντιπροσ. «ΠΟ» Άθηνών), τ. 15.

«ΚΑΜΕΙΡΟΣ» (μην. έκδ. Μιχ. Ε. Άρφαρ), τ. 54—59.

ΕΠΑΡΧΙΑΣ

«ΣΚΟΥΦΑΣ» (περιοδ. έκδ. Μουσικοφιλολογ. Συλλόγου Άρτης «Ο Σκουφάς»), τόμ. Ζ', τ. 68—69, Άρτα.

«ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ» (λογοτ. περιοδ., έκδ. Τηλ. Άλαβέρας), τ. 366—368, Θεσσαλονίκη.

«ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ» (δίμηνη θεολογικό περιοδικό, έκδ. Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης), τ. 707, Θεσσαλονίκη.

«ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ», έτος Α', τ. 7.

«ΣΚΙΑΘΟΣ» (τρίμ. έπιθεώρ., έκδ. Χρ. Β. Χειμώνας), τ. 35, Σκιάθος.

«ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ» (περιοδ. έκδ. Έταιρείας Θεσσαλικών Έρευνών), τ. 62, Βόλος.

«ΗΠΕΙΡΟΣ» (περιοδ. έκδ. Ήπειρωτικής Έστίας Θεσσαλονίκης), έτος Ζ', τ. 2, Θεσσαλονίκη.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» έκδ. Ν. Σκληρός), τ. 152, Πάτρα.

«ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ» (μην. περιοδικό, έκδ. Ε. Π. Καλουδά), τ. 391, Θεσσαλονίκη.

«ΓΙΑΤΙ» (μην. έπιθεώρ., έκδ. Β. Ι. Τζανακάρης), τ. 125, Σέρρες.

«ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ» (μην. περιοδικό, έκδ. Ν. Ι. Μέρτζος), τ. 225—234, Θεσσαλονίκη.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ» (δίμ. περιοδικό, έκδ. Δ. Βακάλης), τ. 10, Ίωάννινα.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΡΟΥΜΕΛΗ» δίμηνη περιοδικό, έκδ. Κ.Δ. Άβραάμ), τ. 31, Λαμία.

«ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ» (δίμηνη περιοδικό, έκδ. Φιλεκαπιδ. Συλλόγου Φλωρίνης «Ο Άριστοτέλης»), τ. 165—172, Φλώρινα.

«ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΑΔΑ» (τρίμηνη έκδοση Έταιρείας Φωκικών Μελετών), τ. 36, Άμφισσα.

«ΑΓΙΑ ΛΥΔΙΑ» (μην. έκδ. Όρθοδ. Χριστιανικής Άδελφότητας «Λυδία»), τ. 155, Θεσσαλονίκη.

«ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ» (έκδ. Τεχν. Έπιμελητηρίου Έλλάδος - Τμήμα Ήπειρου), τ. 15, Ίωάννινα.

«ΑΝΕΣΠΕΡΟ ΦΩΣ» (μην. πνευματική έπιθεώρηση, έκδ. Ν. Α. Παπαδόπουλος), τ. 16—20, Κάτω Διμηνιό Κορινθίας.

«ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ» (μην. περιοδικό, έκδοση Χριστιανικής Στέγης Καλαμάτας), τ. 183—188, Καλαμάτα.

«ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ» (μην. έκδ. Ρούλας Παπαδημητρίου), τ. 163, Θεσσαλονίκη.

«ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ» (περιοδ. έκδοση Έπιστημόνων Νομού Καρδίτσας), τ. 2—3.

«ΠΡΩΤΑΤΟΝ» (δίμηνη άγιορείτικο περιοδικό, έκδ. Βιβλιοπωλείου «Πανσέλληνοσ»), τ. 12—13, Καρυές Άγίου Όρους.

«ΟΡΦΕΑΣ» (δίμηνη έκδοση Όμίλου «Όρφείας» Σερρών), τ. 6, Σέρρες.

«ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (έκδ.

Δημ. Βιβλιοθήκης Πρεβεζής), τ. 6, Πρέβεζα.

«ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΚΑ» (μην. περιοδικό, έκδ. Φ. Τριάρχης), τ. 42, Θεσσαλονίκη.

«ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (μην. έκδοση Κ. Δαφνής), τόμ. 41, Κέρκυρα.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ» (έκδ. Ένωσης Πνευματικών Δημιουργών Χανίων), τ. 77, Χανιά.

«ΕΚ ΠΑΡΑΔΡΟΜΗΣ» (έκδ. πολ. ομάδας «Φράγμα»), τ. 2, Λεχαινά.

«Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙΤΩΝ» (τριμηνιαία έκδ.), τ. 24, Ίωάννινα.

«ΔΑΟΧΟΣ» (τριμ. περιοδικό, έκδ. Β. Α. Καρατόλια), τ. 4, Λάρισα.

«Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙΤΩΝ» (τριμ. έκδ. Συλλόγου Παλιοχωριτών), τ. 6, Ίωάννινα.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

«HISTORICA I ABSTRACTS», 1984, U.S.A.

«LA CULTURE DEL MONDO», ANN.

XXXIX, T. 3—4, ROMA.

«CITA DI VITA», 1985/6, FIRENZE.

«REVUE RUMAIN», BUDAPEST.

«ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», έτος ΙΕ', τ. 35, Λευκωσία.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», τ. 293—295, Λευκωσία.

«VUE TURISTIQUE», T. 1985/4, BRUXELLES.

«LE JOURNALISTE DE TOURISME», T. 29, BRUXELLES.

«IMPEGNO 80», T. 16/20, MAZARA DEL VALLO.

«ARENARIA», ANNO II - N. 1, PALERMO.

«ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΘΕΡΑ», τ. 19, Λευκωσία.

«Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ», τ. 12, Γιόχαννεσμπουργκ.

«ΛΕΥΚΩΜΑ 1984 - 1985», (έκδ. Ε' Λύκειο Λεμεσού), Λεμεσός.

«ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τ. 65 (έκδ. μαθητών Παγκυπρίου Γυμνασίου), Λευκωσία.

«GREEK REVIEW», N. 41, LONDON.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΛΔ' ΤΟΜΟΥ

Λουτσιαν 'Αβραμέσκου, 'Αθ. Ι. 'Αντωνίου, G. Henry Aufrere, Λύντια Αύλωνίτου, 'Αννα 'Αχιμάτοβα, 'Αλέκος Βασιλείου, Τάσος Βασιλείου, Γιώργος Βαρδουλάκης, Νίκος Βένος, Φιλάρετος Α. Βιτάλης, Πάνος Βοζίκης, Ρ. Βουλπέσκου, 'Αντιγόνη Γαλανάκη - Βουρλέκη, 'Αρσένης Γεροντικός, Γεώργιος Γεωργάκης, Δημ. Γιάκος, Δημ. Γραμματόπουλος, Μαρία Δέδε, Φοΐβος Δέλφης, Γιώργος Δέπος, Κων. 'Αθ. Διαμάντης, Λίτσα Δόβα, Ναπολ. Στ. Δοκανάρης, 'Αναστ. Εύθυμιού, Δημοσθ. Ζαδές, Στεφάνια Ζαχαράκη, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Λάμπρος Ζιώγας, Σάββας Θεοδώρου, 'Ιωάννης Γ. Θεοχάρης, 'Αννα Μπουρατζή Θώδα, Γιώργος Θωμᾶς, Νίκος Καραβασίλης, Γιάννης Καραβίδας, Γερ. Καρολής, Νίκος Β. Καρατζένης, Φωκίων Ι. Καψάλης, Γεώργιος Δ. Κόκκινος, Δημοσθ. Κόκκινος, Κώστας Κοκκινάκης, Τάσος Π. Κοντομίχης, Τάσος Κουκίης, Γιώργος Δ. Κουλούκης, Γιώργος Δ. Κούβελας, Γιάννης Κουρματζής, Τασία Κουτσογιαννοπούλου, 'Αλέξανδρος Λαζάνης, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Β. Μάργαρης, Μανώλης Μαρκάκης, Ι. Μαυρομιμάτης, Μαρία Μαρκαντωνάτου, 'Ελευθ. Μαυρίδου, Βούλα Π. Μέγα, Γιάννης Γ. Μουγογιάννης, Κων. Μπράτσος, 'Αλέξ. Μυριάλλης, Τάκης Νατσούλης, Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχμία, Στέλιος Ντόμαλης, Δημ. Οικονομίδης, Γιώργος Μ. Οικονόμου, Σπ. Παναγιωτάτος, Πάνος Ν. Παναγιωτούνης, Δ. Β. Παναγόπουλος, Εύαγ. Παπαχρήστου - Πάνου, Rina Pantolfo, Τριαντ. Δ. Παπαζήσης, Θεμ. Παπαθανασίου, Θαν. Παπαθανασόπουλος, Γιώργος Παπαστάμος, 'Εζρα Πάουντ, Γιώτα Παρθενίου, 'Αντ. Περδικούλης, Νίκος Πλατής, Γιώργος Πολιτάρχης, 'Αντιλα Ποπέσκου, Giuseppe Porto, Μανώλης Πράτσικας, Προπέριος, 'Ανδρέας Ράδος, Μίλια Ροζίδη, Μιχ. Σαδοβεάνου, Γιάννης Α. Σακελλίων, Χρήστος Σκανδάλης, Μάνθος Σκαργιώτης, Πέτρος Σκουτέλας, Νίκος Σπάνιας, Μαρίν Σορέσκου, Κώστας Μιχ. Σταμάτης, Πόπη 'Αντωνίου - Σφαλαγκάκου, Παναγ. Σωτήρηχος, Διον. Τάτσης, Α. Α. Τατσιόπουλος, Νικολάε Τατσομίρ, Νίκος Α. Τέντας, Πάνος Δ. Τζιόβας, Λεφτέρης Τζόκας, Beniamino Todaro, Νετζάτη Τοσοϋνερ, Κώστας Τσιλιμαντίς, Νίκος Β. Τυπάλδος, 'Ανδρέας Φουσακρίνης, Κώστας Π. Φώτου, Γ. Δρ. Χαραμαντᾶς, Γ. Δ. Χουρμουζιάδης, Γιώργος Χριστογιάννης, Μαρία Μαρινέσκου - Χύμου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΛΔ' ΤΟΜΟΥ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Δύο Γιαννιώτες άγιογράφοι — Τριαντ. Δ. Παπαζήση	Σελ.	1
Ή γένεση καί εξέλιξη τών άστυνομικών θεσμών στην Έλλάδα — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	»	11
Ή Ανθιμος Ζ΄ — Γ. Δρ. Χαραμαντά	»	177
Ή Απομνημονεύματα του Νικ. Σ. Ήντύπα για τον πόλεμο του 1897 — Κων. Ήθ. Διαμάντη	»	192
Οί έλληνογερμανικές σχέσεις από τον 13ον αιώνα μέχρι σήμερα — Κ. Π. Φώτου	Σελ.	321, 498
Οί έλεοθέται τής Πρεβέζης — Φιλαρέτου Α. Βιτάλη	Σελ.	327
Παλαιογραφικά Μονοδενδρίου Ζαγορίου — Σάββα Θ. Θεοδώρου	»	332
Μιά όμολογία δυστυχίας — Γιώργου Θωμά	»	339
Ή ιερέας Γεώργιος Σιούλης — Γιώργου Δ Κούβελα	»	342
Ή νεώτερη Πολιτική Ήστορία τών Ήωαννίνων — Πάνου Δημ. Τζιόβα	»	473
Ή από την Βυζαντινή στην Ήθωμανική Πόλη — Γιάννη Κουρματζή	»	487

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Ή ιστορία στο κέντημα — Λίτσας Π. Δόβα	»	31
Λευκαδίτικα προικοσύμφωνα — Τάσου Π. Κοντομίχη	»	43
Τά παραδοσιακά παιγνίδια τών Κατσανοχωριών Ήωαννίνων — Ήλεξ. Λαζάνη	»	49
Ή ιστορία στο κέντημα — Ήλευθ. Π. Δόβα	»	195
Οί ύδρόμυλοι τής Πυρσόγιαννης — Ι. Μαυρομάτη	»	205
Λαογραφικά Κομποτίου — Α. Α. Τατσιοπούλου	»	207
«Ή σκάλος» — Πέτρου Σκουτέλα	»	209
Τοπωνύμια Ράϊκου Ήωαννίνων — Δημ. Οικονομίδη	Σελ.	344, 522
Λαογραφικά έπαρχίας Κονίτσης — Ήναστ. Εύθυμίου	»	349, 518
Τό θάμα στη Δρακότρυπα — Νίκου Καραβασίλη	Σελ.	354
Δύο δημοτικά τραγούδια	»	356
Τά φυτά στη λαϊκή ζωή του χωριού Καλέντζι Ήωαννίνων — Ήλ. Λαζάνη	Σελ.	357, 505

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Ή εξέλιξη τής ρουμανικής γλώσσας — Μαρίας Μαρινέσκου - Χύμου	Σελ.	60
Ή αρχαία καί ή νέα έλληνική γραφή καί τó μονοτονικό — Ήλ. Ν. Πλατή	»	211
Τό τρίλημμα του Λάϊμπνιτς — Γ. Δ. Δέπου	»	227
Τεχνολογία καί τυπικοί όργανισμοί — Μαν. Μαρκάκη	»	368
Ή άγνωστος Συβρίδης καί τά μεταλλεία του Λαυρίου — Ήθ. Ι. Ήντωνίου	»	374
Γνώσις καί Πίστις — Δημ. Π. Γραμματόπουλου	»	527

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

α. Π ο ί η σ η

Ήπειρωτικό καγκέλι — Γιώργου Χριστογιάννη	Σελ.	64
---	------	----

Στέκω — Λάμπρου Ζιώγα	Σελ. 88
Νοσταλγία - MONTREAL - 'Εσύ — Λύντιας Αύλωνίτου	» 89
Πόθος — 'Αννας Μπουρατζή - Θώδα	» 90
'Εγκατάλειψη — Πόπης 'Αντωνίου - Σφαλαγκάκου	» 90
'Απόντες — Τάκη Νατσούλη	» 94
Δώδεκα ποιήματα — Τζαχίτ Κιουλεμπή (μετάφρ. Κώστα Τσιλιμαντού)	» 95
Στὰ βουνὰ τῆς 'Ηπειρος — 'Ελευθερίας Μαυρίδου	» 106
Τέσσερα ποιήματα — Μαρίν Σορέσκου (μετάφρ. Α. Ράδου)	» 107
'Ελεγείο στὸν Τάκη Τσιάκο — Χρυσάνθης Ζιτσαίας	» 110
'Η δίφυλλη — Νίκου Α. Τέντα	» 110
'Αντίνος - 'Η φωνή μας — Μαρίας Μαρκαντωνάτου	» 116
'Ο χαρταετός — Κώστα Μιχ. Σταμάτη	» 117
Μοναξιά — 'Αννας 'Αχμάτοβα (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	» 118
Τὰ μάτια σου — BENIAMINO TODORO (μετάφρ. Φοίβου Δέλφη)	» 119
Βαβέλ — Π. Σωτήρχου	» 124
Χώρος καὶ χρόνος — Πάνου Βοζίκη	» 125
'Η όλονύκτιος πάλη τοῦ 'Ιακώβ με τὸν Θεὸ — Τασία Κουτσογιαννοπούλου	» 128
'Επάνοδος - Γιάννινα — Χρυσάνθης Ζιτσαίας	» 229
Τὸ πετράλωνο — Μάνθου Σκαργιώτη	» 229
'Αγάπη — Ν. Β. Τυπάλδου	» 236
'Αθετήσεις — Γ. Γεωργάκη	» 236
'Αχιλλέας - Κάποιοι γύρευε... - 'Ο ἄσπρος κύκνος - 'Αρχαῖος χορὸς - Τὸ τρίτο αὐτοπορτραῖτο — Νικολάε Τατσομίρ (μετάφρ. 'Ανδρέα Ράδου)	» 241
Τὸ τραγοῦδι τῆς τελευταίας συνάντησης — 'Αννας 'Αχμάτοβα (μετάφρ. Μίλια Ροζίδη)	» 243
Στὸ θέρος — Κων. Μπράτσου	» 245
Μιὰ Κυριακὴ - Στιγμές - Κάποια νύχτα τοῦ Φλεβάρη — Πάνου Δ. Τζιόβα	» 247
'Ηχώ — 'Αντελας Ποπέσκου (μετάφρ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου)	» 250
'Ιμερρω - Τὸ τεῖοπωλεῖο - MEDITATIO - 'Η ὁμορφὴ τουαλέτα - 'Η συνάντη- ση — 'Εζρα Πάουντ (μετάφρ. 'Ανδρέα Φουσκαρίνι)	» 251
Τὸ θέατρο — Γεωργίου Δ. Κόκκινου	» 252
Τὰ πρῶτα δῆματα — Γιώργου Δ. Κουλούκη	» 263
'Αγάπη — Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	» 387
Τὸ περσινὸ καλοκαίρι — Ρ. Βουλπέσκου (μετάφρ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου)	» 387
Βακχεία — Μάνθου Σκαργιώτη	» 388
'Ανάρτης σ' ἓνα σύντροφο — 'Αντ. Περδικούλη	» 388
Στὴν Κασταλία — Κων. Μπράτσου	» 389
Βιβλικὸ — Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	» 393
Λουξεμβούργο - Βρυξέλλες — Βούλας Π. Μέγα	» 394
'Εφτὰ ποιήματα — Μελίχ Τζεμντὲ 'Ανταή (μετάφρ. Κώστα Τσιλιμαντού)	» 395
Χιροσίμα — Ν. Α. Τέντα	» 397
Θρόνος Διὸς — 'Αλεξ Μυριαλλή	» 403
'Εμεῖς οἱ δυὸ - 'Ενα ἐπιπρόσθετο φορτίο — Λουτσιὰν 'Αδραμέσκου (μετάφρ. Α. Ζιώγα)	» 404
Κοντὰ στὴν ἐκτέλεση — 'Αννας Μπουρατζή - Θώδα	» 405
Γιὰ τὰ βουνὰ — Σ. Ντόμαλη	» 409
Χαρταετοὶ — RINA PANDOLFO (μετάφρ. Φοίβου Δέλφη)	» 412
Φεντερικό Γκάρσια Λόρκα — GIUSEPPE PORTO (μετάφρ. Φοίβου Δέλφη)	» 413
Πέραν τοῦ ἀδιεξόδου τῶν σπηλαίων — Εὐαγγελίας Παπαχρήστου - Πάνου	» 413
Σύνορα — Τάκη Νατσούλη	» 414

Λέξεις από στάχτη - Πρέπει - Γῆ, Θάλασσα - Λόρκα - Θὰ ξυπνήσω — Πάνου Ν. Παναγιωτούνη	Σελ. 415
Ἡ τρίτη ἔλεγεία τοῦ δευτέρου βιβλίου — Προπέρτιου	» 544
Ἐμπειρία — Ἀντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη	» 551
Δύο ποιήματα — Γιώτας Παρθενίου	» 555
Διείσδυση στὸ χῶρο τῆς σιγῆς — Φωκίωνος Ι. Καψάλη	» 555
Ρωσικὴ ποίηση — μετάφραση Μίλιας Ροζίδα	» 557
Κάποια βάρβα — Χρυσάνθης Ζιτσαίας	» 558
Εἰκόνες σὲ πλάγιον ἦχον — Π. Σωτήρχου	» 558
Κυπριακά — Νίκου Α. Τέντα	» 560
Ψάξε — Γ. Πολιτάρχη	» 563
Βυζαντινὴ Γέννηση — Δ. Β. Παναγόπουλου	» 564

β. Π ε ζ ο γ ρ α φ ί α

Τὸ σύνορο — Χρήστου Σκανάλη	Σελ. 100
Στὰ Ζαγαρωῶρια — Γιάννη Γ. Μουγογιάννη	» 111
Οἱ γερανοὶ τῆς Ἴστρια — Μιχ. Σαδοβεάνου (μετάφρ. Στεφανίας Ζαχαράκη)	» 120
Σκουπίδι — YUKSE PAZAR KAYA (μετάφρ. Κ. Τσιλιμαντοῦ)	» 126
Ἡ κόκκλα — Τάσου Δ. Βασιλείου	» 237
«Δωρεαὶ εἰς μνήμην» — Νίνας Κοκαλίδου - Ναχμία	» 249
Ἀπολογία λειψοῦ ἀνθρώπου — Νετζάτη Τσοσούνερ (μετ. Κ. Γ. Τσιλιμαντοῦ)	» 253
Ἀποδημία στὸ Ἅγιον Ὄρος — Διον. Δ. Τάτση	» 255
Ὁ παπούς — Γιώργου Βαρδουλάκη	» 390
Παραμύθια καὶ ἀλήθειες — Τάσου Κουκῆ	» 398
Γιὰ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων	» 410
Ὁ κυνηγὸς — Γιώργου Μ. Οἰκονόμου	» 540
«Ἐπὶ γῆς εἰρήνη» — Λάμπρου Α. Τατσιοπούλου	» 552

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Α — Δ Ο Κ Ι Μ Ι Α

Ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία καὶ οἱ «Ἕλληνες πεζογράφοι» τοῦ Π. Χάρη — Θανάση Παπαθανασόπουλου	Σελ. 65
Ἡ λογοτεχνία τῆς ἀντιουτοπίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας — Γεωργίου Δ. Κόκκινου	» 91
MARIN SORESCU — Ἀνδρέα Ράδου	» 107
Μορφές καὶ μηνύματα — Γιώργου Παπαστάμου	» 231
Νικολάε Τατσομίρ — Ἀνδρέα Ράδου	» 241
Ἡ ἀλύπητη ἐπιστήμη — Γ. Δ. Χουρμουζιάδη	» 243
Λογοτεχνία - Τεχνολογία — Μανῶλη Πράτσικα	» 378
Ἡ ὠραία χαραυγὴ — Γ. Παπαστάμου	» 406
Μάρκος Αὐγέρης — Γερ. Καρολῆ	» 424
Ξενογλωσσία στὸν Παπαδιαμάντη — Μαρίας Δέδε	» 546
Τὸ προσωπεῖο καὶ τὸ παράλογο — Γ. Παπαστάμου	» 561

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Μιά ἐπέτειος — Μαρίας Μαρινέσκου - Χύμου	Σελ. 139
Τιμὲς στὸν Φοῖβο Δέληφ — «Η.Ε.»	» 141

Ἡ Ριζάρειος Σχολή καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Κώστα Π. Λαζαρίδη — «Η.Ε.»	Σελ. 264
Πνευματικὸ Συμπόσιο στὴν Ἡπειρο, — Δ. Κόκκινου	» 265
Ἀρχαιολογικὸ καὶ Ἱστορικὸ Συνέδριο στὴ Λάρισα — Γιάννη Α. Σακελλίωτος	» 271
Οἱ ἀντιρρήσεις τῶν.. τιμητῶν — «Η.Ε.»	» 273
Ἡ σύνταξη τῶν λογοτεχνῶν — «Η.Ε.»	» 273
Λογοτέχνες καὶ λαϊκὴ ἐπιμόρφωση — Ν. Α. Τέντα	» 416
«Ἡπειρωτικὰ '85» — Δ. Κόκκινου	» 420
Τὰ 25 χρόνια τοῦ «Κρυστάλλη» — Δ. Κόκκινου	» 421
Διεθνὲς Συνέδριο Ἱστορίας — Δ. Κόκκινου	» 423
Τιμητικὲς συνδρομές 1985 — «Η.Ε.»	» 589
Μιά κριτικὴ τοῦ ὑποτιμᾶ — Δημήτρη Γιάκου	» 625
Πολιτισμὸς καὶ φούμαρα — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 626

Α Ρ Θ Ρ Α

Ἡ πνευματικὴ ἐπαρχία καὶ τὸ κράτος — Δ. Κόκκινου	Σελ. 129
Ἡ ΔΕΗ καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς χώρας μας — Δ. Κόκκινου	» 135
Διάγραμμα γιὰ τὴν τουριστικὴ ἀνάπτυξη στὴν Ἡπειρο — Δ. Κόκκινου	» 272
LATINITAS ἢ Ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς — Μ. Μαρινέσκου - Χύμου	» 418

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Ε Σ

«Σχετικὰ μὲ τὴν «Η. Ε.» καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Κ. Γαρίδη» — Γ. Δ. Κούβελα	Σελ. 425
«Περὶ τὸ ἄρθρο γιὰ τὸν Λάιμπνιτς» — Γ. Δ. Δέπου	» 426
«Ὄμαδικὸ μνημόσυνο» — Γ. Πολιτάρχη	» 565

Π Ε Ν Θ Η

Ὄμαδικὸ μνημόσυνο — Δ. Κόκκινου	Σελ. 565
Κι ἄλλος χρόνος θανάτων — Γ. Πολιτάρχη	» 566
Μιχ. Περάνθης - Τάκης Τσιάκος — Δ. Κόκκινου	» 588

Π Ν Ε Υ Μ Α Τ Ι Κ Α Γ Ε Γ Ο Ν Ο Τ Α

Τιμητικὲς διακρίσεις στὸν Δημ. Γιάκο — Δ. Κ.	Σελ. 274
Ἡ Ἔκθεση Ρουμανικοῦ Βιβλίου — Ν. Α. Τέντα	» 274
Ἡ ΕΡΤ—1 καὶ ἡ Ἐπαρχία — Δ. Κ.	» 275
Ὁ Δημ. Γιάκος στὸν Καναδᾶ — Δ. Κόκκινου	» 423
Γιὰ τὸν Τάκη Δόξα	» 593
Γιὰ τὸν Σπύρο Μουσελίνη	» 594
Τὰ βραβεῖα τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης στὴ μνήμη τῆς Τζέκας Ι. Λαγονίκα (ΤΙΛ)	» 595
Βραβεῖα	» 595
Τὰ βραβεῖα τῆς Γυναικείας Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς	» 596
Τὰ βραβεῖα τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς	» 597

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ἄλκη Τροπαιότη: «Πέντε εἰκόνες σὲ ἄσπρο - μαῦρο — Δημ. Γιάκου	Σελ. 141
Νίκου Σταφυλοπάτη: «Ποιήματα — Γ. Παπαστάμου	» 143
Ντίνου Ταξιάρχη: «Οἱ χαρτοπαίκτες» — Γ. Παπαστάμου	» 144
Ἀρχιμανδρίτου Εὐφραίμ: «Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διδάσκαλος τῆς νοερᾶς προσευχῆς» — Ν. Α. Τέντα	» 145
Κωστῆ Μελισσαρόπουλου: «Τὰ βήματα τῆς φιλοσοφίας» — Ν. Α. Τέντα	» 146
Χρίστου Α. Ριζοπούλου: «Οἱ τίτλοι τῶν Τεκτονικῶν Στωῶν τῆς Κύπρου» — Ν. Α. Τέντα	» 147
Ἄννας Μπουρτζῆ - Θώδα: «Βροντὴ στὸ φῶς» — Δημοσθ. Ζαδέ	» 147
Δημοσθ. Κόκκινου: «Ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ τὸ νεώτερο θέατρο» — Δημοσθ. Ζαδέ	» 149
G R. M A R A N I O N (μετάφρ. Μ. Μ. Ρούσου): «Ὁ Γκρέκο καὶ τὸ στοὺς φοιτητές» — Δημ. Ζαδέ	» 152
S A L U A D O R Ἀ L L E N T E (μετάφρ. Μ. Μ. Ρούσου): «Ὁ Ἀλιέντε στοὺς φοιτητές»	» 152
Δημοσθ. Κόκκινου: «Τὸ ξύπνημα τοῦ ραγιά» — Γιάννη Καρα- βίδα	» 154
Δημ. Γιάκου: α) «Ἡ σχολικὴ μας θεματοθήκη» - β) «Ἄλκης Τροπαι- ότης» - γ) «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας» — Γιάννη Καραβίδα	» 155
Ἀθαν. Β. Νταουσάνη: α) «Ἰσημερινός» - β) «Τὰ βαθῦ τοῦ ἔδε- νου» - γ) Στέπες» — Γιάννη Καραβίδα	» 156
Πέτρου Ἀποστολίδη: «Ἀπὸ ὄσα θυμάμαι» — Α. Γεροντικοῦ	» 156
Σπύρου Γ. Τσίρου: «Τὰ χάρτινα καράβια» — Ι. Γ. Θεοχάρη	» 157
Π. Β. Πάσχου: «Ὁ γλυκασμὸς τῶν ἀγγέλων» — Ι. Γ. Θεοχάρη	» 158
Σπύρου Τσακνιά: «Ἡ βαλίτσα τοῦ ξένου»: Ι. Γ. Θεοχάρη	» 159
Ι. Μ. Χατζηφώτη: «Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξη Παράδοση, οἱ φορεῖς καὶ οἱ ἐκφραστὲς τῆς» — Θεμ. Παπαθανασίου	» 160
Νίκου Ἀνώγη: α) «Κυνηγώντας τὴ σκιά μας» - β) «Καθρέφτισμα» — G. HENRY AUFRERE	» 162
Νίκου Α. Τσοῦρα: «Καλοκαιρινὴ ἡρεμία» — Π. Ν. Παναγιωτοῦνη	» 162
Βίκτωρ Ἰδάνοβιτς: α) «Δύο ὑποστάσεις ἑνὸς ὀρθοδόξου δια- φωτισμοῦ» - β) «Νεοελληνικὸ τρίπτυχο» — Μ. Μαρινέσκου - Χύμου	» 163
Ἀρσένη Γεροντικοῦ: «Ὁ δρόμος τοῦ ἔθνου μας» — Δ. Ζαδέ	» 276
Γιάννη Μπενέκου: «Ἀλέκα» — Δ. Ζαδέ	» 278
Δημοσθ. Κόκκινου: «Διόδια» — Γ. Πολιτάρχη	» 280
Δημ. Σαλαμάγκα: «Ἄπαντα» — Δ. Γιάκου	» 281
Κατίνας Χαροπούλου: «Τῆς Γιαννιώτισσας» — Δ. Κόκκινου	» 282
Πόπης Λ. Μαρνέλλη: «Νέρατα στὴ λίμνη» — Δ. Κόκκινου	» 282
Δημήτρη Σταμέλου: «Ἡ μάνα στὴν ὀρεινὴ Ρούμελη» — Δ. Κόκκινου	» 283
Νίκου Ἀρβανίτη: «Τὰ Πασχαλινὰ» — Δ. Κόκκινου	» 284
Ρωξάνης Παυλέα: «Καρφωμένα ἐλάφια» — Δ. Κόκκινου	» 285
Θ. Παπαθανασόπουλου: «Γύρω στὸν Καζαντζάκη» — Γ. Παπα- στάμου	» 285
Ὀλγας Βότση: «Ὀδὴν καὶ εὐδία» — Γ. Παπαστάμου	» 287
Τάσου Ζάππα: «Εὐδοικὰ Γ΄» — Γ. Παπαστάμου	» 288

Βασίλη Κραψίτη: «Ἡ ἱστορία τῆς Παραμυθιάς» — Γ. Παπαστάμου	Σελ. 289
Ἐλένη Ἄργέστη: «Μονόλογος μετὰ τὸ χρόνο» — Μαρίας Δέδε	» 290
Βασίλη Ἰ. Λαζαρά: «FRIEDRICH HOEDERLIN» — Κων. Μπράτσου	» 291
Γιάννη Σανταρμῆ: «Κοντὰ στὶς στάνες» — Ν. Β. Τυπάλδου	» 293
Ντίνου Κονόμου: «Ζάκυνθος» — Ἰ. Γ. Θεοχάρη	» 293
Π. Β. Πάσχου: «Ἄλγος νηπίων» — Ἰ. Γ. Θεοχάρη	» 294
Κώστα Π. Μιχαηλίδη: «Οἰκείωση καὶ ἀλλοτρίωση» — Ν. Α. Τέντα	» 295
NICOLAS CEAUSESÇU: «Γιὰ τὴν μετατροπὴ τῶν Βαλκανίων σὲ ἀπύραυλη ζώνη συνεργασίας καὶ εἰρήνης» — Ν. Α. Τέντα	» 295
Πάλλου Κυριακίδη: «Αἴτια τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας τῶν ἀτόμων ποὺ μετακινοῦνται ἀπὸ τὰ χωριὰ στὶς πόλεις» — Ν. Α. Τέντα	» 296
Ἀργύρη Μπαρῆ: «Μπροστὰ στὸν καθρέπτη» — Ν. Α. Τέντα	» 297
Ρωξάνης Παυλέα: «Γεωμετρικὰ πουλιὰ» — Ν. Α. Τέντα	» 298
Λίνας Γαλιάνη-Καράμπα: «Φάσμα» — Ν. Α. Τέντα	» 298
Γιώτας Παρθενίου: «Μόρια» — Ν. Α. Τέντα	» 299
Ἀπ. Ε. Βακαλοπούλου: «Ἀναμνήσεις ἀπ' τὴν παλιὰ Θεσσαλονίκη» — Ν. Α. Τέντα	» 299
Δῆμου Ἰωαννιτῶν: «Γιάννινα» — Ν. Α. Τέντα	» 300
Κύπρου Χρυσάνθη: «Οἱ νεράϊδες τῆς Κύπρου» — Χρ. Ζιτσαίας	» 300
Δημοσθ. Κόκκινου: «Ὁ ἀφοπλισμὸς» — Μ. Πράτσικα	» 301
Ἐλευθ. Ἰ. Νικολαΐδου: «Ἡ βαλκανικὴ κίνηση στὸ διλαέτι Ἰωαννίνων καὶ ἡ συμβολὴ τῶν λεσχῶν στὴν ἀνάπτυξή της (1908—1912)» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 427
Ἀποστ. Παπαθεοδώρου: «Μνήμη τῶν πρωτεργατῶν γιὰ τὴν ἄλωση τῶν Ἰωαννίνων» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 428
Κων. Ἀθ. Διαμάντη: «Ἡ Ραδαυγὴ τῶν Τζουμέρκων» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 429
Λουκίας Δρούλια-Βούλας Κόντη: «Ἡπείρωτικὴ Βιβλιογραφία (1571—1980)» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 430
Μητροπολίτου Πέργης Εὐαγγέλου Γαλιάνη: «Ἡ Πέργη τῆς Παμφυλίας» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 430
Ἀλεξ. Γ. Λαζάνη: «Τὰ παραδοσιακὰ παιγνίδια τῶν Κατσανωχίων Ἰωαννίνων» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 431
Συμ. Κατσιμπρα: «Τὸ μοναστήρι τῆς Καστρίτσας» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 432
Πάνου Δ. Τζιόβα: «Γερβάσιος Ὁρολογᾶς, Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Βορ. Ἠπείρου» — Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	» 432
Βασίλη Κραψίτη: «Οἱ Σουλιῶτες ἀπὸ τοῦ ἔπους τοῦ Μεσολογγίου μέχρι τῆς ἐποχῆς μας (1823—1983)» — Φιλ. Βιτάλη	» 433
Θαν. Παπαθανασόπουλου: «Ὁ καιρὸς καὶ τὸ πρόσωπο» — Δ. Ζαδέ	» 434
Ἰφιγ. Διδασκάλου: «Ἐλεγείο στὸν πατέρα» — Δ. Ζαδέ	» 437
Ρωξάνης Παυλέα: «Γλυπτὴ σκιά» — Δ. Ζαδέ	» 438
Δημ. Σαλαμάγκα: «Ἄπαντα» — Δ. Ζαδέ	» 440
Χρυσάνθη Ζιτσαίας: «Συνέπεια» — Δ. Ζαδέ	» 442
Ἀρσένη Γεροντικοῦ: «Ἐψηλὴ ποίηση» — Δ. Ζαδέ	» 443
Ἐπιμέλεια Χρ. Σκανδαλίη: «Ἀ' πολιτιστικὸ συνέδριο Νομοῦ Ἰωαννίνων (Πρακτικὰ Συνεδρίου)» Ν. Α. Τέντα	» 444

Νικ. Κ. Πετάνη: «Ἡρωσική γεωστρατηγική» — Ν. Α. Τέντα	Σελ. 445
Γιώργου Δ. Κουλούκη: «Ἡ συμφωνία τῆς αὐγῆς» — Ν. Α. Τέντα	» 445
Ἐλ. Κουρμαντζή-Παναγιωτάκη: «Ἀνέκδοτη ἐπιστολή τοῦ Γ. Χατζῆ (Πελλερέν) πρὸς τὸν Χρ. Χρηστοβασίλη» — Ν. Α. Τέντα	» 445
Κώστα Ζηλεμένου: «Καθημερινὸς πολιτειακὸς βίος, ἀναθεώρηση Συντάγματος καὶ Πρόεδρος Δημοκρατίας» — Ν. Α. Τέντα	» 446
Π. Β. Πάσχου: «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός» — Ν. Α. Τέντα	» 446
Δημ. Στ. Σαλαμάγκα: «Ἄπαντα» — Γιάννη Καραβίδα	» 447
Δημοσθ. Ζαδέ: «Στὴ θέση τοῦ ἄλλου» — Γιάννη Καραβίδα	» 448
Χρ. Ε. Κατσιγιάννη: «Ἡ μνήμη τοῦ νεροῦ» — Γιάννη Καραβίδα	» 449
Παντ. Κ. Ἰωαννίδη: «Ἐρμῆς ὁ τρισμέγιστος, ἰδρυτὴς τοῦ μονοθεϊσμοῦ 9000 π.Χ.» — Γιάννη Καραβίδα	» 449
Γιώργου Τίντου: «EROTICA» — Γ. Παπαστάμου	» 450
Γιώργου Κουλούκη: «Δάκρυ καὶ φῶς» — Γ. Παπαστάμου	» 451
Πέτρου Ἀποστολίδη: «Ὅσα θυμάμαι» — Κ. Ν. Νικολαΐδη	» 453
Δημοσθ. Κόκκινου: «Διόδια» — Μ. Πράτσικα	» 454
Δημοσθ. Κόκκινου: «Διόδια» — Π. Ν. Παναγιωτοῦνη	» 455
Γεωργίου Δ. Λύκα: «Δικαίωση τοῦ Ἡρώδου» — Ι. Γ. Θεοχάρη	» 456
Γιάννη Μιχαλάκη: «Τὰ Μπρουκλιώτικα» — Κώστα Κοκκινάκη	» 457
Βασ. Ι. Λαζανᾶ: «FRIEDRICH HOELDERLIN» — Δ. Κόκκινου	» 459
Κ. Μητσάκη: «Τὸ ἔμψυχον ὕδωρ» — Δ. Κόκκινου	» 460
Λ. Οὐσπένσκη: «Ἡ εἰκόνα» (ἐκδόσεις «Ἀστέρος»)	» 461
Κ. Καθαρνοῦ: «Συναντήσεις μὲ τὸν Κόντογλου (ἐκδόσεις «Ἀστέρος»)	» 461
Μιχάλη Γ. Μερκακλή: «Πέντε λαογραφικὰ δοκίμια γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὴν ποίηση» — Δημήτρη Γιάκου	» 598
Κώστ. Στεργιόπουλου: «Διαίρεση καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς πεζογραφίας τοῦ Καρκαβίτσα» — Δημήτρη Γιάκου	» 599
Δημοσθένη Ζαδέ: «Στὴ θέση τοῦ ἄλλου» — Σ. Γ. Παναγιωτάτου	» 601
Δημ. Στ. Σαλαμάγκα: «Ἄπαντα» — Δημοσθ. Ζαδέ	» 603
Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: «Ἕμνολόγιο» — Δημ. Ζαδέ	» 604
Κώστα Ἀνδρουλιδάκη: «Τὸ μυστικὸ τετράδιο» — Μ. Πράτσικα	» 606
Ρολάνδου Τσέρτα: «Τὸ χαμόγελο τῆς κόρης» — Μ. Πράτσικα	» 607
Κώστα Βαλέτα: «Δύο Σικελοὶ ποιητές» — Μ. Πράτσικα	» 607
Μενελάου Μαυρίδη: «Ψηφόμενες» — Μ. Πράτσικα	» 607
Δέσποινας Πατρινοῦ: «Ἡ ζαφειρένια κούπα» — Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε	» 608
Γιάννη Μουτάφη: «Οἱ κόκκινες ὠρες» — Β. Μάργαρη	» 608
Μηνᾶ Ἀλεξιάδη: «ORICHARD M. DAWKINS καὶ ἡ Δωδεκανήσια λαογραφία» — Β. Μάργαρη	» 609
Μηνᾶ Ἀλεξιάδη: «Λαϊκὲς αὐτοβιογραφικὲς συνεντεύξεις» — Μ. Μάργαρη	» 609
Δημήτρη Σαλαμάγκα: «Ἄπαντα» — Γιώργου Μ. Οἰκονόμου	» 609
Νίκου Πλατῆ: «Γκουντ μπάϊ, μίστερ Πάπ» — Γιώργου Μ. Οἰκονόμου	» 610
Τάκη Σιωμοπούλου: «Ποιητικὴ» — Νίκου Α. Τέντα	» 611
Τάκη Σιωμοπούλου: «Ὁ λυρικός βίος τῶν Ἡπειρωτῶν» — Νίκου Α. Τέντα	» 612

Α. Γεωργοπαπαδάκης: «Θουκυδίδη 'Ιστορία» — Ν. Α. Τέντα	Σελ. 612
'Ηλίας Σιμόπουλου: «'Εσπερινός απόλογος» — Νίκου Α. Τέντα	» 613
Μοναχοῦ Παῖσιου 'Αγιορείτου: «'Ο γέρον Χατζηγιώργης ὁ'Αθωνίτης 1809—1886» καὶ «'Ο Πατὴρ 'Αρσένιος ὁ Καππαδοκίας» — Νίκου Α. Τέντα	» 613
'Αρχιμ. 'Ιωαννικίου: «'Ο νοῦς» — Νίκου Α. Τέντα	» 615
Μονῆς 'Οσίου Γρηγορίου 'Αγ. 'Ορου: «'Οσιος Γρηγόριος» — Νίκου Α. Τέντα	» 616
Τάσου Μιχαλά: «'Ορθόδοξο ὁδοιπορικό: Πολωνία» — Ν. Α. Τέντα	» 616
Γιαννιώτισσας: «Ποιήματα καὶ πεζά» — Νίκου Α. Τέντα	» 617
Χαρίλαου Τόλη: «'Εκθεση πεπραγμένων Δημοτικῆς ἀρχῆς» — Νίκου Α. Τέντα	» 617
Βασίλη Κρασίτη: «'Η ποιήτρια Βάσω Ρίγγα» — 'Αλ. Βασιλείου	» 617
Λάμπρου Τατσιοπούλου: «Φιλοσοφία παιδικῆς ἡλικίας» — Λευτέρη Τζόκα	» 618
'Ελπίδας 'Αμαράντου: «Μυστικά πουλιά» — 'Αλ. Π. Μυριάλλη	» 619
'Ελένης Α. Σοφρά: «Λίνος Καρζῆς» — Δ. Κόκκινου	» 620
Γιάννη Γ. Σάβρα: «'Ιστορικά λαογραφικά περιοχῆς 'Ηγουμενίσσας 1500—1950» — Δημοσθ. Κόκκινου	» 621
Πρεσβυτ. Χρήστου Μ. Μάτσια: «Πωγωνί - Δρόπολη» — Ναπ. Δοκανάρη	» 622
Χρυσήϊς Τζουβάρα - Σούλη: «'Αγνυθες ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αχέροντα» — Ναπ. Δοκανάρη	» 624
Τάσου Ζάππα: «Εὐβοϊκὰ Γ'» — Ναπ. Δοκανάρη	» 624
Δημητρίου Κ. Σιῶζου: «'Υποφητὲς Δωδωναῖοι Σελλοὶ — Οἱ γενάρχες τοῦ 'Ελληνισμοῦ» — Ναπ. Δοκανάρη	» 626
'Αποστ. Π. Παπαθεοδώρου: «'Ο αὐτονομιακὸς ἀγὼνας τῆς Βορείου 'Ηπείρου» — Ναπ. Δοκανάρη	» 627
Κων. Ι. Κίτσο: «Τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα» — Ναπ. Δοκανάρη	» 627
'Αναστασίου Μηλιώνη: «Τὸ Μοναστήρι τῆς Μέγγουλης» — Ναπ. Δοκανάρη	» 628

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Δημ. Θέατρο 'Ιωαννίνων: Γ. Διαλεγμένου: «Μάνα, Μητέρα, Μαμά» — Δ. Κόκκινου	Σελ. 164
Θέατρο «'Ακροπόλ»: 'Ηλ. Λυμπεροπούλου - Γ. Λαζαρίδη: «Τὸ παραμῦθι πάει σύννεφο» — Μ. Πράτσικα	» 166
Μοντέρνο Θέατρο: Γιώργου Μανιώτη: «Τὸ μάτς» — Μ. Πράτσικα	» 166
Θίσσος Μυράτ - Ζουμπουλάκη: Κ. Βλασσόπουλου: «'Νόστος» — Μ. Πράτσικα	» 167
Θέατρο Τέχνης: Δώρας Λιτινάκη: «Χίμαιρα καὶ φούμαρα» — Μ. Πράτσικα	» 168
'Εθνικὸ Θέατρο: Α. Θωμοπούλου: «Τὰ παιδιὰ τοῦ Κάϊν» — Μ. Πράτσικα	» 302
Θέατρο 'Αποθήκη: Φρ. Ντύρενματ: «'Η κωμωδία μιᾶς Τράπεζας» — Μ. Πράτσικα	» 303
Θέατρο Διονύσια: Φ. Γκ. Λόρκα: «'Δόνα Ροζίτα» — Μ. Πράτσικα	» 304
'Εκθεση ζωγραφικῆς Στ. Παπᾶ — Νίκου Βένου	» 305
'Η ἔκθεση τῆς Χαρᾶς Μπελεγρῆ — Δ. Κόκκινου	» 306
Δημ. Θέατρο 'Ιωαννίνων: Γ. 'Αρμένη: «'Η πρόβω» — Α. Γεροντικῶ	» 462
Θέατρο Τέχνης: 'Αριστοφάνη: «'Αχαρνῆς» — Α. Γεροντικῶ	» 463
Θέατρο Τέχνης: Σαμ. Σέπαρντ: «Τὸ χαμένο παιδί» — Μ. Πράτσικα	» 464

Θέατρο Τέχνης: Φράντς Ξαβιέρ Κραίτς: «Ούτε κρύο ούτε ζέστη» — Μ. Πράτσικα	»	466
Θίασος Παλκοσένικο: Στρατή Καρρά: «Οί παλαιστές» — Μ. Πράτσικα	»	467
Θέατρο Βεργή: Άλεξέι Άρμπούζωφ: «Γυρισμός στη νιότη» — Μ. Πράτσικα	»	468
Έκθεση Ρουμάνων ζωγράφων — Δ. Κόκκινου	»	469
Έθνικό Θέατρο: Γ. Άρμένη - Παπαδογεώργου - Μ. Χαριτάκη: «Άκάλυπτος χώρος» — Μ. Πράτσικα	»	629
Θέατρο Βεάκη: Νέλλ Ντάν: «Χαμάμ γυναικών» — Μ. Πράτσικα	»	630
Θέατρο «Καμπέρειο»: Γ. Διαλεγμένου: «Μάνα, Μητέρα, Μαμά» — Β. Μάργαρη	»	631
ΔΗ.ΠΕ.Θ.Ι.: Νικ. Γκόγκολ: «Ό Έπιθεωρητής» — Β. Μάργαρη	»	632

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Σελ. 306, 471, 633.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

(Κριτική Θ. Παπαθανασίου)

Σελ. 301

ΔΙΑΦΟΡΑ

Παιητικοί άγώνες στους Δελφούς (διαγωνισμός)	Σελ. 169
Ή έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας Έλλάδας	» 170
Πανελλήνιος Λογοτεχνικός Διαγωνισμός	» 312
Έκθεση του Διοικητή της Έθνικής Τράπεζας	» 313
Έκθεση του Διοικητή της ΕΤΒΑ	

